1

Dawny
rękopis
Logiki.

Materyały do Systematu Logiki

~~Logika~~

Wstęp do Logiki

Ogólne oznaczenie Logiki

§ 1.

Logika jest umiejętnością mającą za przedmiot swój poznanie myślenia i prawo jego, wedle których nam myśleć należy.

Mowimy jako Logika jest umiejętnością; zapytujemy przeto co to jest umiejętność? Lubo w innem miejscu obszerniej na to pytanie odpowiemy, obecnie podajmy choć ogólne i tymczasowe objaśnienie. Powiedzmy że umiejętność w ścisłem znaczeniu jest ogółem wiadomości należących do spólnej im dzielnicy. następnie że zadaniem jest umiejętności aby ~~Atoli i każda nauka jest ogółem takowym należy nam więc bliżej oznaczyć właściwość charakterystyczną umiejętności. Do Umiejętności potrzeba~~ ~~zadaniem jest~~ aby wiadomości i twierdzenia w niej objęte ~~uznane jako~~ były pewne ~~niewątpliwie~~ prawdziwe, ~~aby~~ i jasne, ~~uzasadnione~~ uzasadnione ~~wyprowadzone ze zasad niewątpliwych~~ i tworzyły się w jedną organiczną całość — w system. System jest więc formą konieczną każdej umiejętności.

2

Z tego wynika potrzeba aby i umysł oddający się umiejętności dążył do prawdy ~~miał przekonanie~~ o prawdzie i pewności wiadomości i twierdzeń w tej umiejętności ~~...~~ zawartych i miał w duchu przytomną tę umiejętność jako system ~~jako~~ całość organiczną ściśle powiązanych części.

Mówimy jakie jest zadanie umiejętności i jaka winna być dążność umysłu oddającego się umiejętności, a tem samem orzekamy że umiejętność która doskonale [illegible] owych warunków jest ideałem ~~[illegible]~~ ku któremu dochodzim ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~. — Mają atoli ~~[illegible]~~ mamy takie umiejętności które dosięgły tego celu.

Myślenie.

§ 2.

Rzekliśmy że Logika ma za przedmiot ~~myślenie~~ poznanie myślenia; pytamy przeto co to jest myślenie?

(Lubo ~~ze samej~~ z definicyi Logiki (§ 1) widzimy że sam jej rozwój będzie zarazem rozwojem myślenia, że dopiero ~~[illegible]~~ ~~przebiegłszy~~ zrozumiawszy do końca całą wiedzę z ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Logiki, dopiero zrozumiemy w zupełności czem jest myślenie.)

Jednak już w tem miejscu należy nam choćby ogólnie określić znaczenie myślenia. Powiadamy przeto że myślenie jest przeważnie tą czynnością ducha naszego która jest dla nas ~~przeważnym~~ środkiem poznania rzeczy, środkiem gotowym do dochodzenia prawdy w przedmiocie tam danych

Myślenie a poznanie nie jedno i to samo ≠

Do Józia znak [oznacza cap.

a) Rzekliśmy że myślenie jest ~~wodlicene~~ poznania ~~p~~ rzeczy i dochodzenia prawdy, ~~zatem~~ atoli gdy myślenie jest doniosło ~~swadlicéno~~ dla poznania ~~z~~ zatem widać iż myślenie a poznanie nie jest jedno i tożsamo. Jakoż doświadczamy że długie i mozolne myślenie o ~~p~~ nad jakąś rzeczą ~~jakimś przedmiotem~~ nie zawsze prowadzi do jej poznania ~~tegoż przedmiotu~~ lu- Owszem ~~swad~~ myślenia niekiedy kończy się wyznaniem że tej rzeczy ~~przedmiotu~~ poznać nie zdołamy.(+) [Jak przeto przekonani jesteśmy o każdej prawdzie którą myślenie rzeczywiście poznało i ~~uznało~~ za prawdę podaje tak z tego nie wynika aby to nie było prawdą, czego myślenie poznać nie zdoła.

~~(: wyraz rzecz bierzemy [illegible] w najogólniejszem znaczeniu, ~~ wnaszym języku wszystko o czem tylko myśleć możemy nazywamy rzeczą.)~~

b) Rzekliśmy że myślenie jest przeważnie taczynnością ducha naszego która poznaje czem rzeczy są; myślenie jest przeważnie tą czynnością, bo tylko do tego poznania ~~tego~~ potrzeba jeszcze pomocniczych ~~innych~~ czynności umysłowych (np. użycie zmysłów, przypominania, pamięci i t. p.) przecież te czynności pomocnicze ~~m~~ mają jedynie podrzędne znaczenie, one tylko służą myśleniu wiedzy które też jest cechą charakterystyczną człowieka różniącą go od zwierząt

~~(np zwierzęta choć niekiedy mierzą(?) bystrzejsze zmysły od człowieka, przecież one to nie mają w ścisłem znaczeniu poznania przedmiotów, nie mają w ścisłem znaczeniu wiedzy o przedmiotach najwięcej im przyn~~

(+) wyraz „rzecz" bierzemy tu i brać zawsze będziemy w najogólniejszem znaczeniu, w języku polskim, prawie wszystko o czem tylko myśleć możemy nazywamy rzeczą- ~~mówimy nawet poznawać Boga~~.

4

Nawet spostrzeżenia samych prostych faktów (np. że słońce świeci, że woda mokra) ~~nie zawsze~~ jest
nie sadzą jeszcze poznania tych faktów w ścisłem znaczeniu, że fakta ~~..~~

~~Nawet proste fakta natury, które spo-~~

~~strzegamy (np. że słońce świeci~~, ogrzewa, że

~~deszcz moczy i t.d.)~~ dla tego bywają od nas poznane w ścisłem znaczeniu, że tym

naszym spostrzeżeniom towarzyszy myślenie.

C.) W §1 w przyp. rzekliśmy jakoby zadaniem umiejętności
w ścisłem znaczeniu jest ~~potrzeba~~ aby wiadomości i
twierdzenia wnieść objęte byty ~~uznane jako~~ umiejętności pewne
i związały się w całość systematyczną
i ~~..~~ i prawdziwe. Z tego wynika iż życiowem ko-
umiejętności
nieczny w każdej jest ~~..~~ myślenie jako środek do
poznania ~~przedmiotów myślenia~~ iż myślenie przenika te
~~..~~ ~~przenikło w~~ twierdzenia i wiadomości
i wiąże takowe w jedną całość organiczną w system.

Logika potrzebne do umiejętności

D.) Do Psychologii należy dokładniejsze oznaczyć te
czynności umysłowe ~~..~~ które do myślenia należą, my
tutaj na wstępie do Logiki przestajemy na ozacze-
niu ~~..~~ ogólnem iż główną ~~..~~ czynnikiem ~~..~~ jest ~~pozna-~~
~~..~~ ~~..~~ ~~..~~ rozu-
~~myśleniem poznającym~~ ~~..~~
~~..~~ — iż główną i przeważnie świadomością rozumu myślimy i poznajemy

Widzimy więc że rozum tém się odznacza od
wszystkich innych czynności ~~duchowych~~ ducha
~~że go wiąże~~ że rozum poznając prawdę wszechrzeczy
jakby ogniskiem
rzeczy nad ze światem w swojem jestestwie – że wiec rozumem
duch ludzki sam siebie poznaje –

§ 3

Czynniki myślenia

Powiedziano w §2. że myślenie
dla nas
jest środkiem poznania rzeczy,

srodzenie dochodzenia prawdy o przedmiotach danych – Z tego orzeczenia wynikają wprost czynniki potrzebne do myślenia, do poznania: temi są

1 Osoba myśląca poznająca rzecz ~~przedm~~ przedmiot dany. Te osobę nazywamy podmiotem myślenia (subjectum)

2. ~~[illegible]~~ Przedmiot myślenia (objectum) to jest rzecz ~~która~~ ma być poznaną, przedmiot który ma być osnową myślenia i poznania

Widzimy że ~~podm~~ podmiot a przedmiot są dwiema ~~dwoma~~ stronami ~~sobie~~ wobec siebie stojącemi – Potrzeba ~~aby~~ więc aby podmiot był ściśle podmiotem a przedmiot był ściśle przedmiotem. aby obie te strony były ściśle od siebie odgraniczone – ~~[illegible]~~ roz~~graniczenia [illegible] strony~~ ~~[illegible] żadnie~~ ~~[illegible]~~ – należy zatem ~~[illegible]~~ aby podmiot myślący ściśle się odróżnił od przedmiotu, aby żaden pierwiastek podmiotu nie wpłynął do przedmiotu, bo inaczej przedmiot przestałby być przedmiotem w ścisłem znaczeniu.

Przedmiot więc winien być czemś odrębnym i niezawisłem od podmiotu, winien ~~[illegible]~~ mieć istnienie niezależne od podmiotu

6

To, jest winien być takowym przedmiotem, któryby ~~nawet~~ istniał gdyby nawet podmiot o nim niewiedział. – Taki przedmiot niezawisły od podmiotu nazywamy przedmiotem danym.

a) Gdyby podmiot myślenia nie odróżnił się ściśle od przedmiotu, wtedy uosobienie ~~sobie~~ indiwidualne podmiotu zamąciłoby przedmiot; podmiot patrzałby na przedmiot przez szkiełka ~~osob~~ osobistego nastroju ~~od~~ patrzałby się na przedmiot, nie widział by przedmiotu jakim jest, ale ~~zapra~~ ~~[illegible]~~ widziałby go zaprawionym osobistą dążnością podmiotu. ╪

c) Spory które różne osoby wiodą o znaczenie jednego i tego samego przedmiotu, a ich niezgody w tej mierze pochodzą najczęściej stąd, iż ten sam przedmiot jest jedynie napozornie dla wszystkich wspólny że jest pozornie dla wszystkich jeden i ten sam, przecież rzeczywiście jest dla każdej z tych osób innym i różnym, bo każda z nich widzi go zafarbowanym własną osobistością swoją. – Z tej przyczyny żadna z tych osób nie poznaje przedmiotu jakim jest sam w sobie, ~~każda~~ ~~ale~~ ~~widzi~~ każda ~~go takim [illegible]~~ tych osób widzi przedmiot takim jakim

╪ b) W marzeniach sennych nie mamy poznania prawdziwego ~~[illegible]~~ o rzeczach które nam się śnią, bo one nie mają w chwili marzenia bytu ~~ze~~ ~~odrębnego~~ niezawisłego od nas – one nie są przedmiotem danym. – Toż samo dzieje się w chorobach umysłowych. – Podobnie bywa w stanach duszy gdy gwałtowne uczucia gorące namiętności przejmują w duszy naszej, nie zdołamy ich poznać namiętnością nad niemi bo nie zdołamy tych stanów odróżnić od nas samych, nie zdołamy ich uczynić przedmiotem danym naszego myślenia. Dopiero gdy ochłoniemy, gdy te stany z nas ustąpią wtedy zdołamy ich odróżnić od nas samych uczynić je przedmiotem poznania naszego. – Tak również się dzieje na jawie gdy sobie przypominamy ~~sny~~ marzenia które wczoraj nam się śniły, wtedy dopiero możemy badać z jakich przyczyn psychologicznych lub fizjologicznych one powstały,

E. Aby zaś osoba poznająca mogła dopełnić tego środkowego warunku potrzeba aby ona znała

Dubal str 4
Hoppe str 36, 37

[illegible] usposobienie osobiste ~~[illegible]~~
~~zaś uczyniła że ta osoba poznająca~~ aby
~~już~~ znała te pierwiastki pozna-
jące w niej, aby już znała
swoje osobiste usposobienie,
potrzeba więc aby ona sama
~~uczyniła~~ uczyniła pośrednio
siebie samą przedmiotem (objectum)
nowego poznania – ~~Teraz więc~~ w tem poznaniu siebie
przedmiotem poznania nie będzie
już jakiś przedmiot zewnętrzny,
~~teraz~~ tym przedmiotem stanie się już
ale sama osoba poznająca, która
sam podmiot poznający (subjectum) się
będzie zarazem przed-
miotem poznawanym (objectum)
~~Aby zaś~~ Teraz więc osoba pozna-
jąca (podmiot) staje wobec siebie
samej, jako wobec przedmiotu który
~~Aby zaś to poznanie nie było praw-~~
~~dziwem [illegible] Aby zaś przedmiot~~
~~ma~~ ma być przezeń poznanym – Aby zaś
to jej poznanie mogło być prawdzi-
wem należy aby osoba poznająca
sama siebie dopełniła owego warunku który
jest trzecim warunkiem
wielkiego poznania (wedle 33), to
jest aby ~~się~~ do przedmiotu, to więc
aby do siebie samej odnosiła się ~~sama~~ samym
[illegible]

8

rozumem, samem przez się
~~przez myśl~~ myśleniem jako prawdzi
wem środkiem poznania, a nie mieszała
z tem myśleniem żadnego z tych
które nie są myśleniem a
pierwiastków które stanowią jej
a często chorobowe są (06.93)
osobiste usposobienie, ~~a nie są myśle~~
~~niem~~ — Jakoż ~~Gdy~~ te pierwiastki samych
nie mogą
siebi poznać ~~...~~ aby je poznać, ~~do siebie pozna~~
~~nie~~ trzeba myślenia — Gdy osoba
mająca poznać siebie, użyje ~~do myślenia~~
tego poznania myślenia ~~jako środka wyłącz~~
~~wyłącznego środka myślenia~~
~~samego przez się~~, wtedy ona
pozna siebie samej, pozna całą
ona jest prawdziwość. — Tylko
wówczas siebie jest mocą myślenia zasadowa
sią siebie —

to
myślenie w zasadowości siebie
odprawia z kolei czynności
~~..~~ trzy następujące ~~sprawy~~.

[Tyad osoba dążąca do zasadowości
siebie, zwraca swoje myślenie
samej
ponmające ~~do~~ ku sobie [zastana-
sama jako nad przedmiotem swoim
wia się nad sobą — zastanawia
się nad własnemi sprawami poznania, to jest
ona
nad bytem jakim (siebie) pomogło
być sama
ona powinna ~~mieć~~ być, siebie przytomny
i ~~...~~ i mieć jasne widzenie tej czynności
rzeczy

on się jej po-daje, albo się jej z-daje, ma więc o przedmiocie jedynie zdanie ale nie ma o nim wiedzy prawdziwej.

d) Ta rozmaitość zdań różnych ludzi o przedmiocie niby jednym i tym samym stała się podsta-wą ~~sof~~ nauki sofistów grec-kich, od której Sokrates ura-tował ojczyznę swoją. — Po nim Plato z całą energią wystąpił przeciw sofistom wykazując, iż co innego jest mniemanie, zdanie podmiotowe (osobiste) a co innego wiedza prawdziwa.

§ 4.

W § 3. rzekliśmy że dwoma pierwsze-mi czynnikami myślenia jest podmiot myślący, poznający i przedmiot dany to jest rzecz od podmiotu odrębny odróżniony. Przez to odróżnia się od przedmiotu podmiot ~~nabywa wiedzy o przedmio-cie a tem~~ ~~tak zarazem~~ ~~wiedzy~~ ~~nabiera~~ nabywa świadomości o sobie samym. — Bo podmiot oddziela-jąc się odróżniając od przedmiotów od tego wszystkiego co nie jest nim samym zbiera, wskupia się sam w sobie, i nabywa świadomości że

że jest czemś osobnym i odrębnym

od świata.

Ta świadomość siebie jest pierwszym warunkiem by podmiot

stał się zdolnym do poznania prawdy znajdującej się

w przedmiocie danym. — Takowe poznanie

jest wypadkiem

stosunku dwoch czynników myślenia:

to podmiotu i przedmiotu — przeto

poznanie jest wiecznie jednym z tych

dwóch obu czynników — W takowem poznaniu

przedmiotu przez podmiot które przez

obie strony, jest to zgoda świadomości która

ma podmiot o przedmiocie z tem

czem przedmiot jest rzeczywiście — Ta zgoda jest prawdą —

[Poznanie prawdy tkwiącej w przedmiocie jest (w ścisłem znaczeniu) wiedzeniem

A) Jeżeli nasza świadomość o przedmiocie niezgadza

się z tem czem przedmiot rzeczywiście jest, wtedy wiedza nasza

nie jest prawdą.

b) W poznaniu prawdziwem przedmiotu jest

jedność wiedzy z przedmiotem, jedność podmiotu

i przedmiotu, jedność myślenia a istnienia.

W poznaniu przedmiotu naszem myśleniem natrafiamy

odgadujemy myśl twórcy, która się urzeczywistniła

w przedmiocie. Myślenie atoli wielkie poznające

przedmiot spotyka się w nim z myślą twórczą Bożą

spotykają się rozum stworzenia z mądrością Stwórcy.

[illegible] i zgoda wiedzy

C. Z prawdy tylko ... myśleniem poznać zdołał czem są przedmioty

świata, że może poznać prawdę w rzeczach wszelka wiedza

że myślenie nasze z jednej strony a przedmioty z drugiej strony

są nawzajem do siebie zastosowane, że obie strony są względem

siebie nawzajem przystosowane — że zatem obie strony wypłynęły

z jednego i tego samego źródła wszechmocnej mądrości Stwórcy

Tę prawdę rozwiniemy później § 7 [illegible] C) obszerniej

Prawa myślenia

§ 5

Orzeczono w § 1. że Logika ma za przedmiot swój prawa myślenia; pytamy zatem co to są prawa myślenia?

Prawem w ogólności jest tryb którym jakieś ~~zau~~ zjawisko, jakaś siła słowem jakaś bytność ~~ko~~ miernie i stale, niezmiennie się ~~obj~~ wyraża. – Prawo ~~wyraża~~ tkwi przeto w samej wewnętrznej istocie ~~w istocie~~ tej bytności, nie z istoty wewnętrznej jej ~~wyraża która się według niego wyraża~~. jawią się tem prawem, przeto nam

Nauki przyrodnicze obejmują wiele praw którym podlegają różne dzielnice natury a te prawa wyjaśniają się ~~które~~ stale niezmienne są w tych dzielnicach ~~wyjaśniają~~ –

Podobnie i w myśleniu naszem tkwią pewne niezmienne prawa które nam są wybrane wrodzone. Te prawa ~~rozwadzają~~ ~~stale~~ władające instynktowo ~~...~~ ~~władające~~ myśleniem naszem nie mógłbyśmy o tych prawach nie wiedzieć – Przedstawimy umiejętnie tych ~~...~~

Z prawa i rozwój ich jest więc zadaniem Logiki –

Nauki przyrodnicze ~~władają~~ wyjaśniają prawa władające stale natury, niezmienne w różnych dzielnicach, tak wiemy o prawach Keplera, ciężkości, światła, elektryczności, o prawach którym podlega ~~władające~~ dzielnica organicznych i zwierząt itd. – Podobnie i ~~w~~ w myśleniu tkwią pewne niezmienne prawa wedle których instynktowo myślimy ~~...~~ ~~myśli~~ choćbyś o nich nie wiedział.

~~Przyp. Myślenie nasze ma pewne wrodzone sobie prawa wedle których zniewolone mimowiednie~~ instynktowo ~~stale~~ myśleć. O tej prawdzie przekonywamy z własnego codziennego doświadczenia. Jakoż tego nie pojmujemy co jest przeciwne tym prawom np. nie pojmujemy aby pewna rzecz A nie była rzeczą A lub inną jaką rzeczą. — Jeżeli się coś stanie czego nie było, wówczas koniecznie domyślamy się przyczyny, dalszej przyczyny i czynimy sobie pojęcia o rzeczach, sądzimy o rzeczach, rozumujemy. ~~Co widzimy~~ wnioskujemy. Co więcej o mamy przekonanie nam wrodzone że i innych przekonamy o tem co jest dla nas pewnem, to jest wiemy że i w innych osobach przeważają też same prawa myślenia, dowodzimy im tej prawdy i ~~[illegible]~~ niewątpliwie ~~[illegible]~~ że i oni koniecznie ~~do tego~~ że ich zniewolimy do uznania tej prawdy na nią przystaną. (Np. dowodzenia twierdzenia i geometrycznych.)

~~§ 6.~~

Prawa i prawidła myślenia

(§ 1.) Ten samem te prawa zaś rzeczenia na prawidła logiczne wedle których nam myśleć należy. Rozróżniamy tu wyrażenie „prawo" i „prawidło" w najobszerniejszem znaczeniu, tak dalece iż wszystkie części Logiki, cały jej rozwój jest zasadzony na tych prawach i prawidłach logicznych. —

~~Przebywają więc w nas prawa myślenia które są wrodzone duchowi. ~~Logiki~~ ~~jest~~ Zadaniem~~ naszem jest ~~aby uprzytomnić sobie te prawa, ~~[illegible]~~ które instynktem bez wiedzy jasnej~~ bo wyraźnej ~~woli naszem myśleniem władają, aby wobec nie~~ i poznać ~~sobie rozwoje i wiemy myślenia, aby z tych faktów doświadczeniem~~ spostrzeganych ~~wydobyć ogólne wzory~~ ~~[illegible]~~ ~~praw kierujących myśleniem.~~

~~Dopełnieniem tego zadania jest rodzi się~~

Logika. —

Logika podając z faktycznego pochodu myślenia, z jego rozwoju ogólne wzory jako praw ~~te prawa zamienia~~ ~~jest~~ ~~samem z tych praw czyni na~~ na ~~prawidła~~ logiczne ~~wedle których nam myśleć należy.~~ (§ 1.) Z

~~§5~~ §6. ~~11~~

Prawa i prawidła myślenia

~~§6.~~

Rzekliśmy że prawa myślenia tkwią nimo wiedzy naszej w myśleniu, z czego wynika że człowiek i bez znajomości ~~tych jasnej~~ tych praw jeżeli samym instynktem zdoła myśleć poprawnie i trafnie – ~~Zaiste~~ i że obejść się może bez znajomości ~~nauki przez jest logiqa~~ logiki będącej nauką, przedstawiającą te prawa myślenia, ~~a zaś~~, zate ~~mu~~ jemu wystarcza logika wrodzona (logica naturalis zwana zwykle zdrowym rozumem). Boć myśliciele starożytni myśleli trafnie i logicznie przed pojawieniem się ~~Logiki~~ Arystotelesa logica Logiki jako nauki (Logika scholastica docens). –

~~Przecież~~ Lubo uwaga ta zgadza się z prawdą, przecież nauka Logiki nie jest zbyteczna, ale owszem wielce potrzebna. ~~Bo~~ Jakoż w umyśle ludzkim przebywa nie tylko sama jedna wyłącznie czynność myślenia, ale obok niej przebywają jeszcze inne moce psychiczne które mogą przytłumić i spaczyć, często przytłumiają i spaczą myślenie sprowadzając takowe z właściwej mu drogi, i odwodząc od praw jemu wrodzonych.

12

Zatem jest rzeczą wielce pożądaną i konieczną, aby nam nauka Logiki wytknęła jasno i wymieniła które prawa myślenia a to w ten sposób, abyśmy mogli być ... dla nas prawidłami wedle których nam myśleć należy; więc także i pomagać w krytycznej ocenianiu odbywającego się obecnie (lub już odbytego) i pomagania w rzeczy myślenia.

Jak wielu rozumiemy przystępnie wyraz definicyi Logiki podanej w §1. jako Logika nie zajmuje się poznaniem praw myślenia wedle których nam myśleć należy.

Oprócz tej strony praktycznej Logika ma jeszcze stronę teoretyczną wielce ważną. Bo nam rozświeca czynności naszego myślenia, tę czynność która nie ... odróżnia rozumnie od zwierząt. ... uważamy że co innego jest zachowywanie praw intelektu we prawach myślenia a co innego myślenie z całą pełną jasnością o istotnych wiedzy prawach myślenia.

Bierzemy zaś tutaj wyrażenie „prawa, prawidła" w obszerniejszem znaczeniu, tak dalece iż cała osnowa Logiki, wszystkie jej części i cały jej rozwój uzasadniony jest na tych prawach.

W tem miejscu już możemy zwrócić uwagę na Logikę jako na sztukę myślenia. Jak może Przekonaliśmy poprzód że człowiek z naturalną logicznością może myśleć trafnie logicznie nie znając Logiki jako nauki, po Padobnie może ktoś znać dokładnie Logikę jako naukę a w nadarzających się sposobnościach nie zdołać zastosować trafnie swojego myślenia do prawideł Logiki. Tych przypadków które się mogą nastręczać wszędzie i nauce jest także mnóstwo i tak ich mnóstwo nieskończona rozmaitość że żadna Logika pisana przewidzieć ich nie zdoła, ani objąć takowych nie jest w stanie. Naukę Logiki odnośnie zostaje się więc a samodzielnie bez omyłki by stosować naturalnej każdego bez ... do nadarzonych przypadków zastosować teoryą logiczną do rzeczy ... samodzielnie ogólnej teoryi (Logica scholastica utens) To zastosowanie nazywa się ściślej artyzmem. Jest to sztuka samodzielnej myśli bo wymaga zdrowej samodzielnej myśli przez długą pilną w prawach której nikt nikogo nauczyć ... sztuce, wyuczyć się nie możemy, ... mając myśli prawidła w czasie myślenia i pomagania ... przedmiotów

ciągłe, obecne w umyśle prawidła podane przez logikę.

Rzekliśmy że trafnego zastosowania prawideł logiki do nadarzających się wypadków nikt nikogo nie nauczy, bo to jest rzecz wrodzonej zdolności, i jest zaiste sztuką.

I w dziedzinie sztuki właściwej nie inaczej się dzieje — Tak np. żadna szkoła malarstwa nie zrobi sama przez się zdolnego artysty malarza. ~~Szkoła ta może tylko nauczyć prawideł anatomii, perspektywy, teoryi światła, obchodzenia się z farbami i td. ale zostanie prawideł gdy~~ bo aby być artystą potrzeba samodzielnego uzdolnienia, talentu właściwego — Toż samo się dzieje w innych dziedzinach działaniach. Toż samo jest z nauki umiejętności lekarskiej a co innego sztuka lekarska która się właściwie zasadza na trafnym zastosowaniu wiedzy lekarskiej przy łożu chorego. Artyzmem jest czynności sędziego stosującego gdy sędzia stosuje przepisy prawa do wytoczonej sprawy sądowej — Pedagog mający stosować zasady ogólne wychowania do indywidualności wychowańca potrzebuje artyzmu. — i tak

§ 7.

Z powyższych §fów widać że rządzące prawa naszego myślenia przebywają już w tem myśleniu faktycznie jako nam wrodzone, że z powodu innych czynników psychicznych przebywających również w naszym umyśle a stających często na zawadzie myśleniu, to myślenie nasze w rzeczywistości często odbywa się trybem nieprawidłowym trybem który nie odpowiada owym prawom myślenia

Z tych dwóch prawd wynika dla nas skazówka jak sobie mamy postąpić chcąc poznać prawa myślenia. Winniśmy przedewszystkiem rozpatrzyć się ~~fakta~~ w myśleniu faktycznym, to jest w myśleniu jak ono rzeczywiście się odbywa., to jest poznać co się zwykle dzieje w naszem myśleniu –

Z drugiej strony atoli nie możemy przestać na tych faktach, naturalnych rzeczywistych naszego myślenia ǂ należy nam te szczegółowe rzeczywistości fakta myślenia porównać jedne z drugiemi, z tego porównania ~~tych~~ z wielu takich faktów wydobyć ogólne ich tryby by ~~pięknie a nad to wykazać tylko klasztor~~ ale ~~te~~ aż ogólne tryby będą tylko ogólnemi dowodami zasadniczemi ~~wszystkiemi~~ wzorami myślenia wzorami ~~to~~ tego co się dzieje z myśleniem naszego, ~~nia~~ naturalnem naszem, przeto winniśmy wykazać konieczności takich wzorów i wyświecić warunki pod którymi ~~dla czego myślenie jest~~ dopełniać ma myśleniem by było trafnem i prawdziwem ~~ma być trafnym i prawdziwem~~ ~~tym zaś a nie inaczej formie~~ ~~odbywać się powinno.~~ –

ǂ naszem naturalnem, przeto winniśmy jeszcze zrozumieć konieczności takich wzorów, zrozumieć że myślenie koniecznie tym a nie innym takim trybem odbywać się ma,

Takowe wzory myślenia ~~są~~ drogi

(5) 10

B

Prawa urządzeni rzeczywistości myślenia a prawa w Logice podane – myślenie faktyczne a logiczne

Dodatek w przypisce

Z tych dwóch względów razem wziętych zrozumieć możemy jakie wzmianki prawa mają być prawa a prawidła myślenia objaśnione w Logice – Te prawa są w prawdzie wydobyte z faktycznego myślenia, to jest ze sposobów jakiemi się odbywa myślenie w ogóle w rzeczywistości – ale z drugiej strony te prawa nie są, przetem wypowiedzeniem tych faktycznych sposobów myślenia, że prawa logiki są raczej idealnemi wzorami dla myślenia którym wskazują jakiem trybem ono koniecznie musi odbywać się winno te prawa objaśn. w Logice wskazują warunki których dopełniać musi myślenie nasze winno myśleć jeżeli ma być myśleniem prawdziwem, a istnym środkiem poznania prawdy w rzeczach – Tak te prawa wyjęte w Logice stają się dla nas prawidłami do których stosować nam potrzeba myślenie i poznanie nasze – Żeby

Żeby to myślenie i poznanie nasze zgadzało się z rzeczywistością. Myślenie wedle prawideł logicznych przerabia wyobrażenia na pojęcia prawdziwe o rzeczach i myślenie stosowne do tych prawideł wiąże takiemi te pojęcia wedle ich rzetelnego związku

[Tak więc już rozumiemy wyrazy ostatnie § [?] że nam logika podaje prawa myślenia, wedle których nam myśleć należy"

a) Z tego co się dotąd rzekło wypływa jasno różnica między Psychologią i Logiką. – Powiedzmy naprzód w ogólności że Psychologia jest nauką opisową, opisującą to co się dzieje a Logika jest nauką a raczej umiejętnością powinno prawodawczą, orzekającą co i jak się dziać powinno.

Psychologia opisuje wszystkie objawy duszy (uczucia, pragnienia, żądze i td), między objawami temi Psychologia opisuje też rzeczy wyobrażeń i ich tworzenia i radzenie się myśli według pewnych praw. Te prawa zowiemi się rozajemne a to wedle pewnych praw. Te prawa zowiemi trybami jakiemi prawami psychicznemi, one wyrażają, trzymające się, stałej i wyobrażenia w duszy zwykle przebiegają, ustawicznej stałej a ciągłą. Psychologia nie ma względu czyli te wyobrażenia i związki ich prawdziwe są i które

16

bo Psychologia ma za osnowę to co się dzieje w duszy; takiego wobec tej nauki również ważnym objawem duszy jest marzenie obłąkańca, jak rozumowanie zdrowe —

Inne jest zadanie Logiki. Logika [wyobrażenia a pojęcie] nie pyta o sposób tworzenia wyobrażeń, ale krytycznie zwraca się do nich, również uważa wyobrażenia jej wyobrażenia i rządzi ani którym się wiążą i ich połączenia odrębnie, bez ich stosunku do duszy orzeka jakie one być mają by odpowiadały prawdzie. Logika odgranicza więc od wyobrażeń wszelkie czynniki psychiczne, jej uważa przedmiotem jakiemi być winny stosownie do praw logicznych — są wyobrażenia i ich wiązania myślenia. Słowem Logika przerabia wyobrażenia na pojęcia logiczne, które są istotnym wyrazem przedmiotu, bo rzeczy samej. Gdy przeto w obec psychologii każde wyobrażenie jest gotem sposobem duszy, gdy istnieje ono takowe pod względem psychicznym; zatem też wyobrażenie o jednej i tej samej rzeczy w psychicznem może być różne w różnych osobach wedle różnego ich usposobienia; pojęcie istnieje jedno. Pojęcie istnieje bez względu na to czyli ludzie o niem wiedzą a niezależnie od ludzi, jedno będąc wyrazem samej rzeczy a nie utworem psychicznym duszy jest zawsze tylko jedno i jedyne i zawsze same.

6) Z powyższych rozpraw wynika że Logika jest poznaniem naszego myślenia za pomocą myślenia, że jest to rządzi z myślenia nad myśleniem — że w Logice podmiotem myślącym jest myślenie i że przedmiotem myślenia jest także myślenie — Ten stosunek atoli nie jest wcale sprzeczny z zasadą wyrażoną w § 3. która orzeka że myślenie poznające jako podmiot powinno zawsze odróżniać od przedmiotu — że przedmiot ma być czemś odrębnem od myślenia niezależnem, jako podmiotu, — to jest że przedmiot ma być takowym przedmiotem, któryby istniał choćby nawet podmiot myślący o nim nie wiedział — owa zasada orzeka że przedmiot myślenia ma być podmiotem danym; owszem Logika ściśle się

Prawa myślenia są także przedmiotem danym

się stosuje do tej zasady, jakoż gdy logika rodzi się z myślenia nad myśleniem, nad jego prawami myślenia, dochodzi się przedmiotu który jest niezawisłym, odrębnym od podmiotu bo od myślenia wszystkiego (nie znającego jeszcze tych praw) jakoż te prawa których dochodzi myślenie są myśleniu wrodzone, przeto od niego jako od podmiotu niezależne, te prawa istnieją, mają być choćby myślenie (jako podmiot) o nich jeszcze nie wie – te prawa są przeto w ścisłem znaczeniu przedmiotem danym –

Podobnie się rzeczy mają i w wielu innych dziedzinach wiedzy naszej – Tak Etyka czyli filozofia moralności ma za przedmiot wyłożenie systematyczne zasad sprawiedliwości, uczciwości, cnotliwego obyczaju do których się wola nasza stosować powinna – Pytamy skąd Etyka czerpie te zasady? Zapewne nie ze zachowania się wszystkich, nie z pobudek zmysłowych skłonności i innych objawów przypadkowych, osobistych, gdzie znosi pośrednio czynności i działania ludzi, ale które bywają zwykle powodem czynności i działania ludzi, ale

Etyka czerpie swoje zasady ze samej woli ludzkiej owszem z istoty w najściślejszem znaczeniu, sięga do najgłębszej istoty tej woli, do jej dna i z tych tam woli wydobywa wieczyste jako prawdy bezwzględne zasady do których się ta wola stosować winna, którym ma podlegać – Te zasady sprawiedliwości, uczciwości, cnotliwego żywota są więc zakonem wszech jestestw rozumnych, one tkwią wewnątrz choćby o nich nie wiedział, one istnieją niezawisłe od jego woli, w łonach jego niesamodzielnej istoty nad jego wolą one są wzniesione nad dowolność jego. Ale lubo te przykazania tkwią w nim bez woli a bez wiedzy jego, to się odzywają w nim gdy od nich czynem odstąpi, wtedy one się odzywają E bo to odstępstwo od nich jest odstępstwem od jego własnej najgłębszej istoty jest sprzeniewierzeniem się sobie samemu

Coponownie
d. logika czy celu
e logika formalna

E W potężnym boleści wyrzutem sumienia

18

C) W powyższych §§ widzieliśmy że prawa myślenia przebywają już
instynktem w duchu naszym, podobnym instynktem
przebywa w nas pewność że myślenie jest dla nas środkiem
poznania przedmiotów – Jakoż wbudziało powszechne
każdy przekonanie i instynktowa ufność że po myśleniu
nad jaką rzeczą prowadzi do poznania czem ta rzecz jest.
Zapytujemy atoli jakim sposobem się dzieje że człowiek
poznać zdoła te przedmioty rzeczywistego świata? Powyżej
(§ 3. przyp. C.) widzieliśmy że to pochodzi stąd
iż myślenie nasze z jednej strony, a przedmioty z dru-
giej strony, są nawzajem do siebie zastosowane, że
obie strony są nawzajem dla siebie przygotowane,
że więc obie strony tak myślenie czyli nasz duch jak
a przedmioty wypłynęły z jednego i tego samego spólnego
źródła wszechmocnej mądrości Stwórcy. – Teraz
poznawszy już ściślej bliżej tę prawdę roz-
winąć. Poznawszy już w ogólności prawa myślenia i poznania powiedzmy
i naprzód wypełniając tę prawdę powyższą że dla
tego zdatnymi poznać myśleniem przedmioty
gdyż też same prawa którym podlega myślenia
władają również przedmiotami rzeczywistemi przedmiotach świata
że taż sama logiczność żyjąca w naszym duchu żyje także w przedmiotach świata, które poznać możemy
całym światem rzeczywistości. I nie może być
inaczej! – Wszystkie te przedmioty istnieją z jednej strony
należą do istnienia powszechnego, a z drugiej
strony duch nasz w myśleniu nasze także
… to tkwi także w powszechnego istnienia,
przeto jedna i taż sama logika przenika i też same prawa te tam przenikają
całe zgoła istnienie, więc przebywają także w
wszystkich rzeczach od nas i przebywają także w
duchu naszym. – Logika powszechna jest właściwym
zakonem wszechistnienia.

do str. 18

Skepsis

d.) Pod c) powiedzieliśmy, iż ~~ja~~ w ludziach żyje
powszechna instynktowa ufność w myślenie
jako w środek poznania rzeczy, bo wszyscy ~~mamy~~ mają
~~mamy wrodzone przekonanie~~ jakby ~~można~~ zdołamy dojść
(że mocą myślenia nad rzeczą
do ~~poznania~~ prawdy tej rzeczy ~~bijącej~~ – Mimo tej powszechnej
ufności występowały w dziejach Filozofii szkoły
skeptyczne które przeczące tej prawdzie ~~przez~~ były to szkoły
wprost wyrzekły że myślenie nasze nie
zdolne do poznania prawdy, że między rze-
czami które poznajemy a duchem naszym
nie ma żadnego bliższego a ściślejszego związku. Tak
najprzód w Grecji jeszcze za czasów Alexandra
W.[ielkiego] ~~wradziła się szkoła~~ Pyrrhon dał
początek szkole skeptyków która
się przez kilka wie-
ków rozwijała
ków następnych. Ta szkoła ~~twierdzi~~ uczy-
ła głosiła zasadę
~~że~~ iż o żadnej rzeczy nie możemy
mieć pewnego sądu, bo ~~bo twierdzi~~ ~~że~~ albowiem każde-
go twierdzenia równem prawem
staje twierdzenie wręcz ~~przeciwne~~
sprzeczne. Nie wdając się tutaj
w obszerniejszy i ściślejszy rozbiór
tej zasady sceptyków powiedzmy
wogóle ~~tylko~~ że ta zasada już sama się oba-
la, bo jest w sprzeczności ze samą
sobą. – Jakoż gdy skepsis orzeka
iż obok każdego twierdzenia równem
prawem może stanąć ~~staje~~ twierdzenie wręcz jemu
sprzeczne – więc stosownie do tej własnej
zasady skeptyków iż „o żadnej rzeczy
~~[illegible]~~ nie możemy mieć pewnego sądu"
kładziemy twierdzenie wręcz tej zasadzie
przeciwne, że o każdej rzeczy możemy
sądzić z pewnością.

Jest atoli ~~uwaga~~ okoliczność wielce charakterystyczna że sceptycyzm zjawił się w epoce [illegible]owej ~~gdy już~~ ~~Grecya~~ greckiej historyi gdy sama Grecyi już straciła ufność a wiarę w siebie & tem sobie a sceptycyzm rozwinął się następnie w czasach gdy Grecya konała. — Przeciwnie w epoce gdy Grecya żyła pełnią siły, gdy wszech ~~so~~ była sobą samą wtedy i filozofia jej wierzyła w potęgę myślenia ani Sokrates, ani Plato ani Arystoteles nie byli sceptykami. —

W nowożytnej filozofii rozwinął się sceptycyzm (np. J. Locke, (1632+1704) Dawid Hume (~~1771~~ ~~1771~~ 1711+1776). — Przeciwnie

skepsis jest tylko przemijającą dążnością ~~początkiem~~ stacyą dla filozofii nie rozpoczyna kierunku bo zniewolił filozofów do głębszego uzasadnienia teoryi poznania —

13

Logika szczegółowa

a) Gdy Logika w wszystkiem znaczeniu w którem i my tę naukę bierzemy ma za przedmiot swój ogólne poznanie myślenia jako czynności poznającej – więc też jej prawidła są ogólne to jest takowe które w ogólności w każdym razie zastosowane być muszą – od Logiki w powyższem znaczeniu odróżnia się Logika szczegółowa która stosuje swoje prawidła do szczegółowej gałęzi wiedzy, do jednej ze szczegółowych umiejętności (np. do umiejętności lekarskiej do fizyki itd.)

Takowa Logika szczegółowa opiera się na zasadach a prawidłach Logiki w wszystkiem znaczeniu czyli ogólnej, ale prócz tych prawideł zasad ogólnych obejmuje jeszcze zasady prawidła logiczne wynikające z tej szczegółowej gałęzi wiedzy ludzkiej – Tak np. posiadamy logikę lekarską, podającą logiczne sposoby zbadania zjawisk wpływów stanowiących przedmiot, stanu właściwych zmian wychorobi w ciele żywem i ich podająca także logiczne środki do przemożenia stanu chorobliwego –

b.) Gdy Logika w naszem znaczeniu ma za przedmiot myślenie a zarazem twierdzi że myślenie nie jest środkiem poznania rzeczy, przeto celem tej Logiki jest zgodność świadomości którą mamy o przedmiocie ze samym tym przedmiotem – (§ 4) Ta zgoda jest prawda – a ściśle mówiąc prawda która się zwykle zowie prawda materyalna –

Od Logiki w tem powyższem znaczeniu odróżnić należy Logikę ścisłą formalną w ścisłem znaczeniu tak zwaną Takowa Logika tą jest zgoda zasady ma za główny cel aby myślenie samo z sobą nie było wsprzeczności; aby – aby myślenie nie było sprzeczne sobie samemu, żąda aby myślenie było w zgodzie ze sobą samem –

E Nie zakłada sobie jako cel poznania przedmiotu, lecz jej zadaniem jest prawda materyalna, a ta Logika formalna jest w ścisłem znaczeniu formalna zgoda myśli

§ 8

Korzyści wypływające z Logiki

Z §§ów poprzednich poznać możemy korzyści które wynikają z nauki Logiki.

1szy Każda umiejętność ku temu dąży aby jej wiadomości i twierdzenia były ile możności prawdziwe i pewne (§ 1 przyp.) — Każda atoli umiejętność wykazuje te prawdziwości i pewności swojej treści po swojemu to jest wybitnym i sposobem jej właściwym, czyli że sposobem odpowiednim dziedziny którą ta umiejętność zajmuje — Logika zaś bierze pod krytykę te wszystkie a także różne sposoby wykazywania prawdy a używane w różnych umiejętnościach, i wyświeca czy te sposoby zgadzają się lub nie zgadzają się z prawidłami myślenia — Logika nie przestaje na wyobrażeniach przypadkowych ale takowe przerabia na pojęcia prawdziwe [illegible], i uczy jak należy łączyć pojęcia jedne z drugiemi wedle ich rzetelnego związku, a gdy na takowym związku zasadza się system, a system jest warunkiem głównym i cechą niezbędną każdej umiejętności. Wszelako pod tym względem dla każdej umiejętności Logika jest nauka potrzebna.

ad 1 Logika jest dla każdej umiejętności nauką wielce ważną — Każda umiejętność . . .

(1)

2° Z powodów pod 1 przytoczonych widać
że Logika ~~jest~~ podaje warunki składow-
ki i dla umiejętnych prac umysłowych
jakiemi są np. rozprawy ~~mowy itd~~
~~po~~ mowy itd. — bo uczy ładu i porządku
w wytworzeniu naszej myśli.
3. Logika zaś jest koniecznie umiejętno-
ścią dla samej Filozofii — ~~Jakoż~~
~~Filozofia łączy w sobie wszystkie~~
~~umiejętności, jako umiejętność~~
~~umiejętności, a tem~~ Gdy ~~jak~~ Jakoż gdy
wyżej okazało że znajomość
Logiki jest wielce potrzebną dla
każdej umiejętności, tem więcej one
jest niezbędną dla Filozofii która
wszystkie umiejętności w sobie
~~ale~~ obejmuje — ~~Gdy~~ ~~atoli~~ Następnie gdy takiém jest
~~cecha~~ zadanie filozofii ~~z tego~~ zatem jest
widać że filozofia opiera się na
samem przez się ~~z zatem~~ przeto tem więcej
myśleniu ~~samem~~ ~~porze się~~ a tem
~~samem~~ opierać się winna na prawidłach
myślenia które podaje Logika —
Z tąd też po wszystkie czasy
filozofowie uznawali ~~[illegible]~~
wysokie znaczenie Logiki dla filozo-
fii — jedni uważali ją za ~~[illegible]~~
dla tego przygotowawczą
~~naukę~~ przedwstępną do filozofii
inni zaś twierdzili że Logika
należy do ~~samej~~ samego założenia filozofii jako jej
część uzupełniająca.

4). Logika jest nauką wielce ~~poża~~ pożądaną i potrzebną gdy wypada badać ~~rozumowanie~~ nad krytyką rozumowań (bądź ustne bądź pisane ~~w~~ wytoczone w mowie, rozprawie lub dziele). ~~Wypadek ostateczny atoli~~ ~~wypadek ostateczny rozumowania~~ ~~jest mylny lub prawdziwy~~ [jest mniemanym lub mylnym] ~~to zależy~~ ~~będzie od zachowania~~ Prawdziwość ostatecznego wypadku ~~w~~ rozumowania zależy będzie od ścisłego zachowywania ~~rozum~~ prawideł [w całym wywodzie] logicznych — ~~Gdy wypadek będzie~~ ~~błędnym to~~ ~~jest~~ ~~będzie skutkiem~~ ~~że w samem rozumowaniu~~ dopuszczono ~~się błędów logicznych.~~

§ 9

Części Logiki

Podział Logiki, zatem części jej wypływają już z opisu [ze samego] jej zadania. Zadaniem zaś jej mianowicie jest — jakkolwiek — poznanie myślenia — aby atoli poznać myślenie ~~należy je rozebrać~~ [należy] nam je zbadać — więc [myślenie] rozebrać (analizować) na pierwiastki, na pierwociny (elementa) [na pierwotne czynności myślenia jego] ~~tego~~ na pierwsze jego związki z których się składa myślenie. ~~Będzie to~~ ~~a które~~ ~~poznać nam trzeba~~, a które to związki ~~poznawany~~ poznać nam należy

~~sprawa ta.~~
Tak przeto Część pierwsza Logiki
by obejmie w sobie rzecz o Zawiązkach
myślenia – (+)

Jak atoli w części pierwszej zajmowa-
ni będziemy pierwotnemi czynnikami ~~wyrazowemi~~
w zawiązkach myślenia tak w
części następującej ~~z~~ wytworzonymi jakimi
czynności pierwotne te zawiązki
tworzą ~~zawiązki~~ myślenia takimi
~~w jedna z drugą~~ mają logicznie
jedne z drugiemi – ~~a nadto~~
aby w końcu z takich organicznej
całości umiejętna – system – Rzecz
ta będzie przedmiotem drugiej
części Logiki która systematy-
ka też zowie (zwykle metodologia)

[Gdy jako głównym warunkiem każdej
prawdziwej umiejętności jest aby się rozwinęła
tkała w systemie – przeto
widzimy że ta część druga jest zadaniem
logiki
lub ~~tej~~ każdej umiejętności

(+) ~~[illegible]~~ Niekiedy ~~w Logikach~~ u nas nazywają
tę pierwszą część Logiką elementarną, ~~niby~~ z powodu
że wykłada pierwiastki składowe ~~myśleń~~ myślenia ~~czy~~
niby elementa myślenia – jednak wyrażenie „Logika
elementarna" nie jest dość ~~ścisłem~~ jasnem, bo zwykle oznacza ono
samo co wyrażenie Logika podług pewnej teorii tylko
a w tem znaczeniu wypadałoby powiedzieć że nie tylko
pierwsza część Logiki jest elementarna ~~ale cała~~ cała Logika
~~nie~~ jest Logika elementarna.

~~Część~~

Część I.

Logiki.

O ~~zasadach~~ myślenia

§ 10.

Gdy w ogólności całe myślenia nasze odbywać się winno według praw ~~te~~ tego rzeczy myślenia, więc już w przeciwnym myśleniu, w ~~przeciwnych~~ pierwotnych ogólnych przepisach, w ~~przewagach~~ prawach myślenia, które już ~~[illegible]~~ ~~jak~~ są ~~ogólne~~ [illegible] ogólne prawa myślenia, ogólne ~~klasy~~, ~~[illegible]~~ prawa a ~~stąd~~ właściwie dla tego że już działają w ~~[illegible]~~ przesłankach myślenia naszego są pierwotnemi zasadami zatem ~~zasady~~ ~~myślenia~~ myślenia są prawami zasadniczemi ~~[illegible]~~ myślenia bo 1° do nich sbomają się wszystkie sprawy myślenia i ~~nic~~ w nich występują ~~[illegible]~~ prawidła myślenia 2° te same prawa zasadnicze nie wywodzą się z innych prawideł wyższych w prost a bezpośrednio z działa naszego i są warunkiem pierwotnym i zasadniczym wszelkiego myślenia jego.

~~Tego~~ Należy nam przeto wszystkiego przede wszystkiem rzecz o prawach zasadniczych myślenia ~~[illegible]~~ które obejmuje pierwszy dział tej pierwszej części Logiki, a ~~[illegible]~~ z drugiego już działa będą pierwotne sprawy myślenia ~~a~~ ~~wszystkość~~ ~~[illegible]~~ ~~o pojęciu~~ ~~o sądzie~~ Takie sprawa się w szczególności (~~tak~~ jako ~~[illegible]~~ ~~jako~~ jest pojęcie odnoszenie się jednego pojęcia do drugiego ~~potrzebnie~~ ~~dwóch~~ ~~[illegible]~~), i wniosek, sąd (~~jako~~ potrzebnie ~~dwóch~~ sądów).

~~§ XI~~

Prawa zasadnicze myślenia

§ 11 Czynności myślenia i poznania w ogólności

§ XI.

Poznaliśmy (§ 10) jako prawa zasadnicze myślenia już niektóre, być przytomne w pierwotnych czynnościach myślenia i poznania. Pytamy przeto jakie to są ~~pierwotne~~ czynności myślenia?

W §§ 3 i 4 widzieliśmy że myślenie odróżnia siebie jako podmiot (subjectum) ~~od przed~~ od rzeczy która jest przedmiotem (objectum) myślenia ~~i poznania~~ – widzieliśmy też że takowe ~~to~~ odróżnianie jest pierwszym ~~warunkiem~~ poznania i zasado- nosi siebie –

~~Następnie jest faktem że podmiot postrzega że w świecie istnieje wiele rzeczy, wiele myśli jest samo, a w nim wiele ... jednem istnieje wiele myśli – ale jest że to czynności myślenia wielości jest skutkiem tej czynności myślenia odróżniającej te rzeczy te myśli jedne od drugich~~

Tak widzimy że w myśleniu jakby w nim ~~prawie~~ pierwotną czynnością jest rozróżnianie, atoli ~~nie tylko~~

Po rozróżnianiu samem już prowadzi do poznania rzeczy – Jakoż jest ~~Jest~~ również faktem że gdy chcemy jakąś rzecz daną poznać, ~~gdy chcemy wiedzieć czem i jaką ona jest rzecz jako poznać~~ odróżniamy ją od innej ~~drugiej~~ rzeczy – ~~bo~~ przez ~~napisał~~ porównywamy tę rzecz daną, odnosimy ją do innej z tą drugą rzeczą. Z tego porównywania i odnoszenia wynika... ~~mówiąc że nie jest to~~ ~~rzecz nietylko~~ ~~Spostrzegamy że rzecz dana jest nie taka~~ ~~jaką jest druga rzecz~~ ~~rzecz ta nie jest taką jak ta druga~~ ~~rzecz~~, jest ~~i jaka druga rzecz~~

Następnie jest faktem że myślenie wie że w świecie istnieje wiele rzeczy ale o tej wielości tylko wiedzieć może myślenie ~~myśl~~ przez ~~odróżnianie~~ rozróżnienie tych rzeczy jednych ~~i drug~~ od drugich. Myślenie też wie że w nim jako treść jego mieszczą się wiele myśli pojedynczych; o tej wielości również tylko wiedzieć może przez ~~od~~ różnicowanie tych myśli jednych od drugich – Nawet myślenie jako całość odróżnia siebie od tej swojej treści od tych wszystkich myśli ~~która jest treścią~~ ~~stanowią~~

~~Nadto myślenie odróżniając myśli swoje jedne od drugich odróżnia je ~~takowe~~ jako treść swoją jako przedmiot od siebie jako od podmiotu mieszczącego tej treści swojej~~

26

nie tylko poznajemy że rzecz dana nie jest tem czem jest owa rzecz druga że nie jest taką jaką rzecz druga – ale poznajemy zarazem czem i jaką jest ta rzecz dana –

[Z tego zatem porównania porównania rzeczy danej z i odnoszenia nie tylko poznajemy czem i jaką jest rzecz dana ale zarazem poznajemy czem i jaką jest owa rzecz druga – Bo cóż porównywali rzecz daną – Bo cóż dzieje się w tem porównaniu – z rzeczą daną dzieją zarazem – z rzeczą drugą – Porównanie rzeczy danej z rzeczą drugą jest zarazem porównaniem tej rzeczy drugiej z pierwszą – Tem są wzajemnem i porównaniem tych dwóch rzeczy każda z nich okazuje czem i jaką ona jest – i jaką każda z nich jest,

Tem nas wynika stąd że w wypadku pierwszym – bo poznajemy że w ogóle że rzecz dana ta czem obie rzeczy nawzajem są jest rzecz druga – z wypadku drugiego wynika dla nas wypadek to odróżnianie, porównanie rzeczy danej z drugą i okazanie wzajemne raczej poznanie czem jest ta rzecz dana i jaką ona jest – raczej poznanie że rzecz dana jest tem czem jest a nie czemś innem

Tak widzimy że czynnością główną myślenia poznającego jest rozróżnianie odnoszenie i porównanie. [Z tej nie z czynności rozróżnia się prawa zasadnicze myślenia

A) Z tego wynika że tylko przez odróżnienie poznajemy rzeczy, gdy ... widzę przedmiot porównanie

Gdy którykolwiek przedmiot jako ale dla oddalenia nie może go odróżnić od innym ... to porównać nie złota, i powiada nie jakiś przedmiot ale nie wie czyli to osoba lub drzewo, a tedy nie poznał nim przedmiot ów.

✝ najpierwiej owocy rzeczy —

6) Rozróżnianiem, porównaniem do dobra ✝ Mowliwy wyraz w tej o dwoch rzeczach bo do porównania i porównania trzeba

ny do poznania rzeczy. Jakoż np. gdy rzecz dana która jest czerwona jest inną porównamy z drugą rzeczą np. ze rzeczą zieloną, otóż mamy naprzód wypadek przeczący bo tylko poznajemy że ta druga rzecz jest inną od tej rzeczy danej lecz zarazem powtóre otrzymamy wypadek twierdzący dodatni bo przez to porównanie nie tylko poznajemy że te dwie rzeczy są zgoła różne ale poznajemy i jaką każda jest sama przez się sama w sobie, i poznajemy iż rzecz dana jest czerwoną, a rzecz druga zielona, a każda jaką jest taką jest sama przez się, sama w sobie, bo czerwona nie dla tego jest czerwoną że jest różną od zielonej ale dla tego że nie jest zieloną, jest sama przez się, że jest taką i ta rzecz jaką jest w sobie czerwoną ✝ z samych [illegible] powodów

i rzecz zielona jest sama przez się i sama w sobie zieloną a nie dla tego iż nie jest czerwoną, i nie dla tego że jest różną od czerwonej.

28.

C) Na rozróżnianiu, porównywaniu, odnoszeniu rzeczy różnych, a tem samem na łączeniu rzeczy podobnych jakoto jako na czynności myslenia, oparta jest Logika, jak cała.

§ 12.

~~Pierwsze prawo zasadni~~
cze myslenia

Prawo tożsamości
Principium identitatis.

~~jako pierwsze~~
To prawo tożsamości ~~prawo~~ ~~tożsamości~~ jest pierwszem prawem zasadniczem myslenia i wypływa ~~z czynności~~ ~~z czynności po~~ z rozróżniania z porównania, ~~będącej~~ jako z czynności naszego myslenia ~~Gdy~~ A z nią samą, że jest ~~... jako rzecz~~ A z A, wtedy ~~...~~ orzekamy że A = A że A jest toż samo co jest A. ~~Tożsamość~~ ~~w ... tożsamości~~ ~~A~~. Prawo tożsamości brzmi: równa ~~czyli~~ że każda rzecz jest sobie samej ~~To ... jest~~ równa. — Ens est Ens — Idem sibimet ipsi est idem — Omne subjectum est praedicatum sui —

To prawo nie jest bynajmniej zaś tautologią — a właśnie że jest tak prosty i samo przez się zrozumiałe jest ~~...~~ trudniejsze do zrozumienia. —

Gdy naprzód rozróżniamy rzecz A od wszystkich innych rzeczy, ta rzecz A zostanie zawsze sama rzeczą A — Gdy następnie porównamy tę rzecz A z nią samą, że jest tą która jest

To prawo tożsamości jest warunkiem wszelkiego myślenia; jakoż gdybyś ~~ze~~ danej rzeczy nie uważali za to czem ona jest ale za inną jakąś rzecz, myślenie nasze o niej byłoby zwodnem a błędnem. Mocą tego prawa cały świat wszechrzeczy ustala się dla myślenia naszego i nabiera stałego trwania bez którego wszelkie myślenie ~~byłob~~ i poznanie byłoby niepodobnem.

Prawda że rzeczy w świecie się zmieniają, ~~że~~ w czasie, że ulegają w czasie ~~ciągłemu~~ nigdy nieustającemu przeistaczaniu — ale też to prawo tożsamości odnosi się właśnie do bezwzględnej spółczesności. Jakoż gdy ~~m~~ to prawo orzeka że A jest = A, to ~~w tém~~ to czyni ze tém znaczeniem że obie strony A i A są bezwzględnie spółczesne, ~~a nie są oddalone od siebie naam na chwilkę~~.

Gdy zaś rzecz każda jest tem co jest ~~nie~~ więcej objęte więc zamiast rzeczy też możemy ~~potoczy~~ jej treść ~~tolo~~ wnij obie te treść. Tak np. jeśli rzecz ~~samą~~ A zawiera w sobie a + b + c i nic więcej, przeto według prawa tożsamości należy orzec że $A = a + b + c$. ~~Stąd wynika~~

Z tego powodu każdy dowód każdy wywód

myślenie odbywa na zasadzie prawa tożsamości

a) Prawo tożsamości jest warunkiem wszelkiego myślenia, bo gdybyśmy brali jakąś rzecz nie za to czem ona jest ale za inną jakąś rzecz, wtedy nasze myślenie byłoby raczej marzeniem obłąkańca cierpiącego na pomieszanie, bo i takie mowy miesza rzeczy, biorąc jedne za drugie. Bez prawa tożsamości świat rzeczywisty zamieniłby się w świat czarnoksięski podobny do powieści arabskich do gadek niańki prawiącej dziatkom nie stworzone rzeczy o drzewach śpiewających, o królewiczach zaklętych w ptaszków i t. d.

b) Rzekliśmy że prawo tożsamości nie ma tego znaczenia iż we formule jego A = A obie strony są wzięte jako bezwzględnie spółczesne nie przedzielone ani chwilką od siebie. Gdyby w tej formule A w obu stronach odnosiło się w prawdzie do jednej i tej samej osoby ale to w ten sposób żeby jedna z tych stron odnosiła się do tej osoby we wieku jej dziecięcem, a druga do tejże osoby ale będącej już we wieku dojrzałem, już w takim razie prawo tożsamości zastosowane nie mogłoby być, bo w tym przypadku chodzi o jestestwo ulegające zmianom w czasie. Przeto to prawo wtedy jedynie nie ma względu na spółczesność, gdy mowa o jestestwie wzniesionem nad wszelki czas i w piśmie św. Bóg mówi: „Ja jestem który jestem" bo Bóg istnieje we wieczności — wzniesiony nad wszelkie zmiany — jest wiecznie jeden i ten sam — w obec Boga przeszłość, przyszłość i teraźniejszość jest jedną i tąsamą obecnością.

c) To prawo tożsamości [illegible] ciągle w umiejętności i życiu naszem. Wszelkie dowody i wywody opierają się na tem prawie jako na zasadzie [illegible] — To prawo tym ma obszerniejsze zastosowanie w nauce im ściślej nauka jaka zasługuje na imię umiejętności

~~według prawa tożsamości~~ – tak wą filozofia rozwija się w pojęciu człowieka jako jestestwa umysłowo-duchowego, wywodzi z tego pojęcia że człowiek jest jestestwem rozumnem – osobą – że obdarzony wolną wolą – że jest podmiotem prawa, ~~a~~ moralności obyczaju że zdolny do Religii, słowem wszystkie, co filozofii człowieka że ludzkości ~~rozw.~~ rozwija się ciągłym nieskończonym postępem –

§ 13

Prawo zasadnicze sprzeczności

Principium contradictionis

F. ~~Prawo sprzeczności jest drugiem~~ zasadniczem prawem myślenia a wypływa wprost z prawa tożsamości – ~~Też samą zasadę, którą orzeka prawo tożsamości w~~ ~~sposób twierdzący, prawo~~ ~~sprzeczności orzeka w sposób~~ przeczący – Jak prawo ~~zasada~~ tożsamości wyświeca prawdziwość koniecznie danego ~~pewnego~~ twierdzenia tak prawo sprzeczności wyświeca nadużycie (konieczne nieprawdziwości) ~~fałszywości~~ danego twierdzenia.

F. ~~Jak~~ Prawo tożsamości orzeka że A jest = A, a tem samem zaś ~~za~~ odróżnienia rzeczy A od wszystkich innych rzeczy; i żąda ~~zbadania~~ odnoszenia ~~tej do~~

F. Sprzeczność (contradictio) w tedy ma miejsce gdy orzeczenie twierdzące staje wobec orzeczenia ~~przeczącego~~ wprost i zgoła ~~owemu~~ twierdzeniu. A jest, A nie jest – A, non A ~~Sprzeczność jest więc gotem zaprzeczeniem twierdzenia~~ (+ A, – A) ~~(negatio)~~ jest – nie jest)

Ze sprzeczności ~~tak~~ w ten sposób zrozumianej wynika Prawo zasadnicze sprzeczności które jest drugiem..

W sprzeczności objęte są jedynie dwie strony; ~~jest~~ jedna ~~jest~~ ~~to~~ orzeczeniem które twierdzi to czemu druga przeczy – ~~Drugiem drugą jest orzeczeniem~~ W sprzeczności objęte są ~~jedynie~~ dwie strony ~~które~~ jedna twierdząca to czemu druga przeczy a druga (~~contradictoria~~) przeczą temu co ~~jest~~ ~~tamta~~ twierdzi.

[Ze sprzeczności ściśle tak rozumianej wynika prawo sprzeczności które jest drugiem prawem zasadniczem myślenia. (Principium contradictionis) [~~Ta~~ Formuła prawa sprzeczności orzeka A nie jest non A; A nie jest tem czem nie jest – Żadna rzecz nie może być [illegible] czem jest a zarazem nie być tem czem jest albo rówieś +A – A = 0; oba te orzeczenia – A jest, A nie jest = 0; oba te orzeczenia ~~się~~ wzajemnie znoszą się, bo co jedno twierdzi temu drugie przeczy (contradictoria). To wszystko znaczy że myślenie nie może i nie powinno orzeczeń sprzecznych jednocześnie w jednej i tej samej czynności myślenia, myślenie nie powinno w jednej i tej samej sprawie, myślenia takiej twierdzenie i przeczenie odno- sprawy myślenia orzec się do jednego i tego samego względu ~~[illegible]~~ ~~orzeczenia~~ ~~sprzeczne~~ ~~przyjmuje tej samej rzeczy~~ ~~[illegible]~~ ~~orzeczenia~~, (10) – Fieri non potest, ut idem simul sit et non sit – (Si A est B, falsum est, idem A non esse B) ~~Twierdz.~~ ~~sprz.~~ contradictionis ~~scio~~ w ścisłym Prawo sprzeczności zostaje stosunku z prawem tożsamości – (principium identitatis) – Prawo tożsamości orzeka tę samą zasadę w sposób twierdzący, którą prawo sprzeczności orzeka w sposób przeczący – Jak prawo

rzeczy A do niej samej, — Bo

rzecz A wtedy jedynie może być przedmiotem myślenia jeżeli ją odróżniamy od wszystkich innych — gdy ją więc uważamy jako równą jej samej — [Prawo sprzeczności odwrotnie orzeka że A nie jest = non A, że nie możemy pomyśleć jakoby A i non A było jedno i to samo — Prawo sprzeczności żąda więc aby myślenie odróżniło A od non A, które się mają wzajemnie do siebie jako dwie sprzeczności. (contradictoria) — A;

[Jeżeli gdybyśmy nie odróżnili A od non A, w takim razie nie A które jest zaprzeczeniem rzeczy A od A odróżnilibyśmy rzeczy A od jakichkolwiek innych rzeczy, a tem samem od niego nie odróżniając samem rzecz A nie mogłaby być przedmiotem myślenia. —]

[Formuła tego prawa przeto tak opiewa: żadna rzecz nie może być tem czem jest a zarazem nie być tem czem jest. Scr. non potest, ut idem simul sit et non sit.

[Z tego wynika wniosek że gdy jednej stwierdzenia prawdzie jednej ze sprzeczności wnosić możemy że druga jest nieprawdziwa, mylna.

[Z tego wynika wniosek że gdy z dwóch sprzeczności jedna jest prawdą wnosić możemy że druga sprzeczność jest błędem — jeżeli A jest prawdą, non A jest błędem —

Z czego wynikają wnioski:

[1°. Gdy z dwu orzeczeń wzajemnie się przeczących z których jest koniecznie prawdziwem a drugie koniecznie mylnem każde z nich

[illegible]

jest wykluczone przez drugie – ~~więc~~ z prawdy jednego z tych dwóch twierdzeń wnosić możemy o nieprawdzie drugiego ~~i naodwrót; bo jest niepodobieństwem, aby przez jedno i toż samo określenie świata i nie świata~~.

2re ~~Gdy~~ ~~zatem~~ przeto każde twierdzenie w którem któraś istotnie a nie pozornie sprzeczność (contradictoria) będzie twierdzeniem mylnem bo się samo znosi, lecz z tego nie ~~wynika~~ wypływa ~~aby~~ jakoby każde twierdzenie w którem nie któraś sprzeczność było z tego powodu prawdziwem – i z tego tylko wypływa że każde twierdzenie które jest istotnie prawdziwem nie może zawierać w sobie sprzeczności ale musi być nie sprzeczne ~~zgodne~~ ze sobą samem a sprzeczności nie ~~mają~~ mogą istnieć ~~tożsame w ogólności~~ jego twierdzeń w żadnym z jego ~~rozwojów~~ kierunków w żadnej ~~kierunkach rozwinięciach następ~~ z jego ~~twierdzeń~~ i dalszych ~~wypadkach~~ wypadków które z niego się rodzą – Gdyby się okazały w tym względzie jakieś sprzeczność myślenie miałoby zadanie takowe sprzeczności rozwiązać i pogodzić, jakoż wiele bowiem ~~gdy~~ owe twierdzenie jest wszystkiem bez sprzeczności prawdziwem tem samem sprzeczności któreby się pojawiły w następ. owych ~~jego~~ twierdzeniach i wypadkach byłyby tylko pozorne –

34

w [illegible] znaczeniu

a) Prawo sprzeczności (contradictio) jest gdy ją orzella

Do tych przypad ma miejsce w tych razach gdy wobec twierdzenia staje zupełnie zaprzeczenie temu twierdzeniu

złe, nie złe — okrągły, nieokrągły — mądry

np. dobry niedobry, wszyscy są żaden nie jest mądry

(prosta negacya) — Nie należy nie mięszać sprzeczności (w ścisłem znaczeniu) z przeczeniem które nie tylko nie przeczy wprost i zgoła

ale przecząc każdemu zarazem twierdzeniu np.

dobry—zły — czerwony zielony — okrągły kwadratowy — takowe orzeczenia nie są już sprzecznościami (contradictoria) ale przeciwień- (nie są contradictoria ale) stwami (contraria) o których poniżej obszerniej

mówić mamy. Co innego jest zgoła sprzeczności a co innego

przeciwieństwo gdyż takowe jest zarazem orzeczeniem dodatniem,

np. Że w znaczeniu moralności

przeciwieństwem moralności nie jest bynajmniej nie

gotym brakiem dobrego, złe, bo gdyby było

jedynie brakiem takowym, gdyby ważne nie

miało zarazem znaczenia dodatniego istotnie

nie byłby niezdolny pasjować się a walczyć

ze złem skłonnością z popędem występnym ‡

Spełności podobnie nie jest gołym niedostatkiem pełności itd.

‡ Złe jest w względem moralnym nie tylko jest niespełnieniem czynów wskazanych przez ustawy etyczne, ale jest działaniem wprost ustawy przeciwnem — gwałtem ustawy

b) Gdy w jakiejkolwiek mowie lub wywodzie lub dziele znajdą się w jakiem zdaniu w prostej przeczenie

się znajdzie twierdzenie a następnie zaprzeczy

temu twierdzeniu w takim razie ten wywód sam się

znosi a wypadek jego będzie = zero. Kto wywodzi istotę

jakiejś własności przedmiotowej która według własności jego wywodu

o cechę tego przedmiotu zła istota, lub odmawia

jest w sprzeczności ze złą istotą przedmiotu, lub odmawia

przedmiotowi własności która według własnej jego wywodu

należy do istoty jego

11

istotę jakiegoś przedmiotu a następnie przypisuje temu przedmiotowi własność która jest sprzeczna z tą wykazaną przez niego istotą przedmiotu, lub odmawia przedmiotowi własności należącej do istoty przedmiotu wykazanej przez niego, taki sam ze sobą zostaje w sprzeczności a dopuszcza się błędu który się zowie contradictio in adjecto — adjectum jest ów dodatek sprzeczny wyrazem przypisywania lub odmawiania, za contradictio in adjecto wyrażoną jest to owe uważane nie tylko wtedy gdy zachodzi sprzeczność ale w szerszem logicznem znaczeniu ale często i wtedy gdy zachodzi niezgodność (contrarietas) to jest znaczenie dodatkowe — np. zielono czerwone — kwadratowe koło — itd. —

§ 14.

Prawo zasadnicze wyłączające środek

Principium exclusi tertii seu medii inter duo contradictoria.

Trzecie jest to z porządku trzecie prawo zasadnicze myślenia. To prawo orzeka iż gdzie są sprzeczności tam nie ma środka między niemi, że trzecie orzeczenie będące środkiem między sprzecznościami jest wykluczone.

Treść tego prawa jest następująca, gdy myślenie w każdym razie ma orzec albo że A jest albo że non A jest.

36.

czyli albo A jest tem, albo jest nie tem

myślenie koniecznie powinno wybrać jedno z dwojga

bo nie ma trzeciego sposobu

pośredniego. (tertium non datur)

można

albo A jest albo A nie jest — czyli

że orzeczenie jest tem A albo że jest non A

czyli: albo A jest tem

albo A nie jest tem, słowem albo

myślenie owszem twierdzić albo

albo przyjmować albo odmówić albo orzec że tak jest albo że nie tak jest

przeto myślenie ma koniecznie

wybrać jedno z dwojga trzeciego

sposobu nie ma. — A aut est aut non est; — A aut est B aut non est B; (czyli że ma cechę B albo że nie ma cechy B)

albo orzec że tak jest albo że nie tak

Trzecia więc myślenie przede wszystkiem może jedynie orzec że rzecz jakaś jest albo że ona nie jest; bo twierdzenie i przeczenie są pierwotnymi sprawami myślenia. Z tego też powodu formuła A aut non A wyraża rozdzielenie wszystkich (o których tylko myśleć możemy) na dwa działy, bo z jednej strony A, a z drugiej na non A, które obejmuje wszystko o czem tylko myśleć możemy poza wszystkiem A. Za tem prócz tych dwóch działów nic nie istnieje, (tertium non datur. bo nie ma środka.

Po temu prawo myślenia ściśle się łączy z dwoma poprzedniemi prawami zasadniczemi bo z prawem tożsamości i z prawem sprzeczności

[Z prawa ~~wyłączenia~~ wyłączającego środek wypływa ważny następujący wniosek; ponieważ według tego prawa dwie tylko są strony między któremi wybrać koniecznie należy, przeto myślenie nasze wiedząc o prawdzie jednej z tych stron, wnosić może z pewnością o nieprawdzie (o błędzie) strony drugiej; ale co więcej, myślenie ~~wiedząc~~ znając nieprawdę (błąd) strony jednej wnosić może z pewnością o prawdzie drugiej strony.]

a) Prawo wyłączającego środek jest głowną podstawą dowodów niewprost, to jest tych dowodów które opierając się na prawdzie iż tylko jedno z dwóch sprzecznych twierdzeń ~~sprzeczności~~ może być prawdziwem, ~~[illegible]~~ dowodzą nieprawdy jednego ~~jednej~~ z tych twierdzeń ~~stron~~ a tem samem wnoszą że drugie twierdzenie ~~strona~~ jest prawdą —

b). Przeciw prawu temu (exclusi tertii) odzywają się częste zarzuty, o niektórych ~~naj~~ zarzutach takowych o ile one są najzwyklejsze lub najcelniejsze tutaj wspomniemy

1. ~~Najpierw~~ ~~Pierwszy zarzut wyjaśnię iż~~ Niektórzy twierdzą którzy jako tylko w rzadkich przypadkach ~~że środek~~ ~~tworzony~~ orzec że przedmiot jest jednem z dwojga, iże najczęściej się wykaże że przedmiot nie jest ani jednem ani drugiem ale czemś (jakiemś) trzeciem, np mówią kto orzekła iż ~~ten~~ kwiat jest albo czerwonym albo białym myli się często może, bo ten kwiat może być żółtym, albo ... kto orzekła że ten białym i td. — również myli się może kto orzekła że ten czyn jest albo hańiebnym albo szlachetnym, bo czyn o którym ~~[illegible]~~ mowa ~~nie~~ może być ani hańiebnym ani szlachetnym ~~albo~~ zgoła obojętnym i td. — Podobne zarzuty i przytaczane

na ich poparcie przykłady są błache to pochodzi z niezrozumienia prawa wyłączającego środek, gdyż ci zarzuty mieszają przeciwieństwa (contraria) ze sprzecznościami (contradictoria) Czerwony, niebieski, żółty, biały, są contraria, podobnie bez hańby, szlachetny są contraria — o których mówi wzmianka w § 38 Contradictoria zaś do których właśnie to prawo się odnosi będą „czerwony, nie czerwony, haniebny, nie haniebny (obacz § 36)

2. Mylnie rozumieją to prawo ci którzy je biorą z bytu ogólnie a ~~którzy~~ mniemają że według niego ~~należy i można odnosić~~ do każdej bez wyjątku rzeczy możemy stosować każde bez wyjątku orzeczenie (jakie kolwiek właściwość, jakikolwiek przymiot). ~~Takowe pojmowanie prawa jest zbyt obszerne i prowadzi do czczej gadaniny nie przynoszącej żadnej korzyści~~ i dlatego czynią ~~zarzucają~~ temu prawu zarzut, jakoby prowadziło ~~twierdzą że to prawo prowadzi~~ do czczej gadaniny nie przynoszącej żadnej korzyści — Zaiste gdybyśmy do jakiegokolwiek przedmiot mogli ~~odno~~ stosować jakiekolwiek bądź orzeczenie postępowanie takowe byłoby puste i bez znaczenia mogli byśmy np. powiedzieć duch ludzki albo jest kwadratowy albo nie jest kwadratowy, duch ludzki albo jest czerwony albo nie jest czerwony i t. d. — Przecież to prawo nasze jest prawem myślenia a tem samem żąda by ten który go ma używać (rozsądnie myślał — ~~zatem~~ żąda przeto aby ~~nie jakiegokolwiek~~ nie stosować jakiegokolwiek orzeczenia ~~nie stosować~~ ~~myśla~~ zadaniem tego prawa jest wzmianie ~~albo~~ aby to orzeczenie należało do jakiegokolwiek przedmiotu, i było ci, nie, jedynie ściśle określony tego przedmiotu o którym mowa i t. d. np. mówiąc o duchu ludzkim możemy powiedzieć że rozumnym — np. mówiąc o duchu ludzkim możemy powiedzieć że jest albo obdarzonym wolną wolą albo że nie jest obdarzonym wolną wolą, że jest ograniczonym albo nie jest ograniczonym i t. d. —

3 Jak zaraz przytoczony dopiero co przykład (lub 2) był ~~obecnie~~ mylnym bo pochodził ze zbyt obszernego zastosowania ~~naszego~~ prawa ~~na~~ ściślejszego, tak również w Logikach spotykamy ~~twierdzenie~~ ~~jakoby to pr~~ mylne zdanie o tem prawie pochodzące zaś ~~ze zbyt ogranicz~~ ze zbytniego ograniczenia tego prawa – Jakoż zarzucają nam iż ~~w~~ one nie ma znaczenia ~~ogólnego~~ bezwarunkowego ~~bo nie~~ ~~że~~ bo twierdzą że to prawo tylko i wyłącznie może być zastosowane do przedmiotów jednostkowych, pojedynczych ~~owszem~~ bo do takich wyłącznie odnieść możemy orzeczenie. twierdzą że albo przeczenie, ~~ale~~ twierdzą następnie że to prawo nie może być zastosowanem do pojęć ogólnych (do rodzajów) ~~bo~~ gdyż w takim razie ~~orzeczenie~~ zdarza się że pewne orzeczenie winno być przyznane jednemu z pojęć szczegółowych objętych ~~w poj~~ w owem pojęciu ogólnym (jednemu gatunkowi tego rodzaju), a winno ani odmówione ~~a~~ innym pojęciom szczegółowym (innym ~~gatunkowi objętym~~ gatunkom.) objętym także w tem samem pojęciu ogólnem. (w tym samym rodzaju) tak np (prawią następnie) jeśli chodzi o jeden szczególny trójkąt który ~~widzę~~ widzimy narysowany możemy powiedzieć że on jest albo prostokątnym – albo nie jest prostokątnym – a gdy spostrzegamy że jest prostokątnym więc tę właściwość mu przyznajemy ale inaczej rzecz się ma (powiadają) gdy chodzi o ogólne pojęcie trójkąta ~~bez~~ w takim razie nie mogę orzec stanowczo ~~że jest jedno jest twierdzić~~ że jest prostokątnym, ani że ~~jest~~ nie jest prostokątnym, ~~pot~~ bo w tem pojęciu ogólnym „trójkąt” zawarte są ~~prost~~ tak prostokątne, i takie które nie są prostokątne ~~a nieprostokątne~~ – Przecież podane ~~zrozumienie naszego prawa jest niewłaściwe~~ zrozumienie wyłożenie tego prawa jest niewłaściwe, wada ~~ta~~ tego zarzutu pochodzi

z braku wyraźnego wysłowienia, bo ogólne pojęcie „trójkąt" znaczy
tak samo co każdy trójkąt, lub co wszystkie trójkąty ~~zapytanie~~
~~nie tak opiewać winno~~ ~~czyli~~ zatem mniemanie się wyrazić w ten sposób wszystkie trójkąty są prostokątne
albo nie wszystkie trójkąty są prostokątne — rozumie się że
to przeczenie będzie mianem prawdziwem — prawdą będzie
że nie wszystkie trójkąty są prostokątne

§15

Prawo powodu ~~dostatecznego~~
(Principium rationis.)

Jest to czwarte i ostatnie prawo zasa-
dnicze myślenia. To prawo jest
ścisłem wynikiem prawa powyższego
wyłączającego środek; gdyż jeśli
~~takowe żądało aby myślenie przypisy-~~
~~wało orzeczenie jakiekolwiek przedmiotowi~~
~~albo nie tak tego orzeczenia odmawiało~~
wedle tego prawa ma myślenie albo
przyznać przedmiotowi orzeczenie, albo
przedmiotowi takowe orzeczenia odma-
wiać wynika stąd że myślenie do-
znaje w tem przyznawaniu ~~lub~~ albo odma-
wianiu ~~nie musi mieć po powodu~~ winno opierać się na pewnej zasadzie że myślenie w tym względzie
niewolnem ~~jest~~ być winno, jakimś pewnym powodem (ratio)

a ~~tak~~ Z tego wynika że prawo zasadnicze
powodu brzmi: że myślenie winno każde twierdzenie
swoje lub zaprzeczenia ~~winno~~ opierać
na powodzie; niechaj myślenie orzeczeń
nie orzeka o niczem nie stanowi
nie mając do tego powodu, który ~~być~~ powinien być usprawiedliwieniem
czynności myślenia tego orzeczenia, tego stanowienia o rzeczy

Porównanie prawem Logiki, skąd zasadni prawa —

Prawo powodu

~~41~~ 25

[Widać przeto iż myślenie zanim o czemś stanowi ma poprzednio w sobie znaleźć powód do tego, że ma uzasadnić na powodzie ~~takie czynność swoją~~ takowe orzeczenie swoje.

Tak więc wszelkie orzeczenie będzie następstwem jakiegoś powodu

[Z tej przyczyny myślenie ~~[illegible]~~ winno roz~~[illegible]~~różniać powody jedne od drugich, porównywać jedne z drugiemi i wybrać z nich ten który uzasadniającego ~~[illegible]~~ tego powodu orzeczenia jako następstwo

[Zrozumiemy tedy że ~~między~~ powo~~dem~~ powód (ratio) a następstwo (consecutio) to jest orzeczenie wynikające z powodu ~~[illegible]~~ Tam też mają ~~ścisły~~ logicznym związkiem (nexus logicus s. consequentia)

[Prawo powodu (principium rationis) żąda przeto aby myślenie było w ogólności pasmem myśli, niby ogniw ściśle ~~nawzajem~~ powiązanych

a) We wielu Logikach nazywają prawo nasze prawem dostatecznego powodu, ~~[illegible]~~ principium rationis sufficientis. Takowe wyrażenie jest przesadne, bo wymaga za wiele. Bo często się zdarza zwłaszcza w dziedzinie natury że ~~że~~ ~~[illegible]~~ o prawdzie zjawiska wnosić ~~[illegible]~~ winniśmy dopiero z wielu powodów razem wziętych, a choć żaden z tych powodów z osobna wziętych nie jest wystarczającym, nie jest dostatecznym sufficiens, przecież ~~każdy nich ma znaczenie~~ każdy z nich jest ~~[illegible]~~ zasadą i ma ~~znaczenie~~ znaczenie swoje

42

Następnie zważmy że należy nam ~~Często bardzo~~ przestawać na słabszych powodach, które nie podają nam pewności ~~koniecznej~~ że rzecz ~~to~~ pewna koniecznie tak a nie inaczej się ma. – Bo baczmy ~~zważmy~~ iż każdy powód na którym zasadzamy z konieczności ~~twierdzenie~~ nasze, wymagałby znów dalszego uzasadnienia, dalszego powodu; a ten powód uzasadnienia znowu by potrzebował ~~potrzebował~~ dalszego u szczu powodu, a tak dalej a dalej ~~następnie~~ ażby myśleniu dojść do powodu któryby był pewnikiem niepotrzebującym dalszego powodu, dalszego uzasadnienia; ~~Prawie~~ takiemy póki takowe uzasadnienia zdarzałoby dopiero powód dostateczny podający nam pewność z całą koniecznością. – Ale takowe postępowanie ~~nieraz~~ rzadko tylko może mieć miejsce – Nierównie większa część naszych wiadomości, nauk, wszelkie nawet wierzenia naszego serca przestają na powodach które ściśle mówiąc dają nam tylko ~~do~~ to więcej podobieństwo do prawdy – to mniej podobieństwo do prawdy. Z czego już widzimy ~~wnosimy~~ ~~Zważmy~~ że nasze prawo powodu nie tylko się stosuje do wypadków w których ~~tam~~ orzekamy o czemś z całą pewnością, stosuje a to najczęściej do tych wypadków ~~gdy~~ w których orzekamy że coś być może, że jest do prawdy podobnem. – Najczęściej przeto sądy orzeczone na zasadzie prawa powodu mają znaczenie warunkowe hipotetyczne –

między czynnościami
ufności wrodzone
w przyjaźni
sługa

6. Należy [illegible]
następstwa (po[illegible]
i skutku (p[illegible]
Logikach nie [illegible]
tym prawo.
Następujące [illegible]
czenie każdego [illegible]
nuell.

1. Co innego jest powód (ratio)

jest powód (ratio) który ~~myślenie~~ skłania myśle-
nie do stanowienia [do stanowienia że rzecz jaka jest, lub że] ~~o czem, o do~~ [illegible]
rzecz jaka może być, że jest do prawdy podobna (ratio)
~~rzeczy danej~~ a co innego jest przyczyna (causa)
która [urzeczywistnia] ~~sprawia~~ że rzecz jakaś istnieje, która
sprawia że coś się dzieje, że ~~coś~~ jakaś rzecz
się staje [lub się stała]. ~~[illegible]~~ Kończąca się zima
jest dla myślenia powodem że wnosi że
wiosna nastanie, to wnoszenie że wiosna
nastanie ~~nastaje~~ jest następstwem owego powodu
a przecież ~~nie mogę~~ nikt nie powie że zima
[jak nikt nie powie że zachód] ~~gdy myślenie [illegible]~~
jest przyczyną wiosny — ~~gdy myślenie [illegible]~~ [illegible] po sobie
jest przyczyną dnia). Następujące po sobie ~~[illegible]~~ [illegible],
że po ~~[illegible]~~ następuje ~~dzień i noc~~ nie rodzą się ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~, ~~następstwa dnia i nocy opiera się na~~ [illegible]
jedne z drugich jak skutki z przyczyn, ale jakoby
~~i następstwie a nie raz na tem~~ względem słońca
przyczyna jest równe potoczenie ziemi ~~a dzień skutkiem~~
~~nie była przyczyną dnia~~ [illegible] dnia i nocy) — Barometr.
(~~[illegible]~~ topoloszenie również jest przyczyną dnia i nocy) [Podobnie też myślenie
a ~~sprawa~~, ~~rzeczy~~. opierające się na zasadzie
(Całe tego co się wielkie pod a) ~~może~~ ~~mowy~~
powodu ~~[illegible]~~ i następstwa może tworzyć
~~przypuszczenie~~ sądy warunkowe, w których powód nie
jest w cale przyczyną a następstwo
[co odnosi nawet powód i następstwo co do rzeczy mogą ~~[illegible]~~]
~~[illegible]~~ nie jest w cale skutkiem, jeżeli się [illegible]
ale co do ~~formy~~ ~~logicznej~~ będą co związku logicznym [illegible]
~~[illegible]~~ prawdę, wnioski [illegible]
~~Stąd~~ [illegible] prawdę, wnioski ~~[illegible]~~ ~~stąd~~ powód
i ~~wniosek~~ i następstwo ~~[illegible]~~
samo przez się ~~[illegible]~~ jest ~~[illegible]~~
wyprowadzony jest ~~myślenie~~ nie prawdziwy
a ~~[illegible]~~ ~~potoczenie~~ ~~[illegible]~~ formalnie logicznie [illegible]
prawa (ratio [illegible])

Żeś chory zażył lekarstwo i wyzdrowiał
a teraz słusznie myśli ~~[illegible]~~
lekarstwo za powód ~~wyzdrowienia~~ dla myślenia
~~lek~~ jego, lek będzie powodem wyzdrowienia, a
wyzdrowienie następstwem tego. Tymczasem lekarz
poznaje że lek mógł być przyczyną a wyzdrowienie
nie być skutkiem leku, ale że chory byłby
wyzdrowiał i bez zażywania tego leku —
i powie że ~~[illegible]~~ tamte [illegible] post hoc ergo propter hoc
drugi przykład

2. Z tego ze w prawie porządku, ~~wdrożonym~~ porządek – ratio jest principium cognoscendi – jest więc względem logicznym – w prawie przyczyny i skutku przeciwnie przyczyna causa jest to od czego zależy byt rzeczywisty innej jakiej rzeczy raczej ~~odwrotny~~. Która jest przyczyną, jest to principium essendi fiendi – ~~Formuła jego jest bywa nihil fit sine causa~~ – Prawo przyczyny odnosi się przeto do ogólnego istnienia wszech rzeczy jest w względem metafizycznym. – Prawo to orzeka że każdy fakt że każda odmiana, że wszystko co się stało co widziało jest skutkiem pewnego działania pewnej przyczyny – [nihil fit sine causa jest urzędową formułą tego prawa] Fakt przeto ~~przyczyna i skutek~~ lubo w tem prawie przyczyny ~~lubo faktowe i lub ściśle odróżniamy~~ ~~przyczynę i skutek~~ ściśle rozróżniamy przyczynę a skutek, wszelako oba te pojęcia są ściśle ze sobą związane ~~[illegible]~~. Rzecz każda o tyle jest przyczyną, o ile wydała skutek – a skutek każdy o tyle jest skutkiem, o ile ma przyczynę – Przyczyna tkwi w sobie zarodem skutek, i nawzajem przyczyna przytomna jest w skutku –

3. Lubo prawo porządku i następstwa ~~rationis~~ a prawo przyczyny i skutku są ~~więc~~ od siebie różne, przecież oba te prawa są w związku ze sobą.

Jakoż prawo przyczyny i skutku gdy będzie wyrażone w myśleniu naszem przybiera zawsze formę prawa porządku i następstwa – ~~tak by~~ albowiem jeżeli znamy przyczynę (causa) i znamy ~~przy~~ skutek jej, wtedy gdy się przyczyna zdarzy ona będzie dla nas porządkiem (ratio) a znowu będzie o skutku jako o następstwie tego porządku –

Choć atoli ~~zawsze~~ znana przyczyna będzie zawsze dla nas porządkiem do ~~[illegible]~~ orzeczeń o następstwie jako o skutku znanym.

znanym, przecież rzecz nie ma się odwrotnie, bo
nie zawsze powód będzie oznaczał przyczynę, a
następstwo nie zawsze będzie skutkiem.

Z tego widzimy że prawo logiczne powodu
i następstwa będzie miało mierownie obszerniej-
sze zastosowanie od prawa przyczyny i skutku,
że tylko w pewnych ograniczonych razach
prawo powodu ~~[illegible]~~ będzie ~~uzasadniało~~ uzasadnione na prawie
przyczyny – A tem samem widzimy że prawo
przyczyny jest tylko gatunkiem ~~pewnym~~ szczególowym prawa
powodu, ~~które~~ jako ogółu – który je obejmuje sobą.

4). ~~Gdy~~ Jeżeli widzimy że prawo przyczyny jest tylko gatun-
kiem szczególowym prawa ~~ogólu~~ powodu jako
ogółu – ~~gdy~~ że więc to prawo powodu zawiera w sobie
prawo przyczyny jako szczególny gatunek rzeczy
z tego wynika: ~~to jak ogół to [illegible] jak~~ że i ten szczególny gatunek
tak powinien przebywać w samem już myśle-
niu naszem, jak w tem myśleniu tkwi
ogół to jest prawo ~~[illegible]~~ Z tego wynika
że gdy to prawo powodu wypłynęło nam
z myślenia samego, gdy to prawo tkwi
w samem myśleniu, więc też prawo przyczyny
i skutku jako jego szczególowy gatunek
również powinno tkwić w samem myśleniu
że powinno być wysnute ze samego myśle-
nia – ~~słowem~~ z tego wynika że pojęcie (raczej kategorija) przyczyny
i skutku jest pojęciem wrodzonem naszemu
myślenia –

46

[Przeciw ~~temu~~ twierdzeniu [; że prawo przyczyny i skutku jest wrodzone naszemu myśleniu)] odzywały się częste i ważne zarzuty w dziejach filozofii. ~~Tak Dav. Hume (ob. § 7 przyp. d)~~ ~~orzekł że~~ ~~Tak~~ [Mniemano albowiem] ~~twierdził~~ że ~~to~~ pojęcie przyczyny i skutku nabywamy przez doświadczenie [zewnętrzne], ~~jako~~ bo spostrzegamy, że pewne zjawisko występuje zawsze po innem zjawisku które je [w czasie] poprzedziło, więc [pierwsze] poprzednie zjawisko uważamy za przyczynę ~~z~~ tego [drugiego] zjawiska które po niem ~~ni~~ nastąpiło w czasie — ~~ale~~ [Słusznie atoli i przeciwnicy twierdzą, jako] takowe doświadczenie jest niedostateczny, [po] dla tego że doświadczenie podaje nam ≠ tylko mnóstwo jednostkowych faktów, ale jednostkowe fakta choćby ich było i najwięcej ~~nam~~ nie wystarczą by ~~nam~~ z nich prawo ogólne koniecznie ~~ze~~ [z] doświadczeń takowe i dla tego jest niewystarczające bo nas jedynie uczy o następstwie w czasie zjawisk — bo nas jedynie uczy że ~~po~~ dane zjawisko pojawia się zawsze po drugiem — ale taka kolej jeszcze nie ~~jest~~ wystarcza by orzec że oba te zjawiska zachowują się w stosunku (w kategoryi) przyczyny i skutku — bo również słusznie moglibyśmy twierdzić że noc jest skutkiem [dnia] ~~nie mamy~~
| ~~D~~ Hume (ob § 7 przyp. d) powiada przeto że ~~—~~ ~~prawo~~ stosunek przyczyny a skutku nie jest bynajmniej wrodzony myśleniu naszemu ale ~~on~~ jest owocem nawyknienia — ~~Bo~~ ~~widząc~~ [jakoż spostrzegamy], stale [zatem] ~~przyczyny~~ iż jedno zjawisk wyprzedza zawsze drugie, ~~przyczyna~~ — ~~czujemy się~~ przez ~~przyzwyczajenie~~ [nawyknienie] ~~czujemy się do uważania pierwszego~~ ~~przyczyną~~ powiada. wyobrażamy sobie że pierwsze jest przyczyną a drugie skutkiem —

Te ~~...~~[takie] zarzuty przeciw prawu przyczyny i skutku byłyby słuszne gdyby to prawo było li owocem doświadczenia a nie było prawem istniejącem w duszy przed [wszelkiem doświadczeniem]

[Inni są zdania iż nasze pojęcie ~~skutku~~ przyczyny i skutku rodzi się w nas doświadczeniem wewnętrznem które się w nas odbywa od najwcześniejszych lat dziecięcych — Jako dziecię prawie jeszcze ~~ba~~ w niemowlęcym wieku będące spostrzega że rzeczy ulegają ~~jego si~~ ~~mo~~ jego siłom fizycznym; ~~Tak~~ tak np spostrzega że piłka rzucona ulega poruszeniu jego ręki, że im mocniejsze natężenie sił piłka dalej się potoczy, i ~~że padnie~~ się potoczy stosownie do kierunku które piłce nada ~~ręka~~ poruszenie — dziecię sili się by złamać patyczek i złamaniu go przypisuje własnej sile swej — a ~~tak~~ wszystkie te i podobne fakta wpajają w dziecię wyobrażenie o przyczynie i skutku.

5 My zaś twierdzimy że pojęcie przyczyny i skutku nie przychodzi nam ani z doświadczenia wewnętrznego ani zewnętrznego ale jest prawem wrodzonem naszemu myśleniu, że tkwi w samem myśleniu — Jakoż okazało się (§ 11) że mocą czynności myślenia naszego dochodzimy do poznania faktów rzeczy — że tą czynnością jest porównanie, porównanie odnoszenie rzeczy jednych do drugich. stąd wnosimy że ta czynność duszy naszej jest przyczyną poznania, a poznanie ~~jest~~ samo jest jej skutkiem —

[Gdy zaś ta czynność odbywa się w nas, [illegible] ~~gdy jest~~ to jest bez jasnej wiedzy naszej o tej właściwej naszej czynności zatem bez [illegible] się tyktem i bez jasnej wiedzy tkwi w nas prawo przyczyny i skutku — Dopiero później ~~to prawo~~ wyobrażenie przyczyny i skutku w nas dojrzewa i staje się wyraźnem — Nie przeczymy że dziecię mocą doświadczenia wewnętrznego innego ~~np przykład z piłką~~ gdy spo[…]ego że przedmioty ulegają jego działaniu się rozwija w naszej myśli to prawo (~~np~~ przykład narzucanej ~~rzucającej~~ piłki, łamanie patyczka)

ale twierdzimy że dziś ~~nie dla tego iżby~~ własności tej
~~tego uczy się~~ co dzieje się dziecięcia, poprzednio instynktem to prawa
przyczyny i skutku i instynktowo umiewała dziecię
do wywierania sił swoich na przedmioty by tak łatwo
uległy jego [illegible] —

Jeżeli zaś ~~każde~~ jak wyłączny każde pojmowanie naszego myślenia
jest skutkiem ~~naszej~~ czynności jako przyczyny swojej
nie już widać że pojmowanie naszych ~~tych~~ praw zasadniczych
myślenia wyłożonych powyżej (§ 912, 913, 914) że
nawet nasze pojmowanie ~~pra~~ zasadniczego prawa prawdy w ogólności
a w ogólności prawa przyczyny i skutku — jest skutkiem
tego prawa przyczyny i skutku —

§ 6. Gdy prawo przyczyny i skutku ~~jest~~ tkwi już
bezpośrednio w myśleniu naszem, jako nam wrodzone
zatem to prawo przenosimy instynktowo ~~na~~ w świat
zewnętrzny, uczymy się i twierdzimy że wszystko co
się dzieje, co się staje, że każda odmiana musi mieć
przyczynę swoją — twierdzimy że przedmioty zewnętrzne
nas otaczające na nas działają, twierdzimy że od nich
odbieramy wrażenie. Te przedmioty, ~~te~~ ich działania
na nas ~~jest~~ są tedy przyczyną — a wrażenia które od [illegible] doznajemy
[illegible] nasze sprawione przez przedmioty są skutkiem
tego działania tych przedmiotów na nas.
Tak ~~nabr~~ rodzi się w nas wiedza że zewnątrz nas
istnieją rzeczywiście przedmioty — lubo zapewne
nikt ~~o istnie~~ ze zdrowym rozsądkiem o istnieniu
rzeczywistem tych przedmiotów wątpić nie może
pomimo w obecniejszej ~~[illegible]~~ tworzą w sobie nazwanie ~~[illegible]~~
wywód umiejętny tej prawdy nie jest zbytecznym

25
7 3
17 5

[Często bardzo w dziejach filozofii odzywało się zdanie które twierdziły że uczucia nasze, że wrażenia ~~spra~~ które czujemy a które przypisujemy przedmiotom zewnętrznym, jako przyczynie tych wrażeń, nie są bynajmniej ~~wyłącznie~~ tylko skutkiem samego działania na nas ~~przez~~ tych przedmiotów zewnętrznych, ale że raczej są skutkiem naszego ustroju, usposobienia osobistego, że są przeto czemś podmiotowem — Nie przeczymy że tak zwykle bywa ale z drugiej strony przypominamy także często odbieramy wrażenia odpowiednio, tak dla nas nie przewidziane że przedmioty działają na nas ~~odbieramy wrażenia~~ tak rozmaicie że czujemy że ~~wiemy~~ uznajemy iż te uczucia a wrażenia pochodzą z zewnątrz od przedmiotów, bez względu na nasze usposobienie podmiotowe, osobiste.
(np. gdy w ciemności w nocy czujemy uderzenie głową o ścianę)

7. Rzeklibyśmy przeto (5) wogóle że poznanie nasze praw zasadniczych naszego myślenia, rodzi się z prawa przyczyny i skutku ~~dział~~ ~~ścisłego~~ ściślejszego w samem myśleniu naszem, ~~powiedziany~~ wykazany, tudzież że wszechogólnie ~~się~~ ~~sama prawa zasadnicze naszego myślenia~~ to poznanie nasze tych samych praw zasadniczych myślenia rodzi się z prawa przyczyny i skutku ~~istniejącego się~~ przebywającego nam w przedmiotach zewnętrznych —

Jakoż prawo tożsamości (principium identitatis) § 12 orzeka że A = A, że A jest tosamo co A, to znaczy że przedmiot rzeczywisty który nazywamy A, działa na nas jako A, że jest przyczyną że odbieramy wrażenie od niego jako od A, to wrażenie to ~~to czuję~~ czucie nasze tego przedmiotu jako A, jest skutkiem ~~jego na nas~~ działania tego przedmiotu A.

[Prawo zasadnicze sprzeczności (principium contradictionis §13) orzeka A nie jest non A, A nie jest ~~tem czem nie jest~~ to samo co ~~A~~ non A. – Jakoż A jako przedmiot rzeczywisty inaczej na nas działa jak przedmiot które nie jest A, ~~jak~~ który jest non A. – To znaczy że A ~~będzie~~ jest przyczyną innego wrażenia ~~n~~ a innego ~~jest~~ wrażenia jest przyczyną przedmiot który nie jest A.

[Prawo zasadnicze wyłączenia środka, orzeka według §9 sprzeczności ~~nawzajem się~~ (trzecie nawzajem się zaprzeczające) tem nie ma środka, to jest ~~wypadku~~ pojęcia pośredniego – Bo ~~ten~~ środek ~~ten wypad~~ ta rzecz pośrednia nie ma istnienia, ~~bo~~ bo nie ma bytu ~~nie~~ rzecz która nie jest ani A ani non A, ona też ~~nie~~ działać na nas nie może, nie może być przyczyną wrażenia jako skutku – a przyczyni się okazało że samo o pojęciu nasze prawa przyczyny jest skutkiem tego prawa.

Tak ~~widzimy~~ uważniej jeszcze widzimy że prawa zasadnicze myślenia są zarazem prawami zasadniczemi wszechistnienia wszechrzeczy w ogóle.

~~8. W poprzedniej uwadze pod 6. rzekliśmy że prawo przyczyny i skutku będąc wrodzone myśleniu naszemu przenosimy ...~~

8½ w §7 przyp. C. rzekliśmy jako jedna i taż sama Logika przebywa we wszech stworzonem istnieniu i przebywa w duchu naszym, jako ta Logika jest świata jest wielkością tym zaklętym wszechistnienia jest wielkością myśli ~~twórczą~~ twórczą myślą Bożą, a w naszym niniejszym § też w poprzedniej uwadze pod 6. powiedzieliśmy że to prawo przyczyny i skutku wrodzone myśleniu naszemu przenosimy w świat zewnętrzny, rzeczywisty – Tym sposobem teraz przedstawia się nam cały wszechświat jako ~~w~~ ~~nieograniczona~~ ~~nieskończona~~ wielkość całość przyczyn i skutków, w której każda przyczyna jest z kolei skutkiem jednej przyczyny, a każdy skutek ~~jest~~ znowu ~~przyczyną~~ przyczyną drugiej z kolei skutku – Tak świat

jest nieskończoną kombinacyą, nieogarnioną dla
rozumu ludzkiego siecią przyczyn i skutków-
składających jedną całość, całą jedność – ale choć
ten związek przyczyn i skutków nieogarniony jest dla myśli
ludzkiej, ~~organ~~ ograniczonej ~~nie ogarniony~~ przecież
myśl ludzka jak po szczeblach wspina się
wyżej a wyżej aż dojdzie myślą do ~~do myśli~~ przyczyny
wszystkich przyczyn do przyczyny która już
~~już~~ nie ma przyczyny, która nie jest skutkiem żadnej przyczyny, a która przytomna
jest wszędzie we wszystkich przyczynach
jako opatrzna ~~wszech mądrość~~ wszechmocna
mądrość –
Ta myśl o tej ~~przyczynie~~ praprzyczynie
nie mającej przyczyny sama w sobie przybiera
~~wznios~~ staje się jeszcze wznioślejszą ~~wzniośle~~, jeżeli
pomyślemy że opatrzna wszechmocna mądrość nie
tylko jest przytomna we wszystkich spółczesnych
przyczynach i skutkach ~~albo~~ że je ogarnia w wszystkie
w swojej myśli, ale zarazem ogarnia ~~na~~ całą wszystkość wieków
ogarnia wszystkie lat miliony wszystkie wieki które po sobie płyną, że ogarnęła
w chwili stworzenia wszystkie epoki świata
które ze siebie wysnuć się mają i przewidziała
wszystkie te przyszłe przeobrażenia się ~~narody~~ ~~świata~~
natury i świata duchowego ~~ku~~ coraz wyższej doskonałości –

Dział II

Pierwotne sprawy myślenia

I. ~~A~~ Pojęcia
(notio, conceptus)

A Pojęcie w ogólności

§. 16.

W § 11 widzieliśmy iż czynnością główną i pierwotną naszego myślenia jako władzy poznającej jest rozróżnienie, odnoszenie, porównanie. Gdy atoli ta czynność jest wrodzoną naszemu myśleniu przeto ona odbywa się w nas nawet bez wiedzy naszej ~~zaczyna~~ ~~Ta czynno~~ a ść rozpoczyna się w człowieku od dziecięcych lat. Rozróżniamy rzeczy jedne od drugich, róż rozróżniamy te rzeczy wedle różnych ich własności, znamion, cech (np. wedle różnych kształtów, barw, ~~barw~~ smaków, dźwięków itd.) porównywamy te rzeczy jedne z drugiemi, a tak nabywamy wyobrażenia o każdej z nich.

Te wyobrażenia zostają przytomne w nas, choć ~~~~ i wtedy gdy już same te rzeczy które zrodziły te wyobrażenia

52.

ustąpią z obecności naszej.

Dziecię gdy mówić zaczyna już posiada zapas wyobrażeń, odróżnia matkę i ojca od innych osób, odróżnia swoje łóżko od stołu, pieska od konia itd

§ 17.

~~a~~ Wyobrażenia zgoła o rzeczach w ogóle nie są dostateczne, bo nie odpowiadają ściśle rzeczom samym. Jakoż wyobrażenia te utworzyły się jakoś mimowolnie najpierwsze same przez się, bez naszej wiedzy i bez naszego przyłożenia się, te wyobrażenia są raczej ~~utworem~~ li psychicznym naszej duszy a nie zaś dziełem ~~myśli~~ siebie świadomej (§ 7 przyp. a). Na tworzenie się tych wyobrażeń o rzeczach wpłynęło mimo wiedzy i chęci naszej osobiste nasze usposobienie którem każdy człowiek różni się od każdego innego. Jakoż więc często bywa że w naszem wyobrażeniu o jakiej rzeczy danej nie znajduje się ta własność, ta cecha która własnie przeważnie w rzeczy danej stanowi, ale w wyobrażeniu ~~naszem~~ te raczej są obiektowane własności, które z nas przeważnie.

~~Które na mnie przeważnie~~ uderzyły i przeważnie wrażenie nanos uczyniły. Tym sposobem się dzieje że wyobrażenie które mamy o rzeczy danej nie ~~tylko~~ tylko jest następstwem tej rzeczy danej ale jeszcze następstwem naszego osobistego usposobienia – ~~Zdarza~~ Bywa przeto iż o jednej i tej samej rzeczy różni ludzie miewają różne wyobrażenie – co więcej że nawet jeden i ten sam człowiek w różnych czasach w różnych chwilowych usposobieniach ducha ~~może~~ mieć różne wyobrażenie ~~o tejże rzeczy~~ – o jednej i tej samej rzeczy.

Z tego co tu powiedziano widać że zgoła wyobrażenie o rzeczy nie jest ściśle tej rzeczy ~~odpowiednie~~ odpowiednim – że ~~zgoła~~ przeto wyobrażenie jest myślą nie dostateczną o ~~przedmiocie~~ rzeczy –

Np.

a) Prostaczek widząc wieloryba pływającego w morzu ~~i z tego pływania i z kształtu~~ ~~wyobrazi sobie że wieloryb jest~~ być rybą, będzie uderzony i tym pływaniem i kształtem jakimś wieloryba nabierze wyobrażenia jakoby wieloryb był rybą, i zapewne zdziwi się gdy się dowie ~~się~~ że wieloryb ~~musi mieć~~ jako zwierzę ssące więcej podobieństwa do konia, psa, niedźwiedzia niż do ryby –

b. Rzekliśmy że jeden i ten sam człowiek w różnych czasach może mieć różne wyobrażenia o tejże samej rzeczy – ~~przyp~~ wedle różnego usposobienia swojego, przypomnijmy ~~chwil~~ stany różnymi [illegible] i spokojne, chorobliwe i zdrowe, wiek młody i podeszły, ~~pewne skłonne~~ upodobanie lub wstręt ~~życzliwe lub wstrętne~~ –

§ 18

Widzieliśmy § 17 że [zgoła] wyobrażenia bę-
dąc utworem rodzonym w nas
niezależnie od [naszej] woli ~~ze~~ ~~z~~ ~~się~~ [są li utworem psychicznym] się nieodpo-
wiednie rzeczom do których się odnoszą,
wypływa z tego że nam należy tu wyo-
brażenia wziąć pod krytykę, że nam
[wypada] ~~potrzeba~~ te wyobrażenia przerobić
a przerobić w ten sposób aby wyobra-
żenie nasze o rzeczy danej [zgadzało się ściśle ze] ~~a sama ta~~
[sama tą rzeczą] ~~nie dana się zgadzało się ści-~~
Potrzeba przeto [aby] ~~ta~~ czynność myślowe
(to jest owo rozumienie, ~~przez~~ odno-
szenie, porównanie) które [a] w nas
zrodziła wyobrażenie, a adekwatnej
[poprzednio] w nas bez jasnej nawet świadomości
odbyta się powtórnie albo [to] raz [z całą] ~~z~~ świadome
jasną wiedzą, z całą naszą przy- [ter]
tomnością, ~~trzeba~~ [nad którą] z całem zasta-
nowieniem. ~~Należy więc nam~~ ~~a~~ ~~to~~ ~~(odpowiednio tem)~~
~~w wyobrażeniu te rzeczy~~
~~w całem~~ [wszystkiem] pod ~~(potrzeba ...)~~ ~~aby zachować~~ własności
znamiona słowem jedynie te cechy
~~niezbędnej~~ [danej rzeczy] [danej] (essentialia) które są stanowcze, to
jest te cechy które rzecz stanowią,
(essentia) [należą]
które do istoty ~~przed~~ jej ściśle stanowią, ~~zapomocą~~
~~2° aby~~ tem samem odgarnąć, opuścić
~~to~~ od rzeczy danej te cechy [dla niej] ~~które nie~~ (accidentia) które
są stanowcze, ~~są~~

Tak rozpatrując się w rzeczy danej
odróżnimy ~~dwie~~ w niej dwie strony
1° znajdziemy w niej własności
znamiona, cechy które są dla
rzeczy danej stanowcze (essentialia)
~~Tak~~ to jest takowe które ~~są istotne to~~ stanowią
istotę rzeczy (essentia), które
tę rzecz daną odróżniają od wszyst-
kich innych rzeczy istniejących
w świecie. Te cechy [należy zachować] ~~zachowanymi~~
we wyobrażeniu rzeczy — [2° znajdziemy] ~~znajdziemy~~.
w tej rzeczy własności, znamiona
cechy które nie są dla niej sta-
nowcze (accidentia), które nie
należą do istoty rzeczy samej
[które w każdej rzeczy tego samego gatunku są inne a inne]
takowe cechy nie stanowcze
[nieistotne] należy odgarnąć od wyobrażenia,
opuścić je, bo ich obecność lub
nieobecność jest obojętna dla istoty
rzeczy, ~~to~~ [one] nie ~~przestanie~~ [przestaczają] rzeczy —
~~które te cechy cecho zapomocą których daną rzecz odróżniają ją~~
~~to od wszystkich innych rzeczy.~~

nie należą do istoty rzeczy samej,
słowem aby opuścić te cechy których
obecność lub nieobecność w rzeczy
danej jest zupełnie obojętną i nie
zmieniająca rzeczy.

Tak przerobione wyobrażenie
zgadza się już ściśle ze rzeczą samą,
tak przerobione wyobrażenie ~~nasze~~
jest pojęciem ~~rzeczy~~ rzeczy

danej rzeczy
Pojęcie jest więc myślą ściśle odpo-
wiednią tej rzeczy danej – myśl i rzecz
są tu w jedności – pojęcie jest zarazem myślą
i rzeczą.

Powyższe §§ 16, 17, 18 są w najściślejszym związku
z § 7 zwłaszcza z przyp. jego a). – Tam rozprawia-
jąc o granicy Psychologii a Logiki rzekliśmy
jako ~~do~~ ~~Ps~~ rzeczą Psychologii jest badanie sposo-
bu którymi wyobrażenia faktycznie w nas pow-
stają, jako przeto Psychologia nie ma względu
na to czyli te wyobrażenia i związki ich wzajemne
są prawdziwe lub błędne – ~~Ze Logi~~ i rzekliśmy
następnie ~~rzekliśmy~~ ze Logika zwraca
się krytycznie do wyobrażeń – ~~ze takowe przerabia~~
będących li utworem psychicznym – ze takowe
przerabia na pojęcia logiczne, które są istotnym
wyrazem przedmiotu, bo rzeczy samej

56.

§ 19

Z § 18 wynikła ~~oznaczenie ścisłe~~ definicya pojęcia

ta jest ścisłe ~~oznaczenie~~ oznaczenie pojęcia powia-

dany że pojęcie (conceptus, notio)

jest myślą której odpowiada ~~spełna~~ ścisłe odosobniona

~~przedmiot~~ pewna rzecz ~~w świecie~~, ~~różniąca~~ odróżniająca odosobniona od

~~z pośród~~ wszystkich innych rzeczy i odosobniona

a która tą myśl odróżnia się, odosobnia się

przeto również od innych wszystkich

myśli ~~w~~ przebywających w nas

Pojęcie jest więc myślą a zarazem jest.

rzeczą, jest jednością myśli i rzeczy.

a) ~~przy~~ Zrazu z trudnością rozumiemy znaczenie pojęcia tego gdyż

bo zwykle ~~wyraz~~ „pojęcie” ~~uważamy jako~~ za odnosimy wyłącznie

do myśli naszej i uważamy także za ~~sprawę~~ utwór naszego

myślenia, przebywający w naszej głowie. Przecież pojęcie odnosi

się przeważnie do rzeczy, do przedmiotu danego istniejącego w

rzeczywistości, i wskazanie pojęcia przedmiotu znaczy tożsamo

co wskazanie czem przedmiot ten jest, czem on jest w rzeczy ~~bowiem a nie~~ wedle istoty swojej bowiem a nie wedle przemijających wypadkowych

pojęcie ~~wyraża~~ wyraża (czem przedmiot ~~on~~ jest ~~bowiem~~ wedle istoty swojej bowiem a nie wedle przemijających — Pojęcie, a nie czem się innym osobom być wydaje, których odmian których ~~ulegać~~ ulegać przechodzić może bez naruszenia swojej istoty

samej o ~~niej~~, a nie czem się innym wydaje

przeto przedmiot jest jego prawda niezmienna się nigdy

zarazem ~~można~~ należy ścisłej pojęcie oznaczyć różnicę

b) Tu zarazem ... między wyobrażeniem a pojęciem.

Już w § 7 a, rzekliśmy że różni ludzie wedle różnego usposobie-

nia swojego ~~psychicznego~~ mogą mieć różne wyobrażenia o jednej

i tej samej rzeczy może być tak ~~wyobrażeń~~ wyobrażeń różnych ile jest ludzi mających o niej wyobrażenie

i tej samej rzeczy ✗ gdy ✗ zaś pojęcie jest niezawisłem od ludzi ale

jest myślą tkwiącą w rzeczy, zatem pojęcie jest zawsze jedno i tożsamo

Wyobrażenie jako utwór umysłu istnieje w tej chwili, w której rodzi

się w chwili gdy ~~powstanie w~~ powstaje w ~~du~~ umyśle człowieka i gaśnie

gdy ~~ten~~ ... i niknie gdy gaśnie w umyśle jego. Pojęcie zaś istnieje

Dalszy ciąg przypisku

i bez umysłu ludzi, istnieje choćby ludzie o nim nie wiedzieli – pojęcie choćby ludzi nie było, istniało i przed istnieniem rodu ludzkiego – (np. pojęcie planet, pojęcie ruchów planet, prawa Keplera i świata, prawdy Kopernika przed wiadomością ludzi o tych pojęciach o tych ruchach i prawach) – Wyobrażenie zaś tworzy się w umyśle człowieka wyobrażenie przychodzi nam bez pracy – przeciwnie pojęcia dochodzimy się pracą; pojęcie istnieje bez myśli naszej, pojęcie istnieje samodzielnie; poznanie atoli tego pojęcia bywa twardym trudem, który wielkim – Można wyobrażeniach, ale na pojęciach jako na najtrwalszym spoczywa – każda prawdziwa umiejętność.

c) Widzieliśmy że zgoła wyobrażenia nie wystarczają dla gruntownej wiedzy, więc każdy człowiek poświęcający się pewnej umiejętności szczegółowej nie może poprzestać na gołych wyobrażeniach w tej zawodowej swojej umiejętności, ale powinien dążyć do tego, by wnet przerobił te wyobrażenia na pojęcia (ob. §1. przyp.). Przecież z drugiej strony wyobrażenia same są wielkiego znaczenia dla każdego człowieka – Te wyobrażenia tworzą się w nas od lat dziecięcych, tworzą się przez całe nasze życie, a tak stanowią bogaty zasób umysłu naszego, zasób ten tak obfity iż żaden człowiek wiedzieć nie może jak bogate są skarby które składają się z wyobrażeń w nim przebywających. Dopiero gdy jakieś zjawisko, jakiś przedmiot zarazem umysł człowieka uderzy, wtedy z głębin umysłowych wypływają na jaw wyobrażenia spokrewnione temu zjawisku, dorzucając [illegible] zjawisku,

i przedmiotowi, wyjaśniają nam także. Gdy te wyobrażenia są owocem życia i świata nie są tak pomnażane i tak zasadne jak życie i świat, z tego znowu wynika że te wyobrażenia nie były ani ścisłe ani odpowiednie, a w wielu razach by nie przyszedł w żadnym wytrzymanym kierunku.

§ 20

~~Z §fu 18 wynika iż nam bardziej znamienne należy co do wyrazów naszych wrażeniowych należy wyrazami własności, znamienne cechy. Które tworzą pojęcie – objawiają te~~

~~Chcąc objąć wszystkie te które oznaczenia ogólnym wyrazem „cecha".~~

~~Widzieliśmy w § 18 że należy odróżnić cechy~~

§ 20

~~O cechach.~~ Cechy.

Wypada nam bliżej wyjaśnić znamienne własności znamion, cech o których była mowa w §fie 18.

Chcąc objąć wszystkie te które zwiemy jednym ogólnym wyrazem cechy. (notae – stąd notio pojęcie)

[Uważmy naprzód że cechy pojęcia są także pojęciami

[Widzieliśmy w § 18 że należy rozróżnić dwa rodzaje cech ~~(notae essentiales)~~

1° Cechy stanowiące ~~notae essentiales~~ (essentia, sive interna natura rei)

to jest te które są ~~stanowiące~~ rozstrzygające dla istoty rzeczy takowe cechy należy zadawać w pojęciu rzeczy ~~rzeczy~~, bo je odróżniają od wszystkich innych rzeczy. – Takowe cechy nazywamy cechami istotnemi (notae essentiales).

~~2do~~

2^ie^ cechy, ~~które~~ które nie są stanowcze dla całości rzeczy, ~~bo~~ takowe nam od pojęcia odgarniać należy bo jakiemi wielki ich obecności lub nieobecności w rzeczy nie wpływa na samą istotę rzeczy – są to cechy nieistotne (notae ~~to~~ accidentales – modi).

~~Pow~~ Otóż cechy istotne (essentiales) są różno dwojakie –

~~A~~ A. cechy istotne zasadnicze (notae (originariae, primitivae essentiales) ~~constut~~ constitutivae) które ~~są~~ samodzielnie bezpośrednio istnieją w rzeczy a niezależą od innych cech.

B. cechy istotne ~~które~~ ~~są~~ wynikłe następcze (notae essentiales consecutivae) które są następstwem cech zasadniczych, i wchodzą ~~są~~ ~~za~~ w pojęcia ich wypływem – które ~~pośred.~~ za pośrednictwem cech zasadniczych Ze zrozumienia cech istotnych wynikają ~~następ~~ wniosły następujące

~~Zwykłe~~ "
Z ~~opuszczeniem~~
Z brakiem jednej cechy istotnej pojęcie całe ~~się po~~ traci istotę swoją, ~~przesta~~ przestaje być tem czem było ~~przestacza się~~ na inne reflective pojęcie – a ~~bo~~ zarazem ubywają i inne stanowcze cechy, które wiążą się z ową cechą ~~będącą~~ która ubyła –

Cechy istotne stanowią pojęcie rodzaju, (genus) ~~Do~~ w najogólniejszem znaczeniu. Do ~~do~~ jednego i tego samego rodzaju należą wszystkie te rzeczy

które mają spólne cechy istotne – (ob § 27 ~~28~~) i nastepnie

Jeżeli atoli ~~cechy istotne~~ pomimo te same cechy są spólne (communes) zatem nadrzędnej, bo z tego nie wypływa ~~aby~~ jakoby nawzajem cechy spólne zatem nadrzędnej ~~były~~ niżby były które cechami istotnemi tego nadrzędnego. Pomnożenie wszystkich tych cech, z których cechy ~~ogólne~~ istotne ~~[illegible]~~ podrzędnego stanowią, a wszystkie ~~[illegible]~~ nadrzędnego wspólnie spólne wszystkim przedmiotom w którymkolwiek ~~[illegible]~~

Ogół cech istotnych stanowiący rodzaj (genus) znajduje się ~~w nim~~ w pojęciu nadrzędnym inne cechy stanowiące pewien gatunek (species) tego nadrzędnego. Takowe cechy są z kolei istotnemi i cechami dla gatunku. Gatunki objęte ~~jedn~~ spólnym nadrzędnem różnią się między sobą cechami gatunkowemi (differentia specifica) ‡ ~~[illegible]~~ zaś cechy nadrzędowe są wszystkim gatunkom spólne

[Co do cech nieistotnych – one tę mają własciwość iż z ubytkiem rzecz się nie przestaje nazywać rzecz, cechy nieistotnej, ~~inne cechy [illegible]~~ z ubytkiem cechy nieistotnej inne cechy nie ubywają, ~~nie ubywa tylko tyle~~ bo ~~[illegible] ubytek~~ bo cecha nieistotna ~~taka cecha~~ nie wiąże się z całością rzeczy ~~jest~~ ~~nieistotna~~ jest ~~jest~~ ~~liczna~~ ~~cecha nieistotna~~ od cech nieist. = ~~przypadłością – Jako~~

~~Np~~ Np cechami istotnemi (notae essentiales) człowieka jest jego duchowość i jego cielesność, te cechy stanowią ~~jego~~ istotę człowieka – ~~Z ubytkiem~~ jego pojęcie – Z ubytkiem ~~jego~~ cielesności człowiek stałby się duchem czystym, byłoby to przeistoczenie jego istoty człowieka. Podobnie człowiek byłoby przeistoczenie bo gdyby z jego pojęcia ~~od~~ odpadła ~~du~~ cecha duchowości to wtedy przeistoczyłby się na zwierzę –

Obie te cechy są cechami istotnemi zasadniczemi (notae essentiales constitutivae) – ~~Zat~~ Z cechy zasadniczej „duchowości”

‡ [Poznanie cech istotnych jest owocem gruntownego i długiego badania –

[Na cechach istotnych zasadza się definicya, klasyfikacya – system i t. p.

Do tych należą cechy przypadkowe w ścisłem znaczeniu które pochodzą ze stosunku rzeczy do innych rzeczy zewnętrznych – np. bielizna

61.

– wynikają cechy istotne następcze, (notae essentiales consecutivae) jako np. że człowiek jest osobą, że ma wolną wolę, poznanie dobrego i złego, że zdolny do wiedzy, do czego wyznacza [illegible] udoskonalenia się, że jest nie-śmiertelny i t. p. – Z cechy zwierzęcości wynikają cechy zasadniczej cielesności, że może jako cechy istotne następcze, że ciało jego umiera, że ulega chorobom, kalectwu, namiętnościom, wystawione i t. d.

[Cechami nieistotnemi człowieka będzie np. wzrost lub szybkość wzrostu, uczoność lub ordynactwo, [illegible] lub [illegible], barwa jego ciała, zdrowie lub choroba, uroda, szpetność, i t. d. te wszystkie cechy czyli będą obecne czyli nie będą obecne są obojętne dla istoty pojęcia człowieka – człowiek mimo tych cech nieistotnych zawsze będzie człowiekiem

6.) Uważamy, że cechy istotne są cechami wspólnemi wszystkich przedmiotów jednego i tego rodzaju, ale z tego nie wynika jakoby jeżeli wszystkie cechy wspólne były tem samem co istotne cechami. np. szelka jest cechą wspólną wszystkim ludziom, jest cechą wyłączną człowieka bo żaden zwierz nie ma ustka – a przecież nikt nie powie że jakoby tego, że [illegible] są cechy wrodzone a co uważamy człowiek zrodzony bez ustka nie był człowiekiem.

[Zauważamy w § nas[z]ym jako poznanie cech istotnych jest owocem gruntownego badania – w § 19 pod 6) powiedzieliśmy że poznanie pojęcia bywa twardym kodem wielkim, gdy obydwa te nam ocenienia wiele się z sobą wiążą, bo pojęcie jak wiemy cechy ściśle są od siebie zależne, – bo z niemy systematów, klasyfikacyi sztucznych zaś w Botanice, Zoologii są dowodem jak trudne było dopatrzenie się cech istotnych, bo cech [illegible] zasadą układów umiejętnych

Powiedzieliśmy wyżej że cechy istotne [illegible] [illegible] że człowiek może być [illegible] z cech istotnych [illegible]

bo człowiek jest istotą rozumną lub zmysłową, jego cechy istotne następcze [illegible]

62.

§ 21.

Różnica pojęć wedle przedmiotów

Przed widziany w § 19 że pojęcie jest myślą odosobnioną która odpowiada wedle pewną rzecz odróżniającą się od wszystkich innych rzeczy. – Z tego wynika że wedle różnych rzeczy do których pojęcia odnieść może się jako do odpowiednich przedmiotów muszą różne też bywać pojęcia.

Przedmiot zaś do których się odnosi pojęcie może być

1o. Albo ~~rzecz~~ przedmiot będący w ścisłem znaczeniu rzeczą, to jest rzeczą mającą byt samoistny, istniejącą rzeczywiście w sobie i przez się – ~~w takiejżem razie~~ odrębnie. Pojęcie odnoszące się do takiego przedmiotu który zowie się pojęciem istnem, czyli z łacińska pojęciem konkretnem notiones concretae – in concreto. (np. Miasto, drzewo, granit.)

2 Albo przedmiot do którego się odnosi pojęcie nie ma bytu ~~samoistnego~~ samoistnego, odrębnego ale jego byt jest zależny od ~~innej jakiej~~ jakiejś innej rzeczy ~~do której jest~~ która się czepia jako ~~przyczepiony~~ nadsubstanciarnej. – Aby pojęcie mogło się odnosić do takiego przedmiotu trzeba abyśmy ~~oddzielili~~ myślnie oddzielili od rzeczy której ~~on~~ taki przedmiot jest własnością, ~~oli~~ (zwrócili wyłącznie uwagę na ten przedmiot) i dla tego pojęcia takowe zowią się oder wane,, abstrakcyjne, ~~bo~~ jako wzięte in abstracto, w oderwaniu ~~(abstrahere~~ (abstrahere animum ab aliqua re) ~~Takim~~ Taka którego on jest własnością. – Takowym przedmiotem są cechy, znamiona jakieś rzeczy, jej stany i.t.d. słowem wszystko co ~~do~~ ma jest własnością rzeczy (np. czerwony, okrągły, dobry, zepsuty, starzy, ~~chorowany~~ ścisły, ~~mrowanie~~ ~~przyczynowy~~ ~~przyczynowość~~ ~~ruch przyczynowy~~ mające wyrażać przedmioty abstrakcyjne ~~pojęcia~~

text nie przyjęty do str. 63 – § 22

~~Już wyżej poprzednio mówiliśmy w § 20.~~

Już z powyższych rozpraw naszych (w szczególności z § 20) widzimy czem są pojęcia ogólne rodzajowe – Tu dla uwydatnienia rzeczy powiedzmy: jako spostrzegamy że w wielu przedmiotach miejscu występują te same (essentialia communia) cechy istotne, wtedy tworzymy te przedmioty ogólne stanowiące ich rodzaj i ~~nadajemy im ogólną nazwę~~ w jedno pojęcie pomijając inne cechy które są nieistotne a ~~które w każdym~~ zależnie szczególne z tych przedmiotów mogą być inne.

Tym przedmiotom mającym ogólne cechy istotne nadajemy wspólną ogólną nazwę (rodzajową, gatunkową, gromady itd.).

± obejmujemy w jednem pojęciu ogólnem (notio universalis, generalis), i tym wszystkim przedmiotom ~~nadajemy~~ jako ~~do siebie~~ należącym do owego należącym nadajemy

Wspólność cech mianowicie istotnych sprawia że oprócz tych cech dopatrzonych ogólnym już myślą naraz znajdą się w przedmiotach tych inne przy cechy ~~nieistotne~~ a większości istotnemi ~~cechami~~ cechami które są wszystkie zawsze

Na takiem dopatrzeniu cech istotnych

Na takiem oznaczeniu pojęć ogólnych zatem na takiem rodzajów, gatunków słowem ~~zależności~~ klasyfikacji specyfikacji przedmiotów i dalszego zależności układu w system –

§ 23

Inne rodzaje pojęć

Gdy takiemi rozróżnieniami pojęć na jednostkowe i ogólne pojęcia (§ 22) stanowimy z rozróżnieniem pojęć na istotne czyli konkretne a abstrakcyjne opisem z § 21 otrzymamy

§22

Pojęcia jednostkowe i pojęcia ogólne 63

~~§22.~~

Możemy jeszcze rozważać pojęcia pod innym względem

1. Pojęcie może się odnosić do przedmiotu ~~poj~~ jednostkowego [individualnego] jedynego który tylko raz jeden byt mieć ma, będzie to pojęcie jednostkowe, individualne –

2. Pojęcie może się odnosić do wielu przedmiotów stanowiących przeto jednę [jednogól!] gromadę rodzaj i t. mających więc cechy istotne wspólne (§20). Takowe pojęcia są ogólne

* Gdy ~~takowe rozważamy~~ pojęc ~~stawiamy raz z użyciem~~ pojęc (§21) ~~na istne~~ czyli ~~konkretne a abstrak~~ ~~cyjne~~ otrzymamy cztery następujące rodzaje pojęć

1. Pojęcie istne konkretne jednostkowe odnoszące się do przedmiotu jednostkowego [albo imieniem własnym takowe wyrażonemu] individualnego (np. Alexander W. Kraków, Wisła, Łomnica – albo wskazujące przedmiot o którym mowa np. to tu drzewo albo też [wyraz] opisujący np. ostatni dom po prawej stronie ulicy.)

2 Pojęcia istne, konkretne, ogólne [rzeczowniki ogólne czyli] rodzajowe (wódz, rzeka, góra, ~~dom~~ [kwadrat, protokolat] drzewo, dom)

64.

3. Pojęcia oderwane, abstrakcyjne (individualne) jednostkowe odnoszące się do cechy służącej wyłącznie jednemu indywiduum, która tylko raz jednostkowo, pojedyńczo tem (np. pierwszy człowiek – najmłodszy z braci, sokratyczny (sposób mówienia) wolterowski (sarkazm) – i td.)

4. Pojęcia oderwane ogólne rodzajowe odnoszące się do cechy będącej własnością ogólną, ale nie istniejącą samoistnie przedmiotów w sobie, ale przyciągają się do ogólności pewnego rodzaju np. słowa ukazują do innych rzeczy, ogólne cechy, np. białość, prawdziwość, równość i td., kątów, prostopadłości, się ogólne, ssące, ziemnowodne, drapieżne i td.)

Błędnie postępują ci którzy mieszają pojęcia konkretne ogólne rodzajowe a pojęcia abstrakcyjne. Bo lubo prawda że pojęciu ogólnemu rodzajowemu nie odpowiada żaden przedmiot istny konkretny który by był tylko wyrazem ogółu i niczem więcej (np. nie istnieje ptak coby tylko był z ogóła ptakiem a nie był szczególnym wróblem, orłem, strusiem i td.), przecież każde przecie takowe ogólne pojęcie mieści w sobie rzeczy więcej zawiera w sobie przedmioty istnie konkretne mające byt samoistny – a przeciwnie pojęcia abstrakcyjne nie odnoszą się do przedmiotów mających byt samoistny. Widzieliśmy tez przy tem że pojęcia oderwane mogą być jednostkowe tak konkretne jak to istne konkretne albo ogólne, a ogólne mogą być to [illegible] – Pojęcia abstrakcyjne i ogólne nazywa się pojęciami abstrakcyjnymi – [Pojęcia abstrakcyjne krzyżują się [illegible] –

§ 24

Rozróżniamy jeszcze cechy istotne na twierdzące które przyznają przedmiotowi jakąś własność – i na cechy przeczące które zaprzeczają przedmiotowi jakiejś własności – (Cecha przecząca będzie gdy mówimy że ciało jakieś jest nie przezroczyste, że jest bez smaku, że – Bóg jest nieograniczony; światło jest achromatyczne – że dusze ludzkie nie zetleną się nigdy, że człowiek jest bez skazy i td.

§ ~~28. 24~~

B. Treść i zakres pojęcia

§ ~~24~~ 25.

Rozróżniamy w pojęciu dwa względy: to treść (complexus) i zakres (ambitus, sphaera).

[Treścią pojęcia jest wszystko to co tkwi w pojęciu, gdy takowe mamy na myśli – a że w pojęciu tkwią jego cechy istotne, więc treścią pojęcia jest całość jego cech istotnych. Gdy

[Zakresem pojęcia jest wszystko to w czem tkwi pojęcie gdy takowe mamy na myśli, a że pojęcie tkwi we tych wszystkich przedmiotach które są tego pojęcia wyrażeniem, i [illegible] przedmioty w niem, przeto wszystkie przedmioty – w których przebywa to pojęcie są jego zakresem. *

Zaś samych cech istotnych odnośnie znowu pojęcia im odpowiednie, wszystkie możemy owe ... że treścią pojęcia jest całość wszystkich pojęć w niem tkwiących.

* Gdy atoli te wszystkie przedmioty [illegible], w których tkwi pojęcie [illegible] nadrzędne, są [illegible] na szczegółowe (np. na gatunki) należy zatem [illegible] zakresem pojęcia [illegible] wszystkie pojęcia (szczegółowe, gatunkowe) w których tkwi owe pojęcie (ogólne, nadrzędne). To określenie zakresu jest ściślejsze gdy [illegible]. Rozróżniając Logika nie odnosi się do pojedynczych przedmiotów ale do pojęć.

Treścią pojęcia np. „trójkąta" jest (są) jest przestrzeń zamknięta trzema prostemi liniami – Zakresem zaś pojęcia „trójkąta" jest pojęcie trójkąta równobocznego, równoramiennego i prostokątnego, równobocznego i t.d., zakresem wszystkie pojęcia trójkąta ... i t.d. – tych rozmaitych trójkątów. – ...

Treść pojęcia

§ 26.

Rozróżniamy pojęcia niezłożone (notiones simplices) od pojęć złożonych (notiones compositae).

Pojęcie niezłożone (pojedyncze, lub proste) (... w terminologii [illegible] proste)

są ~~te~~ pojęcia które ~~zajm~~ obejmują tylko jedną, wyłączną cechę i dla ~~ich~~ ~~tego takowych~~ wypadkowych pojęć nie możemy rozebrać jeszcze najprostszych.

Pojęcia złożone są pojęcia obejmujące w sobie więcej niż jedną cechę, ~~które~~ takowe pojęcia ter rozebrać można na inne jeszcze prostsze pojęcia.

Przykładem pojęcia nie-złożonego będzie gdy powiemy „~~coś jest~~" lub gdy mówimy „rzecz", w jednym i drugim razie bo tu rzecz ma tylko ~~jedną~~ jedną tę cechę ~~w jednym i drugim razie albo gdy powiemy nic~~ że istnieje — na jedną pojęcia cechę była — podobnie gdy powiemy „nicość" lub „nic" co jest zgoła zaprzeczeniem, ~~bezwzględnem~~ istnienia —

§ ~~26~~ 27

Następnie rozróżniamy w treści ~~każ~~dego pojęcia ~~jego~~ materyą od formy jego. Materyą pojęcia stanowią cechy które są niejako ~~materiałem~~ jego osnową, za tem są to cechy na które treść pojęcia rozłożona być może — Forma zaś pojęcia jest sposób którym te cechy się w nim wiążą, tryb którym one są ze sobą nawzajem ~~jedne do drugich~~ powiązane jedne względem drugich —

Możemy mieć dwa pojęcia mające też samą materyą, te same cechy a przecież te dwa pojęcia będą różne, bo odnosić się będą do dwóch różnych przedmiotów a to wtedy gdy ~~jeżeli~~ te cechy inaczej będą ~~zestawione~~ ułożone w jednem a inaczej w drugiem pojęciu —

Jakoż w treści każdego pojęcia odróżniamy część składową główną od części ubocznej – treść składowa główna, zajmuje miejsce naczelne w pojęciu i oznacza czem rzecz jest, oznacza ~~rdzeń rzeczy~~, ogólnie ~~oznacza~~ rodzaj rzeczy. – ~~ogół~~, ogół dokładniej opisana bliżej – treść uboczna cech grupuje ~~się około tej głównej~~ owej wiąże się z ~~tą~~ ową główną składową częścią pojęcia, oznaczając bliżej, ~~szczegółowo~~ jej własności szczegółowe, jej gatunek.

Forma pojęcia może być różna wedle tego które cechy objęte w pojęciu uważane będą za część główną składową, a które cechy będą ~~należeć~~ stanowić do części ubocznej, ~~ubocznej~~; bo od tego zależy będzie powiązanie i zestawienie cech, ~~stanowiące~~ tworzące różne ~~f~~ różne formy pojęcia –

Mieliśmy sposobność po sobie ~~p~~ zwracając uwagę ~~poprzednio~~ wyżej (§ 24.) że treścią pojęcia jest całość jego cech, ~~z tego co sumy dopiero wyżej~~ ~~[...]~~ widzimy albowiem że nie dostatecznie wyrażają się ci którzy twierdzą jakoby treścią pojęcia była suma cech, bo suma cech jest tylko tożsamością materyi, ale nie wyraża tożsamości formy bo ~~forma~~ albo nie wyraża układu części zestawienie cech formacyjne

Przykład: ogród, dom są cechami które gdy będą objęte we dwóch pojęciach, oba te pojęcia będą miały tę samą materyę – ale ~~co~~ gdy forma zestawienia tych cech ~~nie~~ będzie różna, wskutek tego i pojęcia będą różne, Pojęcie ogród domowy różni się od pojęcia dom ogrodowy. W pierwszym razie ogród jest częścią główną składową jest ogród, ~~pojęcie cecha~~ pojęcie ogród zajmuje w tem pojęciu miejsce naczelne, oznacza rodzaj rzeczy, to jest ogród. – a „domowy" jest częścią uboczną bliżej oznaczającą ~~ogród~~ szczególnie ogrodu – W przypadku drugim rzecz ma się odwrotnie, u... częścią główną składową jest cecha dom, a częścią uboczną wyrażającą rodzaj jest odpowiadającą właściwej części głównej „ogrodowy". – Co innego jest szkatułka z hebanu układana ~~…~~ kością słoniową, a co innego szkatułka z kości słoniowej układana hebanem; co innego kwiat biały czerwono na krawędziach ~~…~~ a co innego kwiat czerwony biało na krawędziach

§ 28.

Oderwanie i uogólnienie

(abstractio, generalisatio)

Już wskazaliśmy w § 27 jako wyższej każdego
złożonego
pojęcia od
część składową
główną, stanowiącą rodzaj pierwotnie
wyższy rodzaj pojęcia odnoszącego się do wie
lu, to jest rzecz samą od jej części
ubocznej oznaczającej bliżej, szczegółową
własności tej rzeczy — oznaczającej jej gatunek
Możemy mocą abstrakcyi odjąć od całej
treści pojęcia tę jej cechy
która je uszczegółowia bliżej w pojęciu
które składają części uboczną, możemy przeto
myśl naszą oderwać od tych cech ubocznych a
zwrócić ją wyłącznie na część główną
(która sama jest pozostała jako reszta a
składowa, ogólną rodzajową, która teraz jest sama zostanie pojęciem z kolei drugiem
przez to oderwaniu nowem.

Część składowa główna która pozo-
stanie abstrakcyi została, jest pojęciem
istnem, konkretnem, ogólnem, rodzajowem
o którem była mowa w § 21 i w § 23 pod 2.;
uboczna przez abstrakcyę
część zaś odjęta od owego pierwotnego
(właśnie dlatego że było oderwane)
pierwszego pojęcia, jest pojęciem
abstrakcyjnem a odnosi się do cech bliżej oznaczających
rodzaj tem rodzajem szczegółowym
wedle tego co się rzekło w § 21 i w § 22 pod 4.

Uważmy że to pojęcie drugie które
zostało po dokonanej abstrakcyi
od
— zawiera w sobie mniej
więc mniejszą treść pierwotne które istniało
cech niż pojęcie pierwotne.
przed abstrakcyą

[Uważmy jeszcze że to pojęcie drugie które
w pojęciu pierwotnem było jego częścią
stroną, ~~za~~ ma treść niezawsze mniej
szą, niż miało pojęcie pierwotne
~~w~~ bo mamy od tego pojęcia pierwotnego
odjęli cechy które stanowiły części
~~[illegible] uszczegółowiające to pierwotne pojęcie~~
jego uboczną. To pojęcie drugie jest
więc ~~niższe~~ wyższem (superior) czyli szerszem (latior) ~~wyższem~~ ogólniejszem od pierwotnego
pojęcia ~~bo mając mniej cech~~ ~~mniej~~
bo nie oznacza już szczegółowych (pojęcia ostatniego)
Znać przeto ~~z powyższego abstrakcyja~~
ze czynności naszej myśli w tej sprawie
uważać można za podwójną
względem; jakoż jeśli rozglądniemy się
która myślenie oderwało od pojęcia
to czynność nasza jest ~~była~~ abstrakcyja
jeśli zaś ~~w~~ rozglądniemy się
pozostałą stronę która jest pojęciem
nadrzędnym — czynność nasza jest ~~będzie~~
uogólnieniem pojęcia (Generalisatio)

[Jak myślenie nasze postępowało
z pojęciem pierwotnem, pierwotnem tak
samo z kolei postąpić sobie może z pojęciem
utworzonem po dokonaniej pierwszej abstrakcyi —
[illegible] z drugiem ~~które powstało z pierw~~
Jakoż gdy to pojęcie drugie jest także
pojęciem, więc ~~także~~ i ~~[illegible]~~
~~podobnie rozebrać~~ cechy jego to jest jego
treść podobnie rozebrać możemy
na części stronę składową i na części
stronę uboczną oznaczającą jej ~~istotności~~ szczegó
z kolei
towe — Tę część uboczną odjąwszy
od pojęcia drugiego, zostanie nam
na resztę część stronę składową
która będzie pojęciem z kolei ~~trzeciem~~ trzeciem
z pojęciem nadrzędnem

ale jeszcze ~~wyrazem~~ ogólniejszem
jeszcze wyrazem od drugiego
~~jeszcze wyrazem od drugiego~~

Tak ciągle postępując ~~coraz od~~ stopniowo
z ~~stopnia do~~ z tą ciągle ~~uogólniając~~ stopniowo
abstrachując uogólniając dojdziemy na końcu
do stopnia najwyższego
do pojęcia najogólniejszego, najwyższego
do ~~do najwyższego~~
najwięcej abstrakcyjnego – które

gdzie pojęciem niezłożonem, pojedyńczym prostem (nie mającem w sobie cech mnogich) (simplex) którego
już rozebrać niemożna na części
składowe ~~(...)~~ a o którem nic dziś wiecej
powiemy ~~§25~~. ~~(...)~~ §

[Z tego atoli co się dopiero rzekło ~~przeło~~ przedłożywamy się ~~(...)~~ ~~(...)~~ jako czynności nasze
odrywania, uogólniania, odbierania i tak, ~~ten~~ tak ~~(...)~~ wszelakiej jak już samą formą pojęcia (§27.)
wiemy z ~~sz~~ systemem następstwem ~~(...)~~
~~(...)~~ ~~odrzucanie~~ rywanie od ~~od~~ cech szczególnych
~~(...)~~ rozpoczynamy od uszczegóławiając –
cech najodległejszej ~~ale~~
~~więc~~ rozpoczynamy od cech najodleglejszych
nasi u boczną najwięcej tego pojęcia etc. pozostaje
~~co~~ postępujemy w stopniowo
do cech coraz mniej szczególnych ~~aż~~
~~dojdziemy~~ ~~to ciągle odrywać~~ – aż dojdziemy
~~(...)~~ stopniowo ~~(...)~~ zaś bo ~~(...)~~ do pojęcia
do pojęcia najogólniejszego
~~do~~ ~~(...)~~ ostatecznie ~~zaś~~ – ≠
~~przykład~~ przykład następujący wyjaśni nam czynności myśli w odrywaniu
i ~~uogólnieniu~~ w ogólnianiu
~~nam czynności myśli abstrakcyj~~
~~i odrywania i uogólniania~~

ó Widzieliśmy że ta ciągła czynność ~~odrywania~~ odrywania i uogólnienia odbywa się stałemi stopniami. Zaczem że powtórzeniem odrywaniem otrzymane drugie pojęcie ogólniejsze od pierwszego ~~które~~ stanowi już o pierwszem stopień abstrakcyjny. Gdy to drugie pojęcie z kolei poddamy nad abstrakcyą, otrzymamy trzecie z pojęcie ogólniejsze od drugiego – to trzecie pojęcie stanowi drugi stopień abstrakcyi i ~~tak~~ i tak następnie

≠ Widać że postępowanie myśli w abstrakcyi i uogólnieniu jest rozbieraniem, ~~(...)~~ bo pojęcia złożone rozkłada na cechy – jest to postępowanie analityczne –

Bierzemy na przykład figurę geometryczną kwadrat. [Pojęcie kwadratu mieści w sobie treść, składającą się z cech istotnych a, b, c, d, e, f. Całość tych sześciu cech jest warunkiem aby figura geometryczna była w rzeczy samej z istoty swojej kwadratem.

[Rozbierzmy te treść pojęcia kwadratu na część główną składową i na część uboczną składową.

[Gdyśmy rzekli w § 27 jako część składowa główna, oznacza czem rzecz jest oznacza ogólnie jej istotę (jej rodzaj), przeto zapytując czem jest kwadrat? odpowiadamy że kwadrat jest równoległobokiem w którym wszystkie boki są równe. [Widać przeto że część naszego określenia orzekająca w ogóle że kwadrat jest równoległobokiem jest częścią główną składową tego pojęcia kwadrat, część zaś druga naszego określenia że wszystkie boki są równe jest częścią składową uboczną, bo oznacza bliżej po uzupełnieniu cechy szczególnowej pojęcia kwadratu, oznacza bliżej cechę szczególnową jaką ma mieć równoległobok aby był kwadratem.

Widzimy z tego że ogólnym rodzajem pojęciem jest tu równoległobok, a szczegółowym jest kwadrat jego gatunkiem.

Zrozumiemy przeto że gdy kwadrat pojęcie kwadratu mieści w sobie cechy a, b, c, d, e, f to cechy a, b, c, d, e będą cechami równoległoboku a cecha

Odtrąćmy teraz (mocą abstrakcyi) część uboczną składową, treści to jest cechę: wszystkie boki równe od głównej części składowej, zachowującej wszystkie, wytrąceniu tej części głównej składowej zostanie nam pojęcie prostokąta.—

[Zrozumiemy przeto gdy a, b, c, d, e, f, były cechami, których całości i jedności składa treść pojęcia kwadratu — teraz po odtrąceniu części składowej ubocznej po oddzieleniu cechy szczególnej kwadratu to jest f, zostaną nam cechy a, b, c, d, e, które są cechami prostokąta — [owa cecha kwadratu f (równości boków) jest tą cechą najodleglejszą, najwięcej uszczegółowiającą pojęcie kwadrat.

[Pojęcie prostokąta jest pojęciem z kolei drugiem, bo pojęciem pierwszem było pojęcie kwadratu — Pojęcie prostokąt to jest pojęciem mniejszego stopnia abstrakcyi.

[Przypatrzmy się bliżej obu pojęciom które zostały rozważone [treścią główną składową w pojęciu kwadrat było pojęcie prostokąt — To pojęcie prostokąt jest ogólnym rodzajowem wszystkich prostokątów bo odnosi się do wszystkich ich rodzajów, ale do całego ich ogółu czyli do całego ich rodzaju, ale nadto to pojęcie prostokąt oznacza rzecz jakąś istniejącą samoistnie jest więc pojęciem istnem, o jakimś konkretnem — zatem pojęciem konkretnem, o których w § 21 pod I x. i w § 23 wytoczona była mowa w § 21. pod I.

Część uboczna w pojęciu kwadrat jest szczegółowa cecha: wszystkie boki równe; ta równość jest jakiejś rzeczy własnością, jest cechą jej, zatem ta równość jest pojęciem ~~tym nie mającym bytu samoistnego, odrębnego~~ któremu nie odpowiada żaden przedmiot mający byt samoistny odrębny, gdy byt tego pojęcia równości jest byłem zawsze tym od rzeczy równych, których jako własnością jest to pojęcie równości, oderwane być może w myśli naszej od tych rzeczy — Z tego powodu

pojęcie równość jest pojęciem oderwanem, abstrakcyjnem – ob. § 21. – Ale nadto pojęcie równości nie odnosi weale do cechy przedmiotu jednostkowego, indiwidualnego (ob. § 23 ust. 3) który tylko raz się trafia – ale odnosi się do cechy wielu rzeczy (do wszystkich rzeczy równych) więc odnosi się do cechy ogólnej rodzajowej a tak to pojęcie równości, jest pojęciem zarazem abstrakcyjnem a zarazem ogólnem (o którem była mowa w § 23 ust. 4)

[Porównajmy już następnie nasze pojęcie pierwotne pierwsze kwadrat – z pojęciem drugiem prostokąt które się nam zostało z oderwania cechy f. od całości cechy pojęcia kwadrat. – [Widzimy że pojęcie drugie prostokąt zawiera mniejszą treść od pojęcia kwadrat – ale właśnie dla tego pojęcie nasze prostokąt drugie mające mniejszą treść, zawiera ono (mniej uszczegółowione) jest zatem ogólniejszem szczegółowem mając mniejszą liczbę cech, jest mniej jest to pojęcie pewnem od pojęcia pierwszego kwadrat które jest prostokąt – szczegółowem gatunku owego ogólniejszego pojęcia prostokąt –

Z tego wypływa prawidło: jako pojęcie zawierające mniejszą ilość cech, mniejszą treść

[jest ogólniejszem wyższem pojęciem, a zaś a pojęcie zawierające wielką treść, wielką ilość cech jest pojęciem niższem, więcej szczegółowem jest już pojęciem mniej ogólnem w stosunku do mniej ogólnego

Z tego rozumiemy przeto że przez abstrakcyę już zupełną wyjątkowości naszej ogólniejszego pojęcia abstrakcya stosowną, uogólniamy zarazem pojęcia – Jakoż jeżeli jest w ścisłym związku z uogólnieniem. – Jakoż jeżeli będziemy mieli na względzie treść pojęcia którą od niego odrywamy wynosi nasza będzie abstrakcya i tego odrywamy wynosi nasza będzie abstrakcya więc będziemy mieli na względzie te wiele zaś będziemy mieli na względzie te ani pojęcia która nam została podlegać abstrakcyi wynosza będzie uogólnianiem. –

Jakoż w pojęciu kwadrat cechę figury składowej jest tu prostokąt

Możemy postępować dalej w czynności odrywania i uogólniania.

Zostało nam na wypadek pojęcie drugie pojęcie prostokąt, ~~oznaczone treścią~~ zawierające w sobie treść oznaczoną cechami a, b, c, d, e. a utworzone abstrakcyą wznoszącą stopnia.

~~Mając zebrać~~

Pytamy czem jest prostokąt? odpowiadamy ~~że~~ „prostokąt jest równoległobokiem mającym ~~wszystkie~~ kąty proste.

Cechą główną składową jest tu „równoległobok" cechą uboczną cecha, własności „kąty proste" ✓ a stawszy stopnia drugiego ~~[illegible]~~ abstrakcyi

odłączmy przez abstrakcyą własność kątów prostych – zostanie nam ~~z kolei~~ pojęcie równoległoboku będące z kolei treścią pojęcia ✓

[W skutek tego odłączenia odpadła z kolei od „prostokąt" cecha e, będąca cechą najbliższą w pojęciu pojęcia powyższego prostokąt cecha e, oznaczająca tu cechę kąty proste; zostały więc cechy równoległoboku a, b, c, d.

~~Najbliższe~~
~~Treść główna składowa pojęcia równoległobok~~
[Równoległobok jako cecha główna składowa w pojęciu prostokąt jest pojęciem ogólnem, rodzajowem, a zarazem pojęciem istotnem abstrakcyjnem.

[Cechą uboczną zaś w pojęciu prostokąt jest w tej własności: kąty proste ta własność rodząca się z położenia właściwego dwóch linii do siebie jest pojęciem ogólnem rodzajowem a zarazem pojęciem oderwanem

[Gdy pojęcie równoległoboku mieści w sobie mniej cech, więcej mniej treści od pojęcia prostokąt przeto pojęcie równoległoboku jest pojęciem ogólniejszem, wyższem, od pojęcia prostokąt które względem niego jest pojęciem mniej ogólnem, niższem, bliższem szczegółowem.

[Prostokąt jest szczegółowem rodzajem równoległoboku.

~~Tak sobie postępując mamy~~

Tak sobie postępując z pojęcia równoległobok, ~~wznosimy~~ wstępujemy do ogólniejszego pojęcia czworobok, ~~odpada~~ odpadnie cecha d — zostało a, b, c. □

[od pojęcia czworobok, ~~dochodzimy~~ wstępujemy z kolei do pojęcia ogólniejszego wielokąt — odpadnie cecha c, zostaje a, b. □

[od pojęcia wielokąta ~~dochodzimy~~ wstępujemy z kolei do pojęcia jeszcze ogólniejszego figura płaska — a ~~najogólniejszej~~ a ~~ma~~ ~~do~~ odpada cecha b, zostaje samo a.

Jest to szczyt pojęcie o piąty stopień abstrakcyi. ~~Od pojęcia figura płaska dochodzimy do pojęcia figura.~~ —

Gdybyśmy dalej jeszcze chcieli posunąć abstrakcyą i ogólnienie, dostrzegamy do pojęcia istnienie w przestrzeni figura jednostajna nastąpiłaby ~~[illegible]~~ należeć do gatunku pojęcia ~~samych~~ niestworzony ~~pojęcie~~ istnienie (do pojęcia że coś jest) myśl nasza obywać się wcale. Pochód przeto ~~[illegible]~~ ~~jest~~ następujący:

Treść złożona z cech a, b, c, d, e, f = kwadrat
— z cech a, b, c, d, e prostokąt
— z cech a, b, c, d — równoległobok
— z cech a, b, c. czworobok.
— z cech a, b. wielokąt.
— z cechy a. figura płaska.

Margin notes:

□ Pojęcie czworobok jest otwartym z kolei pojęciem o stopień niższej abstrakcyi

□ jest to pięte pojęcie o czwarty stopień abstrakcyi

§ 29

Uszczegółowienie i oznaczenie treści

(Determinatio).

Jak przez stopniowe kolejne odrzucanie szczegółowych stanowiących część obszaru cech postępuje myśl nasza stopniowo do coraz ogólniejszych, wyższych pojęć, tak odwrotnie przez stopniowe kolejne dodawanie ~~[illegible]~~ szczegółowych

Pan Władysław stąd znów ołówkiem pisał pagina

Stacke pagin.

76.

cech, to jest przez uszczególnienie rzeczy (przez dodawanie dodanej części ubocznych składowych)

myśl nasza stopniowo do coraz

ściślejszych niższych, do coraz ściślejszego

oznaczenia pojęć (determinatio)

Przez abstrakcję i ogólnianie kolejne wstępujemy

do pojęć mających

coraz mniejszą treść, czyli do pojęć

zawierających coraz mniej ... coraz mniejszą części składowe.

cech — Przez uszczególnienie kolejne zstępujemy

i coraz ściślejsze oznaczenie

stopniowo do coraz większej treści, do coraz

do pojęć zawierających coraz większą, coraz większą części składowe

szą treść, coraz większą ilość cech.

Przy abstrakcji i ogólnieniu czyn-

ności myśli naszej rozpoczyna się

od części składowej ubocznej najodleglejszej, to jest

uszczególniającej najściślej pojęcie

i każdą część odrywa od pojęcia, a

następnie porywa się do coraz bliższych

coraz ogólniejszych ubocznych aż w końcu dochodzi do pojęcia najogólniejszego. Przy uszczególnieniu

części składowych

i oznaczeniu czynności myśli rozpoczyna się

od pojęcia najogólniejszego i do niego

dodaje części składowe najbliższą, uszczegól...

i każdą część dodaje do pojęcia

nowa, najogólniej to ogólne pojęcie

od którego rozpoczyna — następnie stopniowo

posuwa się do dodawania kolejno coraz odleglejszych,

coraz więcej uszczególniających części

składowych aż w końcu ostatecznie dochodzi do pojęcia najniższego do słownika najściślej uszczególnionego jako oznaczonego ...

Że już do dokładniejszej oznaczeni niepodobna

każdego pojęcia atoli które odnosi się

już do przedmiotów jednostkowych

(ob § 22) które

ostatecznym najniższym stopniem uszczególnienia

[gdy myślenie.....

Każde już nastąpić nie może

być rozebrane na coraz ogólniejsze pojęcia

bo już nie brakuje cech uszczególniających

części ubocznych składowych

do jest pojęciem niezłożonym

mostem (§ 28)

Tak iż pojęcie już nie ma pojęć

ściślej uszczególnionych, ściślej

oznaczonych, ... są tylko ...

jednostki ... w tym ostatecznym

pojęcie ... i ... tego

... w sobie

cechy ... przez ...

a tych jest ilość nieskończona

... nie ...

cech ...

objęcie ... nie ...

dodatkowych od innych ... jednostki ...

Do Pana Władysława ustęp czerwono zakreślony a) jest pierwszym przypiskiem

77 47

[Pochód analityczny i syntetyczny nawzajem się uzupełniają, potwierdzają i objaśniają.—

a) Że [Pierwsze i drugie postępowanie bywa pewniejsze i ściślejsze w dziedzinach nauk empirycznych (np. w naukach przyrodniczych) niż w umiejętnościach czysto rozumowych (np. we filozofii spekulacyjnej). Jakoż w naukach empirycznych cechy stanowcze, w ściśle składowe (§28) podane są rzeczywiście, są gotowe, wymagają tylko bystrego badania by były rozpoznane [illegible] naocznie— Z tego powodu w tych naukach empirycznych analiza jako rozbiór (abstrakcya i uogólnienie) nie wymagając [illegible], jeśli będzie dokonana przed postępowaniem syntetycznem wyjaśnia i [illegible], które drogą temu postępowaniu syntetycznemu, bo prowadzi do ścisłego uszczegółowienia i oznaczenia pierwiastków (elementów też).

Przez abstrakcyą coraz to i uogólnianie dochodzi myśl do pojęcia najogólniejszego pojęcia, które już następnie nie może być rozebrane na pojęcia ogólniejsze, bo jest [illegible] cech uszczegóławiających, bo jest tworem niezłożonym pojedynczym.— Przez ciągłe uszczegółowienie i oznaczenie myśl dochodzi w końcu [illegible]

Gdy myśląc dokonać abstrakcyi i uogólnienia umiemy ściślej postępować w tej czynności ściśle [illegible] i prawidłem wskazanym przez formę ułożenia pojęć (§27 i 28) i gdy formę [illegible] należy nam w tej czynności [illegible] cech istniejących w przedmiocie— Tem więcej czynności uszczegółowienia i oznaczania wymaga dokładnej świadomości o formie [illegible] wszelkich cech będących treścią pojęcia.

Postępowanie myśli w abstrakcyi i w uogólnieniu jest jak [illegible] §28 [illegible] w rozbiorze analitycznym — w uszczegółowieniu, w oznaczeniu postępowanie będzie obrotem syntetycznem.

b) Za przykład uszczegółowienia i oznaczenia może służyć (§28) ten sam przykład którego użyliśmy powyżej objaśniając czynności abstrakcyi i uogólniania— Gdy atoli czynność uszczegółowienia [illegible] jest, więcej [illegible] ona uogólnienia [illegible] nie przykład [illegible] być [illegible] czynności abstrakcyi i uogólnienia

~~rozpoczęta~~ rozpoczęta od pojęcia kwadrat, jako raz od pojęcia ~~...~~ które w przykładzie tym jest pojęciem najsordziej uszczegółowionem najściślej oznaczonem przez cechy a, b, c, d, e, f. – ~~odwrotnie~~ a skończyła na najogólniejszem pojęciu a to jest na pojęciu figura płaska – czynność uszczegółowienia oznaczenia rozpoczyna się ~~od~~ odwrotnie od ~~pojęć~~ ~~kwadr~~ ogólnego pojęcia najogólniejszego ~~to jest~~ od pojęcia a to jest od pojęcia: figura płaska ~~Do~~ której do tego pojęcia ogólnego dodaje najpierw cechę b. to jest ~~cechę~~ szczególną ~~trzeciego~~ a tak trzecia teraz wieloboki, ~~następnie~~ cechę będzie ~~...~~ jak a; b; ~~wieloboki~~ wielobok będzie ~~...~~ obecnie pojęciem, utworzonym przez dodanie do a, b ~~Następnie~~ dodajemy cechę c to jest cechę szczególną ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~ równoległości ... z ... a ~~czworoboki~~ ~~...~~ ~~dodając cechy ... ~~ ~~Tak z kolei~~ dodając cechy ... z kolei pojęcie utworzone przez uszczegółowienie cechy ~~...~~ ~~...~~ a, b, c; jest ~~...~~ ~~...~~ do pojęcia kwadrat mającego cechy ~~do kwadratu~~ ~~do pojęcia~~ cechy, w którym dochodzimy do pojęcia kwadrat ... słowem. Tak z kolei dodając ~~...~~ cechy ... ~~...~~ dodając całą treść ~~kwadr~~ szczególne a, b, c, d, e, f ~~...~~ Po pojęciu kwadrat jest ~~...~~ pojęcie kwadrat. – ~~...~~ ~~...~~ stopniem najwyższym, najściślej ~~przez~~ syntezą uszczegółowionym – jest to pojęcie b ... z kolei utworzone przez uszczegółowienie stopniowe ~~...~~ przez ...

6) Spekulacya starożytna rozpoczęła od ogólników od pojęć ~~...~~ abstrakcyjnych rozumowaniu szkoła Eleatów, atomistów, Platon'a ito. w czasach nowożytnych między innemi spekulacya Hegla od pojęcia istnienie jako od najogólniejszego rozpoczęła ~~od~~ ogólnego pojęcia – (~~.......~~). –

Obrazem umiejętności syntetycznej jest matematyka – Matematyka rozpoczyna od pojęć najprostszych, najogólniejszych i z nich wysnuwa pojęcia coraz więcej uszczegółowione, coraz więcej złożone i skomplikowane. ~~Tem jest~~ Tą szkoła syntetyczna ~~w~~ matematyki najwyraźniej spostrzedz możemy w jeometryi sama osnowa i to ~~matematyki~~ jeometryi – to jest przestrzeń, jest syntezą w systemie znaczeniu (~~Ex~~ przestrzeń jest istnieniem obok ~~...~~ siebie czyli syntezą spływającem w jedność – przestrzeń każda jest także syntezą)). Syntetyczność wielu przestrzeni – z których każda jest także syntezą; jeometryi objawia się pod każdym względem – ~~figura jest~~ syntezą jest figura – bo jest ona istniejącą w przestrzeni – (~~...~~ trójkąt jest syntezą trzech boków, trzech kątów istniejących obok siebie w przestrzeni, a składających się w jedność syntetyczną)

48

[Pochód myśli naszej wewnątrz określeniu równania odbywa się wzorem następującym ... w §. 28 przez odwrotny wzorowi abstrakcyi i uogólnienia przyp.

Będzie więc a fig. płaska

a, b wielokąt

a, b, c 4bok

a, b, c, d równoległobok

a, b, c, d, e prostokąt

a, b, c, d, e, f. kwadrat

wrocie mojej żony dowiedziałem się

a jest właśnie jest

79 49

~~— Jeometrya rozpoczyna od ogólników~~

~~od pojęć wielkości idealnych: (od~~

— Jeometrya rozpoczyna od pojęć najogólniejszych (od punktu, od linii) a od tych ogólników dochodzi ciągłą syntezą do pojęć i twierdzeń coraz więcej złożonych, uszczegółowionych, coraz więcej skombinowanych coraz więcej syntetycznych — Jeometrya ~~porównywa~~ dowodząc prawdy późniejszych twierdzeń odwołuje się do twierdzeń poprzednio dowiedzionych i takowe syntetycznie łącząc kombinując dowodzi prawdy, a która wtenczas ~~[illegible]~~ ~~dowodzenia~~ jest wnioskiem twierdzeń — obecnego

80

przebywają cechy ~~wa~~ ważnych treści poję-

cia danego.

Wszystkie pojęcia stanowiące zakres danego

pojęcia ~~bez są do siebie podobne~~ będą F sobie równe bo

w ~~każdem z nich tkwi~~ we wszystkich tych pojęciach treść danego

pojęcia, ~~ponieważ nie ma~~ jako ich część składowa, skąd wynika, iż wszystkie te pojęcia nie

będą ~~też same. Bo każde z nich~~ ~~takiej~~ [illegible]

~~tego będą~~ będą dla wszystkich ~~tych~~ pojęć

Pod innym zaś względem [illegible] te pojęcia

F pod pewnym względem

Zakres pojęcia

(ambitus, sphaera notionis)

W §ie 25 powiedzieliśmy iż zakres ~~form~~ danego pojęcia stanowią wszystkie ~~roli~~ pojęcia w których to dane pojęcie przebywa; teraz dodajmy że ~~prawie~~ pojęcie dane ma stanowić część główną składową treści w każdem pojęciu w którym dane pojęcie przebywa ~~należącem~~ zatem w każdem pojęciu należącem do zakresu danego pojęcia.

Widać iż wszystkie pojęcia stanowiące ~~za~~ jeden i ten sam zakres są pod jednym względem tesame ~~równe~~ a pod innym względem nie tesame ~~równe~~. Są tesame bo mają jedną i tę samą część główną składową, któraż jest im wszystkim spólną X (§28), zaś te pojęcia ~~nie są równe~~ nie są tesame, ~~bo~~ oprócz tej części głównej składowej spólnej im wszystkim, każde z tych pojęć ma jeszcze część ~~ta~~ składową uboczną, która w każdem z tych pojęć jest inna ~~właściwa~~, jemu wyłącznie właściwa, a która odróżnia każde z tych pojęć od każdego innego, ~~ale~~ należącego zarazem do tego samego zakresu. Ta część uboczna oznacza szczegółowy gatunek (species) każdego z tych pojęć

X i w takim razie ~~ich rodzaj spólny~~ mówiąc ogólnie (~~genus~~) (genus) ~~staje~~ staje się pojęciem rodzajowem szczegółowem zarazem.

80, 81, 82.

należących do wspólnego rodzaju (genus)

[~~Pojęcie~~ To pojęcie rodzajowe przebywające we wszystkich pojęciach szczegółowych należących do jego zakresu, ma się do każdego z tych szczegółowych pojęć w stosunku (n. superordinata) jako pojęcie nadrzędne, wyższe (superior) ~~Do pojęć podrzędnych~~ (notiones ~~subordinatae~~) obszerniejsze (latior) do pojęcia podrzędnego (n. subordinata) niższego (inferior) czyli ciaśniejszego (angustior)

Te zaś pojęcia podrzędne mające się wzajem jedne do drugich w stosunku spółrzędności (coordinatio) są ~~wzaj~~ względem siebie spółrzędne (coordinatae)

Te pojęcia podrzędne są względem swojego (bezpośrednio?) pojęcia nadrzędnego, którego zakres stanowią, podrzędnemi pierwszego stopnia – gdy atoli każde z tych pojęć podrzędnych pierwszego stopnia może mieć także swój ostatni zakres pojęć jemu z kolei podrzędnych, ~~podporządkowanych~~ są przeto te pojęcia jemu podrzędne pojęciami podrzędnemi drugiego stopnia względem owego pojęcia (pierwotnie) nadrzędnego a podrzędnemi pierwszego stopnia względem owych pojęć podrzędnych które były podrzędnemi pierwszego stopnia, z których te podrzędne drugiego stopnia zakres stanowią.

Tak z kolei możemy postępować do zaniechania coraz podrzędniejszych, do pojęć podrzędnych trzeciego, czwartego i t. d. stopnia aż zejdziemy do pojęć nie mających już żadnego zakresu ale obejmujących jedynie rzeczy jednostkowe

Będzie to ten sam pochód myśli

B. nadrzędni

podrzędne

B spółrzędne

B stopnie

który ona odbyła w uszczegółowaniu i oznaczeniu pojęć (determinatio) i słowem będą te same (ob. §29) wzór będzie ten sam ob. §29 wzyp. a.) ‡

§ 31.

Stosunek treści do zakresu pojęcia wogóle

Wielkość treści a wielkość zakresu pojęcia ma się do siebie w stosunku odwrotnym, im większa treść pojęcia tem mniejszy jest jego zakres; im mniejsza treść pojęcia tem większy jego zakres.

To prawo logiczne jest prostym wynikiem wykładu procesu tak odmawiania i uogólniania pojęć (§28) jako uogólnienia i oznaczenia pojęć (§29)

Jakoż im treść pojęcia jest większa, im więcej w sobie jest ilość cech im więcej jest uszczegółowione pojęcie, im przeto jest węższe i ciaśniejsze tym mniejsza jest ilość pojęć (przedmiotów) w których to pojęcie przebywa to jest tem mniejszy będzie zakres jego — I naodwrót im mniej jest treści pojęcie, im mniej cech w sobie mieści, im będzie ogólniejsze a mniej ściśle oznaczone tem więcej w sobie obejmie pojęć tem większy będzie jego zakres.

Z czego wypływa zasada że gdy treść jednego pojęcia A mieści się w treści drugiego pojęcia B, odwrotnie zakres tego drugiego B mieści się w zakresie pierwszego A.

‡ Przykład. Pojęcie trójkąt jest pojęciem co do zakresu nadrzędnem, wyższem, obszerniejszem, a mieści w swoim zakresie pojęcia podrzędne niższe, ciaśniejsze jakiemi jest pojęcie trójkąt równoboczny, równoramienny, prostokątny (a te znowu trójkąty mają się do siebie do owaich jako współrzędne i t.d.) — Pojęcie zwierzę kręgowe mieści w swoim zakresie pojęcie ssak, ptak, ptaz, gad, ryba — a te znów zaś gatunki zwierząt kręgowych mają się jedne do drugich jako pojęcia spółrzędne, np. czerwony, błękitny, żółty i t.d.

Podobnie spółrzędne są bo ich pojęciem spólnem wyższem jest barwa cnoty pojęcie cnoty moralny a ustawy — ... także spółrzędne należą do pojęcia wyższego Etyka — ... pojęcie wyższe ogólne jest pojęcie etowiel.

Ale pojęcie ... a które to cechy

i np. niechaj A oznacza pojęcie zwierzę ssące a B niechaj oznacza pojęcie lew, w której pojęcie lew mieści się pojęcie zwierzę ssące w zakresie: zakres pojęcia jako w większym zakresie (obej... mniejszym większa różnicy do zwierzęcia) odwrotnie zaś treść pojęcia A zwierzę ssące mieści się w treści pojęcia lew jako we większej treści, bo pojęcie lew ma wszystkie cechy ... treści zwierzęcia ssącego ... w sobie cechy ... tworzących ...

pojęć co do ich zakresu uwzględnimy zarazem odpowied...

co do treści – ob. § 41.

Stosunki pojęć co do treści

§ 33

~~Wzgl~~ Przy tej czynności jedynie najważniejsze ~~sąż~~ są stosunki pojęć co do treści –

Pojęcia pod ~~tym~~ względem treści 1° A. ~~1°~~ są równoznaczne 2. gdy są równej treści 2. B) są równoznaczne gdy są równe co do treści.

§ ~~33~~ 34

A. Pojęcia równoznaczne

(n. aequipollentes)

Ściśle mówiąc nie ma pojęć któreby były tożsame (identicae) ~~będące~~ mające ~~pod każdym~~ ~~względem bo~~ co do materyi i co do formy treść tęsamą, – bo w takim razie te pojęcia byłyby tylko jednem i tem samem pojęciem.–

Mogą być tylko pojęcia równoznaczne ~~aequipolen~~ (aequipollentes) ~~które~~ choć mają treść ~~pozornie~~ inne różnej na pozór (npz uwystosowanie) ta treść ich będzie miała jednakiej ~~równe~~ znaczenie ~~Tak dwa pojęcia~~ ~~Tak jedno pojęcie~~ może mieć za treść jedną cechę istotną przedmiotu a drugie pojęcie może mieć za treść inną cechę istotną – Lecz atoli ~~zgadzi~~ obie ~~drugą~~ ~~cechy~~ ~~tak~~ ~~w ścisły~~ oba te pojęcia będą miały znaczenie równe

jako we większej ... cechy
a wszystkie ~~stanowiące~~ cechy ... pojęcia A, odwrotnie ... mieści
treść zwierzę ssące ale mieści się ... odwrotnie ... ~~pojęcia~~ mieści
... w sobie cechy właściwe ... wszystkich ... ssących

52

Przypis.

(Np. Niechaj A oznacza pojęcie zwierzę ssące, a B niechaj znaczy pojęcie lew. – Pojęcie lew zawiera w treści swojej część główną składową to jest cechy stanowiące treść pojęcia zwierzę ssące (A), a oprócz tego pojęcie lew (B) obejmuje w treści swojej części jej składowe uboczne to jest cechy które różnią go od innych zwierząt ssących (A.) – widać więc że ~~z pod względem treści~~ pojęcie A będzie ma mniejszą treść od pojęcia B, zatem treść A (zwierzę ssące) będzie się mieścić w treści B. (lew.) – odwrotnie zakres A zwierzę ssące obejmujący wszystkie gatunki zwierząt ssących, będzie zakresem większym od zakresu B ~~lew~~ mieszczącego w sobie tylko lwa a zatem zakres B mieścić się będzie w zakresie pojęcia A.

[illegible]

Słowniki oznaczone pojęć
§ 32

53

84

Należy nam ~~pomało~~ wielo wytoczyć

I Słowniki pojęć co do ich treści

II Słowniki pojęć co do ich zakresu

III Słowniki pojęć co do ich treści

zarazem co do ich zakresów.

Dla streszczenia i uproszczenia rzeczy nie będziemy osobno badać tych słowników
pojęć co do ich zakresu ale ~~zaś zarazem~~ mówiąc o słownikach
pojęć co do ich zakresu uwzględnimy zarazem odpowiednie im słowniki ~~pojęć~~
co do treści — ob. § 41.

Słowniki pojęć co do treści

(np. stworzenie rozumne, stworzenie mające wolną wolę — trójkąt równoboczny trójkąt równokątny)
Te pojęcia równoznaczne nazywają się także ~~nawzajem~~ na przemian zamienne (reciprocae)
bo gdy one mają i zakresy równe przeto też każde może być jedno z tych przez wzięte za drugie (~~wspólne~~)

§ ~~34~~ 35

B. Pojęcia różnoznaczne

Stosunki pojęć

~~Pojęcia~~ różnoznaczne co do treści są trojakiego rodzaju.

I. Pojęcia pokrewne (notiones cognatae)

II ~~2.~~ Pojęcia przeciwległe (przeciwstawne ~~or~~ n. oppositae)

III ~~3.~~ Pojęcia ~~rozmaite~~ różnorodne (n. disparatae)

§ ~~35~~ 36

I. Pojęcia pokrewne

Pojęcia pokrewne są te które mają ~~wspólną~~ spólną część główną składową ~~ich~~ treści ~~jest~~ ~~ich~~ ~~spólna~~.

Tu zachodzić mogą dwa różne stosunki.

1. Albo pojęcia pokrewne będą w stosunku zawisłości

2 ~~alf~~ albo te pojęcia pokrewne będą równorzędne.

§ 37

Pojęcia pokrewne ~~są~~ zawisłe ~~są to~~ mają miejsce wtedy gdy cała treść jednego pojęcia jest częścią główną

składową treści drugiego pojęcia, to drugie pojęcie ma się w stosunku zawisłości do pierwszego. — Pierwsze będzie rodzajem (pojęciem ogólnym) a drugie gatunkiem (pojęciem szczegółowem) tak rodzaj — bo oprócz części głównej składowej (rodzajowej) że to ostatnie pojęcie zamyka w sobie jeszcze część uboczną składową, która jego cechę gatunkową stanowi — (ob. §27) Przykłady: ssak (zwierzę ssące) jest pojęciem zawisłem, jest gatunkiem w pojęciu kręgowce jako w ogólniejszym swojem pojęciu rodzajowem. — Podobnie planeta a ciało niebieskie — podobnie trójkąt a figura geometryczna — dramat a poezya — są pojęciami zawisłemi podobnie i inne etc.

§ 38.

Pojęcia podrzędne a jednorzędne (n. homogenae) są te które mają wspólną część główną składową, a oprócz niej każde ma jeszcze osobną i właściwą sobie część uboczną składową stanowiącą właściwą różnicę (differentia specifica), każde z tych pojęć jednorzędnych odróżniające się jedne od drugich. — Te pojęcia mają się jedne do drugich jako gatunki względem jednego i tego samego wspólnego rodzaju (ob §27)

Przykłady. Pojęciami jednorzędnemi są: Epos, liryka, dramat jako względem wspólnego ogólnego rodzajowego pojęcia „Poezya".

a) pojęcia względne wspólnego ogólnego równoramienny, prostokątny, podobnie trójkąt równoboczny, ostrokątny i t. d. są pojęciami szczegółowemi odnoszącemi się do pojęcia ogólnego trójkąt — bo wszystkie gatunki trójkąta są jednorzędnemi — podobnie kolorowy, fioletowy, niebieski i t. d. bo mają wspólną barwę względem koloru — podobnie słońce, planeta, kometa są pojęciami jednorzędnemi bo odnoszą się do wspólnego ogólnego pojęcia ciało niebieskie —

b) Nazywamy te pojęcia pokrewne (n. cognatae) na wzór stosunków [illegible] — Inni nazywają takowe pojęcia podobnemi (similes) ale ta nazwa jest zbyt ogólna i niedokładna. — Należy atoli te pojęcia pokrewne odróżnić od tych które się wielce [illegible] — pojęcia [illegible] (affines) to jest te które mają cechy nie tylko wspólne np. biała chusta, biała ściana, biały marmur.

§ 39

II Pojęcia przeciwległe (n. oppositae).

Pojęcia przeciwległe (takie przeciwne) są te których nie zdołamy z powodu wzajemnej ich sprzeczności połączyć w jednej i tej samej myśli, w jednem i tem samem pojęciu (n. repugnantes)

Są to więc pojęcia niezgodne, sprzeczne [illegible] jedno drugiem.

[Te pojęcia ~~przeciwległe~~ zaś są dwojakiego rodzaju [1od sprzeczne (n. contradictoriae) [2re przeciwne (n. contrariae)

§ 40

Pojęcia sprzeczne (n. contradictoriae)

Pojęcia sprzeczne powstają ze stosunku sprzeczności (contradictio) który wtedy zachodzi gdy treść jednego pojęcia twierdzi przymiot (positio) a drugie pojęcie odmawia ~~zgoła~~ przeczy wprost ~~temu~~ twierdzeniu temu przymiotowi – jest to zgoła przeczenie (negatio) gdyż to drugie pojęcie tylko zgoła przeczy ~~tylko~~ nie kładąc żadnego innego twierdzenia na miejsce owego zaprzeczonego pojęcia. To drugie pojęcia ~~orzeka~~ ~~tylko że pier~~ nie orzeka co jest prawdą, ale orzeka zgoła że pierwsze pojęcie nie jest prawdą (A wszak pojęcie nie jest prawdą (~~A~~ non A)) Jest to przeto stosunek wzajemny (n. contradicentes sen- se strictiori, notiones contra- dictorie oppositae

Widzimy jako do tego stosunku sprzeczności (contradictio) wchodzą jedynie dwie strony nawzajem się zaprzeczające ~~przeczące~~, nawzajem przeciwstawne, z ~~tego wynika że gdy~~ jedna z tych ‡

‡ dwóch stron jest prawdą, druga strona nie jest prawdą, i nawzajem gdy jedna z tych dwóch stron ~~jest~~, nie jest prawdą druga strona jest prawdą.

‡ Wid
~~te zn~~

Zei

nu

88/a

Podstawą tego stosunku jest prawo zasadnicze ~~najgłówn~~ sprzeczności principium contradictiones (ob. § 13.

Gdy jedno pojęcie będzie A drugie będzie non A. – To przeto drugie pojęcie jest zaprzeczeniem pojęcia A, bo to drugie pojęcie nie kładzie żadnego twierdzenia (positio) na miejsce zaprzeczonego A., to drugie ~~twierdz~~ pojęcia orzeka zgoła że A nie jest prawdą ale nie orzeka co jest prawdą – jest golem przeczeniem (jak ujemnem negatio) człowiek nie człowiek – lipa, nie lipa – czarny nie czarny – okrągły nieokrągły itd.

§ 41

Pojęcia przeciwne

(~~n~~ n. contrariae)

Pojęcia przeciwne powstają ze stosunku przeciwieństwa (contrarietas, oppositio contraria, contrarie opposita) który wtedy ma miejsce gdy jedno pojęcie twierdzi, przyznaje a drugie pojęcie nie tylko przeczy temu twierdzeniu temu przyznaniu, ale jeszcze jest dodatniem bo na miejsce zaprzeczonego pojęcia ~~twierdzenia~~ kładzie inne twierdzenie (positio.) To drugie ~~twierdzenie nie~~ pojęcie nie tylko orzeka iż pierwsze twierdzenie nie jest prawdą ale zarazem orzeka co jest prawdą (pierwsze pojęcie orzeka że A jest, drugie orzeka że A nie jest ale że jest B)

88/b 57

Widzimy jakkolwiek tego stosunku przeciwieństwa (contrarietas) nie tylko mogą wchodzić dwie strony (np. mąż niewiasta – natura nieorganiczna i organiczna) ale może ~~mogą~~ wchodzić wiele stron (~~np. A~~ jedno pojęcie orzeka A drugie rozwidlona jest pojęcie orzeka iż rzecz dana nie jest ~~A~~ A ale że ona jest B, albo że nie jest A ale jest C, albo że jest D.)

~~Z tego wynika że gdy wiemy że jedna z tych (jedno z tych pojęć) stron jest prawdą wnosimy że ~~druga~~ ~~pojęcie~~ inne pojęcia nie są prawdą – lecz gdy wiemy że jedno z tych pojęć:~~

Tak przeto na miejsce zaprzeczonego pojęcia możemy kłaść wiele innych. Z tego ~~wyn~~ wynika że jeżeli wiemy że jedno z tych pojęć np. A jest prawdą wnosić możemy że inne przeciwne mu pojęcia B, C, D nie są prawdą. Gdy atoli wiemy tylko że jedno z tych pojęć np. A nie jest prawdą nie możemy wnosić ~~że które~~ które z innych pojęć jest prawdą ~~twierdz~~ ~~wiemy że A nie jest prawdą~~ nie możemy wnosić że B jest prawdą, bo może i B nie jest prawdą, ale że prawdą jest C, albo może D.

58

Pojęcia przeciwne (p. contraria) są dwojakiego rodzaju

1. Pojęcia przeciwne w ogólności

2 Pojęcia przeciwne w ściślejszem znaczeniu

ad 1. Pojęcia przeciwne w ogólności są te które nie mają żadnej cechy spólnej i ~~przeto~~ są ~~w~~ zupełnie obce jedne względem drugich, należąc do zupełnie odrębnych działów (np. gwiazda a stół, lew — łyżka ~~[illegible]~~ granit ~~i kamień~~, światło — , mądrość a trawa, koń ~~[illegible]~~ słońce — wyspa —

ad 2. Pojęcia przeciwne w ściślejszem znaczeniu są takowe które są pojęciami należącemi do jednego spólnego wyższego pojęcia, które więc co do treści mają spólną ~~w~~ im główną część składową, które przeto są gatunkami jednego i tego samego spólnego im rodzaju a tem samem są pojęciami jednorodnemi o których była mowa w § 38

~~widzimy więc~~ ~~§ 36.~~ § 38

Gdy więc przy (§ ~~34~~ 38) mówiliśmy o pojęciach jednorodnych jako potrzebnych z powodu iż mają część składową główną treści spólną, mimo tego ~~[illegible]~~ różnią się jedne od drugich części składowe treści, (differentia specifica) ~~która w każdem z tych~~ ~~[illegible]~~ Teraz widzimy że te pojęcia jednorodne zarazem są też przeciwne (contraria) widzimy że gatunki jednego spólnego ~~[illegible]~~ rodzaju ~~[illegible]~~ się nawzajem wykluczają ~~[illegible]~~ że się nie dają myśleć w jednej i tej samej myśli. ~~[illegible]~~

~~Przykładem~~ 4. Pojęcia przeciwne ~~[illegible]~~ w ścisłem znaczeniu nie są ~~[illegible]~~ jednorodne, czyli gatunki objęte jednym wyższym spólnym rodzajem nie nawzajem się wykluczające są np. koło, elipsa, hyperbola, czworobok i t.d. zgoła pojęcia które są objęte ~~[illegible]~~ jednem spólnem ~~[illegible]~~ wyższym pojęciem, ~~[illegible]~~ wyrażonym, którym jest „figura zamknięta" — np.

90.

zwierz ssący – ptak – płaz – gad – ryba są to pojęcia należące do wspólnego wyższego pojęcia „kręgowiec" albo ~~czarny~~ pojęcia przeciwne (n. contraria) biały, czarny, czerwony, błękitny żółty i t.d. ~~aby~~ należące do wspólnego wyższego pojęcia „barwa"

§ ~~39~~ ~~40~~ ~~41~~ ~~42~~ 43

III Pojęcia rozmaite
(n. disparata)

~~W § 38 widzieliśmy że pojęcia ję~~

Pojęcia ~~?~~ rozmaite (n. disparata) są te które nie mają żadnych wspólnych cech które wiedzie wspólnie ze sobą nie mają które przeto należą do rozmaitych, a rozmaitych pojęć wyższych –

W § 38 widzieliśmy że pojęcia podrzędne, to jest pojęcia ~~niemające~~ wspólnej cechy głównej składowej, więc należące do wspólnego wyższego są sobie przeciwne pojęcia nawzajem się wykluczające bo ~~i~~ nie mogą być ~~myślą~~ zjednoczone w jednej i tej samej myśli – Przeciwnie z tego nie wynika ~~aby~~ jakoby jaż wszystkie pojęcia rozmaite jakoby pojęcia wszystkie należące do ~~rozmaitych~~ rozmaitych pojęć wyższych mogły być zjednoczone w jednej i tej samej myśli –

~~Z sato~~ Takowe pojęcia ~~wejdą~~ z jednoczą się w trzeciem pojęciu jako jego cechy. z jednoczą się w ~~?~~ (podobnie pojęcia bogaty, uczciwy, uradny uczony, zdrowy, szczęśliwy, i t.d.)

~~Jedne~~ Są pojęcia ~~które~~ rozmaite które mogą być zjednoczone w jednej i tej samej myśli i ~~takowe zowie~~ w jednem i tem samem ~~?~~ wyższem pojęciu jako każdy ~~?~~ jego rozmaity jako jego treści ~~–– treści~~ (~~conjuncta in una notione~~)

~~my zgad~~ i O takowych pojęciach mówimy że są zgodne n. disparata (congruentes, consentientes, ~~convenientes~~) (conjuncta in una notione) ≠

np. stół i kwadrat = stół kwadratowy – ~~Kwiat~~ kwiat zbiato[?] i z kwiat biały, Tawarmarnum Tawarmarnumo[?] ~~?~~

(Co tych wielka jest mnogość) ~~które~~

[Są atoli inne pojęcia ~~także różno-~~ także różnorodnych ~~dne~~ które nie mogą się zjednoczyć ~~bo są~~ w jednej i tej samej myśli w jednem i tem samem pojęciu jako jego cechy, bo ~~są przeciwne sobie~~ - się nawzajem, są niezgodne sprzeciwiają (n. repugnantes) Tak ~~widzimy że mimo to~~ dwa ~~pojęcia~~ ~~mimo to iż należą należące do rozpiętości odrębnych różnorodnych pojęć wyższych, nie mogą się wyobrażać jako cechy tego samego pojęcia~~ - (n. kwadratowy okrągły, ~~drzewem~~ marmurowy drewniany).

Stosunki wzajemne pojęć różnorodnych są tak liczne iż ~~z~~ żadnem prawidłem logicznem ujęte być nie mogą; [E] Jedno pojęcie różnorodne może ~~się~~ być zgodne z ~~pewną ilością~~ z drugiem tamtem, z pojęciem różnorodnem a ~~nie~~ może się nie zgadzać ~~nie zgadzać~~ z innemi ~~ro~~różnorodnemi

E Jakoż z bytności jednego pojęcia różnorodnego nie wynika bynajmniej koniecznie ani ~~bytności ani~~ zgoda jego z drugiem pojęciem różnorodnem, ani ich wykluczanie się wzajemne, one jedynie tworzą zewnętrzną syntezę —

Stosunki pojęć co do zakresu i odpowiednie im stosunki pojęć co do treści

§ ~~XX~~. ~~B~~. 44

~~1. Zakres przy ...~~

~~Stosunek pojęć co do zakresów~~

Pojęcia pod względem zakresu

A. są jednakie, równe sobie ~~co samo~~ i ich zakresy pokrywają się

B. albo są różne ~~nie te same~~ nie równe - nie pokrywające się do siebie

☒ ~~Bez~~ Z tych kilku rysunków które nam unaocznią stosunki ~~zakresów~~ pojęć, co do zakresów i odpowiednie im stosunki pojęć co do treści —

92.

~~Pojęcia zakresów przystających do siebie~~

~~Gdy Pojęcia które mają zakresy~~ jednakie ~~równe te same wtedy~~ ich

~~zakresy są przystające do siebie~~

bo wtedy wszystkie pojęcia ~~należące~~

(przedmioty) należące do jednego z tych

zakresów należą także do drugiego

~~zakresu~~ – Zakresu

~~56~~ § ~~44~~ 45

A Stosunki pojęć mających zakresy jednakie.

Gdy pojęcia mają zakresy jednakie, równe, wtedy mówimy że ich zakresy przystają do siebie.

bo wtedy...

fig. 1.a

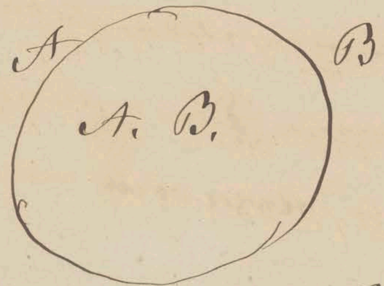

Pan Władysław raczy się i na ślepie figury kreślić cyrklem mniej więcej we wielkości jak fig 1a cyrkiel dołączam –

~~Dwa~~ Pojęcia A i pojęcie B. są tego samego zakresu – Te dwa zakresy przystają do siebie – Niechaj zakres A znaczy „ustroje żyjące", zakres B jestestwa organiczne – Każdy z tych zakresów obejmuje razem oba te same ~~na~~ te same przedmioty ~~te jestestwa~~ bo świat zwierzęcy i świat roślinny –

~~Pod stosunek~~

Pojęcia te ~~które przys~~ których zakresy do siebie przystają są pod względem treści równoznaczne (aequipollentes) § 34, nazywamy także wtedy zakres zamienne (n. reciprocal) bo jedno z tych pojęć możemy postawić na miejscu drugiego A = B, [Gdy wszystkie pojęcia należące do zakresu A należą także do zakresu B i naodwrót

B = A. – ustroje żyjące = jestestwa organiczne – i naodwrót jestestwa organiczne = ustroje żyjące –

F (?)

Jednakowo któremu jest A przeciwnym [któremu jest] sprzecznym nie jest też B [nie jest] przeciwnym organicznie. ~~...~~ i na odwrót [IX]
~~[Do tego stosunku odnosi się prawo zasadnicze tożsamości principium identitatis~~ § ~~44. 45.~~ 46

[IX]

[Do tego stosunku odnosi się niewolne prawo zasadnicze principium identitatis § 12.

B) Pojęcia zakresów niewiernych nie przystających do siebie

Gdy zakresy pojęć nie są równe nie są jednakie, nie przystają do siebie – wtedy stosunki ich co do zakresów są trojakie co najwięcej

1. Stosunki zakresów co do ich rzędu (ordo)

II. Stosunki zakresów wstawiających ~~się~~ się ~~lub~~ wykluczających się nawzajem

III. Stosunki zakresów krzyżujących się.

§ ~~46~~ 47

I. Stosunki zakresów ~~co do~~ pod względem rzędu. (ordo)

Pod tym względem dwojakie mogą zachodzić stosunki zakresów pojęć.

~~1. Że zakres jednego pojęcia może być objętym, ... zakresie drugiego pojęcia. Pojęcie którego zakres objęty jest~~

1^y Stosunki zakresów co do ich nadrzędności (superordinatio) ~~jest~~ podrzędności (subordinatio)

2^gi Stosunki zakresów jest spółrzędności (coordinatio).

§ 47. 8 Do Pan Wład. co tu jest podkreślone czerw. jest małym cyceroem

cycerokiem

1° ~~Pojęcia~~ Zakresy ~~mające się do siebie~~
Stosunki zakresów co do ich nadrzędności i podrzędności
~~Stosunki~~ Stosunek zakresów (n. ~~subordi~~ superordinatio, subordinatio)

Zakresy pojęć zachowujące się do siebie w stosunku podrzędności (subordinatio) ~~wtedy~~ pozostają ~~wtedy~~ ~~mają~~ gdy zakres jednego pojęcia B zamknięty jest w ~~drugim~~ zakresie drugiego pojęcia A.

W takim razie ~~pojęcie zamknięte w drugiem~~ pojęcie B którego zakres zamknięty ~~w drugiem~~ w zakresie pojęcia A. nazywa się pojęciem podrzędnem (n. subordinata) ~~zakres~~ zaś ~~zamykające~~ pojęcie A zaś ~~zaś~~ którego zakres zamyka w sobie zakres podrzędnego pojęcia B jest nadrzędnem (n. superordinata), względem tego podrzędnego zakresu B. — Zakres przeto nadrzędnego pojęcia A. jest obszerniejszy, (także) wyższy (superior) a zakres pojęcia podrzędnego B jest ciaśniejszy (angustior) niższy (inferior). Jakto przy widzieliśmy w § 30.

fig 2.

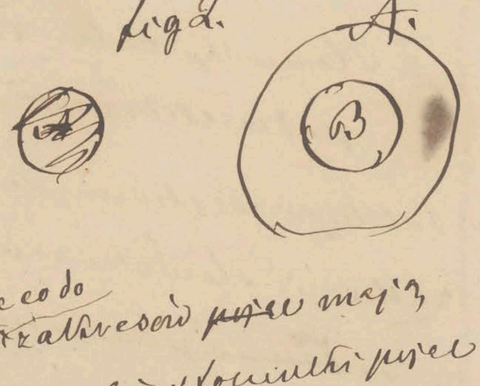

Te stosunki zakresów ~~pojęć~~ pojęć co do mają z sobą odpowiedniki ~~sobie~~ stosunki pojęć co do treści, są to stosunki pojęć podłożonych i zawisłych o których mówiliśmy powyżej §§ 35, 36, 37. (przykład wszystkie zwierzęta (S) B (kolko ~~B~~) są podłożonymi organizmu A (P) ~~nie P. (kolko P.)~~)..

~~§ 37. 38~~ — ~~937~~ ~~38~~ — ~~38~~

Z tego stosunku zakresu i treści pojęć wynikają ~~następ~~ orzeczenia następujące

Pojęcie B jest częścią pojęcia A. ‡

‡ Jest więcej A niż jest B, każde B jest A.

‡ wszystkie B są A [wszystkie ssaki / wszystkie zwierzęta są organizmami są kręgowcami] ale nie naodwrót bo tylko:

[niektóre A są B. [niektóre zwierzęta / niektóre organizmy są zwierzętami są ssakami] o–o

o–o ~~Co nie jest~~ [Wszystko co nie jest pojęciem A nie może być pojęciem B. #

~~Pojęcie A jest więcej składowa~~ pojęcia A. ~~o–o~~

[Pojęcie ~~A B~~ A jest jako pojęcie węższe ogólniejsze od B jest nadrzędnym, a pojęcie B jako pojęcie węższe ~~jest podrzędnym~~ jest jednym z gatunków pojęcia A jako nadrzędnego, do którego ...

[~~Cały zakres~~ Zakres pojęcia B zamknięty jest w zakresie pojęcia A — obszarniej zakres pojęcia A zamknięty ~~całkowicie~~ zamknięta w treści pojęcia B jako jej część składowa jak to widzieliśmy w § 31.)

B należy ...

§ ~~48~~ 49

Uważmy że pojęcie B ~~może~~ może być z kolei również pojęciem nadrzędnym, znamy już w swoim zakresie jeszcze węższe ~~pojęcie podrzędnego~~ bardziej uszczegółowionego pojęcia C, które znów w zakresie swoim może ~~objąć~~ obejmować z kolei zakres jeszcze niższego, jeszcze ~~bardziej~~ bardziej uszczegółowionego ~~pojęcia~~ pojęcia D i t.d.

~~Ten stosunek stopniowej podrzędności~~

~~Ten stosunek~~

Zachodzą więc stopnie w podrzędności. Kolejnie zakresów: pojęcie B jest nadrzędnym w pierwszym stopniu względem zakresu pojęcia A. Pojęcie C będzie podrzędnem w drugim stopniu względem pojęcia A, a w pierwszym stopniu względem pojęcia B. Zakres pojęcia D jest ~~podrzędny~~ podrzędny w trzecim stopniu względem A, w drugim stopniu względem B, a w ~~trzecim~~ pierwszym względem C,

96.

Ten pochód do coraz niższych, coraz mniejszych zakresowo słowników z nadrzędnych do podrzędnych

odpowiada stopniowi uszczegółowienia znaczenia

treści pojęć (determinacji) odpowiada przeto przechodzeniu

postępowaniu syntetycznemu, o którym

mówiliśmy w § 29.

Podobnie możemy odprawić pochód odwrotny

rozpoczynając od zakresu najmniejszego

mającego treść największą i słownikowo

przechodzić do zakresów coraz nadrzędniejszych co raz większych

więc do pojęć mających coraz mniejszą treść

więc do pojęć coraz ogólniejszych.

Pochód ten odpowiada postępowaniu

abstrahującemu uogólniającemu

więc analitycznemu, o którym była

mowa w § 28.

a) Figura przedstawiająca to postępowanie

dwojakie będzie koła spółśrodkowe

których ilość będzie raz określona do

słowni zakresów.

W pochodzie do coraz podrzędniejszych

zakresów rozpoczynamy od kółka najnadrzędniejszego zakresu

największego jako od najogólniejszego (np. pełnia natury) potem

(np. jestestwo) do coraz mniejszych

i spółpowinni będziemy do coraz mniejszych zakresów do pojęć o coraz większej treści

nie (np. jestestwo organiczne — zwierzę —

— zwierzę kręgowe itd.) aż ciągle zmniejszając

dojdziemy do zakresu najpodrzędniejszego

najmniejszego, mającego największą treść

(np. ten)—

Odwrotnie, w pochodzie do coraz nadrzędniejszych

zakresów rozpoczynamy od kółka najmniejszego

najpodrzędniejszego (np. Leo) aż ciągłą analizą dojdziemy do kółka największego jako zakresu

najnadrzędniejszego, najogólniejszego (np. pełnia natury).

Pan Wł. ... czerwone pisać w formie przyjętej ... —

?

6) Dla uproszczenia rzeczy mówiliśmy w niniejszym § też tylko o jednem pojęciu podrzędnym jako niższem pojęciu jako o gatunku zamkniętym, i pojęciu wyższem jako o swoim rodzaju. Przecież często rzeczy bywa że wiemy że koniecznie musi być mniej tych pojęć podrzędnych, niższych, czyli gatunkowych więcej niż jedno, bo najmniej dwa (natura nieorganiczna i natura organiczna). Jakoż gdyby było tylko jedno pojęcie podrzędne niższe (tylko jeden gatunek) to pojęcie podrzędne miałoby tę samą zatem treść którą ma pojęcie wyższe, nadrzędne, w takim razie pojęcie niższe i to wyższe byłyby jednym i tym samem pojęciem, a nie dwoma różnymi pojęciami. W takowym razie nawet nie można by mówić o gatunku — bo gdzie tylko jest gatunek gdzie jest więcej podrzędnych należących do jednego wspólnego wyższego nadrzędnego pojęcia, bo wtedy tylko — każde z tych pojęć niższych podrzędnych oprócz treści wspólnej pojęcia dostatecznej składowej którą jest treść nadrzędnego pojęcia mieści w swojej treści jeszcze cechę składową (differentia specifica) która każde z tych gatunków różni pojęcie niższe jako gatunek od wszystkich innych pojęć niższych czyli gatunków należących do tego samego pojęcia wyższego, nadrzędnego czyli do tego samego rodzaju — należących do tego samego rodzaju. O tych pojęciach mówić będziemy w § następującym.

98.

~~58 40~~ 50

2. Stosunek zakresów spółrzędnych

(coordinatio)

Gdy zakresy dwóch lub więcej pojęć są w równym stopniu podrzędne jednemu i temu samemu nadrzędnemu (n. superordinatae) wyższemu pojęciu, to wtedy te pojęcia mają się nawzajem do siebie jako spółrzędne (n. coordinatae).

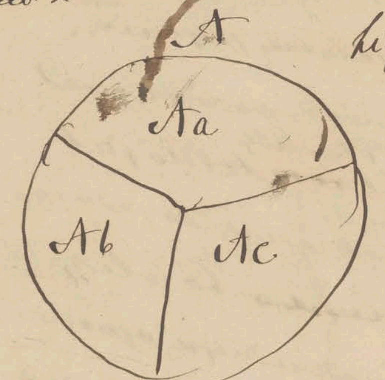

fig 3.

Zakres pojęcia A jest nadrzędny (notio superordinata). Względem tego zaś zakresu A pojęcia Aa, Ab, Ac są podrzędne a te podrzędne są nawzajem względem siebie spółrzędne (coordinatae).

np. A = Poezya, Aa = epos, Ab = poezya liryczna, Ac = dramat.

Te trzy zakresy Aa, Ab, Ac oznaczają wszystkie trzy gatunki poezyi wyczerpują pojęcie spełna: Poezya – Zatem A = Aa + Ab + Ac

Stosunek ten pojęć zaś co do zakresów spółrzędnych mających co do zakresów spółrzędne mają [illegible] co do treści odpowiedni stosunek, który stosunkowi co do treści jest stosunek pojęć pokrewnych podrzędnych § 38, które jak wiemy z § 42 są pojęciami przeciwnemi, (n. contrariae) wyłączającemi nawzajem

99 64

i nawzajem się wykluczają.
Tak widzimy że pojęcia których te same zakresy są spółrzędne (coordinatae) są zarazem co do treści przeciwne sobie (contrariae).

Ż oznaczającą ich jednorodny stosunek, co ich spólny zakres.

~~Tak więc zaś według~~

~~i nawzajem się wykluczają. Tak widzimy że zakresy spółrzędne (coordinatae) odpowiednie co do~~
Z tego stosunku pojęć co do zakresu i treści wypływają oznaczenia następujące
Aa mniejsze od A.
Podobnie Ab, lub Ac mniejsze od A.
Aa, Ab, Ac są ~~gatunkami~~ pojęciami węższemi od A.
$Aa+Ab+Ac=A$
W każdem z tych węższych pojęć A jest cechą składową ogólną treści, zaś a, b, c ~~oznaczają~~ są to cechy składowe, któremi jako różnica gatunków w treści, każde z tych pojęć Aa, Ab, Ac odróżnia się od każdego innego jemu spółrzędnego (differentia specifica) = mocą tej różnicy gatunkowej a, b, c Aa wyłącza od swojego zakresu zakres Ab, i zakres Ac. zakres (zakres) z tych pojęć (każde) wyłącza zakres każdego innego jemu spółrzędnego. ~~Określony~~ przeto iż ~~wszystkie~~ żadne pojęcie nie należy do zakresu A, nie może być ani Aa, ani Ab, ani Ac. — a z ~~spólnego~~ [illegible] treści i stosunku pojęć [illegible]

Żadna rzecz nie może do dwóch gatunków należyć tegoż +
+ Coś co jest Aa nie może być ani Ab ani Ac, i nawzajem. ~~naodwrót~~.

Przy a) wyrywany szyszku węższe pojęcie i węższe pojęcie [illegible] dowodzi należy [illegible] zakresie pojęć A w każdym z tych, dowodzi należą do 9 ~~49~~ 50 / 51
b) zamiast figury 3 używają często w logikach ~~koła~~ dla wyrażenia stosunku ~~pojęć spółrzędnych~~ koła w którym mieszczą się ... obok siebie ... kilka kółek mniejszych
Π Stosunek zakresów wyłączających się nawzajem.
~~Co do stosunku~~ Stosunek pojęć których zakresy się wyłączają, ~~takiego stosunku~~ co tedy ma miejsce, ile razy zakresy nie mogą być użyte w jednej myśli §
~~Może być drugi~~
~~Ten stosunek, zakresów wogólności~~
~~odpowiada stosunek treści. Temu~~
Temu stosunkowi pojęć co do ~~treści~~ zakresu odpowiada ~~stosunek~~ co do treści stosunek pojęć przeciwległych (oppositae) których wyrazów zespolonych nie zdołamy wyrobić w jednej samej myśli, ~~gdyż~~ bo są ze sobą zgodne (Ob. § 39.)
Stosunki zakresów wyłączających się nawzajem są dwojakie
1. Wyłączenie ~~się~~ wykluczenie zakresów może być bezwzględne, gdy ~~się~~ wykluczenie nie odnosi do zakresów oznaczonych i pewnych ale zgoła wszystkie ... wyklucza

~~cześć~~ 2 Wykluczenie czyli wyłączenie względne zakresów, gdy wykluczenie odnosi się do pewnych oznaczonych zakresów

1. Wykluczenie się zakresów bezwzględne

Ten stosunek wyobraża nam figura 4.

§ 52.

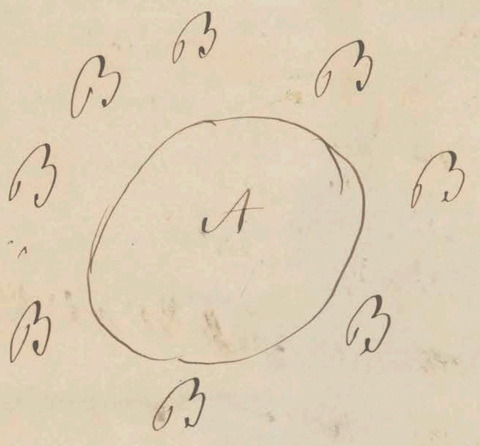

~~Gdy~~ Niechaj kółko A wyobraża nam pewne pojęcie a B, B, B wszystkie inne jakiekolwiek bądź inne pojęcia których zakresy wykluczone są przez zakres pojęcia A. Zakres pojęcia A wyklucza je zatem wszystkie bezwzględnie.

Temu stosunkowi jest przeciwnie co do zakresu odpowiada co do treści stosunek pojęć sprzecznych (tz. contradictoriae, contradictio § 40 człowiek nie człowiek, drzewo niedrzewo, okrągły nieokrągły) stosunek w którym jedno pojęcie twierdzi a drugie temu twierdzeniu przeczy.

Z tego stosunku wypływają orzeczenia następujące ~~A jest non B~~.
B jest non A.
A jest non B. ~~C nie jest w A jest w B.~~
C ~~nie~~ jest w zakresie pojęcia A ~~jest~~ nie jest w zakresie pojęcia B

i naodwrót co ~~nie~~ jest w B nie jest w A.

Wiemy też że tu zachodzą tylko dwie strony i
a zatem gdy twierdzimy że A jest ~~nieważny~~ należy
twierdzić że non A nie jest – i na odwrót
jeśli coś jest ~~non A nie~~ non A należy
twierdzić że A jest A. – ~~Trzeciego~~ Trzeci
Pośredni jest niepodobne
Tu więc ma zastosowanie prawo
zasadnicze sprzeczności i ~~~~ (principium contradictionis) z niego
wynikające prawo wyłączające
przecz pośredniego między dwoma
sprzecznemi przeczeniami principium
exclusi tertii sive medii B.

Z tego stosunku wynikają prze-
czenia następujące

A nie jest ~~B~~ = non A.
non A nie jest = A.
Co nie jest A ~~wynika~~ jest non A
Co jest nie jest non A jest = A.
Co jest jakąś rzeczą nie jest = żadną rzeczą
Co jest czemś nie jest ~~niczem~~ ~~ani~~ od =
~~wać~~. –

§ ~~52~~ 53

2, Wyłączanie się zakresów
względne –

(§51) Poprzednio mówiliśmy o bezwzględnym ~~wyłączaniu~~ wyłączaniu się zakresów, ~~to jest~~ to znaczy o zakres dany wyłącza wszystkie inne bez względu na który kolwiek bądź – ~~Teraz~~ i nawzajem wszystkie jakiekolwiek bądź ~~inne~~ zakresy ~~bez względu~~ wyłączają ~~bez~~ zakres dany – Teraz mówić mamy o względnym wyłączaniu się ~~to~~ jest o takiem ~~o tym~~ ~~o ... gdy~~ w którym ~~o zakresie~~ dany ~~o~~ zakres dany odnosi swoje wyłączenie do innego ~~do~~ ściśle oznaczonego zakresu.

~~że to~~ gdy ~~w~~ wyłączenie odnosi się ~~w~~ względem drugiego wyraźnie wskazanego ~~od~~ zakresu, który naodwrót wyłącza go zakres dany

[Temu stosunkowi co do zakresu pojęć odpowiada co do treści pojęć stosunek pojęć przeciwnych (n. contrariae). §§ o których mówiliśmy w § 41. i § 42

Zakresowe zaś wyłączenie w każdym może zachodzić dwojaki ~~stosunek~~ przysadek albo [bo ~~albo~~ ogólny takowy stosunek przeciwieństwa w ogólności ~~zaś to ma~~ w tedy ma miejsce gdy ~~one~~ wiemy że te zakresy ~~zgoła są sobie przeciwne~~ wyłączają ~~bez~~ ~~stanowczo~~ niewiadomy bliżej ~~oznaczenia tych zakresów~~ jeszcze innego stosunku który może ~~tych~~ ~~pojęć~~ wytaczającemi się naawzajem ~~tych zakresów~~ zachodzić między tymi zakresami.

Ten stosunek wyobraża nam fig 5. przedstawiająca ~~dwa~~ zakresy jako koła ~~które~~ ~~oddzielone~~ oddzielne od siebie.

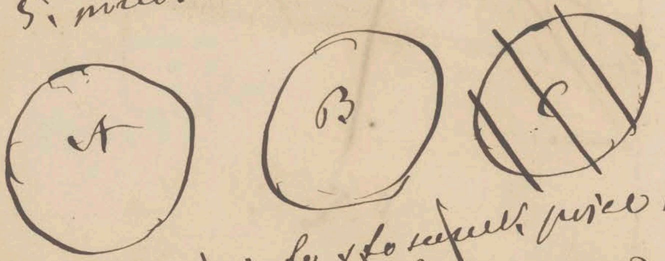

~~Co do treści będzie to stosunek pojęć które my nazwali przeciwnemi (contraria) przeciwnemi w ogólności, (ob § 42 1.) a ten stosunek zachodzi co do treści pojęcia które albo tylko określamy sprzeczne, albo przeciwne, nie mając cechy zupełnie obce sobie, zgoła przeciwnemi nie wskazane. Stosunki te wiemy stosunki w tych co do cechy się więcej nie mogą~~ —

Co do treści jest to stosunek pojęć które są przeciwne ~~przeciwnych~~ (n. contrariae) ~~które nazwaliśmy~~ w ogólności przeciwnemi a w szczególności przeciwne (ob § 42, nr 1.) a które jak wiemy nie mają cechy wspólnej ze względu na cechę zupełnie obce — (np. gwiazda, stół, lew — ~~drzewo~~ lipa, granit, ~~~~ i t. d. ~~~~ cnota kwadrat.

Z tego stosunku wynikają oznaczenia następujące

Żadne pojęcie zamknięte w zakresie A nie może należyć do zakresu B.

Ale nie wszystkie pojęcia nie zamknięte w zakresie A będą należyć do zakresu B, bo one mogą należyć jeszcze do trzeciego, czwartego zakresu C, D. (nie wykreślonego na naszej figurze) ‡

Możemy nie tylko orzec iż ~~niektóre pojęcia nie należące do~~, iż zakres B zawiera ~~tylko niektóre~~ wiele niektóre z tych pojęć, które nie są A, — i naodwrót iż zakres A zawiera wiele z tych pojęć niektóre ~~pojęcia~~ które nie są B.

‡ Bo jak wiemy z § 41 do tego stosunku przeciwieństwa może wchodzić wiele stron

B) ~~2re~~ Drugi stosunek ~~wzajem~~ zakresów ~~[illegible]~~ względnie się wyłączających jest stosunek przeciwieństwa we właściwem znaczeniu ~~się nawzajem~~ ~~będzie ten~~ gdy między który wtedy się tworzy gdy między temi zakresami zachodzi jeszcze ten szczególny stosunek iż one wszystkie są zakresami podrzędnemi jednego (n. subordinatae) ~~spólnego~~ względem spólnego im ~~które wszystkie mają nawzajem [illegible]~~ nadrzędnego pojęcia ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ widać atoli wyłączania się zakresów) że ten stosunek jest ~~w~~ tym samym stosunkiem o którym mówiliśmy już wyżej § 49 jako o stosunku zakresów ~~tej~~ (coordinatio) spółrzędnych a któremu odpowiadał

pod względem treści stosunek pojęć jedne rażąc. żadnych przeciwnych sobie (contraria) ± .

[Tam już widzieliśmy że takowe całkiem oddać gatunkami jeżeli razem się wyłączają – wiele też jedynie odsyłamy do § 49 i fig. 3. – ±

± [Tym trybem spotkał się stosunek (ordo) zakresów co do ich rzędu że stosunkiem zakresów wyłączających się nazwaliśmy. (§ 46)

Przypis. W § ~~tle~~ naszym dla uproszczenia rzeczy ktodzieśmy pojęcia przeciwne w właściwem (contrariae) pod względem treści zwane odpowiednie pod względem zakresu pojedyńczo społrzędnym (coordinatae) przeciw w niektórych Logikach znajdujemy zdanie iż § 54

Przypis. [W § niniejszym dla uproszczenia rzeczy uważamy pod względem treści pojęcia przeciwne w ścisłem znaczeniu (n. contraria) za odpowiednie tym pojęciom które są pod względem zakresu pojęciami społrzędnemi (coordinatae). Inni zaś autorowie Logiki przyznaczają pod tym względem kilka różnic bo uważają te pojęcia pod względem treści za przeciwne (contrariae) w ścisłem znaczeniu które należą do wyższego pojęcia choćby wyższego o kilka stopni – społrzędne zaś (coordinatae) tak te z nich te pojęcia które należą do pojęcia bezpośrednio im wyższego to jest wyższego tylko o jeden stopień. ob. § 48.

III Stosunki zakresów krzyżujących się

Pojęcia których zakresy się krzyżują mają się do siebie w ten sposób iż każde z nich zakresem swoim wchodzi w zakres drugiego pojęcia

Zatem w tych razach takich zakresów jest dwa (może ich być więcej) wtedy każdy z tych dwóch zakresów podzieli się na dwie części – Jedna część będzie im społna z drugim zakresem, ta część społna mieścić w sobie będzie takowe pojęcia w których oba te pojęcia krzyżujące się oba potrzeba każdego z tych dwóch zakresów

Druga zaś część każdego z tych pojęć mieścić w sobie będzie pojęcia jemu wyłącznie właściwe –

fig 6.

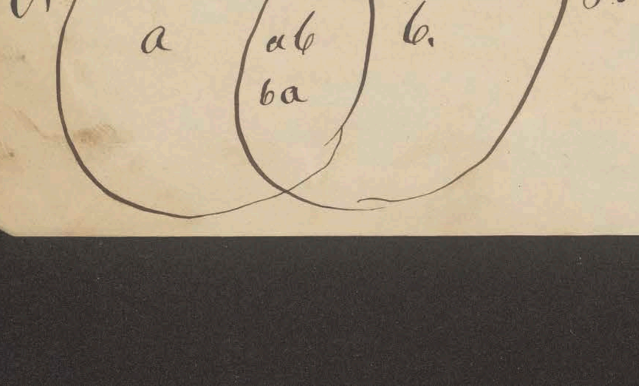

Zakresy pojęć A i B krzyżują się, jeśli każdy z tych zakresów podzielony na dwie części. Zakres A może się rozłożyć na część ab w której objęte są te pojęcia które jednoczą w sobie własności zakresu A i zakresu B. ‡ Oprócz tej części ab zakres A zawiera jeszcze jedną część a która nie będzie wyłącznie własnością – To sama ma się rozumieć do zakresu B, który zawiera część zakresu b, jemu wyłącznie właściwą (np. dwa zakresy słota i A marne B. – część ab. oznacza słota marne – część a znaczy słoty które nie są marne, część b znaczy marne które nie są słotami)

Ten stosunek według zakresów ma odpowiedni stosunek według cech, odpowiednio według treści są tam albowiem pojęcia rozmaite (r. disparatae) o których mówiliśmy w §43.)

Z tego stosunku wynikają orzeczenia następujące –

niektóre A także są B. – (ab.

niektóre B także są A. (ba) ‡

część zakresu A jest pewną częścią zakresu B i na odwrót.

Jeden z gatunków zakresu A jest zarazem jednym z gatunków zakresu B.

Pojęcia do których się stosuje [fig. 6 i to] wszystko co się wyżej wymieniło, a które są ab, lub ba nazywamy pojęciami rozmaitorodne zgodne (congruentes consentientes §43)

‡ Wszystkie pojęcia ba i ab są pojęciami w których oba te zakresy krzyżujące się A i B są połączone.

(podobnie pojęcia; uczony, zdrowy, bogaty, uczony i t.d.)

‡ Niektóre A mają cechy właściwe a i cechy b potrzebne wyłącznie. Niektóre A są wyłącznie a, niektóre B są wyłącznie b. Pewne

wiemy atoli (z §43) iż ~~niezliczające~~ jest wielkie mnóstwo pojęć równorzędnych które są niezgodne, których zgoła nie możemy w treści jednego i tego samego pojęcia jako cechy jego treści – takowe są sobie przeciwne (n. repugnantes –) Do takowych nie może być zastosowaną nasza fig 6 – ale tu raczej figura 5 [illegible] § 52. stawiająca stosunek pojęć przeciwnych wykluczających się nawzajem –

[Dotkliwszy wzmianki jak w §43 iż stosunek pojęć równorzędnych jest taki wiemy w związku tych pojęć jest pomieszczony ~~niezgodne~~ i nie może być wyłącznym prawidłem tworzenia.

a) ~~Nie~~ Pod ~~tym~~ względem pojęć równorzędnych (n. disparatae) napotykamy w logikach pewną różnicę co do terminologii bo niektórzy słowa (nazwę ł. n. disparatae ~~do tych~~ przydają do tych pojęć które są równorzędne a zgodne.

b). Przebiegłszy niniejszem naukę o pojęciach i ich stosunkach co do treści i co do zakresów możemy już wspomnieć obszerniej o klasyfikacyi i systemie. Klasyfikacya i System (układ) jest dziełem i końcowym skutkiem do uporządkowania ładu wszelkiego w ogromie wiadomości ludzkich. ~~Mnóstwo~~ Mnogość ~~ogromna~~ olbrzymia wiadomości [illegible] rzeczy z jednej i tej samej dziedziny jest tak ~~ludzkie~~ tych wiadomości że nie podobna by było ~~ją~~ ją ogarnąć myślą, nie powiązawszy ich bez liku w jedną całość organiczną – (np. kilkadziesiąt tysięcy gatunków roślin) Bezładne zaś zbiorowisko tych wiadomości luźnych, rozsypanych jedynie zbiorem (agregatem) wiadomości ~~byłoby podobne~~ ~~także~~ utworzonych w których nie mających ze sobą związku – w których ~~byłoby~~ ~~tak~~ myśl zaciera się i niepodobną. System atoli ~~byłoby~~ ~~tak~~ Ma myśl zwieracz to nieporzy̆nanie ~~oparty~~ oparty na trafnej klasyfikacyi obejmuje wiadomości w jedną organiczną fakta i jednostkowe wiadomości w jedną organiczną całość, poddaje je pod ogólny pogląd – w takowej całości, która cały ogrom szczegółów ujmuje i obejmuje wszystkie systematy przez takowe się upamiętnia i znajdzie dla każdej jednostkowej rzeczy miejsce jej w tym systemie wskazane ex officio w takowej

całości szczegóły nawzajem uzupełniają się z sobą, są wzajemnym
sobie powodem i następstwem, i jedne objaśniają drugie.
Zatem też stwarzanie każdego szczegółu uzupełnia się przez
wskazanie związku jego z innemi szczegółami tej samej całości
systematycznie (porówn. 81. przyp.)

Dla uobecnienia takiej całości przyrodzonej przykład
~~historyi~~ z historyi naturalnej zwłaszcza ze zoologii
Rzeczy przyrodzone rozpadają się trybem następującym I Działy
(~~królestwa~~ (natura nieorganiczna-organiczna) II ~~natura~~
~~organiczna jako świat rozpada się na III Królestwa~~ (roślinne
~~i zwierzęce). III Królestwo zwierzęce rozdziela zawiera~~
~~w sobie typy~~ (świat organiczny) ~~IV~~ II Królestwa (świat organiczny
zwierzęcy rozdziela się na królestwo roślinne i zwierzęce)
III ~~IV~~ Typy (Królestwo ~~zwierzęce~~ rozpada się na typ kręgowych,
i kręgowców) IV Gromady (Kręgowce mieszczą w sobie
jako Gromady ~~ssaki~~ ssaki, ptaki, gady, ~~ptaki~~ ~~gady~~ ziemnowodne, ryby)
V. Gromady mieszczą w sobie rzędy VI. Rzędy obejmują
rodziny. VII Rodziny mieszczą w sobie Rodzaje – VIII
Rodzaje obejmują gatunki –

c) Należy w tem miejscu przytoczyć jako w średnich wiekach
toczyły długie spory co do ~~bytu~~ ~~pojęć~~ pojęć ogólnych które nazywano (także rzeczywistości, ~~istotności~~)
universalia – Pod tym względem owcześni myśliciele (nie rodzaje gatunki itd. mniemano,)
~~rozdzieli~~ stanęli naprzeciw sobie jako Nominaliści
i Realiści – Najdawniejszy Nominalistów* i założycielem
~~Obom~~ ich ~~był~~ szkoły był Jan Roscelinus, (~~Kanonik~~
Francuz, Kanonik w Compiègne żyjący w 11 wieku
– w roku 1092 został na Soborze w Soissons jako
Kacerz wyrolowany z kraju) Przystąpił do niego
Raimbert z Flandryi. Ci Nominaliści
twierdzili że jedynie * i rzeczy jednostkowe są rzeczywistością, określenie istniejącą. ~~Ogóle~~
(*i wyłącznie)

(pojęcia ogólne) przeciwnie
Universalia nie mają żadnej rzeczywistości, nie są żadnemi
bytnościami rzeczywistemi, bo universalia są jedynie abstrakcyą którą
sobie ludzie a dopiero wymyślili z owych przedmiotów jednostkowych /
te universalia powstały post rem wedle nominalistów
rzeczywiście istniejących, universalia przebywają tylko
w głowach ludzkich, a nie mają bynajmniej w rzeczywistości — i
czczym znakiem, próżnym brzmieniem
one zatem wedle nominalistów są tylko nazwą
nomen nie mającą prawdy w sobie (są flatus vocis)
Anselm ani realności,

Przeciw takowej nauce wystąpili realiści
ci adwokaci twierdzili że ogóły universalia są czemś rzeczywistem, że
tak od myśli człowieka, że
istnieją samodzielnie, niezawisłe od przedmiotów,
ze universalia mają istnienie same w sobie
podobne do istnienia idei Platona, mają istnienie które
są universalia ante rem
wyprzedza wszelkie przedmioty jednostkowe. Te jednostkowe
nie odpowiednie
nie przedmioty ... bez tych universaliów
jawem — takowe
byłyby jedynie pozornym, nie — mającemi
jedni tych realistów uważają Anselma, inni
Wilhelma de Champeaux który umarł biskupem
w Chalons w roku 1150. Ten Wilhelm twierdził
zupełnie zarazem
że te universalia przebywają w nich (w przedmiotach) tych
jednostkach jako istoty (essentialiter) tych jednostkowych przedmiotów; że rzeczy te jednostkowe
jedne od drugich co do istoty
nie różnią się co do istoty jedne od drugich co do
(essentia) ale różnią się różnemi ... w których
cech nieistotnych — które atoli jako
przedmioty ... do ... same ...
jednostkowych
przedmiotów ... a inne — Przeciw obu
zaś w każdym z tych ... takowe myśli
im ... wielki Abelard, ...
jako universalia
ich ... twierdził jako universalia rzeczywiście
istniejących ... jakoby
odrzuca
pośredniczących ...
ale ... Abelard że
wyjmować [illegible] ... z tego nie wynika
ale ...
przedmiotów ... do myśli
te universalia ... nareszcie

owszem że universalia są obecne w rzeczach samych, bo w rzeczach pojedynczych, bo w przeciwnym razie myśl ludzka nie mogłaby tych universaliów nawet przez abstrakcyi wysnuć ze rzeczy pojedynczych, gdzieby ich przez [illegible] nie było. — Tak Abelard przeczy, żeby universalia były *post rem*, przeczy, aby były *ante rem*, ale twierdzi że są *in re*. —

Dodajmy tu uwagę ważną dla filozofii naszych czasów. Obecnie również mowa o realizmie i idealizmie, ale w znaczeniu zupełnie innem od realizmu wieków średnich, nawet znaczeniu tych wyrazów dziś wbrew przeciwne dawniejszemu znaczeniu. — Realizm dzisiejszy przypisuje rzeczywistość i prawdę rzeczom pojedynczym, a to ze względu w jakim one wprost nam przedstawiają. — Tym samym realiści średnich wieków nie przyznając takowym rzeczom pojedynczym rzeczywistości ani prawdy ale twierdząc że prawdą a zarazem rzeczywistością są universalia, które nie ulegają zmianom i zniszczeniu. — Dzisiejszy realizm uważający rzeczy pojedyncze za prawdę i rzeczywistość jest odwrotnym poglądowi idealnemu, przeciwny, a którym wielki idealizmowi który przypisuje ideom rzeczywistość.

d) Oprócz powyższych rozmaitych pojęć i ich przyczyn między rozdziałów często spotykamy się z rozwinięciem przez ich stosunków odnośnie do naszego umysłu, to jest do stosunków skojarzeń i [illegible] uważanych zdolnych w samo

110

27 Paźd. Środa

~~Pod~~ ~~[illegible]~~ W tym względzie przechodzą nam ~~[illegible]~~ pojęcia ~~jako~~
~~rozne~~ jako jasne (n. clarae) a ciemne (n. obscurae) wyraźne
(n. perspicuae s. distinctae) a niewyraźne (n. imperspicuae
s. indistinctae) a ~~te~~ niewyraźne jeżeli są jeszcze zupełnie
nie tylko ciemne ~~[illegible]~~ „zawikłane" zamącone (confusae) —

Zwykle ~~Logiki~~ podają nam owe 4 rodzaje z tych rodzajów pojęć
ale ~~x~~ co więcej nastręczają przepisy jak sobie radzić należy
by pojęcia ciemne przerobić na jasne, a niewyraźne na wyraźne
Lubo my nie ~~[illegible]~~ odmawiamy ważności ~~tym~~ tej
rzeczy, ale uważamy że ona wcale do Logiki nie należy.
Bo czyli nam wyobrażenia o pojęciu ~~[illegible]~~ jasne czyli
ciemne to nie będzie ci w niczem w zadaniu ~~[illegible]~~
światłem z pojęcia samem. pojęcie będzie zawsze jedno
i to samo bez względu na to jakie je pojmie —
To odróżnienie pojęć jest więc Psychologii a nie
Logiki — ~~ob~~ jak się to okazało powyżej w § 7 przyp. a)
~~w~~ w którem to miejscu ściśle odgraniczyliśmy dziedzinę
Logiki a Psychologii —

~~111~~ 71

II Sąd

(judicium) ~~1854~~ 1855.

O sądzie wogólności

W § 16, nast. widzieliśmy jakim trybem w myśleniu naszem ~~w myśli naszej~~ rodzą się pojęcia, a § 19 okazał ~~że~~ że pojęcie jest myślą różniącą się od wszystkich innych myśli, a której odpowiada ściśle pewna rzecz odróżniająca się od wszystkich innych rzeczy — ~~Tym sposobem~~ ~~odsąd~~ ~~się dzieje że~~

Dochodzimy do znacznego zasobu pojęć, do znacznej liczby ogólnych rodzajów, gatunków i t. d. i takowe ~~które~~ zachowujemy przygotowane w myśleniu ~~mamy już gotowe~~ ~~mającego~~ naszem. Gdy więc później ~~st~~ spostrzegamy rzecz jakąś, już ją podciągamy pod jedno z tych ~~przygotowanych~~ ~~przechowanych~~ ~~a~~ przechowanych ~~przygotowanych~~ pojęć, ~~pod jedno z tych rodzajów,~~ stosujemy ~~stosujemy~~ rzecz do jednego ~~z tych gotowych~~ z tych ogólnych rodzajów gatunków przechowanych w myśli naszej; i uznajemy zarazem że należy do tego pojęcia, że ~~orzekamy że rzecz~~ ta jest ~~tem~~ tym pewnym ~~przedmiotem~~, że jest tem a nie czem innem — Takowe atoli poddawanie rzeczy pod pojęcie, takowe ~~atoli~~ orzeczenie jest już sądem (judicium) czynności naszej myśli w tym względzie jest sądzeniem (sądzić judicare, judicium ferre, sententiam ferre)

112.

§ 56

Spostrzeżenie a sądzenie.

Spostrzeżenie jakiejś rzeczy a sądzenie
o niéj to jest poddanie jéj pod odpowiednie
jéj pojęcie odbywa się zwykle
spółcześnie, bo też, dzieje się za
jednym razem. Gdy rzecz jakąś spostrze-
gamy wtedy zarazem ją poznajemy i w myśli naszéj
że ona jest tém a nie czém innem.
Z tego jednak nie wynika jakoby spostrze-
żenie rzeczy a sądzenie o niéj było jedną
i tą samą czynnością myśli naszéj. Jakoż jeżeli rzecz
którą spostrzegamy jest okiem niedo-
statecznem i spaczonym swojego rodzaju, gatunku, gdy
jéj cechy nie są wyraźne wtedy nie są-
dzimy, nie rozstrzygamy czém ona jest
ale ta rzecz spostrzeżona jest, ale zawieszamy sąd nasz o niéj. — Podobnie
się dzieje gdy spostrzegamy jakąś rzecz mającą wprawdzie
cechy wyraźne ale gdy ona jest dla nas
jeszcze nieznaną to jest takową, że dla niéj
jeszcze nie posiadamy pojęcia odpowiedniego,
w zasobie pojęć, ogólnych, rodzajów
w naszéj myśli przechowanych, i w ta-
kim przypadku nie sądzimy o niéj
spostrzeżonéj ale zachowujemy sobie sąd nasz na
później —

Z obu tych wypadków przekonywamy się że spostrzeżenie rzeczy o sądzenie o niej nie nie jest jedną i tą samą czynnością

§ ~~56.~~ 57

~~Następna czynność naszego sądu.~~

Takowe sądzenie ~~nie od~~ ~~Sądzenie~~ o rzeczy spostrzeżonej jest dopiero pierwszym ~~zawiązkiem~~ sądu — dalszą czynnością sądzenia jest sąd o stosunku ~~zachodzącym~~ ~~rzeczy~~ w jakim się zachowuje ~~spostrzeżone~~ rzeczy ~~mają~~ jedne do drugich — Gdy atoli każda ~~z~~ z tych rzeczy ma ~~ją~~ odpowiedni sobie pojęcie, więc stosunek wzajemny tych rzeczy, który zarazem stosunkiem pojęć im odpowiednich — Tak obecnie ~~tutaj~~ oznaczając bliżej istotę sądu powtarzamy że sąd jest orzeczeniem, ~~wyrażeniem~~ ~~oznaczeniem~~ stosunku wzajemnego pojęć. —

B

Te zaś stosunki wytoczyłemy ~~wzmiankowaliśmy~~ już w zarysie w §§ 50 do 53. —

§ ~~57~~ 58

~~Gdy sąd jest orzeczeniem stosunku wzajemnego pojęć a gdy tam tylko zachodzić może jakiś stosunek gdy przyjmiemy ~~gdy są dwie ... strony~~ ~~...~~ dwie strony które do siebie stosujemy, ~~zatem przeto ...~~ ~~do sądu~~ więc z tej prawdy wysnuć możemy, iż części ~~...~~ które stanowią sąd każdy ~~...~~ — Tych części jest trzy — bo naprzód dwa pojęcia które nawzajem do siebie stosujemy~~

do C nowy

trzy pojęcia

111

i pojęcie trzecie wyrażające stosunek owych dwóch pojęć — To.

Te trzy pojęcia są w szczególności następujące:

1. Podmiot, subjectum jest pojęciem w sądzie które jest zasadniczem, naczelnem sądu, jego podstawą, jest pojęciem istnem (konkretnem) samoistnem, stałem, którem dodatkowym, do którego stosujemy drugie pojęcie, aby poznać jakiemi tylko sposobami zachowują się oba do siebie — a tem samem aby oznaczyć ściślej pojęcie tem podmiotu. (Podmiot jest przeto więc zawsze) Notio determinata albo determinanda.

2. Orzeczenie, praedicatum, jest tem drugiem pojęciem, to jest pojęciem abstrakcyjnem, które odnosimy a stosujemy do podmiotu w celu oznaczenia bliżej podmiotu — ~~więcej w celu by oznaczyć czyli ... ani nie należy przyjąć podmiotu czyli ...~~

Orzeczenie jest przeto notio determinans ~~[illegible]~~ pojęcie podmiotu w sądzie i pojęcie orzeczenia są dwoma głównemi pojęciami sądu.

3. Łącznik, copula jest owem trzeciem pojęciem wyrażającem stosunek podmiotu i orzeczenia. Łącznik mianowicie jest pojęciem wyrażającem czyli orzeczenie ma być przyjmowane czyli ~~...~~ podmiotowi, czyli nie ma być odniesione; czyli ~~...~~

Znaczenie tych wyrazów (tłumaczenie) tłoczone. Znaczenie wyjątkowe, że dwa główne pojęcia sądu, mianowicie danego wyjątkowo ich wzajemnego stosunku wszelkiem względzie one mają do siebie w sądzie. Danym więc ani podmiotu ani orzeczenia nie należy uważać oddzielnie, których nie należy brać w oznaczeniu jakie one mają same w sobie, czyli w ogóle niezależnie jedno od drugiego, ale wypada je brać z tej strony, która wynika ze wzajemnego odniesienia się tych pojęć w sądzie.

~~Tu łącznik wyraża że podmiot Rośliny mieści się w pojęciu orzeczenia „jestestwa organiczne", a tem samem różni od pojęć mieszczących się w orzeczeniu nieorganiczne jestestwa~~

~~Łącznik wyraża że podmiot jest jednem z pojęć mieszczących się w pojęciu orzeczenia, że tym którem w danym sądzie podmiotowi nie jest wyłącznem innym pojęciem mieszczącym się w tem pojęciu orzeczenia, albo lecz łącznik odwrotnie ta mieści wyraża że podmiot nie mieści się w danym orzeczeniu w sądzie.~~

73

do 114 str.

a) np. człowiek jest stworzeniem organicznem, w tym sądzie człowiek = podmiot, subjectum; stworzenie organiczne = = orzeczenie praedicatum; — jest = łącznik copula — albo sąd: Granity nie są jestestwami organicznemi Granity = podmiot, jestestwa organiczne = orzeczenie; nie są = łącznik.

114

b.) Zważmy, jeż w 2-iej blizsze znaczenie w jakiém mają być wzięte pojęcia podmiotu i orzeczenia wynika ze samego sądu to jest ze wzajemnego stosunku tych pojęć wyrażonego, w sądzie. Widzimy przeto, że tych pojęć nie należy brać odrębnie, samoistnie, nie należy ich brać za to czem one są same przez się, ale w tém blizszem a szczególnem znaczeniu jakie im nadaje sąd, jakoż ich wzajemny stosunek w sądzie wykazuje tę stronę ich, która wchodzi do sądu — Gdyż albowiem każde dane pojęcie jest z przedmiotów różnych własności, różnych cech, wiele rozmaitości szczegółowych w niem objętych zatem pojęcie dane będzie miało tyle różnych stron ile w sobie zawiera pojęć, a każda z tych stron może wchodzić do sądu — Gdy zaś podmiot i orzeczenie sądu są także pojęciami zatem i podmiot i orzeczenie mają różne strony, a zatem mogą różne znaczenia mieć w sądzie według różnej strony która wchodzi do sądu (np. róża jest wonną — w tym sądzie podmiot „róża” ma prócz woni swojej różne jeszcze własności, cechy, wiele różne strony, jak barwę, kształt i t.d. — ale do danego sądu podmiot róża wchodzi tylko z wielu własności i cech jedną z wielu stron, bo róża w danym przykładzie wchodzi do sądu podmiotem wyłącznie wonią, — a ten podmiot róża w tem jedynie znaczeniu wziętym być winien. — Podobnie jest wonna, wonią pojęcie, woń zawiera w sobie także różne cechy bo bywają różne wonie np. woń fiołka, rezedy, wody kolońskiej i t.d. — lecz gdy w danym sądzie stosunek orzeczenia i podmiotu wykazuje znaczenie w jakiem sąd bierze orzeczenie „wonna” gdy wykazuje że to orzeczenie odnosi się do róży, więc orzeczenie oznacza woń właściwą róży a nie inną jaką woń. — Więc i orzeczenia woń nie należy brać odrębnie, samoistnie ale ze względu na podmiot.

‡ I wogólności, że wszystkie własności które pojęcie róży jako całości, a które stanowią róże wzięte samoistnie, sama przez się, które wyrażają tem czem ona jest.

(więc nie należy brać podmiotu „róża” odrębnie to jest za to czem róża jest sama przez się)

‡ Uwaga również co do orzeczenia:

To prawidło potwierdza się przez tę uwagę, że tak podmiot jak i orzeczenie danego sądu, mogą mieć miejsce w odrębnych innych sądach, ale w każdym z tych nowych sądów te dwa pojęcia mogą zmienić znaczenie swoje według stosunku w jakim każde z tych pojęć może stanąć do drugiego pojęcia głównego w tym

74

w tym nowym sądzie. Tak pojęcie które jest podmiotem (róża) w danym sądzie może stanąć w nowym sądzie w obec innego orzeczenia, a tak ów podmiot danego sądu może wchodzić inną swoją stroną do nowego sądu — a tak zmienić znaczenie swoje. (np. róża jest czerwona, róża jest pięknym kwiatem, róża jest okrągłą i t.d.) Podobnie i orzeczenie danego może w nowym sądzie stanąć w obec innego podmiotu a tak zmienić znaczenie swoje (np. rezeda jest wonna, woda kolońska jest wonna i t.d. ‡ Podobnie sądu pojęcie podane go róża jest czerwona orzeczenie czerwona zmienia znaczenie w sądach: np. krew jest czerwona, cegła jest czerwona, miedź jest czerwona i t.d. — orzeczenie czerwona w każdym z tych przypadków oznacza inną barwę czerwoną;) — Podobnie podmiot danego sądu może się stać w nowym sądzie orzeczeniem, a orzeczenie podmiotem (np. barwa czerwona jest żywą; ten kwiat jest różą).

‡ bo w tych przykładach woń ma inne a inne zależnie od znaczenie, czyli się odnosi do woni róży, lub rezedy lub wody kolońskiej i t.d. w każdym z tych wypadków oznacza inną rodzaj woni)

C). Z ogólnego brzmienia wyrazu łącznik (copula) zdawać by się mogło jakoby to wyrażenie oznaczało połączenie, wiązanie, zgodę obu głównych pojęć sądu, to jest jakoby znaczyło że orzeczenie połączone i zgodne z podmiotem, że sąd przyznaje, przypisuje podmiotowi orzeczenie, że sąd twierdzi o orzeczeniu które w podmiocie; lecz tak nie jest. Łącznik copula ma jedynie to ogólne znaczenie w sądzie iż wyraża stosunek wzajemny podmiotu a orzeczenia, zatem wyraża tak również stosunek zgodności tych dwóch głównych pojęć sądu jak ich niezgodności i wyłączenia ich, że sąd odmawia podmiotowi, znaczy również jest tak twierdzenie jak i zaprzeczenia orzeczenia — Łącznik w sądach łącznika twierdzącego zwykle używamy jest, a przeczącego nie jest — Prócz tego każdy język posiada podostatkiem wiele innych wyrazów które mogą być łącznikiem np. mienia, należenia do (radzenia) dziękowania, stania, obejmowania i t.d.

Zadanie do wypracowania domowego z Dydaktyki

2

115 75

§ 59

Sąd a zdanie.

Gdy sąd wyrażamy słowami wtedy przybiera kształt zdania orzeczenia gramatycznego podobnie jak w Logice. Zdanie zawiera również i w sobie podmiot, orzeczenie i łącznik. Lubo atoli każdy sąd wyraża się w mowie zdaniem gramatycznem przecież z tego nie wypływa jakoby każde zdanie gramatyczne miało być także sądem w obec Logiki. Zachodzi przeto różnica dobitna między zdaniem a sądem.

76

[Zdanie tak się ma do sądu jak wyobrażenie do pojęcia – Zdanie jest sprawą psychologiczną a sąd jest sprawą logiczną (ob § 7 pr. a) – Zdanie łączy wyobrażenia a sąd łączy pojęcia – Jak raz wyobrażenia zawisłe są od osobistego psychologicznego usposobienia osoby (mającej zdanie) (§ 17 i 18) samo także łączenie tych wyobrażeń w zdaniu jest zależne od osobistego psychologicznego usposobienia –

[Sąd łączy jak się rzekło pojęcia. Pojęcie zaś jak uczy (§ 19) jest myślą ściśle odpowiadającą rzeczy samej, jest myślą z zarazem rzeczy. ‡ jest istotą i prawdą rzeczy samej, podobnie też sąd łączący pojęcia nie łączy tych pojęć dowoli wedle usposobienia osoby sądzącej, ale łączy je wedle własnej istoty rzeczy, wedle pojęcia i prawdy rzeczy samej. – [W sądzie rzeczy pod nie podajemy jako jej znamiona, cechy pod odpowiednie im pojęcia a co twierdzimy tych pojęć łączymy w myśli naszej i wedle przyrodzeniu – [Jeżeli w sądzie przyznajemy rzeczy pewną własność, nadając jej tym samym orzeczeniem – toć to nie dzieje z dowolności naszej ale z powodu że w samej rzeczy ta pewna cecha własność tkwi w tej rzeczy – stanowiąc że to orzeczenie jest w rzeczy istotą, że sąd wyraża się w rzeczy – Podobnie jest w sądzie odmawiamy rzeczy własności, cechy i t. d. w sądzie przeczącym to czynimy dla tego że tej rzeczy nie dostaje się tej własności, cechy, i t. d.

‡ Pojęcie nie jest przeto zawisłem od nas, od naszego usposobienia – pojęcie jest

Sąd [illegible] łączy pojęcia dowoli wedle tego przeto czy kto mówiący w sądzie przyznaje jakiemuś podmiotowi (Sub) jakie orzeczenie (Praed) albo podmiotowi takowego odmawiamy – to jest lub mówiący w sądzie orzeczenie uważamy z podmiotem, lub orzeczenie odłączamy od podmiotu – toć przecież w każdym razie to nasze przyznawanie, odmawianie, uważanie, odłączanie jest rzeczą ściśle, a zatem wypowiedzeniem tego co jest lub nie jest w rzeczy.

Rozważmy pojęcie są – w sądzie podajemy tak się w samej rzeczy pod pojęcia one odpowiednie a porządkujemy jako odebrane w myśli naszej. Otóż to podciąganie pod pojęcie jest najwyraźniejsze charakterystyką sądu, różniąca wyraźnie ów ktory potocznem sąd od zdania.

[Jakoż sądząc o jakiemś fakcie zjawisku, zdarzeniu i t. d. o jakiemś jestestwie o jakiemś zastanawiamy się i szukając w myśli pojęcia, ogólne pod które by należało podciągnąć ten fakt lub go nie podciągamy a następnie wypowiadamy w sądzie wypadek naszego zastanowienia.
Do utworzenia zdania nie potrzeba nam wcale tej czynności naszego myślenia, wystarczy gdy wypowiemy wprost że taki jest fakt czyli on będzie nieznajomy (np. zgorzałka) czyli wcześniejszy (np. zgniecenie [illegible] wodnisty) czyli wczorajszy (np. zgnicie) zdania ucieczki, chęci i t. d. Do wypowiedzenia zdania wystarczy wyobrażenie jakie mamy o rzeczy

116.

~~Do utworzenia zdania wystarczy~~ ~~[illegible]~~
~~nie robi wyobrażenia o rzeczywistości~~ ~~a która~~
~~Które w zdaniu [illegible]~~ ~~jest zasadą zdania~~

Tak zdaniem są w ścisłem znaczeniu orzeczenia np. Drzewo rośnie – ~~[illegible]~~ Drzeć pozłada – jest wychodzę z bratem na przechadzkę – Grzmi! – Deszcz pada – ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Mądrze jedna kłania się drugiemu Kto ma – tylko takie jest wszystko wyrazem sądu, bo każdy sąd jest zdaniem, ~~[illegible]~~ wyrok jest wszystkiem zdaniem, bo sędzia poddaje fakt pewny, pewny czyn pod przepis odpowiedni prawa, pod ~~[illegible]~~ przepis prawa – Jednak czasem potrzeba raz także coś zgadnąć czy tylko jest to co wymyśla ~~[illegible]~~ sądem czyli tylko zdaniem. Bo niekiedy nawet wyrazy będą też same a ~~[illegible]~~ a które mogą albo zdanie albo ~~zdanie będzie~~ wyrażenie sądu ~~[illegible]~~ np. ~~[illegible]~~ zachowania w myśli naszej w każdym z tych wypadków np. ~~orzeczenie~~: Deszcz pada! Takie orzeczenie będzie zdaniem, gdzie ~~[illegible]~~ mówiąc jeżeli jest wypowiedzeniem z gotą faktu – np. jeżeli widzę krople deszczowe – To samo wypowiedzenie będzie sądem jeżeli deszcz niewidziany albo wnosimy z pewnych okoliczności, że deszcz pada np. spostrzegamy że bruk mokry, że osoby idące po ulicy zasłaniają się od deszczu albo gdy mówimy: „Pióro nad mądzi!" jeżeli mówiąc ~~[illegible]~~ wypowiedzenie Piotra wtedy do wypowiedzenia jest zdaniem, – jeżeli zaś z mowy postawy, wchodu oddalonej jeszcze osoby wnosimy, że to Piotr w tej wypowiadamy sąd.

§ ~~59~~ 60

Materya a Forma sądu.

Podobnie jak to czyniliśmy w pojęciu ~~[illegible]~~

§ ~~7~~ 27 i w sądzie należy odróżnić ~~to~~ Materyę sądu od formy sądu – Materya sądu stanowią pojęcia (rzeczywiście przedmioty, przymioty, ~~[illegible]~~ we dwóch ~~[illegible]~~ pojęciach sądu ~~[illegible]~~ stosunki itd.) wyrażone w podmiocie sądu i orzeczeniu. Formę sądu zaś stanowi słowo ~~[illegible]~~ wyrażenie tego pojęcie będące stosunkiem podmiotem i orzeczeniem. Gdy zaś w § 57 wykładamy że tworzy wyraz ~~[illegible]~~ słowo wyrażeniu podmiotu i orzeczenia przeto widać że formę sądu stanowi w trzonku (~~[illegible]~~ copula) i od niego zależy

[illegible]
[illegible]

77

w sądzie: jeu jest zwierzęciem ssącem wyraz ten, zaś wyraz ssące jest materyą płatkiem wyrazem jest płatka kolorytu i malarstwa sądów, bo oznaczają treść, wg tej, a zarazem stosunek rzeczy pewną ... treść, więc wyobrażenie, czyli przedmiot oznaczone – a nie stanowią formy sądów bo ta jest dla każdy treść, jest, nie jest, nie ma formy tych sądów, bo oznaczają sposób, tylko ... oraz przeda do niego –

117

Podziały sądów

§ 61.

Ogólny zarys podziałów sądów.

Zanim mówić będziemy o rozmaitych rodzajach sądów w szczególności podać nam należy ogólny ich system – Δ Wypada także przedewszystkiem wspomnieć, że podziały sądów Ⓔ na rozmaitych stanowiskach podmiotu (S), orzeczenia (P) i na rozmaitych stanowiskach z których stosunki brane być mogą.

[Przedewszystkiem sądy rozdzielają się na dwa ogólne działy; Ⓔ 1° Sądy uważać będziemy sądy czem one są same w sobie czem są ściśle same przez 2re czyli też sądy uważać będziemy odnośnie do naszego logicznego myślenia, to jest do naszego myślenia odbywającego się z całą świadomością, według praw logicznych. Bo inaczej myślenie byłoby tylko psychologicznym prawem i nie należało by do Logiki

Δ Dopełniamy tego w ninie[j]szym rozdziale całości organicznej gdzie aby ukazać organiczny związek podziałów sądów i wszelkich rodzajów sądów wynikających z tych podziałów –

Ⓔ nie mają względu na ich materyą ale opierają się wyłącznie na formie sądów to jest na rozmaitych

Już Pan Wład. odstąpił ... niewoli

a to według którego sądy z dwojakiej strony uważać należy – Δ

Najprzód sądy wzięte być mogą ze strony czem one są same w sobie, czem one są same przez się –

Powtórnie sądy uważane być mogą ze strony czem one są odnośnie do naszego myślenia logicznego, to jest do myślenia odbywającego się z całą świadomością według zasad logicznych. Bo inaczej myślenie byłoby tylko psychologicznem i nie należałoby do logiki ... a)

zapatrywać się można

nie stanowią jeszcze rodzajów *

że z każdego z tych względów z osobna,

sądu, ale względów z osobna wypływają

dopiero różne rodzaje sądów.

[Takich głównych naczelnych

względów jest trzy

I. względ na ilość (quantitas) [względ ten

bacząc na ilość to jest gdy wg tego

jak wielki jest zakres do jakiej

zakresu ilości rzeczy wyrażonych co

którym podmiot wchodzi do sądu, a zatem [illegible] podmiocie odnosi się orzeczenie sądu danego.

... nie napisane

... główne zasady

... na

... (S) i orzecze

... wypływają rodzaje

... potrzebę ponownie w sądów

Również na względy podobne wynikające

sądów pierwotnych.

Atoli Nawrocki wyrażamy rzecz o względzie zasadniczym pierwotnych

uważamy że takowe same

nie stanowią jeszcze

rodzajów *

sądem

Z tego względu na ilość wypływają nasuwają dwa rodzaje sądów

1. Sąd powszechny (jud. generale, universale) gdy sąd odnosi orzeczenie do wszystkich rzeczach objętych w pojęciu podmiotu.

wszystkie S są P. — wszystkie zwierzęta (S) są ciałami organicznymi (P.).

2. Sąd szczegółowy (jud. particulare, speciale, pluratiuum), Jeżeli sąd orzeka wyłącznie o pewnej części zakresu podmiotu to jest o niektórych (o wielu, o kilku) [illegible] podmiotu, i dotyczy części wyłącznie odnosi orzeczenie (P) rzeczach objętych w pojęciu podmiotu

niektóre S są P. — niektóre jestestwa organiczne (S) są [illegible] (P.)

Pierwszy Wykład

w ogólności

19 8

Ja ... ze ... obj... wi...

cze ~~pierwotne~~

Powtóre na rodzaje sądów pochodne ~~pochodny~~

powstają z połączenia i zjednoczenia

~~owych~~ niektórych względów i rodzajów ~~pierwotnych~~,

sądów w jeden sąd

A. ~~Ta Tak~~ Najprzód ~~wytłoczymy~~ wyjęte skreślimy wraz o rodzajach ~~sądach pierwotnych~~;

sądów które wypływają z względów zasadniczych ~~z wielu~~

o ~~względach~~ pierwotnych

~~ze względu~~ [Jakoż te względy

~~one~~ wprawdzie same przez się

nie ~~stanowią~~ są jeszcze rodzajami sądów ~~ni też rodzajów~~ sądów

ale ~~ze względu~~ z każdego z tych względów ~~pierwotnych~~

wszystkiego osobna powstają rodzaje sądów zasadniczych ~~pod tym~~ pierwotnych,

[Takich względów

jest trzy—

I Względ na ilość (quantitas);

względ ten tyczy na ilość, to jest

na wielkość zakresu którym podmiot i orzeczenie

wchodzi do danego sądu— względ ten

pyta mianowicie do jakiej ilości rzeczy wyrażonych

w podmiocie odnosi się orzeczenie danego

sądu—

Z tego względu ~~na ilość~~ wynikają dwa

następujące rodzaje sądów

1 Sąd powszechny ......

78

Początki sądów
w ogólności

§ 61

~~Podz~~[illegible] sądów
~~Gdy~~ [illegible]ział ~~działka~~ sądów ~~rod powstaj~~
[illegible] ~~sądów~~
~~od~~ ~~[illegible]~~ [illegible]

Z o[illegible]działu sądów
wyn[illegible] zarówno ~~jego~~ ich sądzą
a odpow[illegible]ednie temu podziałowi
~~Bo~~ Sądy zaś dzielą się wedle
różnego wzajemnego stosunku
podmiotu i orzeczenia —
Ten stosunek dwóch głównych
części sądu może znów aż w trzy
dwojakim trybem, bo albo
uważany sam w sobie, albo jakim
on jest sam przez — albo też
ze względu na nasze logiczne
myślenie

[illegible]ty sądów odbywają się
[illegible] różnego stosunku
[illegible]u a orzeczenia —
[illegible] podziału sądów
[illegible]g różne ich sądzą
[illegible]ednie temu podziałowi
[illegible].

[Sąd powszechny i sąd szczegółowy są dwoma rodzajami sądów pod względem ilości] (których tych rodzajów jedności nie ma) [Tu wyjmujemy że bardzo często zdarza się, iż sądy jednostkowe ~~odnoszą~~ (jud. singulare, individuale) ~~w których podmiotem jest tylko jedna rzecz, i do której się~~ odnoszą orzeczenie do jednej jednostki wyjmujemy tylko do podmiotu (np. Homer był wielkim poetą) przeciw obaczymy powyżej iż sądy jednostkowe w sobie stanowią wyjątkowo osobnego rodzaju sądu —

II Względ na jakość (qualitas)

Względ ten nie pyta o ~~ilość za~~ ilość rzeczy do których się odnosi orzeczenie sądu, ale ~~...~~ bada jakie te rzeczy są; ~~czy~~ to jest czyli sąd im (cechę własności rodzaj itd.) przyznaje ~~...~~ pojęcie wyrażone w orzeczeniu lub czyli im tego orzeczenia odmawia —

Z tego względu wynikają dwa rodzaje sądów jakości

1. Sąd twierdzący (jud. affirmativum, aiens, positivum). Jeżeli ~~sąd orzeka ...~~ przyznaje podmiotowi pojęcie (własności, rodzaj itd.) wyrażone w orzeczeniu ~~...~~ — a jest to — taki jest twierdzącym sądem —

2. Sąd przeczący (jud. negans, negativum, privativum. Jeżeli sąd ~~orzeka~~ podmiotowi ~~należy~~ odmawia pojęcia (własności, rodzaju itd.) wyrażonego w orzeczeniu ~~...~~ F i nie jest to (owszem nie jest twierdzącym sądem) —

F Sąd przeczący zatem orzeka że dwa główne pojęcia w nim objęte nawzajem się wyłączają więc połączyć się nie mogą.

120/a

III Względ na stosunek (Relatio) już inne różne względy

względ ten odnosi się wyraźniej [illegible]

do stosunku podmiotu a orzeczenia, ztąd też nazwa jego.

A kiedy [illegible] wogólności jest stosunku

każdego sądu oznaczeniem

obu tych pojęć głównych, jednak

ten trzeci względ ma tę

właściwość iż rodzaje sądów niego

wypływające wyrażają dobitnie i

naocznie ten stosunek orzeczenia do

podmiotu. Ten stosunek który

wprawdzie w rodzajach sądów które

wynikają ze względu na [illegible] ilość

wnajpełniej ale wszelki który

mniej widocznie [illegible]

jeszcze [illegible] który tym— (+)

Z tego względu na stosunek

(relatio) wynikają trzy rodzaje

sądów

1. Sąd stanowczy czyli katego-

ryczny (jud. categoricum). Sąd

takowy bezwarunkowo, zgoła i

stanowczo to jest wedle wewnętrznej

całości podmiotu i orzeczenia przyznaje

podmiotowi orzeczenie

lub nie go odmawia. Gdy ten rodzaj sądów

sięga do samej istoty wewnętrznej pojęć więc je też sądami

istności zwać możemy— Sąd: Bóg jest, Bóg jest P. człowiek jest

(rozumnem— Człowiek nie jest

stworzeniem jedynym

bezwzględnie doskonałem

2. Sąd warunkowy

(+) Sądy które my nazywamy sądami „stosunku (Relationis) J. Jankowski

Prof. Filozofii w Uniw. Krak. w dziele naszem „O Filozofii" Kraków 1812 str. 265 nazywa sądami, co do względności; podobnie Jankowski Prof. Fil. Uniw. Krak. w książce swojej: Krótki

Rys Logiki" Kraków 1822 str. 59 używa wyrażenia odnośności. Br. Trentowski

używa wyrażenia „stosunek" — B. J. autor książki: Logika przerobiona B podług

Becka" Tarnopol 1867 używa wyrażenia „odnośności" nazywa sądami rozdzielnemi, tak

Jaroński (l. c.) str. 265 nazywa sądy rozjemcze (jud. disjunctiva) — B. J. l. c. str. 30 rozstrzygającemi —

samo czyni Jankowski (l. c.) str. 60 — pomiędzy sądami jednemi wiernemi i nazywa sądy

[illegible] logiki za zdaniem pomiędzy przeczeniem w książce

Laskowie rozjemcze trzymając się wyrazu już wyżej użytego: Wykład systematyczny Filozofii Kraków 1849 T. I str. 228.

120/c

80 ~~120~~/6

2. Sąd warunkowy (jud. hypotheticum) przyznanie lub odmówienie podmiotowi orzeczenia czynu zależnem od okoliczności możliwej, to jest od powodu który może istnieć albo też może i nie ~~być~~ istnieć

Jeżeli A jest, to S jest P, jeżeli A nie jest P – albo: jeżeli A nie jest wtedy S jest to S ~~nie jest P. – Jeżeli też~~ (np. Jeżeli Piotr jest pilnym uczniem postąpi w naukach) ~~Piotr jest zacnym człowiekiem to jest szanowanym – Jeżeli Paweł nie jest pilnym uczniem, nie postąpi w naukach.~~

3 Sąd rozjemczy (jud. disjunctivum) który wyraża stosunek ~~przyznaje lub też~~ ~~temu~~ podmiotowi do orzeczenia w sposób niedorzeczony, fałsz sąd ten ~~to jest~~ na miejscu podmiotu ~~lub orzeczenia~~ który zawsze ogólniejszego pojęcia przytacza ~~wszystkie~~ w podmiocie lub w orzeczeniu pojęcia szczegółowe ~~niem~~ zawarte i wyłączając z jedno z nich z wyłączeniem ~~wszy~~ wszystkich innych jest podmiot ten lub ~~lub podmiot ten~~ ~~jest~~ ~~podmiotem~~ lub orzeczeniem ~~Pytanie~~ sąd ~~albo a, albo b, albo c~~ jest S – ~~S jest albo a, albo b,~~ S który ~~albo c jest podmiotem~~ zawierającym ~~odpowiada orzeczeniu~~ P. – albo Podobnie też Homer albo Pindar albo Sofokles jest najwięlkszym poetą greckim (S P)

tu nawiasy są niepotrzebne

jest ~~F. Fałsz gdy w pojęcie ogólniejsze w którem się mieszczą podmiot wszystkie jest na szczegółowe pojęcia – którego~~

Gdy pojęcie podmiotu jako ogólniejsze w rozkładzie na pojęcia szczegółowe, w niem zawarte albo a, albo ~~ab~~ b, albo c jest P. ~~to ~~ ~~z albo a~~ tu pojęcie podmiotu S ~~rozłożone~~ rozłożone na pojęcia szczegółowe

120/c

albo też gdy wyczerowaniem S jako ogólniejsze

~~podczas~~ ~~pojęcie ogólniejsze~~ ~~układam~~

się ~~naszym~~ ~~wyczerpanie~~ wszystko jest na szczę-

gotowe pojęcia w niem zawiłniejsze wtedy

będzie S jest albo a, albo b, albo

c. — ~~[illegible]~~ Ten poemat

jest albo epopeja, albo lyra, albo

dramatem — (c) ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

P. ~~Względy~~ Rodzaje sądów pochodne

~~wynik~~ pochodzą ~~wynikające~~

~~Ze względów które pochodzą~~

~~z przyczynach względów pierwotnych~~

[Powiedzieliśmy poprzej iż ~~ze względów~~

~~zasadniczych pierwotnych wynikają~~

z ~~których~~ z powiązania ~~wyżej~~ ~~sąd~~ pierwotnych

względów i rodzajów sądów w jeden sąd powstają

sądy pochodne. ~~Te~~ ~~znowu są~~ Które znowu ~~tych~~

tworzą się dwojakim trybem

~~Znowu są dwa rodzaje~~ —

[Sądy pochodne ~~wypływające~~ które wypływają z zestawienia w jeden i ten sam sąd owym poprzednym ...

się ~~naszym~~ poprzednim pierwotnych

z ~~połączenia~~ ~~różnych~~ względów ~~w jeden i ten sam sąd~~.

w jednym i ~~tym samym~~ sądzie

Tak ~~wzgląd~~ ~~na ilość~~ może się

wzgląd na ilość

z ~~którym~~ ~~ze względem~~ na jakość

wzgląd na ilość i jakość

~~na ok~~ ze względem na stosunek i t. p.

obawiamy się

Najważniejsze zaś ~~z~~ rodzajów

sądów są te które wynikają z kombina —

cyi względów na ilość ze względem

na jakość — bo te połączenia w każdym rodzaju ~~takich sądów jest~~ ~~tery~~ sądów ważniejsze niż nieog

~~1. Powszechnie twierdzące~~

~~2. Powszechnie przeczące~~

81 120/d.

~~3. Szczegółowo twierdzące~~

~~4. Szczegółowo przeczące~~

II Sądy pochodne które powstają z połączenia się dwóch lub jeszcze większej liczby ~~sądów~~ (pojęć więcej wyrazów) w jeden sam sąd, tym trybem przeto wypływają sądy w których będzie kilka podmiotów lub orzeczeń. Takie rodzaje sądów ~~sądy~~ zowią się sądami złożonemi – Z tego stanowiska sądy rozdzielają się na sądy pojedyncze g na sądy złożone f [obaczymy później że takie sądy złożone mogą być dwojakie –

~~Dział B.~~
g (mająca tylko jeden podmiot i jedno orzeczenie. — Dział P. — Piotr jest ~~pracowitym~~ zacnym uczniem.)

f ~~A i B są~~ P. A i B (S.) są X i Z (P.)
Piotr i Paweł są zacnymi uczniami –

II Dział drugi sądów.

Rodzaje sądów o których pomówić bo w dziale pierwszym bezpośrednio wypłynęły nam z uważania sądów samych przez się, uczciwy atoli że możemy zapatrywać się na nie jeszcze w odniesieniu do znaczenia ich logicznego, osobistego myślenia, ~~to jest~~ [ze strony tego związku sądów z logicznem ~~ducha~~ naszem myśleniem wypływa nam ~~dotąd~~ nowy następujące rodzaje sądów.

I Jeżeli będziemy mieli na względzie ~~sposób~~ drogę którą logiczne myślenie dochodzi do związania stosunku podmiotu a orzeczenia – w tedy ~~wypływa~~ wykażą się dwa rodzaje sądów, bo sąd analityczny

i sąd syntetyczny

1. Sąd analityczny powstaje gdy nasze myślenie obejmuje pewny przedmiot (pewną rzecz, pewne pojęcie) a obejmując zarazem wszystkiego własności i istotne, przez które w tym przedmiocie, orzeka ze pewną z tych własności (albo orzeczenie) które w tym przedmiocie (albo w podmiocie) albo też w nim nie które przeto z niej go jest wyłączona.

Tak w jednym jak i w drugim razie sąd takowy jest analityczny bo się opiera na rozbiorze (na analizie) własności których które już wiemy że się tkwią w przedmiocie gdy ten sąd tworzymy—

1 Sąd analityczny (rozbierowy) powstaje gdy nasze myślenie obejmując jako podmiot sądu pewne pojęcie (przedmiot, rzecz) a obejmując je co do treści całej orzeka że pewna cecha (własność, przymiot, etc) tkwi w jego treści lub orzeka że co do zakresu pojęcie to jest same zawiera w swym zakresie lub inne niższe zakresy w sobie samem zawiera.

Sąd analityczny może być albo twierdzący albo przeczący ale zawsze będzie analitycznym bo się opiera na poprzedniej analizie (rozbiorze) pojęcia danego już przebywającego w umyśle naszym

2 Sąd syntetyczny się tworzy gdy złączymy pojęcie dane w nim nie cechą która tkwiła w przedmiocie, która dla tego pojęcia jest pojęciem nowem, więc jakiemś zbogaceniem danego pojęcia o tem przedmiocie — Potrzebnemu danego pojęcia już przebywającego w umyśle naszym (do jakiejś własności nowej) do jakiegoś pojęcia nowego, które do tych czas było poza obrębem danego pojęcia — Z tego wynika że sąd syntetyczny, a ten znowu bywa twierdzący gdy dołączy do pojęcia danego to nowe pojęcie — Sąd zaś syntetyczny przeczący gdy orzeknie że to nowe pojęcie nie może się łączyć z pojęciem danem. jako orzeczenie podmiotowi—

(Tak naprzykład gdy Keppler odkrył owe trzy prawa o ruchu ciał niebieskich i dodał te prawa do pojęcia które miał o obrotach planet — zbogacił to pojęcie sądem syntetycznym.

82 ~~120~~/5

II Jeżeli badamy myśli nasze względnie źródło z którego logiczne myślenie czerpie sądy swoje, to jest świadomość o stosunku podmiotu a orzeczenia, sądy podzielą się z tego względu na dwa rodzaje bo są sądy tworzące pewność a posteriori i sądy utworzone a priori –

1 Sądy empiryczne — a posteriori, bo powstają z doświadczenia, bo z pewnych spostrzeżeń faktów rzeczywistych okazujących że orzeczenie (jako właściwość, cecha, skutek itd.) faktycznie w rzeczy istnieje, są sądy przyjmowane lub odmówione — (np. magnes przyciąga żelazo — kwiaty rodzą się we wodzie)

2 Sądy a priori powstają na mocy samego rozumu, gdy nie fakta doświadczone ale samo myśl ... nie dowodzą nas do przyjęcia przyjmowania lub odmówienia podmiotowi jakiegoś orzeczenia — (np. ~~duch ludzki~~)

III Sądy ze względu na stopień pewności którą sądy podają myśleniu logicznemu —

jednoczy się lub nie z pewnym podmiotem (z pewną rzeczą) jednoczy może też sąd przyjmować lub odmawiać orzeczenia — a tak powstaje sąd twierdzący lub przeczący.

Że w świecie rzeczywistym orzeczenie sądu (jako właściwość, cecha, skutek zadań) łączy się z pewną mocą bądź z podmiotem sądu lub nie łączy się z nim — a zatem

~~Że to na zasadzie spos~~

~~O~~ Powiedz się jednoczy wszystko to jest faktycznie z pewną mocą lub się nie łączy, może też w sądzie należy być jako rzecz jako spostrzeżenie orzeczenie przyjmowane lub jej odmawiane (np. magnes przyciąga żelazo)

Że jest niewątpliwy.

Pak powstaje sądy a priori twierdzące lub przeczące — np. Bóg jest stwórcą świata. Duch ludzki nie umiera.

III Sądy ze względu na sposób bycia (Jud. ze względu modalitatis). — tworzą się wtedy, gdy Jeżeli uważać będziemy
jaki zachodzi związek między sądem
a odpowiadającym mu stopniem
wiedzy pewności w myśleniu osoby wyrażającej sądzą
ten sąd. A gdy stopień ten stopień wiedzy
w tym tylko sądzącej — gdy pod tym względem
pewności jest trojaki więc i sądy pod tym względem sposobu (modal.)
ten stopień pewności zależy od
są trojakie
wyrażające się podmiotu z orzeczeniem
przeto sądy ... sądu z ...
względów ... sądzeni
sposobu (modalitas)
Takiem sądów jest sądzenia jest

1. sąd przypuszczający (jud. proble-
maticum) wyrażający że orzeczenie
albo też że może nie być odnoszone
może być przypisane podmiotowi (S może być P.
ale nie orzeka pewności — (S może być P. — jutro pogoda) S może będzie deszcz jutro pogody może że nie będzie
Sąd taki

2. sąd zapewniający (jud. asserto-
rium) gdy sąd orzeka że orzeczenie
rzeczywiście łączy się z podmiotem — S jest rzeczywiście P. Słońce świeci
lub że się z nim nie łączy
Słońce — deszcz nie pada —

3 Sąd konieczny (jud. apodicti-
cum) gdy sąd orzeka że orzeczenie
rzecz koniecznie tak się mieć
musi — S koniecznie jest P. Ponieważ osoba która urodzi
nie jest kobietą więc jest musi
być koniecznie mężczyzną —

O każdym z sądów przy-
toczonych w niniejszym § mówić
będziemy szerzej obszerniej
w naszych późniejszych §§.

ten kąt który tę kreskę z jest albo
kątem prostym, albo kątem ostrym,
albo kątem rozwartym, wyłącznie
jedno z trojga.)

B. albo też sąd rozjemczy będzie
wtedy gdy wobec jednego orzeczenia
kładziemy więcej przedmiotów również
wyprowadzając tylko że jednemu
~~wyłącznie~~ ~~z~~ z tych przedmiotów
wyłącznie przypisać należy orzeczenie,
a z innymi z tych przedmio-
tów należy odmówić tego orzeczenia
Lecz sąd się oznaczający ~~ce~~ któremu
przedmiotowi ma być przyznane
orzeczenie jako prawdziwe i odpowiednie
~~nie oznacza~~ tem samem wskazuje
którym ~~przedm.~~ z przedmiotów ~~ono~~
jakim nieodpowiednie i którym
ma być odmówione orzeczenie.
~~Przymiotnikami są~~
Np. albo Sokrates, albo Platon, ~~Bryzyna~~,
~~[illegible] najwięcej [illegible] był największ-~~
albo ~~Arystoteles był naj~~ [illegible] albo Arystoteles
albo Homer albo Pindar ~~greckim~~ ~~filozofem~~ [illegible]
~~[illegible] [illegible] poetą~~ (+
~~to jest [illegible] dochować się~~

~~to znaczy~~ 10 albo najbardziej [illegible] zrządztwo wyrzeczenie [illegible] wyrzeczeń sądów [illegible] ~~sądów~~

~~ob. powyż~~ 9.

Przez długi czas nawet do obecnej chwili ~~zwykle~~ dochowuje się zwykle (w Logikach podział sądów wprowadzony przez Kanta; ten jednak podział ~~zaś~~ był ważny dla całego kierunku filozofii późniejszej, i stał się duszą całej szkoły Kanta która tak przeważnie

(+) Sądy które my nazywamy sądami stosunku (Relationis) Jaroński w dziele swojem: O Filozofii Kraków 1812 str. 26 nazywa sądami co do względności, podobnie ~~Jan~~ Jankowski w książce: Krótki Rys Logiki Kraków 1822 str. 69 nazywa wyrażeniem „względności sądów" — Trentowski nazywa wyrazem stosunku. Jaroński str. 265 ~~[illegible]~~ nazywa sądy rozdzielne (disjunctiva) które my zowiemy rozjemczemi tor[illegible] zowie wyżej ~~Jan~~ Jankowski l. c. str. 60.

E. B. Z. autor [illegible] Logika przez [illegible] 1867 [illegible]

zajmowała stanowisko w sercu myślicieli.

Kant urodził się w roku 1724 w Królewcu a wypracowawszy dzieła wielce znakomite, dopiero w 1770 został profesorem filozofii w mieście rodzinnem. — [illegible] usunął się z katedry w 1797 umarł w 1804.

Kant stanowi nowy okres w dziejach filozofii nowoczesnej, zatem dzieje tego okresu pragnący bliżej i gruntowniej rozpoznać się zwłaszcza w tej umiejętności są zmuszeni przedewszystkiem rozpocząć swoje studya od dzieł Kanta, ale nie tylko z powodu [illegible]

[illegible] ale i z tego powodu iż dla wielu umysłów filozofia Kanta jest tak zawiła, iż ledwie zdolnie wyjaśnić bystrości umysłów —

[illegible] zasługi Kanta iż [illegible] dla filozofii nowoczesnej i nam

ale co więcej z przyczyny samego wysokiego znaczenia Kanta spółczesny

Bo filozof ten wziął sobie za zadanie zbadać zawiłe

a wiedzą pomnażać naukę — Do czego właśnie był niewolony spółczesną mu filozofią, a co więcej monowcami [illegible] i błędami

z któremi błądziłi uczeni [illegible] że ich pojedyńczy jego [illegible].

Jakoż od lat przeszło stu — przed Kantem filozofia postępowała dwoma drogami uważywszy, z których każda była sobie przeciwna niejako, a gdy każda z nich trwała w jednostronności swojej nie mając względu na drugą, więc każda przesadzała w swojej dążności — Tak się więc stało iż każda z tych dwóch dążności, nie oglądając się na drugą, musiała dobiedz do ostateczności — która była niedorzecznością — absurdum — Jedna z tych dróg trzymała się realizmu (porzekadła) bo jak opierała się na bytności materyi która z początku uwarunkowana zmysłom w porządku mając jedynie zmysłowe [illegible] (ufności uważała za jedyne źródło prawdy) [illegible] — Tym trybem ta droga dążyła do stopniowo do bezwzględnego poddania ducha pod materyą, — aż w końcu doszła do absurdum do wytworzenia materyi — Druga z dróg zwrotnej szła ku idealizmowi który niemniej dążył do stopniowo do poddania materyi pod duchowość, aż w końcu ten idealizm dosiedł do ostateczności do absurdum — bo do zaprzeczenia bytności wszelkich rzeczy zmysłowych — Drogę pierwszą realizmu rozpoczął J. Locke (Anglik ur. 1632) którego następnie rozwinął naprzód Condillac (ur. 1715 we Francyi) a jeszcze więcej spotęgował następnie Helvetius (ur. w Paryżu 1715) i doprowadził do ostateczności niemal do francuzy. — Na czele idealizmu stanął Leibnitz (ur. 1646 w Lipsku) — świat według niego składa się z monad to jest z pojedyńczych bez części zadaniem dusz — Do ostateczności doprowadził idealizm Berkeley (ur. 1684 w Irlandyi) dowodząc że nie istnieje świat zewnętrzny materyalny — że to co nazywamy światem przedmiotów materyalnych jest jedynie wrażeniem [illegible]

4 Lecz właśnie przeto że filozofia niedługo straciła podstawę i charakter ~~123~~ 85

Gdy przeto każda z tych dwóch szkół tak przeciwnych sobie postępowała (ich wzajemnie) stale a jednostronnie w swoim kierunku nieuwzględniając ~~się~~ się nawzajem, więc też każda doszła do ~~wypadku jednostronnego do ostateczności wydarzenia (ad absurdum)~~.

~~Filozofia zaś tem samem straciła~~ z tego ~~powodu~~ charakter poważniej i gruntownej umiejętności i właściwie ~~wyrodziła~~ się na płytkie rozprawiania o rzeczach najważniejszych —

Kant założył sobie położyć koniec temu stanowi filozofii przez ~~gruntowne~~ rozstrzygnienie ostatecznie o ile każdy z owych dwóch kierunków ma za sobą słuszności, a o ile każdy z nich przekracza prawa jemu właściwe — Postanowił przeto gruntownie zbadać istotę poznania naszego by ~~dojść~~ odkryć ostatecznie, jakim czynnikiem w poznaniu naszem jest z jednej strony ~~dos~~ wrażenie świata zewnętrznego, zmysły, doświadczenie, realizm a z drugiej strony jakim jest czynnikiem w poznaniu ~~naszem~~ idealizm, rozum, myślenie — Pragnął każdej stronie przyznać co jej się należy —

Dokonał tego zadania Kant w nieśmiertelnem dziele swojem: Krytyka czystego rozumu którego pierwsze wydanie pojawiło się w r. 1781.

Kant naprzód orzekł iż oba powyższe czynniki są niezbędnie potrzebne do utworzenia poznania.

że oba czynniki nawzajem się uzupełniają; że dowodzi Kant względem świata zewnętrznego zmysłowego zachowujemy się w poznaniu biernie – mocą rozumu zaś jesteśmy czynni samodzielni. (Begriffe gründen sich auf der Spontaneität des Denkens, wie sinnliche Anschauungen auf der Receptivität der Eindrücke. Kr. d. r. V.).

Dalszy wypadek badań Kanta jest następujący – Świat zewnętrzny, zmysły dostarczają naszemu poznawaniu materyał surowy, w wielkiej rozmaitości pełny, chaotyczny, przeciwnie rozum ma w sobie wrodzone, pierwotnie w nim tkwiące, a gotowe pojęcia jako formy, któremi ujmuje myśl ten materyał surowy, rozmaity dostarczony mu przez zmysły przez świat zewnętrzny – rozum tylko formami swojemi rozum ogarnia ten materyał i wprowadza w niego ład i wszelki porządek – Bez tych form rozumu ów materyał byłby ślepy, nieładem, bez tego materyału formy rozumu byłyby próżne, puste.

Następnie Kant zadaje sobie pytanie jakim trybem niejako odbywają się pojęcia i formy tkwiące w naszym rozumie? I powiada że rozum używa tych form i pojęć tworząc sądy o rzeczach, zatem w tej czynności sądzenia jasno objawiają się formy i pojęcia wrodzone myśleniu naszemu – a tem samem z rozmaitych sposobów którymi tworzy rozum sądy, jesteśmy w stanie wysnuć odgadnąć owe czyste pojęcia które są a priori ogólnemi formami nadtami a pierwotnemi wedle których odbywa się czynność naszego poznania – Te formy, te nadty ogólne i zasadnicze

a zasadnicze pierwowzory od czasów Logiki Arystotelesa zowią się Kategoryami – Kant je również nazywa Kategoryami

Aby przeto odkryć wszystkie kategorye ~~Kant~~ związane ściśle z sądem w sądach Kant przedstawia tablicę sądów, albo we wszystkich szczególniejszych ~~formach~~ które wedle niego ~~[illegible]~~ miejsce mieć mogą –

My określimy tę tablicę sądów wedle Kanta – a przy każdym rodzaju sądu dołączymy odpowiednią mu kategoryę którą Kant z niego wysnuwa.

I Sądy ilości (quantitas) – Kategorye ilości
1. Sąd powszechny – Kategorya odpowiednia: wszystkość
2. Sąd szczególny – Kategorya: mnóstwo – (wielość)
3 sąd pojedynczy – Kategorya jedności – jednostka –

II Sądy jakości (qualitatis) Kategorye Jakości
1. Sąd twierdzący Kategorya rzeczywistość (realitas)
2 Sąd przeczący – Kat. Przeczenie (negatio)
3 Sąd nieskończony albo ograniczone – (Kat. ograniczenia (limitatio)

III Sądy stosunku (Relationis) ~~[illegible]~~ – Kategorye stosunku –
1. Sąd kategoryczny Kat. substancyi ~~[illegible]~~ i inherencyi (substantia et accidens)
2. Sąd hipotetyczny – Kat. przyczyny (causalitatis) (przyczyny i skutku) i zawisłości (dependentia)
3 Sąd rozjemczy (disjunctivum) Kat. spólności (wzajemnego oddziaływania ~~na siebie~~ działalności ~~[illegible]~~ czynności i bierności

IV Sądy sposobu (trybu) (modalitatis) Kategor. ~~sto~~ sposobu
1. Sąd problematyczny – Kat. możności bytu – niemożności bytu
2 Sąd asertoryczny – Kat. (rzeczywistego) bytu – lub niebytu
3 sąd apodyktyczny – Kat. konieczności bytu – przypadkowości lub bytu

126

Z postępem umiejętności powyższa tablica sądów nie utrzymała się wobec surowszej krytyki –

Naprzód co do sądu pojedynczego (iudic. singulare) – Kant sam w u Kr. cz. r. przyznaje że gdy w sądzie podmiotem jest rzecz pojedyncza, jednostkowa – przez sąd taki nie odrębi się stanowi osobnego rodzaju sądu ale będzie należał do sądów powszechnych; bo sąd ten bierze rzecz pojedynczą (jednostkową) całą, wszystką, więc bierze ją w powszechności – Kant jest atoli zdania że sąd ten nie może brakować w ogólnym spisie sądów.

[Powtóre – nie zgodzimy się z Kantem na rodzaj sądu który on nazwał nieskończonym (iud. infinitum) czyli ograniczającym (limitativum) który jest trzecim rodzajem sądu ze względu na jakość a czym limitans

[Kant idzie za przykładem Aristotelesa i scholastyków

przyjął do swojej logiki nazwę przeczenia (nomina infinita) np.

twierdzący że sądy nieskończone to jest takie w których przeczenie nie właściwe ale orzeczenie np. to stworzenie jest nieśmiertelne –

Ma to być sąd twierdząco przeczący, albo przecząco twierdzący.

Podmiot w takich sądach mieści się jakoby w nieskończonej dziedzinie zamiedziny wszech rzeczy, z wyjątkiem dziedziny samego orzeczenia – tak np. w naszym przykładzie podmiot to stworzenie mieści się w nieskończonej dziedzinie wszech rzeczy z ograniczeniem dziedziny do której śmiertelne należy.

Przecież atoli dla tego że sąd taki przyznaje podmiotowi pewną jakąś dziedzinę (moc nieograniczoną) swoją jest w istocie sądem twierdzącym, zatem nie stanowi osobnego rodzaju sądu – Jak to znać wyraźnie z innego przykładu np. gdy powiemy dusza ludzka jest nieśmiertelnem jestestwem – co jest sądem twierdzącym brzmiącym: dusza ludzka wiecznie trwa –

5

Najmniej atoli zgodzić się ~~dziś~~ możemy na trzy rodzaje sądów wypływające z czwartego względu to jest sposobu (modalitatis) ~~albo relationis~~ zwłaszcza nie możemy się nawet zgodzić jak ~~te sądy~~ je podaje Kant.

Ten wzgląd ma na uwadze sposób jakim się ma osoba sądząca do swojego sądu – jakoż orzekając sąd możemy twierdzić że tak być może (sąd probl.) albo że tak jest rzeczywiście (s. assert.) – albo nakoniec że tak koniecznie być musi (apodykt.) – (posse – esse – necesse.)

Nie przeczymy że takowe są rodzaje sądów, a zatem że i ten wzgląd sposobu (modalitas) ma uzasadnienie swoje, ale jesteśmy przekonania że aby to uzasadnienie tych rodzajów sądów było logiczne trzeba żeby one już tkwiły w samej formie ~~by~~ logicznej tych sądów. Tej logicznej formy atoli brakuje w tych formach które podał Kant. ~~Bo~~ gdyż takie wyrażenia jako że coś być może – że coś jest rzeczywiście – że coś koniecznie być musi nie są formą logiczną – te wyrażenia ~~nie~~ oznaczają jedynie raczej stopnie osobistego przekonania osoby sądzącej – są to objawy osobiste, podmiotowe zatem psychologiczne nie będące w związku z logiczną formą sądów – zatem do Logiki nie należące – To osobiste przekonanie czerpie ~~sąd~~ sądzący z innych źródeł, z innych wiadomości, obcych względem logiki (jeśli np. lekarz orzeka ~~mówimy może będzie być bardzo – będzie bardzo też~~ że chory może umrzeć – chory umrze – chory musi umrzeć to te trzy stopnie jego przekonania ~~nie stanu jego~~ między lekarskiej ~~pewności jego~~ jego ~~pewność~~

płyną z jego wiedzy lekarskiej ale nie odbijają się w samej formie logicznej jego sądów.

Poniżej więcej jeszcze mówić mamy o tych sądach, ~~jako~~ tamo wołkarz jako ich ~~stałemu~~ znaczeniu nie przeczymy, ~~ponieważ~~ ~~niewłaściwymi~~ ale również się wyjaśni dla czego one nie stanowią osobnego działu sądów ~~jako się to bliżej~~ ~~aby one stanowiły osobny dział, bo są ukryte~~

6). Kategorye. – widzieliśmy powyżej czem są kategorye po Kanta – Przecież nie od Kanta dopiero rozpoczynają się badania nad kategoryami – Już Arystoteles (ur. 385 przed Chr.) przedstawił tablicę kategoryi (w piśmie swojem O kategoryach) i wymienia ich dziesięć. My ~~takowe~~ ~~te~~ Arystotelesa kategorye kładziemy dołączając przykłady, któremi on je sam objaśnia –

1. Substancya (istność – np. człowiek – koń)
2. Wielkość (quantitas np. dwułokciowy –
3. Własność (qualitas np. biały – gramatyczny)
4. Stosunek – (odnoszenie do czegoś – np. podwójny, połowiczny, większy).
5. Oznaczenie miejsca (gdzie? w Lyceum – na rynku)
6. Oznaczenie czasu (kiedy? wczoraj – przedwczoraj)
7. Położenie – (np. siedzieć, leżeć)
8. Stan (zachowanie się, mieć (np. być obutym – być uzbrojonym)
9. Czynność (np. krajać – palić)
10. ~~S~~ Cierpienie – bierność (np. być krajanym, palonym.

Jeszcze w starożytności szkoła grecka Stoików (założycielem był Zeno ur. 340 przed Chr.) uprościła kategorye Arystotelesa sprowadzając ~~je~~ wszystkie do czterech – tylko – W nowoczesnej filozofii tak przed Kantem ~~znakomici~~ jak po nim znakomici myśliciele wprowadzali w systemat osobne tablice kategoryi – Niady Locke

(ur. w Anglii r. 1632) ~~[illegible]~~ przedstawił sprowadzając je do trzech. Do w najprostszy sposób kategorye do tych samych wypadków doszedł spółczesny nam G. A. Lindner ~~[illegible]~~ w swoim ~~(Lehrbuch der formalen Logik)~~ - Kategorye jego są trzy

1. Substancya (rzecz - istota - pojęcie istny, konkretne.) 2. Jakość

2 Jakość (qualitas) odnosi - zatem wszystko to co od ujęte z owej rzeczy, ale bez czego o tej rzeczy pomyśleć możemy a tem samem ~~[illegible]~~

3 Stosunek (Relatio) wzgledność - ~~[illegible]~~ to jest to co ma miejsce gdy ~~[illegible]~~ odnosić będziemy jakość do substancyi -

Zrzeczywiście te kategorye są pierwowzorem wielkich sądów - bo one przedstawiają najogólniej trzech wielkiego sądu ~~sądów - Tego pierwowzora~~ i trzech jego części - Bo podmiot 1 (substancya) (subjectum) 2 orzeczenie (qualitas ~~praedicatum~~) 3 związek (relatio) (generalisatio) (determinatio) uogólnienie § 28 i uszczegółowienie

Zrzeczywiście przyjrzej tak co uogólnienie ~~[illegible]~~ postępowaliśmy sobie § 29 tych kategoryj nie wiedząc nowe przemienione zupełnie według, że dowodzi że one są niedo wszystkie ~~(kategorya)~~ naturalna nam przebywająca w nas. Jak w uszczegółowieniu + każdego danego pojęcia ~~(jako że następne)~~ ~~danem pojęciem~~ tworzyła myśl nasza nowe pojęcie, które było uszczegółowieniem, określeniem danego pojęcia - Dane pojęcie było pojęciem pierwszem, konkretnem, istnem pojęcie było substancya - To więc drugie pojęcie ~~usz~~ będące uszczegółowieniem określeniem pojęcia danego, było jakością (qualitas), było pojęciem mogącem się tylko z danem lub od rzeczy być wykluczonem, było zatem pojęciem oderwanem ~~oderwanem~~ abstrakcyjnem

Wiemy że ta sama czynność ale tylko odwrotnem odwrotnem uogólnieniem ~~[illegible]~~ ~~abstrachowanie~~ abstrachowanie -

Przy uszczegółowieniu wszystkich przedmiotów w myśli, że co jest, co jest przedmiotem, jest rzeczą samoistną, co jest przedmiotem całością dla niej wszystko co może być z tą rzeczą samoistną stworzone każde ~~oderwanem~~ wytraconem - ~~[illegible]~~ oderwanem, wyrasta tylko jako jakość wytworzoną ... ~~[illegible]~~ pojęcia abstrakcyjnemi, oderwanemi, tymi

130

Co zaś w niniejszych dwóch przypiskach (a i b) o tłumaczeniach powiedziano wystarczy dla książki przeznaczonej dla początkujących, jaką jest książka niniejsza —

I Dział pierwszy sądów

Sądy rozważane same w sobie

A. Rodzaje sądów wypływające ze względu na pierwotne § 62.

I. Sądy ilości (jud. quantitatis ~~z ob. § 64.~~ 62, 63, 64.)

Sądy ilości ~~wtedy mają miejsce gdy~~ w systemie naczeniu wtedy powstają, gdy nie mamy ~~zwracamy uwagę~~ względu na jakie to jakie są sądy, ale jedynie mamy na baczności ich ilość, ~~zakresu~~ czyli obszar zakresu podmiotu i orzeczenia. Ktoremi te dwa główne pojęcia sądu wchodzą do niego. — [Że z względu na ilość wynikają następujące rodzaje sądów.

[Gdy w § 44 i nast. wytłumaczyliśmy naukę o wzajemnych stosunkach zakresów pojęć i podaliśmy figury unaoczniające, rzecz wzięta należy nam jedynie przypomnieć ... rozpatrzyć z tego wynikną ... rodzaje sądów pod względem ...

... miejsce ... wypadku sąd ... wszystkie ... S (subjectum) ... P (praedicatum) ... B ... ze ... S ... jestestwa żyjące (S) ... organicznemi (P) ... Zachodzimy ... nadto ... mogą być wypowiedziane ... miejscu ... może ... sądu ...

1. Sąd powszechny (jud. universale s. generale). Ten tworzy się dwojakim trybem:

A. Pierwszy tryb wynika z § 45 i fig. 1. Jestto stosunek gdy cały zakres podmiotu i cały zakres orzeczenia wchodzi do sądu — a tym samem gdy cały zakres orzeczenia odnosi się do całego zakresu podmiotu — i nawzajem. [Takiż zaś stosunek tych dwóch głównych pojęć sądu wtedy tylko bywa może, gdy zakresy obu tych pojęć przystają do siebie; gdy oba te pojęcia są równoważne (§ 45); gdy oba te pojęcia są zamienne (aequipollentes), czyli gdy są na przemian zamienne, gdy je odwrócić możemy ~~bez~~ ~~zmian nadwerężenia sądu~~, to jest gdy podmiot możemy położyć na miejscu orzeczenia a orzeczenie na miejsce podmiotu — a to uczynić możemy bez nadwerężenia sądu. W tym wypadku ~~powiedzieć~~ orzec możemy wszystkie S są (subjectum) A są B (ob. fig. 1) to jest że wszystkie S są P (praedicatum); i na odwrót że wszystkie P są S, wszystkie B są A, że wszystkie (S) jestestwa żyjące są jestestwami organicznemi P — i na odwrót wszystkie jestestwa organiczne (P) są jestestwami żyjącemi (S).

Zresztą wiemy, że atoli rzadkie bywają sądy powszechne ~~tym pierwszym~~ powstające tym pierwszym trybem, bo rzadko się zdarza aby oba pojęcia sądu były równoważne — że tylko wyjątkowo udają się odwrócenie sądu —

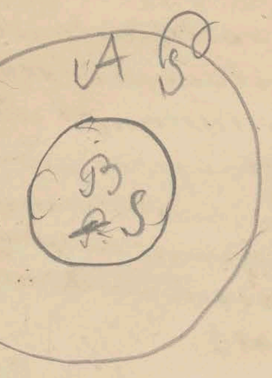

[B sąd powszechny tworzy się najczęściej drugim trybem, bo w tych razach gdy pojęcie padmiotu (S) jest pojęciem podrzędnem względem pojęcia orzeczenia (P) – stosując te zasadę do figury 2ª (w § 48) kółko mniejsze podrzędne B, jest podmiotem, a kółko większe (S) nadrzędne, A jest orzeczeniem P. – widzimy że kółko A zamyka w sobie kółko B – zatem że orzeczenie A odnosi się do całego B, do całego podmiotu tego S do wszystkich rzeczy objętych w podmiocie Ⱡ S, [które zarazem widzimy że kółko A oznacza że orzeczenie nie jest objęte w kółku B, że nie jest objęte w niem zamknięte tego co zakresie podmiotu – a tem samem znać że podmiot (B) nie wyczerpuje w całości orzeczenia – że przeto orzeczenie A stosuje się wyraźnie nie jeszcze do innych podmiotów – nie wyrażonych w sądzie danym.

Ⱡ Tak przeto sąd orzeka wszystkie B są A. – wszystkie S są P. –

Z tego wynika że w sądzie powszechnym utworzonym tym drugim trybem pojęcie podmiotu całym swoim zakresem wchodzi do sądu, że zaś pojęcie orzeczenia danego, że zaś pojęcie orzeczenia nie wchodzi całym zakresem do sądu ale tylko pewną ograniczoną ścieśnionego swojego zakresu częścią zatem nie możemy orzec wszystkie A są B. [Z takiego to sądu powszechnego wyciągamy wniosek następujący: chcemy odwrócić powszechny sąd tworzony tym drugim trybem, to jest wtedy gdy uczynimy potrzebę orzeczenie na miejscu podmiotu, a podmiot na miejscu orzeczenia wypada sąd ograniczyć pojęcie pod orzeczenia (A) ... i możemy orzec że nie wszystkie A są B, – niektóre (wiele, kilka) A są B. – ale sąd taki jest nie jest sądem powszechnym ale szczegółowym (ob. § 63)

Ⱡ (Co tu jest skreślone należy do str. 132 do rozdziału szczegółowych jako przypis 6)

~~Że sądów powszechnych~~

6) Że zaś sądu powszechnego utworzonego tym drugim trybem wynikają wszystkie orzeczenia wyłożone w kwestii § 48 gdzie w których a które właśnie ... oznaczony był stosunek pojęcia podrzędnego do nadrzędnego – zatem określił stosunek sądów powszechnych których podmiot S jest pojęciem podrzędnym a orzeczenie (P) pojęciem nadrzędnem –

wiele, niektóre,

podmiot ... przeto w tym sądzie mamy na uwadze ... wyszczególniony w sądzie ... orzeczenie odnosi się do wszystkich pojęć, podmiotów określonej wyszczególnionej ... w tej części, a tem samem ... sąd jest ... są części jest ... stanowiąc podmiotem sądu, a do ... tej części jako do całości ... odnosi się orzeczenie, sądu – względem tej części przeto ... szczegółowy sąd będzie sądem powszechnym.

Ⱡ W ... których widzimy więc w takich przypadkach pojęcia podmiotu i orzeczenia są pojęciami równoznacznemi, na przemian zamiennemi (§ 46.)

Ⱡ Tak i podmiot sądu wyczerpuje i orzeczenie spełnia i nawzajem ... # (sądu przykładem tego sąd powszechny: wszyscy ludzie wielcy są zamiennemi ... w sądzie ... i ... ludzie są ... – orzeczenie odnosi się nie tylko do ludzi, do stworzenia przez ... ludzi ... I / podmiot ludzie wyczerpuje orzeczenie ... spełnia przez podmiot „ludzie"

[3. W sądach ilość [illegible] takie prawdziwe ogólnie jest i orzeczenia ... się z ograniczeniem bo prawdziwe podmiot nie wyczerpuje całe (ob. powyżej pod B) zakresu orzeczenia – więc ... jest przypadkiem wyjątkowym gdy od się ... to jest gdy cały zakres orzeczenia wchodzi do sądu – Dzieje się to wtedy gdy podmiot jest nadrzędnym lub gatunkiem a orzeczenie tego sądu wyraża pojęcie, ... i to które się odnosi się jedynie ... do nadrzędnego gatunku wyrażonego w podmiocie. Ⱡ ... W takim [... cały zakres orzeczenia wchodzi całkowicie do sądu gdy podmiot jest jednostką indywidualną a orzeczenie zawiera cechy, ... które odnosi się do tej jednostki ... oznaczonej ... od wszystkich innych jednostek ... z ... indywidualnych sądu ... podmiot wyczerpuje cały ... np. (Kościuszko ... odgadł że nadwiejej potomni ... niemiecki znajduje się tam –

~~Uwzględniają w logikach nowa~~
[niektórzy są zdania jakoby sądy pojedyncze (tzw. singulare, individuale) individuatum, to jest sądy w których podmiot jest jednostkowym przedmiotem, np. osoba, odrębnym sądem co do ilości — Prawda że takowe sądy się często zdarzają, bo jak wiemy (§22 i 23) istnieją wszędzie pojęcia jednostkowe individuale — Pomimo sądy jednostkowe należy ściśle mówiąc do sądów powszechnych bo orzeczenie jego odnosi się do całego podmiotu i wszystkiego wszystkiego do całego ~~obszaru~~ podmiotu, cały jednostkowy, individualna podmiotu wchodzi do sądu — Ŧ

Ŧ a nawzajem ~~podmiot~~ orzeczenie odnosząc się wyłącznie do podmiotu jako do jednostki individualnej oryginalnej wchodzi całkiem do sądu, jak całkowicie ~~całkowe~~ orzeczenie jest całkowicie wyczerpane przez podmiot — ~~Tak i~~ Podmiot i orzeczenie są więc pojęciami równoznacznemi na przemian zamiennemi (aequipollentes n. reciprocae)

zwierzęta (S)
a) Przykładem sądu powszechnego dwojako będzie jest sąd wszystkie ~~[illegible]~~ są jestestwami organicznemi (P) — orzeczenie i jestestwa organiczne odnosi się do całego zakresu podmiotu (S) do wszystkich zwierząt. — Ale ten podmiot nie wyczerpuje całego zakresu orzeczenia — Jakoż w ~~[illegible]~~ zakresie orzeczenia jestestwa organiczne zawierają się prócz zwierząt inne jeszcze jestestwa które także są organiczne, a nie są zwierzętami jako to rośliny. — Widzimy zatem że do tego sądu powszechnego podmiot wchodzi całym zakresem, a orzeczenie zakresem ściśnionym ograniczonym — Chcąc tedy odwrócić taki sąd powszechny należy ograniczyć orzeczenie i orzec niektóre jestestwa organiczne są zwierzętami (Tu wpisać jako przypis 6) to co na str. 131 ołówkiem zielonym)

zakresie
b) Wykład nasz powyższy o ~~podmiot~~ ~~[illegible]~~ zakresie orzeczenia w §58 w którym my widzieliśmy jest prawda która wystrzega się [illegible] że oba pojęcia główne sądu nie powinny być wzięte w znaczeniu jakie one mają same przez się, to jest w znaczeniu bez względu na sąd, ale muszą być brane w znaczeniu które im nadaje ich wzajemny stosunek

wsadzie — może
c) Przykładem ~~[illegible]~~ sądu jednostkowego może być sądy Kolumb odgeniusem swoim odgadł istnienie nowej części świata — Szekspir jest największym poetą dramatycznym nowożytnym ~~[illegible]~~ dziejów — Przyjęty jest uczonym mistrzem — Tutaj one w tych sądach orzeczenia odnoszą się do całego (do wszystkich wszystkie) pojęcia podmiotów: Kolumb Szekspir Przyjęty — ~~[illegible]~~ w tych sądach podmioty i orzeczenia są równoważne, na przemian zamienne — sądy te i mogą być odwrócone, Bo jak Szekspir jest największym poetą dramatycznym — ~~tak~~ tak największym poetą dramatycznym jest Szekspir,

~~[illegible]~~ dramatycznym jest Szekspir,

[Co do sądów jednostkowych ~~[illegible]~~ — ~~[illegible]~~ należy się mieć na baczności
[illegible] sądu, jakiego sądu za jednostkowy individualny który nim nie jest wcale — [illegible] tylko pozornie [illegible] Pod tym względem należy mieć na pamięci znamiona pojęć jednostkowych individualnych podane w § 23: Sądem więcej jednostkowym jest sąd np. sądu: Sądem więcej jednostkowym dramatycznym nowoczesnego Szekspir jest największym dramatykiem nowoczesnego świata — Tu imię własne Szekspir ~~jest pod~~ oznacza podmiot a jako individuum samo się od każdego jednostkowy individualny bo ~~stanowiła~~, ~~[illegible]~~ którego mogą individuum ~~który był raz tylko był~~ na świecie — Sąd zaś: Jeden z Anglików (pewien Anglik, ostoicki z narodu angielskiego (itd) jest największym dramatycznym nowożytnego świata — Lubo słysząc ~~[illegible]~~ sąd takowy każdy się domyśli i wie że o Szekspirze mowa, ~~to~~ pomimo sąd ten nie będzie już sądem jednostkowym, bo nie chodzi w nim wcale o ~~[illegible]~~ osobę o czem tu mowa o ~~to~~ czem tylko mowa, a o to co jest sama forma logiczna brzmienie sądu jest ~~[illegible]~~ czego się domyślamy ale ~~[illegible]~~ sama ~~[illegible]~~ względem stanowczym — wedle ~~dla nas ~~[illegible]~~~~ mają być formy logicznej ~~brzmienie sądu~~ ten sąd jest sądem szczegółowym. Podmiot bowiem w tym drugim przykładzie nie ~~jest~~ jak ~~[illegible]~~ ale ~~narodu angielskiego~~, „anglicy” „naród angielski”, ten podmiot jest uściśniony ograniczony do ~~[illegible]~~ wyszczególniony ze to ograniczenie do jednej części swojego zakresu, prawda ~~[illegible]~~ że to ~~[illegible]~~ jednej ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~którego sąd to~~ ~~[illegible]~~ ~~bo do jednego ostatecznie~~ (bo do jednej osoby (pewien anglik)) ostatecznie ale mimo to go doprowadzi do ~~[illegible]~~ ~~pewien Anglik~~ jest największym dramatykiem itd jest w tym przykładzie ~~jako~~ o czym raczej wiemy ale tego sąd ten wchodzi szczegółowy a tem samym nie będzie jednostkowym, ale zatem nie będzie równoważnym sądem

Pamiętać należy sądem jednostkowym gdy pewien jeden tylko człowiek został przyjęty z całego stanowionego, albo który [illegible] w tym sądzie podmiotem jest ~~[illegible]~~ osobą ~~[illegible]~~ [illegible] jest [illegible] sądem do którego należy [illegible] [illegible] tylko [illegible] — jest w tym przykładzie

2. Sąd szczegółowy (jud. particulare, speciale, pluraticum, jest drugim rodzajem sądów pod względem ilości. Sąd ten powstaje wtedy gdy ~~orzeczenie~~ podmiot S nie całym swoim zakresem wchodzi do sądu ale tylko pewną jego częścią, a zatem wtedy gdy orzeczenie odnosi się tylko do pewnej części zakresu podmiotu.

Sąd szczegółowy tworzy się dwojakim trybem:

A. Gdy zakres orzeczenia jako podrzędny zamknięty jest w zakresie podmiotu jako w obszerniejszym, nadrzędnym. ‡ Jest to więc ten sam stosunek zakresów który nam się okazał ~~poprzednio~~ przy powszechnym trybu B. przy sądach powszechnych ale po jego dokonanem odwróceniu itd.

‡ (np. ~~niektórzy ludzie są uczeni~~; niektóre jestestwa organiczne są zwierzętami)

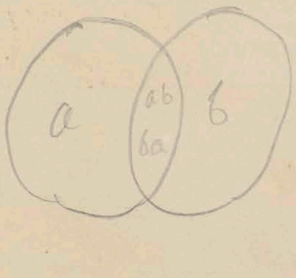

B. Sądy szczegółowe powstać mogą również gdy zakresy się krzyżują podmiotu i orzeczenia ~~się krzyżują~~, jako równorzędnych (n. disparatae) przedstawionych w §54 fig 6. wtedy albowiem ~~część wspólna~~ że sądy szczegółowe odnoszą się do części wspólnej która powstała z ich zakresów które krzyżowanie się. (niektóre kwiaty ‡ brzydko pachną). Gdy tu przyjmiemy ‡

‡ by można o przyczyn dwojakich więc sądy odnoszące się do przez równorzędnych, krzyżujących się nie ulegają zadnemu logicznemu prawidłom i ~~pol~~ opierają się tylko na doświadczeniu, na faktach, na tem co rzeczywiście bywa—

a) Sądy szczegółowe pierwszego trybu A. sady uzmysłowić sobie możemy także §47 i fig 2. ~~Przecież~~ Też fig 2 użyliśmy już do wyjaśnienia sądów powszechnych §60 trybu, teraz stosując tę samą fig 2 do sądów szczegółowych należy zauważyć obu ją kółek odwrócić — ~~t~~ ~~teraz~~ ~~teraz~~ obecnie albowiem wyjdzie z fig 2. sąd szczegółowy biorąc kółko wielkie ~~za~~ A za podmiot S a kółko B mniejsze za orzeczenie, — ~~Gdy~~ widać przeto że orzeczenie (P) będąc mniejszego zakresu, i podrzędne w niem zawiera się nie wyczerpuje całego podmiotu który teraz ma zakres większy nadrzędny a zatem że orzeczenie odnosi się tylko do pewnej części podmiotu do kilku jego części) §.

(…) drugiego trybu §62 pod B. oraz sądy szczegółowe

Sądy szczegółowe drugiego trybu B. uwidocznia fig. § 54. fig. 6.
Ta figura wyobraża nam krzyżowanie się zakresów obu głównych pojęć – Zakresem podmiotu (S) niechaj będzie kółko A, zakresem orzeczenia P kółko B – część wspólna obu zakresów zawiera w sobie pojęcia obu tych zakresów połączone w sądzie – jest to synteza obu pojęć. ab, ba – np. niektóre stoły są a są marmurowe b., niektóre marmury b są stołami – wielu ludzi uczciwych są a są uczonymi b., niektórzy ludzie cnotliwi są bogatemi – marmur i stół, uczoność i uczciwość, cnota i bogactwo są pojęciami równorzędnemi i zgadzającemi (tzn. disparatae) – ale podobnie jak zgodne tak mogą się pojęcia równorzędne mogą być zgodne tak mogą się wzajem wykluczać, to pod tym względem nie rozstrzyga żadne prawo logiczne tylko doświadczenie wewnętrzne mogą być czyli że dwa pojęcia równorzędne mogą być w myśli w jednej o tejże samej myśli – albo też doświadczenie zewnętrzne uskuteczniane ze zdolnością spostrzegawczą w rzeczach i zjawiskach i to dwa spostrzeżenie dwu pojęć równorzędnych albo ich wykluczanie. Wszędzie tu żadna logika nie może odgadnąć ze zwierzęta racjonalne za razem przez wyrażone, tego nauczyło dopiero spostrzeżenie faktów, doświadczenie zewnętrzne

§ 64

Zasady ogólne wypływające ze sądów pod względem ilości

Z § 62 i 63 wynikają następujące zasady co do ilości sądów. (quantitas)

1 Jeżeli wyraża i będziemy sąd pod ... należy

... ział

... rzy

...

b) sądy p...

pierwszego rzędu ~~szczegółowe~~ unaocznia jeszcze fig 3
§ 50 – Kółko A jest zakresem wyższego, ogólniejszego pojęcia
które obejmuje w sobie pojęcia niższe, oznaczone ~~z~~ zakresami
Aa, Ab, Ac — sądy ~~ogólne~~ powszechne oznaczone kółku
~~będą~~ będą następujące wszystkie ~~Aa (S)~~ Aa (S) są A (P.)
wszystkie Ab (S) są A (P) — wszystkie Ac (S) są A.
Niechaj ~~znaczy~~ A znaczy ogólne pojęcie trójkąt
wtedy będą sądy powszechne wszystkie trójkąty
prostokątne (Aa) są trójkątem A, wszystkie ~~tak~~
trójkąty ostrokątne (Ab) są trójkątem A itd. — w tych
wszystkich przykładach kółko A większe ogólniej
ne jest orzeczeniem, a mniejsze kółka Aa, Ab, etc
są podmiotem —

Jeżeli zaś ~~za~~ uważać będziemy odwrotnie kółko
A większe, ogólniejsze za podmiot, zaś Aa
za orzeczenie powstanie nam jak już wiemy z § 52
sąd szczegółowy i będzie niektóre A są Aa,
niektóre A są Ab itd. —
niektóre (inne) A są Ab

[illegible]

~~135~~ 94

§ 64

~~Zas~~ Ogólne zasady wypływające ze sądów uważanych pod względem ilości

Z §§ 62 i 63 wynikają zasady nastę-
pujące co do sądów ilości

1. ~~uwa~~ Jeśli będziemy mieli wzgląd
na ilość sądów bardziej pierwszą
niż ilość podmiotu, to jest
na obszar zakresu który w podmiot
wchodzi do sądu — Ilość podmiotu
jest ze względem stosowania bo
jak wiemy ~~pod~~ z § 58 podmiot
jest zawsze albo sądu podmiot szcze-
gólnym pojęciem, przyczem pojęcie
jest przyczem ściśle konkretnym
samodzielnym.

2. Z powyższej (Dzisiejszej) zasady wynika że ~~pra~~
~~wiedom~~ jest ogólnym jest prawdą tem
jako ~~że~~ we wszystkich sądach pod względem
ilości podmiot całym obszarem
swym zakresu, to jest całym
zakresem wchodzi do sądu — a także
też iż ~~że~~ ogólnym jest prawdą tem iż
sąd jest sądem powszechnym
zatem iż sąd który nie jest powszechny
który jest sądem szczegółowym
wystarczy uważać należy.

~~3. W sądach ilości równie prawdą tem~~
~~wypływające~~
~~a prawa ogólnem a wypływające~~
~~z zasad pod b) 2 jest to iż~~

3. Ze ~~sądach~~ zasad uważanych pod b) 2
wypływa równie iż ogólne prawdą to
iż w sądach ilo[...] prawdą to ~~orzecz~~
~~nie~~ zakres orzeczenia jedynie częścią
tylko wchodzi do sądu — tą samą
samem

136.

że wyjątkiem są sądy w których orzeczenie prawdziwe co do rzeczy więc powszechne całym swoim zakresem wchodzi do sądu. Taki zaś stosunek może mieć miejsce ‡ jeżeli orzeczenie wyrażone odnosi się do podmiotu w sądzie danym a nie służy jest jedynie żadnemu innemu podmiotowi tak że podmiot i orzeczenie są wzajemnie na przemian zamiennemi np. czworoboki wszystkie mające [illegible] i kąty proste są prostokątem –

Tak samo się dzieje wtedy gdy sąd jest sądem jednostkowym – wtedy z tej samej przyczyny orzeczenie wzięte w całym swoim zakresie odnosi się do podmiotu bo orzeczenie wyraża cechy właściwe [illegible] temu a nie innemu podmiotowi a nie innym żadnym (np. Kolumbowi, Kopernikowi itd)

‡ jeżeli podmiot jest pewnym, żadnym a orzeczenie wyraża cechy wyłączne temu żadnemu służące a nie innemu – a zatem

Przypis a) do § 64

a) W § niniejszym tkwi zasada jakoby ogólnem jest prawidłem że sąd pod względem ilości jest powszechnym zatem że sąd szczegółowy jest wyjątkiem od prawidła. Ta zasada znajduje jeszcze bliższe uzasadnienie i ugruntowanie swoje w następujących uwagach:

1° Wszystkie nawet sądy nasze myśli o wszystkich jest [illegible] orzeczenia [illegible] odnosimy do jednego podmiotu, [illegible] dopiero później po bliższem rozpatrzeniu spostrzegamy, że tylko niektóre rzeczy (niektóre) mają tę właściwość, w tedy przestajemy uważać nasz sąd powszechny zdaniem zamieniając go na szczegółowy –

2° Jest stosunkiem zwyczajnym, najczęściej [illegible] że zakres orzeczenia jest większy od zakresu podmiotu (czyli sądów powszechnych) a rzadko w stosunku wyjątkowym nie sąd powszechny.

3. Sądy pojedyncze indywidualne są także jak się okazało sądami powszechnymi

4. Potwierdzeniem tej ogólnej zasady jest sam sąd szczegółowy. Jakkolwiek w sądzie szczegółowym nie cały zakres podmiotu wchodzi do sądu, ale tylko pewna jego część zatem to ograniczenie winno być wyraźnie wypowiedziane (przez wyrazy niektóre, kilka itd) zatem z tej potrzeby tego wyraźnego zastrzeżenia już widać że sąd szczegółowy jest wyjątkowym. Gdy bez zastrzeżenia nie ma żadnego powszechnym być będzie [illegible] niektóry będzie [illegible] więcej będzie sąd powszechny – [illegible] sądem szczegółowym są [illegible] jest zastrzeżeniem [illegible] Ale co więcej sąd szczegółowy orzeka że orzeczenie odnosi się tylko do pewnej części podmiotu, to jest do tych tylko rzeczy które objęte są w tej oznaczonej części [illegible] podmiotu – ale gdy wyjątkowo odnosi do wszystkich tych rzeczy sąd szczegółowy co do [illegible] w tej oznaczonej części [illegible] w rzeczywistości jest sądem powszechnym

95

b) Rozważmy wyżej że w tych w których zdaniach orzeczenie całym swoim zakresem wchodzi w sąd podmiot jest pewnym [illegible] orzeczenie zamykając zadanie do którego wyrażone odnosi się orzeczenie [illegible] zadania – tak że zdanie cechy tego [illegible] a nie innego [illegible] zawiera w sobie też rodzaj i sposób się że podmiot zamyka w sobie [illegible] ukrytą, a w tedy sąd przybiera formę sądu szczegółowego np. Tak sąd wielokrotny niektóre czworoboki mające boki równoległe mają formę sądu szczegółowego niektóre czworoboki są prostokątami – podmiot czworoboki zawiera w sobie niektóre czworoboki do których się stosuje cecha prostokąta a stosuje się wyłącznie do nich – Taki podmiot czworoboki i na które nie są prostokątami wszystkie podzielają się na czworoboki, które mają kąty proste, a do tych stosuje się wyrażenie orzeczenie, i na drugie [illegible]

Takie sądy szczegółowe odróżnić należy od innych w których orzeczenie pewne całym zakresem wchodzi do sądu np. niektóre kwiaty są czerwone. To orzeczenie w prawdzie odnosi się do drugiej w której objęte są kwiaty [illegible]

ale nie odnosi się do niej wyłącznie bo ~~to~~ ~~odnosi~~ się stosuje się także do innych przedmiotów które są zepsowane lub są zakazane — Tym ~~sposobem~~ orzeczenie ~~[illegible]~~ prostota odnosi wyłącznie do nawoskowanych mających kwity proste ~~[illegible]~~

c) ~~b~~ Uważamy że sądy ilości nabierają wtedy istotnie logicznego znaczenia gdy sądy powszechne wyrażają, że to pojęcia ogólne (np. zadające, gromady gatunki, i td) a sądy szczególne stosować wypierają im wszędzie — ~~Jak~~ ~~widzi~~ zachodzi albowiem wielka różnica między tem a tę ilości czyby najwięcej odnosiłaby do pojęcia ogólnego, i tem a tę ilości odnosiłaby jak tu ten datym faktem — a ogólne zbiór, do wielu jednostek jak do całości innych.

d) Sposoby wyrażenia takich twierdzeń logika ~~[illegible]~~ używa do oznaczenia znalezionych zakresów (sięgają ilości w sądach nazywają się znalezionymi zakresów (sięgając quantitatis) — w sądach powszechnych używamy wyrażeń (omnes, quicunque — wszyscy, każdy, który kolwiek i td) w sądach powszechnych przeczących o których będzie mowa poniżej mówi żaden, nikt i td) w sądach szczegółowych ~~w~~ wyrażamy się: niektórzy, wiele kilku, kilka, mnóstwo, i td. (quidam, multi) a dla sądów jednostkowych individualnych używamy wyrażeń sposobów które podam w pozycji w § 22, a najczęściej imion ~~[illegible]~~ oznaczających individua ~~[illegible]~~ imion ~~[illegible]~~ np. Cajus, Sempronius ~~[illegible]~~ ~~np.~~ Piotr, Paweł ~~[illegible]~~ a dokładniej przez wyrazy używające imion własnych np. Ziemia, ~~[illegible]~~ Sokrates, Plato, Alexander Macedoński, Wisła, ~~[illegible]~~ J. Caesar, Karol W. Rzym. Kraków (Wisła, Łomnica i td.) Tu już nie zachodzi żadna wątpliwość co do individualności jednostki —

138

§ 65

II Sądy pod względem jakości (jud. qualitatis)

Mamy wzgląd na jakość sądu gdy nie pytamy o jego ilość, to jest gdy nie zważamy do jak wielkiej ilości rzeczy objętych w podmiocie orzeczenie się odnosi ale gdy chodzi o to czyli wypowiedź sąd przynosi się, przyznaje orzeczenie podmiotowi czyli mu go odmawia, to jest czyli dwa główne pojęcia sądu się jednoczą czyli się też wzajem wykluczają. [Z tego jak powiemy (ob. § 61) tworzą się dwa rodzaje form sądu pod względem jakości:

1. Sąd twierdzący (jud. affirmativum s. positivum) który orzeka że orzeczenie jednoczy się z podmiotem, że przyznanym być ma.

2. Sąd przeczący (jud. negativum s. privativum) który wypowiada że orzeczenie nie jednoczy się z podmiotem, że mu można odmówić, a zatem że dwa pojęcia główne sądu się nawzajem wykluczają.

[Zasadą pierwszą jest tu: że tak jednoczenie się orzeczenia z podmiotem tj. jest przyznanie podmiotowi orzeczenia, jak i tak odmówienie orzeczenia podmiotowi, leży w łączniku (copula)) Stąd widać że obie formy od łącznika zależą.

[Ogólna zasada druga jest: że pierwotną formą jest forma twierdząca a forma przecząca jest formą następną wypadkową. — Jako że w każdym razie sąd twierdzący stoi w myśli poprzedzając formę sądu przeczącego — Trzeba bowiem twierdzenia poprzedzającego aby było czemu przeczyć.

[Ta zasada też była powodem że niemiąc

mowić w §§ tach poprzednich o sądach wywodowych formy sądów twierdzących jako prawidłowej.

Forma sądu twierdzącego ogólnego pochodzi ze stosunku wzajemnego pojęcia podmiotu do orzeczenia. Ponieważ atoli pojęcie w §§ 44 i nast. wytknęli stosunki wzajemne pojęć w ogólności, przeto powyżej ustanawiane zdanie o sądach twierdzących ogólnych odnieść się trzymali wykładu owego ~~w tych §§~~ ~~przy~~ objętych treści §§ niej *

§66.

*1° Sądy twierdzące

Sądy twierdzące są pierwszym rodzajem sądów rozpatrywanych ze względu na jakość sądu —

Sądy twierdzące tworzą się ~~drogami tem~~ odpowiedniemi ~~...~~ drogami które wskazane były powyżej ~~...~~ (§. 62, 63) wyjaśniając wykładali ~~drogi~~ powstawania sądów ogólnych —

A. Tryb pierwszy tworzenia się sądów twierdzących odbywa się według wzoru *zasad §. 54 i nast. — Ten tryb nastawi w tedy gdy pojęcia główne sądu są pojęciami równoznacznemi (n. aequipollentes) czyli naprzemian zamiennemi (te n. reciprocae) ~~w sądach~~ sądy powstałe, dalej tym wykładem (np. w ścisłej wzajemnie w Geometrii)

B. Tryb drugi powstawania sądów twierdzących zachodzi w stosunku podrzędności pojęcia podmiotu i orzeczenia — taki wyraża fig. 2 w § 48. — Jeżeli kółko B ~~jest podmiotem~~ mniejsze, podrzędne jest podmiotem a kółko A większe nadrzędne orzeczeniem, wtedy cale B (wszystkie) jest (są) A. — Jeżeli ~~przeciwnie~~ odwrotnie mniejsze kółko B jest orzeczeniem, kółko A większe podmiotem wtedy twierdzi sąd niektóre A są B — wyprowadzić w tym drugim przypadku

---

* Przypis do §65.

*Wprowadzając mniejszą, że pierwotną, prawidłową formą sądu co do ilości jest sąd twierdzący, wyjątkowo zaś następną jest sąd przeczący. — Każde bowiem aby pierwej coś istniało aby to ~~twierdzenie~~ co twierdzenie czegoś — ~~...~~ aby coś było dodatniego — aby była wprzódy ~~co dodatnio było~~ — trzeba aby ~~aby~~ przeczenie mogło nastąpić ~~był zaprzeczony~~ — Przeczenie jest zniesieniem tego co już jest stwierdzonym, było tylko naszej — np. aby powiadamy że sosna nie jest czerwona to już przedtem ten sąd w naszej poprzedniej myśli zawierający oczekiwanie jakoby że sosna ~~jest~~ była czerwona *zrodzenie aby powiemy ten kwiat nie pachnie ~~...~~ dalej sąd dowodzi że w myśli ~~...~~ powstało sądzili że kwiat ten pachnie — Toż jest gdy ~~...~~ mówimy że to nie ~~jest~~ wielki — nie ma pogody itd.

Wyraz powyżej w §64 okazało się iż pod względem ilości sąd przeczący jest prawidłowym a teraz że pod względem jakości sąd twierdzący jest prawidłowym — wynika stąd że sąd powszechny twierdzący jest prawidłowym i co do ilości i co do jakości — o tej kombinacji powyżej dokładniej mówić mamy.

sąd ciało szczegółowym, ale my tu te uważamy sądy ze względu na ich jakość a nie zas na ich ilość

C Trybem trzecim powstają sądy twierdzące gdy ich podmioty i orzeczenia mają się w stosunku pojęć rozrodzonych (n. disparatae) których zakresy się krzyżują jak widzieliśmy co § 54 w. rozwarte fig 6. Takowe sądy atoli jak już wiemy nie wynikają z prawideł logicznych ale ale polegają na faktach empirycznych na doświadczeniu –

§ 67.

2 Sądy przeczące

Sądy przeczące są drugim rodzajem sądów uważanych ze względu na jakość –

Sądy przeczące jak się rzekło wtedy powstają gdy sąd odmawia podmiotowi orzeczenia, a to z powodu iż pojęcia podmiotu i orzeczenia są pojęciami które się nawzajem wyłączają i wykluczają.

Poznaliśmy §§ od 51 do 54 wykazały nam wszystkie stosunki i tryby w których się pojęcia wogóle wyłączają – Te tryby są dla nas zasadą sądów przedstawienia sądów przeczących

A. – Tryb pierwszy sądów przeczących przedstawił § 52 i fig 4. jest to wzór konieczne go wyłączania się pojęć, jest to tryb gdy pojęcia są sobie sprzeczne (n. contradictoriae) które nam wystąpiły

Tak sprzeczności pojęciami były orzeczenia A i non A, B i non B. – orzeczenia które się z tych sprzeczności utworzyły są B jest non A albo A jest non B. – (§ 52) – Ale takowe orzeczenia nie są jest żadnemi sądami –

98

do 140.

Orzeczenia które nam wystąpiły z tego stosunku pojęć są jak wiemy (z § 52) następujące

B jest non A,
A jest non B.
non B jest A
non A jest B.

Każdy z tych sądów jest sprzecznym (jedn contra dictorium) ma zawierając pojęcia sprzeczne przeciwne, ujemne wyklucza sąd drugi który zawiera pojęcia twierdzące tak gdy pojęcie non A ma się w stosunku sprzeczności (contradictorie) do pojęcia A, więc też sąd B jest non A, jest jednostronnym do sądu B jest A.

ma się w sprzeczności do sądu twierdzącego. Z poprzednich czterech orzeczeń widzimy że w tych rodzajach sądów nie tylko orzeczenia mogą być pojęciami przeczącemi ujemnemi (jak dwa pierwsze orzeczenia) ale też takiemi pojęciami może być i podmiot (jak orzeczenie trzecie i czwarte).

Uważmy że pojęciem przeczącym ujemnem non A mogą być wszystkie inne oprócz pojęcia A, zatem wszystkie pojęcia z wyjątkiem pojęcia A (z ograniczeniem do pojęcia A) odróżnione od pojęcia A, zatem wszystkie pojęcia z wyjątkiem pojęcia A, tylko pomyśleć można z wyjątkiem pojęcia non A a tem samem że pojęcie ujemne, przeczące non A odnosi się do nieskończenie wielu pojęć, że odnosi się do dziedziny pojęć nieskończonej lub że z tego widzimy że sąd mający za orzeczenie ujemne non A lub podmiot) pojęcie sprzeczne, przeczące ujemne (lub podmiotu) nie będzie sądem mieć orzeczenia (lub podmiotu) nie będzie tak zrozumiane oznaczonego, to jest nie będzie sąd ten (lub podmiot) nieskończonej – wskazuje nam to orzeczenie (lub podmiot) do owej dziedziny nieskończonej którą ów wnosek z niego wynika.

[Wynika z sądu ten wniosek (lub podmiot) przeczącym, sąd z orzeczeniem (lub podmiotem) ujemnym non A ma być oznaczonym sądem wręczonym tym że wtedy to pojęcie nieoznaczonego nie ma być odniesione do dziedziny nieskończonej ale że to non A ma być odniesione do dziedziny w której jak wszystko jest zawarte z wyjątkiem A. nie mieści się tylko non A i pojęcie A. bo w niej mogą być tylko jeszcze pojęcia inne –

Tak np. sąd B jest non A

str. 141

się połączenie. W takim razie non A nabiera znaczenia dodatniego.

Z tego co się wyżej mówiło wynika że sądy które Kant nazwał sądami ograniczającemi, czyli nieskończonemi (judicia limitativa, infinita) a które mają orzeczenia przeczące np. non A, odnoszą tak samo do dziedziny nieskończonej, ograniczonej zaś jedynie zakresem pojęcia etc.

B. Drugi rodzaj.

~~Za tem orzeczeniem pojęcia A, bo nieskończenie wiele pojęć istnieje które są non A. Takimże sąd taki jak: B jest non A wielka [illegible] przeczy że orzeczenie odpowiednie przedmiotowi B nie jest w obrębie pojęcia A ale nie wskazuje czem jest to orzeczenie — śród takowych.~~

~~B. [illegible] się już [illegible] zaprzeczone A, w którym zamknięte jest orzeczenie odpowiedniego przedmiotowi B. — Ale taki sąd już zaliczać [illegible] sądem w przeczeniu drugiego rodzaju o którym mowa poniżej —~~

jest prawdziwe [illegible] a ma prawdziwe [illegible] które w tablicach [illegible]

B. Drugi rodzaj tworzenia się sądów przeczących gdy wykluczenie się podmiotu a orzeczenia jest wielkie to jest gdy oba pojęcia sądu są pojęciami przeciwnemi (n. contrariae) z których każde w stosunku do znaczenia przeciwnego wyklucza [illegible] ~~jak to~~ których znaczenie wyklucza fig 3. § 53 i § 50 iż pojęcia ~~§ 53.~~ więcej niż Z w stosunku do znaczenia ~~[illegible]~~ w stosunku [illegible] mają się do siebie jako pojęcia rzędowe współrzędne, nie jako pojęcia rzędowe zamknięte w jednem ogólniejszem zakresem wspólnem a [illegible] od nich pojęcia. To jest że się mają jako rzędowe gatunki objęte wspólnem [illegible] rodzajem. — Sąd więc przeczący tego rodzaju oznacza że podmiot S nie jest Aa (fig 3 § 50) to jest że S nie należy do gatunku Aa ~~że S należy np. do~~ który jest orzeczeniem ~~[illegible]~~ że S należy do innego gatunku np. do Ab, który jest jego odpowiednim orzeczeniem, że więc S i Aa są sobie ~~przeciwne~~ współrzędne więc wyłączają się i wzajemnie, bo oznaczają różne gatunki, a gatunki [illegible] różne są sobie przeciwne więc ~~wykluczają~~ nawzajem się wykluczają.

142

C. Trzeci typ tworzenia się sądów przeczących odbywa się wtedy gdy podmiot i orzeczenie sądu danego są pojęciami rozporządnemi (lub disparatae) których zakresy nie ... stosunki ... rozporządnych przedstawił § 54 na fig. 6. Sąd taki orzeka że ... A nie są B. Postrzegamy co do tego już kilka razy że pojęcia rozporządne nie podlegają żadnemu prawidłu logicznemu zatem też sądy przeczące tego typu nie mają podstawy logicznej ale opierają się z doświadczenia, a takiemi ... zatem § 63 przyp. c)) Sob. § 63 ...

się wykluczają, a podmiot orzeczenie sądu nie mieści się w części społecznej zakresu ze ... ale mieści się w części która każdemu z tych zakresów przysługuje

Przypis do str. 142

100

I

A) Każdy sąd sprzeczny (jud. contradictoria) wypłynąć nam z § 52. fig 4 który nam przedstawił stosunek pojęć sprzecznych — z tego stosunku ... — oraz non B jest A, non A jest B. Widzimy więc że nie tylko orzeczenie sądu ale i podmiot jego może być pojęciem przeczącym, sprzecznym. — Tę rzecz zauważył już Arystoteles (de Interpr. rozdz. II i rozdz. X) (Tak on wyraża się o tem w sposób następujący lub przez: „To ... sąd twierdzący lub przeczący może być albo rzeczownikiem, (właściwym, „oznaczonym ... albo też nieokreślonym, „rzeczownikiem, rzeczownikiem bezimiennym, „rzeczownikiem, nieokreślonym, tak wyrażenie „nieoznaczonym, nieokreślonym, jak wyrażenie „nieczłowiek jest takowym nieoznaczonym. Podobnie wyraz „nieokreślonym rzeczownikiem. Podobnie wyra- „nie niezdrowy jest nie jest właściwym słowem „słowem (verbum) ale raczej nieokreślonym „nieoznaczonym — Tak więc — powiada następnie „Arystoteles — każde twierdzenie (przyznanie) składa „i każde przeczenie (odrzucenie) (podmiotu) „się albo z właściwego, oznaczonego rzeczownika „i z takiego orzeczenia słowa (verbum) — albo też z nie „właściwego rzeczownika i takiego słowa.“

Z tych słów Arystotelesa widzimy jako on trafnie uważa że przeczący (sprzeczny) podmiot lub przeczące orzeczenie nie stanowią jeszcze przeczącego sądu — To zdanie jest i tu słuszne bo takowe sądy zawierają jedynie przeczenie jednego z dwóch tych pojęć, a jednak sąd przeczący może być w całości swojej, wtedy sądem twierdzącym; to zaś

Tak np. sąd: B jest non A jest sądem sprzecznym w stosunku (contradictorii) bo jego orzeczenie non A jest w stosunku sprzeczności (contradictorii) do A. — Gdy jak wiemy w stosunku pojęć sprzecznych wynikają sądy B jest non A, A jest non B, oraz

!

tak może przybywać w sądzie twierdzącym, jak i w przeczącym — a zatem że takowe przeczące (sprzeczne) pojęcia

151 101

[Uważmy że niekiedy się zdarza że sąd będący poprzednikiem a sąd czyli podmiotem a sąd będący następnikiem czyli orzeczeniem są sądami równoznacznemi, bywa to wtedy gdy następnik jest następstwem wytworzonem tego jedynego powodu który wyrażony jest w poprzedniku i nawzajem powód wyrażony w poprzedniku jest wyłącznym i jedynym możliwym powodem tego następstwa – (np. w każdym trójkącie jeżeli wszystkie boki są równe wtedy też w tym trójkącie wszystkie kąty będą równe –) w takim razie napowrót sąd odwrócić bo można następstwo położyć na miejscu powodu, a powód na miejscu następstwa – skutkiem czego można z tego sądu wysnuć sąd inny sprawny (np. w każdym trójkącie jeżeli boki nie są równe wtedy też kąty jego nie są równe).

Takowe sądy nazywają się sądami warunkowemi napowrót zamiennemi (jak. reciproca).

Geometrya obfituje w przykłady zamiennych sądów tego rodzaju (np. Geometrya [illegible] księga [illegible] XII)

Takowe sądy albo nadto się zdarzają (§ 62) sądami prowincyonalnemi, bo jak wiemy w sądach wszelkości orzeczenie podmiotu prawidłowo występuje częściej zakresu orzeczenia) bo zakres orzeczenia bywa większy niż zakres podmiotu. ‡

‡ Że orzeczenie nie odnosi się prawidłowo wyłącznie do podmiotu danego sądu ale odnosi się też do innych rzeczy które nie są objęte w podmiocie danego sądu

Ogólne prawidło co do zastosowania do sądów warunkowych

152.

ma to znaczenie iż w nim orzeczenie to jest [illegible] czyli następstwo jest obszerniejszego zakresu niż zakres podmiotu (powodu) to jest niż zakres powodu, [illegible] z tego wynika czyli poprzednika, że następstwo prawdopodobnie wieczystę nie jest skutkiem wyłącznie owego jednego powodu wyrażonego w poprzedniku, że ale że może być następstwem jeszcze wielu innych powodów.

a) Sąd warunkowy może się stać wyższym stopniu złożony razem tylko [illegible] – albo może następić albo 1° że powód (warunek) znowu zależeć może od jakiegoś wcześniejszego powodu (od warunku) od dalszego warunku – albo że następstwo może być powodem dalszego z kolei następstwa – 2° albo też że potrzeba spółczesnego i społecznego działania dwóch lub więcej powodów wspólnych by następstwo mogło mieć miejsce a znowu z kolei a tych następstw spółczesnych może być dwa lub więcej –

Widzieliśmy że sąd warunkowy jest sądem złożonym, ale z dwóch sądów, ale on może się składać a także z większej jeszcze liczby sądów, składany się sąd warunkowy w wyższym znaczeniu złożony albo tym tylko że sąd będący poprzednikiem w danym sądzie sam może też stać się następnikiem lub może być następstwem jakiegoś poprzedzającego go będącego względem niego powodem sądu – a podobnie sąd będący następnikiem w danym sądzie sam może się stać poprzednikiem (powodem) względem zadanego sądu będącego dla niego następstwem. (np. niechaj sądem danym będzie sąd: jeżeli S jest A to S jest B.

złożony, jeżeli warunek danego sądu sam będzie warunkowy i jeżeli następstwo danego sądu będzie powodem dalszego następstwa

z niego tworzy się sąd warunkowy złożony jeżeli X jest S a jeżeli S jest A to S jest B, a B jest Z – [illegible]

2° złożony sąd warunkowy może też tworzyć się nie przez ale potrzeba dwóch lub trzech powodów spółczesnych aby one razem mogły stworzyć następstwo lub dwa powody: jeżeli zarazem S jest razem A i B i C to jeżeli S jest A i B i C to S jest P i X i Z – (jeżeli grunt jest urodzajny jeżeli jest dobrze uprawiony i jeżeli pora jest sprzyjająca to można się spodziewać obfitych zbiorów i zadowolenia

społecznych aby one razem mogły stworzyć następstwo takiego powód jest powodem wielu następstw.

wypis

e) Widzimy że wręcz inny jest stosunek orzeczenia (relatio) do podmiotu w sądzie kategorycznym a inny w sądzie warunkowym.

W sądzie kategorycznym orzeczenie odnosi się do samej istoty podmiotu i (367) sąd orzeka czyli orzeczenie tkwi w samej istocie podmiotu lub jej jest przeciwna. A jest B, A nie jest B — zachodzi (stosunek zaczny) i jest przeważana — Przeciwnie gdy w sądzie warunkowym orzeczenie przypisane jest pod warunkiem podmiotowi i jest mu odmówione pod warunkiem, zatem okazuje że orzeczenie nie odnosi się do samej istoty podmiotu, ale że przeciwnie i podmiot są z względem siebie † Jeżeli A jest to jest B. — Jeżeli Piotr jest zacnym, to jest szanowany — To orzeczenie szanowany nie tkwi istota podmiotu ze samą istotą Piotra — bo Piotr może być zacnym, może być i niezacnym, więc może się z nim łączyć orzeczenie szanowany, łączenie się i niełączenie się orzeczenia i podmiotu jest dopiero możliwe albo rozłączy i nim nie łączy † Piotr i orzeczenie szanowany są przeciwnie względem siebie samoistnemi, (relatio) stosunkiem jedno do drugiego zewnętrznym.

Dopiero gdy ten warunek się ziści gdy zacność Piotra będzie wszystkim wiadomą, wtedy utworzy się sąd kategoryczny Piotr zacny stosunkiem jest szanowany — w tym sądzie orzeczenie „szanowany” odnosi się do samej istoty Piotra bo zacność jest jego istotą jest wszystkich. Stosunek orzeczenia do podmiotu (relatio) jest więc wewnętrznym stosunkiem.—

† zewnętrzne i samoistne mają się do siebie samoistnie

~~56~~ 70

Sąd rozjemczy (jud. disjunctivum)
jest trzecim rodzajem sądów wyptu-
jących ze względu na stosunek
(relatio) podmiotu i orzeczenia
Sąd rozjemczy ma tę własciwość
iż jedynie w sposób ogolny więc nie
oznaczony wyraża stosunek obu
pojęć wchodzących do sądu-
To zaś dzieje się dwojakim trybem
A. Bo albo sąd na miejscu orzeczenia
kładzie ~~wiele~~ pewną ilość pojęć
i orzeka że jedno z tych pojęć jest
rzeczywistem orzeczeniem, z wykluczo-
niem wszystkich innych rowniez
przytoczonych – ale sąd nie wyraża
które to pojęcie z przytoczonych pojęć
jest tem orzeczeniem odnoszącym się do podmiotu
posiada więc sąd:
S (Podmiot) jest albo a, albo b
albo c. (jako trzy ~~możliwe~~ orzeczenia z których każde może tej odnosić do Podmiotu S
sąd więc ~~wyraża że~~ ~~zez~~ ~~orzeczenie~~ odnośnie do S jest jedno
tym ale
z trojga z wykluczeniem dwoch
drugich pojęć – np. ~~Trojkąt który~~ Każdy trojkąt ~~każdy~~ S ~~(~~ jest ~~może być~~ ~~bodzie~~ albo prostokątnym, albo rozwarto
kątnym, albo ostrokątnym (trzy
możliwo S)

Przecież uważać należy iż w sądzie
rozjemczym pojęcia a, b, c nie wyją
byś jakiemi którekolwiek ale że one być
będą
mają pojęciami szczegołowemi składa-
zakres jednego i tego samego ogolniejszego pojęcia bojąt
jącemi ~~jedno i to samo pojęcie ogolniej~~
np. ~~zakres~~ ~~np~~ X. zakres nadrzędnego pojęcia X
~~sąd~~ ~~nadrzędne~~ – w którem pojęcia a, b, c
zakres tego pojęcia ogolnego
~~się~~ pojęcia podrzędne
się mieszczą jako gatunki – ~~To pojęcie~~ X
ogolne jest więc tu rozjęte na pojęcia
a, b, c, które on w sobie zawiera X., ~~te pojęcia mają się do~~
szczegołowe ~~które w sobie zawiera~~ ~~owe a~~, c.

B Tryb drugi sądu rozjemczego odbywa się co do podmiotu – wszystko to co się wszelko powyżej rzekło o sądzie rozjemczym co do orzeczenia ma swoje zastosowanie i co do rozjemczego podmiotu – w tym drugim trybie sąd odpowiedni orzeka jakoby podmiot S albo A albo b, albo c jest tożsame – # [Tutaj nie pojęcia ogólnego zakres X w którym się mieści podmiot jako jego szczegółowe pojęcie, rozpada się na wszystkie swoje szczegółowe części wykluczające się wzajem. Sąd ie na swoje szczegółowe pojęcia – wszystkie przystawa ale nie wyraża które z nich jest rzeczywiście podmiotem odnoszącym się do orzeczenia, orzeka tylko że jedno z tych wyliczonych pojęć jest tym podmiotem z wyłączeniem wszystkich innych

Części szczegółowe na które rozpada się zakres orzeczenia lub podmiotu mają się wzajem jedne do drugich jako pojęcia spółrzędne (coordinatae) – § 50

Te części szczegółowe nazywają się członkami rozpiętemi sądu (membra disjuncta) &

Jakoż te członki mogą zostawać do siebie albo A albo jako pojęcia sprzeczne (contradictoria) np S jest albo a albo non jest a – § 40. 42. 52.

B albo członki mogą mieć w stosunku pojęć przeciwnych (contraria – § 41, 50, 53 B.) W formie pierwotnej mieć się może mieć mogą jedynie dwa członki w formie drugiej może być członków nie tylko dwa (np S jest osobą która albo mężczyzną albo kobietą) ale ich może mieć niezrównanie więcej

II (albo Sokrates, albo Plato, albo Arystoteles jest (tym właśnie S) jest największym filozofem Grecyi – P.

E ~~które jako mające wzajem się wyłączają~~ tworzą, § 50

& [Gdy te członki mają się wzajem wykluczać, każdy każdego zatem sądy rozjemcze mogą mieć dwie następujące formy

156.

np. to dzieło sztuki (to dzieło jedno ściśle oznaczone) jest albo dziełem architektury albo rzeźby, albo malarstwa, albo muzyki, albo poezyi.

Gdy ~~zaś~~ pojęcia różnią się tem, że sądu ~~gdy przełomogą być albo~~ rozjemczego mogą być do siebie albo w stosunku sprzeczności (contradictio) albo w stosunku przeciwieństwa (contrarietas), mające wzajem wyłączenie wszystko

z tąd ich pojęcia rozrzędne (disparatae) jako nie wykluczające się wzajem nie złożą sądu rozjemczego — jakoż pojęcia rozrzędne mogą być żadne np. ~~Piotr jest uczony~~

Tak nie będzie sądem rozjemczym,

Piotr jest albo uczony
albo uczciwy
albo zdrowy.

~~Bo Piotr~~ Te trzy pojęcia się nie wykluczają; są zgodne więc mogą być wszystkie razem odnosić przyznane jako orzeczenia do Piotrowi.

Gdy zaś w sądzie rozjemczym pojęcia (to jest albo sprzeczne albo przeciwne) różnią się wykluczając się nawzajem wszystko, stąd że gdy wiedzieć będziemy które z tych pojęć jest prawdziwe, który z nich zakres odnosić się do podmiotu (lub dowiemy się ...) będziemy ...

[Z tego wynika że w sądzie rozjemczym przywiedzione być winny w zupełności wszystkie części szczegółowe owego ogólniejszego pojęcia X w którym się zakres mieści orzeczenie (albo podmiot) sądu — Bo gdy części nie będą w zupełności przywiedzione wnioski ze sądu rozjemczego nie będą pewne.

Kiedy ... znamy wszystkie które to pojęcie jest, odgadniemy które jest prawdziwe — bo takowe może być tylko jedno ze wszystkich. [Z tego wynika

* [Gdy w każdym sądzie rozjemczym podmiot odnosi się do dwóch lub kilku możliwych orzeczeń albo też jedno orzeczenie odnosi się do dwóch lub kilku możliwych podmiotów, przeto widać że każdy sąd rozjemczy w sobie dwa sądy lub kilka sądów osobnych mieści, na które sąd rozjemczy rozebranym być może [Sądy rozjemcze....

* [Sądy rozjemcze także się ze względem na ilość mogą więc być powszechne albo szczegółowe, np. „wszystkie

[Powszechne będą, np. „wszystkie S są albo a albo b albo c — podobnie każde S, zawsze S itd

[Jak sądy rozjemcze tłączą się ze względem na ilość i ze względem na jakości tak również mogą ~~stanowcze~~ być znaczenia kategoryczne albo ~~hipote~~ warunkowe czyli hipotetyczne.

Sądy rozjemcze będą kategoryczne, gdy gdy wyrażają się stanowczo, gdy są czerpane z istoty rzeczy — Tak jak to bywało w całym naszym dotychczasowym wywodzie

[Sądy rozjemcze ~~będą hipotetyczne~~ przybierają charakter ~~rozjemczy~~ hipotetyczny dwojakim trybem

~~A Gdy cały sąd rozjemczy ma~~

A. Gdy cały sąd rozjemczy staje hipotetycznym, to znaczy może mieć miejsce [1° ~~gdy~~ sąd gdy ~~przy~~ twierdzimy jest rozjemczy np. jeżeli S jest X ~~to~~ wtedy X jest ~~może być~~ albo a, albo b, albo c [2° ~~Gdy~~ Gdy podmiot ~~orzeczenie~~ jest rozjemczy jeżeli a jest, albo jeżeli b jest albo jeżeli c jest wtedy ~~np jeżeli a i b są~~ jest P.

~~np. w sądzie~~ jest

B. ~~Gdy sąd który~~ Rzeczywiście pojęcie że każdy sąd rozjemczy składa się z ~~kilku sądów~~ z dwóch lub z kilku sądów osobnych na które ~~ten~~ rozebrany być może — Te sądy osobne mają charakter sądów hipotetycznych np ~~że~~ sąd rozjemczy orzekający że S jest albo a, albo b, albo c mieści w sobie sąd hipotetyczny: jeżeli S jest a wtedy S nie jest ani b ani c — dalej ~~sąd~~ mieści w sobie sąd hipotetyczny: jeżeli S nie jest ani a, ani b, wtedy S jest c. itd.

[Szczególowe sądy rozjemcze będą np. niektóre, wiele X i S są albo a albo b, itd. — ~~albo też~~ podobnie gdy powiemy niekiedy S, czasem S itp. jest ~~są~~ albo a albo b.

Sądy rozjemcze tłączy jeszcze ze względu na jakości mogą wie być twierdzące albo przeczące

~~S jest albo a, albo b~~ — S jest albo a, albo b.

[Twierdzący sąd jest S jest albo a, albo b.

[Przeczący sąd rozjemczy przeczący będzie S albo nie jest a, albo nie jest b, albo nie jest c itd.

~~Gdy w każdym sądzie rozjemczym podmiot odnosi się do kilku orzeczeń, albo orzeczenie odnosi się do kilku możliwych podmiotów nie widać że każdy sąd rozjemczy może być rozebrany na kilka sądów osobnych —~~ ~~ilości osobnych sądów odpowiada będzie ilość orzeczeń w sądzie —~~

~~Gdy w sądzie rozjemczym~~

Gdy prawda każdego z tych sądów osobnych ~~zależy~~ zależy od tego czyli inne sądy są fałszywe a ~~nawet~~ na odwrót fałsz jednego ~~zależy~~ zależy od tego czyli inny jest prawdziwy, ta zależność sądów od ~~tej~~ pewnej okoliczności nadaje im formę sądów warunkowych (hipotetycznych) np ~~gdy~~ S jest albo a albo b, albo c jeżeli S jest a wtedy nie jest ani

158.

Podobnie jak też dwa przeciwieństwa na przykład sądy, tak i wszystkie sądy osobne objęte w sądzie rozjemczym są sądami warunkowemi hipotetycznemi – Okazuje się przytem że sądy hipotetyczne są podstawą sądów rozjemczych – z tego też powodu nauka o sądzie hipotetycznym poprzedza naukę o sądzie rozjemczym – ‡ [Jak sąd ...

Sąd rozjemczy polega na prawie zasadniczem wyłączającem środek (prawo exclusi tertii s. medii)

Zastosowanie tego prawa do sądu rozjemczego samo przez się jest jasne gdy sąd ma tylko dwa człony rozjemcze – czyli one mają się do siebie jako sprzeczne (contradictoria) czyli jako przeciwne (contraria) wykazując jedno z nich będzie prawdziwe a drugie fałszywe.

Przecież prawo zasadnicze wyłączające środek stosuje się również ściśle do sądu rozjemczego mającego więcej członków rozjemczych.

‡ [Jak sąd rozjemczy wiąże się z istotą sądu kategorycznego i sądu hipotetycznego tak podobnie może własną swoją istotę rozjemczą potęgować i stać się rozjemczym pod wielu względami – to jest że sąd rozjemczy który jako już sam przez się wieńczy jest sądem złożonym może się stać jeszcze więcej złożonym stopnia złożonym – dwojakim sposobem

1. Każda z części człon... na które rozjęte, jest wyjście ogólniejszy, znowu może być rozjęta na swoje części szczególne. Formuła w takim razie będzie następująca S jest albo a albo b, – a jest albo c albo d. b jest albo e albo f i tak następnie.

2. albo też sąd rozjemczy złożony powstaje jeśli tak to samo pojęcie które było już raz rozjęte z pewnego względu, owa zaś z innego drugi raz rozjęte za każdym razem z innej strony – formuła – będzie S jest pod pierwszym względem albo a albo b pod drugim względem jest albo c albo d i t. d.

W takim bowiem wypadku jedna i ta sama rzecz, jedno i to samo pojęcie przedstawia różne strony różne względy, z których każdy ma różne właściwości na które ten wzgląd ta rozmaitość będzie ... Tak ...

Przypisy do § 69.

a) ~~Gdy sąd~~ Twierdzimy iż toż ~~stosownie~~ względem na stosunek (relatio) wyrażamy rozmaitością rodzajów sądów ze podmiotu a orzeczenia — Sąd

— a) Przy wyrażeniu twierdzimy rozmaitych stosunków podmiotu i orzeczenia który się udobitnia w rodzajach sądu występujących

a) Rzekliśmy w § 67 że rodzaje sądów które występują ze względu na stosunek (relatio) mają tę właściwość iż w nich jaśniej szczególniej i dobitniej wyświeca się stosunek ~~pod~~ między podmiotem a orzeczeniem — ~~Jak~~ W sądzie kategorycznym ~~stosunek tych~~ który jest pierwszym rodzajem tych sądów dwóch pojęć sądu był ten iż one odnosiły się do samej istoty wewnętrznej rzeczy a nie do jej dorywczych przypadkowości (accidentia). Z tego powodu sąd kategoryczny zasadza się na prawie tożsamości i najogólniej sprzeczności (princ. ident. princ. contradictionis)

~~W sądzie~~ [Sąd warunkowy który jest drugim rodzajem tych sądów wyraża ten stosunek obu pojęć zawisłych od siebie (wzajemnie). Sąd warunkowy opiera się na prawie zawisłości od okoliczności możliwej — [Sąd zaś rozjemczy (sąd disjunctivum) ~~który jest~~ będący trzecim rodzajem ~~tych~~ sądów wyraża ~~ten~~ stosunek w sposób obu pojęć nie oznaczony bo na miejscu ~~podmiotu albo~~ orzeczenia (albo podmiotu) kładzie ~~dwa lub~~ więcej ~~szczególnych~~ dwa szczególne pojęcia lub ~~kład~~ większą ich liczbę, orzekając iż jedno z tych pojęć jest ~~podmiotem albo~~ orzeczeniem (albo podmiotem) sądu z wykluczeniem wszystkich innych pojęć ~~razem~~ — Sąd rozjemczy polega na prawie wykluczającem trzeciego (princ. exclusi tertii)

C ~~b)~~ ~~Dodzieliśmy~~ Powiedzieliśmy w § że w każdym sądzie rozjemczym mieści się w sobie dwa sądy osobne lub kilka sądów ~~rozbrać~~ (albo stosunków) osobnych na które sąd rozjemczy rozebrać można. — Niechaj np ogólniejsze pojęcie X w którym mieści orzeczenie sądu ~~jako ponowne~~ będzie rozjęte na członki a, b, c — wtedy sąd rozjemczy orzeka że podmiot S jest albo a, (że S jest) albo b, (że S jest) albo c [Sądy ~~szczególne~~ osobne które w tym sądzie będą następujące mieszczą się w tym

Do Pana Wł. Tedy Stawu! po przypisku a) nastąpi przyp. b) który jest na str. 160 po napisaniu go trzeba się wrócić do c) który jest na str. 159 — potem pisać dalej

[illegible] względem [illegible] (§ 68 przyp. c) [illegible]

1.o Jeżeli S jest a, tedy S nie będzie ani b ani c.

2 Jeżeli S nie jest ani b ani c tedy S będzie a.

3. Jeżeli S jest b tedy S nie jest ani a ani c

4 Jeżeli S nie jest ani a ani c tedy S jest b.

5 Jeżeli S jest c tedy S nie jest ani a, ani b.

6. Jeżeli S nie jest ani a ani b tedy S jest c.

Widzimy że z tych sześciu sądów pierwszy z drugim, trzeci z czwartym, nareszcie piąty z szóstym są sądami napowrót zamiennemi (jud. reciproca) bo podmiot w jednym jest orzeczeniem w drugim sądzie — i na odwrót. Spostrzegamy również iż każdy z tych sześciu sądów wysnutych z danego sądu rozjemczego jest sądem warunkowym (hipotetycznym) a zatem widzimy słuszność gdyśmy rzekli iż zasadą sądu rozjemczego są sądy warunkowe

6) Nast. §. żąda aby w sądzie rozjemczym przywiedzione były w zupełności wszystkie człony rozjemcze (membra disjuncta) to jest aby były wymienione bez wyjątku wszystkie części składowe owego ogólniejszego pojęcia X w którego zakresie mieści się orzeczenie (albo podrzędne) będącemu owo w nim, inaczej wyprowadzone ze sądu rozjemczego nie będą pewne szczególne. Bo obaczmy co dzieje się gdy jedno z tych części pojęcia będzie opuszczone. Niechaj np. będzie rozjęte na składowe ogólniejsze X (membra disjuncta) części a, b, c, d, z których jedna ma być orzeczeniem — Sąd zaś z opuszczeniem części d, orzeka że S jest albo a, albo b, albo c wtedy zaiste gdy wiedzieć będziemy że a jest prawdą, wnosić możemy z pewnością że wszystkie inne wykluczone są zupełnie, jeżeli zaś wtedy wiedzieć będziemy że a i b jest tolnem ... nic o prawdziwości pojęcia c wnosić nie możemy

bo byłoby można żeby własności owe [pojęcie] opuszczone a jednak to prawda —

d) — Powiedzieliśmy w § że każdy sąd rozjemczy jest [jużci] sam przez się sądem złożonym, ~~ale~~ może [jednak] i jeszcze w wyższym stopniu złożonym, ale może się dalej następującym sposobem

1. Każda z części szczególnych na które rozpada się jakieś [ten pojęcie] ~~pojęcie szczególne~~ ogólniejsze znowu z kolei może być rozłożona na nowe części szczególne, [utworzony] ~~formuła~~ w takim razie będzie następujący [formuła]: S jest albo a albo b, albo c, a jest albo d albo e, b jest albo f albo g itd. ~~np~~ [Przykładem będzie: Jestestwo natury jest albo minerałem — albo rośliną — albo zwierzęciem — minerał jest albo ziemisty, albo solny, albo kruszcowy albo palny. Roślina jest albo jawnokwiatowa albo skrytokwiatowa. Zwierzę jest albo kręgowe albo bezkręgowe i t. d.

~~2. albo też pojęcie [pojęcie] o którym mowa~~

~~Z tego~~ Z powyższego widzimy jak sąd rozjemczy złożony przedstawia rozgałęzienie pojęcia pierwotnego na szczególne rodzaje i znowu te rodzaje rozczepia na szczególne gatunki —

2. Inaczej przedstawia się rzecz gdy sąd rozjemczy złożony ~~przedstawia~~ [przypadkiem] ~~zawsze~~ [orzeka] jedno i toż samo pojęcie ~~na~~ [do] jakiegoś ale pod ~~takiem~~ [z innej strony] z innego względu. Wtenczas takiego sądu [pojęcie] ~~po~~ zapatrywać się można — Wzorem takiego sądu rozjemczego będzie formuła następująca: S jest albo a, albo b albo c. To samo S pod ~~innym~~ [drugim] względem uważane ~~może~~ [jest] być albo d albo e albo f, — i znowu pod trzecim względem to samo S ~~może~~ jest albo g albo h. albo i —

Przykład: Dzieło sztuki jest albo rzeźbą, płótnem albo płaskorzeźbą — Dzieło sztuki pod względem na materiał jest albo z kamienia albo z metalu, albo z drzewa albo z gliny, albo z gipsu, ze względu na styl jest albo klasycznym albo romantycznym, ze względu na sposób przedstawienia jest albo idealnym albo realistycznym, i t. d. ‡

‡ Drugim przykładem takiego drugiego wzoru ~~może~~ ~~być~~ może być wszystko w naszej [illegible] ~~[illegible]~~ Jeden i ten sam człowiek może być uważany ~~pod~~ ~~[illegible]~~ pod rozmaitymi względami — pod względem [illegible] (jest [illegible]) pod względem na [illegible] (jest [illegible]) — dalej ze względu na [illegible] (ze względu na [illegible]) i t. d.

c. Nadto orzeka że sąd rozłączny podlega prawu zasadniczemu wyłączającemu środek (princ. exclusi tertii sive medii).

Zastosowanie tego prawa do sądu rozłącznego jest oczywiste nie wymaga tłumaczenia gdy sąd rozłączny należy do pierwszej formy to jest gdy człony sądu mają się do siebie jako pojęcia sprzeczne (contradictoria) S jest albo a albo non a. Takie sądy tej formy mogą mieć jedynie dwa człony — więc orzekają że koniecznie S jest tylko albo a albo non a jedno z dwojga, i trzecie pojęcie, któreby było ani a, ani non a jest niepodobnem —

Lecz to samo prawo również ma pełne zastosowanie do sądów rozłącznych drugiej formy, w których więcej niż dwa człony (to jest do przypadku gdy sąd mieści w sobie kilka członków rozłącznych, a tem samem gdy one mają się do siebie jako pojęcia przeciwne (contraria)) S jest albo a, albo b albo c. gdy b jest non a, gdy c jest non a — b, c nazwijmy objęte wspólnem wyrażeniem non a — Tym sposobem znowu otrzymamy dwa człony a i non a — więc znowu orzekamy że S jest albo a albo non a. Sąd orzeka że S jest albo a albo S jest nie a, jedno z dwojga, trzecie pojęcie jest niemożliwe — w tem atoli orzeczeniu również a zatem stanowią wspólne dzielenia jako że c jest nie a —

Jakoż i w tym przypadku rozdzielają się wszystkie przytoczone pojęcia przeciwne na dwa sprzeczne sobie, contradictoria działy, do których pełnem prawem stosuje się owa zasada to logiczna wyłączająca środek czyli trzecie, środkowe pojęcie —

Jakoż

Jakoż niechaj będzie sąd rozjemczy:
S jest albo a, albo b, albo c, albo d.
W tym sądzie który sąd: S jest albo a, albo
~~nie~~ S jest nie a. więc jedno z dwojga
tu ci sąd jest wykładany — a tak oczywiście
widzimy zastosowania prawa wyłączonego
środka. (pr. excl. tertii ~~..~~ sive medii —
rozumie się że to nie a ogarnia w sobie
b oraz c, oraz d, te trzy pojęcia złożone
tu są w jedności (z wspólną) pojęciem, przeczącem
wyrażonem nie a —

B. Rodzaje pochodne Sądów.

§ 78

I. Sądy powstające z połą-
czenia względów pierwotnych

Fałszywniejszy

wydzieliśmy jako względu na ilość
i względ na jakość sądu może
być ~~...~~ Teraz że sądem kategorycznym
podobnież ze sądem warunkowym
nakoniec ze sądem rozjemczym
— twarzmy atoli że najważniejsze
dla ~~..~~ logiki są ~~sądy~~ rodzaje sądów
~~potwierdzenia~~ wynikające z połączenia ~~samych~~
samego względu na ilość ze
względem na jakość — Albowiem
jakikolwiek będzie rodzaj sądów
~~najważniejszy~~ najgłówniejsze
będą dwa ~~..~~ łączenia.

163

6

1° Do jak wielkiéj ilości ~~ilości~~ rzeczy
objętych w podmiocie odnosi się
orzeczenie sądu – będzie to ich wzgląd
na ilość (quantitas)

2° Jakiém sposobem odnosi się orze-
czenie do podmiotu – czyli sąd ~~orze-~~
~~czenie~~ przyznaje orzeczenie podmio-
towi – czyli też podmiotowi tego orze-
czenia odmawia – będzie to ich
wzgląd na jakość (qualitas)

Te względy sobą potęgowane wzajem
~~obejmą~~ ~~odpowiedzą na~~ uważając
okoliczności najważniejsze dla każdo

go sądu –

Gdy atoli jak wiemy (z §§ 62 do 64)
ze względu na ilość ~~rodzą się~~ powstają dwa
rodzaje sąd~~u~~ bo a) sąd powszechny
b) sąd szczególny – a gdy ze względu
na jakość ~~mogą być~~ są również
dwa rodzaje bo a) sąd twierdzący
b) sąd przeczący zatem z przyczyny
~~tych czterech~~ (z kombinacyi) tych czterech
rodzajów sądu powstają cztery wielkie
(kombinacye).

do 163

c

do sad postawi
Panu Wł. d. 12 Marca –

~~radzaje sądów~~ które rodzaje sądów kombinacye które w logice [illegible] są ważne a tak często się powtarzają, iż je zwykle dla skrócenia oznaczają samogłoskami A, E, I, O. –

Kombinacye te są następujące

(formami, lub rodzajami (modi) zowią. Te więcej ~~zwykle formami rodzajami~~ czyli formami się zowią – Te rodzaje czyli formy są tak ważne)

‡ (jud. universale affirmativum) 1. Sądy powszechnie twierdzące ‡ oznaczone przez A – wszystkie S są P. wszyscy ludzie są jestestwami rozumnemi –

(jud. universale negativum) 2. Sądy powszechnie przeczące oznaczone przez E – żadne S nie jest P. – żaden (nikt) z ludzi nie jest wszechmocnym.

(jud. particulare affirmativum) 3. Sądy szczegółowo twierdzące oznaczone przez I. – niektóre S są P. – niektórzy ludzie są uczeni.

(jud. particulare negativum) 4. Sądy szczegółowo przeczące oznaczone przez O. niektóre S nie są P. niektórzy ludzie nie są uczeni –

[Dla łatwiejszego zapamiętania tych czterech tak ważnych rodzajów sądu i ich znaków, scholastyka utworzyła wiersz następujący

Assent A, negat E, sed universaliter ambo;
Asserit I, negat O, sed particulariter ambo. – (+)

~~Porównaj~~ [illegible] których [illegible] tak często [illegible] dalej

Powyższe nasze wykłady w §§ od 47 do 54 i §§ 1 do [illegible] wyjaśnią nam bliżej te cztery rodzaje sądów wynikające z kombinacyi ilości i jakości a wytłumaczą nam ~~[illegible]~~ z kolei tych czterech rodzajów sądów tak co do ich stosunku jako co do zakresu treści. Także wyjaśnienie następne tych czterech rodzajów sądu A, E, I, O będzie takim przypomnieniem wywodów niniejszych już dokonanych §§ach –

Pan Wł. niech [illegible] odsyłacz, na dole strony

(+) Mając powyżej często rozprawiać o sądach powszechnie przeczących przypominamy już w tem miejscu pewną właściwość którą się różni język polski od innych języków. Jakoż wyrażając po polsku sądy powszechnie przeczące używamy zwykle nie przeczące wyrazów nic, nikt, żaden, nigdzie, nigdy itd. potym wyrazach zaś będące już same przez się przeczeniem kładziemy drugie przeczenie, albowiem mówimy: nic nie mam nikt nie był, żaden nie jest, nigdzie nie jest, nigdy nie bywa itd. – Dlatego w powyższych §§ach mówić będziemy żadne S nie jest P, nigdy S nie jest P, albo wanu [illegible] jeżeli jest S nigdy nie jest P. Jeżeli zaś po takim podwójnym przeczeniu kładziemy jeszcze wyraz mający także znaczenie przeczące wtedy sąd cały będzie nie tak znaczenie twierdzącego np. nikt z nas nie był nieczytym na tej błędy to znaczy że każdy był czytym – żadne S nie jest non P. = to znaczy każde S jest P.

Zwracamy uwagę na tę właściwość w języku polskim wyrazów, nic nikt, żaden itd wymagających jeszcze następnego przeczenia ażeby uchronić od pomyłek młodszych czytelników którzy czytają dzieła o logice w języku niemieckim w którym tej właściwości nie ma.

164

Gdy jak się wkrótce [illegible] rodzaje czyli formy sądów są wielce znaczące zwłaszcza dla nauki o wnioskach przeto dla jaśniejszego ich poznania utwórzmy sposoby ich oznaczenia

Ponieważ sądy te się tworzą w skutku stosunku wzajemnego obu głównych pojęć sądu, a stosunki wzajemne [illegible] tak co do zakresu jako co do treści pojęć utworzone zostały powyżej w §§ tach od 44 do 54 incl. tak przeto i teraz mając wykazać tworzenie się tych czterech rodzajowych form sądów oparci utwórzmy na tych przywiedzionych §§ tach.

§ 1. Sąd formy A. to jest sąd powszechnie twierdzący rodzi się dwojakim trybem

A. Gdy pojęcie podmiotu S. równe jest pojęciu orzeczenia P. (aequipollentes n.) czyli największe [illegible] więc które według § 45 przystają do siebie.

Zachowanie się takowe pojęć zastosowane do sądu zradzi figurę

fig 7

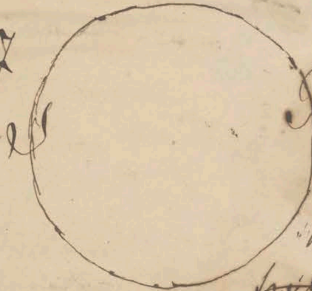

widzimy jako zakres podmiotu S przystaje do zakresu orzeczenia P. Z czego rodzi się sąd powszechnie twierdzący formy A.

wszystkie S są P. — nawzajem wszystkie P są S. wszystkie jestestwa organiczne są jestestwami żyjącemi P. i nawzajem wszystkie jestestwa żyjące P są jestestwami organicznemi S.

B. Drugi typ sądu (przystawania) ~~[illegible]~~ formy A to jest sądu powszechnie twierdzącego ściśle jest wtedy gdy oba pojęcia sądu mają się do siebie w stosunku (nadrzędności i podrzędności) o którym była mowa w § 48. przenosząc bez stosunek pojęć do sądu, w którym pojęcie podmiotu S będąc ~~jako~~ mniejszego zakresu mieści się jako podrzędne w zakresie orzeczenia P. [To znaczy zakres podmiotu do orzeczenia ~~Pod~~ wyobraża nam ~~[illegible]~~ figura)

[Będzie to więc ten przypadek gdy orzeczenie P. jest rodzajem a podmiot S jednym z gatunków w tym rodzaju zawartych (np. wszystkie wróble S są ptakami P.) jako w nadrzędnem pojęciu.

Fig 8.

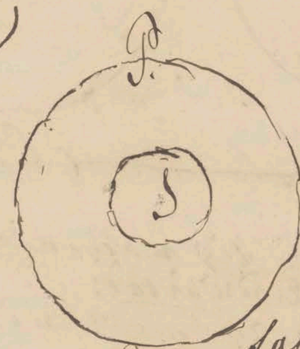

W tym przypadku także występuje sąd powszechnie twierdzący bo rzeczywiście wszystkie S są P. — bo rzeczywiście cały zakres S mieści się w P. wszystkie zwierzęta S są jednakże organizmami P. ~~Ale nie~~ ~~[illegible]~~ ~~wzorem, [illegible] tego odwrotnie~~; nie ~~wszystkie organizmy~~ P. ~~[illegible]~~

~~[illegible] organizmy [illegible] P. prócz [illegible] [illegible] [illegible] S. np. zakres jednakże~~

i organizmy P. zawiera w sobie prócz zwierząt S. inne jeszcze które są organizmami a nie są zwierzętami, np. są roślinami —

166) 2 Sąd rodzaju formy w E to jest sąd powszechnie przeczący powstaje wtedy gdy oba pojęcia sądu mają się do siebie trybem o którym mowa w § 53. to jest gdy podmiot S i orzeczenie sądu są pojęciami które nawzajem się wykluczają – jakto nam wyobraża fig 9.

[Taka jest ogólna forma sądów formy E. – Przecież ten rodzaj sądów będzie miał miejsce we wszystkich razach gdy dwa pojęcia się wykluczają, a tem samem gdy dwa pojęcia się wykluczają wzajemnie albo jako sprzeczne § 50. (not. coordinatae, contrariae) albo jako sobie sprzeczne (n. contradictoriae § 52.)

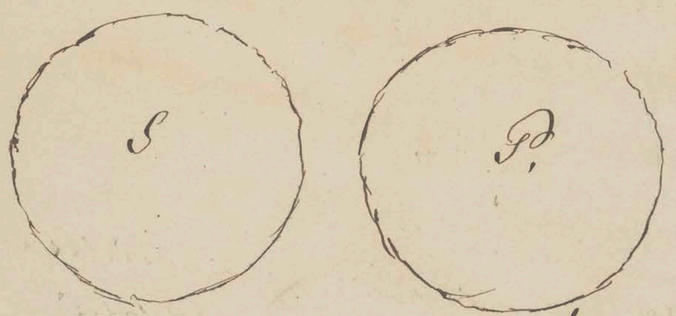

Gdy tedy oba pojęcia sądu się nawzajem wykluczają wówczas zachodzi sąd: żadne S nie jest P i naodwrót żadne P nie jest S. żaden kamień nie jest zwierzęciem i naodwrót żadne zwierzę nie jest kamieniem.

3 Sąd formy w I. to jest sąd szczegółowo twierdzący niektóre S są P tworzy się trojakim trybem

A. Gdy zakres podmiotu jest S. jako niejednego większy obejmuje w sobie zakres orzeczenia P., gdy przeto S nie tylko w sobie obejmuje pojęcie P ale prócz niego jeszcze inne pojęcia – wtedy [illegible] niektóre S są P. się że (tylko) niektóre S są P.

jakto wyraża fig 10

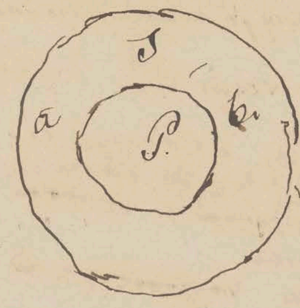

np. niektóre prostokąty są kwadratami P? bo niektóre (inne) prostokąty (a, b) nie są kwadratami

B. Tryb drugi powstawania sądów formy I. bywa w tych wypadkach gdy jako poznawane pojęcie podmiotu S i pojęcia orzeczenia P mają zakresów krzyżujących się jak to wskazuje fig 11

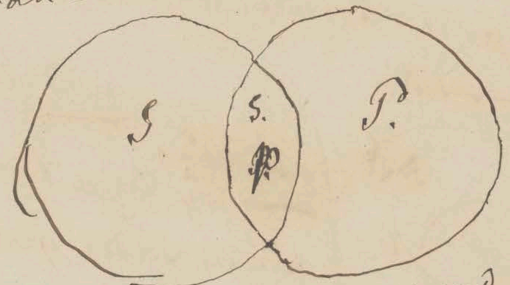

w takim razie zachodzi sąd niektóre S są P, (†) taki sąd ma na względzie tę część zakresów która jest im wspólna to jest S i P, w tej części schodzą się pojęcia kwiatu i barwy czerwonej

C. Trzeci tryb powstawania sądów rodzaju I. jest ten który występuje wprost z sądów powszechnie twierdzących, bo jeżeli wszystkie S są P z tego wypływa że niektóre S są P. — zatem sądy I z powszechnie twierdzących powstają jak to widzimy z I mniejszego lub z dwóch trybów kół które wyobrażone są fig. 7 i fig 8. przeto też obie te formy stosują się do wyrażenia takich sądów szczegółowo twierdzących.

4 Sąd rodzaju formy O, to jest sąd szczegółowo przeczący niektóre S nie są P tworzy się również trzema trybami:

(†) Jeżeli S oznacza kwiaty a P oznacza przedmioty czerwone to będzie nie sąd niektóre kwiaty są czerwone, sąd taki ma ...

168

[A Naprzód gdy zakres podmiotu
S jako większy obejmuje w sobie mniej-
szy od niego zakres orzeczenia P. Do tego
zachowania się zakresów stosuje się
rysunek fig. 10 ~~ale~~ z których ~~do sądu~~ ~~w sądzie~~ że do sądu
szczegółowo mieszczących ~~przeczących to przeczenie~~ S
~~które nie~~ wchodzą te jednak części
podmiotu S ~~nie~~ które nie są objęte
zakresem orzeczenia P, ~~ale~~ zatem te części
podmiotu S które mieszczą się ~~zawsze~~
~~zakresem~~ poza obrębem zakresu P.

~~np. a, b itd.~~

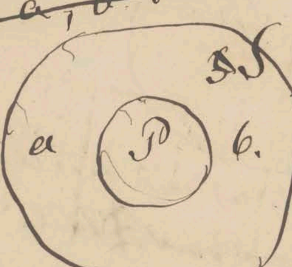

fig. 12 ~~wyraz~~ przedstawia nam jak dokładnie
~~ninniejszy~~ ~~nam~~ być tworzy
mają się sądy szczegółowo
przeczące!

niektóre S nie są P. – to jest ~~nie~~ te S które
nie są P, które są a, b. niektóry będzie nie są objęte ~~w nie są~~
B. Powtórzę niektóre S nie są P.
wolnego ~~niż zarazem~~ ~~i nie są~~ ~~drugiemu~~ przeto gdy S orze-
~~czenie~~ zakres będzie
który są zatem czyni

tworzy się wówczas gdy pojęcia S i P
~~jako pojęcia~~ ~~sprzeczne~~ ~~a zatem są krzyżujące~~ ~~sąd~~
~~krzyżują się, i dalej~~, ~~oraz gdy~~ ~~całe~~

Do tego ~~stosunku~~
zachowania się
zakresów stosuje
się fig. 11. Lecz
z ~~tego~~ ~~sąd~~
sąd szczegółowo przeczący
nie odnosi się do tych części które
są wspólne obydwom zakresom, ale odnosi się
raczej do tych części które są każdemu

~~sąd~~ ~~nie~~ odnosi się do części tych ~~które~~ mianowicie
~~które~~ nie są wspólne obydwom ~~a~~ ~~odnosi się do tylko~~ ~~zakresom~~
~~są~~ które a, ~~nie~~ ~~zatem~~ ~~dwóch~~ ~~do~~ ~~tych~~ ~~ale do części~~ które są każdemu z tych dwóch
zakresów szczególnie właściwe ~~jakiego~~.

~~a, a~~ b, b. – Tu rysunek mniej
wyraźniej
fig 13

Jeżeli S znaczy
kwiaty – P. podmiot są
czerwone będzie

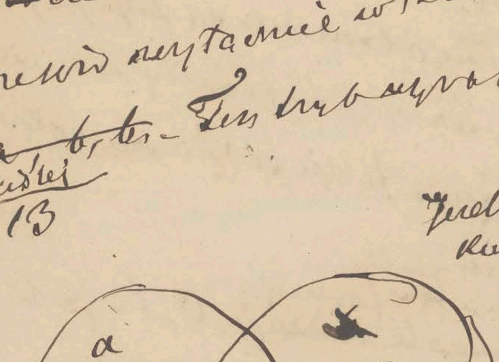

np. niektóre kwiaty nie są czerwone P.
to jest te kwiaty nie czerwone które są a, a.
ten sąd atoli nie odnosi się do części s, p.
które są wspólne obydwom pojęciom.
~~Podobnie sąd~~

C. Przed tym tworzenia się sądów szczegółowo przeczących wtedy ma miejsce gdy sądy takowe są wytworzony z sądów powszechnie przeczących, wyrażających się w figurze 9. Bo jeśli żadne S nie jest P, zatem i niektóre S nie są P.

i nadmorzniektóre S nie są S.

a) Uważamy że w § 64 okazało się i pod względem ilości sądem prawidłowym jest sąd powszechny, a z § 65 widzimy że pod względem jakości prawidłowym jest sąd twierdzący, z tego widzimy że zarazem sądem prawidłowym pod względem na ilość i jakość jest sąd A powszechnie twierdzący — z tego też powodu, wszystkie sądy powszechne wzięte przez nas w znaczeniu sądów twierdzących, a mówiąc o jakości sądów takowe wzięte były w znaczeniu sądów powszechnych.

b. Należy zwrócić baczność na zarazem który zachodzi między podziałem sądów na rodzaje A, E, I, O a podziałem sądów pod względem stosunku — ostatnim rodzajem sądów stosunku był sąd rozjemczy, rodzaje sądów właśnie spostrzegamy już zarazem tkwiące (ob § 70) A, E, I, O. Jakoż jeśli z zakresu pojęcia X, rozjętego na części a, b, c. z rządzi się sąd rozjemczy (X jest albo a, albo b, albo c. jedno z trojga.) [Z tego sądu wytwarzają się następujące:]

1 sąd A — powszechnie twierdzący: wszystkie a są X, wszystkie b są X, wszystkie c są X, to bo a, b, c wyczerpują się nawzajem.

2 sąd E żadne a nie jest b, żadne b nie jest c, i t.d.

3 sąd I. niektóre X są a, niektóre X są b, i t.d.

4 sąd O niektóre X nie są a (bo te X nie są a, które są b, albo c).

c) ob str. 169/b

c) ~~b.~~

~~a)~~ Łatwo spamiętać możemy znaczenie samogłosek A, E, I, O któremi wyrażamy owe cztery tak zwane ~~w logice~~ dla łatwości formy ~~sądy~~ sądów wypływające z połączenia względów na ~~jakość~~ ilość sądów ze względem na ich jakość – ~~jak~~ albowiem do spamiętania nie tylko pomaga on powyżej przytoczony wiersz scholastyczny ~~wy ale~~ i zwykła w gramatyce łacińskiej ~~ze~~ tych czterech samogłosek, a nadto samo brzmienie ich przypomina ich znaczenie jakoż A i I brzmieniem przypomina słowo **affirmo**, E i O przypomina słowo **nego**.

d) ~~b)~~ ~~Widzimy~~ Wiemy że ~~ost~~ owe cztery sądy A, E, I, O powyższe wynikły ze ~~czterech kombinacyi~~ z kombinacyi dwoch rodzajów sądów ilości bo sądu powszechnego i szczegółowego i dwoch rodzajów sądów jakości bo sądu twierdzącego i przeczącego co ~~a tak~~ ~~ma~~ a tem samem potwierdzić się nam przekonanie ~~że przed~~ wyrażone powyżej iż ~~że~~ ~~podzieli~~ ~~tak~~ ze względu ilości powstają tylko dwa rodzaje sądów, i równie że tylko dwa rodzaje sądów powstają ze względu na ~~jakości~~ jakość – Zwolennicy Kanta ~~ze~~ uznają równie że tylko cztery mogą być kombinacyi tych dwoch względów – a ~~[illegible]~~ a jednak wypuszczają z tym ich własnem twierdzeniem (zatem przez contradictio in adjecto) przydają ci oni za Kantem trzy rodzaje sądów ilości i trzy rodzaje takowe trzy ich ~~te~~ rodzaje sądów jakości – a nie uważają że gdyby być ~~prawdziwe~~ rzeczywiście utworzyłby się kombinacyi dziewięć kombinacyi a zaś nie cztery. –

~~§ XI Podział sądów wynikający ze względu na ich stosunek. § 76~~ 72.

II Sądy pochodne powstające z połączenia pojedyńczych sądów w jeden sąd ~~złożony~~ złożone

176

Ze względu na złożenia sądów
sądy jest dwojakie:

1 pojedyncze sąd pojedynczy (simplex) gdy,
zawiera w sobie tylko dwa główne
pojęcia – bo jedno pojęcie będące podmiotem a drugie będące predykatem.

2 Sąd złożony jest (jud. compositum seu exponibile) gdy się składa z dwoch
lub kilku sądów – a zatem gdy do
podmiotu sądu pojedynczego dodanem jest jedno lub kilka
lub więcej pojęć, albo do orzeczenia
dodaje się jedno lub więcej pojęć, a albo
nakoniec gdy te dodane nowe
pojęcie dzieje się na miejscu
zarówno co do podmiotu jak co do
orzeczenia. – Sądy złożone mogą
być albo twierdzące albo przeczące –

Sąd złożony może rozebrać się na sądy pojedyncze z których się składa
sądy pojedyncze z których się składa
ta czynność nazywa się wytłumaczeniem sądu (expositio) dlatego
sąd złożony nazywa także exponibile

Z tego co tu nadmieniliśmy że sądami złożonemi są jeszcze
że same przez się dwa rodzaje sądów
pod względem stosunku
bo sąd warunkowy i sąd
rozjemczy.

Obaczmy teraz jak się tworzą sądy
ze sądu kategorycznego które jest
złożone z pierwszym rodzajem sądów pod względem
stosunku.

Sąd kategoryczny może być
stać sądem złożonym dwojako
dwoma trybami które
zależy od stosunku w jakim
się mają do siebie owe pojęcia które
dołączone są na stronie podmiotu
lub na stronie orzeczenia. Jakkolwiek

(coordinata)

stosunek może być dwojaki albo te pojęcia mają się jedne do drugich w stosunku pojęć równorzędnych (disparata) albo się one mają jedne do drugich w stosunku pojęć jednorzędnych więc to jest należących do jednego wspólnego im ogólnego pojęcia –

I to jest wzajemnie gdy pojęcia będące podmiotem lub orzeczeniem są pojęciami równorzędnemi więc takiemi pojęciami których zakresy się krzyżują

W pierwszym przypadku I sąd stworzony będzie sądem zbiorowym (judicium conjunctivum); gdy pojęcia wzajem drugiem, to jest gdy pojęcia będące podmiotem lub orzeczeniem sądu są pojęciami jednorzędnemi więc sąd stworzony będzie sądem rozdzielnym (judicium divisivum)

II więc z pojęć któ[rych zakresy] się krzyżują.

§ 73

1 I sąd zbiorowy. (+)

(jud. conjunctivum)

Wiemy iż sąd zbiorowy składa się z pojęć równorzędnych to jest z pojęć których się zakresy krzyżują – Sąd taki ma dwie formy bo albo jest A sądem twierdzącym a wtedy zowie się sądem łączącym czyli godzącym (jud. copulativum), albo B jest sądem przeczącym a wtedy zowie się sądem wyłączającym (jud. remotivum)

(+) W Gramatyce zdania „ściągnięte" odpowiadają sądom zbiorowym w logice.

słownych może być dwojakie
albo te pojęcia mają się jedne do drugich
w stosunku pojęć równorzędnych
(disparata) albo się one
mają jedne do drugich w stosunku pojęć
jednorzędnych więc
to jest należących do jednego
wspólnego ogólniejszego pojęcia –

W pierwszym przypadku Ⓕ
sąd złożony będzie sądem zbiorowym
(judicium conjunctivum);
gdy pojęcia
wzajemnie do tego jest pojęcia
będące podmiotem lub orzeczeniem
sądu są pojęciami jednorzędnemi więc
sąd złożony będzie sądem rozdzielnym
(judicium divisivum)

‡ (coordinatae

Ⓕ to jest gdy pojęcia wzajemnie
będące podmiotem lub
orzeczeniem
są pojęciami równorzędnemi
więc takiemi pojęciami
których zakresy się krzyżują

‡ więc z pojęć których zakresy
się krzyżują.

872 3

zbiorowy. (+)
junctivum)

… d zbiorowy składa się z pojęć
… ó z pojęć których się
… sąd takowy ma dwie formy
… A sądem twierdzącym a wtedy
… czyli łączącym
… m godzącym (jud. copula-
… B jest sądem przeczącym
… e się sądem
… cym (jud. remotivum)

… a „sprzeczne” odpowiadają
… "
… ógice –

172

~~Obie to formy sądu zbiorowego~~

~~a po~~

wszystkie zmiany obu tych form

sądu zbiorowego przedstawia nam (np. A niechaj znaczy każdy wyraz B zaczyna

fig. 14. Koła A i B oznaczają orzeczenia zakresy. Litery małe alfabetu pod pojęcie podmiotu

[A. Forma twierdząca, to jest sąd zadający

~~A. forma twierdząca sąd zadający~~

(~~sąd zad.~~) (Jud. copulativum)

[Sąd pojedynczy twierdzący ze strony wedle

tej figury (z opuszczeniem koła B i

pojęcia b) ~~orzeka a jest A~~ a (S) jest A (P)

orzeka: a (S) jest A (P)

np. Piotr (S) jest uczonym uczciwym (P.)

1. Dodając do strony podmiotu a (Piotr)

pojęcie drugie b (Paweł) to sąd orzeka

a oraz b jest A.

Piotr i Paweł są uczonymi uczciwemi

~~Takowe dodanie nowego pojęcia do strony~~

~~podmiotu tworzy nowa~~

Ten sąd złożony ~~może rozłożyć~~ rozebrany

na sądy pojedyncze ~~sądy~~ wykaże nam

dwa sądy a jest A

b jest A

~~a i b~~ (także)
~~a oraz~~ b jest A.

Takowe dodanie nowego pojęcia

ze strony podmiotu tworzy zowie się

a parte ante — ~~a jest A~~

2 Dodając do sądu ~~w sądzie~~ mieszczonego do

a mianowicie do ~~strony~~ strony ~~orzeczenia~~ podmiotu ~~drugie pojęcie~~

~~jako~~ strony ~~podmiotu~~ drugie pojęcie

orzeczenia ~~B jako~~ A (P) drugie pojęcie

B powstanie sąd złożony

c jest A oraz B (to jest ~~dwa~~ c

wyższy podmiotowi ~~dwa pojęcia~~

~~jako~~ dwa orzeczenia, dwa pojęcia A i B

na figurze naszej których zakresy tej obejmują pojęcie c (S) ich wspólną część to przestrzeń wspólnej obu zakresów

fig. 14

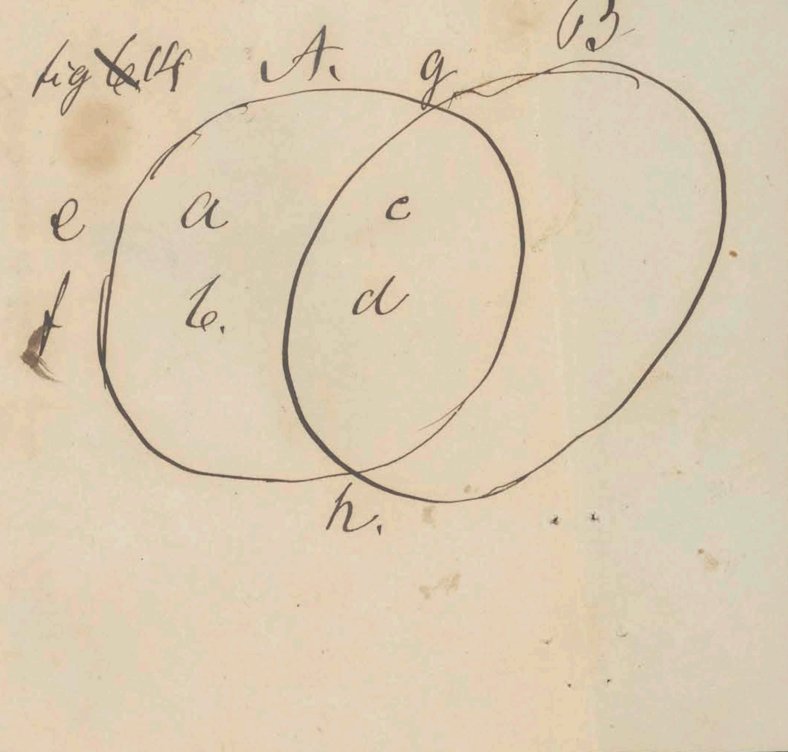

Zapewne wątpić nie można, że zdarzają
sądów pewnych zdarzają się częstsze więcej
w wielu przypadkach należy wznawiać
nie — wątpliwości tylko wtedy można [illegible]
jednak miejsca mieć nie może, gdy się
zapytamy, czy faktowe zdarzające sądów do
logiki należą — z tego nie możemy się
w tej mierze zgodzić z Kantem i jego
o transcendentnej, który że sądy biorą odrębnie
od form logicznych, i twierdzi, jakoby gdyby
o wiecznie twierdzenie
że wiem jakoś być może, lub że wiem
jakoś jest — lub że ona być musi, stwierdza że sam przez się
przez stwierdzenie wiedzy sądzącego
że sama pewności twierdzenia, wyłącznie
a sposób jakiś jest wiem,
aby te sądy stanowiły w ścisłym systemie
osobny i własny dział sądów,
wyraża tylko te sądy mogą
należeć do logiki, gdzie to wszystko z logiki
to jest gdy zawsze z że do pewności wiedzy w sądzącym
wyłączymy z logiki, czyli że samej
logicznej formy sądów, a zatem gdy sama
logiczna forma sądu który orzeka jednym w umyśle sądzącego osoby
stopni pewności w każdy
z tego widzimy, że stopni pewności wiedzy w
z tych stopni pewności wiedzy odpowiednie
umysł sądzącego będzie mieć zarazem —
sobie logiczne zdarzające sądów

Chcemy więc uczynić przegląd
tych zdarzających się sądów sposobów bytu i
uważamy, jakiś jest w każdym z nich
stopień pewności w umyśle sądzącego
i zarazem uważamy
jakie są formy logiczne sądów, i
odpowiednim sądom sposobów.

Gdy atoli że zdarzają sądów które są odpowiednie sądom sposobów bytu
nie stanowią w logice osobnego działu, ale
najmniej znajdują się w ogólności
już w zdarzających się
sądów przez nas przyjętych
wyszczególnionych zatem mieć
gdyż że sądy sposobu bytu nie stanowią
w logice osobnego działu
sądów —

Uważamy atoli, że ten stopień według sposobów bytu rzeczy o których się sądzi jakiego
wiedzy sądzącego [illegible]
sądzi się nie że samej twierdzi jak Kant, ale sądzi się dzielnie wiadome.
się np. że Kroki mogą [illegible]
Kroki że jakieś [illegible]
że dowód że rzeczy wiedzy [illegible]
[illegible] obecnie dopełnia
że każdy z tych trzech obu rodzajów wszystkich o tym
umysłem, o sobie sądzącego
nie zaś z logiki ale do sądów potrzebnej są wiadome,
[illegible] np.: [illegible]
x Etyki zresztą ten [illegible]
i podstawowa jest zdarzająca
przedstawieniem a nie [illegible]
niem (ob. § 61 przyp. a).

172/d

1 Sąd przypuszczający, problematyczny, (zbliżony [illegible]) że coś być może, że orzeczenie sądu może być ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ przyjmowane ponieważ tenże nie może nie być odrzucone, sąd bowiem przeczy że sąd [illegible] przeczy może być zupełnie prawdziwy, ~~[illegible]~~ Sąd tenże problematyczny który nazywający ~~[illegible] formy [illegible]~~ z formami logicznych sądu

Orzeka tylko o [illegible] dowodzenie [illegible]

A) W sądach szczegółowych. tak twierdzących jak i przeczących — Bo jeśli przyznajemy jednemu lub kilku przedmiotom (egzemplarzom) jakiego rodzaju pewne orzeczenie lub też go odmawiamy, otwiera się ~~[illegible]~~ w ogólności takowe orzeczenie ~~[illegible]~~ jest możliwe że jest podobne dla całego rodzaju dla wszystkich [illegible] powiada jego pojedynczych np. [illegible] jeden [illegible] sowy nie wolno przypuszczać [illegible] żeby [illegible] wszystkie [illegible] ~~[illegible]~~ jakoby [illegible] na drzewie [illegible] sądzić [illegible] upadł, opierając się na ~~[illegible]~~ jeden raz doświadczeniu lub kilka razy ~~[illegible]~~ 8 Maja — że [illegible] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~jak [illegible] szczegółowe~~ sądem [illegible] są [illegible]

Jeżeli jeden tylko rodzaj [illegible] jest sądem jednostkowym ale szczegółowym (jak to określ. § 62 przypis d.)

B. Znaczenie sądów przypuszczających (problematycznych) przyznawać w poprzedniku (membrum antecedens) sądów warunkowych, bo w nim takie okoliczności możliwe, która być może nie może mieć miejsca, i która też może nie mieć, a od której zależy ~~[illegible]~~ urzeczywistnienie się sądu warunkowego — ~~[illegible]~~ (§ 69) np. Jeżeli Piotr jest pilnym uczniem [illegible] na pochwałę [illegible] każdy [illegible] Piotr może być pilnym uczniem ale wcale przez to przypuszczeniem [illegible] ~~[illegible]~~ a nie wyraża

z przemiennościami sądu ze ścisłości może być nie pełnym wiedzeniem.

c) Znaczenie sądów problematycznych w ścisłe- tem jest w sądzie rozjemczym (jud. disjuncti- vum) można zapadnąć z zaznaczeniem orzeczeń o podmiocie np. S jest albo a, albo b, albo c. więc sąd ten domyślnie ~~[illegible]~~ zawiera sądy problematyczne że S jest a, ~~być a, albo~~ że może być iż S jest b, lub c albo że być może że to S jest i td—

2. Sądy zapewniające, asertoryczne wyrażają, że rzeczy zgoła ze orzeczenie przyznane jest podmiotowi lub że nie jest przyznane; sąd ten jest wiemy nie mający na to względu, że obok niego mogą stać sąd może sprzeczny (contradictorius) § ~~bo~~ sąd ten orzeka tylko fakt, trzyma się tej rzeczy w tej chwili, lub co orzeczenie nie jest przyznane jest, lub co orzeczenie nie jest. więc w [illegible] w to [illegible]......

§ sąd asertoryczny nie wyraża bynajmniej tego taka sprzecznego zdania z konieczną, apodyktyczną pewnością, jest asertoryczny ~~[illegible]~~ orzeka tylko......

np. Piotr (S) jest uczonym i uczonym.

Ten sąd złożony składa się z dwóch następujących sądów pojedynczych

c jest A
c jest B

c jest A także B

Takowe dodanie samego orzecze do strony orzeczenia logika zowie a parte post.

3. Dodając i do strony podmiotu i do strony orzeczenia razem powsta prostemi sąd złożony

c oraz d są A oraz B.

Piotr oraz Paweł są męczennikami oraz uczonemi –

Ten sąd składa się z sądów pojedynczych

c jest A
c jest B
d jest A
d jest B.

c oraz d są A oraz B.

Dodanie nowych pojęć do podmiotu a zarazem do orzeczenia nazywa się w logice utrinque –

B Forma przecząca, czyli sąd zbiorowego, to jest odtrącający (jud. remotionum.) Sądem przeczącym pojedynczym jest według figury naszej

c nie jest A.

Piotr nie jest uczonym

* sąd złożony mający tworzyć się Rybacki odpowiedni kształtom bloremi się tworzyły sądy złożone twierdzące czyli godzące – łączące

1. ani e ani f. nie są [jest] A uczciwym
ani Piotr ani Paweł nie jest ~~[illegible]~~ B.
2. g nie jest ani A ani B
Piotr nie jest ani ~~[illegible]~~ uczciwym ani uczonym
3 ani g ani h nie są ani A ani B.
ani Piotr ani Paweł nie ~~jest~~ ~~[illegible]~~
ani ~~[illegible]~~ uczony ani

1. ani e ani f. nie jest A.
Ani Piotr ani Paweł nie jest uczonym
2. g nie jest ani A ani B.
Piotr nie jest ani uczciwym ani
uczonym
3 ani g ani h nie jest ani A ani B ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
ani Piotr ani Paweł nie są ani wyższemi
uczciwemi ani uczonemi

Widzimy więc przy formie twierdzącej
to jest przy sądach zgadzających używany
~~[illegible]~~ wyraz, i, także, również, tudzież, nie tylko ale i, ale też
i t. d. – przy formie przeczącej wyraz
ani,

~~Jasno widzimy~~
Lubo ~~[illegible]~~ wyrażeniem wyłożenia sądów zbio-
~~Lubo [illegible] [illegible]~~
rowych mieściły się tylko w ~~[illegible]~~ zbiorowych po
~~Lubo [illegible] w sądach [illegible]~~
dwa pojęcia tak ~~[illegible]~~ naj jak na ~~[illegible]~~ stronie orzecz-
~~stronie podmiotu~~ ~~po~~ stronie orze~~[illegible]~~
nika ~~mieściły się tylko po dwa pojęcia~~ jednak
rzecz jasna iż liczba ich może być
nie równie większa.–

a) Uważmy że powyższa ~~nau~~ rzecz o sądach zbiorowych zdaje się ~~[illegible]~~ wcale
~~jest~~ na pozór tak łatwą ~~iż~~ jakoby się sama przez się w naukach rozu-
miała przecież te zbiorowe sądy ~~ważne~~ zajmują ~~zajmują~~ miejsce
~~umiejętności~~ zaszczytne umiejętności na doświadczeniu opartych (empirycznych)
[illegible] głównie w naukach przyrodniczych a wtedy ~~[illegible]~~
wymagają głębokiego badania i bystrej baczności
"

7 Jakoż wskazujemy w końcu że są w sądach zbiorowych tak na stronie podmiotu jak na stronie orzeczenia miejsce ... nie wielkie ilości pojęć z tego bez prowadzą sądy zbiorowe prowadzą do różnych wypadków

Jakoż obaczmy naprzód, jakie ~~będą~~ mogą być wypadki gdy wiele podmiotów odnosić się będzie do jednego wspólnego orzeczenia, gdy ~~[illegible]~~ widzimy będziemy że a, b, c, d, i.t.d. są A(P) — w takimże razie ~~są wszystkie a, b, c, d, i.t.~~ jeżeli A oznacza cechę ciałoty, żadnej, wtenczas jest sąd orzekający że rzeczy chociaż na pozór różne a, b, c, d, mają jedną i tęż samą cechę ciałoty, ~~że wszyst~~ stanowią wspólną ~~takowe~~ tego samego rodzaju, powtarzanie ... doprowadzi do klasyfikacyi, do ~~[illegible]~~ naszej umiejętności tak że rzeczy które się zdawały razem ... teraz stają się w jeden ogół. ~~[illegible]~~ że te wszystkie rzeczy ulegają wspólnemu prawu — ... ze rozpatrywanie się w pojedynczych zjawiskach, ... a udowodnienie ich ogólnych praw nazywa się indukcyą, ~~[illegible]~~ ~~która jest~~ będące wtenczas metodą której nauki przyrodnicze zawdzięczają ~~[illegible]~~ olbrzymi swój rozwój i pewność niewątpliwą swoich wiadomości — O indukcyi pomówimy jeszcze ... przy jej ... —

Teraz z kolei obaczmy ~~[illegible]~~ jakie będą wypadki gdy wiele orzeczeń odnosić się będzie do jednego wspólnego podmiotu np. gdy widzieć będziemy że a (S) jest A, B, C D, E (P). — W takimże razie mamy zjawisko a będzie ~~[illegible]~~ ~~wtenczas~~ mieć cechy A, B, C i.t.d. a tem samem otrzymamy wszystkie określenia rzeczy a, tak dalece że jeśli te orzeczenia A, B, C i.t.d. wyczerpią całą treść ~~[illegible]~~ pojęcia a, otrzymamy definicyą jej —

176 6) [Zastosowanie tego sądu może być jeszcze inne ~~[illegible]~~
a mianowicie wtenczas jeżeli podmiot oznaczać będzie przyczynę
a orzeczenie jej skutek – wtedy wiele podmiotów
odnoszących się do społecznego orzeczenia oznaczać będzie
iż z wiele przyczyn każda sprawia ten sam skutek,
a jeżeli wiele orzeczeń odnosić się będzie do jednego
spólnego podmiotu tedy sąd będzie miał oznaczenie
że wiele skutków wyrasta z tej samej przyczyny

W każdym z tych możemy ~~[illegible]~~ potraktować sąd
warunkowy za sądem zbiorowym i mówić że jeżeli
A jest ~~[illegible]~~ to jest A, B, C, itd. i na odwrót.

Również jeżeli powiemy że a jest A, B, C. to jest
że rzecz a ma jako cechy i to cechę A, cechę B
a te cechy są sobie powiązane ~~[illegible]~~ jednym orzeczeniem
cechę C. itd. – to możemy zastosować sąd
warunkowy ~~mówiąc że jeżeli jest A to jest B i C~~ a
~~wtedy jest i a.~~ i orzec że jeżeli jest jedna z tych cech
będzie i druga i następna – zatem że i podmiot jest
musimy orzec jeśli jest A, jest także B, C, itd – a tem
samem że jest i a.]

§ 73

2. Sąd Rozdzielny
(jud. dividens, divisivum
sive partitivum)

Jest to sąd w którym jedno
z pojęć głównych to jest podmiot
albo orzeczenie rozdzielone ~~[illegible]~~
jest na szczegółowe z których
się składa z których drugiego
pojęcia głównego – formuła
więc będzie S jest a+b+c+d (P)
albo a+b+c+d (S) jest P.

[Z tego widzimy iż w sądzie rozdzielnym pojęcie podmiotu i pojęcie orzeczenia są pojęciami równoznacznemi (aequipolentes) za tem takiemi które się całkiem do siebie przystają. – Bo oba pojęcia główne w tym sądzie ~~tylko~~ między sobą ~~się różnią iż~~ różnią się tylko co do formy. Bo jedno z nich jest ~~wyrażone pojęciem ogólnym~~ wyrażeniem ogólnem tego samego pojęcia które wyrażone jest w drugiem pojęciu głównym sądu ~~w formie iż~~ jako rozdzielone na swoje szczegółowe (podrzędne) pojęcia. Stąd wynika iż podmiot danego sądu rozdzielnego może być położone na miejscu ~~jego~~ orzeczenia – i na odwrót.

*) Zachodzi przeto na wzór wielkie podo-~~sądu rozdzielnego a ro~~bieństwo między sądem rozdzielnym (judicium divisivum) a sądem rozjemczym (judicium disjunctivum), bo w obu tych rodzajach sądów jedno z pojęć jako ogólniejsze ~~jest~~ głównych rozebrane jest ~~jest~~ na ~~po~~ części szczegółowe które mają się jedne do drugich jako pojęcia spółrzędne. – Przecież oba te

178

z wskroś co do istoty różne,

Jakoż sąd rozjemczy orzeka tylko iż jedna z tych szczegółowych na które rozpada się jest pojęcie orzeczenia (lub podmiotu) odnosi się wyłącznie do podmiotu (lub do orzeczenia) z wykluczeniem wszystkich innych szczegółowych części — Sąd rozdzielny zaś orzeka iż wszystkie bez wyjątku części szczegółowe na które rozpada się jest pojęcie orzeczenia (lub podmiotu) odnoszą się społem łącznie do podmiotu (lub do orzeczenia). —

Sąd rozjemczy orzeka iż S jest albo a, albo [illegible] b, albo c. Sąd rozdzielny orzeka iż S jest a oraz b, oraz c.

[Z tego uważać należy iż ten podmiot S w sądzie rozjemczym jest ograniczony, jego zakres jest uszczegółowiony bo jemu odpowiada wyłącznie jedno ze szczegółowych pojęć wyrażonych w orzeczeniu bo albo sama a, albo samo b, albo też samo c. — W sądzie rozdzielnym zaś wolno formuły przytoczonej podmiotu S odpowiada zakres wszystkich części szczegółowych pojęć wyrażonych w orzeczeniu — F

że wtedy tylko możemy nadać sądowi rozdzielnemu formę

F Z tego wniosek należy że do ważności sądu rozdzielnego potrzeba aby wszystkie uszczegółowione były przytoczone — jeżeli tylko niektóre z tych części będą przytoczone w tedy zaprawdę sąd nie będzie fałszywym ale nie będzie całością —

Gdy jest się w sądzie rozdzielnym tylko suma wszystkich części szczegółowych wyrażonych w orzeczeniu (P) odpowiada zakresowi podmiotu (S) zatem zawsze

Trójkąt który określam będzie albo trójkątem prostokątnym, albo ostrokątnym, albo rozwartokątnym jedno z trojga

Trójkąt i tworzą całość trójkąty jest to (bądź) trójkątem prostokątnym, to (bądź) trójkątem ostrokątnym, to (bądź) trójkątem rozwartokątnym — oś

[Gdy więc w sądach rozjemczych używamy wyrazu albo to albo owo jedno z dwojga w sądach rozdzielnych używamy wyrażeń bądź, bądź, — częścią, częścią, to, to i to.

sądu rozjemczego gdy sąd rozdzielczy
zmieniamy co
do ciosu, gdy go zaraz za-
mieniamy na sąd szczegółowy
np. S jest a + b + c. (P) z tego sądu
atomowo wynika że pewna
część podmiotu S jest a, a druga
część jest b, a trzecia część
podmiotu S jest c. — a gdy nie wia-
domo jaka część tego S odpowiada
pewnej części tego orzeczenia P.
sąd otwiera a że ta pewna jedna część
podmiotu S jest albo a, albo
b albo c z zapewnieniem że jest jedno z trojga, [illegible] E

Że niektóre S są albo a, albo b, albo c, co jest oczywiście sądem szczegółowym.

Pewna część pewnie
drzew trzykątnej jest albo trójkątem
prostokątnym, albo ostrokątnym,
albo rozwartokątnym —

---

przypis

A) Pomieszanie sądów rozjemczego ze sądem rozdzielczym bywa wynikiem potocznego użycia
sądów a przyczyną wywołania się
[illegible]
nielogicznego — [illegible]
nieścisłego [illegible] wyrażając formy
Tak np. kłośnięcie [illegible] ludzie

przypis

sądu rozjemczego
są albo mężami albo niewiasta-
mi zakładamy znaczy że
cały ród zaj ludzki jest jedno
z dwojga, E jest płci męskiej
[illegible] by nie być płci żeńskiej

E albo płci męskiej albo płci żeńskiej

Tu wypadało użyć formy sądu
rozdzielczego: [illegible] sąd [illegible]
[illegible] jest częścią płci
męskiej [illegible]

6. Aby ochronić metodycznych uczniów naszych od niepotrzebnych wątpliwości zwracamy ich uwagę że lubo prawie w każdej logice gdy mowa o sądach złożonych napotykamy nazwy jak: conjunctivum, copulativum, remotivum, divisivum, partitivum przecież logicy rozmaicie rozumieją znaczenie tych terminów — Najczęściej nawet biorą jak divisivum a partitivum za jedno i to samo — przecież tu zachodzi wielka różnica bo co innego jest divisio a co innego partitio — Divisio znaczy podział pojęcia ogólnego (rodzaju) na pojęcia szczegółowe (gatunki) w nim zawarte, np. w botanice naturalny podział divisio na stworzenia nieorganiczne i organiczne, organiczne na zwierzęta i rośliny. To

Partitio zaś znaczy rozłożenie (rozczłonkowanie) jedności rozmyślnej na części z których się składa np. drzewo składa się z pnia, korzeni, kory, konarów, liści, kwiatów itd —

c. Co się tyczy sądów złożonych w ogólności uważamy, że się różnią wielce od zdań złożonych pod względem gramatyki — Sąd pojedynczym wobec logiki jest każdy sąd zawierający jedynie dwa główne pojęcia pojęcie podmiotu i pojęcie orzeczenia — Sąd pojedynczy niezłożony ze względu na logikę może być wielce złożonym ze względu na gramatykę np. człowiek miłujący prawdę [illegible] posiadający umiejętności oddaje życie swoje, poświęca siły swoje i pracę nie oglądając się na to czyli mu przyniesie (z [illegible]) sławę tub korzyść materyalną — Jest to zdanie gramatycznie wielce złożone a przecież ze względu na logikę jest sądem pojedynczym niezłożonym —

d. W powyższych dwóch §§ach przytoczyliśmy jedynie najważniejsze rodzaje sądów złożonych, przecież napotykamy często jeszcze

i inne złożone sądy czas dla logiki mniej ustanowione bo naj-
częściej mierzony takowe wyznać zawierają się przez nas przy-
kazanym — Tak zwane są sądy objaśniające (explanativa) gdy nadany
przystawiony pojęcia dla ~~wszystkich~~ ~~[illegible]~~
przedmiotów rzeczy np. zwierzętami ssącemi są wół, koń, baran
pies, ~~ko~~ i td. w tym zdaniu nie wyliczamy wszystkich
zwierząt ssących jest to więc sąd rozdzielny nie wyczerpujący
o którym była mowa w 9tej. Inne sądy są przyznawane
np. Homer był wielkim poetą nie tworzycielem — ~~[illegible]~~ Inne
sądy są ograniczające (restrictiva) gdy pojęcia podmiotu
lub orzeczenia ograniczone są do pewnej części niejako
zakresu liczba także ~~tylko~~ w tedy tylko są nie mniej
gdy przekładają do pracy — Ojciec o tyle może być
dla dzieci pobłażliwym o ile się to nie sprzeciwia ich
dobru — Sądy wyjątkowe (exceptiva) gdy sąd
~~pewna część~~ ~~[illegible]~~ ~~wyjątek albo~~ wyraża wyjątek ~~[illegible]~~ pewnej części orzeczenia
co do części ~~orzeczenia~~
albo ~~podmiotu~~ od pewnej części podmiotu ~~albo~~
~~np ta [illegible]~~ objętości ~~Ten obraz prawie~~
~~wyjątkowy jest doskonały~~ — Ten obraz prawie wszystkie
jest ~~dobry~~ doskonały — Rozróżniają jeszcze w sądach złożony-
~~od~~ części jawna i exponens, przyjacielskie od części
ukrytej exponens wykluczające, nie sam tylko jedna
człowiek jest Bogiem i twórcą, to jest nikt ale jedna
osoba [illegible] ze wszystkie [illegible] są Bogiem i twór-
cami — i td.

182.

II Dział drugi sądów

Sądy uważane ~~odnośnie~~ ze względu na ~~do~~ logiczne myślenie osoby sądzącej

§ ~~74~~ 75

Mówimy tu o stosunku sądu do ~~[illegible]~~
logicznego myślenia, doszedł do ~~[illegible]~~
myślenia sobie przytomnie, mającego
jasną świadomość swojej czynności
i stosującego ściśle te czynności do
praw logicznego myślenia. ~~W każdym~~
~~innym razie~~ Takie więc powinno
być myślenie, aby mogło zostać
ściśle z formą sądu, a tem samem
ze stosunkiem ~~[illegible]~~ podmiotu i orzeczenia.
W każdym innym razie myślenie nie
będzie logicznem, ale psychologicznem a ~~pewność jego~~
w stopień ~~prawdy~~ ~~kt~~ pewności
który towarzyszy sądzeniu przy
wobec danego sądu będzie li pewności
osobistej, podmiotowej, i logiki
należeć nie będzie.

Więc też wytłumaczenie do logicznego
myślenia należy nam ~~zbadać~~ odnieść sądzić
sądy i zbadać bliżej jaka pewność
wyrazu towarzyszy każdemu
więc do Logiki nie należącem

[Wiemy z §61 że pod trojakim
względem możemy odnieść sądy
z każdego z tych względów wynikła
więc trojaki podział sądów
następujący

I. Sądy ~~analatyczne~~ analityczne a syntetyczne

sądu —
Jak pierwiastny ~~ten~~ podział sądów wynika nam jeśli będziemy mieli na względzie dwojakie drogi dwojakiego postępowania myślenia tworzącego ~~dochodzącego do sądu~~ sąd.

1. Sąd analityczny ~~gdy tworzy~~ się wówczas gdy w myśleniu ~~już~~ będzie obecne ~~z~~ przygotowane znane pojęcie — a znane tak co do treści jak co do zakresu swego — a ~~sąd orzeka~~ myślenie uznając że jakaś (przymiot, własność) cecha jedna przebywa ~~lub nie przebywa~~ w treści danego pojęcia, orzeka to uznanie nowym sądem to jest tworzy sąd w którym pojęcie dane będzie podmiotem a cecha ~~w~~ w niem zawarta będzie orzeczeniem — w którym więc to orzeczenie ~~będzie~~ jest ~~cecha będzie~~ przymiotem podmiotowi — albo nie jest jednorodnym według treści czyli sąd ~~analityczny~~ będzie twierdzący lub przeczący — w każdym z tych dwóch przypadkach sąd będzie analitycznym bo płynie z pomocą działań analizy (rozbioru) pierwotnego pojęcia —

(~~[illegible]~~

Tak samo dzieje się co do zakresu ~~[illegible]~~ Sąd analityczny orzeka o danym ~~pojęciu~~ ~~nadrzędnego zakresu nadrzędnego, gatunku albo rodzaju~~ dane — że pełnym zakresem ~~zakresie~~ albo też nadrzędnym objęte jakiej zakresy nadrzędne to pojęcie samo w sobie obejmuje — to wszystko jest rezultat wypadkiem analizy danego pojęcia —

że w pełnym wyższym zakresie objęte jest pojęcie dane, albo też jakiś zakres ~~wyższy~~ ~~podrzędny~~ wyższy nadrzędny zawiera w sobie zakres pojęcia danego.

184.

[Sąd analityczny jako wydanie orzeka nie wychodzi poza obręb danego pojęcia ale jedynie to co już jest zawarte w pojęciu danym gdy takowe jest obecne w umyśle — nie naszém — więc sąd analityczny nie wypowiada nowéj myśli, nie wyraża żadnej danej nowego szczegółu ≠ Przeciwnie sąd takowy z drugiéj strony przyczynia się do wyjaśnienia do rozumienia wydanego danych już gotowych pojęć

≠ tylko wprost co do treści orzeka pojęcia wypowiada co już było wiadomo poprzednio — więc tu ma zastosowanie zasada: quod in subjecto est implicite est in praedicato est explicite gdy S = abc. więc S jest a, S jest b.

2 Sąd syntetyczny powstaje gdy myślenie nie postępuje drogą analityczną ale odwrotną, to jest gdy do danego gotowego myśli pojęcia różne od niego, odnosi nowe pojęcie będące za obrębem pojęcia danego i orzeka stosunek między tem pojęciem danem, pierwotnem a tem pojęciem nowem — orzeczenie tego stosunku jest sądem syntetycznym. Bo mowa zebraniu (syntezy) pojęć odnosi stosuje do pierwotnego poprzednio gotowego pojęcia już pojęcie nowe (stwierdzić) ≠ Takowe rozumienie że nie mogą logicznego rozumowania ale z powodu faktycznych realnych ze zwyczajnych, ... do danego, jak poprzednio znanego. ≠

Takowe pojęcie jest a prawdzie różne od pojęcia danego (będące równorzędnem (disparata wobec) ale równorzędnie

2 Sąd syntetyczny powstaje drogą odwrotną od analitycznego; powstaje się w tedy gdy myślenie to dane pojęcie odnosi do innego więc pojęciem gotowe ... nowego pojęcia będące równorzędnem (disparata) względem danego pojęcia a więc znajdującem poza obrębem. Przez to odnoszenie pojęcia danego w wzajemny stosunek, że tak wzajemności obu ... a sąd który ten stosunek wyraża jest zowie się sądem syntetycznym (jud. syntheticum) bo jest zebraniem syntezą obu tych pojęć równorodnych —

Po zastosowaniu danego, poprzedniego pojęcia do nowego będącego poza obrębem danego może być albo przyjmowaniem gdy sąd syntetyczny będzie twierdzącym gdy nowe pojęcie jako orzeczenie przyjmujemy danemu albo nadmienia ... — Albo ... sąd syntetyczny gdy

Sąd syntetyczny jest albo twierdzący albo przeczący.

~~Sąd~~ Twierdzący ~~będzie~~ jest gdy sąd przyznaje ~~pojęciu~~ ocenie danemu z poprzedniego pojęcia gotowemu, jako podmiotowi sąd to drugie, nowe ~~dotychczas od niego oddzielone~~ pojęcie jako orzeczenie —

Sąd syntetyczny przeczący odmawia pojęciu danemu gotowemu, jako podmiotowi to drugie nowe pojęcie do którego podmiot był odniesiony — sąd w tedy orzeka że to nowe pojęcie nie może się zjednoczyć z pojęciem danem — że oba nawzajem ~~bo obadwa wzajem~~ bo jedno drugiemu przeciwne się wykluczają. Gdy S jest a+b, sąd ~~Z~~

Z syntetyczny twierdzący orzeka że S nie tylko będąc ~~jest~~ a+b ~~ale~~ jest ~~prócz~~ oraz X. Sąd syntetyczny przeczący orzeka że S będąc a+b nie jest X. bo X przeciwne jest treści pojęcia S która jest a+b. ~~cX~~

~~c. Z. Zwróćmy że.~~

Łatwo odgadnąć że nowa wiadomość syntetycznego sądu nasze się bogaci, bo do danej poprzedniej już którąś wiadomości naszej o pojęciu pierwotnem danem przyłączyła się nowa owiem wiadomość — Ta przez sąd syntetyczny nabraliśmy obszerniejszej się wiedzy — wiadomości wszystkich wielkie rozwijają się na zasadzie ~~przez~~ sądów syntetycznych

~~Poznajemy rozmaite pobrzeżności sądów analitycznych i syntetycznych za sądami~~

To samo miejsce które zajmują ~~Czem są~~ sądy kategoryczne w dziale pierwszym badającym, tem są sądy same przez się to miejsce zajmują ~~tem są~~ w dziale drugim sądy analityczne i syntetyczne

186

Jakoż tak sądy kategoryczne jak analityczne i syntetyczne uwzględniają wewnętrzną treść i zakres podmiotu i jedynie przyznają te orzeczenie lub mu je odmawiają — to jest (96%)

a) Uważmy atoli jeszcze że różnica sądu analitycznego a syntetycznego jest jedynie względna — Bo gdy w sądzie syntetycznym przyznana będzie podmiotowi, [illegible] nowe jakieś pojęcie (cecha, cecha nowa) [illegible], takowe nowe pojęcie zlewa się i zjednoczy się z owym podmiotem, to jest z owem danem pojęciem pierwotnem, [illegible] to jest przedmiotem sądu syntetycznego, — a gdy już zlewa się z tem pojęciem danem, [illegible] tak przysłowie [illegible] będzie należeć do jego istoty wewnętrznej a zatem należeć będzie do przyszłych sądów analitycznych jako pojęcie.

tu zaczynają się przypisy

b) Zważmy atoli zanadto mało sobie ważą znaczenie sądów analitycznych i twierdzą że sąd analityczny wyrażając tylko to co już wiemy niczego nas nie naucza — a zatem mniemają jakoby te sądy analityczne są czczą tautologią, i [illegible] nie tylko wyrażają. Ale tak nie jest. — Jakoż sądy analityczne (owszem) nie dodają, że ich treść i zakres poprzednio wiadomości [illegible] ale do tych sądów trzeba mieć cechy [illegible] odkryć [illegible] w sądzie na jaw — Bo [illegible] rozbiera [illegible] wypowiada jej cechy [illegible] podając takowe pod obawy — Botanik wypowiadając [illegible] gotowe pojęcia [illegible] charakterystyczne [illegible] te pojęcia [illegible] tak jak to wiemy § z 859. Przypominamy [illegible] rozbiór gramatyczny zdaniem a sądem jak to analizy jako rozbiór chemiczny ciała na jego składniki — rozbiór gramatyczny jest analizą, ale utworzenie zdań według składni jest [illegible] syntezą.

c) Zastanawiając się powiedzmy że jedynie sąd analityczny odbywa się na zasadach czysto logicznych, bo sąd takowy jest rozbiorem logicznym tylko danego pojęcia, sąd zaś syntetyczny łączy dane pojęcie do innego nowego pojęcia (do innej nowej rzeczy, własności, itd.) przebywającego poza obrębem danego pojęcia, czyli ... jakiś zaś będzie stosunek tego nowego do danego pojęcia, czyli oba te pojęcia są zgodne lub wykluczające się wzajem, tego logika ... sama nie zdoła rozstrzygnąć. Pod tym względem stanowi albo doświadczenie bo takie zmysłowe albo rozumowanie metafizyczne. Logika ma zadanie aby ... logiczną formę pojęcia.

To doświadczenie ... [illegible]

d) Wykazaliśmy w § że mocą sądów syntetycznych rosną i rozszerzają się wszystkie wiadomości ludzkie. Tak Jan Kepler (ur. w 1571 w Wirtembergskim) przejął po swoich poprzednikach w astronomii owczesne pojęcia o planetach i ich ruchu, i mimo niezmierną pracą a genialnym poglądem odkrył w prawdziwe drogi planet i nowe ich obiegów, a tak nowe ... wprowadził do astronomii trzy nowe zasady które dotąd znane nam są jako prawa Keplera. Te prawa Keplera dodane do dawniejszych pojęć o planetach stanowiły tedy syntezę bogacącą dawne wiadomości. Wszystkie odkrycia wynalazki, doskonalą się powiedzmy mocą syntezy mocą dodania nowych pojęć do pierwotnych wiedzy ... [illegible] ... pomysłu i ich wykonanie wcale nie przyczyniły do pomnożenia ich udoskonalenia ... [illegible] ... zasada ta sama (np. zegary, machiny parowe, okręty ...) [illegible] ... telegrafy, itd.) § 29. Wykazaliśmy w § 29 że matematyka ... [illegible] ... geometrya jest wszelako syntetyczna. Teraz ... wyjaśnia się jeszcze dokładniej owe znaczenie nasze ... wyraz mówiący dokładniej że sąd syntetyczny tworzy się przez rozłożenie pojęcia które już przebywa w naszym umyśle, do innego obcego mu pojęcia ... i wyraz ... w tych dwóch pojęć (np. ... [illegible]

188

(np. stosujemy wielokąty do pomiaru kół, albo trójkąta prostokątnego do porównania kwadratów na tych bokach wystawionych a że boki są ścianami a kwadraty ... przymnożeniem). Że zaś i sądy syntetyczne przecież z pewnością wiemy wiadomości na to dostarcza takich liczne dowody geometrya (np. twierdzenie że dwie linie proste nie zamykają w sobie przestrzeni, że dwie linie a przestrzeń są przecież równie widomem oczywiste, sąd wypowiadający ... całą linii prostych i przestrzeni.

... zarazem ... Pan ... rozumie ... w pracy na ... Dopisać wypadnie do § 75.

§ 76 77

II Sądy a posteriori i sądy a priori

Ten podział odnosi się do źródła poznania z którego wypływa myślenie logiczne czerpie sądy swoje.

1. Sądy a posteriori rodzą się czyli empiryczne rodzą się ze spostrzeżeń pojawiających się rzeczy wiecej obserwacyi faktów słowem z doświadczenia – gdy z doświadczenia wiemy że pewna własność, przymiot cecha lub nie wiąże w łączności rzeczy z jakąś rzeczą danej to tworzymy w tedy tworzy się sąd w którym rzecz ... jest podmiotem a owa własność cecha, i to jest jego orzeczeniem. –

2. Sądami empirycznymi są mianowicie wszystkie sądy odnoszące się do natury, do umiejętności przyrodniczych na takich sądach opiera się indukcya to jest rozumowanie wysnuwające z wielkiej ilości obserwacyi faktów spostrzeżonych ogólne zasady ogólne pojęcia, ogólne prawa panujące w przyrodzie. –

2 Sądy a priori, czyli sądy rozumowe są te które nie z doświadczenia się rodzą (z faktów jednostkowych następowanych przez świat ale ~~że same~~ powstają na mocy samego przez się czystego rozumu.

~~Rozumowanie~~ to wiedza rozumu na zasadzie ~~mocy~~ potęgi wrodzonej właściwej ~~a niewolącej go~~ ~~rozumu~~ orzeka że ~~ten powinien~~ ten musi być podmiot ~~odnosić się~~ do tak jak tym ~~a~~ nie czym innym, ~~żeby~~ że z nim się jednoczy ~~jego podmiot ten daną jedności~~ lub ~~ten~~ z ~~ten~~ pewne ~~[illegible]~~ oznaczeń ~~[illegible]~~ wyklucza ~~jednocząc~~ lub od niego jako ~~[illegible]~~ przeciwne ~~się wyklucza~~.

Z a niewolącej go orzeka

2 Sądy a priori czyli sądy rozumowe są te które nie biorą ~~czerpią~~ myśleniu nie z faktów z doświadczenia a więc nie z faktów jednostkowych następowanych nam przez świat zewnętrzny a które tylko czerpie ze samego przez się rozumu wrodzonej. W tych sądach na mocy wrodzonej mu ~~potęgi~~ a niewolącej go potęgi orzeka że ~~ten powinien podmiot~~ to pewne oznaczenie (właściwości, cechy przyczyny) ma być podmiotowi temu przypisane albo ~~lub~~ jako mu przeciwne odmówione.

Gdy sądy empiryczne orzekają o ~~tym co~~ że coś jest tak ~~że~~ a nie inaczej, gdy orzekają że coś ~~tak a nie inaczej~~ tym pewnym trybem a nie innym się dzieje sądy a priori orzekają że coś być musi tak albo być musi ~~inaczej~~ ~~sądy~~ inaczej – że rzecz która mieć tak ~~a~~ dzieje ~~się~~ odmienne ...

O Sądy empiryczne postawione ~~odnoszące się~~ do orzekają że tak się rzecz miała w niektórych jednostkowych ~~wielu razach~~ sądy a priori orzekają ogólne prawa, że tak się rzecz zawsze mieć musi w ~~tej~~ w tej samej dziedzinie zjawisk.

Sądy empiryczne ~~[illegible]~~ orzekają o rzeczach szczególnych, doświadczalnych tego co jest, sądy a priori co orzekają do pierwszych powodów nie ulegających doświadczeniu, a które występują dla myślów, sądy a priori ~~[illegible]~~ sięgają do powodów powodów.—

a) Jeśli mówiąc i sądy empiryczne mocniej opierając się na faktach jednostkowych, których przecież nie obejdą się bez sprawy rozumu. Bo rozum te jednostkowe fakta podane przez doświadczenia jednoczy przerabia na pojęcia, bo ~~[illegible]~~ jedynie pojęcia mogą być [illegible] dla myśleni~~a~~ orzekającego sądy — a co więcej często rozum stanowczy na zasadach czerpanych z doświadczenia sięga też do ostatecznych sądów a ~~[illegible]~~ priori —

b) mówimy w § że na sądach empirycznych oparte są rozumowania indukcyjne które z wielu sądów odnoszących się do jednostkowych faktów wysnuwają ogólne wypadki, wnosząc ogólne zasady, prawidła i pojęcia.— Tym to indukcyjnym ~~[illegible]~~ zasadzającym się na obserwacji wielostronnej faktów nauki przyrodniczej w nowoczesnych dziejach zawdzięczają zadziwiające swoje postępy i tę ścisłość gruntowną która słusznie budzi umiejętności na prawdach ~~[illegible]~~ zdobytych krytycyzmem doświadczeniem. [Jeśli w starożytnym klasycznym świecie Sokrates używał indukcji ~~[illegible]~~ a Arystoteles uznał ją w ~~[illegible]~~ teorii — Całe ~~[illegible]~~ średnie wieki — zajmując się scholastyczną filozofią — ~~[illegible]~~ rozumując o ~~[illegible]~~ naturze zabstraktyzowali pojęć indukcyjnych, — ale wnioski wysnuwali wszystkie rzeczy, bez owocnych ogólnikowo wysnuwali [illegible] poszła ta niepamiętna próżna gadanina — będąc treścią [illegible]

Dopiero Baco z Verulamu (1561 + 1626) podniósł stanowczy przeciw temu postępowaniu wykazując, że one były to powodem że nauki ~~[illegible]~~ w przeciągu kilku wieków wcale się nie rozwinęły. Więc Baco ostrzega ~~[illegible]~~ badaczy przyrody przedewszystkiem mieli obserwować najściślej, na fakta rzeczywiste i z nich dopiero wydobywać ogólne prawdy — ~~[illegible]~~ Lubo i za czasów Bacona niektórzy ~~[illegible]~~ nieliczni badacze już postępowali sobie drogą przez ~~[illegible]~~ niego poleconą jednak jemu ~~[illegible]~~ przyznać należy zasługę że on jawnie i publicznie przeczył te sprawy w świecie naukowym (ob. piękne dzieło Michała Wiszniewskiego Bakona Metoda tłumaczenia Natury. Kraków 1834.

c) Jeżeli zaś sądy a posteriori i całe z nich płynące postępowanie jest wielkiego znaczenia dla [illegible] nie [illegible] są sądy a priori i z nich wypływające rozumowanie — ~~w sądach [illegible]~~ ~~a priori a nie czerpie rozumu z doświadczenia~~ Sądy a priori nie są czerpane z doświadczenia ale z głębin czystego rozumu — Rozumu mimowolnie bywa [illegible] by rozstrzygał w sprawach i odgadywał prawdziwe myślenie dla myśli wyższych nad świat zewnętrzny i fałsze myślenie — To [illegible] a dowód mimowolna wrodzona człowiekowi człowieka zaś to z sąd pochodzi że w duchu ~~[illegible]~~ naszym tkwią te same prawa logiczne które przebywają we wszechświecie. [Stąd rozum tworzy sądy o rzeczach których nie ~~padł~~ zewnętrzne doświadczenia takiemi sądami ~~a priori~~ a priori są np. że ~~Bóg istnieje~~ ~~Że Bóg jest istniejący~~ — że Dusza jest nieśmiertelna wszystkie jestestwa świata połączone są z tym światem i z kolei [illegible] odzywają świata choć przemienne [illegible] na tle światem, na prawach które są wrócone [illegible] same, niezadowolenie wśród [illegible] jest całością — [illegible] Takiem sądem a priori jest sąd ~~że~~ świat jest całością — myśl więc [illegible] ~~[illegible]~~ nie dość bez przyczyny. — myśl [illegible] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Boga [illegible] Cartesiusza i jego wywód ~~[illegible]~~ [illegible] najważniejszy dla wiele ~~najwięcej~~ umiejętności najważniejszej filozofii [illegible] ~~[illegible]~~ Etyka [illegible] człowieka sądach a priori — Bo Etyka ~~[illegible]~~ nie czerpie pojęcia ~~płynie z rozumu a priori~~ ~~[illegible]~~ moralności Δ ~~Boga a posteriori~~ nie wyjmuje z a posteriori o ten cnoty, powinności, dobra [illegible] sąd jakim jest sąd ~~[illegible]~~ ~~ludzi~~ ludzie ~~[illegible]~~ [illegible] bo nie pyta ~~ludzi~~ ludzie [illegible] a priori z ducha pojęciach, ale te pojęcia wyrzuca a priori z ducha wielkiego wykazując że one są nie wrodzone że człowiek [illegible] ustawicznie jest [illegible] jedynie własnej swojej istocie — Tak i Logika ~~[illegible]~~ mądre uczy wszelk a priori — bo nie pyta jak wszelki ludzie myślą ale uczy — jak myśleć według praw logicznych [illegible] ~~[illegible]~~ zadaniem jego przemawia — nie tylko ~~[illegible]~~ twierdzimy że w sądach a priori podmiot jest a priorycznie ~~i [illegible]~~ ~~jest a posteriori~~ ~~[illegible]~~ ale sam podmiot być może a priorycznie ~~[illegible]~~ np. w przy[illegible] [illegible] Bóg jest — [illegible] Bóg (S) jest istniejący P.

Ξ na sądach a priori czysto rozumowych polega pierwszeństwo filozofia

Δ płynie a priori ze samego rozumu

d) Powyższe określenia sądów a posteriori i a priori
wyjaśniają nam też spętna istotę sądów syntetycznych)
Sąd syntetyczny jak wiemy ~~dodaje do gole~~
~~danego tego~~ odnosi do danego przez podmiot
w myśli pojęcia pojęcie nowe które dotychczas
jeszcze przebywało po za obrębem danego
pojęcia, i to nowe pojęcie jako orzeczenie
albo sądem twierdzącym przypisuje danemu
pojęciu jako podmiotowi, albo też sądem
przeczącym mu go odmawia — Takowe odnosze-
nie zaś nowego pojęcia do danego może się
dziać dwojakim trybem —

1y Tryb jeżeli to odniesienie dzieje się na
mocy doświadczenia, obserwacyi spostrzeże-
nia faktów które wskazują iż rzeczywiście to
to nowe pojęcie albo wiąże się z danem, danem
albo się nie wiąże — są to sądy syntetyczne a posteriori

2gi Tryb bez odniesienia na miejsce na
mocy własnej potęgi rozumu, gdy rozum
jest uniewolony sam przez się rozstrzygnąć
czyli to nowe pojęcie łączy się lub nie
łączy (~~jako ...~~ z danem pojęciem
~~jako ...~~ — są to sądy syntetyczne
a priori —

Co się tyczy sądów syntetycznych a posteriori
to jest z doświadczenia ze spostrzeżeń ~~...~~
pamięci takowe nam są dwojakie — ~~al~~
Bo albo takowe w których ~~z~~ połączenie danego
pojęcia z nowem pozostaje tylko ~~...~~ na mocy
do tego faktu ~~faktum~~ — albo też takowe w których
się okaże że ~~...~~ połączenie faktyczne obu ~~tych~~
pojęć ma za sobą jeszcze powód rozumowy:
to jest jeżeli się przekonamy że te dwa
pojęcia nie tylko

są połączone w rzeczywistości, ale że to ich połączenie

faktyczne, musi [illegible] miejsce nawet ze względów rozumowych

tak więc sąd syntetyczny który powstał empirycznie

nabiera następnie znaczenia ważności sądu

a priori, nabiera więc znaczenia [illegible] ogólnego

w takowym razie znów a priori wnosimy że

ten sąd taki sprawdzać i ziścić się musi

we wszystkich innych a odpowiednich zdarzeniach natury

[illegible] sąd [illegible]

Dla tego sąd takowy nazywamy

prawem natury bo mamy pewność że jest

prawem ogólnem któremu podlegają wszystkie zdarzenia

odpowiednie — Tak się stało z odkryciem Kepplera.

Keppler przez lat trzynaście obserwował

obiegi i ruchy planety Marsa — ze spostrze-

żeń swoich nad Marsem wydobył owe trzy prawa którym

podlega Mars. Te prawa więc miały źródło

w spostrzeżeniach we faktach rzeczywistych

wyraziły się więc jako sądy empiryczne syntetyczne a poste-

riori — ale gdy Keppler pojął podstawę rozu-

mową tych praw już orzekł a priori że te prawa

są prawami ogólnemi że rządzą nie tylko Marsem ale również

wszystkiemi odpowiedniemi zdarzeniami

to jest że są prawami wszystkich planet

[twierdzimy jako w dzielnicy doświadczenia wypadek z obserwacyi

ten jest pewniejszy im [illegible] faktów jedno... potwierdza większa ilość

[illegible] czyli w jedno jest-

[illegible] im więcej sądów syn-

tetycznych a posteriori mieści w sobie,

że tym wypadkiem w dzielnicy rozumowej może

zajść jeden fakt empiryczny który już wystarczy

by w nim dopatrzyć się porządku rozumowego

by z niego wysnuć

prawo ogólne powszechnie obowiązujące

w naturze — Tak dla geniuszu Newtona

[illegible] spadające

z drzewa jabłko było dostatecznem

194

aby wnieść

i rozpatrzenie pomysł o powszechnem ciążeniu będącem zasadą ruchów i wzajemnie na siebie działania ciał niebieskich – ~~Galileusz obserwując w katedrze Pizańskiej kołyszącą się tam lampę, wysnuł błyskawicznie~~ odgadł ~~Tak lampa lub~~ Tak zawieszona a kołysząca się lampa w katedrze Pizańskiej wywołała jakby błyskawica ~~[illegible]~~ w duchu Galileusza teoryą pendułów –

§ ~~77~~ 78

III Sądy ze względu na sposób bycia

(iud. modalitatis.

(361) wiemy że ze względu na sposób bycia powstaje troje rodzajów sądów które odpowiadają w myśleniu osoby sądzącej trzem stopniom jej ~~[illegible]~~ – trzem stopniom pewności jej [nad linią: zasadności] ~~wiedzy~~ orzeczenia – Temi rodzajami sądów są

1° Sądy przypuszczające – problematyczne orzekające że rzecz jakaś być może – lub też że może i nie być

2° Sądy zapewniające – assertoryczne ~~2 sądy zapewniające~~ orzekające że rzecz jakaś rzeczywiście jest, lub że rzecz jakaś rzeczywiście nie jest

3 Sądy konieczne (dowodne) apodyktyczne że rzecz jakaś koniecznie jest, że musi (że w każdy sposób być musi) być – lub też że koniecznie ~~nie~~ musi nie być, – że być na żaden sposób nie może. Tak więc pierwszy rodzaj [nad linią: sądu odnosi się do] ~~orzeka~~ możliwości byt[u] posse ~~[illegible]~~ rodzaj [nad linią: odnosi się do] ~~orzeka~~ rzeczywistość takiego bytu ~~[illegible]~~ esse –

Brakuje następny arkusz brulionu – musiał zostać w Sieniawie

Trzeci rodzaj odnosi się do kwestii sposobu
bytu — necesse — oportere
Trzeci te trzy rodzaje sądów odnoszą się
do trzech sposobów bytu
(modi essendi) stąd zowią się sądami
sposobu — judicia modalitatis —

Rozumie się, że te trzy różnice sposobu
bytu powinny się wyrażać w sądzie
i formułkami podmiotu i orzeczenia.
Przecież uważamy, że owe wyrazy używane w sąd
jak „może być", „rzeczywiście jest", „koniecznie
być musi" nie wystarczą, bo one
takie mogą przypisuje do sądu wyrażałyby jedynie
przekonanie osobiste, podmiotowe i stanowisko osobistego
osoby sądzącej —
a przekonania,
a w takim razie należałyby raczej
do psychologii i nie miałyby
znaczenia wobec logiki
(ob. § 61 przyp. a) — [Jeżeli więc
te sądy mają należeć do
logiki, jeżeli wobec tej umiejętności
mają mieć znaczenie należy aby
sama forma logiczna sądu
wyrażała te trzy sposoby
bytu — Trzeba te trzy sposoby
bytu tkwią już zarodem w formach sądów
które dotychczas były przedmiotem
naszych rozbiorów — Jeżeli zaś te sądy
sposoby przebywają już jakoś ukryte
w formach sądów nie znać że sądy
sposobu nie mają im właściwej odrębnej
formy logicznej, że tedy pod względem
samej przez się logiki nie stanowią osobnego działu czyli osobnego rodzaju
sądów — że można im przyznać osobny
rodzaj tylko ze względu

na stopień pewności który ma osoba sądząca — orzekająca albo możliwość albo rzeczywistość albo konieczność owego sądu — lecz ten stopień świadomości nie jest względem do logiki należącym.

Przebieżmy myślą formy przyjęte sądów by zbadać owe sposoby bytu.

Chcemy uczynić przegląd trzech rodzajów sądów sposobu bytu i uważmy jakie każdemu z nich odpowiadają formy sądów wytworzonych w poprzednich działach.

1. Sąd przypuszczający problematyczny wyrażający że coś być może, że znaczenie może być przyjmowane podmiotowi lub może być i nie przyjmowane ≠

≠ Zatem że sąd problematyczny nie przeczy że i sąd temu sprzeczny (contradictorium) jest możliwy.

Sąd ten tkwi (tak twierdzących jak przeczących) w sądach szczególnych. Bo jeżeli o kilku wiem przedmiotach tem przyjmujemy jednego rodzaju znaczenie, okazuje się że to znaczenie jest dla tego rodzaju możliwem. Tak to dowodzi wiele ludzi jest uczciwych, że ludzie w ogóle mogą być uczciwi i nawzajem, gdy sąd ten nie wyraża że niektóry ludzie mogą być nie uczciwemi.

2. ad. Znaczenie sądów przypuszczających w poprzedniku (antecedens) tkwi membr.

3. ad. Znaczenie sądów przypuszczających tkwi w poprzedniku (antecedens membrum) sądów warunkowych, bo w nim przybywa okoliczność niezależna od której

zależy spełnienie się sądu warunkowego.

3) Znaczenie sądu przyporządkowującego polega w sądzie rozłącznym (zatem) zapadnie orzeczenie które ~~w sądzie~~ z pośród szeregowych odnosi się podmiotowi lub orzeczeniu np. S jest albo a, albo b albo c – więc S może być a, może być także b, może być wreszcie c.

2. Sądy zapewniające asertoryczny ~~[illegible]~~ ~~contradictorium~~ ~~[illegible]~~ ~~ale wprost wyraża faktu~~ – wyraża ~~to co jest rzeczywiście~~ – ~~sąd więc~~ nie wchodzi w to czyli to jest jest dla tego tylko że może być, ~~ani nie~~ czyli też dla ~~tego albo tego~~ tego musi być – Sąd więc w ogólności sądem asertorycznym jest każdy sąd bo każdy zapewnia jakieś faktów – ściślej atoli mówiąc ~~jest~~ będzie sądem asertorycznym tylko ten który ~~[illegible]~~ wyraża odniesienie znajome przez rozumiejących (tu. dei pavatae) ~~bo te przyczyny są właśnie tego sąd~~ ~~[illegible]~~ ~~jest prostym faktem nie opartym~~ bo ~~te przyczyny są tak~~ wyrazem tych pojęć jest jak wiemy §§ 43 i 54 ~~[illegible]~~ tak więc i sądem prawd ~~[illegible]~~ ~~lub~~ logicznie wyjęte być nie może – że albo tak [illegible] tylko przez tych znajomie wykluczone jest gotym, prostym faktem –

Sąd zgoła wyrażający że orzeczenie jest przyznane podmiotowi lub że mu jest odmówione. Sąd ten przeto nie ma względu na to czyli obok sądu orzeczonego danego może mieć ~~[illegible]~~ go ~~ma naznaczone~~ sąd drugi jemu sprzeczny (contradictorium) ale sąd asertoryczny wprost orzeka fakt że coś ma tak ma, lub coś czego tak nie ma – wyraża ~~jak~~ wprost to co jest, rzeczywiście, lub co rzeczywiście nie jest

198

3 sąd ~~konieczny~~ – dowodny – apodyktycz-
ny – wyraża że orzeczenie koniecznie
ma być przyznane podmiotowi lub
że nie ma być koniecznie odmówione.
~~Sądem~~ Ten sąd ~~wiec~~ twierdzi że sąd [zawarcie]
drugi jemu sprzeczny (contradictorium)
jest nie podobnym, że istnieć nie
może. [Sąd konieczny opiera się na prawie zasadniczem ~~wiec~~ [wykluczającem] nadeb (princ. exclusi tertii)
~~Warunkowy~~ [Uwarunkowy] forewidzące sądów w których
[tyn charakter konieczności ten] ~~cecha apodyktyczna~~
tkwi ~~za~~ [niedokładny]
A... ~~Niekiedy~~ przyjęć że sąd proba-
matyczny przebywa zarodem
[co do ilości] w sądzie ~~szczegółowym~~ – Zdawałoby się
nawet że w sądzie co do ilości powszechnym
zawiera w sobie cechę konieczności – Ale
tak nie jest bo że sąd wszystkie S
są P nie wynika aby ~~takie~~ to było koniecznością
~~Jedynie zwarta~~ może być tylko
prostym faktem odpowiednim sądowi
asertorycznemu – Jeśli ~~sąd zawarty~~
[wszystkie S są P] [samem tylko]
ten sąd powszechny nie jest zaś ~~sądem~~
(ob. 564 wyp. c.)
dowodowym dale wypływa z tego że
P jest istotą, że jest cechą istotną
[że ~~orzeka~~ powszechne] że orzeka...
podmiotu S w tedy sąd takie będzie
(np wszystkie... umierają)
~~konieczny~~ bo bez tej cechy istotnej P,
podmiot S nie byłby S – wypływa
[o ... takim orzeka o istocie podmiotu]
może się ze sąd analityczny i w
nim zasadniejszy ~~kolaterany~~ (~~...~~)
~~z sąd~~ może w sobie cechy konieczności
apodyktyczność – (np. człowiek jest jedynym rozumnym
~~stworzeniem~~ ~~wymienia~~ – człowiek jest stworzeniem
ułomnem, każde ciało rozciągłem, cnota jest
godną ~~uw~~ poważania –
B. Charakter konieczności przebywa
jeszcze w następniku sądów
warunkowych (~~vel~~ conditionalum ~~warunkowe~~ exp... logicznym (nexus logicus) i zasadniczego prawa ~~...~~ ... nie ... powodu (ratio ... 868) orzeka
i.e.) – Bo sąd warunkowy orzeka
że od ~~warunku~~ ~~zależy~~ ~~spełnienie~~ zależy [istnienia] następnika, od ~~...~~

(conditionalum). Bo sąd
warunkowy, opiera się na związku
logicznym (nexus logicus) i na
zasadniczem prawie powodu (principium
rationis 868) a tem samem orzeka
że od istnienia warunku ~~...~~
zależy koniecznie istnienie nastę-
pnika

(sprzeczności contradictio) /

Że S jest albo A albo nonA [illegible] wie koniecznie jedno z dwojga albo S. [illegible] jest A jest [illegible] więc S nie może być nonA. [illegible] albo [illegible]). Gdy zaś zachodzi przeciwieństwo (contrarietas) i powiemy że S…

z nauką o wnioskach rozłącznych z konkluzyą wniosków jak obaczymy poniżej –

Konieczność sądu przeczenia [illegible] w sądzie rozjemczym który [illegible] polega na prawie zasadniczym sprzeczności (principium contradictionis) i na prawie wyłączającym środek (principium exclusi tertii) jak to widzieliśmy w § 69 – Zaiste jeżeli np. powiemy że S jest albo a albo b, albo c – a jeżeli S nie jest ani a ani b, więc S koniecznie musi być c.

[Sądy pod względem na sposób bycia (modalitates) w system się miały

Te sądy sposobu są wielce ważne bo je spotykamy nawet już w chwilach przebudzającej się świadomości której odrzucają czyli rzecz jakaś jest – czyli może być – albo czyli jest konieczną – [illegible] w ich logicznym znaczeniu – Dlatego od sztuki [illegible] młodszych czytelników do przyp. a. do § 86 w którym zwrócimy uwagę nad pojęciem sądów wprowadzonym do logiki przez Kanta – Lubo [illegible] wykazywało często niedostatki tak pojęcia w ogólności jak i do dziś jeszcze spotykamy niekiedy w logikach przywodzenie rodzajów sądu według czterech względów to jest względem na ilość (quantitas), na jakość (qualitas), na 3 na stosunek (relatio) – 4 na sposób (modalitas). Czytelnicy nasi widzą z poprzedzających uwag że my te rodzaje sądów nie tylko w innym miejscu wykładamy ale o wiele znaczniej ich i formy inaczej pojmujemy.

200

Stosunki wzajemne sądów

§ 78.

Odprawiwszy powyżej (od § 61 do § 77) spełna rzecz o podziałach i z nich wypływających rodzajach sądów – obaczyć teraz należy stosunki wzajemne w jakich ony do siebie zachowują –

Przedewszystkiem pod tym względem pamiętajmy że sądy wtedy tylko zostawać mogą w stosunkach jeżeli ich przedmioty są te same, albo też należą pod jedno wspólne pojęcie – Bo sądy których przedmioty a zarazem orzeczenia są wskroś rożne nie mają się w żadnym stosunku do siebie –

Uważmy następnie że gdy sądy składają się z pojęć, więc stosunki tychże pojęć stanowić będą tym samem stosunki sądów – Gdy zaś powyżej od § 45 do § 54 przechodziliśmy wszystkie z kolei stosunki pojęć tak co ich zakresu jako co do ich treści; przeto wypada nam obecnie przejść z kolei te stosunki pojęć i z nich wysnuć odpowiednie im stosunki samychże sądów. – Gdy atoli sądy mają odrębne własności któremi się różnią od pojęć samych przez się wreszcie, więc

Stosunki wzajemne sądów.

§78.

Poznanie stosunku wzajemnego sądów ma głównie ten cel aby z danego sądu wysnuć sąd drugi zostający w pewnym związku ze sądem danym — albo raz zrozumieć stosunki wzajemny dwóch sądów należy je porównać jeden z drugim.

Poznanie tych stosunków sądów będzie ~~pod~~ podstawą wniosków bezpośrednich o których poniżej będzie mowa.

Albo raz sądy mogą być porównywane sądy zupełnie odmiennej, porównanie zaś między niemi związku — a zatem te pojęcie sądy zostają w wszelkiem a stosunku ze sobą — które mają ~~które mają~~ ~~sądy obejmują~~ ~~wyznaczonej treści~~ jednakową materyą ~~różne co do ilości i jakości~~ co do treści.

Dwa sądy zawierające różną materyą są zupełnie od siebie nie zostają w żadnym związku ~~sąd~~ z żadnego z tych sądów ~~nie~~ nie może być wyprowadzony drugi. — (np. stosunek pięknej sprawiedliwości. Tak wnoszą się w obliczu).

batamucstwo z malarza — ~~który~~ nie powinno być ~~większe~~ ~~gro~~ równej materya

§79

Porównywane być mogą ~~dwa~~ sądy dwa, z których każdy zawiera

202.

A Sądy równoważne

B. Sądy równoważne ...

przez ~~o tos~~ (§ 78) co do równoważności sądów nie ma co odnosić do równej motywy — a zatem ich różnica może pochodzić ~~tylko~~ z forma zatem może wychodzić: ~~ich odnośni~~

1. albo z powodu ~~do ... formy sądów ...~~

~~a albo co do ilości równej~~

~~b albo co do jakości równej~~

~~albo co do ilości i~~ ich równej co do ilości i jakości równej —

2. albo z powodu różnego stosunku (Relatio) podmiotu do orzeczenia

3. albo nareszcie różnica sądów ~~sądy mogą więc~~ ... pochodzić z różnej pewności będzie ... w umyśle logicznej osoby sądzącej: są to więc różnice sądów ze względu na sposób bytu (modalitas).

§ 80

A Sądy równoważne

(jud. aequipollentia, paria, identica).

Ze stosunku dwóch sądów mających równe znaczenie wypływa prawo ze sądów: ze z prawdy jednego z nich wynika że i prawdziwym jest drugi sąd — ze z fałszu jednego z nich wynika a tem samem wynika fałsz drugiego — albo oba te sądy są prawdziwe albo oba fałszywe —

Przypis do § 79.

[Nasz § żąda aby sądy mające być porównywane między sobą były tej samej materyi. Przeciwnie to często bywa w Logikach mowa o sądach zgodnych (jud. consonantia, congruentia) w tem znaczeniu iż ... złożonych pojęć, ... lub obydwa są pojęciami ... z jednym podmiot jednego sądu jest pojęciem ... są, podmioty albo orzeczenia obu sądów są pojęciami zgodnemi. lub też że podmioty orzeczenia w sądach obu razem są zgodnemi pojęciami (np. ... ta róża jest czerwona ta róża pachnie. Ale wszelako) są to ... w §§ 43 i 54 jako pojęcia zgodne należą do pojęć równorzędnych (disparata) które atoli mogą być zgodne albo też mogą być niezgodne — więc nie ulegają żadnemu prawidłu logicznemu zatem też z jednego żadnego sądu nie możemy wnosić o prawdzie lub ... o drugim zgodnym ze sądem danym (np. ten kwiat Piotr jest uczony Piotr jest uczony — ten kwiat jest czerwony — ten kwiat pachnie)

Do Pana Władysława!
Proszę pisać do wyrazów
materyalnie równoznaczne +
potem opuścić co zakreślono
niebieskim ołówkiem i pisać
2° Sądy równoznaczne z powodu
równej ich formy str. 205. do
wyrazów formalnie równoznaczne ○
Potem ~~wracać~~ wrócić do strony 203 i 204
i napisać jako przypisek a)
to co zakreślone niebiesko
a jako przypisek b to co zakreślono
na stronie ~~...~~ 205 zielono. 1.
Ponad tego jest ten ze wiem o sądach
równoznacznych ma być cała objęta
w jednym § jak jest w § 80

~~Albo gdy w jeden sąd wysunięty
jest ... drugiego~~

~~...~~
~~i jakości~~

○—○ [Także sądy zowią się w Logice
materyalnie równoznaczne. ✱

Sądy równoznaczne powstają
dwojakim trybem, bo ich znaczenie
równe podmiędzie może albo
1. z powodu równej materyi ~~równej~~
~~formy~~ ○
2 albo z powodu ~~formy~~ równej formy

Sądy równoznaczne z powodu
równej materyi.

Wiemy z § 34. że pojęciami równoznacz-
nemi są te które choć mają na pozór
(np. we wysłowieniu) treść równą,
~~ta treść ich będzie jednakiego znacze-
~~nia. —~~ także są pojęcia mające
równoznaczne mają
(tablicy jednakowe przystające do
siebie, jak się to ... w § 45.)

Zatem wynika że dwa sądy będą
równoznaczne jeśli podmioty w
obydwóch ~~będą~~ są pojęciami równoznacz-
nemi, albo gdy ich orzeczenia, albo
nareszcie ✱ są takiemi pojęciami
albo na koniec gdy oba pojęcia
(podmiot i orzeczenie)
główne w jednym sądzie są równo-
znaczne z pojęciami odpowiedniemi ○○
im ~~w~~ w drugim sądzie, ~~sądy nadto~~

a) [Uwaga do sądów równoznacznych z powodu równej materyi
Zwykle w logikach bywa mowa jedynie o orzeczeniach (przedi-
katach) równoznacznych, przecież sądy mogą być także równo-
gdy podmioty są jednakie
znaczne gdy ~~...~~ podmioty będą równoznaczne ~~...~~ a orzeczenia
te jednakie np. Bóg jest wszechmocny

Mistrz świata jest wszechmocny — natomiast ~~nie~~ sądy mogą mieć podmioty i orzeczenia równoznaczne np. Bóg jest wszechmocny ~~albo~~ i — Mistrz świata włada wedle woli wszechbytu twórca —

Rozróżniamy jeszcze § że sądy są równoznaczne gdy ich potrzeba głównie może w ~~o~~znaczeniu te same, użyte są z różnych stron — jak ~~albo~~ ~~np. Najczęściej jest więcej z § 34~~ ;

Często te pojęcia i sądy równoznaczne powstają gdy jednak to samo pojęcie ujrzane z różnych stron np. Ta figura jest trójkątem równokątnym — ta figura jest trójkątem równobocznym — pierwszy sąd ma na względzie równości kątów drugi równości boków — Podobnie sądy: człowiek jest stworzeniem rozumnem, człowiek jest stworzeniem obdarzonem wolną wolą — człowiek jest osobą etc.

~~B. Sądy równoznaczne~~

~~1. Sądy równoznaczne z ~~które których różnice~~ ~~odnosi się~~ powodu równej formy~~

~~Widzieliśmy w § 79 sob 1. że ~~sa~~ różnica sądów pewnych względem ~~odnosi się~~ naprzód ~~do~~ odnosi się do różnicy ich formy to jest ~~do~~ ~~a albo co do tego~~ do ich równej ilości i jakości — widzimy że nam tu wypada uważać stosunki wzajemne sądów form A, E, I, O. — ~~Bo~~~~

136 ~~209~~

~~211~~

2. Sądy równoważne z powodu równej ich formy

Sądy mogą być równoważne co do znaczenia gdy ich forma zwłaszcza gdy ich jakość jest różna a ilość równa — to jest gdy przy równej ilości jeden z nich jest twierdzący a drugi przeczący — a to się dzieje tym sposobem iż sąd drugi to jest przeczący zaprzecza właśnie to pojęcie które jest zaprzeczeniem sądu pierwszego, czyli sądu twierdzącego — sąd więc drugi przez przeczenie w nim samym objęte staje się sam twierdzącym sądem; staje się równym co do znaczenia sądowi pierwszemu który twierdzi.

należy takowe sądy odróżnić od tych które także mają jakość różną, ale nie są równoważne, są różnoważne, są sobie przeciwne — są to jud. opposita (o tych mowa w § 81, § 86, § 96 i nast.)

[Takie sądy zowią się w logice formalnie równoważnemi.

Przypis. 6. Przykłady do sądów równoważnych z powodu równej ich formy — Wszyscy ludzie są śmiertelni — Żaden człowiek nie jest nieśmiertelny. — Wszystkie jestestwa stworzone są ograniczone — Żadne jestestwo stworzone nie jest nieograniczone. — Każdy człowiek poważny jest sumienny — Żaden człowiek poważny nie jest bezsumienny

206 §81 ~~82~~ a

B. Sądy różnoznaczne —

1. Sądy równoznaczne co do ilości oraz równej jakości ~~równej z ich form~~

widzieliśmy w § 79 szub, że równość sądów porównywanych odnosić się może naprzód ~~do równej ich formy~~ ~~bo~~ do ~~ich~~ równej ich ilości, powtóre do równej ich jakości — [Znać tedy się nam nasuwa pod tym względem pomiędzy stosunki wzajemne sądów formy A, E, I, O. — gdy atoli ~~oba~~ ~~porów.~~ dwa ~~sądów zachowują tak równość~~ takiej zaś a nakazujące są ~~nie~~ ~~będą~~ ~~nastę~~pujące: stosunki te

a). ~~Ow~~ Dwa sądy są ~~też~~ równej ilości ~~ale równej~~ ale różnej jakości —

Jest to więc stosunek wzajemny sądów formy A i I oraz formy E i O.

b. Dwa sądy są równej ilości ~~Równej jakości~~ oraz różnej ~~ale równej~~ ilości — jakości

Jest to więc stosunek wzajemny sądów formy ~~A i E~~ A i O oraz formy ~~I i O~~ E i I.

c. Dwa sądy są ~~Równej~~ równej jakości a różnej ~~a za razem~~ ~~równej~~ ilości — zatem stosunek wzajemny sądów formy ~~A i E~~ A. E oraz formy ~~E i I~~ I. O. E

Przypominamy atoli się według § 78 wszystkie te sądy jeśli mają zachować w stosunku do siebi, ~~ow~~ muszą równej formy

[Przypominamy się w § 61. i § 65 ~~§ 80 w~~ wspomnieliśmy się, że sądy równoznaczne z powodu ~~równej~~ jakości zowią się w ogólności w Logice sądami przeciwległemi (jad. opposita).

E W następnych §§ rozpatrzymy się osobno w każdym z tych dwóch stosunków —

Co zakwestionowane jest przypisem

(mają mieć porządek materyi)

§ 82 83

Do pat. dyktatem

A Sądy różnej ~~co do~~ ilości a równej jakości czyli sądy w stosunku podporządkowania (subalternatio).

~~Jakość dwa~~ ..

F Dwa sądy różne co do ilości a równe co do jakości w tezy mają miejsce

F ~~Dwa sądy różniące się tylko co do samej ilości się mają w tezy miejsce~~ gdy jeden ich odnosi orzeczenie do całego zakresu podmiotu (sądy A i E) a drugi sąd odnosi to samo orzeczenie tylko do części zakresu podmiotu (sądy I. i O) słowem gdy jeden będzie sądem (np. A) powszechnym a ~~drugi~~ sądem szczegółowym (np. I) [w których to wypadkach jest mowa o wzajemnych stosunkach sądu, ~~sądy~~ stosunek ~~zostaje~~ ~~mają się w stosunku~~ takowy zowie się stosunkiem podporządkowania (subalterna-tio.) sądów]

Sąd do którego wchodzi cały zakres podmiotu zowie się w sądzie podporządkującym (sąd. subalternans) i takowe sąd powszechny (A i E) [sąd do którego tylko wchodzi część zakresu ~~tego samego~~ podmiotu ~~zowie~~ zatem sąd szczegółowy jak to więc sąd szczegółowy zowie się sądem podporządkowanym (sąd subalternatum)] (I i O)

Z tego widzimy że sąd A wszystkich S są P jest sądem podporządkującym (subalternans) względem sądu I. ~~jest~~ orzekającego że niektóre S są P. sąd I jest sądem podporządkowanym (subalternatum) względem sądu A.

288.

Podobnie sąd E żadne S nie jest P jest sądem podporządkującym względem sądu jeżeli podporządkowanego O niektóre S nie są P.

To co do stosunku sądów A do I oraz E do O ważne następujące prawidło: wypływa sąd podporządkowany (I i O) objęty jest w sądzie podporządkującym (A i E) ...

1. od sąd szczegółowy podporządkowany (I, O) objęty jest w sądzie podporządkującym (A, E) więc on wypływa z sądu podporządkującego, a zatem gdy sąd podporządkujący (A, E) jest prawdziwym, to i podporządkowany będzie prawdziwy.

2. Jeżeli zaś podporządkujący sąd (A, E) jest fałszywym, prawdziwym być może sąd szczegółowy podporządkowany (I, O) który ma treść mniejszą niż sąd podporządkujący (A, E) (bo prawidło będzie podstawą dla nauki o wnioskach bezpośrednich — (ob. niżej § 93.)

(ob. niżej § 93.)

§

b) Sądy równej jakości ale równej ilości czyli sądy przeciwne (jud. contraria) i sądy podporządkowane przeciwne (jud. subcontraria).

Oznaczmy w § A sub C jako sądami równej jakości ale równej ilości są sądy A i E po pewnemu jest twierdzący a drugi przeczący albowiem obydwa są równej ilości — bo oba są powszechne — są to sądy przeciwne (jud. contraria). Oraz sądy I i O pewien twierdzący drugi przeczący ale oba są szczegółowe są to sądy podporządkowane przeciwne (jud. subcontraria).

§ 83 ~~87~~

6 Sądy rozmyślności a zarazem równej jakości czyli sądy sprzeczne (jud. contradictoria)

Powiedziano ~~wyżej~~ w § 81 sub 6. jako sądami równej ilości a zarazem równej jakości są sądy:

1.) A i O
2.) E i I.

ad 1. Sąd A twierdzi wszystkie S są P.
sąd O twierdzi niektóre S nie są P.

Oba te sądy nawzajem się zaprzeczają ~~nawzajem wyłączają~~ – Bo gdy sąd A przypisuje wszystkim S własność (zaletę) P, przeczy sądowi O który ~~przeczy~~ odmawia niektórym ~~sąd O~~ własności (zalety) P.

(np. wszyscy ludzie są śmiertelni (A)
niektórzy ludzie nie są śmiertelni (O)
wszyscy ludzie są poczciwi (A) niektórzy ludzie nie są poczciwi (O))

Z tego wynika ze jeden z tych dwóch sądów ~~albo A albo O~~ musi być ~~koniecznie prawdziwy~~ prawdziwy a drugi fałszywy; ~~wiec~~ znać więc że oba zarazem nie mogą być ani prawdziwe, ani fałszywe.

Te dwa sądy A i O i równie E i I mają się do siebie wzajemnie w tym stosunku wzajemnym, iż nie mają wspólnej sprzeczności contradictorii odwołujemy się pod tym względem do ~~o których była mowa~~ § 40 i 52.

Dla tego, te sądy zostające do siebie w takim stosunku są stosunku nazywane sądy sprzeczne (jud. contradictoria).

Do tych sądów sprzecznych zarówno jak do pojęć sprzecznych stosuje prawo zasadnicze myślenia sprzeczności (princ. contradictionis) i prawo zasadnicze wyłączającego środka (princip. exclusi tertii sive medii) (ob. § 40 i § 52.

* W każdej parze ~~obu sądy~~ stosunek tych wzajemnych obu sądów sprzecznych odpowiada stosunkowi sądów S jest A, S jest non A.

210

Z tego jednakże obu sądów wynika że widząc o prawdzie jednego z tych sądów wnosić możemy z pewnością o fałszu drugiego z nich — i naodwrót widząc z jednego z nich fałszywym wnosimy z pewnością ~~o fałszu~~ że drugi jest prawdziwy

‡ (np. żadne zwierzę nie jest rozumnem (E) niektóre zwierzęta są rozumne (I)

~~tak~~ ad 2. wszystko co powyżej w ustępie 1. powiedziało o stosunku wzajemnym sądów A i O — odnosi się również także do wzajemnego stosunku | sądów E i I. ‡ Sądy E i I mają się do siebie jako sądy sprzeczne (contradictorie)

Zatem jak z prawdy sądu A wnosimy o fałszu sądu O tak z prawdy sądu i naodwrót z fałszu sądu O wnosimy o prawdzie sądu A E wnosimy o fałszu sądu I, i naodwrót z fałszu sądu I wnosimy o prawdzie sądu E —; a jak z prawdy sądu O wnosimy ~~o prawdzie~~ o fałszu sądu A, ~~tak~~ i naodwrót — tak z prawdy ~~z prawd~~ sądu I wnosimy o fałszu sądu E i naodwrót — wszystkie te nasze wnioski zasadzają się na prawach zasadniczych myślenia przytoczonych wyżej

§ ~~86~~ 84

C. Sądy różnej jakości a równej ilości

czyli 1° sądy przeciwne (jud. contraria) 2 sądy ~~2~~ podprzeciwne (jud. subcontraria —

co podkreślone z tytułem

Powiedzieliśmy już w §81 a pod C. o sądach różnej jakości a równej ilości — 1° sądy A i E bo pierwszy jest twierdzący drugi przeczący a obydwa ~~są~~ co do ilości są równe bo oba są ogólnymi powszechnemi. Są to sądy przeciwne (jud. contraria)

2° sądy ~~I i O bo pierwszy jest twierdzący~~ również są różnej jakości a równej ilości bo pierwszy jest twierdzący, drugi przeczący a obydwa co do ilości ~~co do ilości są równe oba są szczegółowemi~~ są szczegółowe są to sądy podprzeciwne (jud. subcontraria.)

1. Sądy przeciwne (jud. contraria).

ad do 198 — Stosunek sądów A i E. — [Sąd A orzeka wszystkie S są P. — Sąd E orzeka żadne S nie jest P. — Logicy nazywają stosunek takich dwóch sądów stosunkiem sprzeciwieństwa — Bo gdy sąd A przyznaje wszystkim S orzeczenie P, a sąd E wszystkim S odmawia tego orzeczenia P, oba te sądy są sobie wbrew przeciwne, są najwięcej od siebie odległe, są ostatecznościami wedle § 42. — Sądy A i E są zdaniami przeciwnemi jeden drugiemu (judicia contraria).

[Prawidło które tu zachodzi jest następujące: Oba te sądy A i E nie mogą być razem prawdziwe, ale oba razem mogą być fałszywe. — [Z czego wynika iż gdy wiemy że jeden z nich jest prawdziwy już z pewnością wnosimy że drugi jest fałszywy — lecz nie wolno nam wnosić odwrotnie że jak wiemy że jeden z nich jest fałszywy nie wolno wnosić że drugi jest prawdziwy bo być może że i ten drugi będzie fałszywy ale że trzeci np. sąd O niektóre S są P, lub czwarty sąd I niektóre S nie są P będzie prawdziwy —

Zauważymy atoli że wszystko cośmy powiedzieli o stosunku sądów A i E najczęściej ma zastosowanie zupełne we wszystkich przypadkach bo zawsze wtedy gdy stopień ogólności tych powszechnych sądów A i E jest pośrednim nadrzędnym, to jest gdy w sobie zawiera wiele szczebli ...

~~216~~ 212

(gatunków), wiele jednostek – do których się orzeczenie odnosi
[wiemy atoli z § 62 i § 64 że i ~~sądy jed~~ do sądów powszechnych
należą również
sądy jednostkowe, to jest sądy w których
orzeczenie odnosi się wyłącznie do podmiotu będącego
jednostką – otóż w takich razach sądy
A i E nie zachowują się do siebie jako
sądy przeciwne ~~ale jako~~ (co jed. contra-
ria) ale jako sądy sprzeczne (co jed.
contradictoria) np. Piotr jest uczciwy (A)
Piotr jest nieuczciwy (E)]
a) Powiedzieliśmy w § ~~wiemy~~ że zawsze wtedy gdy w sądach A i E podmiot będzie pojęciem zbiorowym,
~~stosunek tym~~ a ogólnym że sądy będą sądami przeciwnemi (jed. contraria) a
prawidło ~~orzeczenia~~ z nich wypływające będzie że oba te sądy
nie mogą być razem prawdziwe – ale oba mogą razem być fałszywe – przykładem
wyjaśnia się – ~~wszyscy~~ sąd A: wszyscy ludzie są uczciwi
· uczciwymi – sąd E żaden człowiek (żaden z ludzi) nie jest
uczciwym uczciwym – w tym przypadku tylko sąd pierwszy
to jest sąd A jest prawdziwy a drugi to jest sąd E
jest fałszywy – Jeżeli więc wiemy że ten sąd A jest prawdziwy –
wnosimy z pewnością że sąd drugi to jest sąd E jest fałszywy – nie
lecz gdy tylko wiemy że jeden z tych sądów jest prawdziwy
wnosimy z pewnością że drugi jest fałszywy ~~wszyscy~~
bo być może że oba razem są fałszywe – np. ~~wszyscy~~ jest sąd A
~~ludzie~~ np. jeśli wiem że sądem fałszywym jest sąd A
wszyscy ludzie są ~~geniuszami~~ to jest ~~wszyscy~~ nie mogę wnosić
że sąd E jest ~~prawdziwym~~ ze prawdziwym to jest sąd „żaden człowiek
nie jest geniuszem” bowiem w takim przypadku
ani sąd A, ani sąd E nie jest prawdziwym ale
jest prawdziwym sąd I niektórzy ludzie są geniuszami
~~a zatem też prawdziwym jest~~ sąd O niektórzy ludzie ~~nie~~
~~raz~~ i że również jest prawdziwym sąd O niektórzy ludzie ☐
☐ nie są geniuszami
obacz niżej jeszcze jako uzupełnienie tego tłumaczenia
§ 98 wyp. a

(1)

6. Zaiste nie mówimy za pierwszym razem ~~albo od razu~~
ob albo łatwo zrozumieć powody dla którego logicy nazywa
sądy A i E sądami przeciwnemi. Poszukiwaniem przyczyny
znamy ~~stosunek~~ stałości
(az łatwiejszy nazwę ~~rozumieniu~~ ~~Jakkolwiek mówiąc~~ wówczas przypadku §.)
mówiąc powyżej (w § 42 pod 2) o pojęciach przeciwnych w ścisłym
nem znaczeniu wyłuszczamy że one mają się jedne do drugich
jako pojęcia rozjemcze (a. disjunctae) nawzajem się przeto
wykluczające, i dodaliśmy że przebiegając cały szereg ~~tak~~
pojęć przeciwnych ~~do siebie należących (tak jako będących~~
~~~~ ~~pojęć ~~ ogólne im~~
~~wszystkim~~ spostrzegamy że przeciwieństwa zachodzące
między niemi stopniowo się potęgują - że przeto
różnica między pierwszym pojęciem a ostatniem, będzie
przeciwieństwem najwyżej spotęgowanem; że zatem, ~~będą~~ że będą
dwa te pojęcia będą najdalej od siebie odstające ~~~~ przeciwne
(contrariae) w najściślejszem znaczeniu ~~będą~~
~~przeciwnemi najdalej od siebie odstające~~. Stosując te uwagi
o pojęciach do sądów przeciwnych widzimy że podobnie sąd formy E
A wyłuszczający że wszystkie S są P i sąd formy E
wyłuszczający że żadne S nie jest P, ~~są~~ są sądami najdalej od siebie
odstającemi ~~~~ ostateczności że są sądami w najściślejszem
znaczeniu przeciwnemi (contrariae) - O tej w tej ścisłości
już wspomniał niniejszy § - Tutaj pozwalamy że
sądy A i E są sądami których przeciwieństwo dochodzi
do ostateczności w szeregu sądów przeciwnych ~~A I~~
będących formy A, I, O, E., ~~bo dalekie mniej jest przeciwieństwo~~
~~między sądem A a sądem O~~. Stwórzmy sobie dla
zrozumienia rzeczy wyobrażenie sąd rozjemczy ~~~~
którym są członki rozjemcze (membra disjuncta)
są sądami A, I, O, E, będzie to nie sąd albo,
~~~~

214

albo wszystkie S są P (A) albo niektóre S są P (I) albo niektóre S nie są P (O)
albo żadne S nie są P (E) — W § 70 w którym wyłożyliśmy naukę
o sądzie rozjemczym, widzieliśmy że gdy sąd dany rozjemczy składa się
z kilku pojęć przeciwnych (kontrarnych) wtedy gdy wiemy które
z tych pojęć jest prawdziwem wnosimy z pewnością że wszystkie
pojęcia pozostałe są fałszywe — lecz gdy tylko wiemy ~~że jedno~~ które
z tych pojęć jest fałszywe wtedy jeszcze odgadnąć nie możemy
które z tych innych pojęć ~~pojęcie~~ jest prawdziwe. Otóż ~~tak~~ gdy takie same spotykamy
prawidło w naszym § w którym mowa o stosunku ~~są~~
wzajemnym sądów formy A i formy E, ~~to bowiem prawidło~~
~~orzeka że oba te sądy nie mogą być razem prawdziwe~~
~~ale oba nie razem mogą być fałszywe, zaś wynika~~
i ~~gdy wiemy~~ a gdy wiemy że pojęcia w sądzie rozjemczym
(contrariae) są pojęciami przeciwnemi z tego już wyraźnie mamy
że słusznie logicy ~~także~~ ~~także~~ także nazywają (sądy A i E sądami
przeciwnemi (jud contraria) — odsyłamy czytelnika
do § 98 przyp. 6 gdzie znajdzie bliższe jeszcze wytłumaczenie tej rzeczy —

§ 85

~~50~~ 6

2 Sądy podporządkowane przeciwne

(jud subcontraria)

Stosownie do § 84 mamy obecnie jeszcze ~~Mamy mówić~~ ~~wkońcu~~ o stosunku
wzajemnym ~~sąd~~ sądów I i O — ~~sąd~~
I ~~jest przeciwnie twierdzeniu sąd~~
~~że sądy z drugim sądem~~
Że sądy stanowią drugi stosunek
sądów których coś równa a coś
równa bo pierwszy jest twierdzący
a drugi przeczący a obydwa są
szczegółowe gdy zaś pierwszy (I)
jest podporządkowany sądowi A
a drugi ~~sądowi~~ (O) sądowi E, a gdy
sąd A i E są sobie przeciwne
więc ~~te~~ sądy I O równie też ~~są~~ podporządkowane
przeciwnemi

przeciwne (subcontr. jed. subcon-
traria) –

Stosunek tych sądów [oznaczonych] I, i O opiera
się na prawidle następującem
1. Sądy podprzeciwstawne przeciwne
I i O mogą być razem oba prawdziwe
2. Ale sądy takie nie mogą być
razem oba fałszywe – Przynaj-
mniej jeden z nich musi być prawdzi-
wy –
ad 1. Mamy dowieść, że oba ~~te~~ owe
sądy mogą być razem prawdziwe
bo jest i prawdziwym być może
sąd I. niektóre S są P, i że zarazem
prawdziwym będzie sąd O niektóre
S nie są P. – Jakoż gdy każdy
z tych dwóch sądów odnosi orze-
cze- nie P do ~~[illegible]~~ innej części podmiotu
S, w takim razie sąd I przypisuje
~~[illegible]~~ [ściśle mówiąc] orzeczenie P innemu
podmiotowi S ~~[illegible]~~ a sąd O
odmawia ~~orzeczenia~~ [innej części pojęcia S, zatem] innemu podmiotowi
każdy z tych dwóch sądów mówi
o innych S. ~~[illegible]~~ zatem oba
mogą być prawdziwe – np. sąd I
niektórzy ludzie są geniuszami
sąd O niektórzy ludzie nie są geniu-
szami – każdy z tych sądów
mówi o innych ludziach – o innej
części rodu ludzkiego –

216

ad 2. należy następnie okazać że oba sądy I i O nie mogą być razem fałszywe — że ~~przeto jeden z nich musi być~~ gdy jeden z nich jest fałszywy drugi musi być prawdziwy

Przypuśćmy że sąd I jest fałszywym wypada wykazać że sąd O będzie prawdziwym

~~Jeżeli~~ Gdy sąd I jest fałszywy więc sąd E ~~jako~~ będący sprzeczny (contradictorius) względem sądu I musi być prawdziwy; — a to według §. w którym okazano

iż z dwóch sądów sprzecznych ~~z których~~ gdy jeden jest fałszywy wnosimy że drugi jest prawdziwy a w szczególności że z fałszu sądu I wnosimy o prawdzie sądu E. —

Jeżeli zaś E jest sądem prawdziwym

Przypuśćmy że oba sądy I i O są fałszywe, [wiemy z §83 ~~że sądy~~ że sądy ~~A~~ E i I są ~~sprzeczne~~ niemające sobie sprzeczne ~~że podobnie A~~ sądy A i O są ~~...~~ takie sobie sprzeczne (contradictoria) i że podobnie ~~A~~ ~~...~~ wiemy też iż że sądów ~~spr że ... gdy~~ (sąd contradictarz) ~~jeden musi być~~ prawdziwy

sprzecznych ~~...~~ że gdy jeden jest fałszywy drugi ~~z fałszu~~ a zatem musi być prawdziwy, z fałszu sądu I wnosimy o prawdzie sądu E, ~~bo I i O są ... sprzeczne~~ podobnie z fałszu sądu O wnosimy że sąd A jest prawdziwy — Gdyby przeto nasze przypuszczenie było prawdziwe, to jest gdyby sąd I był fałszywy i sąd O był równie fałszywy to takim razie z fałszu sądu I wypadało by że sąd E jest prawdziwy — a z fałszu sądu O wypadałoby że sąd A jest prawdziwy — a zatem że sąd E i sąd A są razem prawdziwe ale to być nie może bo wiemy z §84 że sąd E i sąd A są sobie przeciwne, że oba razem nie mogą być prawdziwe — zatem nie może aby oba sądy przyporządkowane przeciwne ... to dla sąd I i O były

142

(983)

~~Gdyby więc nasze przypuszczenie nie było prawdziwe to jest gdyby sąd I był fałszywy i sąd O był także fałszywy — wypadałoby że z fałszu sądu I ... sprzeczny ... sąd E jest prawdziwy ... a z fałszu sądu O wypadałoby że sąd A jest prawdziwy ... Podobnie E jako jest także prawdziwy ... sądu A —~~

zatem że sąd A i E są razem sądami prawdziwemi ...

W logikach znajdujemy wszystkie zestawione sądy A, E, I, O w następującym wzorze, w tak zwanym logicznym kwadracie, mającym wyobrażać nam stosunki wzajemne tych sądów

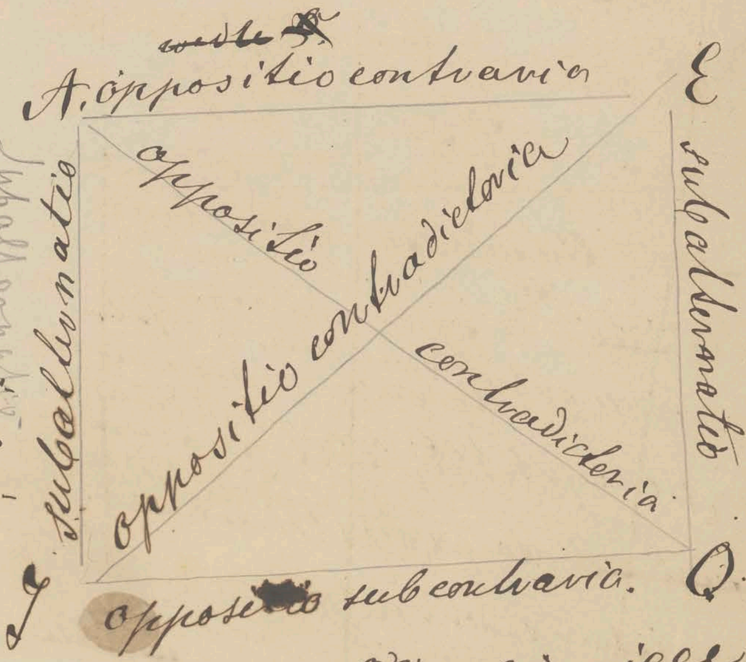

Widzimy atoli że sądy contraria, i contradictoria natomiast sądy subcontraria są sądami wogólności niewłaściwie przeciwległemi – jedno opposita, jako znaczące formę zgadzające się co do jakości wedle tego co już przedtem w § 61, 65, i 80, 81

Powyższe nasze §§ rozbierające stosunki sądów pod względem ilości i jakości same przez się podają inny obraz, a zmieniają ten wzór w logikach – Arystoteles.

Wzór ten przyjęty jest wszystkie dziś w logikach – za jego przykładem niektórzy nowsi autorowie. Układamy wzór, inne nadając miejsce formom sądów w tym kwadracie – kreśląc go w następującym trybie

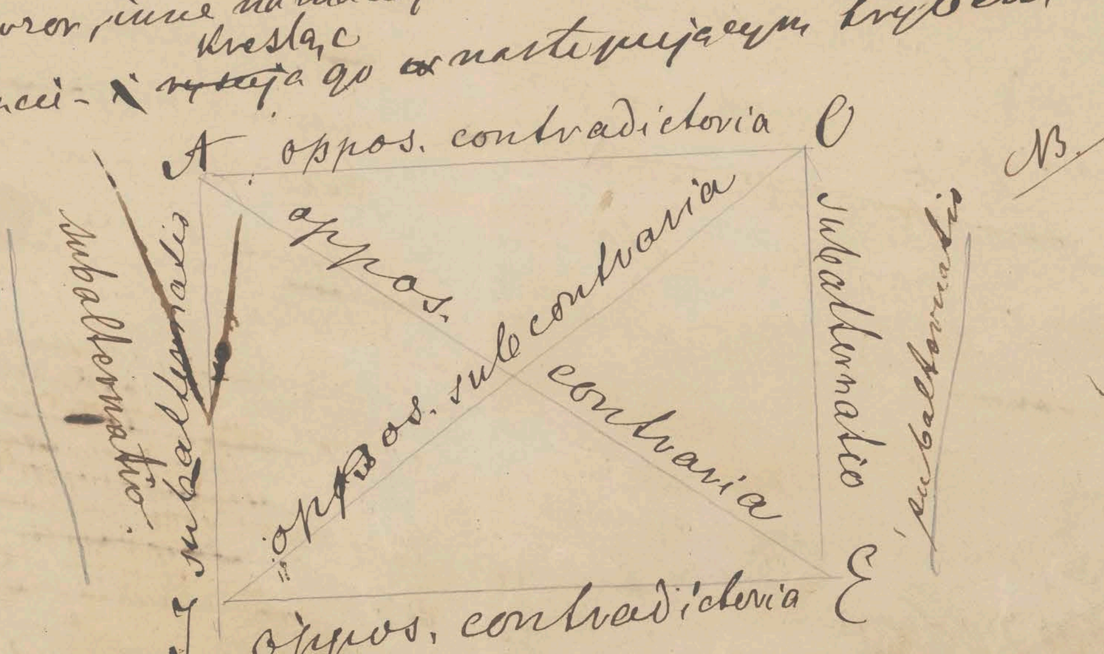

218. /a. § 87

2. Sądy różnoznaczne z powodu różnego stosunku w nich podmiotu a orzeczenia.

Odwrócenie (conversio) i przeciwstawienie (contrapositio) sądów.

W § 79) powiedziano jako jeden. Jeden i ten sam sąd może stanąć w stosunku do siebie samego w pewnym odmiennym stosunku, co będzie wtedy miało miejsce gdy nastąpi odwrócenie (conversio), to jest gdy sam podmiot (subjectum) zajmie miejsce orzeczenia (praedicatum), a jego orzeczenie stanie na miejscu podmiotu. Skutkiem tego odwrócenia danego sądu (sąd conversum) wynika sąd drugi, zwany [illegible]. Takowe odwrócenie jest dwojakie.

A Jeżeli odwrócenie odbywa się bez zmiany jakości, w tedy będzie to prostem odwróceniem (conversio)

B Jeżeli zaś odwrócenie potrzebne jest ze zmianą jakości, wtedy odwrócenie nazywa się przeciwstawieniem (contrapositio, conversio per contrapositionem)

Naukę o odwróceniu sądów stanowić będą prawidła dla osobnego rodzaju wniosków bezpośrednich.

§ 88

3 Sądy różnoznaczne z powodu różnego sposobu bytu (modalitas)

Wiemy z § 61 i z § 78 że sądy jeszcze według różnego stopnia pewności [illegible] między którą osobą sądzącą wielka [illegible] sądy służą o bycie pewnej rzeczy — wedle tego różnego stopnia

między sądy się albo przypuszczające — sąd problematyczne

2 albo zapewniające, assertoryczne

3, albo konieczne apodyktyczne

Te trzy rodzaje sądów zachowują w stosunku wzajemnym, a to w ten sposób logicznym, z jednego sąd [illegible] iż każdy sądów sam przez się wytyka czyli można wyprowadzić pewność sąd innego rodzaju —

Przeto [illegible] sądów wzajemnie wyjaśnia się z pełna gdy będziemy później naukę o wnioskach bezpośrednich [illegible] wynikające z [illegible] ad [illegible] sąd [illegible] z tych słowników.

~~218~~/6 ~~219~~ 144

III Wniosek

§ 89.

Gdy w każdym sądzie orzeczenie danym odnosi się do podmiotu, a tem samem odnosi się i do wszystkich lub do wszystkich pojęć szczegółowych, i rzeczy jednostkowych objętych w podmiocie, z tego widać że w sądzie danym tyle razy orzeczenie odnosi się do pojęć szczegółowych i do rzeczy jednostkowych ile ich jest objętych w podmiocie, a zatem że w każdem sądzie danym ukrytych jest wiele sądów – z tego samego wynika że ze sądu danego wyprowadzić [illegible] możemy nowe sądy –

Prócz tego powód wysnuwania nowych sądów z danego nie jest tylko sąd wynosić jedynym powodem. Także przy rozpatrywaniu sądów o ich wzajemnym (§ 78 do 88) stosunkach sądów widzieliśmy ich wzajemną łączność i zawisłość, tak że poznaliśmy że myślenie nasze zdolne przechodzić z jednego sądu do innego nowego sądu czy dwu [illegible] trybem twierdzącym lub przeczącym, że sądów danych do sądów [illegible]

[To zaś przechodzenie jest nową sprawą, którą spr. naszego myślenia i nazywa się rozumowaniem (raciocinatio) (ratiocinando) a forma sąd nowy tej czynności jest wniosek (syllogismus) – [Sądy dane z których wywodzimy nowe nazywamy sądami zasadniczemi, przesłankami wniosku (propositiones praemissae) a sąd nowy wyprowadzony z danych sądów nazywamy wnioskiem także wynikiem wniosku konkluzyą (conclusio). – Z Sądy zasadnicze mają się do kon- ⊖

[Obaczymy że samej teoryi wnosowaniu w tej czynności myślenie nasze polega na prawach wszystkich zasadniczych myślenia tj. na prawie zasadniczem tożsamości (pr. identitatis § 12), sprzeczności (pr. contradictionis § 13), wyłączającem środka (exclusi tertii s. medii § 14) nakoniec na prawie powodu (pr. rationis § 15)

Δ to wywodzenie z danych sądów sądu nowego

[Z Teorya tworzenia wniosków nazywa się syllogistyka.

⊖ których czyli wynikiem także powód do następstw – lubo już samem orzeczenie które miało miejsce w sądach wnioskowanych.

278/C

a) Np. zdanie ssacz jest kręgowcem — orzeczenie kręgowiec odnosi się do wszystkich gatunków zmysłowych pojęciem objętych odpowiedniem, nazwa ssacz dla tego właśnie, że dane nam objekty zmysłowe mające ... jest kręgowcem — kręgowcem ...

b) Łatwo zrozumieć) dowodzenia jest kręgowcem itd. nadto ... wszystkie ... w individua.

wysokie znaczenie, wnioskowania jeżeli przemyślimy ze mocą tej sprawy myślenia wszystkie jednostkowe szczegóły świadomości w całości, poznajemy ich wzajemny stosunek, ścisłość a tak zestrajamy cały świat wewnętrzny jakoby w jeden wielki organizm — Bez wnioskowania nasze świadomości byłyby luźne, rozjednostkowane, rozosobnione i świat byłby wobec nas gatunkiem zbiorowiskiem z jawisk przypadkowych, luźnych niemającem jednej spólnej myśli twórczej zestrajającej wszystko co jest do jednej spólnej harmonii — Mocą wnioskowania przechodzimy od szczegółu do szczegółu rozszerzamy stale obszar naszych świadomości, a tak drzewo ducha naszego staje się odpowiednio do samej istoty całością organiczną — Mocą wnioskowania przekonywamy się o prawdzie naszych przypuszczeń, a treść naszej wiedzy która była dopiero domysłem, przypuszczeniem zdaniem staje się pewnością jasną niezbitą — wszak i świat wewnętrzny jest ciągłym wnioskowaniem, wielkim sylogizmem, bo ... prawdy ... pomiędzy przesłankami a konkluzją —

c) Należy się cześć Arystotelesowi który jest ojcem logiki umiejętnej a przedstawił teoryę wnioskowania z wielką bystrością i jasnością. Jego orzeczenia w syntezie są w ogóle nierozchwianą podwaliną, podstawą wielkiej i ścisłej sylogistyki, która jedynie uzupełniła teoryę Arystotelesa — on za podstawę wszelkiego wniosku uważa dowodzenia — a tem samem zawarowanie wszelkiej umiejętności — Scholastyka średnich wieków użyła przez długie stulecia tej sylogistyki Arystotelesa ale te jej trudy, a nawet ... chociaż były jakoby ... użyła rozumu ludzkiego przeciw ... stały się ... dla świata by zajmowały się ... i dysputami, ... bez celu, ... Filozofia scholastyczna zajmowała się ... formalizmem, raczej formą niżeli treścią — bo treść ... była prawdy przyjęte z teologii

Materya i forma wniosku.

Jak wprzód mówiąc o pojęciu rozróżniliśmy w niem materyę od formy (§27), jak w sądach rozróżnialiśmy te same dwie strony (§60) tak i we wniosku rozróżnić nam należy materyę od jego formy.

Materya (osnowa, treść) wniosku stanowią (sądy zasadnicze, i sąd który jest konkluzya zatem) pojęcia w nich objęte, czyli przedmioty rzeczywiste do których się te pojęcia odnoszą, to jest rzeczy i stosunki wyrażone przez te pojęcia — ‡

‡ Wniosek co do materyi jest prawdziwy jeżeli sądy zasadnicze są prawdziwe co do treści osnowy

Forma wniosku jest sposób którym się wiąże sądy wie tryb którym sąd jeden wypływa z drugiego, jako następstwo z powodu — (‡)

(‡) Co do formy wniosek jest prawdziwy jeżeli wynik jego ściśle wypływa ze sądów zasadniczych, bez przybrania innych sądów —

Główne rodzaje wniosków

§91

Wnioski, bezpośrednie i pośrednie

Wniosek każdy jak się wyżej (wynikający konkluzyi z wyprowadzeniem) jest wywodem innego sądu z danych konkluzya pośrednio sądów. Gdy zaś to jest by sąd nowy może być wyprowadzony [1° albo z tylko z jednego sądu zasadniczego (z jednej przesłanki) [2 albo ze dwóch lub większej ilości sądów zasadniczych, przeto widzimy że wnioski

218/E

rozdzielają się na dwa główne rodzaje. [Rodzaj pierwszy jest wnioskiem bezpośrednim, ~~czyli wywodem~~ ~~zowią go też wywodem~~ bo

Konkluzya wywodzi się wprost ~~bezpośrednictwa~~ żadnego wyłącznie z jednego danego sądu ~~zowią go też wywodem~~ bezpośrednim (consequentia immediata) ~~albo~~ nazywają ten wniosek bezpośredni także wnioskiem nierozsiłującym —

[Rodzaj drugi wniosku jest to jest takowy który się składa z dwóch lub więcej sądów zasadniczych (jako z pośrednictwa wysnuwa się ~~który wyprowadza~~ wypadek, czyli konkluzya jest ~~zowie~~ tej wnioskiem pośrednim, zowią go też wnioskiem rozsiłującym, rzeczywistym ~~syl~~ syllogizmem

§. 92.

I wniosek bezpośredni ~~czyli wywód~~

~~wywód to jest każdy~~ Rzekliśmy że każdy wniosek bezpośredni wyprowadza konkluzyą z jednego sądu zasadniczego, z jednej przesłanki a tem samem widać że w konkluzyi mające się te same dwa pojęcia główne które są w sądzie zasadniczym to jest przesłanka i konkluzya ~~zatem oba te sądy będą~~ jednakże co do materyi będą niż atoli równe co do formy bo w konkluzyi te dwa pojęcia wzajemnym ~~stosunkiem~~ będą się mieścić ~~inaczej~~ do sposób do siebie jak w sądzie zasadniczym, sąd będący konkluzyą różni się jedynie od sądu zasadniczego ~~to jest~~ wskutek zmiany formy odpowiedniej

Dla tego to po mocą wniosku bezpośredniego nie nabywamy nowej wiadomości, ale pojęcia dowiadujemy tylko do bliższego dokładniejszego uznania treści sądu który jest zasadniczym wnioskiem

147

~~209~~ 146

Gdy przeto ~~że~~ sądu zasadniczego w wnioskach bezpośrednich wprost wyprowadzony sąd drugi jako konkluzya, wynikła stąd że oba te sądy są w związku wzajemnym — to jest że się oba mają do siebie w pewnym wzajemnym ~~wzajemnie między sobą~~ stosunku ✗ — zdaje się że ~~w~~ wnioskowanie ~~z~~ nauka sądów bezpośrednich ~~opierać, na~~ zasadzać się będzie na nauce ~~o stosunkach~~ o stosunku wzajemnym sądów wytoczonej powyżej — a tem samem przez zgadzamy możemy jakie ~~będą~~ są w ogólności ~~wnioski bezpośrednie~~ względy logiczne w tworzeniu wniosków bezpośrednich —

✗ ~~bo tylko~~ bo sąd będący konkluzyą różni się od sądu zasadniczego jedynie ~~odpowiednią~~ zmianą formy odpowiedniej.

~~Tomi względami~~ się
Jakto ✗ wnioski bezpośrednie tworzą się

I na zasadzie zmiany ilości sądu zasadniczego

II na zasadzie zmiany jakości sądu zasadniczego — ~~...~~

Oba te względy I i II często wiążą się ze sobą. ob. powyżej od § 81 do 86, ob. poniżej od § 93 do 99

III Na zasadzie zmiany wzajemnego stosunku pojęć w sądzie (Relatio) ob. powyżej § 87, poniżej od § 100 do § 110 —

IV na zasadzie zmiany sposobu bytu (modalitas). ob. powyżej § 88 poniżej § 111 —

220

892 148

Wnioski bezpośrednie na zasadzie zmiany ilości czyli podporządkowania (subalternationis)

Sądem też być ~~albo~~ powszechnym A, E albo sądem szczegółowym J. O. (§ [illegible])

A jest sądem ~~subaltern~~ podporządkowującym nawzajem sądem podporządkowanym względem J; zaś J jest sądem podporządkowanym względem A, subalternata (propositio) względem

A. [w tymże wzajemnym stosunku zachodzą

[Sądy A i J są równej jakości a różnej ilości zarazem; sądy E i O są równej jakości a różnej ilości (ob. § 82.)]

i E i O. — (§ 87 pod (P)) ~~(§ 82)~~ ~~(ob. § 22)~~

~~Możemy~~ ~~wyprowadzić~~ wyprowadzać wnioskowania ~~z sądu~~ ~~A na sąd~~ podporządkowanego ~~podporządkowującego~~

~~A ze sądu powszechnego A~~ sąd podporządkowany

szczegółowy J, ~~a nawzajem ze sądu~~

będzie to wniosek (conclusio) ad subalternam (scil. propositionem) (6)

Tam — na odwrót ze sądu szczegółowego, podporządkowanego J możemy wyprowadzić sąd A, i będzie

to wniosek (conclusio) ad superalternantem (propos.). — [Tak samo możemy wnosić ze sądu E o sądzie O, i ~~E~~ ~~sad O~~ o sądzie E.

Z tego stosunku powstają ~~wnioski~~ ~~takie~~ ~~nazywane~~ ~~są to~~ tak zwane wnioski ~~wyprowadzone~~ podporządkowania

(ratiocinationes subjectionis, s. subalternationis) —

~~Tu ważą następujące prawidła.~~

Tu ważą prawidła następujące:

Dla skrócenia oznaczamy sąd prawdziwy przez pr. — fałszywy, wyłączny przez f. —

1. Z pr. sądu powszechnego możemy (bo orzeczenie stosujące się do całego zakresu pewnego pojęcia, stosować się musi do części tego zakresu) wnosić prawdę sądu szczegółowego

z czego wynika zasada ~~Według zasady~~: a propositione univer-

sali vera ad particularem valet con-

clusio — zatem możemy

a). wnosić z pr. A o prawdzie J.

~~wszyscy~~ wszelkie S są P — więc też niektóre

~~niektórzy ludzie~~ S są P. — Jest to wywód ad subalternatem (propositionem) ~~wymienione~~ ~~propositionem~~ —

6) z pr. E o prawdzie O
żadne S nie jest P. (E)
niektóre S nie są P. (O)
Co jest także wniosek od subalternatam.

2°. ~~z f.~~ Z tego samego powodu ~~z nieprawdy~~ z fałszu szczegółowego sądu możemy wnosić fałsz powszechnego sądu —
z f. I wypływa f. A.
z f. O wypływa f. E.

~~Bo gdy~~ Jeżeli ~~jest~~ nieprawda że niektóre S są P. (I) więc jest nieprawdą fałszem że wszystkie S są P. (A)

Bo gdy niektóre S. ~~które~~ są częścią ~~całości~~ całego S, więc to co nie może być przypisane części nie może też przypisane być całości — ~~jeżeli~~ gdy jest fałszem jakoby niektórzy ludzie byli wszechmocni (I) więc jest fałszem jakoby wszyscy ludzie byli wszechmocni (A) [jest to wniosek ~~...~~ od subalternantem (propos.)]

Gdy jest fałszem że niektórzy ludzie nie są śmiertelni (O), więc jest fałszem ~~jakoby~~ iż by żaden człowiek nie jest ~~nie był~~ nieśmiertelnym (E)
Subalternantem (propos.)

3° Nie możemy żadnym wnosić ~~z fałszu~~ z fałszu powszechnego sądu podporządkowującego ~~sądu powszechnego o fałszu fałszu~~ o fałszu sądu szczegółowego z fałszu sąda nadporządkowanego sądu ~~powszechnego~~ go. Łatwo

~~Gdy A.~~ z f. A. nie możemy wnosić ~~f.~~ fałszu ~~fałszu sądu~~ f. I.
ani z f. E nie możemy wnosić ~~O~~ f. O.

Bo orzeczenie które nie służy wszystkim S. może służyć niektórym S.

E W takim razie wniosek od subalternatam nie ma miejsca

z fałszu sądu: wszyscy ludzie są geniuszami (A) ~~(E)~~ nie możemy wnosić ~~z~~ jakoby fałszywym ~~jest~~ był sąd: niektórzy ludzie są geniuszami (I) E

~~H Skoro jest już mowa pod 3: ~~ ~~że orzeczenie które od przysługa niektórym może nie odnosić do wszystkich. Tylko, niektórzy ludzie są geniuszami (I) ten sąd jest prawdziwy ale wniosek nie możemy wnosić o prawdzie sądu: wszyscy ludzie są geniuszami A.~~

4°. ~~Podobnie~~ z tej samej prawdy nie możemy wnosić z prawdy sądu szczegółowego o prawdzie sądu powszechnego, że jest prawdą
z pr. I nie możemy wnosić że E jest prawdą
podobnie z pr. O nie możemy wnosić od subalternatam, będzie także ~~nie ma miejsca~~ błędnym
w błędnym razie wniosek

222.

Z prawdy sądu niektóry ludzie są genijuszami (γ) nie wynika prawda sądu wszyscy ludzie są genijuszami (δ).

Podobnie z prawdy sądu niektórzy ludzie nie są genijuszami (θ) nie wynika ~~prawda sądu~~ fałszywość prawdy sądów żaden człowiek nie jest genijuszem (ε).

222

§ 94

II wnioski ~~Wywody~~ bezpośrednie na zasadzie zmiany jakości

[Gdy w konkluzyi wniosku bezpośredniego będzie różna jakość od jakości sądu zasadniczego wtedy powstają nowe rodzaje sądów bezpośrednich.

1° Jeżeli . . . . . .

zasadniczym wtedy powstają nowe rodzaje sądów bezpośrednich ~~Pod tym względem rożne rodzaje~~ z ~~zasadzie~~ ~~byłyby wnioskowanie bez~~ ~~pośrednich~~:

1°. Jeżeli porównanie jakości w konkluzyi, ta konkluzya będzie miała to samo znaczenie ktore ma sąd zasadniczy, tak że oba ~~sądy będą równoważne~~, ~~wnioski~~ równoważne ~~znaczenie~~ sądy wywody równoważne, równoznaczne (ratiocinationes aequali loteri, aequipollentiae, conclusiones ad aequipollentem).

Tak iż oba te sądy będą równoznaczne (to co wyrażenie w jednym będzie wyrażenie w sprzecznie drugiego (contradictionis) — Takie wnioski zasadzające się na § 80 ust. 2 ~~bezpośrednie~~ nazywać będziemy ~~wywodami~~ wywodem ~~sądu~~ równoznacznego sądu (ratiocinatio aequali variationis, aequipollentiae, conclusio ad aequipollentem) — w takim razie

[W takim razie z prawdy ~~sądu~~ jednego z tych sądów wnioskujemy że prawdziwym jest sąd drugi mający równe znaczenie z pierwszym i naodwrót z fałszu jednego z nich wnosimy o fałszu drugiego — oba te sądy albo są razem prawdziwe — albo oba razem są fałszywe

2. Jeżeli zaś ~~zmieniona~~ różnica jakości wobec sądów sprawi, że dwa te sądy będą miały różne znaczenie ~~znaczenie przeciwległe~~ i będą sądami przeciwległemi (jed. opposita) ~~(ob. 86.)~~ (ob. § 86.) ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, w takim razie powstaną wnioski odbywające się na zasadzie sądów przeciwległych (ratiocinatio oppositionis, conclusio ad oppositum).

§ 95.

1. Wnioski bezpośrednie na zasadzie przeprowadzenia formy sądów równoznacznych ~~ze zmienioną jakością~~ (ratiocinatio aequipollentiae, conclusio ad aequipollentem).

[Takowe wnioski bezpośrednie opierają się na tem, iż ze sądu danego będącego zasadniczym (premissą) możemy wysnuć sąd drugi jako konkluzyą, który będzie miał ilość tę samą, która ma ów ~~[illegible]~~ sąd dany, ale ma jakość różną od tego danego sądu, a mimo to znaczenie obu sądów będzie jednakie, to jest iż oba te sądy będą równoznaczne ✗ [Znaczy przeto, iż ze sądu danego twierdzącego co do formy możemy wywnioskować sąd drugi, co do formy przeczący a równoznaczny ze danym, a naodwrót ze sądu danego co do formy przeczącego możemy wywnioskować sąd drugi równoznaczny a będący ze nowej formy twierdzącym sądem.

Gdy więc oba te sądy mają jedno i to samo znaczenie — więc z prawdy jednego sądu wnosimy o prawdzie drugiego a z fałszu jednego o fałszu drugiego (ob. § 80 ust. 2, podobnie § 94 ust. 1) ~~[illegible]~~. ✗

~~Jak się to wszystko stanie~~ ~~[illegible]~~

Przy takowych wnioskach potrzeba, aby orzeczenia (praedicata) obu sądów

✗ Bo jak się to wykazało w § 80 ust. 2. jeden z tych dwóch sądów jest twierdzący a drugi jest przeczący, ale gdy on ten sąd przeczący zaprzecza właśnie to pojęcie, które jest zaprzeczeniem sądu owego sądu twierdzącego — przeto tym trybem sąd przeczący przez to zaprzeczenie sam nabiera znaczenia owego sądu twierdzącego. ○

[Łatwo więc zrozumieć, iż jeżeli dwa sądy mają być równoznaczne mimo to, że ich forma co do jakości jest różna, już wtedy orzeczenia (praedicata) tych dwóch sądów muszą być przeciwnemi sprzecznemi (contradictoria). Te więc ich orzeczenia nie mogą się nigdy ustosunkować jak P i non P.

[Znaczy przeto —

✗ [Będzie to wywodem ~~[illegible]~~ równoznacznego sądu (conclusio ad aequipollentem)

~~P jako~~ / ~~z prawdy~~ / ~~będzie~~ / ~~drugie~~ / ~~te~~ / wtedy ~~[illegible]~~ / bez po / naz / legli / opposi / ad ~~[illegible]~~ op

1. Gdy w / sądo / (ratioci / conclusio ~~ad~~ ad aeq

Takowe —

~~[illegible]~~ / [~~[illegible]~~ / ~~[illegible]~~

zostawały do siebie w stosunku przeciw-
sprzecznych (~~czy~~ n. contradictoriae ob. § 40)
~~XXI~~ a zatem w stosunku jak A i
non A, B i non B (§ 52) — słowem jak
P i non P. — Widać więc że jeden z tych
[illegible] sądów ma mieć ~~za~~ orzeczenie sprzeczne
uprzeczone, przeczące — Jednakże ~~tow~~ takowe orzeczenie
jest
uprzeczone nie ~~ma~~ znaczenia nie określonego
to mo ~~winno być~~
nieograniczonego ale ~~ściśle~~ ~~one~~ ~~zwykle~~
wskazaniem ~~po~~ powyżej pod § ~~[illegible]~~ 367
ma być
ściśle wznaczeniu ~~oznaczonem~~
~~zostające przyp. a 7~~

Takie wywody
~~Taka zmiana~~ ~~ma~~ ~~odbywa~~ odbywające się tak
zostanie w każdym razie
że sądami powszechnemi jak i sądami
szczegółowemi bo jak ażreszło, ilość sądów ~~zachodzi~~ ta sama

A Sądy powszechne.

1. Wszystkie S ~~są~~ są P. (sąd ~~twierdzący~~ powsz.) A
~~[illegible]~~ powszechnie
Żadne S nie jest non P. (sąd przeczący) E — 7 * [Na odwrót ~~te~~ ~~sądy~~ ~~drugi~~ z tego sądu
drugiego, w żadnym wypadku
~~przeczący~~ ~~może~~
nie sąd pierwszy twierdzący

Żadne S nie jest P. (powsz. sąd przeczący) E

2. Żadne S nie jest
~~B Sądy szczegółowe~~
~~3. Niektóre S są P. (twierdzący)~~

Wszystkie S są non P. A.
[Podobnie ~~wywodzi~~ ~~się~~ ~~mniej~~ ze sądu drugiego
wyprowadzony może być i wyprowadzony twierdzący pierwszy — E na odwrót
B Sądy szczegółowe

3 Niektóre S są P. (twierdzący) I.

Niektóre S nie są non P (przeczący) O

[I na odwrót O

4 Niektóre S nie są P. (przeczący) O

niektóre S są non P. (twierdzący) I.

I na odwrót — O

[Twierdzimy że w każdym z tych
czterech przypadków sąd drugi to jest
konkluzya choć się różni co do
jakości od sądu pierwszego
~~ma~~ oba te sądy mają równe znaczenie
Ta równość znaczenia okazuje się
wyraźnie ~~[illegible]~~ z tego iż
tych sądów
~~[illegible]~~ orzeczenia są równe, i zakresy
ich orzeczeń przystają do siebie, jak np.
~~np~~ ~~sąd~~ wspomnianym przypadku
sąd wszystkie S są P ma orzeczenie P,
a sąd drugi ~~ze~~ ~~żadne~~ ~~S nie non~~ ~~P żadne~~ jest
żadne S nie jest non P wyłącza wszelkie swojego
zakres który nie jest P. a tem samem odnosi się
do zakresu P. — Podobnie się rzecz ma z takiemi
w trzech następujących przypadkach

~~Gdy w każdym z tych czterech przypadków~~
~~drugi~~
~~sąd wyprowadzony jako konkluzya jest~~
~~pierwszym~~
~~ma równe znaczenie ze sądem zasadniczym~~
~~z którego był wyprowadzony ten sąd~~
~~drugi, zatem znać iż z ~~[illegible]~~ prawdy~~
~~odnoszącej wnoszący~~
~~prawdę drugiego~~

Uważmy że w każdym z tych ostatnich przypadków oba sądy wspólny objekt mają orzeczenia (praedicatum) odnoszą się do tego samego za(kresu), a tem samem mają zakres przystający do siebie. Tak sąd wszystkie S są P ma orzeczenie P. – a sąd drugi żadne S nie jest non P z którego zaliczeniem orzeka non P ...

*Zatem i sądy takie są równoznaczne (aequipollentes)

8 [Gdy atoli taki sąd zasadniczy jest i konkluzya są sądami równoznacznemi wynika z tego że z prawdy jednego z tych sądów wnosimy o prawdzie drugiego. Podobnie z fałszu jednego o fałszu drugiego. 8

a) Dodajmy przykłady do powyższych ostatnich przypadków

ad 1. Wszyscy ludzie są jestestwami rozumnemi (są P) A. – Żaden człowiek nie jest jestestwem bezrozumnem (nie jest non P) E.

ad 2 Żadne zwierzę nie jest rozumnem jestestwem (nie jest P) E – Wszystkie zwierzęta są jestestwami bezrozumnemi (są non P) A

ad 3. Niektóre jestestwa żyjące są rozumne (są P) I. – Niektóre jestestwa żyjące nie są bezrozumne (nie są non P) O.

ad 4. Niektóre jestestwa żyjące nie są rozumne (nie są P) O – niektóre żyjące są bezrozumne (są non P) I.

do 225.

b) Czasem w Logikach spotykamy zdanie jakoby powyższe rodzaje wywodów nie były rzeczywiście wnioskami ale raczej tylko odmiennemi sposobami wyrażania się. – Uważmy atoli że w tych wnioskach nie tylko zmienia się samo wyrażenie ale i jakość sądów, że zatem odbywa się zmiana w samej formie sądów – odbywa się zmiana co tutaj zowiemy bezpośrednie – logiczna – są to przeto istotnie wnioski bezpośrednie.

W tych wszystkich powyższych wnioskach wynikają z procesu widzimy jako sądy równoznaczne atoli mechanizmu logicznego – [Przypominamy atoli w tem miejscu owe drugi rodzaj sądów równoznacznych o których była mowa w § 79. – Jak wiemy owe drugi rodzaj sądów zawierał pojęcia wzajemnie zakresy równe i przystające do siebie zatem z prawdziwości jednego wynikała prawdziwość drugiego i że sądy zawierały w sobie pojęcia równoznaczne. Że i same takie sądy są równoważne nam wątpić ze i same te sądy – Przecież wywód tych sądów równoznacznych jednego z drugiego nie odbywa się tym razem w sądach o których niżej jak to miało miejsce w sądach wnioskowanych §-ie niniejszym. – Jakość źródło równoznaczności sądów już w tedy wykazany być może jeden z drugiego nie w § 79 wymagają wywiedzenia, ale wymaga bliższego rozbioru, zastanowienia, i wtedy się go wywodzi kiedy to wnioskiem pośrednim (sylogizmem) zaś odbywa się za pomocą wniosku pośredniego dowodu. Rozpatrzmy i w przykładzie z § 79 tak np aby ze sądu „ten trójkąt jest równoboczny" wysnuć sąd równoznaczny „ten trójkąt jest równokątny", trzeba pośrednio dowieść że w trójkącie równobocznym są zarazem kąty równe. Podobnie rzecz ma się z wszystkimi sądami równoznacznemi w § 79. Aby ze sądu drugi przykład przytoczony wysnuć sąd równoznaczny „człowiek jest stworzeniem rozumnem", potrzeba zatem wniosku pośredniego ...

a zatem z matematyki

Z niniejszego § a która jak widzimy zależy na zmianie jakości sądów. Są to więc sądy równoznaczne wywiedzione formalnie.

Sądy równoznaczne tego drugiego rodzaju wymagają rozumnych wywodów aby mogły być uważane za wiedzione, zatem też widać że one nie będą należały osobnej formy wywodu w takim ... wywodów mają wyjście sądy równoznaczne o których ...

226

~~W powyższych §§ przytoczyliśmy przykłady takich równoważnych sądów (aequipollentia, reciproca) [illegible] jako stworzenie rozumne a stworzenie mające wolną wolę – których równoważność [illegible] [illegible] a jakością [illegible] [illegible] że takowe sądy równoważne są [illegible] [illegible] [illegible]~~

§ 96.

Z wnioski bezpośrednie na zasadzie sądów przeciwległych (ad oppositam conclusio propositionem).

~~Sądami przeciwległemi rozumiemy nie tylko co do formy ale co do treści te które mają równe jakości a nadto znaczenia – a niekiedy przeciwne jakości. Takie co równie się do ilości. Te stosunki sądów takowych wyrażą się [illegible] – Stosunki takich sądów przedstawił nam wzór tak zwany kwadrat logiczny (§ 86). Z § 97 wiemy że sądy przeciwległe mają się do siebie albo jako~~

Sądami przeciwległemi (jud. opposita) są te które są równoważne co do jakości górnej – zatem należy je odróżnić od tych sądów które mają jakości przeciwległe ale są równoważne to jest mają znaczenie równe jakości różnej – o takich sądach równoważnych (jud. aequipollentia) a jakości równej mówiliśmy w § 80 i 82, i w § 95.

Wzajemne stosunki sądów przeciwległych przedstawił nam w § 86 wzór tak zwany kwadrat logiczny – z którego widzimy że te sądy przeciwległe zatem będąc jakości różnej mogą być ilości równej albo ilości różnej –

A. jako sądy sprzeczne (jud. contradictoria § 83), albo jako

B. jako sądy przeciwne (jud. contraria § 84); albo jako

C. jako sądy podprzeciwne (jud. subcontraria § 85).

Mają one się do siebie w trojakim stosunku:

A. jako ....

§ 97

A wnioski bezpośrednie na zasadzie sądów sprzecznych (ad contradictoriam conclusio propositionem)

Wiemy z (§ 83) że sądy dwa sądy A i O, oraz E i I mają się w każdej parze jako sądy wzajem sprzeczne sobie (sed contradictoria), to jest iż w każdej parze A i O, E i I stosunek wzajemny dwóch sądów jest odpowiedni stosunkowi dwóch sądów S jest P, S jest nie-P. — a zatem że w żadnej parze oba sądy nie mogą być zarazem ani prawdziwe ani oba zarazem fałszywe, zatem że w każdym przypadku jeden z nich musi być prawdziwy a drugi fałszywy.

Stosując te prawdy do wniosków bezpośrednich okazuje się że z prawdy jednego z tych sądów należy wnosić o fałszu drugiego — i na odwrót z fałszu jednego wnosimy o prawdzie drugiego — dla skrócenia ~~oznaczmy prawdę sądu przez pr. a fałsz przez f.~~ i tego

Oznaczmy więc i teraz dla skrócenia sąd prawdziwy przez pr. a fałszywy przez f. i połóżmy sąd zasadniczy nad kreską a konkluzyą pod kreską, a otrzymamy ośm następujących wniosków:

1) z pr. (sądu) wszystkie S są P. — (A)
(wnioskujemy) z. f. (sądu) niektóre S nie są P. — (O)

2) z pr. niektóre S nie są P. — (O)
f. wszystkie S są P. — (A)

3) z f. wszystkie S są P. — (A)
pr. niektóre S nie są P. — (O)

4) z f. niektóre S nie są P. — (O)
pr. wszystkie S są P. (A)

Ośm wniosków bezpośrednich

5.) pr. żadne S nie jest P. (E) + 7 pr.
f. niektóre S są P. (I)

6) pr. niektóre S są P. (I)
~~fałsz~~ f. żadne S ~~nie~~ nie jest P (E)

7) f. żadne S nie jest P (E)
pr. niektóre S są P. (I).

8) f. niektóre S są P. (I)
pr. żadne S nie jest P. (E).

~~objaśniające przykłady~~

Przykłady objaśniające powyżej podane wzory co do
ad contradictoriam (~~prae~~ propositionem)

ad 1. Z prawdy sądu wszyscy ludzie są uczeni (A) – wnoszę, że
fałszywym jest sąd: niektórzy ludzie nie są uczeni (O)

ad 2. Z prawdy sądu niektóre zwierzęta nie są drapieżne (O) – wnoszę
o fałszu sądu: wszystkie zwierzęta są drapieżne (A)

ad 3. z f. s. wszyscy ludzie są szlachetni (A), wnoszę o pr. sądu ~~o prawie~~
niektórzy ludzie nie są szlachetni (O)

ad 4. z f. s. niektórzy ludzie nie umierają (O) wnoszę o pr. s.
wszyscy ludzie umierają (A).

ad 5 ~~z f. s.~~ z pr. s. żadna ~~zbr~~ zbrodnia nie ~~uchodzi~~ uchodzi kary (E)
wnoszę o f. s. niektóre zbrodnie uchodzą kary (I)

ad 6. z pr. sądu niektóre zabawy są szkodliwe (I)
wnoszę o f. sądu żadne zabawy nie są szkodliwe (E)

ad 7. z f. sądu żaden człowiek nie jest geniuszem (E) wnoszę ~~o prawdzie~~
o pr. sądu niektórzy ludzie są geniuszami (I) ~~wnoszę o prawdzie~~ jest

ad 8. z f. sądu niektóre koła są elipsami (I)
~~wn~~ pr. sądu żadne koła nie są elipsami (E);

§ ~~97~~ 98

B. ~~a)~~ wnioski bezpośrednie
~~Wywody~~

[na zasadzie [sądów przeciwnych
(~~concl.~~ ad contrariam ~~prop.~~ prop.).

~~w~~ § 84
~~§ 87 sub III~~ okazaliśmy sąd A to jest sąd powszechnie twierdzący i sąd E to jest sąd powszechnie przeczący mają się do siebie w stosunku sądów przeciwnych (jud. contraria Z ~~wtedy~~ ale to tylko wtedy gdy podmioty tych sądów są pojęciami ogólnemi)
W tymże powyższonym miejscu (984) okazało się również:
1. że oba te sądy A i E nie mogą być razem prawdziwe
2. ale że oba mogą być razem fałszywe
Zatem na zasadzie tych dwoch sądów przeciwnych wynikają następujące wywody
1. Z prawdy sądu A ~~wnosimy~~ wywodzimy o bezwzględności fałszu sądu E.
2. Ale z fałszu sądu A nie możemy ~~wnosić~~ wywodzić o ~~pew~~ bezwzględności prawdy ~~dzie~~ sądu E., ~~bo możemy~~, w takim razie wnosimy tylko, że zatem sąd E może być ~~prawdziwym~~ także ma prawo być prawdziwym. – Jakoż widzieliśmy w § 84 ~~w § 87 sub III~~ że jakiś trzeci sąd nie będący ani A ani E ~~jest~~ może być prawdziwym.
~~Podobnie~~ Nawzajem:
3. Z prawdy sądu E ~~wnosimy~~ wywodzimy o bezwzględnym fałszu sądu A.
4. ale z fałszu sądu E nie możemy wnosić o z konieczności prawdzie sądu A., wnosimy tylko że sąd A może być prawdziwy, ~~więc~~ bo być może że ani E ani A nie jest prawdziwym, ale że jakiś trzeci różny od nich sąd jest prawdziwy.

~~228~~ 230

a) Chcąc my te powyższe wywody od contrarium objaśnić przykładami a zarazem uzupełnić wyjaśnienia podane w § 84 w przyp. a.

Jeżeli wiemy że prawdziwy jest sąd A wszyscy ludzie umierają — wtedy wywodzimy z konieczności fałsz sądu E: żaden człowiek nie umiera — Jeżeli zaś wiemy że sąd A jest fałszywy w takim razie wnosimy tylko że sąd E może być prawdziwy ale żadnej pewności w tej mierze nie mamy bo sąd E może być również — jako i vice versa — fałszywym a trzeci sąd nie będący ani A ani E będzie prawdziwym — np. gdy fałszywym jest sąd A wszyscy ludzie są wszechmocni wtedy sąd E jest prawdziwym żaden człowiek nie jest wszechmocny — ale w innych przypadkach gdy sąd A jest fałszywym sąd E będzie także fałszywym — np. gdy sąd A orzeka wszyscy ludzie są geniuszami — sąd E żaden człowiek nie jest geniuszem — w tym przypadku obydwa sądy A i E są fałszywe — Pytamy więc w takim przypadku jaki sąd będzie prawdziwy? Przypomnijmy sobie własności określone w § 97. mówiąc o wywodach wnioskowania zasadzie sądów sprzecznych (contrad.) że z fałszu sądu A wynika prawda sądu O jako sprzecznego sądowi A. — Zatem gdy fałszywym jest sąd A wszyscy ludzie są geniuszami wnosimy koniecznie o prawdzie sądu O niektórzy ludzie nie są geniuszami (§ 97 wzór 3). — Ten sąd O jak wykazał § 97 musi być koniecznie prawdziwy jeżeli sąd A jest fałszywy — [illegible] trzeci sąd który nie jest ani A ani E ale jest sądem prawdziwym.

jeżeli sąd A jest fałszywym — wtedy prawdziwym jest sąd E żaden człowiek nie jest wszechmocny — prawdziwym jest sąd O niektórzy ludzie nie są wszechmocni bo ten sąd O jest zawarty w sądzie E — obydwa sądy E i O jest podporządkowany — sąd O jest zawarty w E jako część w całości gdyż sądów E —

Uważmy co i jak dopiero vice versa o sądach A, E, O, jak również swoje zastosowanie w sądach E, A, I.

+ nawzajem

b). Teraz jeszcze uważać powinniśmy pewną różnicę dla której logicy ~~nazywają wywody na zasadzie sądów A i E wywodami ze~~ ~~zwykle~~ uważają sądy A i E za sądy przeciwne (jud. contraria) — a jak możemy uzupełnić wyjaśnienie potrzebne pod tym względem w §84 ~~wspomnieć~~ b) ~~powiedzieliśmy że w §41 mówiliśmy że pojęcia przeciwne sobie mają~~ ~~naprzód gdy jest~~ Jakoż wywody na zasadzie tych sądów to odbywają się wedle rozumowania które ~~odpowiedni rozumowaniu~~ ~~którym~~ które wynikają z sądów rozjemczych np. S jest albo a albo b. albo c., ~~orzeczenia a, b, c są pojęciami przeciwnemi~~ — Ten sąd rozjemczy zamyka w sobie trzy sądy sobie ~~sprzeczne~~ przeciwne S jest a, S jest b, S jest c — Jeżeli sąd S jest a, jest prawdziwym, więc już sądy S jest b, i sąd S jest c są fałszywe — Jeżeli zaś sąd S jest a jest fałszywy to tedy sąd S jest b tylko może być prawdziwym — ale nie jest ~~koniecznie~~ może być koniecznie prawdziwym ~~ze~~ aby z niego zachodził przypadek że sąd S jest c może być prawdziwym — (ob. jeszcze §41 w którym mowa o pojęciach przeciwnych —)

§~~88~~ 99.

C. Wnioski ~~wywody~~ bezpośrednie na zasadzie sądów podporządkowanych ~~podrzędnych~~ przeciwnych

(concl. ad subcontrarias prop.).

W ~~§87 pod IV~~ §85. widzieliśmy że gdy ~~sąd I jest podrzędnym sądowi~~ sąd A i sąd E są przeciwne sobie (jud. contraria) a gdy sąd I jest podporządkowany ~~podrzędny~~ sądowi A, ~~a sąd~~ a zaś O podporządkowany ~~podrzędny~~ sądowi E — więc sąd (I szczególny sąd) i sąd (szczególny sąd O) ~~I i O~~ mają się podporządkowane ~~podrzędnie~~ przeciwnie do siebie jako sądy przeciwne (subcontraria) ~~§85~~ ~~obaczmy więc teraz~~

Dowiedliśmy w tymże §85. następujących prawd:

1º że oba te sądy I i O mogą być razem prawdziwe

2 że oba te sądy I i O nie mogą być razem fałszywe — Zatem gdy jeden z tych sądów jest fałszywy drugi musi być prawdziwy ale ~~zawsze~~ gdy jeden z nich jest prawdziwy drugi może albo być fałszywy, albo też może być ~~fał~~ prawdziwy —

~~że 1 Oba sądy I i O mogą być razem prawdziwe — Zatem gdy~~

~~2. Że oba te sądy nie mogą być razem ~~prawdziwe~~ fałszywe, zatem gdy jeden z nich ~~jeden~~ jest ~~fałszywy~~ ~~drugi~~ prawdziwy~~

~~Zatem możemy że wywody dokonane~~ na zasadzie sądów I i O ~~mogą być~~ następujące

~~230~~ 232

w 985

Z tych ~~zasad wynikają wyrazy~~ dowiedzionych już prawd wynikają zasady na-

stępujące

1. Z fałszu sądu I wywodzimy koniecznie prawdę sądu O – Przeciwnie z prawdy ~~z fałszu~~ sądu I. nie wynika koniecznie fałsz sądu O.

2 Z fałszu sądu O wynika koniecznie prawda sądu I. – Jednak z prawdy sądu O nie wynika koniecznie fałsz sądu I.

Przykłady ad 1mum – Z fałszu sądu I niektórzy zbrodniarze są szczęśliwi wywodzimy ~~koniecznie~~ prawdę sądu O niektórzy zbrodniarze nie są szczęśliwi – Prawdę tego sądu O dowieść wypada rozumowaniem ~~często~~ łączonem. Bo gdy sąd I jest fałszywy, a więc sąd Ellbory prawdziwy (897) tak jemu sprzeczny (czyli contradictorium) musi być prawdziwym, – z tego sądu E żaden zbrodniarz nie jest szczęśliwy – z tego zaś samo przez się wypływa iż prawdziwym jest sąd O niektórzy zbrodniarze nie są szczęśliwi – Bo ten sąd O może być tylko częścią sądu E jako część w ogólniejszej całości – a ogromnie jest całości zawsze Δ

Δ Jeśli prawdą jest iż żaden zbrodniarz nie jest szczęśliwym (jako nie i ogólny) więc prawdą jest że niektóry zbrodniarz nie są szczęśliwi –

Uważamy dla czego z prawdy sądu I nie wynika koniecznie fałsz sądu O – Sąd I prawdziwy będzie sąd I. niektórzy będą ~~[illegible]~~ z koniecznie sa poetami – z prawdy tego sądu wynika tylko ~~[illegible]~~ fałsz sądu E który jest sprzeczny (contrad) żaden poeta nie jest poetą sądowi I, – to jest fałsz sądu żaden ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ale nie wynika koniecznie fałsz sądu O niektórzy ~~[illegible]~~ nie są poetami – Tak więc sąd I ~~niektórzy~~ będzie ~~[illegible]~~ i sąd O oba razem mogą być prawdziwe

Przykład ad 2. Z fałszu sądu O wynika koniecznie prawda sądu I – niektóry będzie ~~[illegible]~~ sąd O nie którzy będzie fałszywym sąd I – niżnaj będzie – więc sąd A ~~[illegible]~~ jeżeli nie umierają – więc sąd A wszyscy ludzie umierają będzie sprzeczny (contrad) prawdziwym (897) – ale z tego wynika koniecznie prawdziwość sądu I – niektórzy ludzie umierają będzie prawdziwy sąd I ~~[illegible]~~ niektórzy ludzie umierają jest w sądzie A. Jakoż gdy ~~[illegible]~~ prawdą jest wszyscy ludzie umierają (A) zatem jest prawdą że niektórzy ludzie umierają (I)

~~Bo~~ sąd I ~~[illegible]~~ jest wynikiem z prawdy sądu O nie wynika koniecznie fałsz sądu I

Z prawdziwym jest sąd O niektórzy cesarze rzymscy nie byli tyranami – z prawdy tego sądu O ~~wynika~~ tylko (897) fałsz sądu A wszyscy cesarze wynika z konieczności fałsz sądu A wszyscy cesarze rzymscy byli tyranami ale nie wynika z konieczności fałsz sądu I niektórzy ~~[illegible]~~

157 233

§ 96

~~Wywody~~

Wywody

~~za zasadzie sądów przeciwnych (Concl. ad contrarium) niektórzy cesarze rzymscy byli tyranami – bo orzeczenie stwierdza tylko części a nie całości mowe nie odnosi się do przeciwnej ści § 87. pod 1. ukazano że przez sądy podrzędnej przeciwne że O nie mogą być razem fałszywe~~

niektórzy cesarze rzymscy byli tyranami – bo orzeczenie stwierdza części całości mowe nie stwierdza wszystkiej całości – podprzeciwne że O nie może być ... W § 85 ukazano że dwa sądy podprzeciwne mogą być razem fałszywe

§ 100

III Wnioski bezpośrednie

[na zasadzie [zmiany wzajemnego stosunku pojęć sądów (Relatio)

(Relatio).

~~w § 92 ...~~

~~bezpośrednie~~

Teraz stosownie do §§ 79 i 87 należy nam z kolei mówić o wnioskach bezpośrednich które powstają ze zmiany wzajemnego stosunku (Relatio) obu pojęć ~~...~~ wchodzących do sądu danego. Zmiana zaś tego stosunku tym bywa nastawi gdy się ~~...~~ zmieni stanowisko wzajemne obu pojęć, to jest gdy orzeczenie przeniesiemy na miejsce podmiotu, i na odwrót podmiot na miejsce orzeczenia.

Czynność takowa zowie się odwracaniem sądu (conversio); o niej wspominaliśmy już w § 87 gdyśmy mówili że sąd nie tylko może stanąć w różnych stosunkach

do innych sądów, ale każdy sąd może stosować do siebie samego w pewnym innym stosunku — [illegible] że Sąd dany jest ~~sąde~~ z inym sądem mającym być odwróconym (jud. convertendum), sąd zaś drugi powstający z odwrócenia sądu danego zowie się sądem odwróconym albo odwracającym (jud. conversum, s. convertens). Sąd pierwszy jest premissą, sądem zasadniczym — sąd drugi sąd jest ~~jest~~ wypadkiem konkluzyą

~~Odwrócenie~~ sądu ~~jest~~

Przez odwrócenie sądów czynimy oczywiście wniosek bezpośredni — ~~jest to~~ jakoż gdy w każdym sądzie danym oba pojęcia także się [illegible] jednością zatem odwrócenie tych stosunków wyjaśnia nam [illegible] wzajemne ich zachowanie do siebie odwróceniem dochodzimy do dokładniejszego uznania treści sądu samego [illegible] jest szkołą [illegible] bez pośredniego jak to widzimy z § 92.

Odwrócenie sądów zaś może się odbywać różnym trybem: (§ 87.)

1. Gdy odwrócenie dzieje się bez zmiany jakości sądu wtedy jest właściwem odwróceniem (conversio). Takowe zaś odwrócenie ~~może~~ jest ~~być~~ znów dwojakie bo albo odwrócenie

odwrócenie dzieje się bez zmiany ilości
sądu a wtedy zowie się odwróceniem
prostem czystem (conversio simplex,
pura) albo dzieje się ze zmianą ilości
a wtedy ~~jest~~ zowie się odwróceniem ze zmianą
~~ze zmianą~~ (conversio per accidens
impura)

B. ~~IV~~ Jeżeli zaś odwrócenie sądu potrzebne
jest ze zmianą jakości wtedy takowe
odwrócenie zowie się przestawieniem
przeciwstawieniem (contrapositio
albo conv. per contrapositionem)

~~[illegible]~~

~~Rozpatrzywszy powyżej we wszystkich przypadkach odwrócenia sądu [illegible]~~

Lubo ~~Lubo~~ (powyżej będziemy głównie mówić o odwróceniu sądu kategorycznego jednak możemy
nie tylko ze sądów ~~[illegible]~~ kategorycznych ale również (ze sądów warunkowych (hipotetycznych) możemy ~~czynić~~ wnioski
bezpośrednie przez odwrócenie
i przeciwstawienie ~~[illegible]~~ w
~~[illegible]~~ zdaniach warunkowych ~~[illegible]~~
~~[illegible] powodu i następstwa wyrażony i skutku wnosimy na następstwa [illegible]~~
o powodzie ze skutku o przyczynie. (+)

Gdy w sądach warunkowych ~~wyrażony~~ ~~orzekany~~ sądzimy z powodu o następstwie
czyli z przyczyny o skutku, zaś
po odwróceniu ~~skutek wrażony~~ skutku wrażonego
tych pojęć wnosimy ~~orzekany~~ z następstwa
o powodzie, a ze skutku o
przyczynie (+)

Pan Władysław napisze jako odsyłacz nadole strony

(+) Mając w następnych §§ach mówić o ~~[illegible]~~ wnioskach ~~wynikając~~ bezpośrednich, wynikających z odwrócenia ~~i z przeciwstawienia~~ (conversio) i z przeciwstawienia sądów przypominamy czytelnikom przypisek dodany w odsyłaczu do § 10, w którym zwracamy uwagę ~~czytelnika~~ na własciwość języka polskiego we wyrażeniu sądów powszechnie przeczących

I A) powszechnie twierdzący

236.

A. §101

A. Wnioski bezpośrednie
na zasadzie
odwrócenia sądów
(conversio).

Gdy zadraje sądów co do ilości i jakości
które są następujące

1. Sąd powszechnie twierdzący — A,
2 Sąd powszechnie przeczący — E
3 Sąd szczegółowo twierdzący I.
4 Sąd szczegółowo przeczący O.

zatem bez z kolei przystąpić nam należy
do odwrócenia każdego z tych zadrajów. ~~wnioskowania~~
Każde takowe odwrócenie będzie ~~[illegible]~~ wnioskowaniem
sądem — ~~pamiętając atoli że to odwrócenie~~ bezpośredniego z ~~wymienionych~~ do sądów kategorycznych ~~[illegible]~~, warunkowych
~~[illegible] jak się między przez [illegible]~~
[Prawidła zaś odwrócenia sąd zasadzają
~~się na [illegible] [illegible]~~ podanej
się na naukę ~~o twierdzeniu [illegible] przeczeniu i na odwrót~~ z tych ze względu
~~twierdzącego do przeczącego o twierdzeniu się każdego z tych [illegible] ilości.~~]
zadrajów sądu.

[~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~bezpośrednim~~ —

§102.

Pan wt adystaw ze chce w §102 i następujących podkreśla wyrazy które są podkreślone

1. Odwrócenie
sądu powszechnie twierdzącego.

Odwołując się do § ~~[illegible]~~ gdzie §71 ~~[illegible]~~ subt. ~~[illegible]~~ mówimy że sądy powszechnie twierdzące (A)
mogą mieć dwojakim trybem ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ trybem

A. Gdy oba pojęcia sądu są pojęciami równoznacznemi (aequipollentes) gdy są na przemian zamienne, w takim razie możemy sąd odwrócić, bo jak się wykazało w §71 fig. 7 ~~[illegible]~~
A ~~możemy podmiot~~ bez naruszenia sądu ~~[illegible]~~ możemy podmiot położyć na miejsce orzeczenia, a orzeczenie na miejsce podmiotu ~~[illegible]~~ bez zmiany ilości, będzie ~~to odwrócenie proste~~ (conversio simplex) Tak sąd powszechnie twierdzący i po odwróceniu ~~[illegible]~~ zostanie także powszechnym twierdzącym ~~[illegible]~~

[E] ~~Podobnie Będzie to sąd~~
[Podobnie ~~[illegible]~~ odwrócenie mości nie miejsca ~~[illegible]~~ w sądach warunkowych i rozłącznych gdy następstwa nie tylko ten jeden wyraz który zamyka wyrażenie — że sądy zawsze (powszechnie) ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ unosimy że S jest P.

AB ~~[illegible]~~

E Z ~~Stąd~~ wynika ~~nie~~ prawidło że sąd powszechny twierdzący w którym oba pojęcia są na przemian zamienne ma być odwrócony wprost bez zmiany (~~[illegible]~~

że twierdzący wszystkie S są P, i na odwrót wszystkie P są S [E]

§ 7/ mb 1 B według tym trybem

— że podmiot mieści się w obrębie orzeczenia —

B. Prócz najwyższej zasady przeciwieństwa [illegible] twierdzi się (według której S jest P), że podmiot jest pojęciem podrzędnym względem pojęcia będącego orzeczeniem, a zatem że pojęcie orzeczenia jako nadrzędne [illegible] od pojęcia podmiotu — że orzeczenie odnosi się jeszcze do innych pojęć oprócz tego pojęcia, które jest wyrażone w podmiocie zdania danego; w takich zdaniach przy odwróceniu [illegible] dokonać tylko przez zmianę ilości (chcąc uczynić ważnym przez odwrócenie zdanie formy Z, potrzeba zmienić je na zdanie szczegółowe twierdzące formy J). Będzie to więc odwrócenie zmienione (conversio per accidens, impura).

* Z tego wynika prawidło: iż zdanie powszechnie twierdzące, w którym orzeczenie P jest większego zakresu niż podmiot S, mają odwrócenie ze zmianą ilości (conversio per accidens) ‡

‡ zdanie formy Z ma się zmienić na zdanie formy J.

○ Co samo znaczy zdanie: Zawsze jeśli jest X to jest Z, gdy S jest P — wnosimy że niekiedy jeżeli P, jest S będzie też Z.

Podobnie i zdań warunkowych twierdzących najważniejsze [illegible] odwrócenie [illegible] ze zmianą ilości, a to wtedy gdy następstwo [illegible] jest obszerniejsze pojęciem od warunku wyrażonego w zdaniu, bo może być wyrażony w zdaniu danym, przez inne [illegible] przyczyny [illegible] powszechnie twierdzących.

a) Co do odwrócenia prostego zdań powszechnie twierdzących (ob. A), to jest tych które mają podmiot i orzeczenie równoznaczne, uważamy że ta zasada ma często zastosowanie np. w definicjach, bo każda definicja doskonała może być odwrócona w sposób prosty (przez conversio simplex) — [illegible] pojęcia wielkie z matematyki [illegible], w których orzeczenie może zająć miejsce podmiotu — są to [illegible] np. kwadraty są czworobokami mającemi boki równe a kąty proste — Przykładami odwrócenie tylko prostem może być zdanie np.: wszystkie gwiazdy stałe są słońcami — wszystkie słońca są gwiazdami [illegible] i nawzajem — zdanie warunkowe [illegible] wszystkie [illegible] organizmy [illegible] do [illegible] — [illegible] odwrócony w prost [illegible] odnosi się [illegible] w zdaniu.

238

w §71 pod 1.6

6) Co do odwrócenia sądów w których nazwa [pod B] to jest treść orzeczenia (P) jest obszerniejszą niżeli podmiot (S) a tem samem to orzeczenie odnosi się nie tylko do podmiotu wyrażonego w sądzie danym powiedzmy że tego rodzaju sądy powszechnie twierdzące najczęściej powstają, nie o przykłady nie trudno, a wszystkie wymagają odwrócenia ze zmianą (per accidens) – np. wszystkie zwierzęta są jestestwami organicznemi, niektóre jestestwa organiczne są zwierzętami – wszystkie tragedye są poematami niektóre poemata są tragedyami wszyscy matematycy są uczonemi niektórzy uczeni są matematykami – Podobnie sądy warunkowe mogą być jednak odwrócone przez zmianę ilości gdy następstwo jest obszerniejsze od powodu, to jest gdy to następstwo wyrażone w sądzie może być następstwem innych powodów prócz tego który jest wyrażony w sądzie – spadł [illegible]

(Zawsze jeśli pocierają się ciała jest ciepło
niekiedy (w niektórych razach) jeżeli ciepło jest wzbudzone [illegible] tarcia)
Ciepło wzbudzone może też pochodzić [illegible]

§103

O odwróceniu sądów powszechnie przeczących

W sądzie powszechnie przeczącym E oba pojęcia podmiotu i orzeczenia [illegible] na wzajem całkowicie (§71 rb 2, fig 9) zatem sąd taki powszechnie przeczący E ma być odwrócony wprost bez zmiany ilości, bo jeśli żadne S nie jest P, także żadne P nie jest S.

Podobnie i w sądzie warunkowym nigdy jeżeli X jest S nie może być P – nigdy jeśli P jest S, nie będzie X.

Żaden człowiek nie będący wolnym od winy nie ma [illegible] – Żaden człowiek nie jest absolutnie doskonałym – Żaden jednakże absolutnie doskonały nie jest człowiekiem – Sąd warunkowy, nigdy gdy nigdy jeżeli człowiek jest pocieszony nie może być zupełnie nieszczęśliwym, nigdy gdy człowiek jest zupełnie nieszczęśliwym [illegible]

~~Pan [illegible] 8 wyjaśnia się przypisem do § 70 fig. 9.~~

Zatem człowiek nie jest jestestwem bezwzględnie doskonałem –
z tego wnosimy na odwrót że żadne jestestwo bezwzględnie doskonałem,
nie jest człowiekiem – żadna skała nie jest płodem organicznym,
z tego wnosimy że żaden płód organiczny nie jest skałą –
Podobnie sąd warunkowy: jeżeli człowiek ma ufność w Bogu,
nigdy nie rozpacza – i na odwrót: jeżeli przeciwstawiamy się nie rozpacza ~~nie~~
ufności w Bogu (tutaj powodem przyczyną „ufność w Bogu" – nigdy
„nierozpacza" następstwem, skutkiem) §104.

z tego wnosimy że
niektóre P są S –
Podobnie odwraca się sąd warunkowy
niekiedy gdy X (jeżeli) istnieje S bywa P,
z tego wnosimy: niekiedy gdy (jeżeli) S jest P bywa X.
[Przykłady ....

3 odwrócenie
sądu szczegółowo twierdzącego

~~Prawidło ogólne wymaga aby sąd~~
Powrócenie sądu szczegółowo twierdzącego (7)
odbywa się wprost, bez zmiany
(conv. simplex) – niektóre S są P.

niektóre P są S –
Że takie winno być tych sądów odwrócenie wykazują
tryby których według § 71 pkt 3
szczegółowo twierdzący (7)
odrzekając szczegółowo twierdzącej –
Figura 10 wyrażająca wykazuje
że niektóre S są P. Ten sąd odwrócony będzie wszystkie
P są S, bo cały zakres P mieści się w zakresie S – ale gdy wszystkie P są S
wnosimy że tem samem przynajmniej niektóre P są S. – (więcej wnosimy przy-
najmniej niektóre P są S. bo i także wszystkie P są S.
[Tryb drugi twierdzenia sądu szczegółowo
twierdzącego bywa wtedy gdy podmiot § 71 pkt 3 fig. 11,
i orzeczenie P tylko częścią rozszerza się
krzyżują – Ten stosunek okazuje ołazata wskazują sądy
wchodzi część wspólna
oznaczona S. P.
Zatem sąd: niektóre S są P, odwrócony będzie (że sądu niektóre są czerwone wnosimy że niektóre czerwone są
kwiatami) S. – (ale tylko niektóre czerwone są kwiatami).

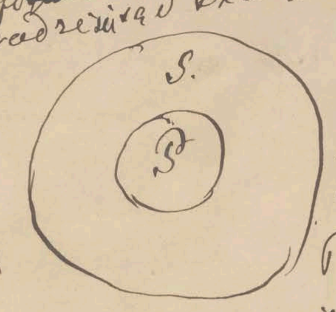

fig 10. ~~i 11~~

7 niektóre prostokąty S
są kwadratami P.
~~Ż wszystkie kwadraty P są prostokątami S.~~
Ż wszystkie kwadraty P
są prostokątami S

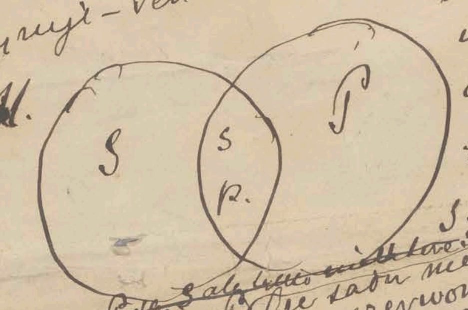

fig 11. ~~fig. 11~~

niektóre P są S. ale tylko niektóre P są S (tylko niektóre
P są S, bo nie wszystkie P są S, bo inne P nie
są S.

~~wszystkie S są P~~

Tryb trzeci twierdzenia się sądów szczegółowo
twierdzących bywa wtedy gdy one są wyłączeni
sądów powszechnie twierdzących § 71 pkt 3. c
zaś podmiot jak wiemy z § 71 od
zwykłym bywa – gdy podmiot
ogólnym tylko mniej
orzeczenie są pojęciami równoważnemi w § 71 fig 7
(n. aequipollentes) jak to przedstawia figura 7

do 239

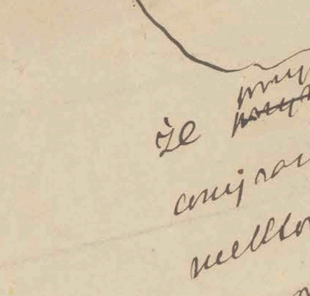

fig 7

(mówimy przynajmniej niektóre P są S, że wszystkie P są S.)

P. W takim razie ze sądu: wszystkie S są P,
wnosimy że na odwrót wszystkie P są S, a za-
tem że przynajmniej niektóre P są S,
zwłaszcza gdy podmiot zamkniętym wyłącznie orzeczeniem twierdzącym tworzy się prawda
2ie sądy powszechnie tem stosunkiem, ~~okazuje~~ wyrażający
a § 71 ~~okazuje~~ odbija figura 8.

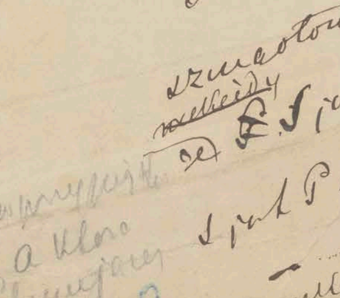

fig 8

sąd powszechny będzie wszystkie
S są P. – wnosimy z tego
że przynajmniej niektóre S są P. – Ten sąd odwrócony zamienia się na niektóre P są S (ale tylko
niektóre P – bo nie wszystkie P) Bo mniejszy zakres
orzeczenia P, zamiast w sobie pojęcie mniejszego S, – więc inne P nie są S.

Tem samem prawidłem ulega sąd warunkowy
szczegółowo twierdzący: jeżeli X istnieje wnosimy że jeżeli
niekiedy S jest P – i na odwrót niekiedy istnieje X jest
S jest P wtedy jest X. – przyczyną że X jest P.

~~Pan Tufil racz przyjąć niepodległe nowe, a które już na ostatniej stronie znak~~

b) Przykłady ~~do~~ sądu warunkowego – niekiedy jeżeli panuje cholera
będzie przeszedł się trwoga – odwrócony ten sąd będzie
za trwogą panuje cholera – niekiedy gdy będzie większe
uwadząjąc – niekiedy gdy się uwadząje powodem bo są deszcze –
niekiedy gdy są burza gnie reglarz – niekiedy gdy reglarz
gnie ~~bywa~~ burza – (burza jest powodem, przyczyną gnienia reglarza

Przypis pierwszy do § 104

a) ~~Że~~ Kreśliliśmy jako ogólnem jest prawidłem iż sąd szczegółowo twier-
dzący, ma być odwracanym wprost bez zmiany ilości, będzie jak
to przeto conversio simplex. – To prawidło ma to na celu, iż
tez po odwróceniu sąd zostać zawsze takim jakim był przed odwróceniem to jest
sądem szczegółowo twierdzącym (7) – sąd: niektóre
S są P zamieni się na sąd niektóre P są S. jednak więcej
Jednak wiemy samej ilości stosunkowo jak mniejszy, to może się
zmienić – jak to najjaśniej się okazuje w sądach przedmiotowych
trybem drugim, gdy zakresy podmiotu i orzeczenia się
krzyżują – fig 11 Jakoż gdy jeden z tych dwóch zakresów np. S będzie
daleko większy od drugiego zakresu P. – wtedy w sądzie
niektóre S są P
~~który odwrócony będzie niektóre~~
P są S. te niektóre S które są P
będą stosunkowo małą częścią całego zakresu
S – gdy zaś ten odwrócimy i
zmienimy niektóre P są S. – jak te niektóre P które
są S, są wielką częścią
całego zakresu P. – Jeżeli to stąd iż część wspólna
oba zakresów, która przestała i krzyżowanie
zwierając się a na figurze oznaczona przez
S. P. mała część tak wielkiego całego zakresu
~~zajmuje~~ mała część bardzo małego
całego S, a bardzo małą
części zakresu P. – Proporcja więc w obu tych
sądach zmieni –
b) Przykłady

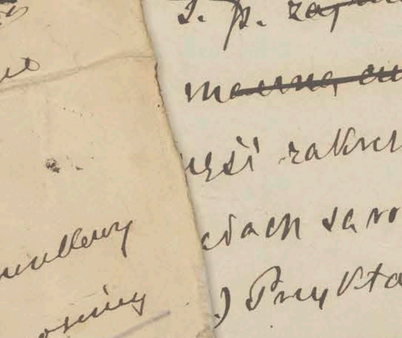

240

czerwone są kwiatami — niektóre kwiaty są czerwone — [illegible] twierdzenie [illegible] powstają

[Wróćmy teraz z § 70 ~~[illegible]~~ przyp. a. lub 3. C. w sądy [illegible] wyjątek ujęte

~~przeczące~~ ze sądów powszechnie twierdzących, jakich [illegible] używają ich totalnym

w wyszczególnieniu używając więc i niektóry [illegible] bez ~~[illegible]~~ zmiany, prosto większe

razie odwrócenie [illegible] są ludzie — *

*[illegible] które używają są ludzie [illegible] tylko przypadku [illegible] § 70

~~[illegible]~~ [illegible] tylko przypadku [illegible] bo ~~[illegible]~~ przez

przyp. a sub A, odwrócenie [illegible] się ze zmianą na powszechny, jak to bez

zmiany, sądu szczegółowego ~~na~~ na powszechny, jest to [illegible] przedmiotów

przypadek gdy orzeczenie sądu odpowiada [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~

wyrażonemu w sądzie, to jest gdy [illegible] przedmiotu, jak ten

jako mniejszy mieści się w zakresie przedmiotu. Atoli [illegible] jak

stosunek unaocznia nam fig. 2 w § 48. [illegible] zakresem

zakresem przedmiotu, [illegible] B mniejsze [illegible] się [illegible] jak zakresem

orzeczenia. — Zatem [illegible] niektóre A ~~[illegible]~~ są B, nie

odwracając sąd nie możemy orzec niektóre B są A. bo [illegible]

wszystkie B mieszczą się w A są tem A. — ale gdy [illegible]

wszystkie już tem samem [illegible] pierwotny sąd

szczególny na powszechny — np. niektóry ~~[illegible]~~ [illegible]

(A) ludzie są ~~[illegible]~~ [illegible] (B), odwracając ten sąd bez zmiany

dostać by powstał by sąd niektóry [illegible] (B) są ludźmi (A)

trzeba zmienić sąd [illegible] na powszechny: wszyscy

[illegible] są ludźmi —

Podobnie sąd warunkowy często, niekiedy (w niektórych razach) gdy deszcz pada (A) powstają tęcza (B), odwracając

bez zmiany byłby sąd niekiedy (czasem) jeżeli powstaje tęcza (B)

deszcz pada (A) — ~~[illegible]~~ sąd ten jest fałszywy bo nie zawsze niekiedy i to bywa odpowiednim, bo [illegible]

zawsze gdy powstaje tęcza deszcz pada. Podobnie ~~[illegible]~~

(S) deszcz jest przyczyną obserwujemy — bo deszcz może

padać bez ukazania się tęczy, (P) ale tęczy nie będzie

jeśli nie ma deszczu — (~~[illegible]~~ [illegible] tęczy jest przyczyną warunkiem)

Z tego wszystkiego albo widzimy w najwłaściwszym odwróceniu [illegible] [illegible] simplex)

szczegółowo twierdzącego dzieje się bez zmiany [illegible] a tylko [illegible] sąd szczegółowo twierdzący ~~[illegible]~~

[Gdy tylko odwrócenie [illegible] sądu warunkowego (warunkowy [illegible]) (w niektórych razach) [illegible] [illegible] gdy (jeśli) (jeśli B) [illegible] z powodu [illegible] mrozu (jeśli X) będzie chory (jeśli B). [illegible] [illegible] powodem też [illegible] [illegible] mrozu (X).

4 Odwrócenie sądu szczegółowo przeczącego

Odwrócenie sądu szczegółowo przeczącego (O) nie ulega żadnemu ogólnemu prawidłu — jakoż mając dany sąd szczegółowo przeczący nie zdołamy z niego przez odwrócenie wyśnić z pewnością jakiegokolwiek bądź wniosku.

Powód tego braku prawidła ogólnego tkwi w tem że sąd szczegółowo przeczący ma dwie właściwości (bo co do ilości i co do jakości ujemne) które sprawiają że jest on wielce nieokreślonym, niewyraźnym, wątpliwym, niewyraźnym —

Sąd szczegółowo przeczący niektóre S nie są P wyraża tylko że pewna część pojęcia S nie jest P ale nie orzeka co do innych części tego pojęcia S, [illegible]

1. może być przypadek że gdy niektóre S nie są P, takie niektóre P są S a niektóre inne P nie są S (S) (P)

2. niektóre S nie są P, wszystkie P są S (P) S

3. niektóre S nie są P, żadne P nie jest S (S) (P)

Tak więc nie mogąc być przypadek że sąd niektóre S nie są P przez odwrócenie będzie sądem niektóre P nie są S, innym zaś [illegible] P są S — albo [illegible] zachodzić także stosunek [illegible]

164

Faktyczny sąd szczegółowo przeczący (O) niektóre S nie są P powstaje jak wiemy z § 71 sub 4 trzema trybami — a odwrócony będzie w każdym razie brzmiał niektóre P są S — a przecież znaczenie tego brzmienia będzie w każdym razie inne a inne.

Tak gdy sąd niektóre S nie są P powstanie według trybu A, sub 4 § 71 gdy zakres podmiotu S jako mniejszy obejmuje w sobie zakres orzeczenia P, jakto wyobraża fig. 12.

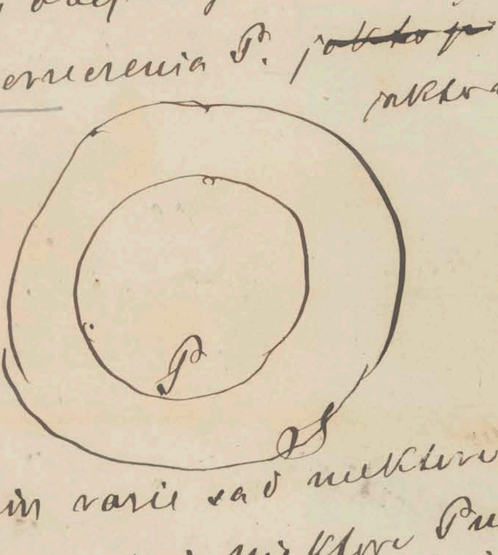

w takim razie sąd niektóre S nie są P odwrócony będzie niektóre P nie są S, a przecież prawdziwym jest sąd: wszystkie P są S — ≠

Gdy zaś sąd niektóre S nie są P powstał według trybu B (zamkniętego) to jest gdy zakresy podmiotu S krzyżują się z zakresem orzeczenia P jakto wyobraża fig 13 —

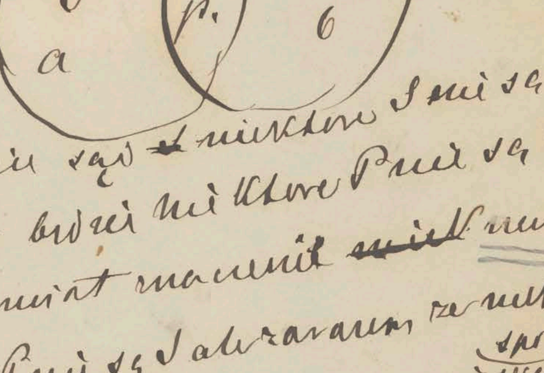

w takim razie sąd niektóre S nie są P odwrócony będzie niektóre P nie są S który będzie miał znaczenie niewyraźnego że niektóre P nie są S albowiem zarazem że niektóre P są S — to jest te P i S które mieszczą się w wspólnej części obu zakresów.

≠ (np. niektórzy ludzie (S) nie są uczonymi (P) ten sąd odwrócony byłby niektórzy uczeni P nie są ludźmi S — co jest fałszem bo sądem prawdziwym byłoby wszyscy uczeni P są ludźmi (S))

(np. niektórzy francuzi S nie są żołnierzami P — gdy ten zakres S krzyżuje się z zakresem P, więc sąd odwrócony będzie niektórzy żołnierze P nie są francuzami S, inni zaś żołnierze P są francuzami S)

(np. że sądu powszechnie przeczącego E zakres S nie jest w zakresie P żaden sąd szczegółowy niektóre — sąd szczegółowy niektóre trójkąty S nie są kołem P — sąd odwrócony będzie niektóre koła (P) nie są trójkątem P. Ten zaś sąd prawdziwy żadne koło nie jest trójkątem —

W razie zaś gdy sąd niektóre S nie są P powstał według trybu C (zamkniętego) to jest gdy jest wytworem sądu powszechnie przeczącego E, a zatem gdy zakresy podmiotu S i orzeczenia P nawzajem się wykluczają — w takim razie sąd ten po odwróceniu będzie niektóre P nie są S pochodzącego z żadne P nie jest S —

Gdy przeto sąd szczegółowo przeczący po odwróceniu mieć może tak rozne znaczenia, a zatem może zawierać tak rozne stosunki orzeczenia P do podmiotu S zatem znać że nie ma prawidła co do odwrócenia ścisłego sądu szczegółowo przeczącego —

242

2re Sądy szczegółowo przeczące powstają gdy są prostem wyjątkiem sądów powszechnie przeczących. Jakoż gdy żaden żadne S nie jest P, zatem i niektóre S nie są P (term C.) — Mając zaś sąd niektóre S nie są P odwracamy go na sąd niektóre P nie są S. — choć w takim razie zawsze będą prawdziwe a nawet wtrącony będzie który atoli z tego pojmie jest prawdziwy sądem że prawdziwy nie jest sąd żadne P nie jest S.

3. Naturalnie sądy szczegółowo przeczące powstać mogą gdy zakres orzeczenia (B) tylko mniejszy mieści się we wszystkim od niego zakresie podmiotu (A) według fig 2 § 48. według tej figury orzekamy niektóre [illegible] A nie są B. (niektóre będzie nie są wcale)

3 Sądy szczegółowo przeczące jak wiemy z § 70 przyp. a, pod 4, A) powstać mogą przez wzgl. fig 2 § 48. to jest w tym przypadku gdy zakres orzeczenia B pokrywa się w zakresie podmiotu A. Który opiera do przez B odwrotnie mieści się w zakresie podmiotu A. [illegible] z takim razie sąd przeczący szczegółowo niektóre A nie są B nie może być odwrócony w prost na niektóre B nie są A, bo takie sąd jest fałszem, gdy wszystkie B mieszczą się w A, wie nie może być aby niektóre B nie były owem A. owem bowiem owe wszystkie B są A.

Z tych uwag widzimy że nie ma ogólnego prawidła na odwrócenie sądów szczegółowo [illegible]

§ 106.

166

§ 106

B. Wnioski bezpośrednie na zasadzie przeciwstawienia sądów (conversio per contrapositionem)

W § 100 (za B) powiedziano że wnioski bezpośrednie wynikają jeszcze z przeciwstawienia czyli z kontrapozycji sądów.

Przeciwstawienie jest również odwróceniem sądów ~~[illegible]~~ (bo również w przeciwstawieniu odwraca się sąd ale zmienia na jakość.

Jest więc prawidło następujące (mające przeciwstawić sąd należy ~~Takiemu~~ (aequipollens) takowy [zaś] zamienić na równoznaczny co do jakości — jak to uczyniono § 95 [nastę]pnie należy sąd tak zmieniony odwrócić to jest jego orzeczenie postawić na miejsce podmiotu a podmiot na miejsce orzeczenia.

To przeciwstawienie również jak odwrócenie może być dwojakie

1. Gdy przeciwstawienie odbywa się bez zmiany ilości wtedy jest prostem (contrapositio simplex.)

2 Gdy się dzieje ze zmianą ilości zwtedy jest przeciwstawieniem ze zmianą (contrapositio per accidens, impura)

Przeciwstawienie sądów również jak odwrócenie będzie rozmaite do rozmaitych rodzajów sądów ~~A E I O~~.

Z kolei więc rozpatrujmy się w przeciwstawieniu

1. Sądów powszechnie twierdzących A
2 — powszechnie przeczących E
3 — szczegółowo twierdzących — I
4 Szczegółowo przeczących — O.

Przeciwstawienie każdego z tych rodzajów sądów będzie wnioskiem bezpośrednim

E wynikającym nie tylko ze sądów [illegible] ale ze sądów [illegible] tj. [illegible] to jest warunkowych podobnie jak to miało miejsce w odwróceniu sądów

§ 167.

1. Przeciwstawienie

sądu powszechnie twierdzącego

Prawidło przeciwstawienia sądu powszechnie twierdzącego jest następujące: przeciwstawienie sądu powszechnie twierdzącego odbywa się w sposób pośredni, to jest bez zmiany ilości (contrap. simplex) E. – Wyjaśnienie powyższe będzie uzasadnieniem tego prawidła.

(Zatem sąd powszechnie twierdzący przez przeciwstawienie zamienia się na sąd powszechnie przeczący – to jest: sąd rodzaju A zamienia się na sąd rodzaju E.)

Ma być przeciwstawiony sąd dany (A) wszystkie S są P.

Według prawidła podanego w § 106 należy sąd ten 1. zamienić na sąd równoznaczny a różnej jakości – takim sądem będzie według 99 S nebst. 1. sąd żadne S nie jest non P. 2re sąd tak zmieniony należy teraz odwrócić, odwrócenie zaś według § 103 odbędzie się bez zmiany ilości, otrzymamy wtedy sąd: żadne non P nie jest S.

Z tego że sądu wszystkie S są P wnosimy że żadne non P nie jest S.

Pierwszy z tych dwóch sądów jest sądem powszechnie twierdzącym, przez przeciwstawienie zamienił się na sąd także powszechny (co do tej samej ilości) jako przeczący [na sąd rodzaju E.

(E że sądu: żadne pewne X istnieje, jest S jest P. wnosimy że nigdy nie jest S nie istnieje X.)

Tak uzasadnione jest ostatecznie podane prawidło przeciwstawienia sądów powszechnie twierdzących.

– Podobnie dzieje się z sądem warunkowym (jako hypothetycznym) powszechnie twierdzącym. E

To prawidło stosuje się w pełni do wszystkich sądów powszechnie twierdzących

[1° do tych w których podmiot i orzeczenie są pojęciami równoznacznemi, np. między zamiennemi (§ 71 lub 1. Fig. 7)

(żadne) (non P)

– [2° To prawidło stosuje się do tych sądów powszechnie twierdzących w których (§ 71 lub 1. B fig. 8) zakres podmiotu mieści się w zakresie orzeczenia np. wszystkie kwiaty są roślinami, z czego przez kontrapozycyę wnosimy iż żadne jestestwa które nie są roślinami (które są nie roślinami (non P)) nie są też kwiatami – (non sunt S)

Sąd warunkowy: Zawsze jeżeli jest lato (X) natura (S) jest zieloną (natura jest zieloną P) – Kontrapozycya – nigdy jeżeli natura nie zieleni się Natura (jeżeli non P jest S) nie ma lata (nie jest X). –

Uwarunkowany atoli że lubo w zasadzie wszystkie formy kontrapozycyi sądów w których [illegible] stosuje się ściśle do sądów warunkowych, przeto niżej będziemy stosować tych różnych form często prowadzić do rozwiązywania praktyczne do subtelności których zadań jeżyk jasno wyrazić nie zdoła – Przeto też poniżej opuścimy rzecz o formach kontrapozycyi sądów warunkowych.

244

§108

Z przeciwstawienie sądu powszechnie przeczącego

Że sąd powszechnie przeczący odwrocenie przeciwstawieniem przez zmianę ilości (per accidens) ten sąd dany E zamienia się na sąd szczegółowo twierdzący

[illegible]

Podobnie w sądzie tego [illegible] nigdy jeśli S otwiera X [illegible] jest P. przeciwstawienie niektórych razach jeśli non P jest S, otwiera X.

Zatem sąd E przez kontrapozycję zamienia się na sąd I.

[To prawidło ogólne wyjaśnia się następującemi uwagami: w sądzie danym żadne S nie jest P ma być przeciwstawiony wedle prawidła §106 ten sąd dany (powszechnie przeczący) ma być naprzód zamieniony na sąd (oraz sąd powszechnie twierdzący) z jakością równą przecząc równoznaczny ze sądem danym — Tym sądem równoznacznym wedle §95 A, 2 lub jest sąd powszechnie twierdzący wszystkie S są non P. — Ten zaś

sąd ma być odwrócony. Wiemy zaś z §102 ust. 1 że sąd powszechnie twierdzący wtedy jedynie może być odwrócony wprost (conv. simplex) to jest bez zmiany ilości gdy oba pojęcia tego sądu to jest podmiot i orzeczenie są pojęciami równoznacznemi (n. aequipollentes) to jest na przemian zamiennemi (wzajemne) — Gdy zaś sąd powszechnie twierdzący w pierwszej przytoczony: wszystkie S są non P. nie jest sądem ukłanym oba pojęcia są pojęciami równoznacznemi więc nie może być odwrócony nie wprost to jest per accidens zatem przez odwrócenie zamieni się na sąd szczegółowy niektóre non P są S. Otrzymujemy więc przez przeciwstawienie z prawdy sądu powszechnie przeczącego E z prawdą jest sąd szczegółowo twierdzący I.

W wypadku orzeczenie non S jest pojęciem zakresu szerszego od podmiotu S zatem sąd takiemu wedle §102 B

do strony 144 przyp. do

Przypis. Dodajmy bliższe wyjaśnienie. Niechaj będzie dany (jakbo) kiedy) A nie jest wiony — w tym celu przemienimy z jakością równą sąd dany zamienić się na sąd powszechnie twierdzący wszystkie A są non B — Gdybyśmy ten sąd odwrócili wprost (per conv. simplex) to jest bez zmiany ilości zamienił by się na sąd także powszechnie twierdzący wszystkie non B są A. Lecz taki sąd jest fałszywym — okazemy że zaś sąd szczegółowo twierdzący niektóre (niektóre) non B są A jest prawdziwym — okażemy tym samem że w odwróceniu trzeba zmienić ilość że nalezy odwrócenia ze zmianą (conv. per accidens). — Jakoż w sądzie powszechnie twierdzącym: wszystkie A są non B — pojęcie podmiotu (S) A jest ściśle oznaczonego zakresu, orzeczenie zaś P. to jest non B jest bardzo ogólne, jako ujemne bo wszelkie jest pojęcie które są non B; takiemi pojęciami non B są np. pojęcia C, D, E, F i t. d.; tak widzimy że orzeczenie (P) non B jest większego zakresu niż niż zakres podmiotu (S) to jest niż zakres A. — a właśnie w takim razie wedle prawidła równającego w §102 ust. B odwrócenie ma się odbyć ze zmianą (conversio per accidens), czyli sąd powszechnie twierdzący wszystkie A są non B powinien po odwróceniu stać się sądem szczegółowo twierdzącym niektóre (niektóre) non B są A — [To prawidło §102 ust. B wyjaśnia się uwagą następującą: pojęcia C, D, E, F i t. d. choć także pojęcia non B nigdy są, są przecież wszystkie non B., w tych pojęciach non B mogą być jedne które są wykluczone od A (bo więc może że te non B nie są A) a drugie które tracą się z tem pojęciem A które tem pojęciem przyznane być mogą, a zatem orzec z pewnością możemy że tylko niektóre non B są A. —

(ob. §62. i przyp. do §106 i do tego §fu)

AB

244

§108

2 Przeciwstawienie

sądu powszechnie przeczącego

Że sąd powszechnie przeczący E odwrocony przeciwstawieniu przez zmianę ilości (per accidens) w sąd tendany E zamienia się na sąd szczegółowo twierdzący [E kapie S]

Sąd E ~~może przeciwstawienie~~ ~~zamienia się na I.~~

~~nie jest B, niektóre non~~ P są S.

[~~Sąd E zamienia przeciwstawienie~~ ~~zamienia się na~~ ~~A~~ sąd I.

Podobnie w sądzie tego tylko że nigdy jeśli S. istnieje X ~~nigdy~~ S nie jest P. — przeciwstawieni niekiedy (w niektórych razach) ~~jeśli istnieje X~~ jeśli non P jest S, istnieje X.

~~twierdzeniem~~

[Zatem sąd E przez kontrapozycję zamienia się na sąd I.

[To prawidło ogólne wyjaśniają się następującemi uwagami

sąd dany powszechnie przeczący żadne S nie jest P. ma być przeciwstawiony —

wedle prawidła §106 ten sąd dany (powszechnie przeczący) ma być naprzód zamieniony na sąd (oraz sąd powszechnie twierdzący) ... zmiana przez rozumowanie ... sądom rozumowań... sąd

wnioskujemy więc ~~przez~~ ze sądu powszechnie przeczącego E o ~~sąd~~ prawdzie sądu szczegółowo twierdzącego I.

do strony 144 przyp. do §108 — 170

Przypis. Dodajmy bliższe wyjaśnienie naszego rozumowania. Niechaj będzie dany powszechnie przeczący sąd żadne (albo nigdy) A nie jest B. — Ten sąd ma być przeciwstawiony — w tym celu zamieniamy go na sąd równoważny z jakością zmianą, tym sposobem sąd dany zamienia się na sąd ~~wszystkie A są non B.~~ powszechnie twierdzący wszystkie A są non B — gdybyśmy ten sąd odwrócili ~~ten sąd odwrócony~~ wprost (~~per~~ conv. simplex) to jest bez zmiany ilości zamienił by się na sąd także powszechnie twierdzący wszystkie non B są A. Lecz ~~ale~~ taki sąd jest fałszywym — okazemy że raczej sąd szczegółowo twierdzący niektóre (albo niekiedy) non B są A jest prawdziwym — okazemy tym samem, że w odwróceniu trzeba zmienić ilości (~~conv.~~ ~~per accidens~~) ~~to jest dualny~~ że wymaganym odwrócenia ze zmianą (conv. per accidens). —

Jakoż w sądzie powszechnie twierdzącym: wszystkie A są non B — pojęcie podmiotu (S) A jest ściśle oznaczonego zakresu, orzeczenie zaś ~~sądu~~ P. to jest non B jest bardzo ogólne, jako ujemne, bo wiele jest pojęć które są non B; ~~a tak widzimy że zakres~~ ~~orzeczenia~~ takiemi pojęciami non B są np. pojęcia C, D, E, F i t. d.; tak widzimy że orzeczenie (P) non B jest większego zakresu niż niż zakres podmiotu (S) to jest niż zakres A. — a właśnie w takim razie wedle prawidła wymienionego w §102 ust. B odwrócenie ma się odbyć ze zmianą (conversio per accidens), czyli sąd powszechnie twierdzący wszystkie A są non B powinien po odwróceniu stać się sądem szczegółowo ~~to~~ twierdzącym niektóre (albo niekiedy) non B są A. — To prawidło §102 ust. B wyjaśnia się ~~wyjaśnia uwaga następująca~~ ~~ze prawidłowa~~ ~~Że~~ pojęcia C, D, E, F (§ 11. 7 i 12) są ~~samem~~ ~~non~~ choć także powszechnie non nigdy są, są przecież wszystkie non B., w tych pojęciach non B mogą być jedne które są wyłączone od A, (być więc może że te non B nie są A) a drugie które łączą się z ~~poj~~ tem pojęciem A którem temu pojęciu przyznane być mogą, a zatem rzec z pewnością możemy że tylko niektóre non B są A. —

(ob. §162 i przyp. do tej §. 108 do tego §fu)

AB

Dalszy ciąg przypisu do § 108

171 ~~245~~

Chcemy wznaocnić sobie rzecz na przykładzie — Niechaj będzie sąd powszechnie przeczący ~~zadne~~ żadne jestestwo żyjące nie jest granitem żadne A nie jest B. — Ten sąd naprzód zamieniam rozumowaniem zgłoszę w formę, to jest zamieniam go na sąd także przeczący ale twierdzący — postacie sąd wszystkie jestestwa żyjące są niegranitami wszystkie A są non B. Tutaj powiedz! I to jest ~~pojęcie~~ twierdzenia żyjące za pojęciem swoim ~~ograniczone~~ oznaczonem, dodatkiem oznaczenia tego sądu niegranity jest wielce ogólne, bo zajmuje w sobie wszystkie pojęcia (bo wszystkie przeciące; wszelkie) które nie są granitami — ~~tackich~~ ~~takie sąd~~ pojęcia są bardzo rozmaite (które wszystkie są non B) jedne z tych pojęć ~~należą~~ mogą być przyznane podmiotowi jestestwu żyjącemu, (mogą być przyznane podmiotowi A) a inne mogą być odmówione temu podmiotowi A — tak np. niegranitem jest płatek, ~~gorące~~ ~~zwierzę~~ ~~roślina~~, ~~tylko~~ te ~~mogą być jest~~ zatem oznaczenia niegranit jest nieskończenie obszerniejszy niż podmiot (jestestwo żyjące) a zatem odwracając taki sąd wprost to jest bez zmiany ilości wadziłby się sąd nie dowiedziony następujące wszystkie niegranity ~~niegranitami~~ ~~tej~~ są jestestwami żyjącemi (wszystkie non B są A) ten sąd orzeka że wszystko co tylko nie jest granitem jest tem samem jestestwem żyjącem co jest fałszem — bo niegranitem (non B) jest wiele jestestw których jedne mogą się tworzyć z pojęciem jestestwo żyjące (z pojęciem A) np. płatek, ssak, roślina (i t. d. (C D i E) ~~tej~~) o tych pojęciach niczyjejsi mówić można że są jestestwem żyjącem A — ale inne niegranity inne non B nie mogą się tworzyć z pojęciem jestestwa żyjącego ~~np.~~ np. marmur, sól woda i t. d. (F G H) o których nie może ~~mowa~~ orzec że są jestestwami żyjącemi (że są A —) a tem samem i bez wdzięczny że odwracając sąd wszystkie A są non B

(non B)

/// trzeba oznaczyć w niej ilość, należy go uważać za sąd szczegółowym i powiedzieć niektóre (tylko) non B są A, niektóre (tylko) niegranity są jestestwami żyjącemi, bo niektóre inne nie należą do jestestw żyjących — uważając że wtedy jedynie — ~~~

Ⅎ

[Uważmy że wtedy jedynie ~~ff~~ sąd dany: żadne A nie jest B, mógłby przez kontrapozycję zamienić się logicznie na sąd wszystkie non B są A, gdyby na świecie istniały … ny B, gdyby wszech jestestwa składały … ... z których jedna obejmowała (same granity) … same rzeczy B. — w takim … nego żadne A nie jest … B są A.

Przykład kontrapozycyi sądu warunkowego pośrednie przeczącego. Nigdy ~~gdy~~ jeżeli rana zadana w serce człowiekowi żyć nie może ‡ w niektórych razach gdy człowiek żyć nie może powodem tego jest rana zadana w serce – fałszywe bo tylko [illegible] gdybyśmy rzekli we wszystkich razach ~~gdy~~ w których człowiek żyć nie może powodem tego jest rana zadana w serce, bo tym powodem ~~może~~ mogą być inne różne przyczyny.

Nigdy ~~gdy~~ jeżeli pola okryte śniegiem nie kwitną na ~~[illegible]~~ nich kwiaty – niekiedy ~~[illegible]~~ (w niektórych razach) ~~gdy~~ jeżeli ~~nie~~ nie kwitną kwiaty ~~[illegible]~~ na polach śnieg pokrywa pola.

§109

3 Przeciwstawienie

sądu szczegółowo twierdzącego

~~Przeciwstawienie~~

~~Dla~~ sądu szczegółowo twierdzącego ulega żadnemu ogólnemu prawidłu ~~nie ma ogólnego prawidła~~

Po wyrzeczeniu naszego wyjaśnienia [?] w następującym trybem

sąd szczegółowo twierdzący mający być przeciwstawionym jest

niektóre S są P.

sąd ten (twierdzący) ~~według~~ zamieniony na sąd zwrotną jakością (nawzajem) ~~[illegible]~~ będzie według

§95 B, 3, ~~dziś~~ niektóre S nie są non P;

jest to więc sąd szczegółowo przeczący

którego następnie przypada odwrócić. Wiemy

atoli z §. 105 że ~~[illegible]~~ sąd ~~nie~~ ulega

z[illegible]

‡ iż dla odwrócenia takiego, co jest sądu szczegółowo przeczącego, nie ~~sądu~~ ma żadnego ogólnego prawidła, zatem wcale ~~[illegible]~~

~~twierdzącego przez~~ przeciwstawienia

szczegółowego żadnego pewnego wniosku wysnuć nie można

‡ w niektórych razach gdy człowiek żyć nie może nie była zadana w serce rana ob. Dobisch §9

§ 110

4. Przeciwstawienie sądu szczegółowo przeczącego

sąd szczegółowo przeczący (8) przez przeciwstawienie zamienia się na sąd szczegółowo twierdzący (7) —

~~Dowód tego prawidła~~

~~Z § 71 sub 4 wiemy, że sąd szczegółowo przeczący [niektóre S nie są P] powstaje w trzech przypadkach: A. Najpierw gdy zakres podmiotu S jest większy od zakresu orzecznika P (zawiera fig 12) — w takim razie niektóre S nie są P — a ponieważ zakres P jak mniejszy objęty jest całkowicie w zakresie S, przeto wszystkie P są S, a tem samem przynajmniej niektóre P są S. — B. Sąd niektóre S nie są P powstaje przez (obie) — gdy zakresy podmiotu S i orzecznika P się krzyżują (obacz fig 13) w tedy przez przeciwstawienie (gdy tylko niektóre bo inne S nie są S) zwadzi się sąd niektóre P są S. — to okazuje jasno sama fig 13 (obacz wyżej). C. Sąd niektóre S nie są P zwadzi się także powstanie w tedy gdy jest wykluczenie się sądu przeczącego, to jest gdy żadne S nie jest P — ten sąd zaś, które w sądzie twierdzącym że taki sąd (wedle § 108) zamienia się przez przeciwstawienie na równoznaczny niektóre non P są S; sąd zamieniony na sąd szczegółowo twierdzący z konieczności równa będzie wszystkie non P są S.~~

Prawidło ogólne: ~~że sądu szczegółowo przeczącego powstaje przez kontrapozycję (contrap. simplex) sąd szczegółowo twierdzący~~, że zamiast sądu szczegółowo przeczącego, tem że sądu szczegółowo przeczącego niektóre S nie są P wnosimy w prost że niektóre non P są S, z prawdy sądu O wnosimy o prawdzie sądu I.

Wyjaśnienie tego prawidła: wedle § 106 należy sąd dany niektóre S nie są P zamienić na sąd równoznaczny z jakością równą, tak, że sąd ten, jak wedle § 95, B 4, sąd niektóre S są non P. — ~~sąd znowu~~ Ten że sąd z kolei odwrócić wypada, odwrócenie zaś tego sądu jako szczegółowo twierdzącego będzie odwróceniem prostem (conv. simplex) a zatem po odwróceniu otrzymamy sąd niektóre non P. są S.

Prawidło wyższe ma ~~uzasadnienie~~ wyjaśnienie swoje § 71 sub 4, tam wykazano trzy rodzaje tryby tworzenia się sądu szczegółowo przeczącego, same figury do których się tam odwołano uwidoczniają że sąd niektóre S nie są P ~~poprzednio~~ ~~sąd niektóre S nie są P~~ ~~w~~ w jakimkolwiek trybie powstaje sąd niektóre S nie są P zawsze zamienia się po przeciwstawieniu koniecznie na sąd niektóre non P są S. —

~~Uzasadnienie~~ ~~Ogólnego prawidła przeciwstawienia sądu szczegółowo przeczącego w ~~70 zatytułowanym~~ w tworzonych trybach ... z tych trybów ~~zwadzi sąd niektóre~~ jak wykazuje powstanie sądu niektóre S nie są P, tak również wykazuje sąd ~~wszego~~ po przeciwstawieniu wypływający: niektóre non P są S. — Aby uniknąć powtarzania odnośnych się do prawidła dodamy do § 105 ... wnioskowanie obecne o powstaniu sądu szczegółowo przeczącego~~

248

To [illegible] § tej padane

~~Ogólne prawidło dla przeciwstawienia sądów szczegółowo przeczącego znajdzie uzasadnienie wtedy gdy się czytelnik rozpatrzy~~ w § 76 który tłumaczy rozne tryby [illegible] ktorem zadne się sąd szczegółowo przeczący — [illegible] każdy z tych [illegible] pod [illegible] odpowiedniego figura (fig. 12, fig. 13, fig. 9) trybów atkaryi [illegible] sposobem powstają sądy niektóre nie P są S.

Jeżeli są P i jego przeciwstawienie niektóre nie P są S odwołujemy się rowniez do przykładu podanego w § 105 [illegible]

rownież [illegible] szczegółowo [illegible]

Przy których przeciwstawienie kategorycznego sądu szczegółowo przeczącego — niektórzy francuzi nie są katolikami według [illegible] niektórzy akatolicy są francuzami — niektóre rzeczy nieprzyjemne wyleczone nie są przyjemne, niektóre rzeczy nieprzyjemne są wyleczone — ~~niektóre~~ niektóre Węgrowce nie są płakami — niektóre nieopłakali (przemiela nie bedzie płaklami) są Węgrowcami —

Sądy warunkowe niekiedy nie wybrane się na przechadzkę gdy się nie obchmurzy — niekiedy gdy się nie wybrany na przechadzkę niebo się chmurzy — niekiedy ludzie nie są spokojni gdy z gorączka — niekiedy gdy ludzie są niespokojni młoda gorąco —

§ 111.

IV. Wnioski bezpośrednie

na zasadzie

zmiany sposobu ~~bytu~~ bytu

(Modalitas.)

W § 92 powiedziano że wnioski bez-

pośrednie powstać mogą ze względu

na sposób ~~bycia~~ bytu (Modalitas)

~~[illegible]~~

~~Sposób bycia~~ z § 77

wiadomo jest że sądy ze względu

na sposób ~~bycia~~ bytu są trojakie [illegible]

1 Sądy przypuszczające problematyczne orzekające że rzecz jakaś może być, lub że może inną być – sąd o możliwości ~~[illegible]~~ bytu pojęć –

2 Sądy zapewniające assertoryczne orzekające że ~~[illegible]~~ rzecz jest rzeczywiście, sądy ~~[illegible]~~ o rzeczywistości bytu pojęć –

3 Sądy konieczne apodyktyczne orzekające iż rzecz jest koniecznie – sądy o konieczności bytu – ~~[illegible]~~ – oporterenosci –

Te trzy rodzaje sądów sposobu ~~bytu~~ bycia odpowiadają trzem różnym stopniom pewności którą ~~[illegible]~~ mamy sądząc o byciu ~~[illegible]~~ jakiejś rzeczy – ~~[illegible]~~ Tak te trzy rodzaje sądów są, wzajemny ~~[illegible]~~ związek ze sobą – ~~a tem samem~~ z ~~[illegible]~~ ~~jednego z tych sądów~~ ~~[illegible]~~ stosunek ich wzajemny jest ten ~~[illegible]~~ powodem wniosków bezpośrednich ~~[illegible]~~ ~~sposobu~~ ~~[illegible]~~ bycia ~~[illegible]~~ przez zmianę ~~[illegible]~~ ~~z tych rodzajów~~ ~~[illegible]~~ sąd drugi. z ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ na inny ~~z tych trzech~~ rodzajów ~~sądów~~

ǫ które powstają gdy sąd dany ~~jest innego rodzaju~~ ~~[illegible]~~ ~~należy~~ jako zasadniczy ~~jest~~ należy do innego z tych trzech rodzajów, a do innego należy sąd z niego wysnuty – to jest gdy wniosek odbywa się na ~~[illegible]~~ zasadzie zmiany sposobu bycia – AB

Zrozumiemy ~~Uwzorowaniamy sobie~~ ~~odtw~~ powstawanie tych wniosków ~~[illegible]~~ mając na myśli że zakres rzeczy możliwych jest najobszerniejszy, z tych rzeczy możliwych niektóre są rzeczywiste zatem zakres rzeczy rzeczywistych jest w zakresie ~~a ze rzeczy rzeczywistych niektóre~~ ~~są~~ konieczne – rzeczy możliwych – a gdy następnie niektóre z rzeczy rzeczywistych mają być konieczny, więc zakres bytów ~~rzeczywistych~~ rzeczy koniecznych objęty ~~obejmuje w sobie~~ z kolei w zakresie rzeczy rzeczywistych

Wnioski bezpośrednie ~~z~~ powstające z tego wzajemnego stosunku tych kół sądzących sądów przedstawia nam figura 15.

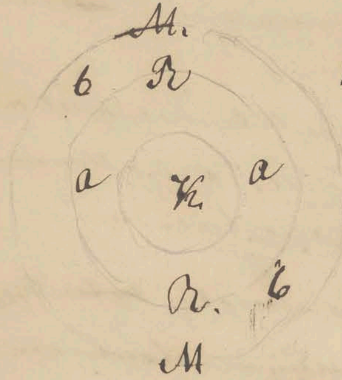

[Koło M, jako największe obejmuje w sobie rzeczy możliwe, więc obejmuje sądy ~~prob~~ przypuszczające problematyczne. (M możność oznacza możliwość, że coś może być)

[Koło R, obejmuje w sobie rzeczy które rzeczywiście mają być – więc obejmuje sądy stwierdzające asertoryczne – (R = rzeczywistość)

[Koło najmniejsze K obejmuje w sobie rzeczy które są konieczne, które muszą (?) być więc obejmuje sądy konieczne a apodyktyczne (K = konieczności)

~~Oznaczmy~~ [Oznaczmy więc teraz przez S jest M sądy ~~możliwy~~ problematyczny, ~~przez S jest R~~ przez S jest R sąd ~~sąd~~ S może być; przez S jest R ~~sąd~~ asertoryczny = S jest rzeczywiście; ~~przez~~ przez S jest K, sąd apodyktyczny S musi być, to jest S ma być konieczne {Uważamy że te wszystkie są sądy [illegible] znaczeń ~~wszystkie S~~ } każde S) znaczy wszystkie S).

Oznaczmy ~~at~~ następnie jak dawniej (898.) sąd prawdziwy przez pr., sąd fałszywy przez ~~fa~~ f. i potem sąd zasadniczy nad kreską a wniosek pod kreską otrzymamy następujące wzory –

1. $\frac{\text{S jest K}}{\text{S jest R.}}$ 2. $\frac{\text{S jest K.}}{\text{S jest M}}$ 3. $\frac{\text{S jest R.}}{\text{S jest M.}}$

1. $\frac{\text{pr. S jest K}}{\text{pr. S jest R.}}$ 2. $\frac{\text{pr. S jest K}}{\text{pr. S jest M.}}$

~~3. pr. S jest K~~
~~pr. S jest~~

3. $\frac{\text{pr. S jest R.}}{\text{pr. S jest M.}}$

~~251~~ 175

‡ To jest iż w żadnym z tych ~~trzech~~ trzech wzorów konkluzya nie może zająć miejsce premissy. — Bo lubo wszystkie K są R, a wszystkie R są M przecież nie można odwrotnie

Uważamy jednak iż żaden z tych trzech wniosków nie może być odwrócony. ‡ Jakoż co do 1go wzoru z prawdy S jest R nie możemy wnosić pr. S jest K. — Bo choć ~~rzecz~~ rzecz jakaś wymaga istnienia z tego nie wynika aby była konieczną — jakoż same figury okazują że są rzeczy a niezbędne ap ~~a~~ a które jednak nie są konieczne — Podobnie ~~z prawdy z pr.~~ co do 2go wzoru z pr. S jest M ~~S jest M~~ nie możemy wnosić że S jest K. — ani też nie możemy co do wzoru 3go z pr S jest M. nie możemy wnosić że S jest R. — ~~Bo~~ bo jest wiele rzeczy które są M, które chodźby ~~mogą~~ mogły nie ~~być~~ być wymagane. b. b. a nie mają niezbędnego bytu.

Rozpatrzmy ich w innej formie otrzymamy następujące jeszcze wzory

4. z f. S jest M / f. S jest R.

5. z f. S jest M / f. S jest K.

6 z f. S jest R. / f. S jest K.

Ale i te wzory nie mogą być odwrócone (4) z f. S jest R. nie możemy wnosić f. S jest M. bo to co nie jest niezbędnem może być możliwem — Podobnie z f S jest K (5) nie ~~z f. S jest K.~~ wynika ~~fak~~ f. S jest M; ani ~~ani f. S jest R.~~ ~~nie wynika nie wypływa~~ (6) z f S jest K nie wypływa ~~nie.~~ f. S jest R. —

f a non esse ad non oportere valet conclusio

Do tych wniosków scholastyka dorobiła formuły. ab oportere ad esse valet consequentia — ab oportere ad posse valet consequentia — ab esse ad posse v. c. — ab esse ad oportere non v. c. — a posse ad oportere non v. c. — a posse ad esse non v. c. — Co do trzech wzorów 4, ~~które~~ ~~stosownie~~ z f. S jest M — wnosimy że S nie istnieje ~~a~~ to jest że sądu S być nie może, S ~~jest~~ jest niemożliwe wnosimy jeśli pad S — a ~~z sądu~~ z f. S jest R. to jest że S jest koniecznem więc — a tem bardziej ~~podobnie~~ że S nie jest koniecznem to jest f. S jest K. to jest że z tego jakie S jest koniecznem ze sądu że S nie istnieje wnosimy f. S jest K. to jest podług formuły a non posse ad non esse, ad non oportere ~~a non posse~~ to ~~[illegible]~~ valet concl. a z f. S jest R. ~~wnosimy~~ to jest że sądu S nie istnieje wnosimy więc wnosimy że jest nie jest koniecznem więc wnosimy f. ~~S jest~~ sądu S jest K. ‡

II Wnioski pośrednie

(... mes).

...ki pośr...

... 12.

...

Wiemy z § 91. że wniosek pośredni ... czyli właściwy tylko ... [w którym] tylko ... zawsze ... wywodzi konkluzyą z dwu[ch] ... zawsze ... większej ilości sądów zasadnicz[ych] ... znamy ...

Wniosek pośredni ... się tylko z dwoch sąd[ów] ... sądów wchodzących do ... może ich podział – ale ... zawsze się wni[osek] ... sądów nadaje cechę ... owe tym wnioskom ... mimo ogólnym znamieniem ... zostają jużcz. ... zawsze zadanie wnio[sku] prostym (... z sądów składających ... zastosowane powyżej ... się z wielkim ... zadają do sądów ... Karólka, ... i nas ... zawsze się ... positus) –

Wniosek złożony może być rozłożony na ... wnioski pojedyncze ... razem ... księ[dze] – §

Gdy ze sądów ... oddzielnych te ... w żadnym ... nie będących ... wrażeniu ... zadnej konkluzyi wyprowadzić ... kategor... można – przeto sądy zasadnicze ... wedle pr... być ... winny być ... (principium ide... to jest winny być ... p. contradictioni społem o quid ... twórczych (hipotetycznych) ... zasadniczych wedle

Gdy sądy ... (§ 18.) wrażeniu ... sto[sunek] ... wyprowadza się wnioski ... są ... albo ... (owe exclusi[ve]) warunkowe, hipotetyczne ... ale ... ki których (... (quid disjunctive) ...

[Rozpoznajemy teraz ad wniosków pojedynczych, a następnie mówić nam przyjdzie o wnioskach złożonych.

§

...

III Wniosek pośredni (syllogismus)

§ 112

Widzimy z § 91 że wniosek pośredni czyli właściwy sylogizm wywodzi wynik czyli konkluzyą z dwóch lub większej ilości premis czyli sądów zasadniczych –

Wniosek pośredni składający się tylko z dwóch premis czyli sądów zasadniczych i z jednego sądu będącego wynikiem tych sądów zasadniczych zowie się ~~sądem~~ wnioskiem ~~[illegible]~~ prostym a najczęściej pojedynczym (syll. simplex) a pełnym, zupełnym ‡ Przeciwne zaś są wnioski pośrednie które co do składu swojego ~~zaś~~ odstępują od wniosku pojedynczego [1 albo] potrójnego – ~~[illegible]~~

‡ ~~pod~~ sylogizmem zupełnym

Zapewne będzie rzeczą ułatwiającą pogląd ~~na~~ pośredni na całość usystematyzowaną naukę wniosków gdy skreślimy szemat ogólny wnet już w tem miejscu skreślimy szemat ogólny różnych rodzajów wniosków, to jest ich podział ~~[illegible]~~ ich w ogóle. Tak jak to uczyniliśmy w § 9

§ 86 przedstawiające ogólny szemat sądów ~~[illegible]~~ pod względem ich przedmiotowym.

Zrozumiemy z tego co się powyżej rzekło że naprzód zajmiemy się wnioskiem pośrednim pojedynczym (syll. simp.) zupełnym, wyczerpującym – a następnie dopiero mówić będziemy o wnioskach pośrednich ale różniących się co do składu od wniosków pojedynczych

Co ~~zaś~~ do wniosków pojedynczych uważamy że do nich jak do każdego w ogólności wniosku wchodzą sądy – z tego też widzieć że mając rozwinąć tylko podział wniosków pojedynczych możemy rodzaje wniosków ~~[illegible]~~ § 86 różnych przedstawionego powyżej ~~podziału~~ szematu ~~[illegible]~~ za ogólne, z którego rodzajów sądów i ich podziałem – Przeciw tem podziałowi ~~rodzaju~~ sądów może być jak ~~[illegible]~~ się wyrazimy tylko ogólne, zaś co do szematów przyjdzie nam wskazówka, że co do szematów wniosków pośrednich ~~[illegible]~~ od tych wszystkich różnych rodzajów pośrednich ~~[illegible]~~ od których porządku ~~kolei~~ których odczytaliśmy różne rodzaje sądów.

252/B.

bo tobo wniosski ~~t~~ pośrednie składają się ze zdań przeto inną jest szkoła zdań a inną szkoła wniosków pośrednich – ~~[illegible]~~ których jedynie lecz najgłówniejsze składają wniosków pośrednich nie wdając się we wniosków wymagające niebezpiecznie zgłębiania –

[We wykładzie o sadach ~~[illegible]~~ dzieliliśmy ~~takowe~~ naukę o nich I. Na sądy uważane same w sobie II na sądy ze względu na osobę sądzącą – Te dwa stanowiska zachowamy i w podziale wniosków pośrednich o jedynie co do szczegółów mieszczących się w tych dwóch działach ~~sądów~~ odstąpimy od odpowiednich poddziałów które miały miejsce w nauce sądów.

I Co do sądów uważanych same w sobie mówiliśmy że takowe są różne 1 co do ilości 2 co do jakości 3 co do stosunku (a takie przeciwieństwa sądów ~~[illegible]~~) – Stosunek co do relacji (podmiotu a orzeczenia) – Z połączenia tych dwóch względów się ilości i jakości a połączenie tych dwóch względów [illegible] ~~stanowią~~ tworzą osobnych głównych rodzajów wniosków pośrednich – ~~[illegible]~~ rodzaje rozmaitego połączenia tych dwóch względów ~~[illegible]~~

Według rozmaitego względów zapatrywania się na sądy – Te względy są różne 1 co do ilości

E, i połączenie tych dwóch względów do sądów powszechnych sądów A, E, I, O wchodzą wprawdzie do sądów powszechnych ale stanowią jedynie ich bytu, ale nie tworzą osobnego rodzaju wniosków – zostaje więc tylko trzeci względ ~~który~~ na relację ~~[illegible]~~ bo względne stosunki ~~[illegible]~~

Widzimy że co do stosunku są trzy rodzaje sądów bo kategoryczne, warunkowe i rozjemcze i tym rodzajom sądów odpowiednie też są trzy rodzaje pośrednich wniosków. Te trzy rodzaje wniosków jako wyrażenie ~~[illegible]~~ odpowiednich im rodzajów sądów ~~[illegible]~~

~~stosunki będą podstawą wniosków~~ ~~Kategorycznych, warunkowe~~ ~~Będą też te wnioski Kategoryczne~~ ~~rozjemcze~~ ~~ale w dowodzie~~ lecz ~~Chipoletyczne) [illegible]~~ w tej mierze ~~[illegible]~~ wniosków rodzaje się dwa oddziały bo ~~[illegible]~~ ~~A~~ od wniosków wystąpią ~~[illegible]~~ w relacji w których

~~D~~ do wniosków ~~[illegible]~~ ze stosunku różnej relacji wymagających ~~[illegible]~~ oddział ~~drugi~~ pierwszy obejmie więc wnioski pośrednie gdy one są najważniejsze ~~i [illegible]~~ Kategoryczne – ~~[illegible]~~ wnioski pośrednie i innych i jedyna ~~[illegible]~~ ich wzór tworzą się wnioski ~~[illegible]~~ Kategorycznych ~~[illegible]~~ o ~~[illegible]~~ których relacji przeto naukę o wnioskach ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ poprzedzimy obszerną teoryą.

2. Wnioski warunkowe ~~[illegible]~~ hipotetyczne

3 Rozjemcze

A. systemi – ale oprócz takich wniosków będą takie i takie które się rodzą z połączenia sądów należących do różnych rodzajów. a te będą B. wnioski mieszane. Do wniosków pośrednich czystych należą wnioski 1 Kategoryczne – ~~pierwsza~~ ten rodzaj jest najpierwszy ~~[illegible]~~ na ich wzór tworzą się wnioski pośrednie i ich innych

2. Dział wniosków mieszanych – stanowi najpierwsze ~~[illegible]~~ dylemma nie są wnioski ~~[illegible]~~ wyłączane.

Przypominamy sobie atoli że w nauce o różnych rodzajach sądów mówiliśmy najpierw o sądach złożonych ~~[illegible]~~ z ~~[illegible]~~ i samym rodzajom sądów – zatem ~~[illegible]~~ o sądach zbiorowych, rozdzielczych

przeto powiedzmy teoryę wniosków Kategorycznych teoryę ogólną – ~~[illegible]~~ z kolei nas czeka 2 wnioski warunkowe 3 rozjemcze

[Powiedzmy atoli jest takie ...

Powiedzmy atoli tutaj jak już [pod] że we wnioskach kategorycznych wyprowadzają się wyniki na podstawie zasadniczego prawa myślenia tożsamości principium identitatis i sprzeczności princip. contradictionis (§12. §13.) Te same zasadnicze prawa myślenia były podstawą sądów kategorycznych §68

2re We wnioskach warunkowych wysnuwamy wynik na mocy zasadniczego prawa myślenia powodu princ. rationis (§15.) I to samo prawo powodu było zasadą sądów warunkowych §69.

3. Wyniki we wnioskach rozjemczych odbywają się wedle zasadniczego prawa myślenia wyłączającego środek princip. exclusi tertii sive medii (§14) Pamiętamy z §70 że to samo prawo było to podwaliną sądów rozjemczych.

Widzimy przeto że wszystkie cztery prawa zasadnicze myślenia są podstawą tych trzech najgłówniejszych wniosków, które stosują się do tych praw zasadniczych

Wszystkie te wnioski nazywa się czyste od nich jak się już rzekło te które zowią się mieszane –

Na mieszanych wnioskach kończy się nauka o wnioskach uważanych same w sobie. Następnie mówić będziemy o wnioskach ze względu na podmiot, na osobę wnioskującą – Sąd taki względem jednak przestaniemy na wnioskach o sposobie bytu sylogizmus modalitatis

Tu będzie koniec mowy o wnioskach pojedyńczych z kolei nastąpi nauka o wnioskach odstępujących jak się rzekło od składu wniosków zwyczajnych to jest połączenie wniosków – Poraz od skrócenia wniosku ... dziś chociażko to jest że wniosków które w sobie zawierają więcej niż wniosek pojedynczy niepełny – albo też wnioski mogą zawierać w sobie mniej od wniosku pojedynczego niepełnego – Możemy przeto .....

Jonesa!

‡ We wnioskach kategorycznych, wypływa się konkluzya ze sądów zasadniczych wedle prawa tożsamości (identitatis) i prawa sprzeczności (pr. contradictionis) (ob. § 12 i 13).

[We wnioskach warunkowych wypływa się konkluzya ze sądów zasadniczych wedle prawa powodu ~~dostatecznego~~ racyi rzeczy dostatecznej (ob. § 15)

[W wnioskach rozjemczych wypływa się konkluzya ze sądów zasadniczych wedle prawa wyłączającego trzeciego środek (pr. exclusi tertii sive medii (§ 14.)

[Porównywamy ~~każde z tych~~ więc w sądach tych ~~dwóch pojęć~~ przeto każdy z tych dwóch pojęć z osobna z pojęciem im spólnem, a dowiedziawszy się ich stosunku do pojęcia spólnego wyświecamy wzajemny ich stosunek.–

[Uważamy że sylogizm nie jest bynajmniej sposobem rozumowania ~~sztucznym~~ zwyczajnym się wytknięte w logice jako umiejętności ale sylogizm ~~owy~~ raczej przebywa ciągle w naszem wszystkiem myśleniu, i w mowie potocznej, z tą tylko różnicą iż tu jest ukryty (~~najczęściej~~) że w mowie potocznej i wszelkiej używamy formy ~~skróconej~~ entymemów zaś rozbierany ~~rozkładamy~~ wyrażenie sylogizm na jego części składowe aby jawnie wykazać pochód naszej myśli–

Przechodzimy do ~~r~~ wytoczenia do kładnego usnań pierwszej–

może być [od albo kategoryczny [od albo warunkowy [albo rozjemczy ‡

Tym trzem sądom w wnioskach przypatrzymy się z kolei.

Pan Teofil dawna pisze jakiś jest na czysto–

I. Wnioski pojedyncze

czyli niezłożony (syll. simplex)

~~§ 113~~

1. Wnioski kategoryczne

§ 113

Wniosek kategoryczny składa się z trzech sądów kategorycznych z których dwa są jako ~~sądami~~ sądami zasadniczemi, jako sądami przesłankami, a trzeci jest jako konkluzyą, czyli ~~wypadkiem~~ wyrokiem który z zasadniczemi być

~~Dwa~~ Oba sady zasadnicze ~~w stosunku~~ = 0/ łączności wzajemnej; – ~~Ten stosunek~~ ~~(na tem zależy~~ ich które tym sposobem się zawiązuje iż jedno i to samo pojęcie jest wspólne obydwom sądom zasadniczym, bo ono mają być w każdym z tych dwóch sądów ~~albo~~ bądź jako jego podmiot 1, ~~albo~~ bądź jako orzeczenie jego – Tak przeto każdy z tych dwóch sądów obejmuje w sobie jedno pojęcie, które jest niem wspólne obudwom sądom zasadniczym. Tym ~~tak tym~~ trzebem się dzieje że to ich spólne pojęcie jest łącznikiem tem trzecem owe dwa pojęcia ~~z~~ ~~one~~ z których każde jednemu ze sądów jest wytknięte wtórnio.

‡

Przypis do § 112.

Przykładów wyłuszczających jak to w życiu potocznym używa się sylogizm we formie skróconej może być niezliczona mnogość– ~~do wypomnienia~~ bo nawet trudno nam mówić by drugiego nie używając sylogizmów ukrytych np. ~~Wiatło~~ Piotr niebezpiecznie chory, może umrzeć– Po danej rozebrane na trzy sądy stanowić będzie sylogizm.

Kto niebezpiecznie chory umrzeć może
Piotr niebezpiecznie chory
Piotr może umrzeć–

Podobnie nie wyjdę na przechadzkę bo deszcz pada– Ten pilny i zdolny młodzieniec będzie znakomitym uczonym– Ten człowiek jest grubianem, znać że nie odebrał dobrego wychowania– i t. d.

Ponieważ dwa pojęcia porównane ze sobą stanowią zawsze nowy sąd który jest właśnie konkluzyą wniosku —

Z tego co się wyżej udowodniło widać że wniosek taki składa się z trzech pojęć które są trzema wyrazami, terminami wniosku —

1. Owo pojęcie spółporównawcze, zowie się wyrazem średnim terminus medius — oznaczamy je przez M. a może w każdym z dwóch sądów zasadniczych czyli miejsce to podmiotu to przymiotnika zajmować ()

2re Owo pojęcie które jest orzeczeniem w sądzie trzecim będącym konkluzyą zowie się pojęciem wyrazem większym wniosku terminus major — oznacza się przez P (praedicatum)

3. Pojęcie które jest podmiotem (subjectum) czyli podmiotem w sądzie będącym konkluzyą zowie się pojęciem mniejszem, wyrazem mniejszym wniosku — terminus minor. oznacza się przez S (subjectum)

W syllogizmie zatem takim zatem ma każdy ze sądów nazwę swoję, czyli każda z premiss zasadniczą — Sąd który zawiera porównanie średniego M do pojęcia większego P zowie się sądem większym — propositio major. albo też sądem wyższym iż stale go zwykle (całe nie koniecznie) sąd ten kładzie się na czele na pierwszem, na wyższem miejscu wniosku.

Sąd zasadniczy zaś który zawiera porównanie pojęcia średniego M do pojęcia mniejszego S. zowie się sądem

sądem mniejszym (niższym) propositio minor (choć nie koniecznie)

a wszystko układa się poniżej sądu większego

które to jest na drugiem miejscu –

~~Z tego widać że wyraz większy (terminus major) ma miejsce z kolei~~

Z tego widać że każde z tych trzech

pojęć pojawia się dwa razy w trzech

sądach składających wniosek.

[1 Pojęcie większe P (t. terminus major) mieści się w sądzie większym i w konkluzyi

[2 Pojęcie mniejsze S (t. minor) mieści się w sądzie mniejszym i w konkluzyi.

[3 Pojęcie średnie M (t. medius) wchodzi do każdej z dwóch premiss, ale już nie wchodzi do konkluzyi (bo pojęcie M, służąc do porównania S i P, przy końcu w konkluzyi ...)

[Te trzy pojęcia, (czyli terminy) ~~są ogólną nazwą~~ się ogólnie czynnikami, ogniwami ~~są~~ (elementa syllogismi) ~~z~~ wniosku ~~zasa~~

[Pojęcie większe terminus major P i pojęcie mniejsze terminus minor S razem uważane zowią się też pojęciami skrajnemi termini extremi. – [Rozumie się że te pojęcia skrajne S i P powinny być wzięte ~~ściśle~~ w konkluzyi ściśle w tem samem znaczeniu, w obszerniejszem ani ciaśniejszem, w jakiem wziętemi były w sądach zasadniczych (nec plus nec minus sit in conclusione quam in praemissis)

[Te trzy pojęcia ...

[Z tego co się powyżej rzekło zrozumiemy już powiązanie tych ogniw we wniosku kategorycznym i zewnętrzny jego ruch i organizm.

Jakoż – gdy pojęcie M ma orzeczenie P (gdy ma cechę P, gdy się mieści w pojęciu P, jako w swoim rodzaju) – sąd większy,

[gdy z kolei pojęcie S ma za orzeczenie ~~...~~ też samo pojęcie M (gdy ma cechę M, gdy się mieści w M) – sąd mniejszy

[wynika z tego że S ma orzeczenie P – (że S ma cechę P, że S mieści się w P) – ~~konkluzya~~ to jest – konkluzya wymaga

~~Będzie zatem wzór M jest ...~~

... – twierdzimy z wynik...

czyli konkluzya wprowadza się z zasad zasadniczych według zasady tożsamości (identyczności) ~~...~~ wynikająca tożsamości ~~...~~ dwóch ~~...~~ wniosku kategorycznego –

[Podobny zachodzi w nich ... cechę ... przeczącym.

[Gdy pojęcie M nie jest P (gdy M wyklucza P, gdy M nie mieści się w P) – sąd większy

[gdy zaś S jest M (gdy S ~~...~~ ma cechę M, gdy S mieści się w M) sąd mniejszy –

przeto S nie jest P – (S wyklucza P, S nie mieści się w P) – konkluzya – konkluzya przecząca

[W obu razach zestawienie uporządkowanie ogniw będzie miało miejsce według wzoru M – P sąd większy

S – M – mniejszy

S – P konkluzya

Ten organizm i ~~Ten wzór~~ jest / jakoby ~~fundamentalnym~~ zasadniczym, i ... podstawą główną dla ~~...~~ choćby każdego innego uporządkowania ogniw wniosku.

~~...~~

p. p.

[Gdy jeśli obaj czynny ... mogą być ... w to kolejno, stopniowo ... kowania nie zawsze ... miejsce

Figura 16. wydobywa ... stopniowe podporządkowanie ...

nie przepisuj ale D. c. textu ...

256.

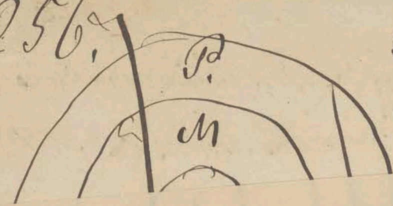

Pojęciem większym
terminus major jest
[illegible] P.

[Możemy atoli to powiązanie ogólniej i rozumowania
jeszcze prościej ogólniej oznaczyć gdy powiemy
iż gdy ze sądu większego wiadomy nam jest stosunek wzajemny
~~M i P~~ pojęć M i P — gdy ze sądu mniejszego znamy ~~następnie znamy~~
stosunek wzajemny bezp. M i S, poznamy tem
samem i to wszystko wzajemny S i P —

nie przypis

S jest M — że rzecz S należy
że jest należy do gatunku M, że ma
~~cechę gatunkową P.~~
~~zatem [illegible] że S jest P.~~
~~że rzecz S mieści się w P, że należy~~
~~do rodzaju P, że ma cechę ogólną,~~
~~zatrzyma P.~~

Przypis

a) Przykład. Ludzie ~~są~~ M są śmiertelni P. (prop. major)
Geniusze S są ludźmi M ~~śmiertelni~~ (prop. minor)

Geniusze S są śmiertelni P ~~[illegible]~~ wynik (conclusio)

Pojęcie ludzie ~~będące~~ jest pojęciem pośrednim, term. medius bo jest
wspólnym obu premisom, bo jest w sądzie ~~[illegible]~~ (prop. major)
~~[illegible]~~ podmiotem, a w sądzie ~~[illegible]~~ w sądzie mniejszym ~~[illegible]~~
(prop. minor) orzeczeniem — a nie wchodzi już do wniosku.

Pojęcie śmiertelni

1° ~~w tym naszym przykładzie~~ Pojęcie ludzie jest pojęciem pośrednim M.
(term. medius) ~~w~~ zajmuje w naszym przykładzie miejsce podmiotu TOM
w sądzie większym (prop. major) a miejsce orzeczenia w sądzie ~~sądu~~ mniejszym ~~[illegible]~~ (prop. minor)
~~sądu większego~~ wyjątkiem ~~z tą~~ ~~[illegible]~~ w większym sądzie
jest nie wchodzi do sądu będącego ~~wnioskiem~~ a — ~~że pośredni pojęciem~~ M ~~pośrednie~~
wyraża ~~się~~ porównanie pojęcia większego P ~~pojęcia~~ ~~pojęcie~~ ~~wielkiego~~ Pśmiertelni.
~~porównywanym~~ ~~w większym~~ sądzie pojęcia ~~większe~~ (śmiertelni) z pojęciem średnim M, a w sądzie mniejszym ~~większym~~ wzajemny porównanie
~~a w sądzie mniejszym~~ ~~porównywana~~ pojęcia mniejszego S (geniusze) z pojęciem średnim M

Z spostrzegamy że ta konkluzja wynika ze zdań ~~[illegible]~~ch na podstawie zasadniczego prawa myślenia z sprzeczności – principium contradictionis.

do str 155

~~Pojęcie „utożsamione" jest w naszym przykładzie oznaczeniem P w zasadniczym zasadniczym większym (prop. major) — a gdy jest także oznaczeniem w konkluzji — i dla tego jest ...~~

2. Pojęcie utożsamione, będące w konkluzji orzeczeniem P, jest pojęciem większem terminus major — a gdy sąd zasadniczy twierdzi, że utożsamione wyraża stosunek pojęcia średniego M do pojęcia większego P, przeto ten sąd jest sądem zasadniczym (premissą) większym, prop. wtedy major.

3. Pojęcie zjednoczone będące w konkluzji podmiotem S jest pojęciem mniejszem (terminus minor) — gdy sąd zasadniczy mniejszy zjednoczone są, twierdzi, wyraża stosunek pojęcia średniego M twierdząc do pojęcia mniejszego S (zjednoczone), przeto ten sąd jest sądem zasadniczym (premissą) mniejszym — wówczas (prop. wtedy minor. [W tym przykładzie pojęcia trzy pojęcia twierdzą, utożsamione, zjednoczone ‡ są trzema głównemi pojęciami wniosku, terminami, a ogniwami ‡ § 144

~~M jest ... ostatnim ... wniosku ...~~

6. ~~Logiczny wyrażają ...~~ a pojęcia sklasyfikowane są zjednoczone i utożsamione do § wspólnej zasady ogniwa sądu kategorycznego i warunkowego ... zasada następująca:

Nota notae est etiam nota rei — albo Praedicatum praedicati est etiam praedicatum subjecti ~~...~~ — Ten wyraz ~~...~~ nota nie tylko znaczy oznaczenie twierdzącej, przymiot podmiotu, ale również znaczenie przeczące ~~...~~ — Zatem przeto następstwem tej zasady jest zasada tak zwane Dictum de omni — to jest prawidło quicquid de omni valet, valet etiam de quibusdam et singulis — i tak zwane Dictum de nullo — to jest prawidło quicquid de nullo valet, nec de quibusdam nec de singulis valet.

Figury wniosku

Wiemy z § 113 że pojęcie średnie M ~~...~~ ma wchodzić do każdego z dwóch sądów zasadniczych, ale w każdym z nich może stanąć to na miejscu podmiotu lub na miejscu orzeczenia — gdy są więc dwa sądy zasadnicze a w każdym z nich są dwa miejsca, które zająć może M, z tego wynikają ~~...~~ ~~...~~ cztery rodzaje, które się pod tym względem rozróżniać wzory wniosku kategorycznego ~~...~~ Te różnych ułożeniach zdań w kategorycznym zowią się figurami wniosku. Są one następujące:

Pojęcie tekst § 113 — do kończ tekst § 113

258

Fig I

M . P
S . M

S . P

Fig II

P . M
S . M

S . P

Fig III

M . P
M . S

S . P

Fig IV

P . M
M . S

S . P

Widzimy że fig I i IV są sobie odwro-
tne, że znów fig II z fig III mają się
do siebie jak odwrotnie – ~~Fig III jest odwróceniem figury II~~

Jakoż ~~gdy~~ we fig I M jest podmiotem
w sądzie ~~większym~~ większym a orzeczeniem w sądzie
~~mniejszym~~ mniejszym – we fig IV na odwrót się dzieje
bo M jest orzeczeniem w sądzie ~~większym~~ większym
a podmiotem sądzie ~~mniejszym~~ mniejszym – Fig IV jest odwróceniem figury I
~~we~~ Gdy we fig II M jest orzeczeniem w obu
sądach, to samo ~~M~~ we fig III jest podmiotem
~~we~~ w obu sądach – Fig III jest odwróceniem figury II

Najcelniejszem ~~i najjaśniejszem~~ i najwłaściwszem
rozumowaniem jest ~~[illegible]~~ według
według Fig I – ~~najczęściej~~ używanym do najczęst-
szej wręcz i umiejętności
Pierwsze trzy figury uznał już Arystoteles, czwartą dodał lekarz i filozof Claudius Galenus ur. r. 131 † 200 po Chr.
~~to on [illegible] ma na względzie~~
~~Arystoteles uznaje jedynie trzy pierwsze figury bo on zważa które zająć może~~
~~bo on główną zwraca myśl uwagę na stanowisko które M~~
~~zająć może jako pojęcie średnie podporządkowane drugiemu~~
~~pojęciu~~ – Tak we fig I M zachowuje w tym względzie stanowisko pośrednie bo ~~szerszy~~ wyższe
niż S, a ~~[illegible]~~ niższe niż P –
we fig II M zajmuje stanowisko
jest ~~[illegible]~~ samo M podporządkowane – we fig II M zajmuje
~~niż~~ wyższe jest P ~~[illegible]~~ pojęciem, a
najwyższe bo samo M podporządkowane jest S. – We fig III M zajmuje stanowisko
w ~~[illegible]~~ niższej, podporządkowane mu jest S. – We fig III M zajmuje stanowisko podporządkowane
a do podporządkowania ~~[illegible]~~ najniższe bo jest w pierwszej wyższej pojęciu P. a w niższej pojęciu S.

§115.

Tryby wniosku
(Modi).

Oprócz rozmaitości która ma miejsce w rzucie wniosków z powodu rozmaitych figur, zachodzi przeto rozmaitość we wnioskach z przyczyny różnic co do głównej formy sądów zasadniczych, to jest co do względu na ilość oraz jakość tych sądów. Te formy sądów jak wiemy są czworakie bo są A, E, I, O –

~~Gdy~~ Każda z dwóch przesłanek może być każdą z tych czterech form, ~~gdy~~ ~~wynosi zaś dwie, więc tych zatem~~ ~~się powstaje 16 kombinacyi~~ ~~które mogą być trybami wniosków~~ ~~Jakoż~~ a zatem każda z tych form może się kombinować cztery razy. Jakoż każda z tych form ~~by~~ najprzód może się kombinować z samą sobą, gdy będzie forma sądu wielkszego ~~wyższego~~ a zarazem forma sądu mniejszego ~~niższego~~, prócz tego ~~następnie~~ może się połączyć ~~kombinować~~ ~~Gruowai~~ z każdą z trzech innych form – przeto ~~tak~~ tych kombinacyi może być 16 to jest

A, A, A, A – sąd wielkszy ~~wyższy~~
A, E, I, O – sąd mniejszy ~~niższy~~

E, E, E, E – sąd wielkszy ~~wyższy~~
E, A, I, O – sąd mniejszy ~~niższy~~

I, I, I, I. sąd więcszy
I, A, E, O. sąd mniejszy

O, O, O, O. sąd większy
O, A, E, I sąd mniejszy

Zwiazki czyli kombinacye zowią się trybami [modi] wedle których odbywać się mogą wnioski. A gdy każda z czterech wyżej przytoczonych figur może się odbywać wedle różnych trybów, z tego widać że figury są głównemi naczelnemi (nadrzędnemi) rodzajami wniosku kategorycznego, tryby zaś drugorzędnemi rodzajami wniosku.

Tailość 16 trybów wyżej przywiedziona jest wypadkiem arytmetycznej kombinacyi, i wyraża tylko że mogłoby być 16 trybów atoli wypadnie nam rozpoznać czyli z każdego tych 16 trybów wyprowadzona być może konkluzya. (F)

[(V) Aby zaś zbadać czyli jakiś dany tryb może prowadzić do konkluzyi należy porównać zakresy pojęć które wchodzą do danego trybu; stosunek wzajemny tych zakresów wykaże czyli z danego trybu z niego wniosek, złożyć się może wniosek lub też czyli wniosek z niego jest niepodobny a tryb nieważnym być ma. Obecnie tyle powiedzmy iż wszystkie te tryby wyrugowane być winny które nie wykazują żadnego stosunku wzajemnego owych pojęć skrajnych to jest stosunku S i P, który to stosunek wyrażony być ma w konkluzyi

§ 116.

Prawidła ogólne kategorycznego wniosku

Z treści powyższych §§ wnioskować można, iż z kategorycznego wniosku wynikają prawidła ogólne to jest takie którym ulegają wnioski wszystkich czterech figur bez wyjątku.

§ 117

Prawidło I

Oba sądy zasadnicze mają zawierać trzy pojęcia główne

To prawidło żąda aby sądy zasadnicze ~~zawierały~~ obejmowały trzy pojęcia główne – ani mniej ani więcej [od trzech pojęć]. ~~Trzy~~ – To prawidło wyraża się jeszcze w tym sposobie ~~To prawidło ma to znaczenie~~ że oba sądy zasadnicze nie powinny być dwoma ogólnemi, ani z bierni zasadami –

Treść tego prawidła jest prostym wypływem z tej pośredniego, nie [wyjaśnionej] ~~wyłożonej~~ w § 113 zbornego wniosku

Wniosek pośredni między trzema nie może zawierać dwa pojęcia ~~głównie, bo~~ [Jakoż aby konkluzja takowego wniosku mogła ~~wskaz~~ orzec o stosunku dwóch pojęć skrajnych, to jest o stosunku S ~~do~~ do P, potrzebujemy pojęcia ~~pośredni~~ pośredniczącego takiego jak ~~Z~~ M. – Wtedy jeden sąd orzeka o stosunku ~~stosunek~~ P do M, a drugi zaś orzeka o stosunku ~~stosunek~~ S do ~~M~~ tego samego M. Wynika z tego że wynik ~~konkluzja~~ ~~ona~~ jest wypowiedzieć ~~może~~ może jaki zachodzi stosunek S do P.

[Gdyby przeto nie było średniego pojęcia [gdyby ~~go~~ czego nie było to pośredniczącego ~~dwa~~ który łączy] M i wtedy obie przesłanki obejmowały by jedynie dwa pojęcia skrajne S i P [wtedy brakłoby im spólnego ogniwa], to wtedy też te ~~pojęcia~~ dwa pojęcia nie mogłyby być porównane ~~z pojęciem~~ z tym pojęciem M pośredniczącem

262. Gdy zaś mina tego wystąpiła by z takiego wniosku jakaś konkluzya z wniosku tej nie byłby już pośrednim ale bezpośrednim wnioskiem (o którym była mowa od § 92 do 112). a konkluzya różniła by się od sądu zasadniczego jedynie odmiennym stosunkiem S i P.

Uważać zaś gdy by ~~było pojęć~~ w obu sądach zasadniczych było więcej nie trzy pojęcia, gdyby ich było cztery to w takowym ~~razie~~ przypadku również nie moglibyśmy z tych sądów wyprowadzić konkluzyi: ~~bo jest one~~ ~~oznaczające~~ bo nie moglibyśmy oznaczyć stosunku S do P. — Bo w tym przypadku nie byłoby (jednego i tego samego) spólnego ogniwa między S a P. ~~ale~~ ~~[illegible]~~ byłyby dwa M, obu P odnosiłoby by się do innego pojęcia a do innego M odnosiłoby się S. — Oba te sądy byłyby więc bez związku.

i [Tę wadę gdy są cztery pojęcia we trzech premissach logicy zowią quaternio terminorum. —

[Wada quaternio terminorum bywa najczęściej wtedy gdy pojęcie średnie M ~~w każdym~~ objęte jak wprawdzie w każdym z dwóch sądów i ~~w każdym razie ma jednakowe~~ ~~znaczenie~~ ale w każdym ~~ma~~ z nich ma inne ~~[illegible]~~ znaczenie — w takim przypadku jedynie pozornie będą trzy pojęcia ale w istocie będzie ich cztery, quaternio terminorum będzie wtedy.

Z wyrażenia, każdy z nich wyrażał by ~~[illegible]~~ odrębną zasadę ogólną. Z tego też powodu co prawidło I [jakiejkolwiek więc] ma znaczenie że oba sądy nie powinny być dwoma — ogólnemi odrębnemi zasadami — gdyż ~~[illegible]~~ w takim razie żaden z tych dwóch sądów odrębnych nie może być poprzedzonym znaczeniem — nie byłoby między niemi związku.

a) ~~Mówiliśmy Powiedzieliśmy że wada wniosku quaternio terminorum~~ ~~wyraża~~ Powiedzieliśmy że prawidło orzekające iż w dwóch przesłankach nie powinny się mieścić więcej niż trzy pojęcia to jest prawidło ~~orzekające~~ ostrzegające by się nie dopuścić ~~iż należy się wystrzegać wady~~ owej quaternio terminorum uważając często [illegible] zasadą iż obadwa przesłanki nie powinny być zasadami ogólnemi oderwanemi od siebie — chciejmy [illegible] przykładem. Niechaj będzie jeden sąd Ludzie są [illegible] istotami — drugi sąd Geniusze są przewodnikami świata — Dwa te sądy nie wiążą się ze sobą, ~~oba wyrażają~~ [illegible] — Dwa te sądy nie wiążą się ze sobą, oba zawierają szczegóły — oba wyrażają zasady ogólne — oba zawierają cztery pojęcia, quaternio terminorum 1 „ludzie" 2 „[illegible]", 3 „geniusze" 4 „przewodniki świata" — z tych dwóch sądów wyprowadzić nie możemy wniosku — Zastąpmy te dwa sądy w ten sposób iż wyrzucimy jedno z tych czterech pojęć np. ~~pojęcie [illegible]~~ przewodniki świata, a miejsce jego [illegible] pojęciem ludzie jako M. — wtedy przy zostanie tylko trzy pojęcia a dwa sądy stoją [illegible]

1. Ludzie M. są [illegible] P.

2. Geniusze S są ludźmi M.

Geniusze S są [illegible] P. — [illegible] stosunek S do P. —

6. Powiedzieć iż jedynie trzy pojęcia mogą wchodzić do wniosku ~~nazywamy~~ nie mówimy wyłącznie o pojęciach głównych, bo te są zazwyczaj (§ 113.) — ~~[illegible]~~ nie terminami, wyrazami, [illegible] wniosku, bo tych może być nie [illegible] mówimy zaś o pojęciach wogóle, bo tych może być nie więcej, bo będą opisaniem bliższem ostatecznych terminów. Tak np. ~~a~~ przykład powyższy (lub a) 1. Ludzie [illegible] jako jestestwa ograniczone podlegają błędom, słabościom [illegible] są [illegible] zatem często się mylą. 2. Geniusze (S) lubo są przewodnikami świata a odkrywają nowe ~~[illegible]~~ dotychczas nie znane [illegible] drogi ludzkości są przecież tylko ludźmi M. i t. d. — Pomimo że te [illegible] składają się ~~[illegible]~~ [illegible] sądów ~~[illegible]~~

263 6.

z tak licznych pojęć, przeciwnie w nich mieszczą się tylko trzy pojęcia
~~mieszczą się tylko trzy pojęcia będące~~ będące szczególniejszą treścią ...
ich pojęciami, względnie zgodnymi w wniosku

~~Jest on~~ w owym wniosku zawierającego cztery pojęcia
quaternio terminorum
~~Jest~~ najczęstszy — M. P
S. X

2

Mówiąc zaś że tylko trzy pojęcia wchodzić mogą do wniosku, wniosek pojedynczy mamy na myśli wniosek simplex czyli zupełny (syllogismus simplex). Bo w wnioskach złożonych z kilku obarczonych wniosków pojęć więcej może się mieścić.

NB/ tylko w towarzystwie wniosków ...

C.) Rzekliśmy że wada zwana quaternio terminorum najczęściej wtedy bywa gdy jedno i to samo pojęcie bywa wzięte w dwojakiem znaczeniu, a to znów zdarzać się może różnym sposobem; a najgłówniejsze z tych przypadków tutaj wskażemy

1. Gdy ~~...~~ oznaczenie jest wtedy tylko prawdziwem gdy się odnosi do pewnego przedmiotu z osobna, oddzielnie ... zastosujemy do przypadku w którym tenże przedmiot ~~...~~ wzięty jest łącznie z drugim przedmiotem.

np. Prawe oko (~~z osobna~~, to samo z osobna wzięte) jest konieczne do widzenia potrzebne
Lewe oko (samo, z osobna wzięte) nie jest konieczne do widzenia potrzebne

Nad konkluzya zatem oba oczy nie są konieczne do widzenia potrzebne — Tu w tym przypadku zachodzi złuda zwana fallacia compositionis — Bo ~~co~~ inne znaczenie każde oko ~~samo~~, z osobna wzięte — a inne ~~...~~ będzie wzięte wraz z drugiem ~~okiem~~ okiem, ~~...~~ w połączeniu z drugiem okiem.

2. Quaternio terminorum zachodzić się może gdy jedno i to samo pojęcie będzie wzięte w znaczeniu ogólnem drugi raz w znaczeniu szczególnem — niektórych
~~Co~~ Świat jest ~~...~~ ~~...~~ ... w swoich ... (~~...~~ ...)
~~Kapitan~~ Piotr optymista ... w szczególe
Piotr optymista ... konieczności ...

187

3 najczęściej wkrada się do wniosku quaternio terminorum gdy jeden i ten sam wyraz ~~to samo brzmienie wyrazu~~ ma dwojakie znaczenie — bo wyraz znaczenie właściwe drugi raz przenośne, takich wyrazów jest wielkie mnóstwo, np. ... w kieliszku, ... w niektórych ... kwitnie, ... ~~nadzieja~~ ogień w sercu, (Kłaudia fantazyi poetka ... Przezytański (w drzewku Locka ... roz sprawa 1816) który ... przykład „Lew ryczy" a że lew jest na niebie ... więc lew ryczy na niebie).

188 ~~263~~ /C

§ 118

Pravidło II

Ex mere negativis nihil sequitur

Prawidło to orzeka iż ~~wnios gdy~~ nie będzie ma konkluzy gdy
oba sądy zasadnicze są przeczące
~~wtedy nie złożą w konkluzyę~~ Z tego
prawidła wypływa ogólna zasada
iż jeden ze sądów zasadniczych
ma być koniecznie twierdzący. ✱
Jak się to okaże z następującego rozumowania
~~Oba~~ Gdy oba sądy są przeczące
wtedy zachodzić mogą trzy następujące przypadki.

✱ 2do ze sąd ogólniejszy wiecej ~~mniej~~ być
wniosku gdy z małej ~~mniejszy być~~ w przypadku rozumowania
sądów węższemu—

a) albo obie premissy mogą
być powszechnie przeczące E.
a tym samem wniosek będzie
trybu E – Tryb ten nie zradzi konkluzyi ~~bo nie ma wniosku~~ ~~konkluzyi~~ ~~niema[illegible]~~
b) albo jedna z dwoch premiss
(~~albo~~ bądź (sąd ~~większy~~ wielkiej ~~albo~~ bądź ~~mniejszy~~ mniejszej)
będzie sądem powszechnie
przeczącym E; a druga z dwoch
premiss (~~albo~~ bądź sąd ~~większy~~, ~~albo~~ bądź wielkiej
~~mniejszy~~ mniejszej) będzie sądem szczegółowo przeczącym O –
Jak w tym przypadku wniosek będzie trybu E albo trybu O
O
E Żaden z tych dwoch trybow
nie złoży konkluzyi.

264.

C nakoniec przypadek w którym oba sądy zasadnicze są sądami przeczącemi może być ten że oba będą sądami szczegółowo przeczącemi O - będzie to zatem tryb $\frac{O}{O}$ — ~~tryb~~

Padaczne z trybu $\frac{O}{O}$ nie powstanie konkluzya

§ 119

a) Dwa sądy ~~przeczące~~ ~~formy E~~ ~~[illegible]~~ formy E ~~pooszczególnie przeczące~~ nie ~~dają~~ składają konkluzyi

Sądy zasadnicze ~~pooszczególnie~~ przeczące E, ~~mogą~~ według czterech ~~być nas tylko~~ figur wniosku mogą być nas ~~tylko~~ czterech kształtów

Żadne M nie jest P.
żadne P nie jest M.
żadne M nie jest S.
żadne S nie jest M.

Według równego wzoru czterech figur wniosku (§ 114) każda z tych figur może przybrać dwa z tych a mianowicie ~~kształtów~~ ~~powszechnie przeczące~~ sądów przeczących E tylko w przemijającym zrozumieniu — Będzie to nie kształtów. tryb E E.

[Jakakolwiek zaś będzie para z tych czterech sądów przybrana do wniosku jako sądy zasadnicze ~~w~~ ~~takie~~ to w żadnym razie z takich dwóch powszechnie przeczących sądów nie powstanie konkluzya — [Jakoż w każdym razie pojęcie średnie M w pierwszym z tych sądów będzie wykluczone zupełnie całkowicie od P a w drugiem sądzie będzie

Wedle samego wzoru ostatnich figur wniosków (§114.) każda z nich ~~figur~~ ~~figura~~ może przybrać po dwa sądy ze przytoczonych z ~~tych ostatnich~~ sądów przesłanek mniejszych, tak że każdy z dwóch przesłanek wniosków będzie sądem formy E że więc oba te sądy będą trybu E.

E i ... tworzy

Ten tryb E E nie utworzy konkluzyi. Bo jednej z tych przesłanek pojęcie średnie M będzie całkowicie wyłączone z zakresu pojęcia P, a w drugiej przesłance tosamo M całkowicie wyłączone z zakresu pojęcia S, a tem samem pojęcie M nie będzie w żadnym stosunku ani z pojęciem P ani z pojęciem S, a zatem pojęcie M nie będzie pojęciem pośrednim między P i S, a więc nie wykaże stosunku w jakim do siebie się ~~ma P i S~~ mają do siebie pojęcia skrajne P i S. przeto nie zdołamy utworzyć konkluzyi gdyż w konkluzyi właśnie chodzi o wyrażenie stosunku obu dwóch skrajnych pojęć S i P.

Z tego wynika że ~~mimo~~ mogą być ~~te~~ ~~rozne~~ rozmaite stosunki wzajemne pojęć S i P. mimo to przesłanki mogą być zawsze ~~sądami~~ przeczącemi przesłanki przeczącemi mimo to że wniosek obu razy

Z ~~następujących~~ następujących przykładów widzimy że mimo to że ~~ze~~ zawsze przesłanki przeczące, stosunki wzajemne pojęć S i P ~~mogą~~ mogą być ~~wcale~~ wcale rozmaite

wynika z tego że we dwóch premissach
stosunek (wzajemny) pojęć skrajnych S i P
może być rozmaity mimo to
że obie premissy będą zdaniami
powszechnie przeczącemi, że będą
tylko E

&

A 1° jakkolwiek gdy będą obie premissy formy E pojęcia S i P mogą
się wzajemnie wykluczać np.
żaden ptak M nie jest karpiem P
żaden [illegible] S nie jest ptakiem M
~~nie będzie [illegible]~~
2° P zakresy pojęć S i P mogą się krzyżować np.
Żaden chrześcijanin ~~prawdziwy~~ M nie krzywdzi bliźniego P.
żaden ~~[illegible]~~ Islamita S nie jest chrześcijaninem M.
3 Zakres pojęcia P może być objęty w zakresie pojęcia S np.
żaden ptak M nie jest szczupakiem P
żadna ryba S nie jest ptakiem M.
4 zakres pojęcia S może być objęty w zakresie pojęcia P np.
żaden ptak M nie jest rybą P.
żaden szczupak S nie jest ptakiem M.
5. zakresy pojęć ~~[illegible]~~ S i P mogą przystawać do siebie, to to
jest oba te pojęcia S i P mogą być równoznaczne np.
żaden trójkąt prostokątny M nie jest trójkątem równokątnym P.
żaden trójkąt równoboczny S nie jest trójkątem prostokątnym M

widzimy z tych przykładów że w premissach ~~bez formy~~ tylko E
stosunki pojęć S i P mogą być najrozmaitsze, a premissy
same tych stosunków nie określą, więc i konkluzyi pewnej
być nie może

§120.

6. Dwa sądy z których jeden jest formy E, drugi formy O nie stoją konkluzyi—

To prawidło ~~znaczy~~ ma to znaczenie iż gdy obie premissy są przeczące w ten sposób iż jedna z nich (bądź sąd większy, bądź sąd mniejszy) jest powszechnie przecząca zatem formy E, a druga premissa (bądź sąd większy, bądź sąd mniejszy) jest szczegółowo przecząca zatem formy O, dwie takie premissy nie ~~utworzą~~ wytworzą konkluzyi ~~zatem widzimy~~ z tego wynika że ani trybu (ob. §118. 6.) E ani trybu O nie stoją konkluzyi E O

1° że ~~Jak~~ W takowym bowiem widzimy ~~razie sąd~~ w sądzie który jest formy E ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ pojęcie średnie M jest całkowicie wyłączone z zakresu jednego z dwóch pojęć skrajnych albo z zakresu P albo z zakresu S (ob. ~~[illegible]~~ §119)—

2° w sądzie zaś który jest formy O to pojęcie M jest w części wyłączone od jednego z dwóch pojęć skrajnych (np. niektóre M nie są P, niektóre M nie są S)— sąd takowy atoli jest niewyznaczony, nieprawy, nie mogący być ~~[illegible]~~ podstawą wynikłej ~~konkluzyi~~, gdyż sąd taki szczegółowo przeczący może być ~~[illegible]~~ (jak to wyłożono w ~~[illegible]~~ §7. nb 4. c) wzięty w sądem powszechnie

przeciwego E. (mieli sąd np. niektóre M nie są P, czyli wyłączony sąd żadne M nie są P) bo gdy żadne M nie są P, przynajmniej niektóre M nie są P) – to takiem razie sąd ten sądził o wiele bardziej względniej sąd E – a tem samem, w takim razie obie te premissy byłyby formy E i należałyby do trybu E które jako wiemy z § 119 nie tworzy konkluzyi

Niepewność w utworzeniu konkluzyi jeszcze się zwiększa gdy sobie przypomnimy że sąd formy O może nie jeszcze inne znaczenie według sposobów rozmaitych wnioskowań powstać może, jak to widzieliśmy poprzej

§ 121.

C) Dwa sądy ~~[illegible]~~ formy O, nie tworzą konkluzyi

~~To prawidło mamy~~ i gdy obie premissy są sądami szczególnie przeczącemi ~~bo takowe premissy nie składają konkluzyi~~ a ~~[illegible]~~ gdy zasadzie tryb $\frac{O}{O}$ ~~konkluzyi nie prostemi~~ ~~[illegible]~~ a ~~trybu~~ $\frac{O}{O}$ –

Prawidło zowie ex mere negativis nihil sequitur i w tym znaczeniu nie mogę

Powiżej w § 120 okazano jako sąd formy O jest niepewny i nieoznaczony ~~połączony z drugim formy E~~ i ~~sądem sąd takie nie może być podstawą dla konkluzyi~~, a tem bardziej wnioskowanie gdy i druga premissa będzie sądem formy O ta niepewność jeszcze się zwiększy, to jest że tem mniej dwie premissy formy O mogą być podstawą dla konkluzyi – O nie tworzy konkluzyi że sądem. tryb $\frac{O}{O}$

Syl –

~~269~~ 192

§ 122.

Z prawidła II § 118 ex mere negativis okazało się ze [czterech następujące] trybów E ~~E~~ E, E O, O E, O O nie tworzą konkluzyi (§ 119, 120, 121) — a zatem iż z liczby 16 możliwych trybów przytoczonych w § 115 wyłączyć się muszą jako nie nadające się do utworzenia konkluzyi, zostaje więc jeszcze trybów 12, a obaczymy poniżej czy i ~~te~~ z tych nie wszystkie ~~konkluzyi~~ [wynikła] atem zamknięte ~~sto~~ utworzą wyrugowane być mają —

§ 123

Prawidło III

Ex mere particularibus nihil sequitur.

Prawidło to stanowi ze z dwoch premis, ~~kiej~~ będących ~~sądami~~ szczegółowemi sądami ~~konkluzyi~~ [wynikli] wyprowadzoną być nie może [ogólna zasada] z tego prawidła wynika prawidło ~~przynajmniej~~ że jedna z dwoch premis ma być koniecznie sądem powszechnym bądź twierdzącym bądź przeczącem.

Gdy obie premissy będą szczegółowe, wtedy mogą zachodzić trzy następujące przypadki

a) ~~albo~~ Oba sądy będą szczegółowo twierdzące, ~~to jest mogą~~ [premissy] to jest że może nastąpić tryb I — I takowego trybu konkluzyi wysnuć nie możemy, jak to obaczymy poniżej.

b) ~~albo jeden sąd będzie~~ jedna z dwóch premis (bądź sąd większy bądź mniejszy) jest sądem szczegółowo twierdzącym I a druga premisa (bądź sąd większy bądź mniejszy) jest sądem szczegółowo przeczącym O – a zatem że ~~większa~~ premissy mogą być trybu I, O / O, I – ~~żaden z~~ że żadne z tych dwóch trybów nie powstanie konkluzya –

c) Nakoniec może być przypadek że obie premissy będą ~~sądem szczeg~~ sądami szczegółowo ~~prze~~ przeczącemi że będą trybu O, O – w takim razie również nie będzie konkluzyi –

§ 124.

a) Dwa sądy formy I ~~nie tło~~ nie tworzą konkluzyi

~~To prawidło~~
~~Tego prawidła dowodzimy następującym sposobem.~~

To prawidło znaczy że gdy obie premissy są sądami szczegółowo twierdzącemi I, to jest gdy są trybu I, I – nie mogą być zasadą konkluzyi –

~~Jakoż sądy szczegółowe~~

Jakoż w takim razie ~~sądy mogą~~ ~~może jedna z~~ każdy z tych dwóch sądów może mieć jedną z następujących czterech form:

Niektóre M są P.
Niektóre M są S
Niektóre P są M
Niektóre S są M.

Widzimy że we dwóch pierwszych z tych ~~[illegible]~~ szczegółowych sądach pojęcie ~~p~~ średnie M jest podmiotem S, ~~a [illegible]~~ jest ~~to P, to S który jest podmiot konkluzyi~~ X. W dwóch drugich zaś sądach pojęcie średnie M jest orzeczeniem ~~a P a podmiotem jest orzeczenie P konkluzyi i S podmiot~~!

~~Konkluzyi~~

Dla ~~[illegible]~~ uproszczenia pracy możemy ~~możemy~~ ściślej i dwa ostatnie tych układów sądów sprowadzić do wyrażenia wspólnego z dwoma pierwszemi – X jako ~~[illegible] § 104~~ że sądy szczegółowo twierdzące mogą być odwrócone w prost, bez zmiany (conversio simplex) zatem sąd trzeci z kolei ~~X~~ niektóre P są M ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ zamienić się na równy jemu sąd niektóre M są P, a sąd czwarty z kolei niektóre S są M zamienić się na ~~m~~ sąd niektóre M są S.

Tak więc w każdym razie podmiotem sądu S będzie pojęcie średnie M. w każdym prosto razie być S, będzie ni układać ze sądów

niektóre M są P.

niektóre M są S.

w ~~obu tych sądach pojęcie średnie jest podmiotem~~ ~~Przeciwnie [illegible] sobie na pomyśle~~ ~~[illegible]~~ P zaś ~~[illegible] okazali § 71 ust 3~~ a ~~P tak~~ (~~konkluzyi~~) ~~[illegible]~~ P. –

Wiemy atoli z § 71 s. 3 że sądy szczegółowe twierdzące mimo ich pozostającego brzmienia bo nie ~~jest~~ nie ~~jest~~ są ściśle oznaczone bo ~~jest~~ są wieloznaczne, bo sąd taki gdy jako nie sądzi nie trzeba być bezwiednie sam określa nie wyraża jako to swoją treścią podmiot ~~[illegible]~~ M. taką nie z ~~[illegible]~~ całego nawiasem i nie wyraża z jaką to częścią orzeczenie on nie taką –

X ~~[illegible]~~ to jest ~~[illegible]~~ ściślej które sądy zamienię na sądy w których ~~[illegible]~~ ~~podo~~ ~~[illegible]~~ M będzie podmiotem. Tego dokonać możemy na zasadzie § 104 który wykazał że

niektóre M – P
niektóre M S.

Z tego wynika że jeśli będą dwie premissy

niektóre M są P, czyli część pojęcia M jest P

niektóre M są S — część pojęcia M jest S

nie możemy odgadnąć ~~czyli te same~~ ~~niektóre M o których mówi sąd pierwszy~~ ~~bez~~ czyli to* ta sama część pojęcia M o której mówi sąd pierwszy jest tą samą częścią pojęcia M o której mówi sąd drugi — ~~a teraz~~ tak przeto ~~[illegible]~~ nie wiemy czyli ~~sądy te mają~~ ~~te samo~~ to ~~[illegible] [illegible] te mają to samo~~ ~~M~~ w obu sądach mowa o tem samem M. — a zatem nie wiemy czyli oba sądy mają to samo pojęcie M pośredniczące ~~pośredniczące M~~ między P i S. więc nie możemy odgadnąć stosunku P a S, a zatem nie stworzymy konkluzyi —

§ ~~124~~ 125.

6. Gdy jeden ~~z obu sądów~~ sąd będzie formy I a drugi formy O. nie będzie ~~konkluzyi~~ wyniku —

To prawidło ma to znaczenie iż nie powstanie ~~konkluzya~~ wynik gdy jeden ~~z nich~~ ze sądów (każdy sąd większy bądź sąd mniejszy) jest ~~[illegible]~~ formy I to jest gdy jest sądem szczegółowo twierdzącym a drugi sąd (bądź sąd większy bądź mniejszy) jest sądem formy O to jest szczegółowo przeczącym — a zatem że by[illegible]

I, O
O, I nie utworzą konkluzyi —

~~Jakkolwiek~~ wieloznaczność i niepewność sądu ~~przez~~ I. była naszym przedmiotem w § 123 podobnie wieloznacznym i niepewnym jest sąd O jak to wiemy z § 71 pod 4.

w tem miejscu ogółem
~~Tamy~~ widzimy że ~~z brzmienia sądu~~
~~Niektóre S nie są P.~~ sądy O mają
zawsze brzmienie jednakie bo każdy
orzeka że niektóre S nie są P, że
pewna część podmiotu S jest wyłą-
czona jest z orzeczenia P. bez nie
wiemy która to część tego S jest
wyłączona, bo ~~gdy~~ sądy tej formy
przestają ~~[illegible]~~ trojakim trybem ~~a~~ a
w każdym z nich inna część podmio-
tu jest wyłączona z orzeczenia.

Wynika stąd że gdy będą dwa
sądy jeden formy I, drugi formy O

Niektóre M ~~nie~~ są P.

Niektóre S nie są M.

~~Z pierwszego tych ~~sądów~~ dwoch sądów nie będziemy wiedzieć która to część pojęcia M wiąże się z pojęciem P. — nie będziemy wiedzieć ~~która to część~~ od z której to części pojęcia~~

~~Z drugiego tych sądów~~

Z brzmienia pierwszego tych dwoch sądów nie
poznamy która to część pojęcia M wiąże
się z pojęciem P.

Z drugiego tych ~~sąd~~ dwoch sądów nie
poznamy z której części pojęcia M wyłą-
czone jest pojęcie S — ~~[illegible]~~ nie poznamy
ta samą część pojęcia
czyli ~~[illegible]~~ S jest wyłączone z tej części
pojęcia M która się wiąże z pojęciem P.
~~nie poznamy [illegible] czyli~~ ~~[illegible] z tej~~
~~czyli to jest to S jest wyłączone je~~
~~części pojęcia M która [illegible]~~
~~[illegible] pojęcie P. Za~~
~~jest wyłączona z pojęcia~~

Zatem wiedzieć nie możemy czyli
pojęcie P. i pojęcia S odnoszą się do jednej
i tej samej części pojęcia M, czyli też
P. i S. odnoszą do rozmaitych części
pojęcia M. — a tem
samem

nie wiemy czyli oba te sądy mają jedno
i to samo pojęcie średnie spólne
bo nie zdołamy odgadnąć stosunku
zachodzącego między pojęciami S
i P. – więc nie stworzymy ~~konkluzyi~~ wyniku

§ 126

Gdy oba sądy ~~bd~~ są formy O
nie będzie ~~konkluzyi~~ wyniku

To prawidło znaczy iż gdy obie premissy
będą sądami szczegółowo przeczącemi
~~nie stoi~~ zatem gdy treść będzie O O
nie stworzy się konkluzja.–

Już w § 71 pod 4 i § 124 widzieliśmy
niepewność zachodzącą iż ze sądu formy
O. Ta niepewność się wzmaga gdy
~~obie premissy będą te~~ ~~przybędzie~~
gdy przybywa i drugi sąd ~~te~~ formy O
a tem samem wzmaga się trudność
złożenia konkluzyi.–

Jednak bliższe dowody pod tym
względem ~~są~~ byłyby już ~~niepotrzebne~~ zbyteczne bo
powyżej w § 121 okazało się że dwa
te sądy formy O ~~będące sądami~~ ~~fałsz sądy~~ z powodu iż obydwa są ~~szczególnemi~~
~~są~~ ~~fałsz obydwa~~ przeczące nie tworzą
~~przeczącemi~~ (podług §. 121)
konkluzyi

§ 127
~~§ 126.~~
§ 128.

Z prawidła III ~~ex m~~ ex mere particu-
laribus nihil sequitur okazało się
że tryby ~~nast~~ trzy należące
I I O nie ~~zło~~ składają konkluzyi
I O I. (~~§ 124, 12~~ §§ 124, 125) Widać

Widać przeto iż z trybów 12 które~~m~~ według § 122 jeszcze zostały, ~~w na~~ ~~wymienionych~~ trybów ~~według~~ na mocy trzeciego prawidła, zostaje jeszcze dziewięć ~~ważnych~~ ~~zaś~~ nie ~~wszystkich~~.

~~§ 127~~

~~§ 128~~

~~Prawidło III~~

~~Gdy sąd większy będzie formy I, a sąd mniejszy formy E, nie powstanie konkluzya.~~

§ 128.

Prawidło ~~XX~~IV.

Gdy sąd większy jest sądem szczegółowym, a zarazem sąd mniejszy jest przeczącym, takie dwa sądy nie utworzą ~~konkluzyi~~ wyniku.

To prawidło znaczy iż gdy sąd większy (prop. major) jest sądem szczegółowym bądź twierdzącym, bądź przeczącym, a gdy ~~zarazem~~ spółcześnie sąd mniejszy (prop. minor) jest sądem przeczącym bądź powszechnie bądź szczegółowo przeczącym ~~kombinacyi~~ ~~z~~ par wtedy ~~takich~~ połączenie ~~sąd~~ takich dwóch ~~konkluzyi~~ — sądów nie stworzy.

A zatem ~~z~~ nie powstanie ~~konkluzya~~ wynik z czterech trybów następujących.

I I O O
E' O' E' O.

uważmy atoli że jak się wyżej okazało ~~trzy ostatnie~~ z tych trybów trzy ostatnie nie wadzą kon-kluzyi ~~[illegible]~~ na mocy prawidła II i III – Albowiem ~~Jakkolwiek~~ tryb I/O był ~~traktowany~~ ~~[illegible]~~ ~~jak~~ jako zawierający dwa sądy szczegółowe był traktowany w § 129, wedle prawidła IIIgo, Tryb O/E jako obejmujący dwa sądy prze-ciwne uszedł na mocy prawidła II, w § 120. – Tryb zaś O/O nie wadzi konkluzyi ~~nam~~ w skutek IIgo i III prawidła – z przyczyn przytoczonych, atoli z trybów zostaje przeto tylko pierwszy I/E; gdy poniżej okażemy że i ten tryb nie ~~który także nie~~ [illegible] konkluzyi, już udowodnim że ztąd zasadu konkluzyi ~~dowodu~~ ~~na mocy następującego dowodu~~ – E/I

E/I będzie spełna prawda bez ~~nam~~ naruszenia czwartego prawidła.

[Tryb ten I/E wyraża się następującym wzorem –

1) Niektóre M są P. (I) sąd większy
~~niektóre [illegible]~~
2) Żadne S nie jest ~~M~~ M. (E) sąd mniejszy E/I

~~twierdzimy że pojęcie M wiąże z pewną~~ ~~twierdzimy że w sądzie większym~~ w (I) a M pojęcie pośrednie wiąży się z częścią szczegółową pojęcia P a ~~ale~~ ~~z częścią~~ ~~tą~~ z pewnością nie jest ograniczona z pewnością, ~~w sądzie~~ w sądzie zaś mniejszym (E) to samo pojęcie M jest ~~[illegible]~~ wyłączone z całego zakresu ~~[illegible]~~ pojęcia S. – ~~Zatem nie możemy wiedzieć z pewnością~~ ~~wyłącze pojęcia S~~ jak się zachowuje ~~S do P, nie możemy [illegible]~~ S do P może być zajątkie zachowanie S do P, chociaż sądy dwa same się nie zmienią.

~~Przeto jest rzecz niepewna~~ i nawzajem pojęcie S jest wyłączone z całego zakresu ~~[illegible]~~ pojęcia M. ~~ale~~ Lecz gdy sąd wielki orzeka że tylko pewna część M, że tylko niektóre M) jest ~~[illegible]~~ P. zatem nie możemy wiedzieć ~~[illegible]~~ w jakim stosunku zostaje S do innej części ~~[illegible]~~ tego pojęcia P. Słowem nie możemy odgadnąć stosunku S do P.

Bo to....

196

I. Niektóre P sa M
E żadne S nie jest M

Dla uproszczenia rzeczy odwrócimy sąd pierwszy „Niektóre M są P" to odwrócenie może dziać się wprost (conv. simplex) według § 104. – Otrzymamy po odwróceniu sąd niektóre P są M. (sąd większy, I); sąd mniejszy E: żadne S nie są M – (~~sąd mniejszy~~ E) który pozostał bez odmiany –

Twierdzimy ze sądu większego: niektóre P są M. że jakaś część pojęcia P jednoczy się z pojęciem M.

Twierdzimy ze sądu mniejszego żadne S nie są M., ~~że żad~~ że całe pojęcie S wyłączone jest ze zakresu pojęcia M., że żadna część pojęcia S nie łączy się z pojęciem M.

Z tych dwóch sądów wnosimy że żadne S nie może być jednym z takich P które łączą się z ~~tym~~ pojęciem M, że żadne S nie może należeć do owych „niektórych P które są M." – to jest że żadne S nie może należeć do tej części pojęcia P która się jednoczy z pojęciem M. –

Otóż wprawdzie wnosić możemy, ale to wnoszenie nie wystarczy do stworzenia konkluzyi to jest do bliższego oznaczenia stosunku pojęć S i P. – Bo mimo to że wiemy że żadne S nie może być takiem P które jest M – przecież stosunek S do P. – może być wielce rozmaitym, więc nie może być ściśle przewidziany –

Z tego wnioskujemy iż ze sądów I i E nie stworzy konkluzyi żadnej.

a) Objaśniamy rozumowanie powyższe przykładem: Niektóre ssaki (M) żyją w morzu (P). Niechaj będzie sąd I. ~~niektóre~~ szczególnie twierdzący, Niektóre ~~Nie~~ ssaki (M) żyją w morzu (P) i sąd mniejszy E ~~niektóre~~ przeczący powszechnie przeczący Żadne wąż (S) nie są ssakami (M). ~~sąd pier.~~ zostawiwszy sąd odwrócimy wprost sąd większy (conv. simp.), otrzymamy dwa następujące sądy mniejszy bez zmiany

dopisek

sąd I: szczegółowy:

Niektóre zwierzęta żyjące w morzu (P) są ssakami (M)

sąd E przeczący:

Żadne węże (S) nie są ssakami (M).

1º widzimy ze sądu szczegółowego ~~że niektóre zwierzęta żyjące w morzu~~ że jakaś część zwierząt żyjących w morzu pokrywa się z zakresem, ~~że jest~~ pojęcia ssaków, że należy do ssaków

dopisek

2º widzimy ze sądu przeczącego żadne węże nie są ssakami (M) – że cały pojęcie węży (S) wyłączone jest ze zakresu pojęcia ssaków (M).

Z tych dwóch sądów wnosimy że żadne S. nie należy ~~że żadne węże nie może~~ ~~należy~~ do tych ~~[illegible]~~ niektórych P które są M. że to jest że żaden wąż (S) ~~nie~~ nie może należeć do tych niektórych zwierząt morskich które są ssakami;

Ale ~~z tego~~ to wnoszenie nasze nie wystarcza nam do bliższego oznaczenia ~~[illegible]~~ stosunku pojęć S. i P., ~~to jest do oznaczenia~~ to jest do oznaczenia stosunku między wężami S. ~~stosunku [illegible]~~ a zwierzętami morskiemi P. – nie możemy odgadnąć 1º od żadne węże nie żyją w morzu (czyli żadne S nie są P) czyli niektóre zwierzęta żyją w morzu

2º czyli też niektóre S niektóre węże są P te żyją w morzu a niektóre inne S niektóre inne węże nie żyją w morzu

3cie ani też odgadnąć nie możemy czyli wszystkie węże S. S. czyli żyją w morzu P. –

Żadna konkluzja z tych nie jest pewną gdy sąd ~~[illegible]~~ szczegóły, będzie I a przeczący E. – zatem układ w trybie I niektóry E ~~[illegible]~~ a przeczący E. – może sobie oznaczyć konkluzji –

(6) Po tym porządku podane przypadki możemy sobie oznaczyć wynikiem.

~~to do~~ 19go ~~[illegible]~~ przypadku gdy ~~[illegible]~~ całe S jest wyłączone z zakresu P * * gdy żadne węże nie żyją w morzu

fig 16.

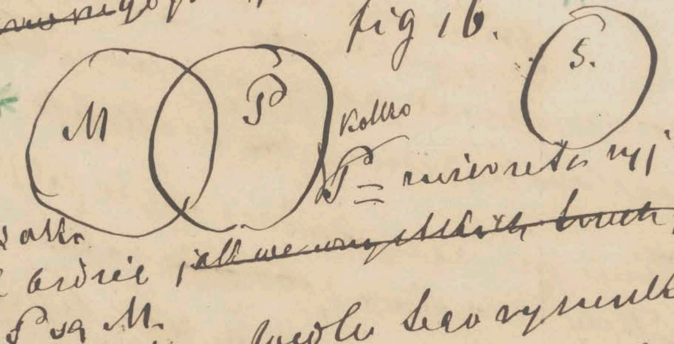

kółko P = zwierzęta żyjące w morzu; kółko S = węże.

kółko M = ssaki

wniosek będzie ~~jako że niektóre~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~przypadku~~ węże wszystkie S są

Niektóre P są M. – koło bez wyniku wszystkie węże z zakresu zwierząt

i żadne S nie są M. – ~~[illegible]~~ wyłączone z zakresu zwierząt żyjących w morzu P. to jest że żadne węże nie żyją w morzu.

Co do 2go przypadku gdy niektóre S są P – a niektóre znowu S nie są P – Fig 17. wyobraża nam wyraźnie inne stosunki

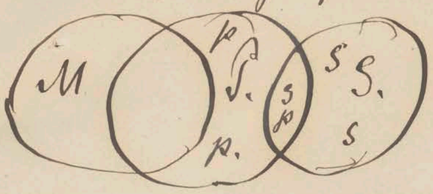

pojęć skrajnych P i S. ~~ot~~ zmienić ~~zmiennej~~ sądów zasadniczych będzie które były ~~sądy zasadniczych będą~~ to samo ~~które były~~

widzieli w pierwszym przypadku – te rozumie powiemy

~~Niektóre M są P~~ P są M – bo zakres ... zakresy się łączymy

Żadne S nie jest M. bo oba te zakresy się ~~...~~ wyłączają –

Prócz w tym przypadku M ... żadne S nie są ~~P~~ M ~~...~~ ~~niektóre ... (to jest ... ...)~~ mniej jak ~~to także~~ ~~...~~

figura okazuje że niektóre S są P (s, p) a niektóre inne S (s. s) nie są P, niektóre inne zaś nie wyjdą w zmianie bo zakres

S i zakres P się łączyć.

Co do 3go przypadku gdy ~~wszystkie S są P~~ wszystkie S zaś cały są w zmianie P.

ten ~~...~~ Fig 18 wyobraża nam ten przypadek

J ~~także zmienić sądów zasadniczych będzie to samo~~

jak ~~w dwóch ...~~ ~~poprzednich przypadkach~~ – i teraz

~~powiemy niekt~~

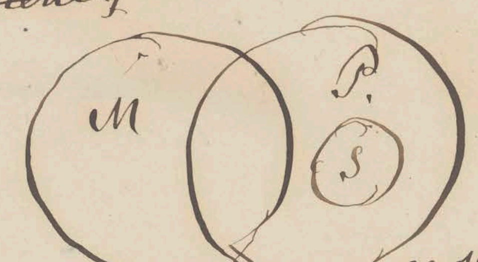

I teraz zmienić sądów zasadniczych będzie to samo co w poprzednich dwóch przypadkach, ~~to~~ i teraz figura wyraża się temi samemi premisjami

Niektóre P są M.

Żadne S nie jest M bo zakres ~~...~~ S i M nawzajem się wyłączają – a ponieważ gdy zakres S jest cały objęty w zakresie P – więc wszystkie S są P wszystkie więc S są zawarte w zmianie się zakres P.

Gdy ~~przeto jeden i ten sam~~ ~~...~~ J nie ~~może nawet~~ także ~~okazuje i może być i ...~~

~~nowe konkluzje~~ E powstaje

Gdy więc ~~...~~ mimo tego i tego samego trybu J ~~...~~ E ~~...~~ powstawa

moga takie nowe stosunki pojęć S i P – w takowe nadzieje

ich ~~konkluzje~~ wyniki, że ten widać że ten tryb E ~~...~~ J

być nie nadają się być zwodzić ... niepewny, zatem że ~~...~~ ... być musi –

§ 129

Wiemy z § 127 że wskutek II i III prawidła zostało tylko dziewięć trybów gdy zaś na mocy prawidła IV. § 128 z tych dziewięciu odpada jeszcze jeden to jest tryb 7 E — pozostaje przeto obecnie ośmiu trybów nadających się do ztworzenia konkluzji

§ 130.

§130

Prawidło V.

Conclusio sequitur partem debiliorem et deteriorem

To prawidło znaczy że gdy jedna z premiss jest co do ilości sądem szczegółowym (debilior) wtedy i konkluzya ~~nie~~ będzie sądem szczegółowym, oraz gdy jedna z premiss jest co do jakości sądem przeczącym (deterior) wtedy i konkluzya ~~będzie~~ będzie sądem przeczącym.

To prawidło ma swoje uzasadnienie w tej prawdzie że ~~w~~ konkluzya może jedynie to zawierać co objęte w premissach i ~~że tu za tem~~ że konkluzya co do ilości nie może orzekać o całym zakresie pojęcia wielkiego P albo o całym zakresie pojęcia mniejszego S gdy w premissach mowa jest tylko o części tych zakresów, i stosownie do zasady ~~w~~ wyrażonej w §113 nec plus nec minus sit in conclusione quam in praemissis. — Ⱡ

Reuchlein II
I§5 116

Podobnie konkluzya co do jakości nie może przyznawać gdy w premissach jest odmówione

~~Z tego prawidła choć nie wprost wynika z gd że gdy obie premissy sądy są powszechne i konkluzya będzie powszechną. Gdy obie premissy są sądami twierdzącemi i konkluzya będzie twierdzącą~~

ob 119 Fischer

To wątpliwie nie sprawdza się

Dalszy ciąg tekstu do §130 — 199

[Uważać należy że zasada ta a tem samem niniejsze piąte prawidło ma jednak swoje zastosowanie, w razach bardzo często się zdarzających gdy jeden ze sądów zasadniczych jest sądem jednostkowym, indywidualnym bo odnoszącym się tylko do jednego pewnego przedmiotu (do jednej pewnej rzeczy do jednej pewnej osoby) — w takim przypadku i konkluzya będzie takim sądem jednostkowym — to jest odnosić się będzie do tego pewnego ~~przed~~ przedmiotu —

O tym zaś przypadku nie mówi wyraźnie prawidło niniejsze bo wiemy z §62 że sądy takowe prawdziwie jednostkowe indywidualne są, iż tylko mogą takie sądami powszechnemi — (ob. przypis d. sub d do §62. Ⱡ ob. poniżej ~~przykład~~ wykład w przypisku sub c do §135.)

282.

~~§131~~

Przypis do § 130

W dawniejszych logikach mający dajemy ~~osiem następujących wierszy~~ wszystkie prawidła sylogistyki wyrażone w ośmiu następujących wierszach — z których pierwsze cztery ~~wszystkie~~ odnoszą się do terminów przez wnioskowanie — a cztery następne wiersze stosują się do treści jego sądów.

1. Terminus esto triplex, medius majorque minorque.
2 Latius hos quam praemissae conclusio non vult.
3 Aut semel aut iterum medius generaliter esto.
4 Nequaquam medium capiat conclusio fas est.
5. Ambae affirmantes nequeunt generare negantem.
6 Pejorem semper sequitur conclusio partem.
7. Utraque si praemissa neget, nihil inde sequetur.
8. Nil sequitur geminis ex particularibus unquam.

NB We wierszu mowa o „pejor pars" taka jest według naszego prawidła ~~VIII~~ V. (w 6 mniejszym) ~~[illegible]~~ sąd szczegółowy, jako detelior w porównaniu ze sądem powszechnym, co do [illegible] pejor ~~także~~ również jest co do jakości sąd przeczący jako deterior w porównaniu ze sądem twierdzącym —

nazwany [illegible] | został to więc trybów ośmiu, | [illegible]
y (§ 128) —
E które są zdolne do stosowania

[illegible]

§ 131

według § 115 mieliśmy 16 trybów któreby mogły być podstawą kategorycznych wniosków — według zaś § 119 z tych trybów ubyło nam osiem dla ogólnych bo ~~[illegible]~~ stosujących się do wszystkich figur ~~[illegible]~~ wskutek II, III, IV prawideł zostało nam ~~trybów~~ tylko osiem trybów które mogą stosować [illegible]

200 ~~283.~~

d. 2 Lutego

Dla uwidocznienia sobie ~~naszego przy-~~
~~szego podziału obecnego~~ tych liczbów które
~~wedle ogólnych prawideł niemających~~ ~~[illegible]~~
~~ubyty~~ w skutek ~~prawideł~~ i ~~[illegible]~~
~~by~~ ogólnych prawideł ubytych, i ~~[illegible]~~ oraz tych, liczbów
które ‡ ~~zostały jako mogące~~ złożone
porobione wedle § 115 tablice
~~[illegible]~~ a ~~[illegible]~~

‡ które mogą złożyć konkluzyą

owych ~~liczbów~~ wszystkich 16 liczbów pierwotnych,
a zarazem naowszem
oznaczając liczby używane
~~w każdej figury~~ ; a cyfrą rzymską liczbę
~~nawiasem~~ ~~liczbę porządko-~~
porządkowa
~~wą~~ prawidła które było powodem
tego
wyrugowania —

W § tee 115. mieliśmy 16 liczbów na-
stępujących:

1 $\frac{A}{A}$,	2 $\frac{A}{E}$,	3 $\frac{A}{I}$,	4 $\frac{A}{O}$,
5 II $\left(\frac{E}{E}\right)$,	6 $\frac{E}{A}$,	7 $\frac{E}{I}$,	8 II $\left(\frac{E}{O}\right)$
9 III $\left(\frac{I}{I}\right)$,	10 $\frac{I}{A}$,	11 IV $\left(\frac{I}{E}\right)$,	12 III $\left(\frac{I}{O}\right)$,
13 II. III $\left(\frac{O}{O}\right)$,	14 $\frac{O}{A}$,	15 II $\left(\frac{O}{E}\right)$,	16 III $\left(\frac{O}{I}\right)$

Patrz na zasadzie ogólnych prawideł Zostało nam następujących ~~nie~~ ośmiu liczbów
z których mogą się złożyć konkluzye
to jest liczby 1 $\frac{A}{A}$, 2 $\frac{A}{E}$, 3 $\frac{A}{I}$, 4 $\frac{A}{O}$

6. $\frac{E}{A}$, 7 $\frac{E}{I}$, 10 $\frac{I}{A}$, 14. $\frac{O}{A}$ ‡

Przecież obaczymy że nie każdy
~~[illegible]~~ z tych ośmiu liczbów nadaje się do
kategorycznego
każdej z czterech figur ~~osoby~~ rozmiarów,
owszem ~~każda z tych figur [illegible]~~

‡ Gdy jak widzimy w tych
~~wszystkich [illegible]~~. ośmiu liczbach
często nadarzają się sądy formy
A, to jest sądy powszechnie twierdzące
Zatem dla tychże sądów wymaga
nam nauki podanej w
następującym §§ jest rzeczą ważną
byśmy mieli na pamięci ~~naukę~~
o rzeczo cisłości sądów powszechnie twierdzących
wytoczona w § 71.

284.

~~wrata przez nich pewne~~

do każdej z tych figur stosować się będą tylko pewne z tych trybów które jej będą właściwe bo odpowiednie ~~jej~~ naturze jej ~~jej~~ właściwemu —

~~A wtedy aby oznaczyć które tryby nadają się~~

Scholastyka aby oznaczyć tryby które są właściwe każdej figurze wymyśliła pewne wyrazy dość dziwaczne ~~[illegible]~~ mające być ~~[illegible]~~ wzorami wnioskowania wedle każdej figury. Te wyrazy same przez się nie mają żadnego znaczenia, jedynie ~~ich~~ brzmienie samogłoski objętych w tych wyrazach ~~mają znaczenie~~ są wskazówkami. F — Dla tego te wyrazy są trójzgłoskowe — ~~[illegible]~~ samogłoska pierwszej zgłoski oznacza formę sądu wielkiego, (większego) samogłoska drugiej zgłoski ~~w~~ ~~oznacza~~ wyraża formę sądu ~~[illegible]~~ mniejszego, (niższego) a samogłoska trzeciej zgłoski formę sądu będącego wnioskiem czyli ~~konkluzyą~~ —

F bo wyrażają ~~[illegible]~~ formę sądu. ~~Jako~~ Tak ~~np.~~ a znaczy sąd powszechnie twierdzący, e powszechnie przeczący itd.

Figura I

§ 132.

Jej istota.

~~Jak~~ W § 114 powiedziałem że wzór pierwszej figury wniosku kategorycznego jest następujący

M . P
S . M
———
S . P.

Δ

Naprzód widzimy wagołuszi że po-
jęcie średnie
M jest podporządkowane pojęciu
P, jako podmiot swojemu orze-
czeniu – a z kolei S jest podporząd-
kowane pojęciu M jako podmiot
swojemu orzeczeniu – Tym sposobem
S jest podporządkowane pojęciu P,
Jest to pochód rozumowania
najprostszy bo w kłaś
naturalny, i dla tego też
figura pierwsza jest naj
celniejsza ze wszystkich –

[✝ Gdy w pierwszej figurze
będzie mieć na względzie
stosunek zakresów wtedy
ta zasada wyraża się przez:
Dictum de omni – To jest
wnosimy że gdy S (w całości
lub w części objęte)
jest w M, to
zatem co się stosuje
do M stosuje się też do S (do całego
S lub do części jego)
quidquid de omnibus valet, valet
et de singulis –

Gdy zaś w pierwszej figurze
mamy na względzie stosunek
treści, to jest cechy w treści
podmiotowi S, wtedy wnosiliśmy
tym sposobem, ponieważ M
jest cechą podmiotu S, a
znów P jest cechą pojęcia M, zatem
też P jest cechą podmiotu S. Stąd wypływa
dictum: nota notae est nota rei ipsius. –
Res ta oznacza podmiot S.

obaczmy istotę wniosku wedle
tej pierwszej figury. Δ
Znaczenie tej figury może być albo
twierdzący albo przeczący.
Gdy wniosek jest twierdzący figura
ma znaczenie następujące;
Gdy wedle sądu wielkiego M – P, M jest
P, że M mieści się w P – gdy M
ma cechę ogólną
należy do zakresu P ✝ (pojęcia P.
Gdy zaś wedle sądu mniejszego
wiemy że S jest M (że S. M)
mieści się w M, że S ma cechę ogólną
S należy do zakresu pojęcia M.
Z tego wnosimy że S jest P (że
S mieści się w P, że S należy do
zakresu P.) –
To rozumowanie opiera się na
zasadzie że gdy M mieści
się w P, więc rozumie się
M mieści się w S. ✝
[Wniosek wedle tej figury
przeczącej ma znaczenie przeczące
w razach zasady
rozumowania będzie odwrotnie
niż poprzednio. –
Wtedy powiemy
gdy sąd wielki opiewa że M nie
jest P (Gdy M nie ma cechy ogólnej P
że M nie mieści się w P, że
wyłączone
jest ze zakresu P) a gdy sąd
mniejszy S. M opiewa że S
jest M (że S zawiera się w zakresie
M. że S ma cechę ogólną P.

z tego znać że S całe jest P, że S wytworzone i z treści jest ze składu P.

To rozumowanie opiera się na zasadzie: gdy całość M nie mieści się w P (wedle sądu większego) więc też część S tej całości M, nie mieści się w P.

Gdy jak widzieliśmy w § 113 taki sam sąd jest ogólnym organizmem wniosku kategorycznego, zatem znać że zostały zwięzły wniosek wedle figury pierwszej jakiemś dogmo wielka jest pewnym i zawsze prawidłowym ogólnym, zasadniczym i naturalnym wzorem rozumowania wniosku kategorycznego. W tej figurze sąd wielki (większy) wyraża jakąś ogólną zasadę, ogólną prawdę, sąd mniejszy wyraża wypadek szczególny do którego stosuje się owa ogólna zasada i prawda. W tej figurze odbywa się rozumowanie odpowiednie temu które miało miejsce w § 92. we wnioskach bezpośrednich na zasadzie podporządkowania (subalternationis).

Z tego też powodu już Arystoteles uznał że wnioski kategoryczne zostały samej wedle pierwszej figury prawidło jest najdoskonalszym, najwięcej prawidłowym, używanym przeto najczęściej, używanym w życiu i umiejętności, bo jest przejściem od ogółów do szczegółów.

§133.

Prawidła wniosku wedle figury I.

Z wytoczonéj w §132 istoty figury I. wypływają wprost prawidła które są warunkiem ścisłości wniosku według jéj wzoru

1. Prawidło pierwsze.

<u>Sąd większy (wyższy) ma być sądem powszechnie prawdziwym</u> — bądź powszechnie twierdzącym ~~bądź sądem~~ (A) bądź sądem powszechnie ~~twierdzącym~~ przeczącym (E).

a zatem widzimy że sąd większy ma wyrażać ogólną zasadę, ogólną prawdę — sąd większy mówi przeto albo: wszystkie M są P albo Żadne M nie jest P.

[Bo gdyby sąd większy był sądem szczegółowo twierdzącym T. gdyby opiewał ~~opiewał~~ że niektóre M są P. że ~~tylko~~ ~~albo że niektóre nie są~~ pewna część tego M jest P. nie moglibyśmy wiedzieć do któréj części tego pojęcia M odnosi się sąd mniejszy czyli ° ~~M~~ S. M. bo nie wiedzielibyśmy czyli

° S odnosi się do téj części pojęcia M która jest P, czyli też do téj części pojęcia M. która nie jest P

Podobnie gdyby sąd większy był sądem szczegółowo przeczącym O gdyby opiewał że niektóre M nie są P. tedy że pewna część pojęcia M jest wyłączona ~~z kłamu~~ ~~ze~~ ze zakresu i treści pojęcia P. — wówczas byśmy nie mogli wiedzieć ~~nie~~ do któréj się części tego pojęcia M odnosi sąd mniejszy S. M.

~~my~~ my

288

2 Prawidło drugie

[Sąd mniejszy (niższy) ma być sądem twierdzącym, więc sądem formy A albo formy I.–

Jakoż ten sąd jako twierdzący, jako przeto dodatni wyraża się sądem ogólnym –

Gdyby sąd mniejszy był przeczący, gdyby opiewał S nie jest M, przez by wtedy S było odłączone od M, pojęcia S i M nawzajem by się wykluczały; a tem samem brakłoby ogniwa między S i P, niebyłoby pojęcie M tem ogniwem wiążącem a stosunek S do P musiałby być niedogodny nieznaczalny

Prawidło 1e i II figury pierwszej dawni logicy wyrażają regułą: sit minor affirmans, nec major sit specialis –

§ 134.

Tryby odpowiednie figurze pierwszej wogólności

Dwa prawidła podane w § 133 dla figury pierwszej same przez się wykluczają tryby które nadają się do wniosków wedle wzoru tej figury. Stosując wyłożone w § 131 reguły prawideł ogólnych stosujących się do wniosków wszelkiej czterech figur, zostało nam osiem następujących trybów wogólności których użyć do tworzenia wniosków.

Składziemy tu te ośm trybów, oznaczając je liczbą porządkową

$1.\ \frac{A}{A},\quad 2\ \frac{A}{E},\quad 3.\ \frac{A}{I},\quad 4\ \frac{A}{O}$

$5\ \frac{E}{A},\quad 6\ \frac{E}{I},\quad 7\ \frac{I}{A},\quad 8\ \frac{O}{A}.$

Nie każdy jednak z tych ośmiu trybów nada się do złożenia wniosku według pierwszej figury — nawet zgadnąć możemy z góry że z tych ośmiu trybów jedynie cztery ~~przy~~ pod tym względem przydatne ~~dać~~ ~~być~~ będą —

Bo gdy wedle prawidła 1go figury pierwszej podanego w § 133 sąd większy może być tylko ~~formy~~ dwóch form bo formy ~~bo~~ albo A i E.

Gdy wedle prawidła 2go figury pierwszej, sąd mniejszy może być także tylko dwóch form bo formy A albo I.

zatem jak ~~prawie~~ obliczyć można ~~do~~ ~~…~~ ~~formy~~ ~~…~~ ~~do~~ ~~z~~ ~~…~~ otrzymamy cztery możliwe kombinacye zaiem które były stosowne do figury pierwszej — a tem samem z ośmiu powyżej przytoczonych zostaną nam cztery ~~…~~ ~~…~~ które będą trybami ~~…~~ ~~…~~

Obaczmy które z tych ośmiu wyżej przytoczonych trybów nagowarzają stosownie do owych prawideł podanych w § 133. i te nazwane oznaczamy kreską

290

Rzeczywiście gdy sąd ogólny wedle 1go prawidła musi być zawsze przeczący a sąd mniejszy według 2go prawidła zawsze twierdzący a zatem wyrzucony tryb 2do A i 4ta A E na mocy drugiego prawidła — a na mocy pierwszego prawidła wyrzucony tryb 7 i 8o A. Zostają więc cztery tryby stosowne do figury pierwszej to jest tryby A E, A E / A I, A I (Co do sądów formy A odsyłamy do §71).

§135

Cztery tryby figury 1ej w szczególności

Rozpatrzmy się obecnie w szczególności w trybach nadających się stosownie do §134 do figury I. — Przypominając sobie prawidło V §130 orzekające conclusio sequitur debiliorem et deteriorem — zdołamy snadno odgadnąć jakość i ilość wniosku każdego z tych trybów.‡

‡ Tym też sposobem wyjaśnią się powody wyrazów którymi scholastyka oznaczała każdy z tych trybów —§

§ Gdy w trybach figury pierwszej nadawać musza sądy przeczące i twierdzące przeto dla zrozumienia rzeczy trzeba mieć na pamięci to co o tych sądach wyłożono w §71.

1. Tryb A A — Konkluzya we wniosku tego trybu będzie co do jakości twierdząca bo twierdzącym jest sąd większy, co do ilości konkluzya będzie sądem powszechnym, więc sądem przeczącym twierdzącym więc sądem A.

1. Tryb A konkluzya takiego wniosku A. wedle § 130 będzie także sądem ferny[?] wyraz który wymyśliła scholastyka dla oznaczenia tego trybu A. A. A. jest Barbara, bo wszystkie ~~samogł~~ zgłoski obejmują samogłoskę a, a tak wskazuje się wszystkie trzy sądy tego trybu są sądami powszechnie twierdzącemi. [wedle trybu Barbara wzór formy figury pierwszej M P znaczeniu następujące

S. M

S. P. — wszystkie M ... P (Bar) wszystkie S ... M (ba) ~~wszystkie~~ ... S ... P (ra)

Wszystkie M mieszczą się w P (Bar)
wszystkie S mieszczą się w M (ba)
wszystkie S mieszczą się w P (ra)

(~~Tu przypomina~~ ... sądu powszechnie twierdzącego: ~~§ 27~~)

2 Tryb. E. Konkluzya tego wniosku, wedle którymi A. E. V. prawidła ~~wedle~~ § 130 będzie E. wyraz scholastyczny odpowiedni temu trybowi E. A. E. jest Celarent.

[wzór figury pierwszej M. P. [wedle

S. M

S. P.

te trybu Celarent ma znaczenie następujące — żadne M nie mieści się ~~obejmuje~~ w P. — (ce)
wszystkie S są mieszczą się w M (la)
wnioskę żadne S nie mieści się w P. — (rent)

NB. [

3 Tryb. A konkluzya tego wniosku I jest sądem formy V prawidła § 130 — wedle wyraz scholastyczny odpowiedni temu trybowi A. I. I. jest Darii —

[wzór M. P.

S. M

S. M P.

NB. [

7) [Tym trybem wnosimy gdy pojęcie średnie M jest za całkowicie wyłączone z pojęcia P. zatem i S objęte w tem M jest także wyłączone z P z pojęcia P. Bo przeczenie odnoszące się do wszystkich M, odnosi się również do części tego M, a taką częścią jest S.

wedle

przybiera w tym trybie nasz myśli na-

stępujący wszystkie M są objęte P — A (Da)

niektóre S są objęte w M. — I (ri)

zatem niektóre S są objęte P. — I. (i).

Nowa trybu Darii wnosimy że co

się odnosi do ~~całości M~~ (P odnosi się do całości M), to odnosi się

również do S, o ile to S jest częścią M

(niektóre S są częścią M), zatem niektóre

S są częścią P.

także wedle Prawidła 9 130

4. Tryb E/I konkluzya tego trybu jest sądem szczegółowo przeczącym

czyli sądem formy O — wyrażonem odpowiednim

Temu trybowi E, I, O jest Ferio.

~~Żaden P. M~~ Żaden M — P

S. M — S. M

~~S. P.~~ — S. P.

wedle tego trybu Ferio ~~zmaz~~ zgromadzenie

~~rozumowanie także~~ odbywa się w ten sposób:

Żadne P nie jest ~~M~~ objęte w M. E

niektóre S są objęte w P. I.

~~zatem niektóre S.~~

żadne M nie jest objęte w P — E (Fe)

niektóre S są objęte w M. I (ri)

zatem niektóre S ~~są~~ nie są objęte w P. O (o)

To jest że niektóre S które ~~nie~~ są ~~P~~ M nie są P.

Rozumowanie nasze wedle trybu

Ferio jest następujące —

Gdy całe M wykluczamy z całkiem P

wtedy również będzie z całości P wykluczona

ta część S (te niektóre S) ~~które~~ które są objęte w całości M.

NB 1.

2

A) W niniejszym §-fie mówimy ciągle że jedno pojęcie objęte jest w drugiem np. wszystkie M są objęte w P., a sposobem przeciwnym mówimy że jedno pojęcie jest wyłączone z drugiego pojęcia wyrazem objęte, wyłączone odnoszą się do zakresów pojęć, a w takim razie ważny jest dictum to jest zasada quidquid de omnibus valet, valet et de singulis — Lecz ten sam ruch umiejscowania będzie się odbywał gdy będziemy mieli na względzie stosunki pojęć co do treści — w podobnych razach zamiast wyrazu np. wszystkie M są objęte w P powiemy wszystkie M mają cechę P., dalej wszystkie S mają cechę M. w tych razach ważny jest dictum, czyli zasada nota notae est nota rei ipsius — patrz przypis NB — w § …

Ta uwaga i do innych figur ma zastosowanie [margin note]

b. Rzekliśmy w § 132. że figura I jest wzorem prawidłowym ogólnym, zasadniczym wniosku kategorycznego, i dla tego też wniosek według pierwszej figury ... najczęściej używanym w życiu i umiejętności — Ta wyższość figury pierwszej okazała się nam też w tem że z czterech trybów tworzą konkluzyje które nam wszystkie cztery formy przedstawiają sądów — Trybu 1° konkluzya jest sąd formy A, trybu 2° konkluzya jest formy E, 3° I, 4° O —

C. Przykłady: Przykłady według trybu Barbara

~~Każda zaleta M zasługuje na pochwałę~~ P. A.

~~Pilność jest~~

~~Pilność~~

~~Pracowitość~~ ~~jest zaletą~~ ~~zasługuje~~ ... M.

Wszyscy ludzie M — mają niedostatki wrodzone P. A.

~~wszyscy~~ Grecy S są ludźmi M.

wszyscy ludzie M mylić się mogą P — A.

wszyscy mędrcy S są ludźmi M. — A

wszyscy mędrcy S mylić się mogą P. A. ~~Ktory należy zarówno do~~ sądów ~~...~~

albo według § 130. wprowadzając sąd jednostkowy, indywidualny

Każdy wszyscy ludzie M mylić się mogą P.

Arystoteles S był człowiekiem M

Arystoteles S mógł się mylić

294

albo gdy podmiotem jest Pióro

to wszystkie pióra mylić się mogą P. A.

Pióro S jest człowiekiem M – A

Pióro S mylić się może P. A. gdzie Arystoteles Pióro

w tym przykładzie sąd mniejszy „Pióro jest człowiekiem" jest sądem

jest sądem pojedynczym, indywidualnym (jud. singulare

individuale) bo w sądach do podmiotu jednego pojedyncze

wszystkie atoli z § 62 że sądy odnośnie nie stanowią żadnej

osobnego rodzaju sądu co do ilości ale co do istoty są zrównane

sądami powszechnemi wiec gdy są twierdzące są

sądami formy A, jak w naszym przykładzie – gdy są przeczące

są sądami formy E np. Pióro nie jest uczonym –

wszelki czyn dokonany z poświęcenia dla drugich M jest szlachetny P. A.

Ten czyn Jana S, jest dokonany z poświęcenia

dla drugich M.

Ten czyn Jana S jest szlachetny P. A.

W tym przykładzie ten czyn Jana jest który podmiotem pojedynczym.

2° Przykłady według Celarent.

Nie ma człowieka M bez słabostek P. E

Każdy wielki człowiek S człowiek

Każda postać historyczna S jest człowiekiem M A

Nie ma postaci historycznej S bez słabostek P. E.

Żadna skała M nie jest jestestwem organicznem P. E.

wszelkie marmury S są skałami M. – A.

żadne marmury S nie są jestestwami organicznemi P. E.

3 Przykłady według Darii

wszystko co nas udoskonala moralnie M jest dla nas korzystne P. (A.)

niektóre cierpienia S nas udoskonalają moralnie M. I.

niektóre cierpienia S są dla nas korzystne P. I.

wszystko

Każdy artysta prawdziwy M — jest twórczym geniuszem P. A.
~~Wielu~~ niektórzy malarze S są prawdziwymi artystami M — I.
niektórzy malarze S — są twórczymi geniuszami P.

4 Przykłady według Ferio.

Żaden [illegible] M. — nie zabezpieczy sobie bytu P. — E
niektórzy ludzie młodzi S są [illegible] M. — I.
niektórzy ludzie młodzi S nie zabezpieczą sobie bytu O

Żadna trucizna M nie może być pokarmem P. — E
niektóre grzyby S są truciznami M. — I.
niektóre grzyby S nie mogą być pokarmem P. O.

Fig II^ga

§136

6 Zwięzłość prawidła

Jej zasada i prawidła ~~jest~~
Porównujemy tu tok, tylko figury ... z tym [illegible]
§114 okazał iż wzór figury drugiej według [illegible]
jest następujący

P. M
S. M
———
S. P.

w obu przesłankach takiego widzimy że [illegible] orzeczeniem jest pojęcie średnie M. Zatem porównanie tak pojęcie większe P, jak pojęcie mniejsze S [illegible] do tego samego pojęcia średniego M. —

Obaczmy jakiego zadania jest to orzeczenie obu wyrazów (P i S) [illegible] do M. Naprzód przypuśćmy że to odniesienie jest przyjmowaniem, to jest iż jak w sądzie większym przyjmujemy orzeczenie M pojęciem P, tak w sądzie mniejszym przyjmujemy pojęcie S orzeczeniem M. słowem przypuśćmy że oba te sądy są twierdzące — a zatem że sąd większy orzeka że P jest M ze P mieści się w zakresie M. a sąd mniejszy orzeka że S jest M. że S mieści się także w zakresie M. Cretti

#

Takie dwa sądy wprawdzie często obok siebie stanąć mogą, ale dwa takie sądy nigdy nie mogą być podstawą wniosku figury II z nich nie podobna wyprowadzić konkluzyi.

Jakoż z tego że S mieści się w M. że S mieści także w M, nie wypływa nigdy z pewnością stosunek S do P, bo mimo to że zakresy pojęcia S i pojęcia P mogą być oba objęte w zakresie od nich większym M., stosunek wzajemny tych zakresów S i P może być wielce rozmaity – a zatem nic o nim z pewnością orzec nie możemy o stosunku S do P.

Z tego rozumowania widać że według figury II wniosku stać się nie możemy gdy oba sądy zasadnicze są zarem twierdzące – [Gdy atoli według prawidła II (ex mere negativis nihil sequitur) §118

Jakoż gdy jedno z dwoch pojęć skrajnych np. P wyłączone jest z zakresu pojęcia M, tem samem to P będzie wyłączone z drugiego pojęcia skrajnego, to jest z zakresu pojęcia S – bo to S zawarte jest w M – Podobnie jeśli S wyłączone jest z pojęcia M musi być także wyłączone z pojęcia P zawartego w M. – Takie rozumowanie opiera się na zasadzie iż to co wyłączone jest z całości, wyłączonem także być musi z części zawartej w tej całości. Zasada ta zowie się dictum de diverso.

będącego za zasadą ogólną stosującą się do wszystkich figur zarazem odnoszącą się także do figury II – oba sądy zasadnicze nie mogą być zarem przeczące – a zaś owszem co się wykłada że we wniosku figury II oba sądy nie mogą być zarem twierdzące – zatem Z tego wypływa że we wniosku według figury II jedna z przesłanek musi być zarem twierdzącą a druga zaś przecząca musi być sądem przeczącym –

Z tego to też prawdzie przekonywamy się mocą którego rozpatrywać się w tej figurze – Bo gdy jeden z dwoch sądów orzeka że jedno z dwoch pojęć skrajnych (czyli to P, czyli S) ~~tyczy się z poj zakresu średniego~~ ~~pojęcia M, a drugie z tych pojęć skrajnych wyłączone jest z zakresu (czyli P czyli S) z wyłączone jest z tego pojęcia pojęcia średniego M. już z tego poznać możemy stosunek wzajemny S do M.~~

Tak przeto utwierdza się w nas ~~prawidło~~

1e Prawidło figury II ~~że~~ Jeden ze sądów zasadniczych musi być sądem przeczącym.

To prawidło przywiodło z samego widoku jakości sądów, odmiennej figury, że bez badania ilości, wykazało nam prawidło co do ich ilości.

Jakoż z pierwszego prawidła pierwszego figury II wypływa, że każda z dwóch premis może być sądem twierdzącym lub przeczącym. Z tego już widzimy że umówienie może być dwojakie

1° sąd wszystkich P. M może być sądem twierdzącym, a wtedy sąd mniejszy S. M stosownie do tego prawidła musi być sądem przeczącym.

2° sąd większy P. M może być sądem przeczącym, w takim razie sąd mniejszy S. M stosownie do tego prawidła musi być sądem twierdzącym.

Co do 1° przypadku, znaczenie figury A jest następujące

P jest M. czyli P mieści się w M.
S nie jest M – czyli S nie mieści się w M.

Konkluzya w takim przypadku będzie S nie jest P – czyli S nie mieści się w P. Jakoż gdy S nie mieści się w M więc też nie może się mieścić w P. Które to P mieści się w M –

Jednakże taka konkluzya wtedy jedynie może być pewna, gdy wszystkie bez wyjątku P mieszczą się w M. – a zatem wtedy jedynie gdy sąd większy P. M będzie sądem powszechnie twierdzącym, t.j. sądem formy A.

Sąd zaś mniejszy S. M który w tym przypadku musi być przeczącym może być tylko powszechnie przeczącym, więc formy E w takim ~~razie~~

W takim razie gdy S całkowicie (bowiem) wyłączony ~~wyłączone~~ od M wtedy też w konkluzyi S będzie całkowicie wyłączone z zakresu P, to jest zdanie S nie będzie P. –

2. albo też sąd mniejszy S. M. może być sądem szczegółowo przeczącym – zatem formy O. – w takim razie S będzie częściowo wyłączone ~~od M~~ z zakresu M. będzie też w konkluzyi częściowo wyłączone z zakresu P.

298

2 Co do drugiego przypadku, gdy sąd szczegółowy S. M jest sądem przeczącym, w którym sąd mniejszy S. M. stosowane do pierwszego prawidła musi być twierdzący, przeto w tym przypadku znaczenie wniosku wedle II figury jest następujące

P nie jest M, czyli P nie mieści w sobie M.

S jest M — czyli S mieści w sobie M.

Z takich sądów wynika również ta konkluzya przecząca, S nie jest P — Jakoż gdy S jest M, a gdy to M wyłączone jest z zakresu P, wynika stąd że i S (razem z tem M) jest wyłączone z zakresu P. —

Aby zaś taka konkluzya była pewną, potrzeba aby w sądzie wielkim wszystkie P bez wyjątku były wyłączone z zakresu M. — to jest sąd wielki musi mieć znaczenie że żadne P nie jest M. a tem samem sąd wielki przeczący musi być powszechnym, i być formy E.

Sąd mniejszy S. M który w tym przypadku jest twierdzącym może być

1° albo powszechnie twierdzącym to jest formy A — jakoż w takim razie gdy całe S jest M. więc też całe S wyłączone będzie z zakresu P.

2° Sąd mniejszy może też być szczegółowo twierdzącym to jest formy I. — w takim razie albowiem gdy część S jest M, więc też tylko część tego pojęcia (która jest M) będzie wyłączone z zakresu P.

Z tego pierwszego rozumowania wynikają zasady co do ilości sądów wedle fig. II.: Prawidło figury II że sąd wielki ma być sądem powszechnym, więc albo formy A albo formy E.

Dwa te prawidła figury II wyrażają się tą regułą: una negans esto, nec major sit specialis

Ⓩ Stosując się w tym względzie do formy sądu wielkiego

[Z przyczyny rozumowania wydanego w sąd ~~wielkiego mniejszy~~ wszystkie ~~mniejszy może być albo formy~~ w sobie sąd mniejszy może być figury II albo ~~wzajemności~~ albo formy E, albo O albo A albo I. — Ⓩ

Uważmy atoli że we wszystkich wyjątkowych ~~[illegible]~~ przypadkach we figurze II co do jakości ~~zgadzanie się będzie~~ jest sądem przeczącym — a co do ilości jest takim wyjątkiem ~~[illegible]~~ sądem, takim jest sąd mniejszy ~~[illegible]~~ bo ~~podmiot [illegible]~~ jest ~~[illegible]~~ sądu mniejszego —

To 3cie wykazuje że we wniosku stosownie do II giej figury obie premissy nie mogą być razem sądami twierdzącymi — Bo gdy oba pojęcia skrajne tak P jak S mieszczą się w zakresie ~~[illegible]~~ pojęcia M jako wielkiego od nich, wzięte o stosunku wzajemnym S i P nic nie wiemy, bo albo ~~oba~~ one oba mieścić się mogą w zakresie M, jednak ich stosunek wzajemny zakresów S i P może być wielce rozmaitym; ~~jako mimo tego~~ one ~~może~~ zachodzić ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ w wielkim ~~zakresie M, [illegible]~~ pierwszy przypadek gdy pojęcia S i P mogą być naprzód rozróżniane ... albo może zachodzić przypadek 2gi gdy ~~[illegible]~~ zakres S ~~może~~ jako mniejszy ~~[illegible]~~ zakres P. Kolej ~~[illegible]~~ pełny zakres ~~[illegible]~~ mieścić się w zakresie P, a ten zakres P mieścić się w zakresie M jeszcze większym od niego — ~~albo~~ zarówno ~~w zakresie~~ może być przypadek trzeci odwrotny owemu w którym zakres S jako węższy ~~zakres~~ przypadek trzeci odwrotny owemu w ~~tym~~ gdy zakres P mieści się w zakresie S jako we większym, a ten mieści w zakresie M jako jeszcze większym od niego —

Tad może zachodzić ten stosunek że pojęcia S i P będą równoznaczne, że więc będą tego samego zakresu, a ten będzie objęty w zakresie M. — 2gie ~~zakres P~~ może być iż zakres S objęty jest w P, a P z kolei objęty w zakresie M — 3 albo odwrotnie iż zakres P może być objęty w zakresie S a ten w zakresie M — 4. albo też być może że zakresy S i P nawzajem się krzyżują a oba objęte są zakresem M. — 5 Być też nakoniec może iż zakres S i P nawzajem się ~~[illegible]~~ wyłączają, gdy zarazem objęte są w zakresie M jako wspólnym ich wyższym pojęciu. W takim razie pojęcie S i P i M mają się do siebie jak spółrzędne ~~[illegible]~~ coordinatae, jako gatunki jednego i tego samego ogólnego rodzaju — ~~[illegible]~~ a każdo niezadność się uważać do mieszczenia tego rozmaitości M.

NB.

300

Uważamy iż ~~w stosunku~~ w razie gdy każde z tych przesłanek S i P odnosi się do innej części pojęcia M — zachodzić będzie quaternio terminorum, bo będzie dwojakie M.

P jest M

S jest M

w każdym z tych dwóch sądów M inaczej — np. Ptaki są kręgowcami M. Ryby są kręgowcami M. konkluzyi nie będzie żadnej — przeszkodzi samo quaternio terminorum —

dalszy ciąg przypisu —

§ 137

Tryby figury II

~~Tryby odpowiedni figury II~~

w ogólności

Dwa prawidła podane w § 136 a odnoszące się do szczególnej figury II wykażą tryby których użyć możemy według wzoru tej figury.

Z § 131 wiemy iż na mocy prawideł ogólnych kategorycznego wniosku zostało naznaczonych następujących w ogólności trybów możliwych do wyprowadzenia konkluzyi — oznaczamy jakie poniżej liczbami przed każdem

1. $\frac{A}{A}$, 2 $\frac{A}{E}$, 3 $\frac{A}{J}$ 4 $\frac{A}{O}$

5 $\frac{E}{A}$, 6 $\frac{E}{J}$, 7 $\frac{J}{A}$ 8 $\frac{O}{A}$.

Uważmy które z tych ośmiu trybów nie stosują się do szczególnej figury II a które się nadają —

Na mocy ~~wedle~~ prawidła I figury II zadającego aby ~~ob~~ jedno ze zdań było przeczącym, wyłączamy tryby: 1 I A i 3 A A w których oba zdania są twierdzące – Stosownie ~~[illegible]~~

Zaś do prawidła II tej figury wedle którego zdanie większe ma być zdaniem powszechnym, wyłączamy tryby I 7 I A i tryb 8 O A I. Tryb 7 I A sprzeciwia się obydwom prawidłom tej figury drugiej –

Zostają więc ~~tryby~~ cztery tryby przydatne do ztworzenia wniosków wedle IIgiej figury – Temi są: +

~~Tryb A, A, AE, E~~
~~E, O, I, I~~

~~Jakkolwiek dwa pierwsze z tych trybów mają zdania wielkie powszechne twierdzące, [illegible] obydwa zaś mają zdania mniejsze przeczące, pierwszy E a drugi O [illegible]. Dwa [illegible] w dwóch drugich zdania wielkie są powszechnie przeczące a zdania mniejsze twierdzące w pierwszym zdaniem mniejszym jest A, w drugim I.~~

+ Tryb E, A, E, A
A, E, I, O

w wszystkich trybach mają zdanie wielkie powszechne, w którym zdanie wielkie jest przeczącym (co do ilości zdań wchodzących do tych trybów nic więcej co do zdań formy A przypomnieć nie mamy nad § 71.)

§ 138.

~~Tryby odpowiednie~~ Cztery tryby figury II w szczególności.

§ 137 wyjątek

Rozważamy już poprzednio że ~~w których~~ we wszystkich trybach będzie co do jakości zdaniem przeczącym – co do ilości i że konkluzya będzie ~~jest~~ tej samej jakości której jest zdanie mniejsze –

Rozbierzmy ~~[illegible]~~ cztery pojedyncze tryby w szczególności

302.

1. Tryb E – gdy wszystkie co do jakości muszą być a będzie przeczącym sądem, A wszystkich trybach tej figury, a gdy tenże wnioski co do ilości jest tej ilości której z 1 jest sąd mniejszy zatem odgadujemy iż wnioski w tym trybie będzie sądem formy E.

Cały tryb jest więc E A E. wyraz scholastyczny oznaczający ten tryb jest

<u>Cesare.</u>

Wedle tego trybu Cesare wzór figury drugiej P. M ma znaczenie

S. M.

S. P

następujące – żadne P nie są M. (Ces)

wszystkie S są M (ar)

żadne S nie jest P (e)

Tym trybem uważamy że gdy P całkowicie wytaczone jest z zakresu M, tem samem S które całkowicie objęte jest w zakresie M jest także całkowicie wytaczone z zakresu P.

2 Tryb A. Z tego coś my niedawno widzieliśmy że wnioski E tego trybu będzie sądem formy E. cały tryb wiedle tego jest więc A. E. E. wyraz scholastyczny odpowiedni mu jest Camestres

wzór figury II P. M, wedle trybu

S. M

S. P

Camestres ma znaczenie następujące

wszystkie P są M (Cam)

żadne S nie jest M (es)

żadne S nie jest P. (tres) (tres)

Ruch więc rozumowania wedle tego trybu jest: gdy wszystkie P są objęte w M gdy zaś wszystkie S wytaczone są z pojęcia M więc też wszystkie S wytaczone są z pojęcia P.

O scholastycznych ~~nazwach~~ ~~nowe~~ których odpowiedni układ wyrażony ma nowe znaczenie jak to poniżej okaże gdy mówić będziemy o przedstawieniu

3 Tryb E – odpowiadający więc I sądom formy wynikł tego trybu jest O. bo ilość [illegible] jest szczegółowa więc ilość wniosku jest także szczegółowa. Cały tryb jest E I O. wyraz scholastyczny jemu odpowiedni **Festino**.

wzór figury II P. M
S. M
S. P

wedle tego, trybu Festino możemy rozumować tym sposobem:

żadne P nie jest M. (Fes)
niektóre S są M. (ti)
niektóre S nie są P. (no)

Wnioskowanie nasze następującego powodu: tubo P jest całkowicie wyłączony ze z pojęcia M, gdy zaś pewna część pojęcia S mieści się w zakresie M, więc tedy tylko ta pewna część S wyłączona jest z zakresu P –

4 Tryb. A, O wynikł z powodów nam wiadomych będzie sądem formy O. – cały tryb jest więc A O O wyraz scholastyczny jest Baroco

wzór figury II P. M
S. M
S. P

wedle trybu Baroco figura II ma brzmienie następujące

wszystkie P są M. (Ba)
niektóre S nie są M (roc)
niektóre S nie są P. (o)

Wnioskujemy więc następującym sposobem: ponieważ wszystkie P zamknięte są w zakresie pojęcia M. gdy zaś pewna część pojęcia S nie jest objęta w zakresie M – zatem też i części tego S nie będzie objęta w P. to jest ta szczegółowa część pojęcia S która właśnie nie jest M.

Uważamy jeszcze że takie samo znaczenie ma głoska P. więc ją również także widzimy na przestrzeni ~~zgłoski~~ że samogłoski poprzedzającą – (O redukcji wniosków ob. niżej § ~~1404~~ 149)

Przypis – Widzimy że powyżej przytaczając przy sądach wyrazy oznaczające tryby dzielimy te wyrazy sposobem niewłaściwym Ces-ar-e, cam-es-tres, Ba-roc-o – to dzieje się słusznie bo głoski s, m, c wpływają na samogłoskę poprzedzającą oznaczającą formy sądu, i wskazują co się ma stać z tym sądem w razie redukcji wniosku to jest w razie sprowadzenia wniosków figury II, III i IV. do wzoru figury pierwszej – tak np. w Ces-ar-e s wskazuje że sąd formy E ma być odwrócony wprost conversio simplex. i td. – Tak samo nie dzieje się i z wyrazami biorąc wyrazy oznaczające tryby figury i trzeciej

przypis

Przykłady—

1 Przykłady wedle Cesare—

Żaden kłamca nie zasługuje na wiarę

Każdy atoli uczciwy zasługuje na wiarę

Żaden atoli uczciwy nie jest kłamcą.

Żaden mąż waleczny nie ucieka z pola bitwy

Piotr uciekł z pola bitwy

Piotr nie jest mężem walecznym.

przypis.

2 Przykłady wedle Camestres

~~Oszust nie może być głupim~~

~~Profes jest głupim~~

~~więc Piotr nie jest głupim~~

(~~każdy~~) oszust (każdy) musi być ~~doświadczonym~~ sprytnym

~~Piotr nie jest doświadczonym~~ sprytnym

Piotr nie jest więc oszustem

Atoli każdy zacny jest ~~religijnym~~ pobożnym

Piotr nie ~~nie~~ jest pobożnym

Piotr nie jest ~~zacnym~~ atoliż zacnym

3 Przykłady wedle Festino.

Nigdy Źli ludzie nie mają spokojnego sumienia

Niektórzy ludzie mają spokojne sumienie

Niektórzy ludzie nie są źli—

~~artysta~~ ~~Sztuka prawdziwa nie jest~~ nieograniczający się tylko samą mechaniczną ~~wprawą~~ wprawą ~~wprawą~~ wprawą

~~Niektórzy muzycy ograniczający się samą tylko mechaniczną~~

~~Niektórzy muzycy nie są artystami~~

~~Poezja prawdziwa nie zasadza się na samym zewnętrznym uroku—~~

~~Niektórzy tak zwani~~

Ludzie prawdziwie zasłużeni nie są zarozumiałymi

Niektórzy ludzie są zarozumiałymi

Niektórzy ludzie nie są prawdziwie zasłużeni

~~4 Przykłady wedle Baroco~~

~~Pilny~~

4 Przykłady wedle Baroco

Pilny i wytrwały człowiek czyni postępy –

niektórzy młodzi nie czynią postępów

niektórzy młodzi nie są pilnymi ani wytrwałemi

Kwadrat jest ~~r~~ sąjest czworobokiem ~~prostokątnym~~ mającym boki równe, a kąty proste

niektóre czworoboki nie mają boków ~~prostych~~ równych ani kątów prostych,

niektóre czworoboki nie są kwadratami

Fig. III

§139

Jej istota i prawidła

Z istoty tej figury wynikają nam prawidła według których mamy stosownie do jej wzoru wnioskować

należy

wzór tej figury jest następujący

(§114)

M. i P.

M. i S.

S. i P. czyli w sądach zasadniczych w obóch ~~wobec~~ przesłankach tego wzoru

podmiotem jest pojęcie średnie M.,

to jest to średnie pojęcie M odnosi się i do P. i do S. zatem do obudwóch będących w obydwu przesłankach orzeczeniem a pojęć skrajnych mających wchodzić do ~~konkluzyi~~ wniosku – [W obudwóch przesłankach 9

Gdy zaś i w tym wzorze jak w każdym wniosku ~~chodzi o to~~ zależy na tem aby orzeczye wzajemny stosunek pojęć S. i P., a tem samem zachodzi ~~jest~~ konieczność aby S. i P. stanęły a stosunkiem do siebie w pewnym rozmiarze, ~~a tem samem~~

a ~~tak~~ ~~a tem rozmiarze~~

9 ~~Ale jako podmiot musi być w orzeczeniu takowym jak. w S. odnosi P. i~~ orzeczenia P. i S. są ~~jednak~~ wszystkie ~~jest~~ szerszego zakresu niż podmiot M., który jest ~~jakby~~ ~~jakby~~ częścią tych orzeczeń –

Stąd przykład wnioskowania wedle tej figury zowią ~~dictum de exemplo albo~~ dictum de parte – albo dictum de exemplo bo sądy ~~przytaczają~~ orzekają jakoby na przykład cząstek przytaczają do P. to S.

306

a zatem potrzeba aby sąd mniejszy M. S

tczył się ze sądem większym M. P

a tem o gwałtem mażę (jak zawsze)

pojęcie średnie M. — Z tego

z tego wiemy że S nie ma być odciąte

od M, to jest że w sądzie mniejszym

M i S nie powinny się wyłączać

z tego wiemy że sąd mniejszy

nie powinien być przeczą-

cym ale twierdzącym —

Tak otrzymaliśmy:

I^{e} prawidło wniosku wedle III

figury: sąd mniejszy ma być

sądem twierdzącym — może zaś

być albo sądem formy A albo

formy I.

Podobnie się rzecz ma w tych razach w których sąd mniejszy będzie formy I, sąd większy musi być koniecznie sądem formy A albo E. gdyż jak wiemy dwa sądy szczegółowe nie dostarczają wniosku [ex mere particularibus etc.]

[Sąd większy M. P nie ulega zatem ograniczeniu, może więc mieć wszelkie formy, zatem może być formy A, E, I, O. (Znaczenie tych wszelkich form sądów § 71.)]

NB. To co tu przekreślone a obwiedzione czerwonym ma być pisane

[Z osoby tej figury III wynika drugie prawidło jej właściwe — Jako że wedle prawidła I^{go} sąd mniejszy M. S ma być w każdym razie twierdzący albo A albo I.

Wzór figury trzeciej jest:

M . P

M . S

S . P

Ta uwaga mieć miejsce we przypadku A, jeżeli obie premissy są twierdzące w tedy znaczenie tego wzoru jest następujące —

M mieści się w P

M mieści się w S.

Z tych dwóch sądów okazuje się iż tak zakres pojęcia P, jak i zakres pojęcia S orzeczenia są zawierają w sobie zakres M, to jest zamykają w sobie pojęcie M, więc to M jest częścią pojęcia P i częścią pojęcia S, więc to M jest obu dwom wspólne, obasady odnoszą się do M, które jest częścią wspólną pojęcia P i pojęcia S

A szczegółowo twierdzącym (I) od wynikł przyjmuje że niektóre S są P.

To już wprzepisane przez Twardowskiego Arch 280/e

a gdy tenmowa jest jedynie o części ujęgotowej więc wynikł jest O) ~~zaś~~ sądem szczegółowym ale także przeczącym (O) ~~ale nie szczegółowo twierdzącym (I)~~

I Oba przyjmie prawidła figury III wyrażają się ~~w sądzie~~ negata, si L minor affirmans, conclusio particularis

z tego widzimy że i sąd ~~...~~ będący wynikiem ~~konkluzją~~ musi być także sądem szczegółowym — ale twierdzącym zatem I.

B. Zupełnie podobnie mają się ~~...~~ rzeczy gdy ~~sąd wielki~~ będzie sądem ~~przeczącym (bo według prawa)~~, jeden z tych dwóch sądów jest przeczącym zaś przeczącym może być tylko sąd wielki M. S stosownie M. P, bo sąd mniejszy według figury III do prawidła I ~~musi być~~ zawsze być musi twierdzącym. W takim razie także ~~oba sądy~~ wzór figury trzeciej ma znaczenie następujące

M nie mieści się w P.

M mieści się w S.

Stosunek zachodzący między temi sądami jest ten iż M będąc szczegółowo częścią S, nie stanowi części zakresu P, bo M według sądu wielkiego jest wyłączone z zakresu P.

Oba te sądy odnoszą się do M., i także ze ~~nie~~ nie mają części wspólnej obudwom — Z tego wynika że w tym przypadku wynikł będzie sądem przeczącym a szczegółowym O; ~~wyprowadza~~ przeto z tego co się okaże wypływa:

II Drugie prawidło wnioskowe osobliwie III figury: wynikła w każdym razie musi być sądem szczegółowym. Zatem albo formy I albo O.

~~§ 140.~~

~~Przybądź odpowiedni figurze III~~

Powiedziano w S. że wzór tej figury U M. mieści się w P, i M mieści się w S, że M mieści się w S, ~~...~~ mniej może być ~~wyłączne~~ ~~tak~~ do tak nazwanego ~~...~~ ten sam sąd mniejszy ~~tak~~ zatem gdy sąd wielki jest przeczący—

Przypis

w § niniejszym składa znaczenie wzoru figury III. przy sądach twierdzących, tak powszechnych jak szczegółowych mówiliśmy zaś, że będąc podmiotem mieści się w P, będąc orzeczeniem jako M będąc podmiotem mieści się w orzeczeniu S. — Że nasze wyrażenie że się mieści ma swoje uzasadnienie w § 71. tam wykazaliśmy jako w sądach twierdzących tak powszechnych (A) jak szczegółowych (I) zakres orzeczenia tylko pewną szczegółową częścią wchodzi do sądu, to jest tą częścią która odpowiada zakresowi podmiotu, bo w każdym razie zakres orzeczenia jest większy od zakresu podmiotu, więc zakres podmiotu mieści się w całkiem orzeczenia — Z tej przyczyny możemy jeszcze inaczej określić że konkluzya we wnioskach według figury III zawsze sądem szczegółowym.

Jakkolwiek wzór jest M mieści się w P, wiemy M jest częścią P. a że nie znamy jakoby M było równe P, ale znamy że M jest częścią P., to jest że części P jest = M., zatem

wzór jest taki M. P

M. S

S. P.

Sąd mniejszy w każdym razie jest twierdzącym który może być albo A, albo I, w obu razach sąd mniejszy M. S nie znaczy że M = S. bo znaczy owszem że M mieści się w S, że M jest jedną szczegółową częścią zakresu S, że zakres S jest większy od zakresu M, zatem że jedna część S = M., to jest że w sądzie większym że niektóre S = M. — Zatem na miejscu M w sądzie większym możemy podstawić jego wartość to jest niektóre S, a wtedy sąd większy M. P. zamieni się na sąd niektóre S są P., (XX). Mając ten stosunek S do P będzie już sam przez się konkluzya a konkluzya sąd wyrażający szczegółowy (I) twierdzący! Po samo użyć możemy gdy sąd większy będzie przeczącym np. to jest gdy będzie sądem M nie jest P. — podstawiwszy w tym sądzie na miejsce M jego wartość to jest niektóre S, otrzymamy sąd niektóre S nie są P. który będzie to konkluzya która także jest szczegółowo przeczącym sądem (O) Tak więc w każdym razie konkluzya będzie sądem szczegółowym (I albo O)

§ 140

Tryby odpowiednie figurze III, w ogólności.

Gdy wskutek prawideł ogólnych to jest odnoszących się do wszystkich kategorycznych zostało nam ośmiu trybów następujących:

1. $\frac{A}{A}$, 2 $\frac{A}{E}$, 3 $\frac{A}{I}$, 4 $\frac{A}{O}$

5 $\frac{E}{A}$, 6 $\frac{E}{I}$, 7 $\frac{I}{A}$, 8 $\frac{O}{A}$.

Obaczmy które z tych trybów nadają się do złożenia wniosków podług fig III —

Zgadnąć możemy że takich trybów będzie nierównie więcej trzeba od trybów które były w trzecie figury I i ~~III~~ II, ~~bo gdy~~ Jak wiemy z § 139 że sąd większy nie ulega żadnemu ograniczeniu i może być każdej z czterech form A, E, I, O. ~~sąd~~ sąd ~~większy~~ ~~ciąga~~ forma zaś sądu mniejszego o tyle jest ograniczona że w każdym razie ma być ~~twierdząca~~ (nakazem A albo I) przecząca więc nigdy zaś ~~sąd większy~~ ani E, ani O. — Z tego wynika że z pomiędzy ośmiu ~~form~~ trybów jeszcze dwa tryby ubywają bo ~~forma~~ tryb 2. $\frac{A}{E}$ i tryb 4 $\frac{A}{O}$ ~~A tryb~~ ~~$\frac{A}{E}$~~ ~~bo oba mają~~ bo w obu sąd mniejszy jest przeczący, zostaje więc sześć trybów przydatnych do figury III których według wzoru figury

A A E E I O
A' I' A' I. A' A.

§ 141

Sześć trybów figury III

~~Tryby odpowiednie figurze III~~
~~w szczególności~~

Rozbierzmy obecnie te sześć trybów w szczególności, ~~a będziemy je~~ a zachowując kolej ~~jakiej~~ w jakiej zwykle ~~po~~ przytaczane są w logikach. Przypominamy atoli że ~~każdy~~ wynik we wszystkich tych trybach musi być szczegółowy.

1. Tryb A/A. Konkluzya będzie szczegółowa twierdząca, więc formy I. — cały tryb będzie przeto A, A, I. wyraz stosujący się do tego trybu jest Darapti

Wzór tego trybu Darapti według figury III

M. P
M S
———
S. P.

Ma takie znaczenie: (czyli wszystkie M są P) (Da)
wszystkie M mieszczą się w P ~~(...)~~ (rap)
(wszystkie M są S)
wszystkich mieszczą się w S ~~(...)~~ (ti)
(wszystkie S są P)
niektóre S mieszczą się w P

~~Tutaj~~ Mówiąc że podmiot mieści się w orzeczeniu mniemam że podmiot jest orzeczeniem. To rozumie się może ~~[illegible]~~ równoległym wzorem —

Powód rozumowania według tego jest ten: Gdy zakres M jest ~~spólny~~ częścią ~~zakresów P i S~~ tak zakresu P jak zakresu S, więc oba te zakresy P i S mają pewną część spólną, to jest jedną, tę część która jest M — Lecz gdy oba sądy zasadnicze mówią ~~jedynie~~ tylko o jednej części zakresów P i S, ~~nic nie stanowiąc~~ więc ~~przeto~~ tylko o niektórych P i tylko o niektórych S, nic wcale nie orzekając o innych częściach zakresów P i S zatem też konkluzya orzeka tylko że niektóre S są P.

2 Tryb E. Konkluzya będzie wedle
A.
prawidła figury III radem szczegó-
łowym, mniej zaś być powinna wedle
Vgo prawidła ogólnego (§ 130 uwaga
szczególna i b d) — będzie więc z formy O.
zatym tryb ma być E. A. O. wyraz oznaczający
ten tryb jest Felapton —
wzór figury III M. P
M. S
―――――
S P.
na wedle tego trybu następujące
znaczenie.
Żadne M nie mieści się w P. (Fe
wszystkie M mieszczą się w S. (la
Niektóre S nie ~~mieści~~ mieszczą się w P. (pton
~~wnio~~ wnioskujemy tym sposobem,
pewna część zakresu S jest M., ale
gdy wszystkie M wykluczone są z P.
~~zatem~~ zarazem wykluczona jest ~~także~~ z P ta
część S która jest M., czyli że niektóre
S których M nie mieszczą się w P.
(z powyższych powodów)
3. ~~T~~ Tryb I konkluzya jest P.
A.
~~A~~ odpowiada trybowi I. A. I. odpowiada
wyraz Disamis.
wzór M. P
M. S
~~―~~ ―――――
S. P.
wedle trybu Disamis takież
wyjaśnia
~~A~~ Niektóre M mieszczą się w P (Di
wszystkie M mieszczą się w S (sam
Niektóre S mieszczą się w P (is)
Rozumowanie nasze odbywa się
tym porządkiem
Gdy wedle zasady niektóre M mieszczą
~~pomieszczonych z P~~ mieści się w P., a
wszystkie M mieszczą się w S ~~ale~~ to
jest że wszystkie M są częścią S., zatem
(że niektóre S)
i tak sama część S która jest M musi
się znajdować ~~także z P~~ mieścić w P.

312

4. Tryb $\frac{A}{J}$ konkluzya będzie J. cały tryb jest A. J. J wyraz odpowiedni jest Datisi.

wedle wzoru M. P
M. S

S. P

szyma to znaczenie
wszystkich M mieszczą się w P. (Da)
niektóre M mieszczą się w S (tis)
niektóre S mieszczą się w P. (i)

Rozumowanie ~~wnioskowanie~~ nasze jest następujące sama rzecz S w której ~~mieści się niektóre~~ M, mieszczą się niektóre M, muszą się też mieścić w P, bo wszystkie M mieszczą się w P. ~~zatem także S~~, Tylko ~~sama S której są M~~ wnioskowanie wedle tego trybu ~~Datisi~~ podobne jest do wnioskowania wedle Disamis

5 Tryb $\frac{O}{A}$ gdy konkluzya ~~jest~~ będzie formy O zatem cały tryb będzie O, A, O wyraz zastosowany do tego trybu jest

Bocardo.

wzór M. P
M. S

S. P

~~znaczenie~~ Wedle trybu Bocardo ~~wzoru~~ znaczenie takowe

~~A niektóre M nie są w P~~ nie w ~~wszystkich są~~ S.

Niektóre M nie ~~mieszczą się~~ są mieszczą się w P (~~Bo~~) (Boc)
wszystkich ~~mieszczą się~~ są mieszczą się w S (~~ar~~) (ar)
niektóre S nie ~~są~~ mieszczą się w P (~~do~~) (do)

215 ~~313~~

~~Niektóre M nie mieszczą się w P~~
~~wszystkie M mieszczą się w S~~
~~Niektóre S nie mieszczą się w P.~~

~~Tok~~ ~~[illegible]~~ Tok tego [illegible] jest ten:

Ponieważ wszystkie M przypadają ~~(w objętości)~~ ~~[illegible]~~ które
na pewnej części zakresu S, ~~a gdy~~ ~~[illegible]~~
to jest że wszystkie M w tej części zakresu S są S
z ~~tychże M nie przypadają~~ mieszczą
~~się w P, a tem samem~~ też ~~to samo~~
a gdy niektóre z tychże ~~M~~ wszystkich
M nie mieszczą się w P więc też niektóre
S (S które są M) ~~(żadnej części)~~ mieszczą się nie będą w
P, ~~a zatem~~ czyli niektóre S nie mieszczą się ~~w P.~~
zatem nie są P. —

6. Tryb E kontrarya a bezpośrednio O
I
~~wyraz za~~ zatem cały tryb jest EIO
wyrażenie jego jest Ferison

M – P
M S

S – P.

Znaczenie tego wzoru według Ferison
jest takowe:
~~Żadne M nie jest P.~~
~~Niektóre M są S~~
~~niek~~
Żadne M nie mieści się w P (Fe)
niektóre M mieszczą się w S ~~(ri)~~ (ris
Niektóre S nie mieszczą się w P. (on)

Rozumujemy tym sposobem: ~~Ponie~~
Pewna część S która mieści w sobie owe
niektóre M niemoże być P, bo P nie ~~za~~ mieści
w sobie żadnego M; — ~~P jest równy z pewnością~~
~~że S wnioskujemy z pewnością~~ ~~[illegible]~~
S ~~[illegible] nie mogą mieścić~~ [illegible]
tą pewną częścią S, to jest że niektóre S które
są M, nie są ~~także~~ P, czyli nawet niektóre S nie
są P.

314

Przykłady wniosków ~~[illegible]~~ III figury

1. Przykłady ~~według~~ do Darapti

Wszystkie ptaki M są zwierzętami znoszącemi jaja P.

Wszystkie ptaki M są kręgowcami S.

Niektóre kręgowce S są zwierzętami znoszącemi jaja P.

~~Każdy uczony jest wytrwały w pracy~~

Każdy mędrzec M jest wytrwały w pracy P.

Każdy mędrzec M jest pobożnym S

Niektórzy pobożni S są wytrwali w pracy P.

2. Przykłady ~~według~~ do Felapton

Żadna cnota M nie zasługuje na naganę P.

Każda cnota M jest nawykiem S

Niektóre nawyki S nie zasługują na naganę P.

Żaden wąż M nie ma nóg P.

Wszystkie węże M są zwierzętami S

~~Zatem~~ Niektóre zwierzęta S nie mają nóg P.

3. Przykłady ~~według~~ do Disamis

Niektóre rośliny M są trucizną P.

Wszystkie rośliny M są jestestwami organicznemi S

Niektóre jestestwa organiczne S są trucizną P.

Niektórzy Florentczycy M są geniuszami P.

Wszyscy Florentczycy M są Włochami S

Niektórzy Włosi S są geniuszami P.

4. Przykłady ~~według~~ do Datisi

Każdy (zawsze) pobożny M jest miłym u Boga P.

Niektórzy pobożni M są ubodzy S

Niektórzy ubodzy S są mili Bogu P.

Każdy Rzymianin M jest Włochem S

Niektórzy Rzymianie M są sławnymi mężami P.

Niektórzy sławni ludzie P są Włochami S.

5. Przykłady do Bocardo.

Niektórym uczonym brak zdrowego rozsądku,
wszyscy uczeni odbyli nauki
niektórym którzy odbyli nauki brak zdrowego rozsądku.

Niektóre ~~gry~~ zabawy nie są moralne
Każda zabawa jest rozrywką.
Niektóre rozrywki nie są moralne

6. Przykłady do Ferison.

Żaden zarozumialec nie jest prawdziwie ~~mądrym~~ moralnym
Niektórzy zarozumialcy ukończyli studya
Niektórzy co ukończyli studya nie są prawdziwie ~~mądremi~~ moralnemi

Żadne zwierzę ssące nie znosi jaj
Niektóre zwierzęta ssące żyją w morzu.
niektóre zwierzęta żyjące w morzu nie znoszą jaj;

Figura IV
§ 142.
Jej zasada.

Wzór figury IV. jest odwróconym wzorem figury I, jak to widzimy z § 114.

Figura I	Figura IV.
M. P.	P. M
S. M	M. S
S. P.	S. P.

Wedle figury pierwszej rozumowanie posuwa się stopniowo do zakresów mniejszych ściślej ~~rzech~~ ruch umysłu jest z ~~stopniowym~~ podporządkowaniem +

+ bo porównując pojęcia skrajne P i S, widzimy że P jest w sądzie większym I figury orzeczeniem, ~~zaten~~ S zaś w sądzie mniejszym podmiotem. Gdy zaś ~~zaś~~ zakres podmiotu jest zawsze ~~mniejszy~~ niż zakres orzeczenia, więc ~~w~~ figura I jest pochodem ~~do~~ od ~~mniejszego~~ większego pojęcia ~~bo w sądzie~~ P do ~~większego~~ mniejszego S.

316

(ad subalternatam)

We figurze czwartej odwrotnie rozumowanie ~~posuwa~~ posuwa się z tej pozycji do ~~...~~ zakresów większych, obszerniejszych, ogólniejszych – ~~porząd jest~~ do nadporządkowanych (ad subalternantem ✗ – a minori ad majus)

Tok figury I jest przeto prawidłowy naturalny (jest figura naturalis) odwrotnie tok figury IV jest wyjątkowy, sztuczny, nawiązany – Arystoteles ojciec sylogistyki bada też tylko trzy pierwsze figury a czwarta jest dodatkiem późniejszym bo wymysłem Galena (ur. z r. 131 po Chr. ob § 114) – Dziś wielu autorów logiki lekce sobie waży te czwartą ~~figurę~~ a niektórzy ją całkowicie pomijają a niektórzy uważają ją za figurę że odwróconą figury I-ej – ~~...~~ bliżej ~~dla ...~~ ~~...~~

Gdy atoli figura IV jest [illegible] mniej naturalna a raczej sztuczna (wyjątkowa) przeto też pochód myśli według niej nie może być sprawdzony do pewnej jednostajnej zasady do pewnego dictum które by mogło być nexus probandi wniosku jak to miało miejsce w trzech pierwszych figurach. Z tego powodu logika jest zniewolona w nauce o wnioskach według czwartej figury przewidywać różne przypadki które się w nich zdarzać mogą i do dla każdego przypadku osobne

W tej bowiem figurze ~~Tu bowiem~~ S będąc podmiotem sądu wyższego ~~jest pojęciem~~ ma zakres mniejszy, niżeli P, które jest orzeczeniem sądu mniejszego. A więc pochód myśli ~~tej figury~~ odbywa się od mniejszego P do większego S. –

Gdy bowiem we figurze I sąd mniejszy był S–M, zatem S było podmiotem, widzimy, że w sądzie mniejszym figury IV, który ~~jest~~ opiewa M–S, to S stało się orzeczeniem, a więc tem samem przybrało zakres większy obszerniejszy, ~~niżeli miało w sądzie mniejszym figury pierwszej~~ ~~od~~ zakresu M. – ~~Gdy~~ Powtóre zaś to M jest ~~...~~ orzeczeniem sądu większego IV figury, zatem jego zakres jest ~~...~~ większy od zakresu podmiotu P. – Postępujemy więc w tej figurze od ~~...~~ pojęcia P ~~do ...~~ za pośrednictwem ~~...~~ pojęcia M – do wyższego pojęcia S.

[Przecież właśnie dla tego że figura ta IV jest odwrotnością figury I która jest prawidłową i naturalną, figurę IV restytuuje na bliższe zbadanie bo nam przedstawia ~~rozumowanie~~ wnioskowanie odwrotne a tem samem wyświeca ~~istotę~~ pochód istotę rozumowania we wszystkich wnioskach

stanowią prawidła.

wyłożymy poniżej te prawidła ~~usprawiedliwiając je dowodami~~ ~~uzasadniając je na dowodach~~ ~~które~~ usprawiedliwiając je dowodami które również jak i same prawidła wyprowadzimy nam łatwiej z tablicy tej figury IV.

§ 143

Prawidła figury IV

I. Prawidło pierwsze

Pierwsze prawidło figury IV brzmi: Gdy sąd większy jest twierdzący, wtedy sąd mniejszy ma być powszechnym.

Okażemy że sąd mniejszy nie może być szczegółowym w razie gdy sąd większy jest twierdzący.

Jakoż w tym przypadku sąd mniejszy musiałby być albo formy I. albo formy O. W obu tych razach zaś sąd większy twierdzący musiałby być powszechnie twierdzącym a to według ogólnego prawidła III stosującego się do wszystkich w ogóle [illegible] (według prawidła ~~na wszystkich [illegible]~~ ex mere particularibus nihil sequitur (§ 123).

1. ~~[illegible]~~ Dowodzimy naprzód że sąd mniejszy nie może być formy I. — Gdy sąd większy jak się dowiedziono musi być w tym przypadku powszechnie twierdzącym, to jest formy A, i zatem z tego nam się dwanaście przyjęło sądy zasadnicze

wszystkie P są M. — (A)

niektóre M są S (I.)

318.

zatem:

wszystkie P mieszczą się w zakresie M. (A)

niektóre M mieszczą się w zakresie S. (I)

~~Ot~~ Dowiedziemy że ~~takie~~ z takich dwóch premis nie może się złożyć ~~konkluzya~~ wynik.

Aby zaś następne nasze dowodzenie uczynić zrozumiałem chcemy sobie przypomnieć naszą poprzednią naukę o sądach (ściśle mówiąc) przeczących twierdzących podaną w § 71. Tam wykazaliśmy że w sądzie przeczącym twierdzącym ~~wszystkie S są P~~ jedynie część zakresu orzeczenia P wchodzi do sądu – Bo wchodzi ta tylko część Czyli ta która ~~dana~~ się do podmiotów odnosi która odpowiada podmiotowi S. Gdy zakres orzeczenia P jest większy od zakresu podmiotu M, zakres orzeczenia P będzie w sobie mieścić także części które się do podmiotu nie odnoszą ~~tj. dowód~~ – Ta nauka o sądach powszechnych była ~~będzie~~ ~~nadto potrzebne~~ wprowadzona przez podstawę rozumowania ~~w tak~~ o prawdziwym stosowaniu zastosowana w dowodzie następnym.

Wracając do dwóch pierwszych potrzebnych sądów zasadniczych –

Widzimy że sąd mniejszy niektóre M są S, orzeka że niektóre M mieszczą się w zakresie S, ale z tego sądu nie możemy ~~wiedzieć~~ poznać czyli te same niektóre M, (o których mówi ten sąd mniejszy) są temi samemi M w których się mieszczą owe wszystkie P o których mówi sąd większy ~~twierdzący~~ opiewający że wszystkie P są M., to jest ~~widzieć~~ nie możemy odgadnąć czyli ta sama część zakresu M która się mieści w S (sąd mniejszy) jest ta sama częścią tego zakresu M w której się mieszczą wszystkie P (w tym sądzie większym P.M.)

Bo M jako orzeczenie ma ~~zawsze~~ większy zakres od P, (podmiotu) zatem ten zakres M ~~może~~ oprócz wszystkich P mieści w sobi[e] jeszcze inne pojęcia które nie są P.

§ i do tego § 71 odwołujemy się nasze rozbiory przeszło ~~tej~~ trzech figur poprzednich, przeciw

[~~Ta~~ Dalej Ta nauka ~~tuba~~ o całości naprowadzającej się przeważnie do § 71 sądów przeczących twierdzących będzie wprowadzona przez podstawę naszego rozumowania ~~o tej~~ we figurach przeciw drugiej, ~~niejako przez prawie~~ i do niej, przeważnie gdy figura IV jest najwięcej zawikłana wypadało nam tej tylko sądów przeczących twierdzących tu ~~obecnie~~ nowo ~~obserwacji~~ i dokładnie przypomnieć

§ [~~Wracamy~~ Wracając teraz do dwóch pierwszych położonych sądów zasadniczych –

~~widzimy~~ ....

[§ ✱ Ta nauka ulega jedynie rzadkim wyjątkom jak widzimy – bo tylko w rzadkich wypadkach gdy S i P są pojęciami ~~na~~ równoznacznemi przemiennemi a zatem mają te same zakresy; ✱ ~~Ale i w takim razie dwa przeczące sądy zasadnicze~~ Ale nawet w takim razie gdy sąd większy przeczący twierdzący by powstał z dwóch pojęć równoznacznych jasności by nam nie użyczało bo sąd wszystkie P są M wcale nie okazuje tego z którym ten sąd powstał

i mają zastosowanie do nich nauki § 71

Uważamy że w sądzie większym pojęcie P zajmuje miejsce podmiotu, a pojęcie średnie M miejsce orzeczenia – w sądzie zaś ~~większym~~ mniejszym pojęcie średnie ~~obecnie~~ M stanęło na miejscu podmiotu a S na miejscu orzeczenia.

Widzimy....

Być bowiem może mogło że owe niektóre M które są S (wedle sądu mniejszego) mogłyby przypaść na tę samą część zakresu M która jest P, albo też mogłyby ~~mogła~~ przypaść na tę część zakresu M która nie jest P. ~~zatem~~ Tak ten stosunek S do P jest wątpliwy a tem samem konkluzya pewna z takich sądów jest niemożliwa –

Obaczmy ona na przykładzie

wszystkie ryby (P) są zwierzętami M. (ct)
niektóre zwierzęta M. są ssakami S (Z)

Z tych dwóch sądów nie zrobi się konkluzya z powodów powyżej wskazanych.

Gdy zaś mniejszy sąd który jest tu formy I potoczymy sąd powszechnie twierdzący A – otrzymamy niewątpliwą konkluzyę –

wszystkie ryby (P) są zwierzętami M (ct)
wszystkie zwierzęta (M) są stworzeniami mającemi dowolny ruch S (ct)

Będzie konkluzya:
niektóre stworzenia mające ruch dowolny S są rybami P.

2. Następnie ~~dowodzimy~~ okażemy że z sądami przy nie mogłyby sądom szczegółowo przeczącym to jest z sądem formy O. Do takim razie otrzymalibyśmy ~~Otrzymamy~~ dwa sądy następujące

wszystkie P są M (ct)
niektóre M nie są S (O).

~~I w tym przypadku nie moglibyśmy odgadnąć stosunku wzajemnego pojęcia S i P.~~

~~Jako że~~ albo czyli:

Bo wszystkie P mieszczą się w M (ct)
niektóre M nie mieszczą się w S (O) ‡

I w tym przypadku nie moglibyśmy odgadnąć stosunku wzajemnego pojęć S i P.

‡ czyli część zakresu M pewna ~~wykluczona~~ wyłączona jest z pojęcia S.

320

Zalecz

Tutaj podobnie jak powyżej pod 1 mając na pamięci istotę sądów powszechnie twierdzących wedle § 71. — Ów zrozumiemy powód wątpliwości która się nadarza z dwóch powyższych premiss.

1. Te wszystkie P mieszczące się w M mogą przypaść w tej części zakresu M która wyłączona jest z pojęcia S (wedle sądu mniejszego)

2. albo też te wszystkie P mieszczące się w M mogłyby przypaść na tę część zakresu M w której mieści się S. — a w takim razie mogłyby znów zachodzić dwa przypadki

a. albo te wszystkie P mogłyby przypaść całkowicie na tę część M w której mieści się S.

b. albo te P mogłyby przypadać nawzajem częściowo na tę część M w której mieści się S. a inna częścią te P mogłyby przypaść w zakres M ale wyprawdzić pozostającą część zakresu M w której są S. —

Tak widzimy że z dwóch powyżej podanych sądów nie możemy wyprowadzić stosunku zgodnego S. i P. a tem samem nie złożymy sąd wyżej jest formy O.

Obaczmy rzecz na przykładzie

wszystkie ryby P. są zwierzętami M.

niektóre zwierzęta M nie są ssakami S.

Z takich dwóch sądów nie będzie konkluzyi;

Konkluzya pozostanie gdy sąd mniejszy będzie powszechnym —

wszystkie ryby P. są zwierzętami M

żadne zwierzę M nie jest stworzeniem bez czaszki S.

niektóre stworzenia które nie są bez czaszki S są rybami P. ∫

Uważmy że nasze powyższe dowodzenia tak pod 1 jak i pod 2 opierają się właśnie na istocie sądu powszechnie twierdzącego wyłożonej w § 71, to jest na tej głównie na istocie sądu powszechnie twierdzącego od zakresu podmiotu; właściwości tego sądu iż swoim orzeczeniem jest szerszego zakresu podmiotu.

Przypomnieć gdyż zakres orzeczenia jakowybądź mieści w sobie mniejszy zakres podmiotu. Wątpliwości jakie wypływają, że stosunku S. i P. wcale jak to widać na fig. § 71. — Wątpliwości jakie wypływają że sądy powszechnie twierdzące mogą się także i znaczna, nie szczególniejsza, gdy zwracamy uwagę że sądy powszechnie twierdzące mogą być równoważnemi (aequipollentes) tworzyć, to jest w tedy gdy podmiot i orzeczenie są pojęciami równoważnemi

Dorzućmy także obecnie te nauki do sądu wszystkich P są M.

Po prawidło powyższe wyraża się zasada, Major ubi affirmat, generalem sume minorem —

~~czyli na przemian zamiennemi w którym~~

~~przypadku~~ [illegible]

czyli na przemian zamiennemi bo w takim razie ich zakresy przystają do siebie, są więc jednakie a żaden z nich nie jest większy od drugiego — w takich razach będą sądy wszystkie S są P. a naodwrót wszystkie P są S. — ~~mówimy~~ jak się rzekło w tymże §71. 1. A. fig 7. — Taka uwaga mówimy wiecie nie zmieni rzeczy ani zmniejszy wątpliwości — Bo już nie odwołując się do tego że pewne sądy powszechnie twierdzące zwłaszcza z przez zamiennemi są jedynie bardzo rzadkie i wyjątkowe — ale co więcej mówię że sąd wszystkie P są S czyli S są P — albo też sąd o którym mowa w § niniejszym wszystkie P są S samo brzmienie ~~nic nam~~ takiego sądu nie wyjaśnia którym ~~trybem~~ z dwoch trybów on powstał, czyli trybem pierwszym §71 sub A czyli trybem drugim §71 sub. B — wyraz więc nasz że ten sąd mógł powstać albo pierwszym albo drugim z tych trybów jeszcze bynajmniej przyczynił wątpliwości i zwiększył ~~pewności~~ niepewności co do ~~stosunku~~ konkluzyi —

§144

~~Prawidło II figury IV.~~

Prawidło drugie figury IV.

To prawidło brzmi: gdy jeden z dwoch ~~ze~~ sądów zasadniczych jest przeczącym w takim przypadku sąd większy ma być powszechnym ‡

‡ to jest ma być albo formy A albo formy E.

Okażmy że sądy przeciwne temu prawidłu nie stoczą konkluzyi a raczej że nie będzie konkluzyi w następujących ~~które się przy wyczerpującem kombinacyach~~ kombinacyach czyli ~~przypadkach~~

1. Gdy sąd większy jest szczegółowo twierdzący I a sąd mniejszy szczegółowo przeczący — O. — a zatem gdy zachodzi tryb I O.

2. Gdy sąd większy jest szczegółowo twierdzący I a sąd mniejszy powszechnie przeczący E to jest gdy będzie miał miejsce tryb I E.

~~Ob. przeniesieniu prawidła przyjęcia~~

kombinacyach w których jeden ze

sądów jest przeczący a zarazem sąd większy szczegółowy

Takowe kombinacye są następujące

$\frac{I}{E}, \frac{I}{O}, \frac{O}{O}, \frac{E}{E}, \frac{O}{E}, \frac{O}{I}, \frac{O}{A}$.

Te cześć trybów kombinacyami są przyczem które

tworzyć możemy na warunkach sprzeciwiających się prawidłu przyczemu

ale lecz pięć z tych trybów u błędu już na mocy

prawideł ogólnych stosujących się do wszystkich

figur. – Tryb $\frac{I}{E}$ naruszony

[Tak tryb $\frac{I}{E}$ naruszony był na mocy ogólnego IV prawidła, §128 –

[Tryby $\frac{I}{O}$, $\frac{O}{I}$ u błędu w skutek III ogólnego prawidła

ex mere particularibus … §123.

[O O z tych przyczyny naruszone oraz w skutek reszcie prawidła II

ex mere negativis … §118 [Na podstawie zaś II.

trzeciego samego III prawidła u był tryb $\frac{O}{E}$ –

Zostaje więc tylko jeden tryb $\frac{O}{A}$ przeciwny z kolei

przyczemu II prawidłu figury IV., okazać nam należy

że i ten tryb nie stosuje według figury IV

w konkluzyi –

sądy bo zasadnicze figury IV. według trybu $\frac{O}{A}$

są następujące

niektóre P nie są M. (O)

wszystkie M są S. (A)

Z tych sądów wyniknęłaby konkluzya: nie które S nie są P. (O)

Jednakże według pięciu ogólnego

prawidła wniosków conclusio sequitur

partem debiliorem et deteriorem §130 konkluzya

zasada z tych sądów ma być co do ilości

szczegółowa (debilior) a co do jakości

i przecząca (deterior) a zatem

ma być sądem przeczącym przecząca to jest formy O

Okazuje atoli że konkluzya takowa byłaby

fałszywa –

1go Lutego 870 wieczorem

~~Dla~~ Aby ustalić stosunek ogólnego prawidła dasi ~~zewnętrznego~~ potocznego ~~Bo~~ Rozumiast ogólnych form sądów ~~potocznych~~ wszystkich ściśle odpowiednich tym formom przyszłym ~~odpowiednie~~.

Niektóre stworzenia organiczne P nie są rybami M. (O)
Wszystkie ryby M są zwierzętami S (A)

Pierwsza konkluzja ~~niektóre~~ niektóre S nie są P (O) ~~nie~~ wynika z tego
niektóre zwierzęta S nie są stworzeniami organicznemi P. §

§ Taki sąd jest ~~nie~~ fałszywy bo prawdą jest wszystkie S są P, wszystkie zwierzęta S ~~są~~ są stworzeniami organicznemi

Okazuje się przeto że z dwóch sądów
niektóre P nie są ~~M~~ M (O)
wszystkie M są S (A)
~~nie~~ nie wynika sąd zupełnie prawdziwy Niektóre S nie są P
który by wedle formy ~~wynikać~~ wypływać ~~mógł~~ wiele wnieść, okazuje się że z takich dwóch sądów nie wcale nie wynika.
Ta niedostateczność tkwi w sądzie ~~mniejszym~~ większym który jest formy O-wej i wedle tak zwanego wyłączającego prawidła formę O ze sądów ~~mniejszego~~ większego jest wyłączone.

nie jest prawidłowym — wezmy więc przykład w którym ~~zatem~~ potocznym na miejsce sądu ~~danego~~ większego a niektóre P nie są M (O) sąd przeciwnie przeczący ~~to~~ (E) w takim razie będzie!
~~Nie~~ Żadne stworzenie organiczne P nie jest granitem M (E)
wszystkie granity M są skałą S (A)
Będzie konkluzja prawdziwa
żadna skała S nie jest stworzeniem organicznem P.

324

bo najprzykładniej
Albo nawzajem okazano że sąd ~~wyższy~~ ogólny
we wnioskach według figury II
nie może być szczegółowo przeczący O
a ~~wogóle nie może być sądem~~
~~szczegółowym~~ to należy nam jeszcze
jeszcze wejrzeć bliżej w przyczynę tej
niemożliwości
we wnioskach figury II. sąd ogólny
Jeżeli ~~sąd wyższy~~ jest formy O
wtedy stosunek ~~jest~~ wzajemny pojęć
S, M, P może być rozmaitszy, a mimo
bez względu na tę rozmaitość
~~tego~~ sądy zasadnicze będą mieścić zawsze
jednakie brzmienie w każdym razie
bowiem niektóre P nie są M
wszystkie M są S.—

Jakoż ~~może być~~ mogą zachodzić ~~nastę-~~
pujące przypadki ~~że zakresy pojęć~~ P i M
~~będą się krzyżować, a wtedy jakkolwiek~~
~~z~~ 1. jeżeli zakres P jako ogólny ~~od zakresu~~
~~M~~ zamyka w sobie zakres M, jako
wyższy, w takim przypadku jak
widzimy z § 71. nr 4, t. fig 12 utworzy się sąd
formy O i powiemy niektóre P nie
są S— bo te ~~niektóre P~~ bo te części
zakresu P nie będą M które się mieszczą
wewnątrz zakresu P a zewnątrz objętego
wprawdzie zakresu M— Zdarza się
z kolei

a zatem stosunki między S a P
(z których wnioskujemy)

1. zakres M jako wyższy może
być zamknięty całkowicie w zakresie
S— a tak wydaje sąd wyższy
wszystkie M są S— Gdy w takim
razie zakres S ~~może być~~
z ~~kolei objęty zakresem~~
~~ze zakresem~~ ~~objętym~~ M
sam jeszcze może być zamknięty w zakresie
P jeszcze więcej wyższego od niego
zatem w tym zakresie P
będzie objęty i zakres S;
i zakres M, ~~tak~~ który sam mieści się w S
w tym przypadku powiemy
że niektóre P nie są M, bo te
części zakresu P nie
mieszczą się wewnątrz zakresu
są M które
Po

P. M – O
M – S A

wyobrażone na następujących

figurach

1. fig. 19

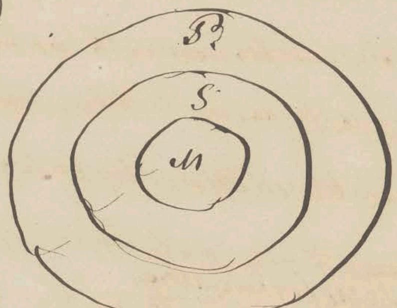

Z ~~z tej~~ tej figury wynika sąd
niektóre S nie są M, to jest ~~te S nie~~
~~są M~~ te części zakresu S nie są
M które które się mieszczą wewnątrz
zakresu P a zewnątrz zakresu M. –
~~Sąd ten szczegółowo przeczący~~ ~~Takiem~~
O takowem oddzielnej ~~prostem~~ sądu szczegółowo przeczącego
mowa § 71. nr 4, A, fig 12. – Gdy nadto
~~cały zakres~~ na naszej figurze
cały zakres M objęty jest w zakresie S
zatem wynika sąd drugi: wszystkie ~~odtąd~~ ~~wszystkie S są P~~
M są S. – ~~Ale w tym przypadku~~

2. ~~fig 20~~. – Sąd szczegółowo przeczący
niektóre S nie są M powstać też
może – jak wiemy z § 71 nr 4 B ×
z krzyżowania się zakresów P i M
a ~~oba te będzie~~ a gdy oba te zakresy
objęte być mogą społem zakresem
S więc ~~będzie~~ wynika sąd wszystkie M są
S –
Takowy stosunek zakresów S i M
P wyobraża figura 20 –

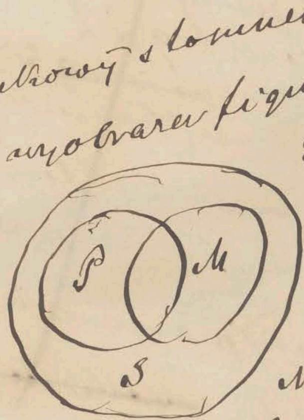

~~Dodać jeszcze~~ do tego
że w takim przypadku
~~jeszcze wszystkie~~
~~P nie są S~~. i wszystkie
M są S. wszystkie
P są i P są S.

Jednak w takim przypadku wypływa
~~sąd owy~~ wynik niektóre P nie są S i
sąd wszystkie S są P. of

of ~~#~~ W takim wzajemnym ~~przypadku~~
stosunku są pojęcia S i P w
~~przypadku~~ przykładzie powyżej podanym:
wszystkie zwierzęta S są stworze-
niem organicznem P. Do tego
przykładu stosuje się spełnia na-
ma fig 19

~~w~~ Z tego stosunku atoli wypływa
także sądy mianowicie niektóre P są M, niektóre
M są P, dalej wszystkie P są S,
niektóre S są P, niektóre S nie
są P.

P M – O
M S – A

3. Może też zachodzić i taki przypadek krzyżowania zakresów M i P, iż zakres P krzyżując się z zakresem M zarazem krzyżuje się z zakresem S który całko- obejmuje w sobie całkowity zakres M. ~~Dla tego ostatniego~~ Z tego ostatniego powodu zradzi się także mniejszy twierdzący sąd wszystkie M są S — a z powodu zaś krzyżowania się zakresu P i M powstanie jak ~~poprzedni~~ sąd większy niektóre P nie są M. Stosunek ten wyobraża figura 21

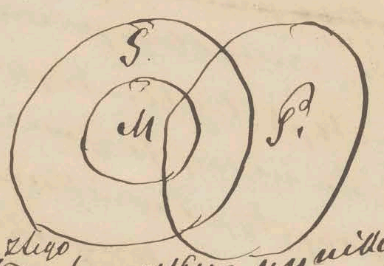

Ale z tego stosunku wynikają jeszcze że także sądy prawdziwe następujące: ~~sądy~~ niektóre P są S, niektóre S są P. niektóre P nie są S, niektóre S nie są P.

ne

4. Uważmy z §71 lub 4, c że sąd szczegółowo przeczący ~~niektóre~~ to jest formy O: niektóre P nie są M może się także zradzić ze sądu powszechnie przeczącego (formy E) jako iż który tego co sądzi szczegółowo przeczącym — to jest może się zradzać ze sądu żadne P nie są M.* bo jak ~~niektóre~~ wiemy gdy żadne P nie jest M więc także przynajmniej niektóre P nie jest M. — W takim razie atoli zakres ~~P~~ pojęcia P i zakres pojęcia M nawzajem się wytrącające mogą być oba spólnie objęte w zakresie pojęcia S — w takim zaś przypadku także powstanie sąd mniejszy twierdzący wszystkie M są S. — Ten przypadek naocznia nam fig 22

* w którym zakres pojęcia P i zakres pojęcia się nawzajem wytrącają —

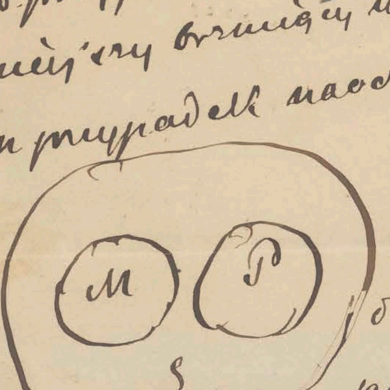

widzimy że w obu tych przypadkach sądy zaś będą miały to samo brzmienie sąd większy niektóre P nie są M ~~bo żadne P~~ bo żadne P nie jest M — sąd ~~większy~~ mniejszy będzie wszystkie M są S. Lecz widzimy że ~~mimo~~ to gdy zakresy pojęć będą się do siebie miały jak to widzimy na figurze 22 — również prawdziwe będą sądy ~~N~~ Niektóre S są P., niektóre S nie są P., wszystkie P. są S., niektóre S nie są M. etc.

NB

Lubobyśmy można wynaleźć jeszcze inne stosunki wynikłe z wniosków i odpowiednie im wynikłe z których się również wyprowadzają sądy. niektóre S nie są M / wszystkie M są S — a mimo to stosunki S do P były się wielce równe przecież wytworzone w tych przypadkach są dostatecznie by wykazać że mimo dwóch sądów rozsądzających mających wyłożone przyjęte stosunki S i P wzajemne mogą być wielce różne a zatem, że z takich sądów nie można wyprowadzić pewnej konkluzyi. — Przeto dowiedliśmy że tryb B nie nadaje się do wniosków czwartej figury. Sądy na początku tego §fu okazało się też również że żaden inny tryb w którym jeden z dwóch sądów jest przeczący a sąd wielki jest szczegółowy nie jest przydatnym dla figury czwartej. — przeto okazała się prawda niniejszego prawidła że na przypadek gdy jeden z dwóch sądów przesłanych jest przeczący, sąd wielki musi być powszechnym. — ‡

NB.

‡ quando negans modus est, major generalis habetur.

§145

Prawidło trzecie figury IV.

To prawidło brzmi: Konkluzya we wnioskach według IV figury ma być sądem szczegółowym gdy sąd niższy jest twierdzącym

~~228~~ 328

Jakoż mając dwa sądy

P. | M
M. | S — a ten sąd M. S jest twierdzący

~~widzimy że M~~ widać że
w tedy M mieści się w S, to jest że M jest
szczegółową częścią zakresu S, ~~gdy~~
~~P jest częścią M, nie to P jest~~
~~tem bardziej P, a zatem widzimy~~
~~a gdy P jest~~ a gdy w sądzie pierwszym
P jest częścią zakresu M, nie to P
~~P może~~ tem bardziej jest tylko częścią
tego zakresu S, zatem tylko części
zakresu S może być P., więc będzie
konkluzya niektóre S są P.

~~Przepatrzmy z kolei~~
Dla udowodnienia tego prawidła
rozpatrzmy się z kolei ~~wszystkie~~
wszystkich przypadkach figury II
w których sąd większy jest twierdzący
a przekonamy się że w każdym z tych
przypadków konkluzya musi być
sądem szczegółowym — że jest formy I, albo formy O.

Gdy oba sądy zasadnicze są powszechnie twierdzące
to jest gdy ~~są to~~ oba są formy A.
wszystkie P są M
wszystkie M są S
Pamiętamy że wszystkie M mieszczą
się w zakresie S, to jest i wszystkie M
są częścią S. — a gdy ~~wszystkie P~~ częścią P mieszczą się w M, to jest
~~dla tej samej~~ wszystkie
gdy są częściami, ~~za~~ tem samem ~~przeto~~
wszystkie P są częścią S. to jest że
części ~~S będzie~~ zakresu S będzie P, za tem będzie ~~konkluzya~~ wynik
~~niec~~ niektóre S są P — ta ~~konkluzya~~ wynik jest
sądem szczegółowym — formy I.

AB

F w takim atoli razie podlega piątego ogólnego prawidła §130 (conclusio sequitur partem debiliorem) konkluzya co do ilości będzie sądem szczegółowym.

F W takim razie tym sądem powszechnie twierdzącym musi być sąd mniejszy stosownie do prawidła formy IV. które wymaga aby sąd mniejszy był powszechny

2gi przypadek będzie gdy oba sądy zasadnicze są twierdzące, ale jeden z nich jest szczegółowo twierdzący (J) a drugi powszechnie twierdzący (A)

F w takim razie tym sądem powszechnie twierdzącym [illegible] sąd mniejszy stosownie do prawidła formy IV., które żąda iż sąd mniejszy ma być powszechny gdy sąd wielki jest twierdzącym.

Będą więc sądy:

Niektóre P są M (J)

wszystkie M są S (A)

W takim atoli razie podlega piątego ogólnego prawidła §130 (conclusio sequitur partem debiliorem) wynik będzie sądem szczegółowo twierdzącym (J).

Jeżeli zaś chcemy wiedzieć jaki będzie w tym przypadku wniosek to [illegible] jest który z tych dwóch sądów powszechnie twierdzący (A) a który mniejszym szczegółowo twierdzący (J), [illegible] obie przypuszczenia naturalnie wedle prawidła formy IV które żąda aby sąd mniejszy był powszechnym, sąd wielki jest twierdzącym – wynikła zatem tryb będzie F J, A, F. a konkluzya J.

3 zostają nam jeszcze dwa przypadki w których sąd mniejszy jest twierdzącym, to jest gdy on jest albo formy A albo formy J. – a sąd wielki jest przeczący – Ten zaś sąd

AB

330

wszystkie
[w każdym z tych dwóch przypadków ~~bodaj~~
~~kwestiona~~ mające być przeczącemi nie mogą być z reguły przeczącemi
ale muszą być koniecznie przeczącemi
przeczącemi (E), bo przeciwnie dwie
formy IV (§144) żąda aby zadaniem
był zawsze przeczącym aby jedno
z dwóch zdań jest przeczącym. Tak
zdanie im nam dwa tryby E, A E / A, I.

~~Tryb E~~ A
Z trybu E A powstają ~~zdania~~ wole formy IV zdań

Żadne P nie jest M. (E)
wszystkie M są S. jest
kolektywny pierwszy przesłanki zdań
mniejszy ~~ostat~~ twierdzi że wszystkie
M mieszczą się w zakresie S, to jest, że te wszystkie M
zajmują tylko pewną ~~jego~~ część, ~~każda~~ a zatem
że tylko niektóre S są M. więc i
konkluzya orzekać jedynie może szczegółowo to jest jedynie o
o niektórych S. ~~które nie są~~ a obdarzonych z nich orzeka przecząco
jakoż gdy wole zdań ~~mniejszego~~ mniejszego
tylko niektóre ~~tak~~ S są M a gdy
~~we~~ w wole zdań większego wszystkie
M są wyłączone z P, ~~zatem~~ z tego wynika że
M są wyłączone ~~~~ z niektórych
~~to tylko ostatni~~ że niektóre S które są M wyłączone są, ~~~~ z tem M że
S które są M ~~~~ zatem będzie konkluzya
~~~~ P — zatem będzie konkluzya
szczegółowo przecząca niektóre S nie są P. (O).

B. [Co do trybu E / I co więc jedno zdań
jest przeczącym, drugie szczegółowym
zatem wole wyłącznego ogólnego
(§136) conclusio sequitur
partem debiliorem (co do ilości)
i partem deteriorem (co do jakości)
konkluzya będzie szczegółową
i przeczącą to jest formy O.

[illegible]
~~~~

225 ~~231. 331~~

§ 14~~5~~6

Tryby odpowiednie figurze IV w ogólności.

Gdy według prawideł ogólnych zostały nam jeszcze tryby następujące

$1\,\frac{A}{A},\ 2\,\frac{A}{E},\ 3\,\frac{A}{I},\ 4\,\frac{A}{O},$

$5\,\frac{E}{A},\ 6\,\frac{E}{I},\ 7\,\frac{I}{A}\ 8\,\frac{O}{A}.$

Obaczmy które z tych ośmiu trybów zastósować można do figury IV ~~mając~~ mając na baczności przepisu prawidła tej figury —

Według prawidła pierwszego figury IV (§143, ubywają te tryby w których sąd wielki jest twierdzący a sąd mniejszy jest szczegółowym, zatem ~~ubyć ma tryb~~ z tych ośmiu trybów ubywa tryb $3\,\frac{A}{I}$, oraz tryb $4\,\frac{A}{O}$. —

Według zaś prawidła drugiego figury IV. (§144) ubyć ma ten tryb w którym jeden z dwóch sądów jest przeczący a sąd wielki jest szczegółowy, że z przytoczonych powyżej ośmiu sądów jest tylko jeden tryb $8\,\frac{O}{A}$ który na niego tego prawidła ma ~~[illegible]~~ użyć [illegible] —

Zostaje nam więc sześć ~~ośmiu~~ trybów które się nadają do figury IV ~~to~~ ~~tylko trybów~~ są to ~~tylko~~ tryby:

$1\,\frac{A}{A},\ 2\,\frac{A}{E},\ 5\,\frac{E}{A},\ 6\,\frac{E}{I},\ 7\,\frac{I}{A}$ —

~~232~~ 332 To jest wypis do § 145

Biorąc na uwagę że pięć trybów spostrzegamy ~~co do~~ jako do żadnego z nich nie wchodzi zasadniczy ~~sąd~~ formy O ~~to~~ to jest sąd szczegółowo przeczący. Ta właściwość figury IV jest wyłącznie cechą figury IV. Z tego też powodu w niektórych a celujących logikach znajdujemy tę właściwość jako ~~jest~~ potworzoną jako jedno z prawideł figury IV. ~~Atoli tego jednakże nie~~ Tę właściwość spostrzegamy zaiste ~~w fi~~ w trybach figury I. Co pochodzi stąd iż figura IV jest odwrócona figurą pierwszą.

~~§ 146~~ § 147

~~O pięciu trybach figury IV~~
~~Tryby odpowiedzialne figurze IV~~
~~w szczegółowości~~

Pięć trybów figury IV

~~W § 146 poprzednim wskazaliśmy pięć trybów nadających się do tworzenia wniosków wedle IV figury, a gdy prawidło ściślejsze figury naszej (§ 145) podaje pięć szczegółowych, stanowiących co do konkluzyi mocniejszej ~~... przeto~~ ~~mocniejszych z tych pięciu trybów~~ przeto zostanie ~~przeto zostanie odgadnąć~~~~

Rozpatrzmy się w szczegółowości w tych pięciu trybach nadających się wedle § 146 do figury IV. zachowując myślą kolej w jakiej zwykle w logikach jest używana, z pomiędzy wszystkich pięciu trybach które wytoczymy poniżej o ogólnym wzorze ~~fig~~ figury IV który jest wyłącznie tym trybom wspólny. Ten wzór jest następujący:

P. M
M S
———
S . P.

1 Tryb $\frac{A}{A}$, wedle § 145 sub 1 wynik ~~...~~ zakończony tryb A.A.I. Wniosek tego trybu jest formy I. Wyraz odpowiedni jest Bamalip

I

Banalips 3

wzor wedle trybu ~~Barapti~~

jest ~~wszystkie P są M~~

~~wszystkich są S.~~

(P. Bam)
(a)
(lip)

jest wszystkie P mieszczą się w M (Ba)

wszystkie M mieszczą się w S (na)

niektóre S mieszczą się w P (lip)

Poczład tego trybu jest ostatni wzorcem w § 145. subl. ‡ ~~...~~ ~~że ten tryb Bamalip jest odwróconym tylko Barbara figury I~~

‡ bowiem Tam dowiedzieliśmy że gdy we wnioskach figury IV oba sądy ~~są~~ zasadnicze są powszechnie twierdzące, wynik nie może być sądem szczegółowo twierdzącym.

2 Tryb. A. E ~~ten tryb ma ...~~

~~wszystkie P mieszczą się w~~

~~to konkluzya~~ wynik a zatem sądem powszechnie przeczącym E — Cały tryb jest więc A. E. E. wyraz odpowiedni jest Calemes

~~Tok rozumowania~~ wzor wedle trybu jest następujący

wszystkie P mieszczą się w M (ca)

żadne M nie mieści się w S (lem)

żadne S nie jest P E. (es)

a rozumuje tym sposobem gdy wedle sądu mniejszego S jest wyłączone całkowicie ze zakresu M, więc też to S jest całkowicie wyłączone z zakresu ~~tych~~ P ~~które~~ bo to P całkowicie mieści się w M. — ~~Zatem~~ to jest konkluzya jest sądem formy E.

~~3. Tryb~~ ~~Uważamy że tryb Calemes jest odwróconym trybem Celarent figury I-ej~~

ob‡ Że gdy oba sądy zasadnicze są twierdzące albo jeden z nich jest szczegółowo (I) twierdzący a drugi powszechnie twierdzący (A) wynik będzie sądem szczegółowo twierdzącym (I)

3 Tryb I — A, w § 145 ustęp 2. okazano że ~~konkluzya~~ będzie formy I — Cały tryb będzie ~~jest~~ przeto I. A. I. — wyraz odpowiedni jest Dimatis.

§ 34.

Niektóre P mieszczą się w M (Dim)
wszystkie M mieszczą się w S (a)
niektóre S mieszczą się w P (tis)

Rozumowanie odbywa się tokiem następującym:

Sąd mniejszy jest powszechnie twierdzącym więc orzeka że wszystkie M przypadają na pewną część zakresu S, a zatem że ta pewna część zakresu S jest M na którą przypadają wszystkie owe M. a zatem że tylko ta pewna część pojęcia S jest M. to jest że niektóre S są M.

Gdy zaś sąd większy orzeka że niektóre P przypadają na M, więc też te owe niektóre P przypadają na te części zakresu S, to jest na te niektóre S które są M. wynika stąd że niektóre S mieszczą się w P. są P, że niektóre S

To nasze rozumowanie pewnie unaocznia nam fig 23.

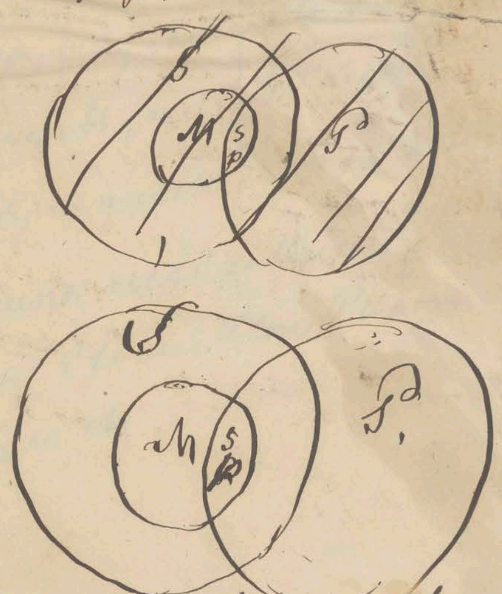

Widzimy że niektóre S są P. to jest te S które się mieszczą a która zarazem jest częścią M, w części z P. —

Gdy całe M jest S a gdy niektóre P są M. więc niektóre S spotykają się z niektóremi P. — a to z powodu ich na miejscu wspólnem M które jest terminus medius łącznikiem wiążącym dwa skrajne pojęcia S i P.

4 Tryb E – Z § 145. we 3. st., wiemy że ten tryb zdań st. wyjątek będący ~~całkowitego~~ formy O to jest ~~szczególno~~ wyjątek ~~całkowitego~~ ~~będącą zdaniem~~ szczególnie przeczący – cały więc tryb będzie E A O. wyraz zastosowany do tego trybu jest

~~Fesapo~~ ~~wedle~~ teraz wedle trybu Fesapo

~~Żadne P nie jest M~~
~~wszystkie M S~~

Żadne P nie mieści się w M (Fes)
wszystkie M mieszczą się w S (ap)
niektóre S nie mieszczą się w P (o)

Tok rozumowania jest ten: wedle zdania mniejszego wszystkie M przypadają na część zakresu S (bo S jest większe od M) za tem wynika że są same części zakresu S jest M.‡ Gdy zaś wedle zdania niektórego P i M całkowicie wyrażają ~~...~~ wytaczają zatem żadne M nie jest P – zatem wypływa że te niektóre S które wytaczone ~~...~~ społecznie z tem M są M, a zatem że niektóre są z zakresem P. – a zatem że niektóre S nie są P.

‡ że niektóre S są M.

To rozumowanie przedstawiają nam na oczy figury 24 i 25.

fig 24

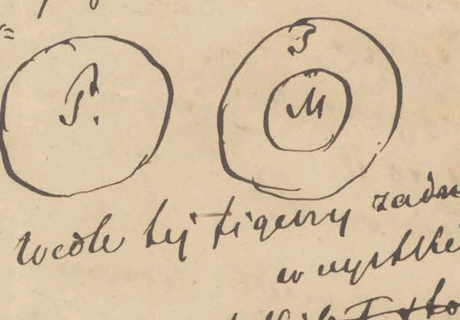

wedle tej figury żadne P nie jest M wszystkie M mieszczą się w S tem ażeby ~~...~~ ten stosunek był tego rodzaju jaki go przedstawia fig 24, ~~całkowita~~ ~~były~~ ~~żadne S~~ ~~nie~~ to jest ażeby zakresy O–O

O–O i P ~~były~~ nawzajem się całkowicie ~~były całkowicie~~ były wytaczały ~~...~~ w takim razie wyjątek ~~całkowita~~ byłaby forma E: żadne S nie jest P. – tem wedle § 71 wiemy że zdanie O nie jest rozumiane wyłączeniem zdania E, to jest że zdanie żadne S nie jest P wyłącza że przynajmniej niektóre S nie są P to jest wyłącza ~~całkowity~~ wyjątek formy O.–

Albo też słownik wyrażony przez może być takowe iż zakres S obejmujący w sobie cały M, może się krzyżować z zakresem P tak iż zakres ten zakres S ~~zabiera~~ zagarnia w sobie część zakresu P. Taki słownik widzimy w figurze 25

fig 25

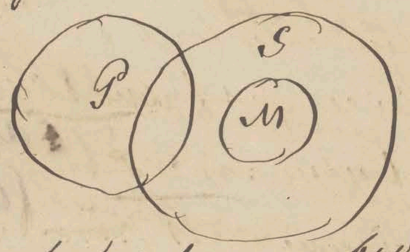

wedle tej figury będzie równie:

żadne P nie jest M (E)
wszystkie M są S. (A)
niektóre S nie są P (O).

Nakoniec mógłby zachodzić i ten słownik iż zakres S zamykając w sobie cały M mógłby jeszcze w sobie objąć całkowity zakres P. Taki słownik wyobraża nam figura 26.

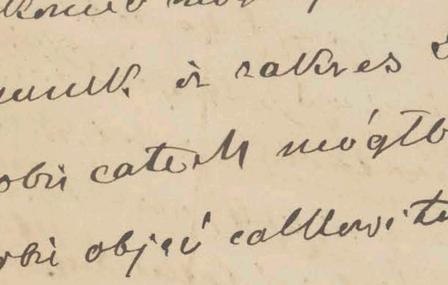

Podobnie wedle tej figury wszystkie ~~sądy~~ te same sądy są:

żadne P nie jest M.
wszystkie M są S
niektóre S nie są P.

Uważmy w końcu że wedle figury 25 i 26 więcej jest części w zakresie S które nie są P, bo takiemi częściami S które nie przypadają ~~ani na takie~~ na zakres P, ~~albo jego~~ ani na zakres jego części, ~~są to które~~ są wszystkie S które

~~8~~ 7[go] Listop.

Lecz baczniej sądząc na brzmienie sądów zasadniczych widzimy że konkluzya niektóre S nie są P mówi tylko o tej części zakresu S która zawarta jest w M, bo ten zakres M według sądu większego ~~wyłączony~~ wyłączony jest całkowicie z zakresu P.

§ Tryb E — w § 14. ust. 3. B. okazano ~~konkluzyą~~ z wyniku tego trybu, jest sądem formy O. — zatem cały tryb jest EIO. wyraz odpowiedni jest Fresison

~~Wnosowedle~~ wniosek trybu Fresison

Żadne P nie mieści się w M ~~(Fre~~ (Fres)
niektóre M mieszczą się w S ~~(XXX)~~ (is)
niektóre S nie mieszczą się w P. ~~(son~~ (on)

Tu po nad rozumowaniem jest następujący — Sąd mniejszy orzeka że części zakresu M przypada na części zakresu S (bo się mieści w S). — gdy zaś ~~ta części~~ z tej części ~~... M~~ M ~~...~~ społem z całym zakresem M wyłączona się z M, więc oczywiście że owa część S jest także wyłączona z P — zatem że części S nie jest P że niektóre S nie mieszczą się w P.

~~29~~
Figura 27 i 28 przedstawia na oczy ten tryb Fresison

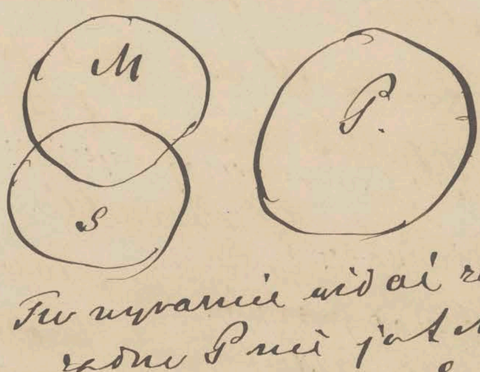

fig 27

Tu wyraźnie widać że ~~sąd~~
żadne P nie jest M
że niektóre M są S
wynika z tego konkluzya że także według tej figury że żadne ~~S~~ jest S nie jest P, ale z konieczności równie wszystkie że przynajmniej niektóre S nie są P.

~~Stąd~~

Sąd ~~niższy~~ mniejszy orzeka że części zakresu M (że niektóre M) przypada na części zakresu S (~~sza~~ jedna z jego części, bo S jest większe od M) a zatem sąd ~~niższy~~ mniejszy wyraża ~~orzeka~~ że niektóre S są M — gdy zaś całe M wyłączone jest z zakresu P, więc też ta część tego M, która jest w S ~~wyłączona~~ ~~jest z zakr.~~ (to niektóre M które są S) wyłączona jest z P — zatem wypływa wynik ~~wynika~~ ~~o niektórych~~: ~~konkluzya~~ że niektóre S nie są ~~zawarte~~ P, niektóre S nie mieszczą się w P.

338.

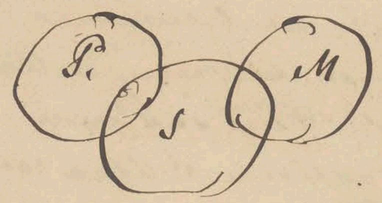

fig 28

~~Z ...~~ [illegible]ści
wobec tej figury wynikałoby niektóre
S nie są P, ale ten wynik ma
znaczenie że niektóre inne S
są P, to jest że niektóre inne S które
się mieszczą w części [illegible] pod Z.
[illegible]

~~Przypis~~ Przypis — Przykłady do wniosków ~~osobo~~ czwartej figury.

1. ~~Przykłady do~~ ~~Fig.~~ Przykłady do Bamalip.

wszyscy Rzymianie P są Włochami M
wszyscy Włosi M są Europejczykami S
niektórzy Europejczycy S są Rzymianami P

wszystkie konie P są ssakami M
wszystkie ssaki M są kręgowcami S
niektóre kręgowce S są końmi P.

2. Przykłady do Calemes.

wszyscy Rzymianie P są Włochami M
żaden Włoch ~~nie~~ M nie jest Francuzem S
żaden Francuz S nie jest Rzymianinem.

wszystkie konie P są ssakami M
żaden ssak M nie jest ptakiem S.
żaden ptak S nie jest koniem P.

3. Przykłady do Dimatis

niektóre ~~gwiazdy~~ ciała niebieskie P są planetami M
wszystkie planety M ~~które~~ są ciałami krążącemi około słońca S
niektóre ciała krążące około słońca S są ~~gwiazdami~~ ciałami niebieskiemi P.

Niektórzy ludzie uczeni P. są zarozumialcami M.
~~Wszyscy~~ ~~Każdy~~ zarozumiały M jest ~~[illegible]~~ ludźmi wykształconymi S

~~Niektórzy~~
Wszyscy zarozumiali M są ludźmi wykształconymi S.
Niektórzy ludzie wykształceni S są ludźmi uczonemi P.

4. Przykłady do Fesapo

Żaden [illegible] prawdziwie uczony P nie jest zarozumiałym M
Wszyscy ludzie ~~nie~~ ~~[illegible]~~ zarozumiali M są ~~wykształceni~~ mniej wykształceni S
Niektórzy ludzie wykształceni S nie są ludźmi prawdziwie uczonemi P.

Żaden Rzymianin P nie jest Lombardem M.
~~Wszyscy~~ ~~Rzymianie~~ Każdy Lombarda M jest Włochem S.
Niektórzy Włosi S nie są Rzymianami P.

~~5 Przykłady do~~ Fresison.

5. Przykłady do fig 24.

Żaden Anglik (P) nie jest Rzymianinem M
Wszyscy Rzymianie (M) są Włochami S –
Niektórzy Włosi S nie są Anglikami P.

Ten wynik mógłby się zdawać nieprawdziwym, bo przecież żaden Włoch nie jest Anglikiem, zatem zdawałoby się że wynik powinien by raczej być powszechnie przeczącym to jest żadnej formy E. – [illegible] taki sąd formy E wynika już ze samego rysunku fig 24 ~~naszego~~, bo cały zakres S ~~[illegible]~~ obejmujący Włochów wyłączony jest z zakresu P obejmującego Anglików – Przypominamy atoli że sąd formy O tkwi już we formie E, bo z prawdy że żaden Włoch nie jest Anglikiem wypływa sąd niemniej prawdziwy że przynajmniej niektórzy Włosi S nie są Anglikami P.

340

fig. 25 wyobraża drugi
B ~~Drugi przypadek~~ stosunek pojęć w ~~[illegible]~~ niedającej się ujmowania
do trybu Fesapo, ~~[illegible]~~

Przykład.

Żaden niemiec P nie jest hiszpanem M
wszyscy hiszpanie M są katolikami S
niektórzy katolicy S nie są niemcami P.

125 Uważmy teraz tak jak nam wskazuje fig 25 zakres S i P
się krzyżują, tak i też w podanym przykładzie ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ krzyżują pojęcia S katolicy, i P ~~hiszpanie~~ niemcy
Bo jak są katolicy którzy ~~nie~~ są niemcami, ~~tak~~ a jak są niemcy
są katolicy którzy nie są niemcami, tak są niemcy którzy nie są
którzy są katolikami,
katolikami.

~~§ Przykład do Fresison.~~

C. Nakoniec fig 26 przedstawia nam jeszcze jeden ze wszech wedle
od dwóch powyższych stosunek pojęć innego wedle
trybu Fesapo.

Żaden niemiec P nie jest hiszpanem M
wszyscy hiszpanie M są chrześcijanami S
niektórzy chrześcijanie S nie są niemcami P.
(Są tu i chrześcijanie którzy są hiszpanami) w tym przypadku S i P nie krzyżują się jak
powyżej pod B fig. 25. ale ~~[illegible]~~ S (chrześcijanie)
obejmują w swoim zakresie i zakres P niemców oraz
zakres M hiszpanów.

§ Przykłady do Fresison.

A. Przykład do wzoru fig 27.

Żaden fiołek P nie jest lipą M.
niektóre lipy M są spaniste S.
niektóre rzeczy spaniste S nie są fiołkami P.

3

B. Drugi przykład do Fresison, wedle wzorku lig. 28.

Żadna rzecz trwająca długo (P) nie jest kwiatem (M)
niektóre kwiaty (M) są zachwycającej piękności (S)
niektóre przedmioty zachwycającej piękności (S) nie
trwają długo P.

W tym przykładzie ~~widzimy~~ podobnie jak na wzorku
fig. 28 spostrzegamy że zakres P bezpośrednio trwające
długo, krzyżuje się z zakresem S przedmioty zachwycającej
piękności — Podobnie do S krzyżuje się z zakresem
M (kwiaty) — Bo są rzeczy zachwycającej piękności
które nie są kwiatami (np. wschód słońca — niebo
gwiaździste i td) — i są ~~kwiaty~~ ~~krzyżują~~ są kwiaty
które nie są zachwycającej piękności (np. ...)
i są inne kwiaty zachwycającej piękności np.

§ 148

roza —

d. 8 Listopada — 870
148 pogląd ogólny na wnioski ...
§ 148 o wszystkich
150
~~149~~ o ...
sylogizmu —

„Ogólny pogląd
na wnioski kategoryczne
wszystkich czterech figur.

Gdy się rozpatrzymy we wnioskach
kategorycznych zbiorowo cała
naukę o wszystkich czterech figurach
nasuwają nam się spostrzeżenia następujące

I. Trybów słuszące się do figury
pierwszej są następujące At, Et, At
oraz EJ zatem jest trybów — 4
Trybów do figury II ~~ma~~ należą
się tryby Et, EJ, AE, AO — 4
do figury III należą tryby
At, Et, JA, AJ, EJ
oraz Ot — 6
do figury IV. tryby At, Et,
Jt, EJ, AE — 5
razem trybów — 19.

[Pamiętamy atoli w stosunku do §131 wszystkich
jest tylko ośmiem trybów których nie
możemy do stosowania umiejętności
wszystkich figur ~~na przekł~~ gdy zaś
we figurach z osobna spotykamy
trzeba nie mniej niż kilka trybów
bo 19 równa się liczbie przechodzi
stąd że w tych ośmiu trybach
napotkamy niektóre które się i do
dwóch lub więcej figur nadają.
Zdarza się ostatecznie że jeden i ten sam
tryb nadaje nawet wynikli wielu
zachowany będzie w rozmaitych figurach
Tak np. tryb AAA w pierwszej figurze
zawiera wynik formy A, (Barbara)
powstaje cały tryb bez
całościowy tryb A.A.A. (Barbara), ten sam tryb jednak
AAI, we figurze III i IV zaś
wynik I. — stąd wobec tych figurach
powstaje cały tryb AAI. — (we fig. III tryb Darapti, we fig. IV Bamalip)
Widzimy przeto że wynik ~~ona~~ może
czyli konkluzja wszystkich powstać samego
nie tylko z ~~[illegible]~~ czyli
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ trybów, to jest nie ~~[illegible]~~
tylko z formy dwóch zasad ostatecznej z trybów to jest nie tylko
ale na wynik wpłynąć także może
z także formy w której też ...
tryb. (przeto cała ...)

II Gdy zaś ... tryb ... to jest cały tryb ... zasady ostatecznej
umiejętny ... a
i wynik. Który ... wyłączą
zatem obaczmy rozdział
tych całkowitych trybów na
figury umiejętności — układamy
przy każdym trybie liczbę ...
figury do której wchodzi

~~1° Trzy AAA I,~~

1° są trzy tryby które tylko raz wchodzą symetrycznie są: do jednej z czterech figur AAA I 1.

AOO F. II, OAO Fig III — 3.

2 Jest sześć trybów które z których każdy wchodzi do dwóch tych figur

AAI Fig III i IV, — EAE Fig I i II —

EAO F. III i IV. — AII I i III

EAO F. III i IV — ~~AII F I i III~~ Jest I Fig. III i IV, AEE Fig II i IV — razem 12.

3 Jeden tryb EIO który wchodzi do każdej z czterech figur — 4

Razem — 19.

Barbara, Baroco, Bocardo

Darapti, Bramalip, Celarent, Cesare, Felapton, Fesapo; Darii, Datisi Disamis, Dimatis; Calemes, Camestres AB

III Również zrobimy nam rozdział trybów wniosków co do ilości, co do jakości, naturalnie co do ilości wreszcie razem i jakości. 1. co do ilości wniosków będących sądem

~~1.~~ powszechnym jest — 5°

sądem szczegółowym jest 14

razem — 19

2. Co do jakości — jest wniosków twierdzących — 7

przeczących 12

razem 19.

3 Co do ilości i jakości — wniosków formy A — 1.

formy E. — 4

formy I. — 6.

formy O — 8

razem — 19.

[widzimy że tylko jeden jest wniosek ~~formy~~ powszechnie twierdzący — A odpowiada on trybowi Barbara ~~Fa~~ Takiemu wnioski mają największą wartość umiejętną, bo powszechność naszego poznania sposobem dodatnim i pozwalają zastosowanie do wszystkich jednostek ~~w~~ objętych jednym i tem samym ogólnikiem) ✗ ~~Takie też wniosek~~ jest wtedy wytwarzanie figurę pierwszej, jako figurę zasadniczej ✗ naczelnej i najdoskonalszej

AB.

✗ Taki wniosek jest też najrzadszy bo jest tylko jeden w śród 19 on też jest

[Niższego stopnia wartość umiejętnej jest są wnioski powszechnie przeczące E. których jest cztery ~~E A E Fig I~~ występujące z trybów ~~E A E~~ Celarent Fig. I Cesare F. II, Camestres F. II, Calemes F. IV. Wnioski te podają nam wprawdzie poznanie ujemne ale pewne stanowcze do powszechne—

[Jeszcze niższego znaczenia pod względem znaczenia dla umiejętności są wnioski szczegółowo twierdzące I. ~~Tych~~ Te wnioski formy I ~~one~~ wprawdzie jako twierdzące ~~są dodat~~ podają nam wiadomość dodatnią, ale dla tego iż są szczegółowe odnoszą się jedynie do ~~…~~ pewnej części pojęcia dla tego wiadomość uzyskana takiemi wnioskami jest mniej pewna a nie stanowcza—

F

Takich wniosków jest sześć a wychodzą z trybów Darii F. I, ~~Disamis F III, Datisi F III~~, Darapti F III, Disamis F III, Datisi F III, Bamalip F IV, Dimatis F IV.

[Najniższą wartość umiejętnej są wnioski szczegółowo przeczące a że takowe jest też najłatwiej ~~bo~~ ich jest ~~sześć~~ osiem. Które wychodzą z trybów Ferio F. I, Festino F. II, Baroco F. II, Felapton F. III, Bocardo F. III, Ferison F. III, Fesapo F. IV, Fresison F. IV.

F [Mimo to nie cenimy z lekka wniosków formy I i O bo one nas chronią od błędnego powierzchownego, zbyt pospiesznego uogólniania. Tak ~~…~~ sądy formy I chronią od ~~…~~ sądów powszechnie zaprzeczającego od błędnego ~~…~~ sądu formy E żadne S nie jest P, bo gdy sąd E i sąd I (są sądami sprzecznemi (jud. contradictoria) zatem jeden z tych dwóch sądów musi być koniecznie prawdziwym a drugi koniecznie fałszywym, obydwa nie mogą być prawdziwemi

Z tych samych powodów sądy formy ~~ogólnej~~
O niektóre nie są pewniejsze od sądu
przeczącego każdego który może być
fałszywym od sądu wszystkich sądów
od sądu formy A. — Jakoż sądy A i O
są także sądami sprzecznemi (patrz
dlatego w tej mierze ~~...~~ §§ 83,
86, ~~...~~ 97.)

IV. Uważamy nakoniec rozdział zachowanie
się czterech figur do różnych form
sądów będących ich wynikami —

1 Pierwsza ~~form~~ figura sądzi w niej
wyniki wszystkich czterech form ~~figury pierwszej~~
A, E, I, O ~~bo~~ ~~Te~~ właściwie się uważają
~~za~~ z figury pierwszej jako ~~za~~ figury
najczęściej używanej i owszem najdoskonalszej

‡ na tej figurze polegają dowody dodatnie wykazujące prawdę wprost, — (directe)

2. ~~Fi~~ Z figury drugiej wypływają
tylko wyniki przeczące bo formy
E i O — na tej figurze opierają się ‡ dowody

‡ dowody przeczące ujemne i służą do wykazania prawdy nie wprost (indirecte)

3 Z figury trzeciej wypływają tylko
wyniki szczególne bo formy
I i O —

4 Z figury czwartej wyprowadzają
się wyniki szczególnie twierdzące,
pierwszej przeczące, i szczególnie
przeczące wyniki formy
I, E, O.

§ 149.

~~Sprowadzenie do czwartej figury~~

Sprowadzenie
figury pierwszej
do czwartej
innych trzech następnych

346. ~~3~~ §149

Sprowadzenie do figury pierwszej wniosków wszystkich trzech następnych figur (reductio syllogismorum)

~~Po~~ Potrzeby przedewszystkiem wiersz dawnej scholastyki używany jako wzór dla wymienionych wyżej nazw trybów wszystkich ~~potrzech~~ czterech figur.

Barbara, Celarent primae, Darii, Ferioque,
Cesare, Camestres, Festino, Baroco secundae.
Tertia, grande sonans recitat Darapti, Felapton,
Disamis, Datisi Bocardo, ~~Fesapo~~ Ferison. Quartae
Sunt Bamalip, Calemes, Dimatis, Fesapo, Fresison.

~~... wyżej (§ 132) ...~~

Już powyżej na razie wielkość ~~Wiemy~~ ~~z §~~ 132 że figura pierwsza jest figurą zasadniczą, wzorową, prawidłową, bo wedle niej odbywają się wnioski w sposób naturalny, zgodnie ze zwykłym zdrowym tokiem naszego rozumowania. Te zalety figury pierwszej uznał już Aristoteles nazywając ją „doskonałą" — Prócz figury pierwszej rozpoznawał się jeszcze ten wielki badacz figurą II i III tym zaś dwom figurom ~~nie przyznawał~~ tych zalet owszem ~~...~~ uważał je ~~te dwie figury~~ za „niedoskonałe" bo twierdził że należy wnioskom wedle figury II i III nadać tok i formę figury pierwszej aby się przekonać o ich trafności i prawdzie. — W ślad za nadzorem greckim poszła pod tym względem Logika scholastyczna która przyłączyła jak wiemy do trzech figur Aristotelesa jeszcze czwartą (Galena) — Podobnie Scholastyka starała się wynaleźć sposoby przez ~~za~~mienienia wniosków wedle tych trzech figur na wnioski figury pierwszej, aby udowodnić ~~ich~~ ich wniosków prawdy, bo ~~...~~ one głosiła, że dopiero stać się mogą oczywiste i tak zamienione przekonywające. Otóż takowe nadanie wnioskom II, III i IV figury toku figury pierwszej, taka ich przemiana zowie się w ogólności sprowadzeniem wniosków, reductio syllogismorum odbywa się zaś to sprowadzenie ... sposób jakim się ... scholastyczne

wskazują już same owe scholastyczne wyrazy [samogłoski a, e, i, o. oznaczają formę sądów co do ich ilości i jakości

Prócz że wyrazy zawierają w sobie jeszcze inne ~~dowód~~ pomocnicze wskazówki na które przy redukcyi niedość baczni nam należy—

1º ~~Ważne~~ Baczyć wielce należy na początkowe ~~głoski~~ litery wszystkich trybów, tych jest cztery B, C, D, F. ~~Od tych głosek~~ z samych czterech liter rozpoczynają się też cztery tryby figury pierwszej, a zatem uważ iż ~~każdy~~ dany tryb ~~którejś następujących~~ ~~danego~~ który jest zasadą uniósłszy w następujących trzech figurach ma być sprowadzony do tego trybu figury pierwszej który rozpoczyna się od tej samej ~~głoski~~ litery którą ~~dany~~ tryb dany rozpoczyna się — (np. Cesare f. II sprowadzamy do Celarent f. I, Baroco ~~fig~~ f. II do Barbara f. I itd.) a tak każdy wniosek trzech następujących figur przy bieżącym wskazanym wzorze figury ~~I~~ ~~tej~~ pierwszej —

wskazują te litery AB sądem zasadniczym AB.

2º Również ważne jest znaczenie ~~liter~~ ~~spółgłosek~~ s, p, m, c spółgłosek ~~znaczących~~ ~~spółgłosek~~ wewnątrz owych zaszczonych wyrazów ~~oznaczających~~ ~~tych~~ spółgłoski ~~oznaczających~~ oznaczających tryby, bo wskazują jakim sposobem postępować mamy w ~~redukcyi~~ redukcyi ze sądem oznaczonym samogłoską ~~umieszczoną~~ położoną przed jedną ~~spółgł.~~ z tych czterech spółgłosek ~~przy~~ ~~spółgłosek~~ ~~liter~~.

czterech spółgłosek

itd

1. s znaczy simplex, zatem conversio simplex, to jest s żąda aby sąd wyrażony przez samogłoskę mieszczącą się przed s był odwrócony wprost, więc bez zmiany ilości (np. w trybie Cesare sąd większy E będący przesłanką przeczący a oznaczony przez E w pierwszej sylabie ma być wprost odwrócony.)

2. p. znaczy conversio per accidens to iż sąd po którym ma położone jest p, ma być odwrócony ze zmianą ilości (np. w trybie Darapti sąd oznaczony przez a w drugiej sylabie będący mniejszy (sąd drugi z kolei) przesłanką twierdzący A ma być odwrócony ze zmianą ilości więc ma zamieniony na sąd formy I, zatem na sąd szczegółowo twierdzący (odwrócenie wprost i nie wprost było wytłumaczone w §§ 102 i następnych.)

3. m wyraża metathesis praemissarum, wskazuje że sądy zasadnicze mają ulegać przemianie miejsca, sąd większy ma stanąć na miejscu mniejszego, na miejscu wtórym, a sąd mniejszy na miejscu większego, na miejscu pierwszym.

4 C znaczy Conversio syllogismi albo ductio per contrariam propositionem seu per impossibile, albo ductio ad absurdum. To jest C żąda dowodzenia apago-gicznego, nie wprost (indirecte) aby okazać że wynik otrzymany z danych sądów jest prawdziwy. Ten dowód w ogólności za sąd zasadniczy polega na okazaniu że wniosek dany nie może być sprowadzony do trybu I figury przez to że wniosek jest sprzeczny (conclusio contradictoria) z wynikiem otrzymanym, a tem samem wykazać że ten wynik otrzymany jest prawdziwym. To dowodzenie naprzód przypuszcza, że taki wynik nie wypływa z dwóch danych sądów zasadniczych. Takie dowodzenie przypuszcza że wynik otrzymany nie był prawdziwym, zatem jakoby przypuszcza wynikiem prawdziwym był sąd sprzeczny (propositio contrad. czyli contradictorium) z wynikiem otrzymanym — Następnie to dowodzenie nie wprost okazuje że to przypuszczenie jest fałszywym, że owo sąd który z przypuszczenia

ǂ bonie wynika z owych dowyż miemu –

miał być prawdziwy wynikiem, nie jest (ołowny wynik) ǂ, a tem samem okazuje że prawdziwym jest ów wynik pierwotnie otrzymany, co właśnie było do okazania –

Całe postępowanie redukcyi odnosi się do tych czterech skazówek wyraża się w wierszu:

S vult simpliciter converti – p per accid(ens)

m vult transponi, c – per impossibile duci.

Porównaj do § 149

1° Przykład do S. Dajmy na to że mamy wniosek odbywający się według trybu Cesare figury II, że więc nam należy ten wniosek sprowadzić do figury I wniosek według Cesare będzie:

Żadne P nie jest M. (E)

wszystkie S są M. (A)

Żadne S nie jest P. (E)

we figurze I

Z wyrazu Cesare widzimy naprzód że spółgłoska początkowa C wskazuje że tryb odpowiedni będzie Celarent który także rozpoczyna się od spółgłoski C – widzimy zaś dalej że S następująca po e wskazuje że sąd większy formy E ma być wprost odwrócony (conversio simplex.) – otrzymamy więc tryb.

Żadne M nie jest P. (Ce)

wszystkie S są M. (la)

Żadne S nie jest P (E). (rent.)

Tak widzimy że mającym być trybem drugiej figury Cesare sprowadzony jest trybem pierwszej figury Celarent, bo ta figura rozpoczyna się od tej samej spółgłoski M odpowiednio. Podstawmy pod te formułę przykład na Cesare dany w § przypisku do § 138.

Żaden kłamca nie zasługuje na wiarę (Ces)

Każdy człowiek uczciwy zasługuje na wiarę (ar)

Żaden człowiek uczciwy nie jest kłamcą (e)

Odwracamy wprost sąd większy (Ces) będzie:

Żaden kłamca nie zasługuje na wiarę (Ce)

Każdy człowiek uczciwy zasługuje na wiarę (la)

Żaden człowiek uczciwy nie jest kłamcą (rent.)

2 Przykład do P. – To p. napotykamy dowód w trybie figury III Darapti (Ob. § 140) wniosek według Darapti odbywa się z wówczas następującym:

wszystkie M są P. (Da)

wszystkie M są S. (rap)

niektóre S są P. (ti)

350

Spółgłoska rozpoczynająca tryb Darapti to jest D. wskazuje że trybem odpowiednim we Figurze I jest Darii rozpoczynający się także od D. — Spółgłoska zaś p. umieszczona po a (po drugiej głosce) wskazuje
sąd przez ~~(który jest sądem powszechnie twierdzącym~~ ~~ma być odwrócony ze zmianą ilości per accidens.~~
~~że sąd mniejszy ma być odwrócony~~
~~(ob. §101 i 102.) a zatem że odwrócony~~ że sąd mniejszy (razp.) wszystkie M są S będący także sądem powszechnie twierdzącym, ~~przeto~~ ma być odwrócony ze zmianą ilości per accidens (§101) — a tem samem że przez odwrócenie ma być zamieniony na sąd szczegółowo sąd formy I twierdzący zatem na sąd formy I według ~~zasady~~ prawidła ułożonego w §102. — wzór pierwszy trybu Darapti zamieni się tym sposobem na wzór trybu Darii

to jest na wzór wszystkie M są P. (Da)
niektóre S są M (ri)
niektóre S są P. jak w § 135 ust 3.

~~Weźmy~~ Zastosujmy do tych formuł przykład na Darapti podany w wypisie

Do §141 wszystkie ptaki (M) są kręgowcami (P)
wszystkie ptaki (M) ~~znoszą~~ są zwierzętami noszącemi jaja (S)

niektóre ~~kręgowce są~~ zwierzęta noszące jaja S są kręgowcami P.

Odwróćmy sąd ~~większy~~ mniejszy ze zmianą ilości wówczas przemieni się na następujący tryb Darii

wszystkie ptaki (M) są kręgowcami P.
niektóre zwierzęta ~~[illegible]~~ noszące jaja S są ptakami M

niektóre zwierzęta noszące jaja S są kręgowcami

Przykład ~~do [illegible]~~
~~[illegible]~~ Zastosujmy do tych formuł przykład na Darapti ~~dodany~~ podany
w wypisie do §141 ~~wszystkie są zwierz~~
wszystkie ptaki (M) są zwierzętami noszącemi jaja P (Da)
wszystkie ptaki (M) są kręgowcami S (rap.)
niektóre kręgowce S są zwierzętami noszącemi jaja P (ti)
Odwróćmy sąd mniejszy ze zmianą ilości a tryb Darapti
zamieni się na tryb Iej figury Darii (według ~~wszystkie ptaki~~)
wszystkie ptaki (M) są zwierzętami noszącemi jaja P (Da)
niektóre kręgowce S są ptakami M (ri)

niektóre kręgowce S są zwierzętami noszącemi jaja P (i)

~~357~~

ma być sprowadzony do trybu celarent pierwszej figury

3 Przykład do m. — M. spotykamy już w drugiej figurze w trybie camestres: początkowa litera C który tryby wskazuje że ~~camestres~~ tryb camestres ... znaczy ono metathesis praemissarum i wskazuje że ~~sąd~~ sądy zasadnicze mogą przemienić miejsce swoje — że sąd mniejszy ma być zwrócony odwrócony wprost bez zmiany ilości.

wszystkie tak tryb będzie

wszystkie

3 Przykład do m — To m spotykamy już we figurze II w trybie Camestres (§ 138 wyżej 2) camestres. Początkowa litera C wskazuje że tryb camestres ma być sprowadzony do Celarent trybu pierwszej figury — spółgłoska m oznacza ~~że poprzedzające~~ że sądy zasadnicze mogą zamienić miejsca swoje — spółgłoska zaś s idąca po e (w drugiej sylabie) to jest po sądzie mniejszym (w mniejszej przesłance) żąda aby ten sąd był odwrócony wprost (conv. simplex) a zatem bez zmiany ilości — s przy samym końcu trybu camestres żąda aby i sąd będący wynikiem był odwrócony wprost (con. simplex).

E fallire

~~Tryb~~ Wniosek wedle trybu Camestres odbywa się jak następuje

~~wedle~~ (§138) wedle wzoru następującego

wszystkie P są M (cam)

żadne S nie jest M (es)

żadne S nie jest P (tres).

Dopełniamy przemiany miejsc sądów będzie

Żadne S nie jest M

wszystkie P są M.

~~Dokonajmy odwrócenia wprost sądu mniejszego bez zmiany ilości~~

Dokonajmy teraz jeszcze odwrócenia sądu mniejszego (który teraz ...) zajął pierwsze miejsce — a będzie

Żadne M nie jest S. (ce)

wszystkie P są M (la)

wynik będzie żadne P nie jest S. (rent)

(w tym wyniku) otrzymanym P stoi na miejscu podmiotu a w zdaniu S na miejscu orzeczenia — jest to wypadek nie zadowalający, który pochodzi z tego że sądy zasadnicze przemieniły miejsca swoje, że sąd mniejszy zajął miejsce sądu większego, a większy miejsce sądu mniejszego, a tym sposobem podmiot zajął miejsce orzeczenia a orzeczenie miejsce podmiotu — Z tego powodu w Camestres tak znaczy ~~przed~~ po e w trzeciej (tres) sylabie pomimo następuje s, to znaczy że sąd będący wynikiem ma być wprost odwrócony, a zatem wynik otrzymany żadne P nie jest S zamieni się na sąd żadne S nie jest P — a tak wniosek figury II drugiej trybu Camestres sprowadzony jest do trybu Celarent figury pierwszej

Dla ~~nas~~ unaocznienia tego postępowania użyjmy ~~przy~~
do bezp. za trzymanie się
kładu podanego w przypisce do § 138 uw. 2.

Każdy oszust P musi być sprytnym M.
Piotr S nie jest sprytnym M

Piotr S nie jest oszustem P.

~~Przemie~~ Sądy zasadnicze przemieniamy, a mianowicie
z obu Piotr S nie jest sprytnym M.
Każdy oszust P musi być ~~sprytnym~~ M
Każdy oszust P musi sprytnym
Następnie z których odwrócenie sądu mniejszego

Sprytnym M nie jest Piotr S (ce)
Każdy oszust P musi być sprytnym M (la)

Oszustem P nie jest Piotr S. (rent) AB.

odwracam zaś będący wnioskiem:
Piotr S nie jest oszustem P. Ten wniosek jest jest prawidłowym

4. Przykłady do C. — Dwa tylko są tryby w których musi w ich C to jest w trybie drugiej figury Baroco, i w trybie Bocardo trzeciej figury. — Pokażemy sposób postępowania ze Baroco — ~~wid~~ widzimy że temu trybowi odpowiada tryb Barbara pierwszej ~~figury~~ figury. Wniosek według Baroco jak wiemy z § 138 uw. 4 jest następujący:

wszystkie ~~M~~ P są M (Ba)
wszystkie S nie są M (roc)
~~niektóre S nie są M~~
niektóre S nie są P. (o)

A by okazać że bez wniosek ten otrzymany (formy O) z dwóch danych sądów zasadniczych przypuszczamy naprzód że sprzeczny z nim jest prawdziwy — ~~przypuszczamy naprzód że sprzeczny z nim~~ jako wypływający ~~z~~ ~~sądów danych zasadniczych~~ ~~~~ sąd (prop. contrad.) jest prawdziwy ~~~~ a wnioskiem będącym ~~sąd~~ atoli ~~z~~ z § 83 — że sądem formy O będącym sądem przeciwnym (contrad) otrzymanym sprzecznym jest sąd formy A to jest sąd prawdziwym zawsze zatem przypuszczać by należało ~~przypuszczamy~~ że wnioskiem jest zawsze sąd wszystkie S są P. — ~~A~~ Ale ~~z~~ z wszystkich się przekonywamy zamiast twierdzący: sąd wszystkie S są P formy A jest mylny, że ten sąd wszystkie S są P — że to przypuszczenie jest mylne, wynikającym z obu danych nie może być wnioskiem wypływającym z tych sądów zasadniczych — ~~Bo~~ Jakoż z porównania trybu według Baroco z wnioskiem według Barbara pierwszej figury wynika: ~~wniosk~~ wnioskiem ~~~~ rozpoczynającego się zawsze od sprzeczności B widzimy że ten przypuszczony wynik formy A ~~który tylko~~ ~~~~ ~~nie~~ wtedy tylko ~~wynika~~ wypływać wtedy by mógł ~~może~~ ~~jeśli~~ ~~jak w trybie~~

gdyby oba przesłanki jak w trybie ~~Baroco~~ Barbara oba sądy zasadnicze
były powszechnie twierdzące to jest formy A. We wszystkich
zaś innych według Baroco tylko sąd zasadniczy jest takim sądem
~~[illegible]~~ powszechnie twierdzącym — sąd zaś mniejszy jest formy
O bo szczegółowo przeczącym (Niektóre S nie są M.)
Aby więc wynik przypuszczony (formy A) musiał
się wysunąć ~~z~~ z tych sądów zasadniczych należałby
sąd mniejszy formy O zamienić na sąd sprzeczny ~~ze sądem~~ A
(contrad.) ze sądem O ~~sąd A~~ — ~~ale tak się~~ Lecz gdy ~~tak~~ tak zamienimy
sąd mniejszy tylko przypuszczenie ... ~~[illegible]~~ rownie
fałszywym jest ~~wynik~~ przypuszczenie nasze jakoby fałszywym
był ~~on~~ wynik otrzymany niektóre S nie są P —

~~Tak dowiedliśmy nie wprost~~

Tak okazało się że sprowadzenie trybu Baroco
do naczelnej formy [figury] trybu Barbara jest niemożliwe bo prowadzi do
wypadków niedorzecznych ad absurdum — ~~a jak to tak~~
~~dowód apagogiczny~~ jak to ~~dowód~~ per deductio per
impossibile — dowodzenie ~~a~~ nie wprost ~~a~~ inaczej
dowód apagogiczny — uboczny —

~~Takie postępy~~

Dla ostatecznego wyjaśnienia całej czynności okażmy ją na
przykładzie danym do Baroco przypuszczonych w § 138 nb. 4.
Płazy oddychają wszystkie P. czyli posiadają M. (Ba)
Niektóre zwierzęta S nie czynią postępów M. (roc)
Niektóre zwierzęta S nie oddychają P. (o)
nie które zwierzęta S nie są ... ani oddychali P.
Gdy okaże się wynik otrzymany formy O jest prawdziwym i wniesiemy
wnosząc z dwóch ~~danych~~ sądów zasadniczych danych a uznanych za prawdziwe przypuszczeniu który ~~w~~ nie ten wynik ale formy O.
ale sąd z nim sprzeczny to jest (contrad.) jakoby formy A był wynikiem prawdziwym bo wypływającym
z tych dwóch sądów danych — ten ~~sąd~~ wynik który przypuszczony będzie brzmiał wszystkie zwierzęta S są ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ oddychają P. Gdy tryb Baroco rozpoczyna się od spostrzeżeń B. zatem
trzeba go odnieść do trybu Barbara przez zamianę — według trybu
~~bo~~ Barbara i sąd ~~[illegible]~~ mniejszy ma być sądem powszechnie ~~[illegible]~~ twierdzącym formy A.
a zatem ~~[illegible]~~ aby otrzymać wynik formy A potrzeba aby sąd
mniejszy był także wszystkie zwierzęta S czynią postępy P. ale taki sąd
formy A jest sprzeczny z mniejszym tym danym sądem mniejszym ~~[illegible]~~ bo jest
jak formy O — Gdy zaś oba sądy zasadnicze danego wniosku
muszą być za prawdziwe więc ~~to~~ też nie może aby sąd mniejszy
formy O ~~był~~ ~~[illegible]~~ zostać zamieniony na sąd formy A. Wnioskować
też nie może żeby wynik był sądem formy A, a zatem okazuje
się jasno że wynik otrzymany formy O jest
prawdziwym —

354

2 Wnioski warunkowe
(syllogismus hypotheticus s. conditionalis)
§150.

~~wnioski warunkowe~~
~~czyste i mieszane~~

~~Wnioski warunkowe~~

~~§150.~~

~~W §112 powiedziano że wnioski pośrednie są kategoryczne lub warunkowe hypotetyczne 3.~~

W §112 powiedziano iż podobnie jak sądy co do stosunku (relatio) są podzielone i orzeczenia są trojakie, tak też odpowiednio tym sądom wnioski pośrednie czyli (sylogizmy) są trojakie nie kategoryczne, warunkowe i [illegible]. Jak kategoryczne od §113 do §149 jużeśmy mówili o wnioskach kategorycznych. Teraz nam przychodzi z kolei mówić nadto o wnioskach warunkowych czyli hipotetycznych (~~syllogismus hypotheticus s. conditionalis~~)

~~Wniosek warunkowy jest wniosek, w którym jeden ze sądów zasadniczych albo lub obydwa sądy zasadnicze są sądem warunkowym, albo też jeden sądów zasadniczych jest sądem warunkowym.~~

~~1. Gdy oba sądy zasadnicze wniosku są sądami warunkowemi, wtedy wniosek zowie się~~

M. wnioski warunk. i rozjemcze jaz raz przyjęte od §150 do 153.

§ A nakoniec ~~[illegible]~~ nauka o wnioskach rozjemczych

~~Sąd większy jest sądem warunkowym. Bo sąd większy jako ogólne prawidło nadaje charakter całemu wnioskowi. Wniosek warunkowy jest dwojaki. Gdy 1. nie tylko sąd większy jest ale również i sąd mniejszy jest warunkowym tym sądem. Wniosek taki zowie się wnioskiem warunkowym czystym. W takim wniosku i wynik będzie sądem warunkowym.~~

~~2. Gdy sam tylko sąd większy jest sądem warunkowym, sąd zaś mniejszy jest kategoryczny. Taki wniosek zowie się wnioskiem warunkowym mieszanym.~~

Wniosek warunkowy jest takowym wnioskiem w którym w toku rozumowania opiera się na czwartym prawie zasadniczem myślenia to jest na prawie powodu (i następstwa) principium rationis, o którym była mowa w § 15.

Aby wniosek był warunkowym potrzeba ~~przy~~ aby przynajmniej sąd ~~po~~ wyższy (prop. major) jego był sądem warunkowym, bo wtedy już cały wniosek nabiera charakteru ~~właściwego~~ bo warunkowego. Gdy atoli zdarzyć się może że i sąd mniejszy będzie sądem warunkowym, ~~po~~ przeto mamy że wniosek warunkowy jest dwojaki–

1° Wniosek warunkowy czysty jest ten ~~gdy~~ w którym oba sądy zasadnicze są sądami warunkowymi – w takim wniosku i wynik będzie sądem warunkowym.

Wzorem prawidłowym wniosku warunkowego czystego jest następujący

~~Jeżeli M jest (istnieje) to wtedy P jest~~

Jeżeli M jest (istnieje) wtedy P jest (istnieje)

Jeżeli S jest (istnieje) wtedy M jest.

a zatem jeżeli S jest wtedy P jest. (istnieje P)

2 Wniosek warunkowy mieszany wtedy ma miejsce gdy tylko sąd wyższy jest warunkowym – a sąd mniejszy jest ~~kategoryczny~~ stanowczym – w takowym wniosku i wynik będzie sądem ~~warunkowym~~ kategorycznym,

bx.

Taki wniosek warunkowy mieszany może mieć dwojaką formę albo 1. modo ponento 2° albo modo tollente

[Jeżeli jego sąd zasadniczy większy jest sądem warunkowym, a tem samem stosunek podrzędności (jak widziemy z §69) czyli do orzeczenia (jako wyraz do skutku) zawsze tym od jakiejś albo od jakiegoś powodu (od jakiej albo ...) który być może albo też może i nie być.

Sądząc więc z tego wniosku, jako ... stanowczo kategoryczny ... o ... lub ... wszystko stan rzeczy ... również ... jako ... z kolei wynik ... a według tego wynik wypowiada również (konkluzja) ... stanowczo

[Sądząc więc z tego wniosku stanowczo orzeka albo od ... że powód (przyczyna) wyrażony w sądzie większym rzeczywiście istnieje rzeczywiście prawdą w takim razie wynik (konkluzja) również stanowczo orzeka że ... (skutek) tego powodu (czy albo ... przyczyny) również rzeczywiście istnieje że to następstwo (skutek) jest prawdą —

[Wzór tego przypadku będzie

Jeżeli M jest, wtedy jest także P.
ponieważ ale M jest —
Jest więc P. (1)

Takowe wnioskowanie zowie się w logice modo ponente —
... ponens — Bo sąd mniejszy ... twierdzi przyjmując ... prawdę powodu — toteż wynik (przyczyna) — także wynik jest twierdzący przyjmując następstwa (skutkom) prawdę — rzeczywiste istnienie

2° albo też sąd mniejszy orzeka że następstwo (skutek) wyrażone w sądzie większym nie istnieje rzeczywiście, nie jest prawdą — W takim wynik orzeka że powód (przyczyna) nie istnieje rzeczywiście nie jest prawdą.

Jeżeli M jest, wtedy jest także P.
ponieważ zaś P nie jest
więc M nie jest

[Takowe wnioskowanie zowie się w logice modo tollenti — Z tego widać że wniosek warunkowy mieszany od bytności powodu (przyczyny) ...

[Bo sąd mniejszy jest tollens jest przeczącym bo zaprzecza rzeczy bytności następstwa (skutku) więc i wynik jest przeczący bo zaprzecza prawdzie powodu (przyczyny)

wnosi że i następstwo (skutek) ma być, jest to modus ponens a dru-

2. że z niebytności, z nieistnienia następstwa (skutku) wnosi, że i powód (przyczynę) nie istnieje, jest to: modus tollens.

Dawni Logicy powody rozumowania modo ponente, to jest, modo ponente wyrazili zasadą, w tym: a ratione ad rationatum valet consequentia albo juncto antecedente ponatur consequens — Posita conditione ponatur conditionatum —

ad

Zasada zaś rozumowania modo tollente wyrazili zasadą: a negatione rationati ad negationem rationis valet consequentia — Rejecto consequente rejiciatur antecedens; Atqui falsum est posterius ergo et prius — E

E. Gdy atoli w tych wnioskach zostanie jest mowa o jednym pewnym oznaczonym powodzie (o oznaczonej przyczynie) i wyraźnie o jednem pewnem oznaczonem następstwie (o oznaczonym skutku) zatem nie można

nie można wnioskować na odwrót.

Z niebytności powodu (przyczyny) nie możemy wnosić że następstwa (skutku) nie ma, bo to następstwo (skutek) może jeszcze być spowodowane innym powodem (inną przyczyną) a nie koniecznie tym powodem (tą przyczyną)

358.

o ~~którym~~ o którym mowa jest ~~w~~ [w zdaniu wielkiem, do niego] w niedzieli.

~~uwidziało danym~~ —

~~Podobnie~~

2 Podobnie z bytności następstwa

(skutku) nie wnosimy o bytności

~~że~~ o bytności [tego właśnie] powodu (przyczyny)

o którym mowa ~~w uwidzianym~~ [zdaniu wielkiem]

bo to następstwo (skutek)

mogło i powstać z innego powodu

(z innej przyczyny) a nie z powodu

który ~~w~~ ~~danym~~ szczególnie

[w zdaniu wielkiem] ~~w … danym~~ — (ob. § 69 przypis sub c)

Z tego widzimy że wtedy ~~możemy~~

jedynie wnosimy [tak] na odwrotność

~~jeśli~~ [gdy] jeden i ten sam powód [(przyczyna)] wyrażony

w zdaniu warunkowym rodzi tylko to jedno, jedyne [wyrażone]

następstwo (skutek) ~~w …~~

~~wyrażonym~~ w zdaniu wyrażone — [i gdy] i na odwrót

~~jest~~ to następstwo ~~…~~ (skutek) pochodzi

~~z tego~~ [wyłącznie] z jednego powodu (przyczyny) o którym

mówi zad. [wielkie] E.D. jest a więc jak to widzieliśmy

§ 69. poprzednik zdania ~~…~~ warunkowego

to jest powód; a następnik tego zdania

są ~~zdaniem~~ równoważne — to jest gdy

zdanie warunkowe odwrócić można —

to jest gdy możemy następstwo (skutek)

położyć na miejscu powodu, a powód

na miejscu następstwa — ~~tak~~

gdy ~~…~~ ~~zdanie warunkowe~~ [powód odwracania]

~~…~~ Tak prostemi drugi

zdanie warunkowe ~~…~~

~~…~~ ~~odwróceniem~~ które z zadań

pierwszym który [wnosi] odwrócenie

* W zdaniu takim powód

i następstwo są równoważne

a możemy zad. dany odwrócić

a tak otrzymać drugie

zad. — zad. ten drugi a zad.

dany będą zdaniami ~~wzajem~~

~~równemi na przemian~~ [reciproca] ~~…~~

~~proca~~ jak ustalono

w § 69 —

Dotąd uwiet p. Teofil

Przykłady — Przykład do wniosku warunkowego czystego

Jeżeli Piotr zgwałcił prawo M władzy ciężącej na łące P.

Jeżeli Piotr jest pod pałacem S władzy zgwałcił prawo M.

Jeżeli Piotr jest pod pałacem S władzy ciężącej na łące P.

Przyczyny wniosku odbywającego według figury I a trybu Barbara.

Przykłady do wniosku mieszanego

1) Modo ponente — ~~Jeżeli Piotr~~ [illegible] jest niebezpieczne

Jeżeli Piotr zażył trucizny [illegible] (skutek)

[illegible]

Piotr zażył trucizny

więc Piotra życie jest w niebezpieczeństwie

~~Lecz nie możemy odwrotnie~~

Tu wnosimy z bytności powodu (mianowicie przyczyny) którym jest zażycie trucizny, o bytności następstwa (skutku) bo niebezpieczeństwo życia —

Lecz nie możemy wnioskować na odwrót to jest ~~z bytności~~ z niebytności następstwa (skutku) ~~do~~ nie możemy wnosić o niebytności następstwa powodu (przyczyny) to jest z faktu że Piotr nie zażył trucizny nie możemy wnosić że życie jego nie jest w niebezpieczeństwie bo to niebezpieczeństwo mogło pochodzić ~~[illegible]~~ z innych powodów

może (jeszcze) z innych powodów

2 Modo tollente — (powód-przyczyna)

Jeżeli Piotr zażył trucizny, to tedy życie jego jest w niebezpieczeństwie (następstwo skutek)

Lecz życie Piotra nie jest w niebezpieczeństwie (nie ma następstwa) modo tollendo

więc Piotr nie zażył trucizny.

Tu już z pewnością że życie nie jest w niebezpieczeństwie mogę wnosić że powód (przyczyna) to jest z faktu następstwa (skutku) mogę wnosić że nie miał ten powód ~~tollendo~~ że zażycie trucizny jest koniecznym [illegible] miejsca —

Lecz nie możemy wnioskować odwrotnie, to jest z prawdy wyłączności powodu o bytności następstwa, to z bytności następstwa nie mogę wnosić o bytności powodu, to jest z tego że Piotra życie jest w niebezpieczeństwie nie mogę wnosić że to niebezpieczeństwo pochodzi z zażycia trucizny, gdyż to niebezpieczeństwo mogło mieć inne powody (inne przyczyny)

360

Możemy zaś uważać odwrotnie w tych przypadkach gdy powód (przyczyna) a następstwo skutek są zamienne tak że jest gdy powód (przyczyna) jest zarazem następstwem (skutkiem) a następnie następstwo (skutek) jest zarazem powodem (przyczyną) bo w takich razach sąd warunkowy może być wprost odwrócony (judicia reciproca)

~~np. kiedy jest w trójkącie~~

np. Jeżeli w trójkącie wszystkie trzy boki są równe M (powód przyczyna) to trzy jego kąty będą równe P (następstwo skutek)

w trójkącie tym (który np. nazywam równym) wszystkie trzy boki są równe

więc w tym trójkącie trzy kąty będą równe

w tym przykładzie równie z równości kątów wnosić możemy

wnosić na odwrót o równości boków —

~~§ 157~~

~~Porównanie wzorów wniosków~~

~~Zastosowanie~~
~~Porównanie~~

~~formy wniosków warunkowych kategorycznych~~
~~do wniosków warunkowych~~
~~z formami~~
~~wniosków kategorycznych.~~

~~odróżnić nam pod tym względem~~
~~należy wnioski warunkowe czyste~~
~~od wniosków warunkowych mieszanych~~

~~Wnioski~~
~~Do wniosków warunkowych czystych~~
~~obaczmy wpierw przykłady pojęcie~~
~~wniosków warunkowych czystych~~

~~Jeżeli M jest (podmiot) wtedy P jest (orzeczenie)~~
~~Jeżeli S jest (podmiot) wtedy M jest (orzeczenie)~~
~~a zatem jeżeli S jest (podmiot) wtedy P jest orzeczenie~~

§ 151

Zastosowanie form wniosków kategorycznych do wniosków warunkowych

I. Zastosowanie do ~~tak~~ tych form do wniosków warunkowych czystych

Wiemy, że wnioski kategoryczne co do formy zasadzają się na ... formy

[napis]

ℊ bo do ~~do~~ wniosków warunkowych wchodzi najmniej jeden sąd złożony warunkowy jako sąd zasadniczy a wtenczas jako sąd zasadniczy czy wyższy

Zmienienie jego może być np. następujące jeżeli ~~A jest N wtedy~~... ~~A jest lub nie jest N~~ A jest N wtedy...

ℊ Zmienienie jego może być np. następujące wtedy C jest D.

~~361.~~ 241

~~§ 151.~~

~~Zastosowanie formy wniosków kategorycznych do wniosków warunkowych~~

Wiemy, że wnioski kategoryczne co do formy ~~zasadzają się~~ na figurach i trybach, pytanie więc czyli te same figury i tryby zastosowane być mogą do wniosków ~~kate~~ warunkowych ~~gorycznych~~?

Aby ~~na~~ to pytanie dokładnie rozwiązać należy sobie tu przypomnieć istotę sądów warunkowych ~~(zastosowanie...)~~ ~~jako...~~ ~~do wniosków~~ ~~składają się wnioski warunkowe~~

W § 69 w którym ~~rozpatrujemy~~ wytłomaczoną była istota sądu warunkowego ~~było~~ ~~już~~ ~~nasz~~ okazaliśmy jako każdy sąd warunkowy składa się zasadniczo z dwóch sądów.

I. Pierwszy z tych dwóch sądów zajmuje miejsce podmiotu ~~(S)~~ i wyraża warunek albo okoliczność możliwą, będącą ~~w~~ powodem dla którego orzeczenie ma być przyznane lub odmówione podmiotowi — Ten sąd pierwszy zowie się poprzednikiem (hypothesis, ratio, conditio, antecedens membrum) II.

Drugi z tych dwóch sądów zajmuje miejsce orzeczenia (P), wyraża następstwo spowodowane owym pierwszym sądem, zatem orzeka stanowczo kategorycznie ~~stanowczo~~ czyli w razie spełnienia warunku orzeczenie ma być ~~przyznane~~ przyznane lub odmówione podmiotowi. Ten sąd zowie się następnikiem (thesis, ratio natum, conditionatum, consequens membrum). §

362

Złożywszy oba te sądy jako potomny ciężar sąd warunkowy, otrzymamy cały sąd warunkowy opierający:

~~Jeżeli M jest N wtedy C jest~~

Jeżeli M jest N (S) wtedy C jest D (P)

(~~Np. Piotr jest pilnym (S) wtedy jest godnym pochwały (P) obacz przypis do §70.~~

(P) obacz przypis do §70).

Uważmy przytem że taki sąd jest połączonym sądem bo sąd powiada sądowi którego zamiarem P jako zawiera w sobie podmiot S, ~~~~ orzeczenie ~~P — Teraz wypada bliżej zastanowić się nad wnioskami z takiego sądu warunkowego~~

~~Z takiem~~ Uważmy atoli w §150 że we wnioskach warunkowych czystych ~~zawierają się~~ oba sądy zasadnicze są ~~będą~~ sądami warunkowemi — W takim ~~razie wniosku czystym między wyrazami tego pojęcia~~ wzorem takiego wniosku będzie ~~dostatecznie~~ jest następujący ~~sąd Takim sąd wniosek sąd pomyślany~~.

Jeżeli M jest N (Mod) wtedy C jest D. (Pr)
Jeżeli A jest B (Sad) wtedy M jest N. (Mod)

Jeżeli A jest B (Sad) wtedy C jest D. (Sc)

Jeżeli A jest ... Uważmy że w tym wzorze ułożonym według pierwszej figury: [sąd M jest N największy ~~~~ i wobec przesłanek jest pojęciem średniem M (Terminus Medius) [sąd C jest D. jest orzeczeniem [sąd A jest B jest podmiotem czyli pojęciem mniejszem B.

Teraz należy się rozdział się szczególne czyste ~~~~ 1° we wnioskach warunkowych czystych 2° we wnioskach warunkowych mieszanych. Zobaczmy jak ~~można zastosować~~ do każdego z tych dwóch rodzajów wniosków warunkowych całą naukę formy wniosków kategorycznych:

§152

Zastosowanie form wniosków kategorycznych do wniosków warunkowych czystych

Uważmy....

Jeżeli M (Piotr) jest pilnym N (pilnym) wtedy jest C i P (jest pochwały godnym)

Wniosek warunkowy czysty zawiera przeto w sobie przeto wszystkie warunki do ułożenia wniosków według wszystkich czterech figur, które jak wiemy zależą od miejsca które zajmuje pojęcie średnie. A gdy obie te sądy mogą mieć wszystkie formy jakości potrzebne i ilości to jest formy E, I, O Tak więc nie tylko wszystkie cztery figury ale wszystkie tryby do tworzenia wniosków warunkowych czystych zastosowane być mogą.

Z tego wynika prawda to że wszystkie figury i tryby wniosków kategorycznych mogą być zastosowane do wniosków warunkowych czystych.

Tak we formule pierwszej utworzone są potrzebne tryby Barbara, bo wszystkie sądy bo w tej formule dwie przesłanki i wniosek mogą być uważane jako sądy powszechnie twierdzące A. Ale także inne formy sądów zastosować możemy do sądów zawartych w tej formule tak wiedzy, mianowicie jeśli A jest B ani jedno M nie jest N jest to forma E — niekiedy, to niektóre zaraz gdy A jest B — jest M — N to jest forma I — niekiedy gdy A jest B — nie jest M nie jest N — Forma O.

§ 153

Zastosowanie form wniosków kategorycznych do wniosków warunkowych mieszanych

Obaczmy że to formy tylko z pewnem ograniczeniem zastosowane być mogą do wniosków warunkowych mieszanych —

Formuła wniosku warunkowego czystego podana powyżej w § 153 zamienia się jak widzimy na formułę wniosku mieszanego warunkowego w ten sposób.

~~Jeśli M jest N (Med) wtedy C jest D (Sr)~~
~~ale jest A (pierwszy) jest M jest N (kończ)~~
~~zatem jest C jest D.~~

~~364~~

Jeżeli M jest N (Med) wtedy C jest D (Pr.)
otóż jest (prawdą) że M jest N (Med)

wiec jest (prawdą) że C jest D. (Pr.

Spostrzegamy że w tym wzorze wniosku warunkowego mieszanego na pozór nie ma owych ~~trzech~~ szczytnych a prawidłowych trzech pojęć potrzebnych w prawidłowym wniosku. Jakoż zdaje się ~~brakuje~~ zrazu że pojęcie mniejsze (terminus minor) – to jest że ~~brakuje~~ ubyło pojęcie podmiotu (S) ~~zajmujące~~ ~~które we wniosku kategorycznym~~ [illegible] ~~w sądzie mniejszym~~ [illegible] ~~pojęcie podmiotu we wniosku warunkowym~~ [illegible] ~~w sądzie mniejszym~~ [illegible] ~~sąd poprzednik (hypothesis, ratio, antecedens~~ które we wniosku ~~w sądzie~~ kategorycznym mieści się zwykle w sądzie mniejszym – a we wniosku warunkowym występuje też zajmuje miejsce też podmiotu ~~zajmuje~~ (jak wiemy z §152) ~~w sądzie mniejszym~~ zajmuje sąd rządzący poprzednikiem (hypothesis, ratio, antecedens). Gdy więc we wniosku mieszanym ubył ten sąd poprzednik, zatem ubył też wyraźny podmiot S – a zamiast jego zostało tylko pojęcie abstrakcyjne ~~[illegible]~~ odtwarzające ten sąd ~~[illegible]~~ mniejszy wypowiada jedynie ~~[illegible]~~ że jest prawdą że M jest N, ~~[illegible]~~ ten sąd zwraca jest wyrażeniem ~~[illegible]~~ że istnieje sąd M jest N – a takie wyrażenie że wniosek warunkowy mieszany jest nie równie uboższy od wniosku kategorycznego; bo gdy tu w sądzie mniejszym podmiot (S) oznaczający podmiot (S) jest ten podmiot (S) ~~[illegible]~~ pojęcie jakieś [illegible] jednostkowe zostaje oznaczone do którego się oznaczenie tego sądu odnosi – we wniosku zaś warunkowym mieszanym to S jest tylko ~~warunkowym~~ jest zatem istnienie ~~[illegible]~~ abstrakcyjnym ~~[illegible]~~ istnienia – tego tylko pojęcie i do tej abstrakcyjnej martwej odnosi się oznaczenie – albo ~~[illegible]~~ pojęcie jest nie oznaczonym ~~[illegible]~~ istnieniem, abstrakcyjnym zajmuje miejsce podmiotu S.

Z tego zaś odgadnąć możemy że we wniosku warunkowym mieszanym zniewoleni jesteśmy używać tej abstrakcyjnej zastępującej pojęcie S „istnienie” czy tylko umiemy w sposób wielce ograniczony ~~[illegible]~~ Jakoż do tego wniosku [illegible] możemy [illegible] sować te tylko przesłanki w których mieści się podmiot w sądzie mniejszym zajmuje podmiot S – a to tylko dzieje się we przesłankach

I i II – Obaczymy

363

B

~~[illegible] trzech prawidłowych pojęć~~
~~potrzebnych do wniosku, bo [illegible]~~
~~jak by na pozór pojęcie podmiotu~~
~~S zajmujące w sądzie mniejszym~~
~~miejsce przy poprzedniku, a widocznie jest tylko~~
~~[illegible] bo tu ten sąd mniejszy~~
~~[illegible] kategorycznym [illegible]~~
~~[illegible] kategorycznym zatem we~~
~~z sądem~~
~~[illegible] warunkowym [illegible]~~
~~[illegible] zatem bo ubył też właśnie~~
~~[illegible] sąd poprzedni (hypothesis~~
~~[illegible], antecedens) który zajmował~~
~~[illegible] w sądzie warunkowym~~
~~[illegible] podmiotu –~~
~~[illegible] kategorycznym~~
~~[illegible] to zajmuje. To~~
~~kategorycznym jest M jest N.~~
~~które stąd [illegible] mniejszym sąd~~
~~[illegible] nie jest nawet~~
~~[illegible] kategorycznym [illegible]~~
~~[illegible] – Bo w sądzie kategorycznym~~
~~mniejszym podmiot stąd jakaś~~
~~[illegible] prawdziwa lub pojedyncza~~
~~[illegible] do której oznaczenie~~
~~sądu się odnosi –~~
~~[illegible] wyrażenie jest: M jest N~~

Dalszy ciąg 363 C oraz 363 D.

Obaczymy teraz że figura III i IV nie da się zastosować do wniosków wewnątrz... mieszanych.

Wszystkie albowiem tryby figury I i II znajdą swoje zastosowanie do tych rodzajów wniosków zawartych, bo wszystkie formy sądów jako A, E, I, O, wnioskowaniu tu być mogą. — Jako to widać na wzór w których M jest N zajmuje miejsce rzeczy następujących (pojęcia średniego)

Figura I

Figura I

Tryb Barbara

A Zawsze, wszędzie we wszystkich razach gdy M jest N, będzie A jest B.

A Zawsze, wszędzie we wszystkich razach M jest N

A zawsze wszędzie we wszystkich razach A jest B.

Tryb Darii

A Zawsze ilekroć gdy M jest N, wtedy A jest B

I niekiedy (w niektórych razach) będzie M jest N

I. niekiedy, w niektórych razach A jest B

Tryb Celarent

E Nigdy, gdy nigdzie w żadnym razie gdy M jest N będzie A nie jest B

A. Zawsze jest M jest N.

E. nigdy A nie jest B

Tryb Ferio.

E Nigdy gdy M jest N, to A nie jest B

I niekiedy jest M jest N

O niekiedy A nie jest B

Figura II

Naprzód przypominamy że we figurze II pojęciem średniem (M) sąd M—N od którego ... w przesłankach zajmuje miejsce orzeczenia.

Tryb Camestres

A. Zawsze, we wszystkich razach gdy A jest B, będzie M jest N (zależne)

E Nigdy, nigdzie: to M nie jest N.

E nigdy, w żadnym razie A nie jest B.

363
D.

Tryb Barocco

A Zawsze (we wszystkich razach, itd) gdy A jest B będzie M jest N

O Niekiedy (w niektórych razach) ~~[illegible]~~: M nie jest N

O Niekiedy (w niektórych razach) A nie jest B.

Tryb Cesare

E Nigdy (w żadnym razie itd) gdy A ~~jest~~ jest B, M nie jest N.

A Zawsze (w każdym razie itd) M jest N

E Nigdy (w żadnym razie itd) A nie jest B.

Tryb Festino

Nigdy (w żadnym razie itd) gdy A jest B, M nie jest N

Niekiedy (w niektórych razach itd) M jest N.

Niekiedy (w niektórych razach itd) M nie jest N.

Dołączony 364

Sąd „C jest D” jest orzeczeniem, więc pojęciem większym P.

Sąd „A jest B” jest podmiotem czyli pojęciem mniejszym S.

Wniosek warunkowy czysty zawiera w sobie przeto wszystkie warunki do utworzenia wniosków według wszystkich czterech figur, które, jak wiemy, zależą od miejsca, jakie zajmuje pojęcie średnie. Oba te sądy mogą mieć wszystkie formy jakości połączone z ilością to jest formy A, E, I, O.

Tak we formule powyżej położonej spostrzegamy tryb Barbara, bo w niej dwie premissy i wynik mogą być uważane jako sądy powszechnie twierdzące (A.) Ale także inne formy sądów zastósować możemy do sądów zamkniętych w tej formule i tak: nigdy, nigdzie, jeżeli A jest B, wtedy ~~nie~~ jest M N. ‡ Jest to forma E. [Niekiedy, w niektórych razach, gdy A jest B, wtedy ~~jest~~ M N. To jest forma I. ‡ ~~wtedy~~ nie ~~istnieje~~ jest!

Niekiedy gdy A jest B, M ~~nie~~ jest N. Forma O.

~~Tak więc nietylko wszystkie z figury [illegible] figury, ale i wszystkie tryby do wniosku warunkowego czystego zastósowane być mogą.~~

Z tego wynika prawidło, że wszystkie formy, to jest wszystkie ~~figury i tryby~~ wniosków kategorycznych mogą być zastósowane do wniosków warunkowych czystych.

§ 153.

II Zastósowanie form wniosków kategorycznych do wniosków warunkowych mieszanych.

Obaczymy, że te formy ~~nie~~ tylko ~~z pewnem~~ ze znacznem ograniczeniem zastósowane być mogą do wniosków warunkowych mieszanych.

Formuła wniosku warunkowego czystego podana powyżej w § 152 zamienia się, jak

E, to znaczy że nigdy, nigdzie, w żadnym razie gdy prawdziwym jest sąd: A jest B, nie będzie prawdziwym sąd M jest N.

I, to znaczy niekiedy, czasem, w niektórych razach gdy prawdziwym jest sąd: A jest B prawdziwym będzie sąd M jest N

wiemy na formułę wniosku warunkowego mie-
szanego w ten sposób:

Jeżeli jest M jest N (Med), wtedy jest C jest D (Pr.)
Otóż jest (prawda), że jest M jest N (Med)

Więc jest (prawda), że jest C jest D. (Pr.)

Spostrzegamy, że w tym wzorze wniosku wa-
runkowego mieszanego na pozór nie ma o-
wych zwykłych a prawidłowych trzech pojęć potrzebnych
w prawidłowych wnioskach. Jakoż zdaje się, że
znikło tu pojęcie mniejsze (terminus minor),
to jest, że ubyło pojęcie podmiotu (S), które we
wniosku kategorycznym mieści się zwykle w sądzie
mniejszym, a we wniosku warunkowym czystym
miejsce tegoż podmiotu (jak wiemy z §§ 151 i 152) zaj-
muje sąd będący poprzednikiem (hypothesis, ratio,
conditio, antecedens) [a]. Gdy więc we wniosku warunkowym mieszanym
ubył ten poprzednik (sąd: A jest B), zatem ubył też wyraźny
podmiot S, a zamiast jego zostało tylko
pojęcie abstrakcyjne istnienia, bo sąd mniejszy
jedynie wyraża, że jest prawda, że M jest N.
Ten sąd jedynie jest wyrażeniem, że istnieje
sąd „M jest N." A tak widać, że wniosek wa-
runkowy mieszany jest nierównie uboższym od
wniosku kategorycznego; bo gdy ten w sądzie mniej-
szym kładzie wyraźny podmiot (S), już ten podmiot (S)
oznacza pojęcie jakieś szczegółowe lub jednostkę,
we ściśle oznaczone, do którego się orzeczenie
tego sądu odnosi. We wniosku zaś warun-
kowym mieszanym, to S jest tylko abstrakcyą
istnienia, jest gołem istnieniem i do tej
abstrakcyi martwej odnosi się orzeczenie. Lubo
atoli takie pojęcie jest nieoznaczonem, głuchem,
abstrakcyjnem, przecież zajmuje miejsce podmiotu S.

Z tego zaś odgadnąć możemy, że we
wnioskach warunkowych mieszanych zniewoleni

[a] a który ów wyrażał w tym wniosku czystym warunkowym czystym przez sąd A jest B (ob. § 152)

jesteśmy używać tej abstrakcyi zastępującej pojęcie S.

Przecież tylko w sposób ~~więc~~ więcej ograniczony jej możemy. Jakoż do tego wniosku możemy zastósować te tylko figury, w których miejsce podmiotu w sądzie mniejszym zajmuje podmiot S. To zaś dzieje się tylko we figurze I i II. Obaczymy zaś niżej, że figura III i IV nie da się zastósować do wniosków warunkowych mieszanych.

Wszystkie atoli tryby figury I i II znajdą swoje zastósowanie do tego ~~[illegible]~~ wniosku warunkowego mieszanego, bo wszystkie formy sądów jako A, E, I, O w nim użyte być mogą, jakto widać na wzorach następujących, w których sąd: „M jest N" zajmuje miejsce pojęcia średniego.

[Dla uproszczenia wzorów położymy zamiast sądu M jest N samo M; a na miejscu sądu: C jest D położymy samo C.

Figura I.

Tryb Barbara

A. Zawsze, wszędzie, we wszystkich razach, gdy jest M ~~jest N~~, ~~A jest B.~~ jest C.

A. Zawsze, wszędzie, we wszystkich razach jest M ~~jest N.~~

A. Zawsze, wszędzie, we wszystkich razach jest C. ~~A jest B.~~

Tryb Darii

A. Zawsze itd., gdy jest M ~~jest N~~, ~~A jest B.~~ jest C.

I. Niekiedy (w niektórych razach) jest M ~~jest N.~~

I. Niekiedy (w niektórych razach) ~~A jest B.~~ jest C.

Tryb Celarent

E. Nigdy, nigdzie, w żadnym razie, gdy jest M ~~jest N, natenczas jest B.~~ nie jest C

A. ~~Zawsze~~ we wszystkich razach ~~jest~~ M ~~jest N.~~

E. ~~Nigdy~~ w żadnym razie ~~A~~ nie jest ~~B.~~ C.

Tryb Ferio

E. ~~Nigdy~~ w żadnym razie, gdy jest M ~~jest N~~, ~~A nie jest B.~~ nie jest C

I. ~~Niekiedy~~ w niektórych razach jest M ~~jest N.~~

O. Niekiedy w niektórych razach ~~A nie jest B~~ nie jest C.

328 e)

Figura II.

Najprzód przypominamy, że we figurze II sąd „M jest N", oznaczony przez nas przez M a, będący tu pojęciem średniem, w obu premissach zajmuje miejsce orzeczenia.

Tryb Camestres.

A. Zawsze, we wszystkich razach gdy jest C (to jest gdy istnieje C) jest M (to jest istnieje M)

E. Nigdy, w żadnym razie nie jest M (nie istnieje M).

E. Nigdy, w żadnym razie nie jest C. (nie istnieje C)

Tryb Barocco.

A. Zawsze, (we wszystkich razach itd.) gdy jest C, jest M.

O. Niekiedy (w niektórych razach) nie jest M.

O. Niekiedy (w niektórych razach) nie jest C.

Tryb Cesare

E. Nigdy (w żadnym razie itd.), gdy jest C nie jest M.

A. Zawsze (w każdym razie) jest M.

E. Nigdy (w żadnym razie) nie jest C

Tryb Festino.

E. Nigdy (w żadnym razie itd.) gdy jest C nie jest M.

I. Niekiedy (w niektórych razach) jest M.

O. Niekiedy (w niektórych razach) nie jest C.

3. Wniosek rozjemczy.

§ 154.

Wiemy już z § 70, iż sądem rozjemczym (jud. disjunctivum) jest sąd, który w sposób niezupełny, ogólny i nieoznaczony wyraża stosunek obu pojęć wchodzących do sądu. Tam też powiedzieliśmy, że taki sąd rozjemczy może mieć dwojaką formę.

1. Gdy na miejscu orzeczenia sądu kładziemy pewną ilość pojęć, jako członki rozjęte sądu (membra disjuncta), orzekając, że jedno z tych pojęć jest rzeczywiście orzeczeniem podmiotu z wykluczeniem wszystkich innych, ale nie wyrażamy, które z tych przytoczonych członków jest tem orzeczeniem odnoszącem się do podmiotu. ad 329.

Jednakże figury ani trzecia ani czwarta wniosku kategorycznego nie nadają się do wniosków warunkowych mieszanych.

Jakoż wzór figury III (§139) jest: M. P.

M. S.

S. P.

a wzór figury IV. (§142.) jest: P. M

M. S

S. P.

widzimy że w obu tych figurach podmiotem zdania wyższego (prop. minor) jest M. – to jest pojęcie średnie (terminus medius)

To M jest odpowiada w zdaniu kategorycznym podmiotowi a w zdaniu warunkowym odpowiada powodowi, warunkowi (owej okoliczności możliwej która poprzedza wyraz jeśli). – Ale we wnioskach warunkowych mieszanych zdanie mniejsze nie uważa ani warunku, ani powodu, bo ten zdaniem mniejszym nie jest zdaniem warunkowym ale kategorycznym więc też zdanie mniejsze ani powodu ani warunku nie obejmuje, więc też nie obejmuje figury M. – A z tego też figura III ani IV wniosku kategorycznego nie może być zastosowana do wniosków warunkowych mieszanych.

364.

Z wniosku rozjemczego

§ ~~152~~ 154

(syll. disjunctivum)

Wiemy z § 70 iż sądem rozjemczym zowie się sąd ~~rozłączny~~ który w sposób niepewny, ogólny i nieoznaczony wyraża stosunek obu pojęć odnoszących do siebie. Tam też przekonaliśmy się że takie sąd rozjemczy może mieć dwojaką formę.

1. ~~Albo że~~ Gdy na miejscu orzeczenia sądu kładziemy pewną ilość pojęć — (członków rozjemczych (membra disjuncta) orzekając że jedno z tych pojęć ~~z nich~~ jest rzeczywiście orzeczeniem podmiotu z wyłączeniem wszystkich innych, ale ten sąd nie wyraża które z tych wyłączających członków jest tem orzeczeniem odnoszącem do podmiotu —

149. 2. ~~Albo~~ odwrotnie ~~w~~ gdy ~~sąd~~ na miejscu podmiotu sądu kładziemy pewną ilość pojęć nie oznaczając jednak który z tych członków ~~pojęć~~ odnosi się rzeczywiście do orzeczenia ~~danego~~ w danym sądzie. — Poniżej tłumacząc rzecz o ~~wniosku rozjemczym~~, będziemy mieli ~~stosunkowo formy pierwszą~~ ~~ten wniosek rozjemczy~~ Wniosek rozjemczy (syllogismus ~~(syllogismus disjunctivus sąd większy jest sądem rozjem~~

Poniżej tłumacząc rzecz o wniosku rozjemczym, będziemy mieli głównie ~~na względzie~~ formę pierwszą jako najczęściej ~~na względzie~~ — ‡

Wniosek rozjemczy (syllogismus disjunctivus) jest ten w którym sąd większy jest sądem rozjemczym — jakkolwiek ~~w~~ sąd mniejszy i takoż podobnie, jak we wnioskach warunkowych nadać ~~to~~ też charakter ~~tak~~ całemu wnioskowi

‡ wszystko zaś co powiemy o tej formie pierwszej ma pełne zastosowanie także do formy drugiej — więc o ~~tej~~ tłumaczenie tej drugiej formy było by niepotrzebne

F a które wszystkie nawiązują (jako rozjemcze) wytaczają ~~[illegible]~~ (870). A winny (równia z 870) że te pojęcia nawzajem się ~~[illegible]~~ wytaczające mogą być 1 albo pojęciami sprzecznemi (n. contradictoriae) albo 2re przeciwnemi (n. contrariae) w pierwszym przypadku może ich być tylko dwa — w przypadku drugim może ich być dwa albo też więcej

[W tym przeto sądzie ~~wyższym~~ wielkim wytoczone ~~są~~ jest są dwa lub większa liczba pojęć ~~które~~ z których każda ~~może~~ ~~może~~ mogłoby być orzeczeniem podmiotu. F

~~Sąd zaś mniejszy~~ ~~[illegible]~~ albo ~~[illegible]~~ które może być dwojaki albo modus ponendo tollens albo tollendo ponens ~~z tych pojęć jest rzeczywistem~~

[~~albo~~ albo orzeczeniem] co stanowi że jedno które jest prawdziwem ~~[illegible]~~ orzeczeniem z tych pojęć ~~[illegible]~~ tem orzeczeniem —

w takim razie sąd będący wnioskiem tego wniosku znosi ~~[illegible]~~ wszystkie inne orzekając iż żadne ~~[illegible]~~ jako fałszywe ~~[illegible]~~ jest orzeczeniem

~~wzór~~ wielki wzór: S jest ~~[illegible]~~ wzór z trojga albo a, albo b albo c (ponens) (tollens)

249

(z dwóch lub wielu)

Sąd zaś mniejszy może być dwojaki

1o Sąd mniejszy może orzec że tylko jedno (z z pojęć wytoczonych w sądzie większym jest rzeczywistym prawdziwym — a wtedy wniosek orzeka (jako drugie ~~lub~~ pojęcie lub) ~~że wszystkie inne~~ pojęcia wytoczone w sądzie większym są fałszywe — Jest to sposób rozumowania ponendo tollens

np. sąd większy: S jest albo a, albo b, albo c
jedno z trojga.

sąd mniejszy: S jest a (ponens)

wniosek: S nie jest ani b. ani c. (tollens.)

2. Albo sąd mniejszy ~~[illegible]~~ ~~jedno~~ orzeka że wszystkie pojęcia wytoczone w sądzie większym z wyjątkiem tylko jednego mniej, są fałszywe — wtedy wniosek orzeka że to jedno pojęcie wyjęte jest prawdziwe — Jest to sposób rozumowania zwany tollendo ponens —

np. sąd większy: S jest albo a, albo b, albo c
jedno z trojga.

sąd mniejszy: S nie jest ani a ani b.

wniosek: S jest c.

mógłby jeszcze tu być na str. 366.

366.

Z nie mógłby jeszcze tu mieć zachodzić przypadek — gdyby sąd mniejszy zawierał tylko pojęcie zbyt (większe) myśla... a nie w zakresie większym, — wtedy wniosek się okaże pojęcie z przyczyn przestarzałych tylko bezw.

sąd w. S jest pojęciem z których albo a, albo b albo c
sąd m. S nie jest a
wniosek S jest pojęciem z których albo b, albo c

Ale wniosek dwu- lub nietrzy ostatecznego
bo wniosek sam jest tylko sądem rozjemczym, nie ... stanowczym a nie ...

Zupełnie tak samo ma się rzecz, gdy sąd większy jest sądem rozjemczym w którym na miejscu [illegible] przeciwdziałane pojęcia nawzajem wykluczające się np.
pojęcie z których albo a, albo b, albo c
jakim jest P. [illegible]

itd.

W każdym razie widzimy że wniosek rozjemczy podobnie jak sąd rozjemczy opiera się na prawie zasadniczym myślenia wykluczającym środek. Ob. § 70 oraz przyp. do § 70. —

Podobnie zważmy że we wnioskach rozjemczych sąd większy powinien przy logicznej odwrotności sądem rozjemczym, wszystkie części rozjęte
w ogóle wszystkie członki rozjęte wymieniać dosłownie. — Bo jeśli sąd mniejszy przeczy ... albo wymienia prawdę pojęcia ... więcej, albo też zaprzecza prawdy wszystkich ... tym jedynie — Ob. co § 70 w którym była mowa o sądach rozjemczych

Uważmy że wszystkie wnioski ... odbywające się w ... kategorycznym ... we wnioskach kategorycznych

Wnioski rozdzielcze (syllog. disjunct.) [illegible]

250 ~~367~~

§ ~~153~~ 155.

Delemma
~~Dilemma~~

Wiemy z § 76 że sąd rozjemczy może przybrać charakter sądu ~~warunkowego~~ warunkowego a tak zamienić się na sąd warunkowo rozjemczy.—

~~Taki sąd warunkowo jest sądem~~

Otóż wniosek zwany ~~po~~ wnioskiem ~~wnioskiem lematycznym~~ przypuszczeniowym a z lemma— którego większa sądu większego tak i sąd warunkowo rozjemczy.—

Sąd zaś warunkowo rozjemczy ma też właściwość ~~[illegible]~~, iż część jego pierwsza (poprzednik) zwana poprzednikiem (antecedens, hypothesis) ~~ob § 69~~ wyraża jakąś dowolność możliwą, jakiś powód E ~~(ob § 69)~~ część zaś druga ~~w tego~~ sądu (orzeczenie) zwana następnikiem (consequens, thesis) wyraża ~~X thesis~~ następstwo wynikające z owego ~~[illegible]~~ powodu ~~[illegible]~~ odpowiedniego owego przypuszczenia ~~[illegible]~~ w części pierwszej.—

Przecież wszystkie te znamiona dotąd już podane stosują się do sądu większego wniosku lematycznego, a to bo ten sąd jest warunkowym, a te cechy wypływają już z istoty każdego sądu czysto warunkowego jak to wiemy z § 69 w którym wytoczona była mowa o sądzie czysto warunkowym (jud. hypotheticum) —

Gdy atoli sąd większy tego wniosku

Dilemma
1 Naprzód sąd większy jest[?] części druga jego następnik [illegible] sąd rozjemczy bo przecież składa się z [illegible] poprzednik —
2. [illegible] bo [illegible] jeden sąd przeczący drugi twierdzący
3 Sąd większy powtarza zdanie poprzednika — a jeśli on twierdzi więc sąd w. twierdzący

E jakieś przeto przypuszczenie je—

368.

nie jest sądem myślą warunkowym

ale jak wiemy mając sądem warunkowym

wyrażonym — zatem wiemy nic

znamy
ściśle rozjemcze — co wtedy następuje

zaś
co wtedy się stanie gdy część

druga tego sądu — to jest gdy następnik

z jego (consequens) przyjmując

jako następstwo części pierwszej

przypuszczonego
(to jest jako następstwo powodu)

a zatem ustanawiając
pewne pojęcia rozjemcze wyrażenie

Codo ściśle zaś tych pojęć rozjem-

jako następstwo
czych, ... do powodu

może zachodzić
do przypuszczenia ... dwojaki przypadek ... wyraża się w sądzie wszelkiego

przypadek zajmujący
... iż to następstwo ... musi

to jest
istnieć ... muszą

być prawdziwe jeżeli istnieją rzeczywiście

powód, jeśli przypuszczenie jest

prawdziwe —

przypadek drugi —
2. Albo też ... mogły

istnieć ...

gdy ... fałszem, gdyby jeżeli by

istotnie
istniał rzeczywiście powód, to jest

gdyby przypuszczenie było prawdzi-

żadne z tych
we — wtedy by ... następstwa istniały by nie mogły ... fałszywe

Z tego dwojakiego stosunku ... w którym mogą

następstwa zostawać ... matematycznego

(rozjemcze) i przeciwnie ...

jak ... i dwojaki będą mówię

w każdym razie ... zaś zawierać ustanawia

fałszywe powodu, fałszywe przypuszczenia

Przypadek pierwszy.
Sąd ~~wyższy~~ wielki wyraża że
jeżeliby mniej więcej istniał powód
to jest jeżeliby przypuszczenie było
prawdziwe, jeżeli wtedy jedno
albo drugie, a z tych ~~jego~~
następstw nieb[y]łoby żadnego
istnieć, to jest musiałoby być
prawdziwem

Przypadek drugi
Sąd wielki wyraża że jeżeliby nie-
wyistniał powód, to jest jeżeliby
przypuszczenie było ~~by~~ prawdziwem
~~to by~~ jeżeli wtedy żadne z tych nast-
następstw nie mogłoby ~~być~~ istnieć
nie mogłoby być prawdziwem.

~~Gdy w pierwszych lematycznym~~
~~wotazadzie ... daremność aby w~~
~~wynikłości obalić powód czyli przypusz-~~
~~nie dowolnie w pierwszym przypadku~~
~~sąd mniejszy będzie pewne przeczący~~
~~a wniosek będzie odbywał~~
~~wedle wzoru następującego~~

~~„Aby obalić ... fałsz~~

[Gdy w każdym wniosku ~~lematycznym~~ ścisłe ~~lematycznym~~ chodzi o rzeczywistą
daremność aby obalić powód to jest
aby wykazać fałsz przypuszczenia
a zatem i wynik ~~je~~ bywa zawsze
przeczący – bo odwracający owe przypuszcze-
nie. – Aby zaś dojść do takiego
~~wypadku~~ skutku w każdym odwrot-
nie ... przypadek który sąd mniejszy
będzie innym co do jakości, w przypadku
pierwszym sąd mniejszy będzie
przeczącym, w drugim będzie twierdzącym.
1° W pierwszym przypadku wniosek
lematyczny będzie się odbywał wedle
następującego wzoru w ~~którym sąd~~
Sąd wielki

Sąd wielki.
Jeżeliby było A (powód przypuszczenie)
jużby musiało istnieć jedno z dwoga
bo albo B albo C,

Sąd mniejszy
ale ani B ani C nie istnieje

wynik
więc też A istnieć nie może

Wynik
Zatem ~~A~~ A istnieć
nie może

Przypuszczenie jest fałszywe
[W drugim zaś przypadku sąd
wielki będzie przeczącym a sąd
mniejszy będzie ~~ż~~ twierdzącym wniosek
będzie miał wzór następujący
Sąd wielki
Jeżeliby było A jużby ani B ani C
istnieć nie mogło –
Sąd mniejszy
~~Ale~~ Ale albo B albo C istnieje

[W powyższym wykładzie była mowa o ~~tym~~ wniosku przypuszczenia ~~...~~ o zadaniu lematycznego wniosku w którym mieściły się ~~...~~ tylko dwa pojęcia rozjemcze (albo B albo C jedno z dwojga) ~~Jak wniosek~~ rośnie się od tej liczby dwóch pojęć ~~dilemm~~ dilemmato maj – ~~ale może być także trzy pojęcia~~ ~~większe liczby~~ może ich być tyle więcej w tedy będzie trilemma, który wtedy jest tetralemma a jeśli ich będzie jeszcze od ~~nad~~ czterech więcej wtedy powstanie polylemma – forma ogólna w takich wnioskach będzie ta sama, którą widzieliśmy w dilemmacie –

Dilemma jest ~~...~~ forma ~~wniosku~~ wniosku najwyższej rangi ~~...~~ lemmatycznego – i zowią go też syllogismus cornutus bo ~~...~~ bierze niby na rogi przeciwnika – zwano go ~~...~~ po polsku ~~...~~ dwu–bitnikiem – ≠

Prawidła na których należy baczyć przy tworzeniu wniosków lemmatycznych wynikają z samej istoty onych – są one następujące:

1. Zadanie we wniosku ma zachodzić ścisły związek między przypuszczonym powodem a następstwem – ~~ta~~ ~~...~~ ~~między~~ ~~...~~ ~~to~~ ~~...~~ ten związek nexus logicus – wyłożony ja ma tutaj sądu warunkowego ~~...~~ wykazany być (jak to ~~...~~ ~~...~~ już w § 69)

O Widzimy że gdy dilemma ma tylko dwa członki rozjemcze zatem te dwa członki stanowią dwie części stanowiące całość a zatem nawzajem się uzupełniające [Przecież może być trzeba rozjemczych członków być więcej niż od dwóch – może ich

≠

[Jak dilemma jak i każdy wniosek lemmatyczny opiera się ściśle na prawie zasadniczem myślenia zwanego prawem powodu przedstawionym (wytłumaczonym w § 15) principium rationis, co już widzimy z całego toku wniosków tego zadania –

2° Ostatki ~~sąd~~ odpowiednie w naszej teorii
sądu wielkiego mają być mniej więcej roz-
patrywane, iże nawzajem się wytrącają
z negacyi ~~czyli w lemmacie~~ odpowiednią
~~z ostatków czyli przytoczonych przypadków~~
~~na sąd mniejszy~~
w ~~sądzie mniejszem~~ rzeczywistości
czyli sąd mniejszy
~~znaczenie ostatki~~ a ostatecznie
~~czyli ten sąd~~ we wnioskach lemma-
tycznych pierwszego przypadku rzeczy-
wiście ~~[illegible]~~ wykazuje także ostatków czyli wniosków mniej
rozpoczynających przytoczonych w sądzie
wielkim ≠ lub czyli też dla sąd
w przypadku drugim wnioskiem lemmatycznym
mniej się dzieje rzeczywiście wykazuje
prawdziwość czyli istnienie tychże
ostatków — a tak niweczy przypuszczenie O3

Ż a tem samem obala przypuszczenia wyrażone w sądzie wielkim

O3 sądu wielkiego

Co do drugiego z powyższych prawideł ~~prawidła~~ uważamy
~~że często w logikach najdziejszy~~
~~z danie~~ że rzeczywiście do wniosku
lemmatycznego w najściślejszem
znaczeniu potrzeba aby ostatki ~~[illegible]~~
o których mowa we wniosku były rze-
czywiście ~~za~~ rozpoczęte — ~~Ponieważ~~ Jednak
~~Takowe też wnioski~~ — ~~Ponieważ~~
w bliskiem pokrewieństwie
z temi lemmatami w ściślejszem
znaczeniu są inne wnioski
które się zowią lemmatami
w obszernem, ogólnem znaczeniu
to jest takowe do których wchodzą
już pojęcia ~~ściśle rozpoczęte~~ ~~ale wybrane z mające się w stosunku~~
~~Te pojęcia mogą być~~ mające się
~~w stosunku~~ do siebie do drugich
w stosunku sądu rozpoczynającego ≠
~~a te nazywa się ścisłe wnioski~~
~~niedostateczne lemmatyczne~~
lub w obszernym ~~[illegible]~~ znaczeniu.

≠ ale zostające do siebie w stosunkach
innego rodzaju —
Przywodzimy dwie najważniejsze
formy tego rodzaju wniosków

ad 372.

Takie swogolniem znaczeniu wnioski lemmatyczne mogą przeróżne znaczenie przywodzimy tutaj jedynie dwie najważniejsze formy

1. Do wniosku takiego wchodzi pojęcia ~~[illegible] rozdzielne z tem~~ ~~zatem gdy sąd wielkszy będzie sądem~~ ~~warunkowym rozdzielnym~~ wchodzi sąd rozdzielny ✗ (judic. partitivum

sąd H ~~Jakoż z~~ W takich wnioskach lemmatycznych wobszerniejszem znaczeniu sąd wielkszy może być sądem rozdzielnym (sąd divisivum) o którym była mowa w § 74. — Któremu wniosek nadaje cechy warunkowe tak że sąd ten staje się warunkowo rozdzielnym. — Dalszy tok wniosku odbywa się już na podobieństwo lemmatu —

1.° Są wnioski które zwać można lemmatycznemi wobszerniejszem znaczeniu a które wyłącznie zowią wnioski ani rozdzielne ani (syllogismus dividens, s. divisivus) — w takich wnioskach sądem wielkszym jest sąd rozdzielny (jud. divisivum) o którym była mowa w § 74, albowiem sąd taki wylicza wszystkie szczególne pojęcia do jednego ogólnego pojęcia należące, także atoli takowe wyrazem bądź, bądź, albo części części — ~~sądem mniejszym~~ (ależ nie w ten sposób ~~orzeka~~ (ale tem nie wiem te sposobem rozpiera albo-albo jedno rozprawy) sądem mniejszym orzeka [illegible] podobnie jak we wnioskach rozporczym ~~który~~ orzeka o tych wyliczonych pojęć szczególnych poprzednio twierdzić lub odmawiać należy —

2. Pojęcia przytoczone w sądzie w którym mogą też być wyrazić następstwa naprzód bliższe a z kolei coraz dalsze których musiały istnieć i być prawdziwe gdyby przypuszczenie w tym wielkszym sądzie objęte było prawdziwe — a to wedle powyżej omawianego przypadku wniosku lemmatycznego ✗ albo też te następstwa nie nastąpiły owe miejsca atoli też przypuszczenie było prawdziwe — wedle drugiego przypadku — w którym sąd mniejszy orzeka że te następstwo nie istnieją — a przeto wynik za prawdziwe ma przypuszczenia —

✗ w którym sąd mniejszy orzeka że te następstwa nie istnieją — Zatem wynik w takim razie prawdzie zaprzecza przypuszczenia

Przykłady – do rodzajów przypuszczenia – (lemmatycznym w ścisłem znaczeniu

~~Dilemma~~. ~~Gdyby~~ Jeżeliby ~~kryształ był jestestwem organicznem~~

~~był~~

Pierwszy przypadek.

Dilemma. ~~Sąd większy~~

Sąd większy. ~~Gdyby~~ Jeżeliby kryształ był jestestwem organicznem, musiałby być albo rośliną albo zwierzęciem (jednem z dwojga)

Sąd mniejszy – Kryształ nie jest ani rośliną ani zwierzęciem, nie ~~nie~~ jest żadnem z dwojga

Wynik – więc kryształ nie jest jestestwem organicznem.

Drugi przypadek.

Sąd większy – Jeżeliby to ~~jestestwo~~ jestestwo było anorganicznem jakby nie mogłoby ani rośliną ani zwierzęciem, żadnem z tych dwojga –

Sąd mniejszy, Ale to jestestwo jest albo rośliną, albo zwierzęciem jest jednem z dwojga –

Wynik – zatem nie jest anorganicznem jestestwem –

Trilemma – Sławnem jest Trilemma Leibnitza którem wynalazca optymizmu dowodzi że ten ~~dowodzi~~ ~~że~~ istniejący obecnie ten świat jest najlepszym ze wszystkich światów które tylko wyobrazić mogłaś o których tylko pomyśleć można.

Sąd większy – ~~Gdyby~~ Jeżeliby istniejący obecnie ten świat nie był najlepszym tedy albo ~~albo~~ że Bóg nie znał najlepszego świata – albo że nie chciał stworzyć najlepszego świata – albo że nie mógł stworzyć lepszego świata –

Sąd ~~większy~~ mniejszy: Ale pierwsze przypuszczenie sprzeciwia się ~~je~~ wszechmądrości Boga – drugie sprzeciwia się jego wszechdobroci – a trzecie przypuszczenie jest przeciwne ~~sprzeciwia~~ ~~wszech~~ wszechmocy Bożej –

Wynik: a zatem ten świat istniejący obecnie tu jest najlepszym ze wszystkich możliwych światów –

Niewłaściwy dylemmat (albo który właściwiej nazwać można lemmat) składa się zwykle w tym celu aby obalić przypuszczenie przeciwnika, atoli często się zdarzać może że ten przeciwnik zwraca to samo dylemma przeciw temu który go stawił – a wtedy powstaje dylemma we odwrotnym znaczeniu (dylemma reciprocum) – Gdy zaś jedna tylko z dwóch stron spór wiodących może mieć słuszność zatem zawsze w takich razach łączące się sofizmat (sophisma – captio) u nas dawniej zwany wykrętem, wywodzeniem matactwem, złudzeniem.

Już dawna filozofia grecka rozkoszowała się układaniem – szkoła zajmowała się gorliwie tego rodzaju dylemmatami. Jeden z nich najsłynniejszy w którym sylogizm mógł być tak zwany wniosek krokodyla (syllogismus crocodilinus). – W nim rzecz tak się miała. Pewnej niewieście egipskiej krokodyl porwał dziecię – Krokodyl przyrzekła matce oddać dziecię jeżeli ona powie prawdę co krokodyl z dzieciem zrobi – wtedy matka rzekła twoja powiada – „Mniemam że mi dziecięcia nie oddasz" – Krokodyl bierze się do dylemmatu i odpowiada w żadnym razie ci go oddać czyli powiedziałaś prawdę czyli żeś nie powiedziała nie mogę ci oddać dziecięcia –

Bo jeżeli prawdę powiedziałaś, nie odbierzesz dziecięcia, bo gdybym ci je zwrócił, nie byłobyś powiedziała prawdy

Jeżeli zaś nie powiedziałaś prawdy – nie możesz dostać twojego dziecięcia na mocy naszej umowy –

A zatem w żadnym z dwóch przypadków dziecięcia twojego nie dostaniesz

Na co matka odwracając delemmat krokodyla dowodziła mu w ten sposób ~~Nawet~~ w każdym z dwóch przypadków oddrzeć dziecię musi

Bo jeżeli powiedziałam prawdę to tedy ~~oddasz~~ zwrócisz mi dziecię na mocy naszej umowy – Jeżeli zas to co powiedziałam ~~prawda~~ nie jest prawdą, więc prawdą jest to właśnie ~~co~~ przeciwne jest temu co powiedziałam, ~~to~~ zatem ~~jest~~ prawdą jest że mi dziecię oddasz – ~~Bo nawet w takim razie~~

Drugi sławny delemmat jest ten ~~który~~ odwrotny o którym wspomina Aulus Gellius (żyjący w drugim wieku po Chr.) Ten delemmat i zwie się ~~nieskończoną sprawą~~ delemmatem o wiecznym procesie sądowym – [illegible] tak opowiada Gellius – Młody Euathlos oddał się na naukę prawa do Protagorasa – Ugoda stanęła na tem ~~aby~~ że E. Euathlos ~~zapłacił zapł~~ płaci zaraz z góry połowę czesnego przy wstąpieniu?, ~~zaraz~~ drugą zaś połowę czesnego zapłacić w ten czas gdy wygra pierwszą sprawę przed sądem ~~wygra~~ – Po skończonej nauce Euathlos ani nie podejmował żadnej sprawy przed ~~sobą~~ sądem ani też ~~nie płacił~~ nie chciał zapłacić Protagorasowi drugiej połowy czesnego – Protagoras pozwał ~~ucznia~~ przed sąd – i tak do niego przemówił – ~~Niebawem~~

W każdym przypadku zapłacić mi musisz

Bo jeżeli cię sąd wskaże na zapłacenie będziesz musiał płacić na zasadzie wyroku – jeżeli cię zaś sąd nie wskaże w tedy sprawę ~~wygrałeś~~ wygrasz – więc musisz zapłacić na mocy naszej umowy –

Na to ~~odrzekł~~ Euathlos ~~zaczepiony~~ odwracając delemmat przeciw niemu ~~rzekł~~ – odrzekł

W żadnym przypadku nie zapłacę –

Bo albo będę wskazany wyrokiem na zapłacenie w tedy sprawę przegram – a na mocy naszej umowy nie będę obowiązany do zapłacenia, albo będę uwolniony od zapłaty, a w tedy nie zapłacę na mocy wyroku –

376

Powiadają że podobna obrona wprawiła w kłopot sędziów, którzy nie wiedząc jak sobie radzić przyjęli całą sprawę odwlec i nie wydać stanowczego wyroku — Takie ich postępowanie było właśnie najbłędniejsze bo zapewne odgadnąć mogli że Euathlos chce skrzywdzić nauczyciela swojego, a nadto powinni byli uznać że umowa między mistrzem a uczniem zawarta odnosić się mogła jedynie do procesów z innemi osobami a nie do procesu między stronami wchodzącemi do umowy — Sędziowie powinni byli jednorazowego albo zniewolić Euathlosa do bezzwłocznego zapłacenia albo też powinni byli uwolnić go od zapłacenia — w tym drugim razie Euathlos byłby sprawę wygrał a Protagoras miałby był prawo wytoczenia na nowo [illegible] nowa skargi o zapłacenie —

Przykłady do wniosków lemmatycznych w obróconej-szem znaczeniu

Przykład do wniosku w którym rząd wielkszy wzorowo rozdzielony — wzór będzie

Jeżeliby było A byłoby bądź B bądź C. —

ale B nie jest, tudzież C nie jest

Zatem i A nie jest.

Jeżeliby pewna cecha była charakterystyczną sztuki starożytnego świata klasycznego — jak by się ta cecha znalazła wszędzie bądź w Grecji bądź w Romy jako dwóch ludów stanowiących starożytność klasyczną —

Ale bądź w Grecji bądź w Rzymie tej cechy nie ma

więc nie jest ona cechą klasycznej starożytności

~~Test sam.~~

Przykład w którym sąd wielkiej ~~[illegible]~~ męczarni coraz dalsze następstwa wysnuwające się przypuszczenia

~~Jeśliby dusza była materyą — jużby nie mogła się wznieść nad materyą — nie mogłaby się wdać w stadaj ułaśnieni~~ ~~[illegible] nie mogłaby im nakazać milczenia żądzom swojem — ówczesny nie mogłaby wobec wielkim celów duchowych — ówczesny nie byłaby w stanie poświęcać ciała swego na katusze na śmierć dla wielkich idei — ówczesny~~

Sąd wielki
Jeśliby dusza była materyą — ówczesny nie mogłaby się wznieść nad materyą — bo nad własne ciało swoje — nie panowałaby nad żądzami zmysłowemi (~~[illegible]~~) ~~[illegible]~~ żądzami — nie mogłaby ~~[illegible]~~ — więc ówczesny nie miałaby wolnej woli — nie rzuciłaby w dobrem a co złem — ówczesny nie mogłaby się poświęcić wyższej rzeczy materyalnej ~~[illegible]~~ oddać jej na katusze a śmierć dla celów idealnych — ~~a~~ nie łaskawiłby ~~[illegible]~~ innym światom — [illegible] wielkiej losu

[Żad wznieść się — [Ale ówczesny może się wznieść nad materyą — może wstrzymać żądze zmysłowe i żądzami — ówczesny ma wolną wolę — ma poznanie dobrego i złego i t. d. i t. d.

~~Zatem dusza nie~~ wynika — Zatem dusza nie jest materyą —

Wnioski na zasadzie podstawienia (substitutio)

Dotychczas mówiliśmy wyłącznie o tego rodzaju wnioskach w których sądy obejmowały w sobie takie dwa pojęcia które mają się wzajem do siebie – ze ścisłem znaczeniu podmiot i orzeczenie (sub. et praed.) – dzieje się często że te dwa pojęcia mogą się zachować w innym wzajemnym stosunku (jak np. w stosunku działania, przyczyny i skutku, przestrzeni, czasu i td) ale i w takich razach jak we wszystkich innych wnioskach zachodzić będzie podstawienie pojęcia szczegółowego pod ogólniejsze; mianowicie podstawimy i w danym sądzie zamiast ogólnego pojęcia pojęcie szczegółowe objęte w danem pojęciu ‡ (np. Ziemia ciągnie przyciąga ku sobie wszystkie ciała znajdujące się w jej otoczeniu – Księżyc jest ciałem znajdującem się w otoczeniu ziemi. Zatem ziemia przyciąga ku sobie księżyc ‡ – albo drugi przykład w którym Bóg kocha wszystkich ludzi z osobna wszystkich dusze ludzkie. Bóg kocha grzeszników także – Bóg kocha ludzi wszystkich – zatem kocha wszystkich grzeszników)

‡ w takich razach przeto otrzymamy jak we wszystkich wnioskach sąd zasadniczy wielki będący naprzód podstawą wniosku, sąd następnie mniejszy, sąd nakoniec będący wynikiem.

380.

Takowe postępowanie logiczne nazywa się podstawieniem bo podobne do czynności w nazwanéj w matematyce podstawieniem ~~substy-tucya~~ (substitutio) która na wzór ogólnych wzorów algebraicznych kładzie ~~szczegółowe~~ oznaczone wielkości

Takiej powyżej § tu zapis jaki jest na kartce

§ ~~155~~ 157

~~Wnioski na zasadzie~~ 1° Wniosek z przywodu ~~przywodu indukcyi~~ (inductio). — do pod § tem

Gdy wnioski które do tych czas nas zajmowały były sylogizmami w systemie naszym w których od rozumowanie od ogólnej zasady która był sąd wielki zstępowało do szczegółów, tak do jednostek podobnież odbywają wnioski ~~tez~~ w których rozumowanie postępuje drogą odwrotną bo rozpoczyna od jednostek, od szczegółów od od nich wznosi się do ~~ogó~~ ogólnej zasady ~~która wiedzie jest~~ ~~która śledzi~~ te ogólne zasady są w przeto ~~która wiec jest~~ celem jego badań i rozumowania

Takie postępowanie nazywamy przywodem ~~bo przywodzi wnioski~~ ~~wywód~~ ~~do rozumowania ogólnego~~ ~~nabrania~~ ~~z nich wyprowadzamy~~ ~~wywodzi z siebie, niby jako~~ ~~zasadę i prawdę~~ ogólną.

— 1

Strona 381

a następnie ~~rozpadając się wszystkim z tym~~
~~szczegóła (w każdej z tych pojedynczej~~ z tych pojedynczej) zasobna
dopatrujące się w każdym z tych
szczegółów (w każdej z tych jednostek)
pewnej cechy pewnej własności
~~orzeka że ta cecha~~ pewna cecha
ta pewna własność przypisuje
ogółowi – a tak dochodzi do ogólnej prawa
~~forma~~ wzór tego rozumowania
jest następujący

Bądź A, bądź B, bądź C – jest S.

~~bo naprzód~~

~~a wiosłko~~ ~~fürd~~

\# indukcya (inductio) bo przychodzi
szereg rzeczy (przedmiotów porównania
szczegółowych pojęć) ~~Ξ~~ i orzeka że
w tych rzeczach przynajmniej wszystkich pewna
im wszystkim wspólna własność
cecha ~~charakteru~~ (S)
(~~spólna~~ ~~oznaczeń~~) a następnie
orzeka że te ~~wszystkie~~ przy tworzenie rzeczy należą
do wspólnego ogólnego pojęcia (gatunku
rodzaju) S a z tego w końcu wnosi że
wynik ze owa spólna wszystkim rzeczom
własność cecha charakterystyka jest również właściwa
(S) owego ich wszystkich ogólnego pojęcia
~~charakter~~ (gatunku rodzaju)
(indukcya zwana przeczącą) bo
albo też naprzód przy tworzeniu
szereg rzeczy orzeka że one
nie mają pewnej spólnej własności)
pewnej spólnej cechy (S)
~~pewnego charakteru~~, a z tego
że one wtedy należą ~~do spólnego~~ ogólnego
pojęcia, do spólnego gatunku
radzaju) S ~~wszystkie~~ wnosi ~~że to pojęcie ogólne~~
lub rodzaj ~~nie ma~~ też ~~własnej~~
cechy ~~charakteru~~ (S.)

Ξ należących do spólnego,
ogólnego pojęcia (gatunku,
radzaju)

o we wynika
że ta własność spólna cecha (S)
przyznana być może ~~wszystkim~~ spólnie wszystkim
przedmiotom należącym do
te samego ogólnego ~~rodz~~ pojęcia
(gatunku, radzaju) a teraz
zatem ze ta własność, ta
cecha przyznana być ma samemu
owemu ~~samemu~~ ogólnemu pojęciu (S) (gatunkowi
radzajowi) –
Δ wnosi że też ta cecha i własności żadnej rzeczy należącej
do tego ogólnego pojęcia (gatunku
radzaju) przyznana być nie ma
a ~~tem~~ zatem że tej własności
cechy ~~samemu~~ temu pojęciu (gatunkowi
radzajowi) odmówić należy.

Z tego co się dopiero rzekło, widać że się złożą trzy sądy stanowiące wniosek indukcyjny wzór będzie następujący:

A oraz B, oraz C jest P; sąd wielki
A oraz B oraz C jest S; sąd mniejszy

S jest P; wynik.

W tym wniosku indukcyjnym P znaczy własności; cechę spólną szczegółów (przedmiotów) A, B, C. — P jest przeto pojęciem wielkim, w tym wniosku S oznacza oznacza pojęcie ogólne (gatunek, rodzaj) do którego A, B, C należą, więc ich pojęcie spólne. S jest pojęciem mniejszym w wniosku. A, B, C ~~zajmują~~ mają znaczenia pojęcia średniego M, (terminus medius.). — Gdy ten terminus medius jest odkrywaniem w każdej premisie podmiotem tym samem cały wniosek odpowiada figurze III wniosków kategorycznych. — Przecież wniosek indukcyjny może formę wszystkich czterech figur — a to stosownie do miejsca które w sądach zajmą pojęcia A, B, C. które są pojęciem średniem M. — Obaczmy że ten powyżej podany wzór może się zmienić na wzór figury pierwszej.

Widzimy że w tym wniosku sąd większy jest sądem zbiorowym (jud. conjunctivum) którego się tutaj wytłumaczył § 73. W tym sądzie większym A, B, C mamy M które we figurze I staje na miejscu podmiotu sądu większego chodzi więc tylko o zmianie sądu mniejszego. Sąd zaś mniejszy jest sądem rozjemczym (jud. disjunctivum) bo ten sąd mniejszy który będzie ściślej wyrażony wybiorze formę rozjemczą, gdy zamieni się na sąd następujący: każde S jest albo A, albo B albo C jedno z trojga — to w tym sądzie mniejszym tak wyrażonym pojęcie średnie M to jest A, B, C jest już orzeczeniem a S stało się podmiotem. — Ten sąd atoli jako mniejszy położony na miejscu sądu mniejszego we wzorze wyższym zamieni cały ten wzór na wzór figury pierwszej —

Przekonaliśmy powyżej że wniosek indukcyjny może być twierdzącym lub przeczącym. Teraz obaczymy bliżej sposób jakim się to dzieje.

Wiemy że sąd wielki w naszym wzorze jest sądem zbiorowym w ogólności tak zwanym. Taki zaś sąd może w szczególności dwojaką formę jak to wytłoczono w § 73. — Bo sąd zbiorowy (jud. conjunctivum) może być twierdzącym a wtedy jest łączący, gadzący (jud. copulativum) jak to pokazuje się w naszym powyższym wzorze albo też ten sąd większy jako zbiorowy może być przeczący a wtedy jest sądem wyłączającym (jud. remotivum) w takim razie wzór powyższy zamieni się na następujący. Ani A, ani B, ani C nie jest P. sąd wielki

A oraz B, oraz C jest S.

S nie jest P.

Widzimy przeto że wniosek indukcyi jest zawsze sądem w którym jeden ze sądów jest sądem zbiorowym a drugi sądem rozjemczym – jest to więc wniosek ~~zbio~~ zbiorowo rozjemczy, ~~a wniosek~~ który mówi o ogólności jest albo ~~wnioskiem~~ formy twierdzącej w tedy jest wnioskiem łączące rozjemczym lub wyłączające rozjemczym a wtedy ~~gdy~~ jest formy przeczącej –

Wniosek indukcyi jest niezawodnie ważnym bo jak obaczymy później jest podstawą postępowania indukcyjnego które jest warunkiem rzeczywistym wszystkich umiejętności empirycznych, a mianowicie nauk przyrodniczych które tej metodzie indukcyjnej zawdzięczają swój postęp a szczególność ~~ze~~ rozwoju swojego Δ.

Δ Widać że we wniosku indukcyjnym przywiedziono być mogą rzeczy pojedyncze a wtedy wynik doprowadza do cechy gatunku ~~obejm~~ obejmującego te pojedyncze – Albo przywiedzione być mogą gatunki, a wtedy dochodzi do rodzaju obejmującego te gatunki – Tak mocą indukcyi dochodzimy do cech, właściwości coraz ogólniejszych pojęć.

przypis

a) Przykłady – wniosek indukcyjny twierdzący –

Sąd wielki: Merkury, Venus Ziemia Mars asteroidy Jowisz Saturn, Uranus Neptun (M), obiegają słońce ze zachodu na wschód (P.)

~~Pol. Każda Planeta S jest albo~~

Sąd mniejszy: Merkury, Wenus, Ziemia Mars i t.d. są planetami S.

wynik: Planety S obiegają słońce z zachodu na wschód. P.

Sąd mniejszy przybiera kształt rozjemczego

Każda Planeta S jest albo Merkury albo ~~Wenus~~ Wenera albo Ziemia i t.d. M.

384

Albo

sąd ogólny –

Złoto, srebro, miedź, platyna, miedź są M sądowi prawdziwości ogólnej P.

~~sądem prawdziwym ogólnym P.~~

sąd umiejscowiony

Złoto srebro platyna miedź M są metalami S.

~~metalami S.~~

wynik:

Metale S są w dowodzie prowadzeni do ogólnej prawdziwości P.

~~ogólnej prawdziwości P.~~

Przykład wniosku indukcyjnego mianowicie ~~wniosek indukcyjny prawdziwy~~ – a

we wnioskach tym

Ani wniosek według Barbara, ani według Celarent ani według Darii ani według

Ferio nie ~~mają sądu ogólnego prawie~~ sąd ogólny nie

M

jest sądem szczegółowym ~~powszechnym~~ P.

Te zaś orzeczeniu były M są tworzeniem figury pierwszej S ~~ze~~ sąd ogólny może jest

wrodzonym

zatem że ~~ze~~ wniosku figury pierwszej S ~~nie~~ sąd ogólny nie jest

sądem szczegółowym ~~powszechnym~~ P.

§ ~~V~~ 156.

Wniosek indukcyjny

zupełny i niezupełny.

6) W § niniejszym mówiliśmy o sądach zbiorowych (jud. conjunctionum) przypominając przy ~~przypominając~~ § tłumaczeniu tego sądu z § 73. Teraz zwracamy do tego z sąd. § 73 uwagę w przypisie pod a) jest wykładem więcej ważne znaczenie sądów zbiorowych jako prowadzących do indukcji będącej metodą ~~nam~~ nauk przyrodniczych – indukcja tem ważniejsza że ~~stosowanie indukcji~~ że są stosuje również do stosunków przyczyn i skutków – a tak ~~wypowiadania przyczyn~~ idei – ma tu zastosowanie w badaniu np. przyczyny chorób i skutecznych lekarstw – samej metodzie indukcyjnej poniżej mówić nam przyjdzie –

§ ~~XX~~ 158

Wniosek indukcyjny

zupełny (inductio completa) ~~niezupełny~~

Mówiliśmy w § 155 że wniosku

indukcyjnym przytaczamy rzeczy

(jednostkowe przedmioty, szczegóły)

należące do jednego i tego samego

ogólnego pojęcia –

To zaś przytaczanie może być

dwojakie

A) Możemy przytoczyć wszystkie

bez wyjątku rzeczy należące do

owego ogólnego pojęcia do którego

one należą. Tak iż te rzeczy przyto-

czone wyczerpną do ostatka owe

pojęcie ogólne ~~wtedy~~ w takim razie

z jednej strony przytoczone ~~rzeczy~~ wszystkie ~~pojedyńcze~~

wszystkie szczegóły - a z drugiej strony ich pojedynczo

pojęcie ogólne będą ściśle wypełnić

to samo znaczenie, będą równo

znaczne, bo ~~zachodzić~~ między obu

stronami zachodzić będzie ta

jedynie różnica że jedna strona obej-

~~mie~~ nie całość wyrażoną tylko jednem

pojęciem ogólnem, a druga obejmie

wszystkie części składające tę całość ~~zjętą~~ ~~ciała~~ składa-

~~jące~~ ~~trzeba~~ a tem samem już

z całą, ścisłą pewnością, orzec będzie

można iż cechy właściwość prawo

i td. które są we wszystkich przyto-

czonych rzeczach ~~będzie~~ będą również cechą ~~cechami~~

właściwością, ~~prawami~~ z całości

pojęcia ogólnego.

Taka indukcya zowie się zupełną (inductio completa)

~~ną~~, a nazywają ją też indukcyą

ściśle właściwą. Zastosowanie takiej

indukcyi w naukach bardzo rzadko

się zdarza.

386.

§ 159

Wniosek indukcyjny niezupełny (ind. incompleta).

B. Gdy atoli cecha jest trwoną a niekiedy niemożliwą wcale przy to aby wszystkich zmiany (przedmiotów) należących do pewnego spolnego im ogólnego pojęcia, nie zmieniamy poprzestać na przytoczeniu niektórych lub wielu jednostek zmian (przedmiotów szczegółowo) a z tych jednak wnosimy o wszystkich o całem ogólnem pojęciu.

Taki wniosek indukcyjny zowie się niezupełnym (inductio incompleta). Jeżeli wielkiego znaczenia [ściśle mówiąc wynik z takim wnioskiem sąd szczegółowy to jest mający jedynie prawo orzec iż ta cecha jest tylko spólną wielu niektórym, jednostkom szczegółowym — ale bo ściśle logicznie nie ma prawa a tem mniej orzekać o wszystkich, o całem pojęciu —

Przecież jeżeli taka indukcya orzekamy o wszystkich przedmiotach o całem pojęciu całym, sądząc że to czynimy to z powodu że mamy przekonanie iż we wszem świecie panuje wieczyste prawa którym każde ogniwo pewne działanie jednakowe — szczegółach jedyne tożsamo.

Często atoli takowe uogólnienie sąd takowy powszechny

Δ Widać przeto że indukcya niezupełna nigdy nie zradzi zupełnej pewności ale zawsze może przynieść prawdopodobieństwo do prawdy, które będzie tem większe im więcej będzie przytoczonych jednostek szczegółowych odnoszących się do rzeczy, które mamy przyznać ogólnemu pojęciu —

bywa wypowiedziany przed zdaniem może wcześnie, w takim razie mogą że bywa wykazane fałszu nie mogą być zasada ostateczna wszystkiej indukcyi niezupełnej — i sprowadzenie podanie tego wszystkiego w wątpliwość — Faktum zowie się instancyą [instantia] Δ

§ 160

Przywód-indukcya a wywód dedukcya —

Lubo powiedzieliśmy obydwu obszerniej o metodach wynalazczych w umiejętności przecież teraz przypomniemy że jak myśl w indukcyi od jednostek od szczegółów rozpoczyna gotowo dochodzi do ogólnych prawd do powszechnych zasad — tak w dedukcyi odwrotnie myśl rozpoczyna od ogólnych prawd zestępuje od zasad do jednostek do szczegółowych, jak to bywa według górnej w sobie znaczeniu wielkiej od zasady ... rozpoczynamy od ogólnej zasady prawdy od powszechnej zasady a schodzi do szczegółów do pojedynczych, Dodajmy że obie te drogi mogą równie naukowe, że obie są warunkiem wzajemności, że nie należy żadnej z nich nad drugą przyznawać pierwszeństwa Ⅎ

Ⅎ Owe obie się nawzajem uzupełniają —

2. Wniosek ~~na zasadzie~~ z podobieństwa czyli z analogii (Analogia)

Ten wniosek opiera się na podstawie że gdy są ~~[illegible]~~ dwie rzeczy sobie podobne to jest gdy obie mają wiele jednakich spolnych a nam znanych cech przez z tego wnosić możemy że i inne cechy będą spolne tym dwom rzeczom – to jest że i inne cechy o których wiemy że są w jednej rzeczy znajdą się i w drugiej –

Zachodzi przeto ścisłe pokrewieństwo między wnioskiem indukcyi a wnioskiem analogii – Bo każdy z nich wyprowadza ~~[illegible]~~ sądy zbiorowe w których ~~[illegible]~~ przytacza cechy, ~~[illegible]~~ szczegółowe; indukcya albo orzeka że ~~[illegible]~~ te cechy ~~[illegible]~~ są własciwe ~~[illegible]~~ wszystkim ~~[illegible]~~ rzeczom należącym do tego samego ogólnego pojęcia a stąd wnosi że te cechy ~~[illegible]~~ przypisać ~~[illegible]~~ wypada samemu temu ogólnemu pojęciu – wniosek z analogii zaś ~~[illegible]~~ orzeka że te cechy przytoczone są własciwe dwom rzeczom do siebie podobnym a z tego wnosi że i inne jeszcze cechy ~~będą spolne tym dwom rzeczom.~~ będące w jednej z tych dwóch rzeczy będą własciwe i drugiej

W Logikach często mówią nie tylko o ~~[illegible]~~ analogii niezupełnej to jest takiej ~~która~~ której co tośmy własnie powyżej wytłomaczyli – ale znajdujemy również ~~[illegible]~~ wymienienie analogii zupełnej to jest takiej która przytacza zupełną zgodność dwoch przedmiotów co do wszystkich ~~cech~~ bez wyjątku cech ~~[illegible]~~ w nich zawartych.

Ale taka analogia nie byłaby

≠ Przeto też ~~tak~~ analogii tak zwanej zupełnej nie uznajemy i co poniżej

prawdziwą analogią, bo nie byłaby osobnym właściwym sposobem rozumowania i badania, ale do ~~takiej~~ zakończona taka analogia byłaby przez zwykłym sylogizmem. ≠

~~Dlatego~~ co poniżej piszemy o analogii powiemy odnosić się będzie do analogii niezupełnej, albo właściwej analogii.

[Przedewszystkiem widzimy że analogia tak jak i indukcja właściwa ~~[illegible]~~ to jest niezupełna nie zważa pewności ale podobieństwa jedynie do prawdy które w analogii tem będzie większe im więcej mylącymi wiadomymi nam cechami społecznymi a ~~wiadomymi~~ na obu przedmiotom, i im te cechy będą istotniejsze, ~~więc ściślej powiązane~~

Pochód wniosku z analogii jest następujący

Gdy przedmiot A ma cztery cechy nam znane a, b, c, d — a przedmiot drugi ~~ma~~ B ma cechy także nam znane ~~a, b, c~~ ale tylko a, b, c więc społem obu przedmiotom wtedy wnosić możemy z prawdopodobieństwem że przedmiot ~~[illegible]~~ B będzie miał także cechę czwartą d.

Ułożony to nasze rozumowanie według fig pierwszej

M. P
S. M
―――
S. P.

M jest pojęcie średnie wiążące obie zasadnicze sądy, to jest będące ogniwem między P i S. — ~~to M~~ są to więc cechy ~~a~~ ~~wyrazy~~ z [illegible] które stanowić na miejscu M. — i wyrazić się będą terminem sądu zbiorowego —

P = przedmiot A
S = przedmiot B.

390.

uczyniwszy te podstawienia ku wspomnio-
nadajemy owemu wzorowi figury
ne ~~zamienimy wzór w wzór figury pierwszej~~
pierwszej kształt następujący

~~a+b~~
a oraz b oraz c oraz d jest A
B jest a oraz b, oraz c.

B prawdobnie jest A.

wynik owego
~~Mówimy~~ że B prawdopodobnie jest A
bo nie możemy ~~powiedzieć~~ ściśle orzec że
B jest A – a to z powodu że w zdaniu
wyższym na miejscu M położyliśmy
a, b, c, d, a w zdaniu niższem na
miejscu tegoż samego M położyliśmy
tylko a, b, c. – a zatem M w zdaniu
niższym nie jest tem samem, które jest M w zda-
niu wyższym – ~~a zatem ten wynik~~
~~jest to~~ zachodzi tu więc quaternio
terminorum (§ 117) odstępujący czystości
wniosku więc ten wynik nie może
być stanowczym.

Gdy jak wiemy wzory wszelkich figur
zależą od miejsca które w nich zajmuje
pojęcie średnie M, a ~~ona~~ we wnioskach
~~ale~~ analogii na pojęcie M następujemy
cechami przytoczonemi we formie zbiorowej
więc według owego ~~umieszczenia~~ miejsca ~~które~~ tych
w którym położymy te cechy, wniosek
z analogii przybiera owe wzory wszelkich
figur –

Uważamy jeszcze że według potrzeby owe
przytoczenie cech nie tylko może się
dziać we formie sądu zbiorowego wogólności
(jud. conjunctivum) ale we formach w tego
szczegółowych bo we formie sądu łączącego
(jud. copul.) lub we formie sądu odłączającego
(jud. remot.) a nadto przytoczenie cech
może mieć formę rozjemczą, ~~lub rozdzielną~~
(disj.) lub rozdzielną (divisivo)

[sąd większy:

Przykłady. Ziemia jest planetą obiegającą słońce, mającą ruch wirowy, otoczoną atmosferą, odbywającą pory roku, a będącą siedliskiem życia organicznego.

Sąd mniejszy. Mars jest planetą obiegającą słońce, mającą ruch wirowy, otoczoną atmosferą, odbywającą pory roku —

Wynik. więc prawdopodobnie i Mars jest siedliskiem życia organicznego.

Analogia użyta przez Franklina r. 1749.

Sąd większy. Płyn elektryczny ma własności światła 2. światło jego jest ściśle oznaczonej barwy 3. ~~szybkość~~ ruch jego ... szybkiej 4 chyżości wielkiej 5. metale są jego przewodnikami 6. przeciągany ~~bywa~~ jest końcami ostremi metalów i td.

Sąd mniejszy — Błyskawice mają te same pięć cech, to jest światło, barwę ... Przeto prawdopodobnie i ta cecha ~~będzie wła~~ to jest przeciąganie się końcami ostremi metalów ~~będzie wł~~ jest własnością błyskawicy. Stąd ~~powstał~~ wynalazek konduktorów przez Franklina —

Podobnie ~~umiej~~ przez ~~analogią~~, umiejętność znalezienia z tych części szkieletu zwierzęcia już zaginionego odgadnąć części ~~reszt~~ mocą analogii całość jego części brakujących się.

Wnioski
ze względu na ~~sposób bytu~~ osobę umysłową
9162.

(sylogizmy modalne)

~~§ 100~~ Wnioski o sposobie bytu ~~modalitas~~

Powyżej w § 111 wyłożyliśmy wnioski bezpośrednie odnoszące się do sposobu bytu (modalitas) to jest do stopnia pewności ~~którą~~ ma osoba sądząca o bycie pewnej rzeczy. Pod tym samym względem powstają podobnie wnioski pośrednie, to jest prawdziwe ~~bytu~~ sylogizmy składające się z dwóch sądów przesłanek i ze sądu trzeciego będącego ich wynikiem.

Przypominamy że sądy ~~pod~~ wchodzące do wniosku ze względu na sposób bytu mogą być ~~trojakie~~ 3go rodzaju według

392

~~trojakiego~~ wedle trojakiego stopnia pewności która nas przenika sądząc o byciu jakiejś rzeczy —

1. Sądy przypuszczające (problematyczne) jeżeli byt tej rzeczy może być przypuszczanym jeżeli mamy tylko pewność że rzecz być może, że istnienie jej jest możliwem

2 Sądy zapewniające (asertoryczne) jeżeli wprost ~~mamy~~ mamy pewność że rzecz jest, że istnieje, że ~~jest~~ ma być, że jej istnienie jest faktyczne, rzeczywiste —

Uważmy że w powyższych układach o wszystkie nasze ~~[illegible]~~ wnioskach, sądy do nich wchodzące były zawsze ~~uważane~~ uważane za asertoryczne —

3 Sądy konieczne (apodyktyczne) — jeżeli mamy przekonanie ~~że byt~~ pewne że byt rzeczy jest konieczny — że ta rzecz musi ~~być~~ mieć byt —

Uważmy że wszystkie te trzy rodzaje sądów przybierają formę asertoryczną zapewniającą — Bo w pierwszym razie zapewniamy że rzecz być może, w drugim że rzeczywiście faktycznie ma być — a w trzecim razie nasze zapewnienie (asercja) orzeka że ~~rzecz być~~ byt rzeczy jest koniecznym że ona musi być —

~~Uważmy~~ Obaczmy przeto jaki ~~być~~ będzie wynik wniosków w których sądami zasadniczemi będą powyżej wymienione trzy rodzaje sądów ze względu na sposób bycia — Zgadnąć możemy ~~może~~ że i pod tym względem wynik będzie ścisłem następstwem tych sądów — a teraz sami ~~Ro~~ rozumiemy następujące prawidła:

1 Gdy oba sądy zasadnicze są tego samego rodzaju co do jednakiego stopnia pewności — wtedy z nich wypłynie wynik tegoż rodzaju i stopnia pewności —

Zatem gdy oba sądy są problematyczne z nich powstanie problematyczny, — gdy są assertoryczne i wynik jest także assertoryczny — wynik zaś jest apodyktyczny gdy oba sądy są apodyktyczne —

2 Gdy oba sądy zasadnicze różnią się co do rodzaju a stopnia pewności, wtedy powstanie z nich wynik odpowiedni tej przesłance która jest niższego stopnia pewności

Z tego wypływa

a) Gdy jeden z dwóch sądów jest apodyktycznym a drugi assertorycznym wynik jest assertorycznym —

b) Gdy jeden sąd jest apodyktycznym, a drugi problematycznym — wynik jest problematycznym —

c. Gdy jeden jest assertoryczny drugi problematyczny, wynik jest problematyczny,

To drugie prawidło przypomina prawidło wniosków kategorycznych §130 conclusio sequitur partem debiliorem et deteriorem; i jest temu prawidłu wniosków odpowiedne.

Niektórzy nowocześni autorowie logiki to nasze drugie prawidło mniej ogólne uważają — przypuszczając innego stopnia wyniki wedle różnych kombinacji sądów zasadniczych — ale w tym według idą za nauką Arystotelesa — Atoli jużto sami uczniowie Arystotelesa bo Theophrastus i Eudemus dowiedli że prawda jest prawidło w tej treści jak my je podajemy. podobnie też przeważna część dzisiejszych autorów logiki zgadzając się z na które słusznie prawidło znakiem —

394.

Różne rodzaje wniosków
odstępujących od wniosku prawidłowego:
Ze względu

na jego skład

§161.

Powiedzieliśmy w § 112 że wnioski pojedyncze (sylogizmy) bywają różne co do samego złożenia swojego.

1ο wnioski są pojedyncze a zupełne, całkowite (monosylogismus) gdy się składają z trzech sądów, z których dwa pierwsze są premisami a trzeci jest sądem zasadniczym konkluzya wszystkich. – są to wnioski prawidłowe.

Od tej formy prawidłowej wniosek może odstępować w dwojakim względzie (§ 112)

I bo albo mogą zawierać więcej niż trzy sądy to jest iż mogą się składać z wielu ogniw które wnioskami będą, albo osobnemi niezupełnemi wnioskami, albo przynajmniej będą sądami zasadniczemi – premisami

II odstąpienie od formy prawidłowej wniosku może się przez mniej tym sposobem

I. wniosek zawierać może więcej niż wniosek prawidłowy, tak iż dwojakim

pojedyncze, wtedy będzie wnioskiem złożonym

II. wniosek może zawierać

całe wnioski

a.a. Te wnioski mogą być zupełne, całkowite, z których każdy składać się będzie z dwóch premis i wniosku – Taki wniosek

zupełne, pojedyncze

Które poprzej były przedmiotem naszego wykładu

Wniosek z stron tak Które są zaraz wnioski iż stanowią całości pozacałości i że są pośrednikami ostatecznego wniosku który z nich wszystkich wypływa, jest to szereg ciąg wniosków zwany series syllogistica także polysyllogismus

Taki ... polisylogiczny jest dwojaki

A. wnioski . . . .

jest poprawione

II Wnioski pośrednie co do składu odstępujące od wniosku pośredniego pojedynczego a zupełnego

§ ~~10~~. 163

Powiedzieliśmy w § 112 że bywają i takowe pośrednie wnioski które co do składu odstępują od wniosku pośredniego zwyczajnego, pojedynczego (syllogismus simplex) a zupełnego.

Gdy zaś taki wniosek pośredni pojedynczy (simplex) zupełny zwyczajny zawiera w sobie trzy pojęcia i gdy do jego składu wchodzą dwa sądy zasadnicze i trzeci sąd który jest ich wynikiem (konkluzyą) wyprowadzonym z tych dwóch sądów, przeto wnioski co do składu od wniosku zwyczajnego ~~sądu~~ odstępujące mogą być albo wnioskami:

I które zawierają w sobie więcej trzy pojęcia i niż dwa sądy zasadnicze a są to wnioski złożone (polysyllogismos).

to jest

II albo też mogą być wnioskami które zawierają w sobie mniej od zupełnego wniosku zwyczajnego — są to wnioski skrócone —

§ to jest o wnioskach złożonych.

Najpierw mówić będziemy o pierwszym rodzaju wniosków — ~~o wnioskach złożonych~~

396.

§ ~~XX~~. 164

I Uniosłki złożony polysyllogismus.

Uniosłki złożony jest jak wiemy z § 161 ten który w sobie zawiera trzy pojęcia, więcej niż więcej niż dwa sądy zasadnicze w którym więc ostateczny wynik jest wynikiem wszystkich poprzedzających pojęć wiele poprzedzających sądów zasadniczych categorycznych — ǂ

W § 112 widzieliśmy że ~~sądy zasa~~ uniośki złożony mogą być dwojakiego rodzaju

1. Gdy ~~uniośki~~ sądy zasadnicze we uniośku złożonym objęte stanowią wyraźnie z ~~[illegible]~~ pośród uniośki wyjątkowe, wszystkie, tak iż uniośek złożony będzie się składał z pewnego szeregu ~~[illegible]~~ połączonych z których każdy będzie jasnym wyraźnym uniośkiem, wypełniony, powiązanych a wszystkie te uniośki będą tak ściśle sobie powiązane iż są stanowią jedną całość

~~Będzie~~ Jest to Łańcuch uniośków polysyllogismus concatenatus ~~pollo~~

2. ~~Albo~~ gdy zas uniośek złożony ~~[illegible]~~ jest ~~tego rodzaju~~ że uniośki wnim objęte ~~składają~~ będąc ogniwami jego są ukryte ǂ

~~Dorzyslne~~ — W takim razie będą one skróceniami łańcuchami uniośków z których najzwyklejszy jest uniośek trójczłonowy (Sorites) *

* Z kolei rozpoczniemy więc od pierwszego rodzaju łańcuchów uniośkowych ~~Łańcuch uniośkowy~~ ~~[illegible]~~ § 162. § 163 165.

ǂ Łańcuch uniośków kategorycznych. ~~[illegible]~~ Łańcuch uniośków concatenatus — ~~[illegible]~~ całego polysyllogismus concatenatus

W ogólności
Z tego co się rzekło w § 161 wiemy iż ~~do~~ łańcuch uniośków składa się z wielkiej liczby uniośków ~~[illegible]~~ a zatem najmniej z dwóch uniośków ~~[illegible]~~ o przedniejszym, a wygranym o całkowitych

* ~~der~~ łańcuchy uniośków są mają pewne właściwości do ~~[illegible]~~ i tego samego łańcucha wchodzić mogą kombinacje różnych uniośków ~~[illegible]~~ co do relacji ~~[illegible]~~

ǂ są to polysyllogismy czyli szeregi, ciągi uniośków (series syllogistica)

[Tak jak uniośki pojedyncze uważane ~~[illegible]~~ kategoryczne albo warunkowe, albo ~~[illegible]~~ uniośki warunkowe, więc i tych tu rozpatrzymy pod względem relacji ~~[illegible]~~ polysyllogizmy —

~~Rozpoc [illegible] od 2~~
~~§ 165 od [illegible]~~
~~[illegible]~~

Pan Teofil raczy pisząc następne §§ uważać na liczby §§ ów które następnie przytaczać będę bo te przytoczenia będą błędne gdyż zaszła pomyłka pierwotnie w numerowaniu §§ów. Dlatego niechaj sądy zatrzymać ~~[illegible]~~ manuskrypt dla sprawdzenia

Wielkie numera §§ów ja par sprostowałem ale są ich nie wszystkie

Te wnioski wszystkie jako też wszelkie łączą się w jedną całość a zatem te wnioski muszą być ściśle z sobą powiązane. Najwybitniejszym najcelniejszym zaś w Toku [?] wniosków będzie ten gdy wnioski wniosków ostatnie będą utworzone według pierwszej figury wniosków kategorycznych ‡ a gdy zaś wiązanie ich wzajemne [illegible] sylogizm wniosków dzieje się tym sposobem iż sąd będący wynikiem czyli konkluzyą jednego wniosku staje się zarazem jednym ze sądów zasadniczych, czyli przesłanką wniosku następującego.

Wniosek ten którego wynik, to jest przesłanka, staje się wniosku następującego, nazywa się wnioskiem poprzednim (prosyllogismus); następujący zaś wniosek w którym ten wynik jest przesłanką nazywa się wnioskiem następującym (episyllogismus) względem poprzedniego. Wszakże gdy w Toku jest więcej wniosków niż dwa, każdy pośredni wniosek między pierwszym a ostatnim wnioskiem jest poprzednim (prosyllogismus) względem następującego, [a] wnioskiem ...

‡ bo ta figura pierwsza jest wzorem wszelkiego najnaturalniejszego rozumowania.

‡ Tenże zaś sąd będący wynikiem jednego wniosku staje się zarazem wniosek następujący, to jest staje się wnioskiem na pierwszym miejscu, na miejscu które zajmować sąd wielki ... sąd ... będący wynikiem poprzedniego wniosku zajmuje miejsce ... wniosku ‡ tegoż

398

i jest naówczas wniosekiem

następnym (episyllogismus) wniosek poprzedniego względem (prosyllogismus) — bywa więc i każdy

wniosek poprzedni jest zasadą

następnego — a (i jego powodem (prosyllogismus)) następny zaś następny (episyllogismus) względem

poprzedniego jest jego następstwem

(skutkiem) jego — ostatni

tylko ostatniego wniosku (konkluzyi) (ostatniego ogniwa) jest względem

ostatecznym wszystkich powodów

wniosków — jest następstwem wszystkich

następstw (skutkiem skutków)

§ 166

Rodzaje

łańcucha wniosków w ogólności

Pochód naszego myślenia

jest dwojaki — zaczynamy

od pojęcia najszczuplejszej objętości najwięcej treści więc najmniej zakresu

wdonego najuboższego w treść a zasobniejszego

wstecz do coraz ogólniejszych pojęć

mających coraz mniej treści — jest to właśnie owe skonkludowanie

uogólnianie ich przez (abstractio, generalisatio) o którym mówiliśmy

w § 28 — To uogólnianie jak wiemy

polega na wybieraniu wspólnego przymiotu tylko zaś to uogólnianie

na jej ogólne cząstki —

jak widzieliśmy w § 28 na analizie dotyczącej ich, przeto

postępowanie jest analitycznym (obaczymy w dalszym § 76 w którym mowa o sądach analitycznych)

A łańcuch wniosków takiego

pochodu nazywamy łańcuchem polysyllogismus regressivus

wniosków cofających się to jest od ogólnych cofają się do pierwotnych przez mających coraz mniej treści, to jest coraz bardziej oderwanych, od skutków następstw, od następstw ad

skutków najbliższych do powodów przyczyn najdalszych najodleglejszych

poprawny

Ten wiele pochód myśli jest skrócenia a przeciwiatesz od przeciwia.

Gdy ruch tego łańcucha cofający się wniosków (polys. regressivus) dzieje się tym sposobem że idzie od wniosków najbliższych (epiprosyllogizmów) do przesłanek (prosyllogizmów), taki łańcuch zowie się prosyllogistycznym.

2 Albo też pochód naszego myślenia może się odbywać od ogólnej treści to jest się może rozpocząć od pojęcia najogólniejszego mającego najmniejszą treść najwięcej, i postępować stopniowo do coraz więcej treści do pojęć coraz więcej treści uszczegółowionych, pojęcie stopniowym uszczegółowianiem. O tym pochodzie będącym stopniowym uszczegółowianiem mówiliśmy już w § 29 w nauce o uszczegółowianiu pojęć (determinatio). Toż uszczegółowianie jak wiemy z tego § 29. dzieje się tym sposobem że do pojęć ogólnych dodajemy stopniowo coraz więcej treści aż dojdziemy do pojęcia ostatniego, będącego najwięcej treści, zatem tak ograniczonego że je już więcej uszczegółowić niepodobna (np. do jednostkowych znań). To dodawanie stopniowe treści jest syntezą (§ 29) postępowaniem (obacz. § 76 w którym mówimy o zadach syntetycznych), jest syntetycznem.

A łańcuch takich wniosków nazywa się łańcuchem postępującym sylogizmów, polysyllogismus progressivus bo posuwając się do coraz więcej treści, bo rozpoczynając od najogólniejszych zasad (przyczyn) najdalszych postępuje do najbliższych

~~wolf~~ ± a tem samem coraz mniejszego zakresu

± a zatem najmniejszego zakresu

osznaj (do ~~[illegible]~~ skutków) najbliższych — ostatecznie §

Gdy także to ciercli postępujący polysyllogismus progressivus ~~zaczyna~~ postępuje od wniosków poprzednich (od prosylogizmów) do następnych do episylogizmów nie go też episylogistycznym zowiem

§ Jest to pochód a ~~principiis~~ principiis ad principiata —

Obie te formy ~~najlepsza~~ rozumowania tak cofającego się jak postępującego są wielce ważne i bywają często zastosowane w życiu naukowem choć w tem zastosowaniu nie używamy kompletnych i formalnych wniosków jako ogniw naszego rozumowania. ~~faktów~~ gdy bowiem ~~jako~~ cofające się ~~atom~~ zaczyna rozumowanie ~~albo~~ od faktów danych a cofa ~~się~~ ~~[illegible]~~ czyli wznosi się do ogólnych zasad i ~~praw~~, które te fakta wyjaśniają, czyli też zaczyna od ostatecznego skutku a cofa się do coraz dalszych, ogólniejszych, najdalszej przyczyny, aż dojdzie do najogólniejszej, ~~pierwszej~~ pierwszej przyczyny, do przyczyny wszelkich przyczyn. § [do zasad i praw ogólnych przyrodzonych, prawa ~~[illegible]~~ Kepplera prawo Newtona ciążenia powszechnego i td. Tak się dzieje i w badaniu historycznem; badacz przeszłości ważne zdarzenia świata, śledzi ich zasady w przeszłości którą się poczyna ~~[illegible]~~ cofając do ich pierwotnych powodów a przyczyn w latach dawno upłynionych — albo też mając na uwadze pierwotne zasady ~~wypadki~~, śledzi przez cały ciąg ich rozwoju następstw i skutków, wskazuje jak te pierwotne wypadki, zdarzenia lub usposobienia się nadal rozwijały —

d. p.

§ Albo też rozumowanie zaczyna od najogólniejszych praw a zasad a postępuje do praw coraz mniej ogólnych i sądzimy tusz — aż nie dojdzie do faktów — czyli zaczyna od pierwszych najdalszych powodów i przyczyn aż dojdzie do ostatnich najbliższych skutków — razem jest pochód progressivus postępujący

Przyp. — Przyp.

§ ~~[illegible]~~ 167

I. ~~Łańc~~ Łańcuch wniosków cofających się

~~Poly~~ Poly-syllogismus concatenatus regressivus

~~Do~~ W § 166 podaliśmy ogólne określenie w szczególności łańcucha wniosków cofającego się, tu dodajemy jeszcze następujące uwagi —

Rozpoczynamy od ~~wnio~~ łańcucha cofających się wniosków, ~~cofającego~~ się bo on wypadkiem myślenia jest pierwszym, ile że myślenie według spostrzegań. Gdyż myślenie według spostrzeżeń ~~pos~~ postępuje naprzód rzeczy jednostkowe, ~~szczegółowe, ograniczone uzasadnione~~ wznosi dopiero się do rzeczy coraz ogólniejszych do gatunków rodzajów — Podobnie spostrzega się skutki najbliższe zawsze, ~~do~~ cofamy do poznania ich oddalonych przyczyn, a następnie do poznania przyczyn tych przyczyn —

[~~Łańcuch regresywny rozpoczyna~~ przeto jak powiedziano w §]

do

Łańcuch regresywny rozpoczyna, jak się rzekło ~~166~~ § 166 166 ~~przeto~~ od rzeczy najmniej uzasadnionej to jest od podmiotu zawierającego najszerszą treść (więc najmniejszy zakres) jenne podmioty ~~najbliższe~~ najbliższe ~~[illegible]~~ oznaczenie, przymiaj ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ mające [illegible] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ najwiekszej treści: zatem najmniej ~~oznaczenie~~ najwiekszej zakresu to jest oznaczenie np. M^3 zakresu — Potem postępuje ~~do~~ za pośrednictwem średników do ~~[illegible]~~ stopniowo coraz ogólniejszych ~~[illegible]~~ M^1 i M

będących stopniowo coraz obszerniejszego zakresu, ~~coraz~~ a zatem będących stopniowo we coraz mniejszej treści.

oznaczenie np. M^2 dalej ~~[illegible]~~ M^1 [illegible] średników a także ~~[illegible]~~ z ~~[illegible]~~ przymiaj ~~[illegible]~~ pod ogólnym stopniowo podmiotowi S. aż w końcu

~~402~~/5.

dokładniej do ~~naj~~ ostatniego to jest do najogólniejszego orzeczenia S od

zwracającego się do owego podmiotu S

1 Powiedzieliśmy już w § ~~XX~~ 165 że

najprostszym układem wniosków

~~każdego~~ będących ogniwami w ~~ta~~

w każdym łańcuchu wniosków

wstecz cofającym polysyllogizmie

jest ten gdy wnioski będą utworzone

wedle wzoru figury pierwszej wniosków kategorycznych trybu

bo ta figura jest najcelniejsza i najdoskonalsza ~~gdy~~ ~~takie jest~~ (powtarzaniem wniosków

winno być takowe aby zaś ~~z~~ orzeczenie ~~zupe~~ sąd będący wnioskiem

(konkluzya) poprzedniego jest zarazem sądem ~~ostatecznym~~ rozpoczynającym wniosek następny

Podług tego co się ~~tu~~ wyżej

powiedziało utworzymy ogólny wzór

łańcucha wniosków cofających

się polysyllog. ~~polys~~ regressiv.

$S - M^3$

$M^3 - M^2$; 1.

$S - M^2$ ~~ostatnie~~

$S - M^2$

$M^2 - M^1$ 2.

$S - M^1$

$S - M^1$

$M^1 - M$ 3

$S.\ M$

$S.\ M$

$M\ P$ 4

$S.\ P$

widzimy

⌐ Spostrzegamy iż łańcuch rozpoczyna się od podmiotu ~~te~~ najściślej oznaczonego mającego najmniejszą ~~najw~~ treść ~~za~~ a najszerszy zakres. Temu podmiotowi to przyjmujemy ~~daj~~ zrazu ~~za~~ za orzeczenie pojęcie M o mniej pojęcie najmniejszej treści ~~zakresu najw~~ najmniejszy zakres ze wszystkich zaś ostatnie orzeczenie (lub też będące orzeczeniem obszerniejszego zakresu niż S przyjmujemy ~~za~~ ~~temu~~ S stopniowo coraz obszerniejsze pojęcie, oznaczone wiec coraz ... ~~Leni~~ ... M^1, M^2, M^3. W tym ... wniosek pierwszy wniosku ... to jest sąd $S.\ M^1$ jest rozpoczynającym wniosek następny to jest drugi, ten sąd potem ... ~~wedle~~ na ... ~~...~~ pierwszy to jest ... na ... sąd ... Podobnie wynik wniosku ... $S.\ M^2$ rozpoczyna ... i tak dalej–

$\overset{3}{O}$ widzimy że w wnioskach tego łańcucha pojęciem średnim (terminus medius) są z kolei wyrazy M^3, M^2, M^1, M.

361. ⌐ Te wnioski

dalszy ciąg textu

O ~~wniosek~~ ⌐ Że wnioski nie tylko są utworzone wedle figury pierwszej jako najcelniejszej ale mogłyby być utworzone jako utworzone wedle trybu Barbara (najpewniejszego ze wszystkich) ale wszystkie te sądy wchodzące do tego łańcucha mogą być uważane jakoby formy A to jest powszechnie ~~tward~~ twierdzące np. wszystkie S są M^3, wszystkie M^3 są M^2, wszystkie S są M^2 podobnie wszystkie M^2 są M^1, wszystkie S są M^1 i tak

$O\ O$

Uważmy że w tym wzorze naszym łańcuch rozpoczyna od podmiotu S który jest największej treści więc najmniejszego zakresu – w sądzie pierwszym, rozpoczynającym łańcuch temu podmiotowi S dodajemy za orzeczenie M3 pojęcie odpowiednie temu S a jemu najbliższe – więc również mające największą treść w porównaniu następujących orzeczeń M2, M1, M itd. które są stopniowo coraz ogólniejsze – Ƶ widzimy więc że cyfry arabskie dodane do pojęć pośrednich nas literze M oznaczają coraz to mniejszą stopniowo malejącą treść, a zatem coraz większy zakres, a zatem ich stopniowe uogólnianie się – Te coraz ogólniejsze orzeczenia objawiają się z kolei we wnioskach (przesłankowych) następujących wniosków, w ostatnim wniosku w którym już wysnuwa wynik. w którym orzeczeniem jest P to jest orzeczenie najogólniejsze podmiotu S

Z tego co się powiedziało okazuje się że pojęcia M3 jest pojęciem średnim (term. medius) pierwszego wniosku, M2 drugiego, M1 trzeciego, M czwartego i wyniku końcowego.

Widzimy również że wniosek rozpoczyna wniosek następny, to jest że ten wynik wchodzi się na miejscu wyższem przynależnem sądów wniosku.

Ƶ ale orzeczenia M3, M2, M1, M. ponieważ są pojęciami pośrednimi (term. medii) stają się z kolei pod względem sądów położeniem wyższem na drugiem miejscu.

wniosek

Przejście do S 167

To

[illegible]

~~Ogólne~~ prawidła

łańcucha wniosków co tyczą się polysyllogismus regressivus concat.

§

~~Pociągamy więc utrzymanie~~ -

We wzorze § 167 który jest w ogólności według pierwszej figury wniosków ułożony ≠ ~~Prawidła do tej figury się odnoszą w zastosowaniu też się wszelkie w tym łańcuchu~~

Chociaż więc często zdarza się do tego wzoru łańcuchów prawidła figury 1szej wyłożone w § 133 -

Tych prawideł jest dwa

I Prawidło. Sąd większy ma być sądem powszechnym, lecz może być ob

II Prawidło. Sąd mniejszy ma być zawsze sądem twierdzącym.

Aby te oba prawidła należycie odnieść do wzoru łańcuchowego podanego w § 167 trzeba nam wiedzieć wszystkiem poznać które to sądy w tym wzorze są sądami większemi a które mniejszemi — B. Jakoż wiemy z § 113 iż nie koniecznie sąd większy musi być położony na miejscu pierwszem ≠ wyrazem niekoniecznie a sąd mniejszy na drugiem wyjaśnił

Ten sam atoli § 113 że sąd większy (propositio major) w szczególności jest ten który zawiera w sobie stosunek pojęcia średniego do orzecznika (jako do pojęcia większego) a sąd mniejszy (propositio minor) jest ten który zamyka w sobie stosunek pojęcia średniego do podmiotu (jako do pojęcia mniejszego)

Przekonaliśmy się już wyżej że układ wniosków łańcucha według tej figury jest najnaturalniejszy bo i tok tej figury jest najcelniejszy

ob bądź twierdzącym A, bądź przeczącym E.

≠ tam Przekonaliśmy się że miejsce jakie każdy z tych sądów zajmuje jest obojętne co w całe nie wpływa na konkluzyą —

404 ~~Uważmy zaś że wynik. konkl~~

Uważmy zaś ~~że te przesłanki są podmiotem~~
a ~~oznaczenie wniosku~~ że wynik. każdego [illegible]
wniosku zawiera w sobie jego podmiot,
i oznaczenie ~~wniosku~~ - tego wniosku
że we wniosku ~~[illegible]~~ 1. 3 jest podmiotem [illegible] terminus medius
M^3 raz jest przesłanką pomocniczą
a M^2 jest oznaczeniem - tego pomocniczą
w tym pierwszym wniosku
~~że~~ sąd stojący na drugiem niższem miejscu
to jest sąd M^3. M^2 jest sądem
wielkim, a sąd M^3 potocznym
na ~~pierwszem~~ wyższem miejscu jest sądem
mniejszym — [illegible] *

Teraz dopiero możemy zasto[s]ować oba
prawidła figury I do naszego wnioskowania
a tem samem wyraźnie prawidła ~~[illegible]~~ tancucha wniosków co [illegible]
Prawidło I figury pierwszej [illegible] że sąd wielki
ma być powszechnym — ~~tym sądem~~
jest więc zatem sądem powszechnym
mają być sądy M^3 — M^2 także M^2. M^1,
także M^1 — M^0 nakoniec M^0. P.

Uważmy że prawidło I figury R (§ 133) [illegible]
zada jedynie aby sąd wielki był co do ilości
powszechnym ~~[illegible]~~ raz [illegible] ten sąd ~~[illegible]~~ co do jakości był ~~[illegible]~~
~~albo~~ bądź sądem powszechnie twierdzącym
(formy A) bądź sądem powszechnie
~~[illegible]~~ przeczącym (formy E). Ta
dowolność co do jakości sądu wielkiego
może mieć miejsce jedynie
~~[illegible]~~ o ile we wniosku pierwszym ~~[illegible]~~ zachodzi
czym wedle figury I ale nie ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ w tancuchu co [illegible]
cych się wniosków - ~~Przyczyna tego~~
~~[illegible]~~ Także w tancuchu te sądy
wielkie ~~[illegible]~~ drugie miejsce
w każdym wniosku muszą być
nie tylko powszechne ale także twierdzące
zawsze formy A. - z wyjątkiem
sądu wielkiego w ostatnim wniosku to jest sądu M^0. P.
który może być powszechnie przeczącym

[illegible] Przyczyna tego

III Uwalniamy [illegible] powołać
można [illegible] z dwoch jedno jest
[illegible] przecież a [illegible] miejscem

[illegible] Podobnie w następują-
cych wnioskach te [illegible]
[illegible] sądy M^2 — M^1 dalej
M^1 — M^0 ~~sąd~~ nakoniec
M^0 — P są sądami wielkiemi.
Sądami zaś mniejszemi w następu-
~~[illegible]~~
jących wnioskach są sądy:
~~[illegible]~~ S — M^2 ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ dalej S — M^1
nakoniec S M =
Prawda nam zaś była [illegible]
~~[illegible]~~ położyć
sąd S — M^3 na pierwszym
miejscu [illegible]
[illegible] od podmiotu S,
jako przesłankę najpierw
usprawiedliwionego. Podobnie
też następne wnioski muszą
się rozpoczynać od sądów w których
S jest podmiotem - [illegible]
sądy nie są sądami wielkiemi
ale mniejszemi [illegible]

Przyczyna tego jest prosta – Bo od jakości tych sądów (wyższych) (M^3–M^2, M^2–M^1, M^1–M^0) zależy jakość ~~konkluzyi~~ następczych konkluzyi S–M^2, S–M^1, S–M^0, ~~tak~~ każdy atoli z tych konkluzyi staje się sądem ~~niższym~~ niższym następczego wniosku – Ponieważ zaś i sąd ~~niższy~~ niższy wniosku według pierwszej figury ma być twierdzący zatem ~~twierdzące~~ stąd wypływa że i sądy wyższe M^3–M^2, M^2–M^1, M^1–M^0 muszą być twierdzące ~~nie~~ a powtórnie ~~przeczenie~~ twierdzenie. Tylko ostatni sąd wyższy M^3–P może być także przeczący bo jego jakość przecząca wpływa na ostatni wynik S–P, który może być także przeczącym bo jest ten wynik właśnie dla tego że jest ostatnim już nie ~~stają~~ stanie się sądem wyższym ~~ostatni~~ następczego wniosku, bo takiego następczego wniosku już nie ma – ($S.M^3$)

2. ~~Pier~~ [Sąd zaś rozpoczynający łańcuch musi być twierdzącym bo on jest sądem niższym który atoli według prawidła drugiego figury pierwszej musi być twierdzącym – ~~który~~ Ten sąd rozpoczynający zaś być co do ilości bądź formy A bądź formy I. Jakoż jego ilość udziela się wszystkim następującym wynikom – które w tym przypadku gdy sąd $S.M^3$ jest formy I, tj. także formy I być sądami szczegółowo twierdzącemi

Potrzeba ~~405~~ E

Przyczyna tego jest prosta – Bo potrzeba aby wynik całej konkluzyi tych szczegółowych wniosków te jest ~~sądy~~ wyniki $S.M^1$, $S.M^2$ były sądami twierdzącemi, bo ~~te wyniki mają się stać sądami niższymi~~ nas każdy z tych wyników ma się stać sądem niższym następnego wniosku (który ma być potrójny na pierwszej wniosku) Bo jakość sądu większego wpływa na jakość konkluzyi jeśli sąd wielki będzie twierdzący wtedy konkluzya będzie także twierdząca – Ale jakość konkluzyi tych wniosków musi być

E

Wzór powyższy jest podany w § ~~161~~ 167, z tym się zmienia że tam powtarzano skąd rozpłaty jest także byty ostatni co jest zwrócony zaś od tylko

S jest M
M nie jest P
ostatni wynik S nie jest P. ~~a~~

Z tego wypływa że ten sąd ~~rozp~~ S–M3 ~~rozpoczynający~~ może mieć znaczenie niektóre ~~ilości~~ S są M3, w takim razie wynik pierwszego wniosku S–M2 będzie wyrażaniem niektóre S są M2 ~~a ostatni~~ podobnie i wynik S–M1 i ostatni ~~może być~~ będą także ~~ci~~ szczegółowe

406

Przypis do § 168

a) W §fie rozpisaliśmy się obszerniej o sądach wielkszych i mniejszych i o mniej szczegółowem zajmując w Tancach cofających się wnioskach a to z powodu aby zachować naszych uczonych czytelników od wpływu wątpliwości którym podpaść mogą czytając inne podręczniki Logiki – Jakoż najwięcej podręczników owszem najznakomitsze ograniczają się tem iż uczą że jako wynik wniosku przesłankę następnego albo nie oznaczają wyraźnie która z tych przesłanek ma być sądem większym – Jeśli zaś wprost wskazują iż ten wynik kładzie jako sąd większy we wniosku następnego – Taka nauka jest niedokładna bo jako już widzieliśmy w tancuchu cofającym się (regresyjnym) ten wynik może się też kładnąć nie tylko sądem mniejszym ale sądem większym – a obacz my powyżej że ten wynik jest w zwróconej (progresyjnym) sądem większym ale w tancuchu postępującym wchodzi w to zawsze Jeśli zaś logicy wchodzą w tancuchu cofającym ten wynik zawsze i mają iż w tancuchu postępującym wniosku, a w tancuchu czy sądem mniejszym następnego wniosku... ten wynik może być sądem większym postępującym ten wynik może być sądem większym następnego wniosku – Takie twierdzenie jest w prawdzie co do tej całości słuszne ale autorowie często zupełnie (nie wyjaśniają powodów) tej prawidła –

(regresyjnych)

b) Przykłady do Tancucha wniosków cofających się potrzebny ten zamieszczamy (najdokładniejszy będzie gdy wniosek z jednolity a) – § 28 gdzie mówi o stopniowaniu przez przykład wziętym przy pojęciu wchodzącym do sądów (abstractio, generalisatio) z pomocą tej (W tym przykładzie wyjaśniony przez pojęciu – uogólnianiu) atoli gdy w przykład skazany jedynie na tancach a tylko wnioskach, a we wzorze w § XXX 167 jest tych wniosków więcej zatem w tym przykładzie nasym rozpoczniemy od pojęcia nadmiar ale od pojęcia średniego ze względu M 2.

~~zamieszczamy~~ M 3 ~~…~~ – ~~…~~ ~~dla~~ Zresztą ~~przypomnieniach~~ ~~wchodzących do sądów składających ten tancuch wyjęciem~~ ~~tym~~ ... tylko według każdego wniosku wskazać ... w § 167

Kwadrat (S) jest prostokątem (M^2)
Prostokąt (M^2) jest równoległobokiem (M^1)

Kwadrat (S) jest równoległobokiem (M^1)

Kwadrat (S) jest równoległobokiem (M^1)
Równoległobok (M^1) jest czworobokiem (M)

Kwadrat ~~jest~~ (S) jest czworobokiem (M)

Kwadrat (S) jest czworobokiem (M)
Czworobok (M) jest wielokątem (P)

Kwadrat (S) jest wielokątem P.

Te wnioski uważane są jako ważne według tej formy — gdyż wszystkie zdania do nich wchodzące są powszechne, bo możemy również powiedzieć: wszystkie kwadraty ~~każdy kwadrat~~, wszystkie prostokąty ~~każdy prostokąt~~, wszystkie równoległoboki itd., albo każdy kwadrat, każdy prostokąt, każdy równoległobok itd. — zatem tu jest zachodzi tryb Barbara — (ob. § 164).

Potworzymy jeszcze drugi przykład ~~w~~ który najwięcej wniosków spotykamy ~~...~~ więc rozpoczynamy ~~...~~ tu też od ~~M^3~~ w którym ogół jest ... wniosków przez średniego zwrotkiem M^3

Dąb S jest drzewem (M^3)
~~Jestestwo organiczne~~ Drzewo (M^3) jest rośliną (M^2)

Dąb (S) jest rośliną (M^2)

Dąb (S) jest rośliną (M^2)
Roślina (M^2) jest ~~organicznem~~ jestestwem organicznem (M^1)

Dąb (S) jest ~~organicznem~~ jestestwem organicznem (M^1)

Dąb (S) jest ~~organicznem~~ jestestwem organicznem (M^1)
~~Organiczn~~ Jestestwo organiczne (M^1) jest ~~jestestwem~~ jestestwem złożonem (M)

Dąb (S) jest jestestwem złożonem (M)

Dąb (S) jest jestestwem złożonem (M)
~~Wszystko~~ Jestestwo ~~z~~ złożone (M) jest niszczonem (P.)

Dąb (S) jest niszczonym (P.

Podobnie i ten przykład jest według Barbara —

408

§ ~~XXV~~ 169

II Łańcuch

wniosków postępujący,

Polysyllogismus concatenatus

progressivus.

w szczególności

uzupełniamy uwagi wypowiedziane w

§ ~~165~~ 166 o łańcuchu wniosków podstępujących

~~[wniosku w ten łańcuch~~ wskazujemy tam że myślenia pochód myśli jest

odwrotny przeciwny temu, któremu odpowiada

przy myśleniu w łańcuchu wniosków

cofającym się. Bowiem polysyllog. regressivus

rozpoczyna ~~od podmiotu~~ S mającego

najwięcej treści, więc najwięcej też zaw-

ogólnego a więc najciaśniejszego zakresu a z tem podmiotem wraz stosownie orzeczenia coraz ogólniejsze

zaś odwrotnie łańcuch postępujący polysyll.

progressivus rozpoczyna od orzeczenia P

mającego najmniejszą treść, więc

najogólniejszego więc najobszerniejszego

zakresu

od podmiotu S najściślej określonego który do orzeczenia właściwie najmniej szczegółowego przechodzi

mającego więc największą treść, a odnośnego

zatem najmniejszy zakres, a ~~rozważamy~~

~~do tego podmiotu~~ ~~najpierw orzeczenie~~

~~tylko najogólniejsze~~ przechodzi E przeto

następnie do orzeczeń, stosownie

mającej coraz mniejszą treść a coraz większy zakres

co raz ogólniejszy, tylko aż ostatecznie

~~nie~~ dojdzie do orzeczenia najogólniejszego, z którym w końcu wraz ów podmiot S

tak odwrotnie polysyllog. ~~regressivus~~ progressivus

rozpoczyna od ~~orzeczenia~~ orzeczenia P najogólniej-

szego, mającego najmniejszą

treść zatem największy zakres a odnoszącego ~~podmiotowego~~

~~do tego~~ do podmiotu tylko najogólniejszego ~~do tego orzeczenia~~ M napotkać

~~a odnośnie do tego najpierw najogólniej jakieś~~

~~podmiot takiego~~ do podmiotów

przechodzi następnie do podmiotów

stosownie coraz ściślej określonych

mających przeto coraz większą treść

a coraz mniejszy zakres aż w końcu dojdzie do ~~ostatecznie dojdzie do~~ podmiotu S będącego jak stanowisko podmioty M^1, M^2, M^3 ... pojęciem

najściślej oznaczonym, mającem najwięcej

treści a najmniejszy zakres

i tem podmiotem ostatnim razem z P.

Jakkolwiek łańcuch regressivus rozpoczyna od skutków ostatnich najdalszych a cofa się do przyczyn

pierwotnym najogólniejszym orzeczeniem, z owem

Z tej odwrotności obu tych łańcuchów wypływa jeszcze inna charakterystyczna ich różnica.

Jakoż gdy łańcuch cofających się wniosków (syll. regressivus) rozpoczynał się od podmiotu S zatem sądy następne wniosków [illegible] musiały zawierać ten podmiot S i jego odnoszenie do pojęcia średniego, to nie sądy (jak okazano) były sądami mniejszemi które zajmowały miejsce pierwsze nabierając się wszystkim sądom większym.

NB

W łańcuchu postępującym (polysyll. logicznie progressivus) inaczej się dzieje.

Łańcuch ten bowiem rozpoczyna od orzeczenia P, więc pierwsze sądy od orzeczenia P wyrażają stosunek pojęcia wyników, wyrażają stosunek pojęcia średniego do orzeczenia P — ale takowe sądy właśnie są sądami większemi we wnioskach, zatem stosownie tego mają miejsce pierwsze, a wniosek następny i wszystkie następne rozpoczynające *)

NB

[*) Podobnie i dla łańcucha postępującego najprostszą i zwyczajną jest figura pierwsza dla wszystkich w nim wniosków.

Według tego co się wyżej wyłożyło, w łańcuchu wniosków postępujących polysyll. progressivus — uważmy w tym wzoro cyfry arabskie dodane do M, które M² M³ znaczą następnie stopniowo coraz większą treść do pojęć — które tym sposobem stają się coraz więcej uszczegółowione, a zatem tracą stopniowo na ogólności

410

M — P
M' M   1
———
M' — P

M' — P
M² — M'   2
———
M² . P

M² — P
M³ — M²   3
———
M³ — P

M³ — P
S — M³   4.
———
S — P

W tym łańcuchu wstępujących pojęciami pośredniemi są z kolei pojęcia M, M¹, M², M³ zaś tem w kolei odwrotnej owej która miała miejsce w łańcuchu wniosków cofających się (§ 64) *

* Te wnioski także są utworzone według pierwszej figury ~~też~~ a nadto mogą także uważać jako ~~utworzone~~ zestawione według trybu Barbara, bo wszystkie sądy w układzie tych wniosków mogą być powszechnie twierdzące   ? B

§ ~~169~~ § 170

~~Ogólne~~ Prawidła

Łańcucha wniosków postępujących

polysyllogismus progressivus.

W § ~~166~~ 169 przytoczyliśmy wzór łańcucha wniosków postępujących (~~polys.~~ polysyllog. progressivus) utworzonych według figury I jako najczęściej używanej — Zatem też należy zastosować do tych wniosków oba prawidła tej figury —

~~1^ad Z prawideł wniosków według 1^ej figury~~

Uważmy że gdy we wszystkich ~~tonach wniosków~~ wnioskach łańcucha postępującego (progressivus), ~~...~~ ~~zaś wszy~~ położone na wyższem miejscu sądy pierwsze są to wnioski orzeczenia to jest do pojęcia średniego M do pojęcia wielkiego P, zatem znać że te sądy pierwsze są zarazem sądami większemi to jest wewnątrz powtórzone powtórzeniem —

sądy zaś ~~(...)~~ zamykają w sobie stosunki pojęcia to jest podmiotu do pojęcia średniego mniejszego ~~M~~ do pojęcia średniego, tem samem są sądami mniejszemi ~~sad~~

Z ~~tego wynika że pierwszy sąd~~

~~zad~~ Z tego wynikają

~~pod~~ zasadniczy ~~Pierwszy~~ sąd rozpoczynający łańcuch to jest M — P będąc sądem wielkim ma być sądem powszechnym co do ilości; co do jakości może być albo formy A albo formy E — ~~jakości~~ jakość atoli tego sądu udziela się wszystkim ~~następującym~~ następnych wniosków wynikom wypływającym ‡

Z sądy zaś niższe ~~wyp~~ które są sądami zasadniczemi mniejszemi (to jest sądy M¹—M, M²—M¹, M³—M², S—M³) muszą być według prawideł drugiego figury pierwszej twierdzącemi

Prawda jest że to prawidło drugie figury pierwszej, jak widzieliśmy wymaga jedynie aby ~~...~~ te sądy ~~były~~ mniejsze były twierdzące albo co do ilości zaś to prawidło ~~...~~ zezwala aby były albo formy A albo I. — Ponieważ tylko dowolności nie ma w tem ~~...~~ drugie u łańcuchu

(w § 133 uwb 2)

$\frac{o}{o}$ (jako M—P, M¹—P, M²—P, M³—P)

NB

$\frac{o}{o}$ (jako M¹—M, M²—M¹, M³—M², S—M³)

NB

‡ udziela się wnioskowi ostatniemu wynikowi — Tenże ostatni wynik stosować się będzie co do jakości do sądu zasadniczego pierwszego który rozpoczyna łańcuch. (Może więc być ten sąd ~~rozpoczynający~~ M — P ~~...~~ rozpoczynający także powszechnie przeczącym i mieć także ~~twierdzącym~~ przeczenie zadne M nie jest P; w takim razie ostatni wynik S — P będzie miał także przeczenie; żadne S nie jest P)

~~B~~ Jakoż od ilości tych sądów mniejszych (M'–M, M²–M' i td) zależy też ilość wniosków (M'–P, M²–P' i td), gdyż ~~wniosków~~ ~~[illegible]~~ każdy z tych wniosków nie być sądem ogólnym we wniosku następnym przeto ~~[illegible]~~ te wnioski każdego wniosku mniejszy być sądem powszechnym a twierdzącym. Tylko ostatni sąd mniejszy z ostatniego wniosku to jest sąd S–M³ może bądź powszechnie bądź też szczegółowo twierdzącym, zaś formy albo formy S. – Z tego w prawdzie wypływa nie że ostatecznym wniosek S–P stosując się co do ilości do ostatniego sądu mniejszego może być także (gdy ostatni sąd mniejszy jest tejże ilości) szczegółowym, ale z tego ilości już nie zawadza bo ten wniosek już nie ma stać się sądem większym w następującym wniosku, bo takiego wniosku już nie będzie – (i sąd mniejszy w ostatnim S–M³ może być formy I i wtedy mamy wniosek S–P będzie także [illegible] w ostatnim wniosku S–P będzie mniejszy [illegible] sąd P.)

Wyjęliśmy że nasz łańcuszek już wystarcza aby wszystkie przesłanki były nie przez to zadające [illegible] sądy ogólne w tym łańcuchu sądami

~~[illegible]~~ wypływa więc z tego co się wyżej ... i sąd większy pierwszego wniosku (sąd M–P) musi być powszechnym, ~~[illegible]~~ musi zaś formy A bądź zaś formy E.

wyjaś-

Dla wyjaśnienia ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ dokładniejszego ... przy przechodzie łańcucha postępującego (progressivus) wyjęliśmy tych samych przykładów które nam służyły ~~przykładów~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ przy łańcuchu cofającym się (regressivus) umieszczone przykładów (§ 165) przy łańcuchu wstecz raz obok siebie znalazł wyraz w łańcuchu we wnioskach tego łańcucha

Czworobok (M) – jest kwadratem (P)
Równoległobok (M') jest czworobokiem (M)
Równoległobok (M') jest kwadratem (P)

Równoległobok (M') jest kwadratem (P)
Prostokąt (M²) jest równoległobokiem (M')

Prostokąt

Czworobok (M) jest wielokątem (P) 1
Równoległobok (M') jest czworobokiem (M)
Równoległobok (M') jest wielokątem (P)

Równoległobok (M') jest wielokątem (P) 2
Prostokąt (M²) jest równoległobokiem (M')
Prostokąt (M²) jest wielokątem (P)

Prostokąt (M² jest wielokątem (P) 3
Kwadrat (S) jest prostokątem (M²)
Kwadrat (S) jest wielokątem (P).

Przykład drugi – Wniosek jakiej wielo mniejszej ~~...~~ niby wnioski podobnie jak we wzorze tenże cha potwierdzono w § ~~166~~ 169)

~~Wszystko co jest~~
Jestestwo stworzone (M) jest niezmienne (P) 1.
Jestestwo organiczne (M') jest jestestwem stworzonem (M)
Jestestwo organiczne (M') jest niezmiennem (P)

Jestestwo organiczne (M') jest niezmienne (P) 2
Roślina (M²) ~~są~~ jest jestestwem organicznem (M')
Roślina (M²) ~~są~~ jest niezmienna (P)

Roślina (M²) ~~są~~ jest niezmienna (P) 3
Drzewa (M³) są roślinami (M²)
Drzewa (M³) są niezmienne (P)

Drzewa (M³) są niezmienne (P) 4.
Dęby (S) są drzewami (M³)
Dęby (S) są niezmienne (P)

W pierwszym i drugim przykładzie widzimy że pojęcia pośrednie M, M', M² itd mają obok siebie coraz większe liczby znamion, a tak kłaniające coraz większą przybywającą treść aż w końcu S (kwadrat, dęby) ~~mające~~ będące podmiotem o największej treści łączą się ze zmierzeniem z ~~podmiotem~~ najogólniejszym P. (wielokąt – niezmienność) W obu tych przykładach wnioski utworzone są także według fig. I i trybu Barbara –

414.

§ ~~170~~ 171

Zastosowanie

figur wniosków kategorycznych

do ~~łańcucha~~ kategorycznego łańcucha wniosków. ~~Kategoryczny~~

Powyżej wykładając rzecz o obu zadaniach

łańcucha wniosków mieliśmy przykładzie wniosków

głównie na względzie figurę 1ą

a nawet tryb ~~B~~ jej Barbara

Bo ta figura jest ~~najcelniejsza~~ najdoskonalszą

~~się~~ a zasadniczą, a ~~tu~~ z niej

znów tryb Barbara jest najcelniejszy —

Przecież ~~łańcuchy wniosków~~ ~~w łańcuchy wniosków~~ i wnioski ~~wniosk~~ zamknięte w łańcuchu mogą być ~~wykładane~~ według wszystkich

ostatnich figur i według wszystkich

trybów —

Przecież nie umiemy jakoby

do każdego wniosku poprzedniego

dowolnie

można przyczepić wniosek następny

jakiej~~go~~ kolwiek figury lub jakiego

kolwiek trybu, ale owszem należy

w tym względzie

~~się~~ ściśle stosować do ~~figury~~

trybu wniosku poprzedniego —

Wiemy że cztery figury wniosków

kategorycznych dostarczają nam 19

trybów według których tworzymy atoli

wnioski — ~~Gdy w łańcuchu wniosek poprzedni~~ Więc i w łańcuchu ~~każdy~~

~~wniosek~~ z wniosek poprzedni (prosyllogizmus) musi

być złożony stosownie do jednego z tych

19 trybów — Ale właśnie tryb według którego

on jest utworzony wymaga aby wniosek

następny (episyllogizmus) ~~przyczepiony do tego wniosek~~

~~poprzedni~~, był złożony według pewnego

trybu, nie zawsze może być ~~wszelki~~ kilka

trybów mogących się stać takimi ~~do~~ ~~nadających się dla tego~~ poprzed~~niego~~ ~~następ~~

następnym wnioskiem ~~przed wnioskiem~~ a że trzeba ~~to~~ bywają

takie co należą do różnych figur, często

zaś jeden tylko tryb jest właściwym

aby złożyć wniosek następny ~~dla wniosku następnego~~ aby ten ~~mógł~~

mógł się wiązać z ~~wnio~~ trybem ~~w~~

wniosku poprzedniego —

~~W łańcuchach nie każdy mój dający~~

~~W łańcuchach na przykład, tryby w tej samej~~

~~obrać... rozwinięta, ... wniosek~~ ~~żadnego~~

~~wyrażającą jakiego trybu ma~~

~~być jakiego trybu ma być wniosek~~

~~następny gdy wniosek poprzedni aby~~

~~mógł być przyczepiony do wniosku~~

~~poprzedniego będącego który s~~

~~W tej teoryi wykazano że gdy~~

~~każdy wniosek poprzedni~~

~~utworzony według jednego z 19~~

~~trybów wymaga~~

~~wniosku następnego utworzonego~~

~~według właśnie jednego lub kilku~~

~~według kilku z tych 19 trybów —~~

~~lub co często bywa stosownego według~~

~~tylko jednego trybu z tych~~

~~19 trybów —~~

W logikach niekiedy znajdujemy szerokie teorye wyłuszczające jakie tryby mają być użyte we wniosku następnym by się nadawał do dalszego wniosku poprzedniego, aby ten wniosek następny wiązał się z poprzednim. Te teorye zdają się atoli być zbyteczne bo wystarczy mieć w pamięci istotę i prawidła czterech figur i ich trybów aby umieć zastosować wnioski następne do poprzednich i utworzyć łańcuch wniosków.

Z tego powodu nie wdając się w szczegóły pod tym względem kładziemy poniżej jedynie ogólne wiadomości.

Łańcuch wniosków nazywa się czystym gdy wszystkie składające go wnioski należą do jednej i tej samej figury.

Łańcuch zaś zowie się mieszanym jeżeli wnioski wchodzące do jego składu należą do rozmaitych figur.

Łańcuch zaś może być wtedy także czystym jeżeli obejmuje w sobie wnioski należące do pierwszej lub trzeciej figury. Z wniosków zaś utworzonych wedle drugiej lub czwartej nigdy nie może być utworzony łańcuch czysty — w takim razie stworzyć możemy jedynie łańcuch mieszany

Połóżmy przeto najgłówniejsze prawidła odnoszące się do figur (bez wniosków na trzy) mogących się zastosować do trzeciego wniosku

1. Gdy wniosek poprzedni jest według pierwszej figury wniosek następny może być utworzony jedynie według tejże pierwszej figury bez według trzeciej, ale nigdy ani według drugiej ani według czwartej figury

2. Gdy wniosek poprzedni jest według drugiej wniosek następny może być jedynie utworzony jedynie według pierwszej figury albo według trzeciej

3. Gdy wniosek poprzedni jest według trzeciej figury, następny może być utworzony jedynie według tejże trzeciej figury. Zazwyczaj w trzecich rozpoczynających się od wniosku trzeciej figury, muszą mieć wszystkie następne utworzone według trzeciej figury — Tak przeto widzimy że tam wniosek czysty może się składać ze zamkniętego utworzonego według pierwszej lub wniosku według trzeciej figury — Gdy

4. Gdy wniosek poprzedni jest według czwartej figury w której rozwinąć należy, od jeżeli konkluzja tego poprzedniego wniosku jest szczegółowa według w tym razie w której wniosek następny musi być utworzony według trzeciej figury jeżeli zaś wniosek poprzedni ma konkluzję będącą sądem powszechnym w której wniosek następny może według III albo także według figury pierwszej

Przypis do § ~~169~~ 171 278 ~~117~~

Lubo jak wielkim uważam za rzecz obyteczne
w dawa~~ć~~(anie) się w osobne teorye ~~[illegible]~~ tworzenie
tanecznéj ze względem na figury i trybów składania
czyli wniosków które do tego tańczenia wchodzą;
prócz dla przykładu chciejmy bliżéj się
rozpatrzyć w postępowaniu które za uważać
gdy tworząc trzech postępujących (nowych) ~~[illegible]~~
należy ~~aby do wniosku [illegible]~~
(do wniosku poprzedniego ~~dobranego~~ utworzonego
wedle figury pierwszéj możemy dodać wniosek
następny ~~(epizdoglogicznie)~~) = Ponieważ tajemy
atoli że dopadając w trzecim episylogizmie baczyć
mamy ~~na [illegible]~~ aby którykolwiek wniosek ~~[illegible]~~
(wniosek następny) mógł być sądem ~~[illegible]~~ rozpoczyna-
~~Zatem~~ rozpoczynający (~~[illegible]~~) poprzedniego ~~rozpoczęcia~~ ~~była sądem rozpoczyna~~
tego wniosku następnego ~~następny~~ –
~~[illegible] wniosek~~ ~~[illegible]~~ Barbara,

Ponieważ nam chodzi o wyjaśnienie jakie(go) ma
być wniosek następny (w tańczeniu) gdy poprzedni każdéj figury wydawać
więc naprzód obaczmy jakiéj figury mający ten wniosek
następny, a potem zbadamy jak się ma tryb tego
następnego wniosku (aby się) stosował do trybu poprzedniego
sąd. Co do figury – Prawidło ~~[illegible]~~ w § niniejszym sub. 1. ~~[illegible]~~
orzeka iż 1.° od że gdy wniosek poprzedni jest utwo-
rzony wedle pierwszéj figury, wniosek następny
ma być wedle figury pierwszéj albo wedle trzeciéj lub
figury – ~~[illegible]~~ ale nigdy wedle figury drugiéj.

Trzeba nam wyjaśnić tę sprawiedliwą tę prawidło-
wartość –
W tym celu przypomnieć sobie należy wzór formuły
pierwszéj – podany w § 114. ten wzorem była formuła
~~postępującego~~ postępującą 169
w wzorze tańczenia ~~[illegible]~~ w § ~~166~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ wymieniony
M – P. wzór ten ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
S – M wyrabia Kuhalt: M. P. ~~[illegible]~~
S – P. M' – M
M' – P.
~~[illegible] wniosku [illegible]~~
~~[illegible] P badany wynikiem tego wniosku ma~~
Gdy jak od rzekto – ~~[illegible] sądem wielkim [illegible] rozpoczynający~~
~~być sądem [illegible]~~ figury 1.°

Pytamy teraz jakiej ma być figury wniosek, i jakiego trybu ma być wniosek następny (episylogizm) który wiąże się z do tego wniosku poprzedniego można dać

[Gdy jak wyżej widzieć wszelki tego wniosku poprzedniego był jest sąd M' — P. ma być zarazem wnioskiem rozpoczynającym zarazem sądem wielkim, rozpoczynającym ten wniosek następny przeto zatem ten wniosek następny musi być jedynie takiej figury w której sąd wielki takie rozpoczyna takie sąd M' jakże To pojęcie M jest pojęciem średniem, we wniosku następującym jest tem oba jego sądy od pojęcia średniego — taką figurą atoli w której dwa sądy się zaczynają ... wniosku drugim jest ... w trzecim § 169 może jest tylko pierwsza

Ale z tego już odgadujemy że taką figurą wniosek nie rozpoczynającej nie może być figura II w której sąd wielki (ob. § 114) brzmi P — M, ani figura IV w której sąd wielki jest zwrotny (ob § 114) P — M. — W obu tych figurach sąd rozpoczynający wniosek ma za podmiot P, a pojęcie średnie M jest w nich obu orzeczeniem. Zatem przekonywamy się że wniosek według figury I nie może mieć wnioskiem nigdy wniosek następny wniosku utworzonego według II lub IV figury — nadającym

Widać więc że wniosek który następny się do wniosku poprzedniego utworzonego według pierwszej figury, może być jedynie wniosek utworzony według figury I albo według figury III. Bo w pierwszej fig. jak się już rzekło sąd wielki jest M. P. rozpoczyna się od pojęcia średniego M który w nim jest podmiotem — podobnie we figurze III sąd wielki jest M — P — z czego widać że takie wnioski fig. I muszą mieć za następstwo swoim jako episylogizmy wniosek według I-ej albo według III figury.

2. Tyle o figurach. Teraz obaczmy jakiego trybu ... wniosku poprzedniego ... według pierwszej figury. Przyjdźmy ... wszystkie tryby figury pierwszej Barbara — ... jest M — P, A Abo Barbara, Celarent Darii Ferio-

Rozpoczynam od Barbara formuła wniosku jest

$M' - M, A$

$M' - P, A.$

279 ~~110~~ ~~418~~

Dawne

[Widzimy że wynik (konkluzja) tego wniosku M'–P. jest sądem powszechnym twierdzącym (A) bo ma oznaczenie wszystkie M' są P. – Gdy zaś wynik ten ma być zarazem sądem szczególnym (I) rozpoczynającym i być wniosku sądem wiednym następującym zatem widać że tylko taki wniosek może być następnym w którym sąd wielki rozpoczynający ten wniosek jest także wszystkie M' są P – to jest w którym zarazem ten sąd jest także formy A. jest to właściwy warunek tego wniosku – sąd wielki formy A więc zaś być w ponieważ figury Barbara i Darii dopełniają tego warunku napotykamy również w dwóch trybach III figury bo w trybie Darapti Datisi – Wedle tych warunków już z tego wniosku M' następnie ale wniosek poprzedni z tak utworzony wedle Barbara –

wniosek poprzedni: $M - P, A$ Barbara
$M' - M, A$ Fig I
$M' - P, A$

wniosek następny (we wzorze) jest w tablicy na str. 160: $M' - P, A$ Barbara
$M^2 - M', A$ Fig I
$M^2 - P, M$

Teraz okażemy że wniosek następny ani nie może wedle Barbara ani także wedle Darii – albo poprzedni jest wedle Barbara

wniosek poprzedni: $M - P, A$ Barbara
$M' . M, A$ Fig I
$M' - P, A$

wniosek następny: $M' . P . A$ Darii
$M^2 - M' I$ Fig I
$M^2 - P I$

Ten wniosek następny oznaczamy nast. –
mając wszystkie M' są P, A
niektóre – M^2 są M', I
niektóre M^2 są P, I.

420

Teraz kolei na wnioski następne (czwartej) trzeciej figury gdy wniosek poprzedni jest Barbara. Rzeczywiście że wyrazie wybrane nadające się z trzeciej figury są Darapti i Datisi – wrócimy do wniosku poprzedniego wedle Barbara a obecnie naprzód przypadek gdy wniosek następny jest Darapti.

w poprzedni

$M.\ P,\ A$

$M'.\ M,\ A$ — Barbara Fig I

$M'_\ P,\ A$

w następny

$M'_\ P,\ A$

$M'\ M^2,\ A$ — Darapti Fig III

$M^2_\ P,\ I$

Wiadomo nam że we figurze trzeciej pojęcie średnie jest podmiotem w obydwu, w której na miejscu podmiotu z tego powodu w naszym wniosku następnym ~~przypadek~~ wedle Darapti M' które jest pojęciem pośrednim, potrzebne na miejscu podmiotu. (Podobnie także postępować będziemy ~~z~~ Datisi). ~~Teraz obaczmy~~ Ten wniosek następny wedle Darapti brzmi

wszystkie M' są P, A

wszystkie M' są M^2, A

niektóre M^2 są P. I.

Teraz z kolei obaczmy przypadek gdy wniosek następny będzie wedle Datisi III figury, gdy wniosek poprzedni jest także wedle Barbara.

w poprzedni

$M.\ P,\ A$

$M'_\ M,\ A$ — Barbara Fig I

$M'_\ P,\ A.$

w następny

$M'_\ P,\ A$

$M'_\ M^2\ I$ — Datisi Fig III

$M^2_\ P,\ I$

Ten wniosek następny brzmi

wszystkie M' są P, A

niektóre M' są M^2, I.

niektóre M^2 są P, I.

(Spostrzeżenie: w pozostałych trybach trzeciej figury, jak Datisi, Felapton, Ferison, Disamis, Bocardo.)

Teraz ~~tryb~~
2 Tryb celarent
3 Darii
4. Ferio.

Skończywszy mówić więc o trybie Barbara jakoteż o wnioskach poprzednich z kolei mówić mamy o trybie Celarent

2. Celarent.—

Tworzenie wniosku 1ej figury według trybu Celarent będzie

M — P, (E)
M' — M, A
M' — P, E.

Ten wynik czyli konkluzya tego wniosku (E) zarówno M' — P jest sądem powszechnie przeczącym ~~znaczy~~ ~~przeto~~ żadne M' nie jest P. Gdy zaś ten wynik ma być sądem większym rozpoczynającym wniosek następny, zatem widzimy że w tym razie tylko taki wniosek może być następnym w którym także sąd większy rozpoczynający co będzie sądem powszechnym przeczącym, więc brzmiący żadne M' nie jest P.—

We formie pierwszej jedynie wnioski ~~trybu~~ według trybów Celarent i Ferio odpowiadają temu warunkowi, a we figurze trzeciej temu warunkowi odpowiadają bo w których trybów sąd większy jest formy E są wnioski na tryby Felapton, i Ferison. Według tej skazówki już zdołamy utworzyć wnioski następne gdy wnioski ~~wnioski~~ według Celarent są poprzednimi.

1. wniosek ~~wn~~ poprzedni

M — P, E
M' — M, A
M' — P E } celarent Fig I

wniosek następny

M' — P E
M'' — M' A
M' — P E } Celarent Fig I

2. wniosek poprzedni

M — P E
M' — M A
M' — P E } celarent Fig I

wniosek następny

M' — P, E
M' — M, I
M' —

M' — P E
M'' — M', I
M'' — P O } Fig I Ferio

3 ~~zd.~~ wniosek poprzedni

$$\left.\begin{array}{l} M - P,\ E \\ M' - M,\ A \\ \hline M' - P,\ E \end{array}\right\}$$ Celarent Fig I

wniosek ~~zd.~~ następny

$$\left.\begin{array}{l} M' - P,\ E \\ M' - M^2,\ A \\ \hline M^2 - P,\ O \end{array}\right\}$$ Felapton Fig III

4. wniosek ~~zd~~ poprzedni

$$\begin{array}{l} M - P,\ E \\ M' - M,\ A \\ \hline M' - P,\ E \end{array}$$ Celarent Fig I

wniosek ~~zd.~~ następny –

$$\left.\begin{array}{l} M' - P,\ E \\ M' - M^2,\ I \\ \hline M^2 - P,\ O \end{array}\right\}$$ Ferison Fig III

Tak rozpatrzyliśmy się w dwóch pierwszych trybach fig I bo w trybie Barbara i Celarent. ~~Nast~~ Teraz kolei przechodzimy ~~na~~ na dwa tryby Darii i Ferio które także należą do I fig. i obaczymy ~~które będziemy~~ ~~czy~~ czy i tutaj też mamy wnioski następne gdy wnioski poprzednie dowiedzione będą wedle tych dwóch trybów.

Wniosek poprzedni wedle ~~D~~ trybu Darii

będzie:

$$\left.\begin{array}{l} M - P,\ A \\ M' - M,\ I \\ \hline M' - P,\ I \end{array}\right\}$$ Darii Fig. I

Wynika: M' – P ma to znaczenie także niektóre M' są P. – Jest to ~~wniosek~~ sąd szczegółowo twierdzący – z czego wypływa że wniosek następny także ~~powinien~~ musi się rozpocząć od sądu szczegółowo twierdzącego, to jest od trybu którego wzór scholastyczny ma w pierwszej sylabie I. Lecz takiego zadnego trybu nie ma figura pierwsza – ~~takie tryby są w innych~~ ~~tylko wyjść w innej figurze~~ ~~tym trybem jest~~ Disamis

Ztąd też ponieważ widzimy że wtedy gdy wniosek poprzedni będzie wedle Darii, wniosek następny nie może być wedle I-szej figury ~~a tylko w innej~~ bo ~~wedle innej~~ ~~tylko~~ trybem takim, którego sąd większy jest szczegółowo twierdzący zaczyna się ~~w trzeciej~~ w trzeciej ~~figurze~~ tym trybem jest Disamis

przepisz

wn. poprzedz. M — P, A
M' — M, I
M' — P, I } Darii Fig I

wn. następny M' — P, I
M' — M² A
M² — P I } Disamis Fig III

Teraz uważamy jakie będzie wniosek następny czwartego trybu pierwszej figury więc według gdy poprzedni jest utworzony według ~~trybu~~

Ferio —

spostrzegamy że wniosek poprzedni utworzony według Ferio ma kulturę formy O to jest że ~~będzie~~ jest żaden wniosek szczegółowo przeczący, zaś wszystkie się same z następnym nie zgadzają. Także od ~~tym warunku~~ tamtem warunku ~~będzie~~ trzeci Żaden tryb trzeciej figury nie odpowiada sądu formy O. ~~Tryb odpowiedni~~ trzeciej figury, taki jak tryb ale najbliższy go w trzeciej figurze, ~~figury~~ Bocardo —

wn. poprzedni M — P, E
M' — M, I
M' — P O } Ferio ~~Fig III~~ Fig I

wn. następny M' P O
M' M² A
M² — P O } Bocardo Fig III

Jak widzieliśmy jakie zachodzą kombinacje utworzenia trzeciej wniosków gdy ~~w razie~~ ~~do~~ ~~wniosek~~ ~~dalszym~~ wniosek poprzedni ~~należący~~ ~~należy~~ należący do Fig I mamy ~~poprzedzić~~ ~~przystawić~~ ~~drugi~~ ~~wniosek~~ wniosek następny. Pomnażamy na tem przykładzie jak należy do trzeci figury tem przykładzie jak należy do ~~trzeba~~ do figur a w szczególności trzeba do figur a w szczególności rozwagą należy ~~uwaga~~ ~~należałoby~~ postępować ~~na~~ ~~po~~ z tą samą wypadkową ~~wypadałoby~~ gdy do wniosku ~~pierwszego~~ Fig II lub III lub IV gdy do wniosek następny [wiemy uznalić wniosek następny tamtej ~~wniosek~~ wiemy że trybów jest 19 według których ~~wniosek~~ wniosków poprzednich jest ~~19~~ 19 ~~trybów~~ ~~wniosku~~ poprzednie ale nie wniosków, ~~jest~~ wniosku równie wiele jest ilość wniosków następnych. ~~Jakoż~~ widzieliśmy ~~że do wniosku jednego~~

Skreślić

424

Jakoż przyczej przeciwdzi jedynie wnioski popie... dnie wedle których trybów figury pierwszej wdzieliśmy ~~ze dwa z tych trybów (Barbara i Celarent) wnosi po ...~~ wniosków że są dwa z tych trybów (Barbara i Celarent) z których każdy może mieć ... wnioski następne — Logika wykazała że owe 19 trybów mogące tworzyć wnioski przyrodzone mają ocalały 34 wniosków następnych.

Czemuśmy przyczej mówili o wyprowadzeniu wniosków następnych mogących się wraz z wnioskami przyrodzonymi wystawić dla nadania celu. Czytelnika chcącego się rozpatrzyć w szczegółach tej nauki odsyłamy do podręcznika w niedowanym kraju rozszerzonego p. Drbala (Lehrbuch der propedeutischen Logik) w którym rzecz ~~...~~ ta w sposób wyczerpujący jest wyłożona. ‡

§ ~~XX XXX~~. 172.

Łańcuch wniosków warunkowych i rozjemczych

~~Co § 162, powiedziano że łańcuchy wniosków ... (relacyi) logiczne ... wedle ...~~

~~Jak sady s.~~

Gdy sady składają wnioski, a wnioski składają łańcuchy, a gdy sądy są co do stosunku co do relacyi logicznej kategoryczne, warunkowe i rozjemcze, ~~...~~ zatem z tego powodu i wnioski być pod tym względem logicznej, i łańcuchy porządnej logicznej być pod tym względem logicznej, i logiczne bo są łańcuchy wniosków jak się to już ~~...~~ rzekło w § ~~162~~ 164. Dotychczas zajęliśmy od § ~~163~~ 165. rozstrzygnęliśmy owe ~~...~~ o łańcuchu kategorycznym, wnosić teraz mówić nam przychodzi o warunkowym i rozjemczym.

‡ Polecamy również dzieło Lehrbuch der formalen Logik von Lindner. — i dzieło Logik v. M. W. Drobisch § 105 i nast. § 82

celsi, ...

8 ~~VI~~ 173. ~~425~~ 282

~~III~~ Łańcuch

wniosków warunkowych

~~Polys~~ polysyllogismus concatenatus hipotheticus –

Wiemy że wnioski warunkowe są 1° czysto jeśli wnyśli do składu wchodzące są niemi warunkowe 2° wnioski warunkowe są mieszane jeśli tylko ~~[illegible]~~ wielkij ich sąd jest warunkowy a mniejszy którego jest odpowiednio ten tym dwom rzeczy – odpowiedzą zadajom wniosków warunkowych są łańcuchy –

I Łańcuch ~~[illegible]~~ czystych wniosków warunkowych ~~czyst~~ Ten podobnie jak łańcuch kategorycznych wniosków jest albo z tyłu cofających się (regresowy) albo postępującym wniosków (progr.) Oba każdy sam tworzy się w podobny ~~Aha~~ każdy z nich tworzy się w sposób odpowiedni do ma łańcucha kategorycznego

Łańcuch czystych wniosków warunkowych cofających się

~~Jeśli S jest, wtedy jest M²~~
~~Jeżeli jest M² jest, wtedy jest M'~~
~~zatem jeżeli jest M jest, wtedy jest M'~~
~~Jeżeli M² jest, wtedy jest M'~~
~~Jeżeli~~

Układamy go według podanego 167 ~~[illegible]~~ § II. ~~8~~

~~Jeżeli S jest~~
Jeżeli jest S, wtedy jest także M²
Jeżeli jest M² wtedy jest M'

Jeżeli jest S wtedy jest M'

Jeżeli jest S wtedy jest M'
Jeżeli jest M' wtedy jest M

Jeżeli jest S wtedy jest M.

Jeżeli jest S wtedy jest M.
Jeżeli jest M wtedy jest P.

Jeżeli jest S wtedy jest P.

~~II~~ Nie układamy już więcej łańcucha czystych wniosków warunkowych a postępujących, ~~[illegible]~~ bo ten także utożsamiamy według wzoru łańcucha kategorycznego wniosków postępujących powinien być w § ~~IV~~. 169

426

II Łańcuch wniosków warunkowych mieszanych.

Rzeczywiście dopiero ~~wiemy~~ że w pojedynczych wnioskach warunkowych mieszanych sądem większym jest sąd warunkowy – a sądem mniejszym jest sąd kategoryczny – często a to wielce utrudni się drogi zostani – łańcuch ~~a...~~ utworzony z takowych wniosków w których się sąd kategoryczny mniejszy nie wymieniony nawet wcale [Podobnie jak wnioski ~~pojedyncze~~ warunkowe mieszane tak i łańcuch z nich utworzony może ~~być~~ odbywać się albo modo ponente albo ~~tollente~~ modo tollente –

Tutaj podobnie jak w pojedynczym wniosku warunkowym.
Modo ponente wnosimy z bytności powodu (przyczyny) o bytności następstwa (skutku), w modo tollente ~~wnos~~ wnosimy z niebytności następstwa (skutku) o niebytności powodu (przyczyny) ~~kategorycznie~~ orzeczonej bytności

~~1 Modo ponente, zaczynamy od S jako od powodu~~

~~S jest~~
~~Jeżeli jest S wtedy jest M²~~
~~M² jest.~~

~~M² jest~~
~~Jeżeli ~~M²~~ jest M² wtedy jest M'~~
~~M' jest.~~

~~M' jest~~
~~Jeżeli jest M' wtedy jest M~~
~~M jest i t. d.~~

~~2 Modo tollente – z~~

~~S nie jest~~
~~Jeżeli jest S wtedy jest M²~~
~~M² nie jest.~~

~~M² nie jest~~
~~Jeżeli jest M' wtedy jest M²~~
~~M' nie jest~~

~~M' nie jest~~
~~Jeżeli jest M wtedy jest M'~~
~~M nie jest – i t. d.~~

1. Modo ponente zaczynamy od S jako od bytności pierwszego powodu S a kończymy na ~~niebytności~~ bytności ostatniego następstwa;

S jest
Jeżeli jest S wtedy jest M²
M² jest

M² jest
Jeżeli ~~M~~ jest M² wtedy jest M'
M' jest

M' jest
Jeżeli ~~M'~~ jest M' wtedy jest M
M jest

2 Modo tollente zaczynamy od niebytności ostatniego następstwa (skutku) a kończymy na niebytności pierwszego powodu (warunkującego) S.

(M,

M nie jest
Jeżeli jest M' wtedy jest M
M' nie jest

~~Jeżeli~~ M' nie jest
Jeżeli jest M² wtedy jest M'
M² nie jest

M² nie jest
Jeżeli jest M² wtedy jest S
S nie jest.

~~Widzimy że oba te łańcuchy tak modo ponente jak modo tollente są cofające się (regressivus) – Zawsze atoli możemy je ~~zamienić~~ prze[mienić] na postępujące (progressus); trzeba tylko ~~oba~~ im nadać porządek odwrotny to jest zaczynając od końca dowodzić łańcuchów to jest od M z [illegible] na S –~~

§ ~~173~~ 174

~~III~~ Łańcuch
wniosków rozjemczych
Polysyllogismus concatenatus
disjunctivus.

Zwykle twierdzą jakoby nie można utworzyć łańcucha z wniosków rozjemczych – Jednak łańcuch taki jest możliwym jeżeli tylko wnioski składające go są zupełne ~~[illegible]~~ i jeżeli każdy z nich kończy się wnioskiem pewnym.

S jest albo B albo C (jedno z dwojga)
S nie jest B.

S jest C. ~~[illegible]~~
S będąc C jest albo D. albo E (jedno z dwojga)
S nie jest D.

S jest E ~~i t. d.~~

~~S jest C~~
~~C jest albo D albo E~~
~~S jest albo D albo E~~
S będąc E jest albo F. albo G.
S nie jest F

S jest G. i t. d.

~~Ten łańcuch i t. d. jest~~ ~~przedstawia~~ ~~jest~~ ~~modus po~~ ~~tollendo ponens.~~ –

W tym łańcuchu jak widzimy sposób wnioskowania jest modus tollendo ponens.

§ ~~XXX~~. 175

Łańcuch ~~wniosków~~ wniosków ~~różnorodnych~~ różnorodnych

co do ~~rodzaju~~ mięs rodzaju wniosków.

Powyżej rozpatrzyliśmy się od tej czasu składających się z wniosku kategorycznego z warunkowego

z rozjemczego – ~~tworzony~~ Pamiętajmy atoli ~~że~~ co się powiedziało w § 164 że wiemy jako do jednego i tego samego łańcucha wchodzić mogą wnioski ~~różne~~ różnorodne co do ilości ~~bądź~~ czyli co do relacyi ~~w relacyi~~. ~~które~~ Kombinujące się ze sobą.[+] Taki np. łańcuch może się zacząć od wniosku kategorycznego który się zacząć warunkowym a ten z kolei z rozjemczym

[+] są to łańcuchy różnorodne

A jest B. }
C jest A } wniosek kategoryczny

C jest B.

~~jest zatem~~ Jeżeli C jest B wtedy także jest D. } wnio. warunkowy mieszany

B jest

więc jest D.

D jest albo E albo F. }
D nie jest E } wniosek rozjemczy (tollendo ponens)

D jest F.

Albo też mogą być ~~ciąg~~ powiązaniem wniosków różnorodnych co do relacyi

385.

II Wniosek łańcuchowy sorites – syllogismus acervalis

§ 176 (acervatus)

W § 162. widzieliśmy że wniosek złożony polysyllogismus jest dwojaki 1. gdy ogniwa łańcucha są wnioski zupełne niezależne od siebie, ale jawne że każdy ich wyprowadzony tak, cel wniosku, bo wyrażenie trzema sądami. Taki łańcuch zowiemy łańcuchem wniosków

2. albo też ogniwa łańcucha są pojęcia albo terminy wniosku, a wtedy utworzy się wniosek łańcuchowy (sorites acervatus, acervatus) albo skupiony (sorites, syllogismus acervatus, acervalis)

E takie z kolei może być I. kategoryczny II. warunkowy III rozjemczy. IV niekiedy rozumowany.

§ 177

I. Wnioski łańcuchowe kategoryczne –

Każdy wniosek łańcuchowy tworzy się z łańcucha wniosku a to tym sposobem że się opuszczają sądy będące wynikami pośrednich wniosków których się łatwo domyślić możemy a tak uważa się bezpośrednio pojęcia średnie (term. med) i tworzą ostateczny wniosek łączący w sobie pojęcia pierwszego sądu i ostatniego sądu zasadniczego tak ostatnie ogniwa ciągu. E Po naukach ma pełne zastosowanie tak we wnioskach łańcuchowych cofających się jak postępujących

E Tak tedy sorites mieści w sobie tylko ciąg premis a których się wypuściło tylko ostatniemu wyprowadzonemu wszelkich premis – sorites jest [illegible] wnioskiem mającym więcej niż dwa sądy zasadnicze albo jeden z wyjątkiem pomija konkluzya – jest on jednym rodzajem wniosków złożonych czyli polysyllogizmów

430

Uważmy wzór ~~Rozważmy~~ łańcucha wniosków cofający [podany w § 165] się (regressivus) i zamieńmy go na sorites ~~...~~ [powrócić) będzie usunąć zdań] [ich poprzednie]
a Sorites regressivus:

Będzie
$S - M^3$
$M^3 - M^2$
$M^2 - M'$
$M' - M$
$M - P$

$S - P.$

Łańcuch wniosków concatenatus

$S - M^3$
$M^3 - M^2$
$S - M^2$

$S - M^2$
$M^2 - M'$
$S - M^2$

Z kolei ~~...~~ wzór ~~podany w~~ [postępujący (progressivus)] łańcucha wniosk. podany § 169 ~~§ 167~~ przerobimy ~~w § 167~~ na sorites sposobem powyższym.

Będzie Sorites progressivus

$M - P$
$M' M.$
$M^2 - M'$
$M^3 - M^2$
$S - M^3$

$S - P.$

$M - P.$
$M' M$
$M' P$

$M' P$
$M^2 - M'$
$M^2 - P$

$M^2 - P$
$M^3 - M^2$
$M^3 - P.$

Uważmy iż Sorites pierwszy, cofający się regressivus nazywa się Soritesem Arystotelesa. — ~~w tym łańcuchowym wniosku Arystotelesa.~~

Sorites drugi [postępujący] progressivus zowie się Soritesem Gocleniusza — (Goclenius umarł w r. 1628 jako Profesor Filozofii w Marburgu, on pierwszy rozebrał ten sorites progressivus, więc ten wniosek wziął pod nie go nazwę swoją

§ 17...

285

§ ~~176~~. 178

Prawidła wniosków łańcuchowych

Gdy wniosek łańcuchowy (sorites) właściwie swojej jest skróconym łańcuchem wniosków (polysyllogismus concatenatus) zatem prawidła na których się opiera łańcuch ~~...~~ są podstawą ~~...~~ soritów.

Zatem co do wniosku łańcuchowego cofającego (sorites regressivus) ~~...~~ uwzględnimy prawidła wytknięte w § ~~166~~ 168 dla łańcucha wniosków cofających — a dla wniosku łańcuchowego postępującego uwzględnimy prawidła wskazane w §. ~~168~~ 170

§ ~~177~~. 179

1. Prawidła wniosku łańcuchowego cofającego — ~~(soriteswegogo~~ czyli soritu Arystotelesa. (sorites regressivus)

1. Zad rozpoczynający......

w § 166 wyjaśniliśmy prawidła
łańcucha wniosków cofającego się
(polysyll. conc. regressivus) a w § 168
prawidła łańcucha postępującego
(progressivus).

W tej tablicy obaczymy prawidła
obu rodzajów wniosków łańcuchowego.

Prawidła wniosku cofającego się.
od soryta regressivus.

1. Sąd rozpoczynający soryt regressivus mianowicie może atoli być albo formy
być twierdzący, może atoli być formy S–M3
A, albo formy I. – Jakoż ten sąd
rozpoczynający wniosek
wcale z § 168 jest sądem mniejszym
wniosku według 1ej figury – (obacz
§ 168 ust 2.–). S–P
2. Wynik ostateczny (ostateczny) ma
taką ilość, jaką ma sąd
S–M3 rozpoczynający
wniosek. Bo w § 168 (ust 2) wyłożyliśmy że
S.M3
ten sąd rozpoczynający może być albo
formy A albo I. Za jego ilością idzie
we wszystkich następujących wnioskach
a zatem i wynikowi ostatecznemu.
S–P.
3. Wynik ostateczny co do jakości
będzie takim, jakim jest ostatni
sąd zasadniczy wielkszy M–P. który
może być nie tylko twierdzącym
ale i przeczącym a wpływa jakością
swoją na jakość ostatecznego wyniku
obacz § 168 ust 1.
S–P.

Przykład ścisły dla soryta cofającego się tych samych
przykładów które nam posłużyły do wyjaśnienia prawideł w §
166. – Ponieważ w naszym przykładzie o kwadracie znajdują się jedynie
twierdzące wnioski więc i ostateczny podobnie jak w przykładzie do § 168 rozpoczynający od sądu
S–M3 który był we wzorze § 177 układ sądu S–M2 – Dla takiegoż
zaś opatrzenia się zachowany i te znaki użyte we wzorze w § 177

a tylko sąd mniej być twierdzącym.

Sorites regressivus czyli Arystotelesa

Kwadrat (S) jest prostokątem (M²)
Prostokąt (M²) jest równoległobokiem (M¹)
Równoległobok (M¹) jest czworobokiem (M)
Czworobok (M) jest wielokątem (P)

Kwadrat (S) jest wielokątem (P).

Przykład drugi wyżej przy nauce o łańcuchu wniosków cofającym, ~~będzie za~~ przemieniony na Sorites Arystotelesa przybiera kształt następujący –

Dąb (S) jest drzewem (M³)
Drzewo (M³) jest rośliną (M²)
Roślina (M²) jest jestestwem organicznem (M¹)
Jestestwo organiczne (M¹) jest $\overset{\text{jestestwem}}{\text{stworzeniem}}$ (M)
Jestestwo stworzone (M) jest ~~[illegible]~~ zniszczalne (P)

Dąb (S) jest zniszczalny P.

§ ~~XXX~~. 180

2 Prawidła wniosku łańcuchowego postępującego.
czyli sorites Goclenius'za
(Sorites progressivus).

1. Prawidło. Ostatni sąd S – P wniosku $\overset{\text{postępującego}}{\text{łańcuchowego}}$ (według wzoru w § 177.
który jest wypadkiem całego, ~~co do ilości~~ nie jest taki ilości
jeśli jest ostatni ~~sąd~~ zasadniczy
sąd S – M³ – Tenże zaś może sąd S – M³
może być albo ogólny, albo ogólny
~~który może~~ (w jest może ani powszechnie albo wniosek wniosku ~~[illegible]~~) ~~[illegible]~~ § 170 nr 2.
~~[illegible]~~ jak to nie wykazano w § ~~[illegible]~~

2. Prawidło – Ten ostatni sąd S – P
~~co do jakości~~ musi mieć taką samą jakość jaką ma pierwszy sąd M – P rozpoczynający wniosek łańcuchowy (progressivus) – Ta jakość ta rozpoczynająca wniosek została od bezinne sądu w łańcuchu wniosków aż do tego ostatniego wypadku – konkluzyą jako wniosków końcowej ~~[illegible]~~ jakto w § ~~[illegible]~~ § 170 nr 1

Wracamy do naszych przykładów – Sorites progressivus

Przykład 1szy

Czworobok (M) jest wielokątem (P.)
Równoległobok (M1) jest czworobokiem (M)
Prostokąt (M2) jest równoległobokiem (M1)
Kwadrat (S) jest prostokątem (M2)

Kwadrat (S) jest wielokątem (P)

Przykład 2gi

Jestestwo stworzone (M) jest [illegible] (P.)
Jestestwo organiczne (M1) jest jestestwem stworzonem (M)
Roślina (M2) jest ~~jest~~ jestestwem organicznem (M1)
Drzewo (M3) jest rośliną (M2)
Dąb (S) jest drzewem (M3)

Dąb (S) jest [illegible] (P.) #

§ 181

~~Przeniesienie wniosków~~ Stosunek zastosowanie wniosków kategorycznych do wniosków łańcuchowych

Gdy wnioski łańcuchowe (Sorites) niczem więcej nie są jak skróconym łańcuchem wniosków więc rzecz prosta iż [illegible] ze zastosowanie praw i reguł wniosków wykazane kategorycznych do łańcuchów wniosków wniosek [illegible] w § 171 [illegible] wnioskom łańcuchowym – zatem [illegible] którym § 172 rozwiązania pod tym względem [illegible].

§ ~~179~~ ~~181~~ 182

c ~~Sorites~~ wniosek łańcuchowy warunkowy i ~~sorites~~ rozjemczy, ~~równoważny~~ –

Wiemy że wniosek łańcuchowy Sorites tworzy się z łańcucha wniosków gdy atoli tenże może być równoważny, warunkowy (§ 171) i rozjemczy, zatem zważać że i wniosek łańcuchowy (sorites) może również przybrać ~~obie~~ te formy relacji. Obie te formy zaś tworzą się według formy soritu kategorycznego ~~wniosek~~ obliczyć można dotychczas. ~~Rada~~ a nadto ~~wniosek~~ jeśli łańcuch wniosków może być równoważnym tak podobnie równoważnym być może wniosek łańcuchowy

§ ~~182~~ 183

II. ~~Sorites~~ wniosek łańcuchowy warunkowy. Sorites hypotheticus.

Warunkowy sorites podobnie jak łańcuchowy wniosek warunkowy, i jak łańcuch wniosków ~~(§ 171)~~ (§ 173) albo czysty albo mieszany – a każdy ~~sorites~~ z dwóch rodzajów soritów może być albo cofający się albo postępujący –

434

I Wniosek łańcuchowy ~~czy~~ warunkowy czysty

Zapatrując się na wzór łańcucha ~~czystego~~ wniosków kategorycznych cofającego się podanego w § 171 i takowo nam ułożyć ~~odwrotnie~~ wniosek łańcuchowy warunkowy wzór sorites ~~czystego~~ warunkowego czystego cofającego się (regressivus) ~~to jest sorites Aristotelesa~~.

Jeżeli jest S, to wtedy jest także M^2
Jeżeli jest M^2 to wtedy jest M
Jeżeli jest M to wtedy jest P.
Jeżeli jest S to wtedy jest P.

Byłoby zbyteczną rzeczą wykazać wzór sorites warunkowego czystego postępującego (progressivus) czyli Gocleniusza

II Wniosek łańcuchowy warunkowy mieszany.

Podobnie jak wnioski warunkowe mieszane, i jak łańcuchy wniosków warunkowych mieszanych, tak i wniosek łańcuchowy warunkowy mieszany może być albo modo ponente albo modo tollente

1 Sorites warunkowy mieszany modo ponente

S jest.
Jeżeli jest S to wtedy jest M^2
Jeżeli jest M^2 to wtedy jest M^1
Jeżeli jest M^1 to wtedy jest M. itd.
~~zatem~~ więc M jest

2 Sorites warunkowy mieszany modo tollente X

~~S nie jest~~
~~Jeżeli jest S to wtedy jest M^2~~
~~Jeżeli jest M^2 to wtedy jest M^1~~
~~Jeżeli jest M^1 to wtedy jest M~~
~~M nie jest~~

X

M nie jest
Jeżeli jest M^1 to wtedy jest M
Jeżeli jest M^2 to wtedy jest M^1
Jeżeli jest S to wtedy jest M^2
~~zatem~~ więc S nie jest

~~Przykłady do wniosku trzeciego warunkowego a mieszanego modo ponente i modo tollente – Łatwo rozumieć że te~~

Przykłady do obu rozpisanych rodzajów wniosku trzeciego warunkowego a mieszanego więc modo ponente i modo tollente.

[Łatwo rozumieć że oba te przykłady nie mogą zawierać tylko prawdy wyprzykładu ~~[illegible]~~ samych pojęć, bo inaczej pojęcia potrzebne jako prawdy ~~rad~~ przykładów pierwszego ~~[illegible]~~ rodzaju ~~[illegible]~~ wymówiłbym być zapisane w dziale ogólnie wzorów

1. Przykład do modo ponente zachowując ogólnie wzory (jest S)

Niezmienne prawa rządzą w naturze (jeżeli jest S)
Jeżeli niezmienne prawa rządzą w naturze (wtedy jest M²)
wtedy stały ład panuje w naturze (jeżeli jest M²), wtedy
Jeżeli stały ład panuje w naturze (wtedy jest M¹)
~~jest~~ istnieje stwórca wielkiego mądrego tego ładu (jeżeli jest M¹)
Jeżeli istnieje stwórca wielkiego ~~mądrego~~ tego ładu (wtedy jest M)
wtedy istnieje Bóg

---

istnieje Bóg (jest M)

2. Przykład do modo tollente –

Przypadek nie istnieje w Naturze (M nie jest)
Jeżeli się dzieją w naturze rzeczy bez przyczyny (jeżeli jest M¹) wtedy
przypadek istnieje w naturze (wtedy jest M)
Jeżeli panuje nieład w naturze (jeżeli jest M²) wtedy dzieją się
w naturze rzeczy bez przyczyny (wtedy jest M¹)
Jeżeli wielkie zjawiska w naturze są dla nas niezrozumiałe (jeżeli jest S)
wtedy panuje nieład w naturze (wtedy jest M²)

---

wielkie zjawiska w naturze nie są dla nas niezrozumiałe
(S nie jest)

NB dawne

436.

§ ~~183~~. 184.

Wniosek łańcuchowy
rozjemczy i równoradny.

~~wnio Rozdzielny ku po~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ —
Obie te formy wniosku łańcuchowego
są mniej więcej zrzadka używane
~~nie [illegible] ich [illegible]~~ — nie
ma przeto potrzeby szczegółowych
rozbiorów a zatem też uwagi
nasze o łańcuchowym wniosku rozjem-
czym (§ 174) i o łańcuchowym wniosku
równoradnym (§ 175) ~~mogą podać~~ nadają już wyo-
brażenie ~~[illegible]~~ ogólne o tych dwóch formach
soritu —

XII

III Wniosek podwojony
Epicherema
§185.

Wniosek podwojony (Epicherema jest trzecim rodzajem wniosków złożonych (polysylogizmów), ale również jak sorites jest wnioskiem złożonym skróconym ~~a jeszcze~~ ukrytym a jest jeszcze więcej skrócenym niż sorites — § ~~Wniosek podwojony jest wnioskiem repetycyjnie wyrazowym składającym się przeto z dwóch zasadniczych zasad,~~ Wniosek podwojony w najprostszej swojej formie, który w sobie dwa ~~składa się z~~ wnioski ~~z dwóch wniosków~~ z których jeden jako główny jest repetycyjnie wyrazowy składa się przeto z dwóch premis a drugi jako uboczny jest wniosek jest ~~pomijany~~ skrócony ~~i~~ ukryty. ~~bo spleciony~~ a to tym sposobem iż do jednej z ~~premis~~ premis lub do obydwóch wniosku wyrazowego dodany jest powód uzasadniający te premisę — Ten powód połączony jest z premisą do której jest dodany spójnikami ~~albo~~ zwykłe ponieważ, bo, gdyż, jako i t. d.

~~Z najprostszej swojej formie~~

X Epicherema w retoryce łacińskiej nazywa się ~~te~~ też aggressio, argumentum probationis, ratio, ratiocinatio —

Z tego co się dotychczas rzekło wynikają następujące prawdy -

1. Gdy powód dodany do premissy jest jej uzasadnieniem - zatem widzimy iż ten powód uzasadnia stosunek podmiotu do orzeczenia w tej premissie. - a tem samem znać że ta premissa nabiera tym sposobem pewności, że się staje jakoby wynikiem konkluzyi owego wniosku ukrytego - a tak widzimy że ten dodany powód jest pojęciem średniem (terminus Medius) tego ukrytego wniosku w którym podmiot i orzeczenie premissy głównego wniosku są pojęciami skrajnemi -

Formuła wniosku powodowego będzie następująca, gdy powód będzie dodany do premissy większej -

M — P gdyż M jest X
S — M
S — P.

Sąd zasadniczy większy M — P w tym wniosku głównym staje się konkluzyą wniosku ukrytego który jest następujący

X — P
M — X
M — P

Powód X jest w tym wniosku ukrytym, w tym wniosku pojęcia M i P są skrajnemi - a zarazem są podmiotem i orzeczeniem sądu zasadniczego większego M — P.

Gdy atoli ten wniosek ostateczny jest uzasadnieniem którejś przesłanki a zatem uzasadnieniem całego wniosku, głównego jawnego zatem ten wniosek ostateczny jest wnioskiem poprzednim prosyllogizmem ~~danego~~, a ostatni a ten zaś względem ostatniego jest wnioskiem następnym episyllogizmem – jak to było wytłomaczone w nauce o łańcuchach wniosków

N B ?

§ 165.

Widzimy zarazem powody dla których także ~~gatunek~~ rodzaj a złożonego ~~złożonego~~ nazywać wnioskiem podwojonymi ~~podwójnym~~

§ 186.

~~Rodzaj~~

Rodzaje wniosku podwojonego ~~podwójnego~~

Mówiliśmy w § 185. że we wniosku (epicheremie) podwójnym do jednej z dwóch jego przesłanek albo też do każdej z nich dodany być może powód uzasadniający takową – Z tego wypływają trzy rodzaje tego wniosku, czyli jak je zowią trzy rzędy jako –

1. Epicherema pierwszego rzędu (primi ordinis) ~~bo~~ jest w którym powód uzasadniający dołączony jest do ~~zdania~~ większego zdań wniosku głównego

wzorkiem wniosku podobizmy jest w §185.–

2 Epicherema drugiego rodzu (secundi ordinis) gdy uzasadniający powód dołączony jest do ~~sądu~~ mniejszego sądu wniosku głównego.

wzor. M — P
S — M bo S jest Y.

S — P.

Prosylogizm będący uzasadnieniem sądu mniejszego S — M będzie

Y — S
S — Y

S — P.

3. Epicherema trzeciego rodzu (tertii ordinis) – gdy powody dołączone zarazem i do wielkiego ~~i do~~ ~~i do~~ i do mniejszego sądu wniosku głównego –

wzor. M — P bo M jest X.
S jest M bo S jest Y

S. P.

[Gdy epicherema jest wnioskiem złożonym więc tak też się może nazywać formą skrócona wniosków

Przykłady –

Epicherema pierwszego rodzu ~~Wielcy~~ ~~ludzie~~ M ~~myśleć się mogą~~ P
Wielcy filozofowie (M) mylić się mogą P bo ~~wielcy~~ ~~filozofowie~~ M ~~są~~ ~~ludźmi~~ X.
bo i wielcy filozofowie M są ludźmi (X)

Sokrates S był wielkim filozofem. M.

Sokrates S mógł się mylić P.

[~~Gdy~~ ~~Epicherema~~ ~~takie~~ ~~może~~ ~~przybrać~~ ~~formy~~ ~~skrócenia~~ ~~wniosków~~ –

Prosylogizm udowadniający w tym przykładzie zdanie wielcy filozofowie (M) mylić się mogą (P) będzie

Wszyscy ludzie (X) mylić się mogą (P)
Wielcy filozofowie (M) są ludźmi (X)

Wielcy filozofowie (M) mylić się mogą (P)

Podobnie będzie epicherema drugiego rzędu

~~Epicherema~~

Epicherema trzeciego rzędu

Kto kocha naukę (M) godzien poważania (P) bo kto kocha naukę (bo M jest X) wznosi myśl ku wyższym rzeczom

Piotr (S) kocha naukę (M) bo jest pilny (bo S jest Y).

Piotr (S) jest godzien poważania (P).

A) Już w § 112 zwróciliśmy uwagę jako wniosek ~~[illegible]~~ ~~zupełny, przed~~ nie jest bynajmniej sposobem rozumowania najdziejszym ni wyłącznie w Logice, ale że sylogizm przebywa ciągle wnaszym, w mowie potocznej ~~[illegible]~~ tak dalece że najczęściej nie możemy drugim myśli naszych udzielić bez użycia nawet bez wiedzy używanych ich najczęściej wniosków — Z tą tylko różnicą że w mowie potocznej czyli ustnej czyli piśmiennej nie używamy wyraźnie wniosków sylogizmów no [illegible] i [illegible] nie rozkładając go na [illegible] co byłoby pedantyzmem ale używamy wniosków ułomnych — skróconych wniosków zawierających w sobie krócej mniej niż wnioski przedział zupełne — Widzieliśmy już powyżej że wnioski złożone mianowicie [illegible] wniosków ~~złożonych~~ mogą być skrócone ~~[illegible]~~ rozumiejące także jak wnioski łańcuchowe (Sorites) lub Epicherema — częściej atoli jeszcze bo prawie zawsze używamy w życiu i umiejętności wniosków ułomnych i ściągniętych.

II Wnioski zawierające co do składu swojego mniej niż wnioski pojedyncze zupełne

§ 187.

W §§ poprzednich rzecz ~~mówiliśmy~~ wyłożyliśmy o wnioskach złożonych to-jest o wnioskach zawierających co do składu w sobie więcej niż wnioski zupełne pojedyncze a zupełne teraz należy mówić o wnioskach zawierających co do składu mniej od wniosków pojedynczych zupełnych:

Takowych wniosków są dwa rodzaje

1. Wniosek ułomny czyli enthymema (Enthymema).

2 Wniosek ściągniony (syllogismus contractus.) E.

442 §188

1. Wniosek ułomny

(Enthymema, albo Syll. decurtatus, s. mutilus)

Wniosek ułomny powstaje gdy opuszczony jest jeden ze sądów zasadniczych — w takich ~~obu~~ zaraz

1. ~~Gdy opuszczony~~ łatwo ~~umysł~~ odgadnąć brakującego sądu i uzupełnić sobie umysł cały wniosek — Z tego bez powodu wniosek ułomny najczęściej bywa używany w życiu i w mowie potocznej zwłaszcza w razach gdy rozumowanie ma być żywe i ~~unikać~~ i unikaniu wszelkiej ~~wielkiej~~ ~~nud~~ nudzącej rozwlekłości

Z istoty wniosku ułomnego okazuje się że jest dwojakiego rodzaju —

1. Gdy opuszczony jest sąd wielki w tedy entymema jest pierwszego rzędu (Enthym. primi ordinis)

2. Gdy opuszczony sąd mniejszy wówczas powstaje entymema drugiego rzędu (Enthym. secundi ordinis —

Niekiedy może być też opuszczony wniosek ~~ost~~ to jest końcowy ale w takim razie będzie to entymema nie właściwe — ‡

‡ Pomimo nie ~~wa~~ mniej mamy jakoby entymema ~~a wniosek~~ ~~bezpośredni~~ były to wnioskiem bezpośrednim — Mimo wielkiego podobieństwa obu zachodzi pomiędzy niemi różnica — Wniosek bezpośredni jak wiemy z § 92 zawiera w sobie tylko dwa pojęcia (termini), ~~wniosek~~ Entymema zaś ~~zas ułom~~ jest wnioskiem pośrednim ma skróconym więc zawiera w sobie trzy pojęcia

Przykład. — Wnioskiem syllogizmu poprzedniego jest

~~na~~stępujący –

Wszelka niechęć do bliźniego (M) jest grzechem (P)

Potwarz (S) jest niechęcią do bliźniego (M)

Potwarz (S) grzechem P.

Entymema 1go rzędu –

Potwarz ~~(S)~~ jest niechęcią do bliźniego ~~(M)~~

Potwarz ~~(S)~~ jest grzechem

— 2go rzędu

Wszelka niechęć do bliźniego jest grzechem

Potwarz jest grzechem

— Entymema niewłaściwe

Wszelka niechęć do bliźniego jest grzechem

Potwarz jest niechęcią do bliźniego –

§ 180.

Wniosek ściągnięty

(syllog. contractus)

Z tych przykładów widzimy że każde entymema zawiera trzy pojęcia – 1 niechęć do bliźniego ~~2 grzech~~ (M) – 2 grzech (P), 3 Potwarz S

Gdybyśmy zaś więc chcieli wniosek ten bez pośredniego [illegible] [illegible] będziemy np. ~~tylko~~ pozwolimy [illegible] ~~[illegible]~~ zamieniać mogli byśmy ~~tylko~~ ~~[illegible] sposobem~~ do pośredniej [illegible] ~~tylko~~ sposobem ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

1, Gdy ~~wszelka~~ wszelka niechęć do bliźniego jest grzechem więc i pewny szczególny rodzaj tej niechęci jest grzechem –

2, ~~Albo~~ Przez odwrócenie zdań ~~[illegible]~~ ~~niechęcią do bliźniego~~ ~~niektóre grzechy są niechęcią~~ do bliźniego jest potwarz –

~~Niektóre niechęci~~ do bliźniego jest grzechem

~~2.~~ Wszelka niechęć do bliźniego jest grzechem

Niektóre grzechy są niechęcią do bliźniego

Pomijając inne formy wniosków bezpośrednich powiemy tylko jeszcze jako w obu tych ~~[illegible]~~ przykładach wniosek bezpośredni miejsce [illegible] jedno dwa pojęcia t. niechęć do bliźniego 2 [illegible] –

4441 §186

2 Wniosek ściągniony
Syllog contractus

Ten wniosek najbliżej spokrewniony
z wnioskiem utworzonym z równoważnikiem
od niego prawie sama sylla nazwa

Wniosek ~~ściś~~ ściągniony powstaje
gdy składamy przesłankę sąd, który wynik, dodając
do niego przyczynę średnią wyrażającą
podmiot i orzeczenie wyniku, to dodanie
wyraża jest więc powodem orzeczenia
tego wyniku. — Ten zaś powód może

~~np. Piotr~~
być położony przed owym sądem lub
po nim ‡ albo
np. Piotr jest szanowany bo jest mężem
roztropnym.
albo
~~bo~~ Piotr jest mężem roztropnym
więc jest szanowanym

‡ Potwarz jest grzechem bo jest niechęcią
do bliźniego.
Potwarz jest ~~nie~~ niechęcią do
bliźniego więc jest grzechem

[widać że i ta forma wniosku
~~rów~~ ~~mająca tyż jest~~ samowa tery
wyraża więc ~~wątpli~~ podobnie
jak entymema różniąc się od wniosku
bezpośredniego.

Znaczenie sylogistyki jako środka do poznania prawdy

§ 190

Zarzuty czynione sylogistyce

Przebywszy całą o wnioskach [illegible] jemy jakie ona ma rzeczywiste znaczenie dla poznania prawdy.

Rozważanie tego pytania pożądańsze, że często dziś jeszcze odzywają się zdania lekceważące teorye logiczne wniosków, i twierdzące jakoby sylogistyka wcale się nie przyczyniała do jaśniejszego rozumowania, do nabywania nowych wiadomości; nazywają ją raczej igrą pustą myśli, kombinacyą czczych formułek przypominających ciemne czasy średniowieków ich scholastyki. — Sylogistyce też nie szczędzono zarzutów i przytyków.

Nie brak nawet autorów a poważnych, którzy twierdzą, że sylogizm jest złudą, bo konkluzya jego wypowiada jedynie prawdę która już przed ułożeniem sylogizmu przebywała jako cicha tylko ukryta w naszej myśli; iż w najlepszym przypadku sylogizm na to tylko może być przydatny, aby nam uwydatniał treść naszej własnej myśli która wprawdzie wnet poprzednio przebywała choć niewyraźnie i nawet tak-

446.

Zwolennicy tego zdania rozumują mniej więcej trybem następującym—

Ktomu ~~wszystkich~~ wniosek

wszystkie M są ~~M~~ P

S jest M

więc S jest P.

401 ~~Pani~~ Twierdza że kto ten wniosek układa, musi już poprzednio bo przed utworzeniem go ~~wiedzieć~~ znać jego wszystkich tej ust wiedzieć że S jest P.— Do tej więc wiadomości ~~wniosku~~ nie potrzebował wniosku wniosek niczego zgoła nowego nie nauczył.—

Jakoż zanim ten układający wniosek uczynił sąd zasadniczy krótki i będący sądem powszechnym wszystkie M są P.— musiał się wprzód koniecznie przekonać że wszystkie M są P. to jest o ~~S~~ musiałby się poprzednio o każdym przekonać z osobna ~~jednostce~~ zwłaszcza niezmiernych się wyprzeć M przekonać że on jest wyjątkowie P. a w tedy dopiero mógłby wypowiedzieć wyrażenie sąd powszechny wszystkie M są P. (albo też żadne M nie są P). ~~wszystkie~~ wyjątki ~~wszystkie jednostki~~ wyjątki, ~~wszystkie~~ ~~egzemplarze objęte wpojęciu M są~~

~~P~~ A gdy są d zasadniczy mniejszy orzeka także jednym także, S jest ~~...~~ ~~...~~

że S jest M, to jest że S jest wyjątkiem, ~~jednostką~~, że sznurem,

~~egzemplarzem~~ objętym w M. zatem musiał poprzednio także ~~...~~ już wiedzieć i przekonać się (i to przekonać się) poprzednio

także że S jest P.— To jest musiał wiedzieć że S jest P. to jest

~~o tym~~ o tym także że S jest P. to jest

musiał już ~~wiedzieć~~ znać poprzednio te konkluzyą— bo inaczej nie mógłby był

orzec sądu ~~...~~ powszechnego że wszystkie M są P.

Lecz z tego (mówią) już znać że jak następujący z jednej strony ta konkluzya jest następstwem sądów zasadniczych, tak

z drugiej te sądy są następstwem konkluzyi— konkluzya zatem więc

od premiss a premissy zależą od konkluzyi

dowiodzenie więc obraca się kołowo

zwadnym, a cały wniosek jest złudą—

Na ten zarzut należy nam wprost powiedzieć, że nader rzadko tylko orzekamy sąd powszechny po przekonaniu się naocznem pojedyńczem o każdym z osobna egzemplarzu mieszczącym się w pojęciu M że mu służy (lub nie służy) orzeczenie P. Jakoż gdyby także przekonanie było potrzebne, [illegible] nie mógłby albo [illegible] — Niemożliwym [illegible] sądów najważniejszych [illegible] nie mógłby orzec sądu ludzie są śmiertelni — to jest wszyscy ludzie umierają — boby naprzód przekonać się naocznie o tem że wszyscy ludzie rzeczywiście przeminęli aby się przekonać faktycznie że ten sąd jego jest prawdziwy — zatem człowiek musiałby sam wprzód umrzeć aby ten sąd jego był słusznie uzasadniony, to jest musiałby poczekać z wyrzeczeniem tego sądu do czasu gdy to wyrzeczenie jego było niepotrzebnem. §

[Aby orzec wszystkim o M P. nie potrzeba oznaczenia pojedyńczego sprawdzenia o każdym z osobna że ten szczegół mieszczący się w M jest P. Bo wystarczy doświadczenie wyrobione na pewnej liczbie takich M to jest dostateczna liczba doświadczeń że orzeczenie P przysługuje pewnej liczbie jednostek objętych w M, abyśmy wnosili że to orzeczenie P przysługuje całemu sądowi [illegible] przysługuje wszystkim [illegible] P.

§ Sąd taki jest dostatecznie uzasadniony tem że religijnych naszych ludzi jest umarło [illegible] który ten sąd jest usprawiedliwiony samą istotą oraz samą naturą człowieka który jako materyalne ulega zepsuciu i niszczeniu. Ciało człowieka umiera wśród praw ... tych [illegible] przebywających w [illegible] nim.

II. My zatem wszystkim szczegółom o jednostkom objętym w tym sądzie M.

~~4448~~ 448

~~wyrażony mogli~~
zadowolony jakto to
~~Ta~~ twierdzenie nasze w ścisłym jest rozsądku

[powyższa]
że z naszej nauki o indukcyi przywodzi
(a poczęści także z teoryi analogii § 161)
z indukcyi (§ 154). Twierdzimy że indukcya
wyczerpująca wszystkie bez wyjątku należące
do ~~[illegible]~~ spólnego ogólnego pojęcia aby [wyprowadzić] ~~[illegible]~~ o niem cośkolwiek
jest indukcyą ~~[illegible]~~ zupełną (ind.
completa) nazywają też ~~nie~~ właściwą indukcyą
w zastosowaniu nadto się zdarza (§ 158)
Daleko ważniejszym zaś ~~[illegible]~~
~~jest~~ jest ~~[illegible]~~ indukcya ~~[illegible]~~
właściwa niezupełna (inductio in=
comple[ta]) o której była mowa w § 159
która wnioskuje na przytoczenie
niektórych tylko owszem a z tych wniosków
o wszystkich innych należących do
[ogólnego] ~~spólnego~~ ich pojęcia, przyznając ~~[illegible]~~ (do spólnego rodzaju)
im wszystkim spólne znamię,
i przyznając ~~im~~ [takowe] całemu ogólnemu ich
pojęciu (rodzajowi) – [a tak tworzymy sąd powszechny] A gdy wiemy to
~~to (niezbędna teorya)~~ z powodu że [jak tem większe] mamy
przekonanie [jako] ~~że~~ we wszem świecie
panują wieczyste stałe prawa
z których każde [ogarnia] pewne dziedzice
zjawisk jednostkowych mających
spólną cechę –
Powod[em] ~~ukształcenia sylogistyki było postępowanie scholasty~~ ~~[illegible]~~
pierwszej i zasadniczej teorya wniosków ~~teorya wniosków~~
~~[illegible]~~ Aristotelesa, ~~co to podziwiamy~~
Filozofia zawdzięcza Stagirycie
Aristoteles pod[ziwny] pomysły
zostawione nam ~~[illegible]~~ od poprzedników ułomkowe ~~[illegible]~~
o myśleniu ~~myśl~~ i przemawiał stał się twórcą zasadniczej i naukowej
[illegible] logiki – niewątpliwie wielką zasługą Aristotelesa
jest zbadanie ~~pierwszych trzech~~ [najważniejszych zagadnień logiki] figur ~~[illegible]~~
~~do badań~~ nie ~~[illegible]~~ ~~sylogistycznych~~
~~[illegible]~~ też wyjaśnienie natury sylogizmu –

89)

Teorye Arystotelesa doszła czasów średniowiekowej scholastyki. Scholastycy rzucili się całą potęgą swojego umysłu na naukę sylogistyczną greckiego mistrza, rozumieli ją najmistrzowniej [illegible] subtelność ich — Petrus

Już w przyp. do § 89 oddaliśmy cześć pamięci Arystotelesa za zasługi które ten wielki myśliciel położył około rozwoju Logiki zataczając około gruntownego i bystrego zbadania istoty sylogistyki. — Także uwidoczniliśmy co filozofia scholastyczna wieków średnich pojęła z nauki Arystotelesa i całym wysileniem wyzyskiwała, niedostatkiem filozofii scholastycznej był ten głównie że jego teorya sylogizmów trzymała się tej formy zamkniętej w teoryi greckiej nie zwracając uwagi na głębokie a treść greckiego mistrza — nie będziemy tu wywodzić wszystkich imion najcelniejszych pracowników scholastycznych, którzy zajmowali się sylogistyką, ograniczamy się do przytoczenia jednego z nich którego pomysły dotrwały nawet naszych czasów — Był to Petrus Hispanus który — jak się zdaje — w roku 1277 umarł papieżem pod imieniem Jana XX. — Aby go należycie ocenić rzućmy okiem na pomysły jego.

Zacząć od § 191 do ~~191~~ 452

450

~~Baco~~ mniej przywiązywano ~~do wartości filozofowie~~ ~~przywiązywano~~
w pracach nowożytnej filozofii ~~mniej przykładano~~
~~które mniej przywiązywali~~ ~~Zdaje~~ ~~Owszem~~
znaczenia do formy sylogistycznej — aż Leibniz (ur.
1646–1716) zaś dowiódł iż ~~wynalazek~~ sylogizmów jest
jednym z najpiękniejszych a najcelniejszych
wynalazków ducha ludzkiego — Po śmierci
Leibniza sprowadzał jego ~~ucz~~ następca
zatasowa Chrystian Wolff (ur. 1679–1754) iż przesadził
w używaniu sylogizmów stosując je do
rzeczy zwykłych i ~~kwestionowanych~~ błahych — lubo ~~prawda~~
~~że~~ z drugiej strony przyznać należy że także
postępowania przyczyniło wiele do ~~ob~~
do ścisłego form myślenia jednak z drugiej
strony ten formalizm ~~tak~~ zawsze ten jedenastu powoli ze szkodą
samej a to tak daleko filozofii, ~~że~~ stracił prawie wszelką

W książce naszej ~~o~~ umiejętności, gdy
często zdarza się ~~nastający~~ powstające nadarzające się ~~umiejętnie~~
sylogizmów ~~tak~~ jak to czynił np. Jan Śniadecki
którego pogląd zostanie na razie wyjęty nawet
~~samej~~ ~~lubo~~ naszego autora nie zawsze
nowy ojczystej ~~ganić~~ ~~nadużywania~~ ~~sylogizmu~~
zawodzi się ~~że zapewnia~~ mocowni; np. Śniadecki ~~przecenia~~ ważności
~~(Dzieła Rozmaite T. IV str. 390)~~ ~~lub~~ ~~u ktore nauki~~ ~~w myśli~~ że ~~powiada~~ ~~nie~~ nigdy
~~Lecz~~ ~~Śniadecki~~ gdy ~~Śniadecki~~ ~~(gdy~~ ~~powiada~~) że proces logiczny
nie będzie procesem prawdy i pewności
~~odpowiada~~ ~~żeby nie sądzono~~ ~~co do formy~~ kiedy grunt na którym się
opiera jest błędny i fałszywy ~~z pominięciem~~ pierwszej
uwagi że ~~tak~~ że nadrzędnym ~~prawdziwie~~ proces ten się
opiera na gruncie błędnym i fałszywym
nie jest procesem logicznym

dodatek do 451

~~ad 451~~

W pierwszych dziesiątkach lat

~~Na początku~~ naszego stulecia Jan Śniadecki mąż tak wielce zasłużony w literaturze ojczystej a którego ~~jez~~ czystość języka zostanie po wszystkie czasy wzorem dla pokoleń następnych ~~odzy~~ odezwał się jakoś niechętnie przeciw sylogizmom (Pisma Rozmaite T. IV) Jednakże bliżej się rozpatrzywszy w jego tej

420

rozprawie znać że on uderza jedynie na nadużywanie formalizmu sylogistycznego i na tych którzy bez myśli zastępującej czczoty ~~rzeczy~~ przedmiotu ~~zajmuj~~ załatwić chcą rzecz pedantycznie formalnie –

~~W Europie~~ ~~Nad~~ W dziedzinie filozofii europejskiej także gdy od czasów Kanta ~~świeże~~ życie obudziło się w tej umiejętności prawie wszyscy znakomitsi logicy badali naturę wniosków, niedbając tutaj wcale ~~które wypadki~~ się o wyniki tych badań; ~~P~~ przytoczymy tylko imiona najznakomitszych pracowników na tym polu, takim jest sam Kant – Trendelenburg dzieło szczycącego autorowanego dzieła – Logische Untersuchungen der Formen – ~~Hegel~~ Herbart. Einleitung in die Philosophie, Hegel Logik – Ulrici System der Logik – a niemniej wiele Ueberweg System der Logik zwłaszcza w sposób przekonywający układa naukę o rozkładzie ~~sp~~ wniosków z ~~prawda~~ rzeczywistą matematyczną ob. tego dzieła 53, 76, 101, 133

Tu koniec

W naszym kraju używanie sylogizmów prawidłowych wytwornych z całem wrodzonym pedantyzmem, a ~~więc~~ i ~~upartym formalizmem~~ a formalizmem utrzymało się ~~aż~~ aż do ostatnich czasów w dysputach i utarczkach po zakonach — Krasicki w Monachomachii podał nam ~~obraz~~ w tej mierze obraz również żywy, jak z ~~wielkim~~ wrodzonym sobie dowcipem skreślony — Ojciec Łukasz „~~Zaw~~ Hidaspów, Paktolów!

Zawał od rzeki Hidaspów, Paktolów!
Zwiążawszy stronę przeciwną na oko,
Nabił argument, i strzelił z Baroko.

Strzelił na odwrót, przeciwnik udręczony,
Raził oppugnans w drugiém nabijaniu;
Odstrzelił zaś się z Celarent, jak z kuszy,
Atoli strzały poszły mimo uszy.

Krasickiemu wiadomo że te nadużycia w prawidłach były przez komentatorów Arystotelesa którzy nie przejrzawszy się duchem trzymali się tylko form ~~wielkiego~~ Greka — więc nasz poeta ~~wielkiego~~ śmiało

O! ty, którego żaden nie rozumiał,
Gdy w twoich pismach błąkał się jak w lesie
Ten świat zdumiał,
O! ty, nad którym nie raz się
I dotąd sławi, wielbi, dziwuje się;
O! ty, coś ... głowy pozawracać umiał,
Bądź pozdrowiony Arystotelesie!
Bożku tłumów twardych i próżnej roboty,
Witaj ozdobo starodawnej szkoły!

Natomiast Krasicki oceniając cały przypisując tym co od ~~rzodami~~ zawsze się wielkiem imieniem Arystotelesa ~~w~~ zwodzili nieostrożnych ~~oddając stu razy~~ hołdy samemu ~~mistrzowi~~ starożytnemu mistrzowi —

Oset w twojej skórze nieostrożnych zwodził,
Często niezgrabny płód, choć matka hoża,
Nie raz cechy ...latorośl urodził,
Nie raz się zakradł kąkol w pośród zboża.
Nie twoja wina, żeś głupich napłodził.
i t. d.

W pierwszych . . . .

481

§ 191

Ogólne uwagi o znaczeniu wnioskowaniu ~~sylogistyki~~

W §fie poprzednim wykazano jak niedostateczne ~~przytoczone~~ są zarzuty które czyniono na naukę ~~sylogistyki~~ ~~umiejętności~~ wnioskowania — Teraz obaczymy ~~jako sylogistyka~~ ~~wnioskowanie~~ ~~istotnie~~ wnioskujące że wnioskowanie istotnie prowadzi do poznania prawdy istniejącej w rzeczywistości. — Wykażemy że wniosek nie jest pustą igraszką myśli naszej że ~~sylogizm~~ nie tylko, przelewa a jak to mówią „w naszej głowie" ale jest w ścisłym związku ze światem rzeczywiście istniejącym. — I wykażemy że co się dzieje we wniosku ma swoje sprawdzenie w rzeczywistości. —

Aby dowieść że tak istotnie ~~ci~~ nie ~~jest~~ ma wystarczy gdy przypomnimy ~~prawdy~~ treść pierwszych §§ niniejszej naszej Logiki, będące jej uzasadnieniem. —

Pamiętaliśmy że ~~myślenie i prawa~~ rozumu, ~~odpowiadania rozumu~~ i otrzymana wynosi jego myślenie jest głównym, pierwszym środkiem do poznania prawdy istniejącej w przedmiotach — że myślenie jest ogniwem wiążącym ducha naszego z całym światem rzeczywistości (ob. ~~§§ 3, 4~~ §§ 3, 4, wymienione do nich; §7 15 i następne) Zaiste gdyby było inaczej wielkie poznanie, wielka wiadomość byłaby dla nas niepodobna—

[~~Gdy~~ ~~przy~~ Ponieważ zapewnić nie podołano, że my słowem dochodzimy prawdy w rzeczach życia i przyznać należy że też wszelkie myślenia odbywające się w tym celu, a wystąpienia z własnej istoty myślenia, muszą zarówno prowadzić do poznania prawdy. —

Obaczmy raz bliżej

wiemy z §19 że pojęcie w ścisłem znaczeniu jakiego wymaga Logika jest myśleniem jest zarazem rzeczy, jest więc istotą i prawdą tkwiącą w rzeczy — (wiemy też że ~~tak~~ pojęcie różni się od wyobrażenia które jest li osobistym psychologicznym utworem duszy naszej ob. przypisy a, b do §19.)

Pamiętamy że odnosząc jedno pojęcie do drugiego tworzymy sąd — jakkolwiek atoli każde z tych dwóch pojęć jest myśleniem odpowiednia rzeczy samej, tak też sąd orzekający stosunek dwóch pojęć, orzeka stosunek odpowiedni tej samej rzeczy ~~w prawdzie~~ istności — stosunek który istnieje (§59) — (tem różni się sąd od zdania, od mniemania które się rodzi ze zwykłych ~~z stosunków~~ wyobrażeń).

Nakoniec wiadomo nam że wniosek jest ~~w~~ ogólności ~~jest~~ orzeczeniem stosunku zachodzącego między sądami, jeśli przeto ten stosunek będzie zgodny według prawideł logiki, to jest według właściwych prawideł myślenia więc również ten wyrażony stosunek sądów będzie prawdziwym ~~będzie~~ musi być w zgodności z rzeczywistością. —

454 § 192

Stosunek prawdy lub fałszu sądów zasadniczych w sylogizmie do prawdy lub fałszu wniosku — [i na odwrot —]

W § tie powyższym mówiliśmy w ogólności jako wniosek, który wedle prawideł logicznych prowadzi do poznania prawdy, a zatem że musi się przenosić z tem co wnioskujemy z tego —

Teraz przypatrzmy się wszechstronności wnioskowania w ściślem, to jest sylogizmowi — i zważmy bliżej jego ważność w wnioskowaniu tem — to jest z prawdą w ściśle wyprowadzenia.

W ogóle ~~zgadza~~ jest przyznać nam należy wysokie znaczenie jego nie tylko ~~[illegible]~~ z powodu wszystkiego co się przyczynia wiele ale z powodu iż to znaczenie sylogizmu jest przebywa więcej słynnych naszego rozumu — Bo zważmy jest nie wyjątkiem mieści się w tem ... zastanawiając się nad rzeczą, wszystko tworzymy w modeli, a jako wątkiem ciągłym, ciągle używamy sylogizmów choć drugim ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ owe umysł wykonać, ~~lub~~ zatem wyrażamy nasz zdania i rady — używamy sylogizmu ~~[illegible]~~ bez jasnej ~~[illegible]~~ naszej o nich wiedzy ~~tylko~~ nie ~~[illegible]~~ roz= kładamy ~~[illegible]~~ fałszywych wedle ~~form~~ szczegółowych form prawidłowych nie używamy prawie sposobne ~~[illegible]~~ a sposobna [illegible] używamy entymemów epicheremów

§ i dla tego właściwie sylogizmy rozumnie być mogą —

które prócz wiemy inaczej nie są jak sylogizmami skróconemi §

Teraz obaczmy ściśle znaczenie sylogizmów dla prawdy i układania w jakim stosunku zostaje prawda lub fałsz sądów zasadniczych do prawdy lub fałszu konkluzyi obaczmy i naodwrót w jakim stosunku jest prawda lub fałsz wyniku czyli konkluzyi do prawdy lub fałszu sądów zasadniczych czyli przesłanek.

Dodajmy że wyrazem prawda oznaczamy zgodę sądów zasadniczych lub wyniku z rzeczywistością, ze wrażeniami i tworzącymi w umyśle; a wyraz fałsz rozumiemy niezgodność sądów zasadniczych lub konkluzyi z rzeczywistością — to jest że te sądy lub konkluzya nie odpowiadają temu co wrażenia orzekają, a zatem że co innego orzeka sąd lub konkluzya a co innego istnieje w rzeczywistości tym — w sądzie

Wiemy że sylogizm z dwóch sądów danych to jest z dwóch wiadomości danych, już przez nas znanych, wyprowadza wynik zatem sąd trzeci nowy to jest nową wiadomość — §

~~Rzecz jasna że jeśli owe dwa sądy zgad są prawdziwe to jest jeśli zgadzają się z rzeczywistością — jeśli jakiś wrażeniowi stosunek tak na niektórych prawdy lub pojmiemy, tam stosunek jej odpowiada~~

§ Rzecz jasna że jeśli te dwa sądy są prawdą, i jeśli zarazem przyjmiemy prawdziwość ich wzajemny stosunek ten stosunek musi być prawdziwy więc zgodzić się z rzeczywistością. Gdy ten zaś stosunek wypowiadamy sądem który jest właśnie wynikiem, więc też ten wynik odpowiada rzeczy we swem miejscu —

456

~~odpowiadać musi [illegible] niepewności~~ ;–

~~tak~~ a gdy stosunek ten wypowiedziany

jest ~~w~~ wynikiem albo i wynik nie tylko

zależy od innej ~~[illegible]~~ przesłanki ale też koniecznie

~~i~~ ~~prawdziwości~~ ~~wniosku~~ tości

to taki wnioskowanie ~~rozumowanie~~ opierający się na

przesłankach ze pewne stało się wcale

prawa nadaje nieczystości ~~[illegible]~~ wcale-

i twierdzenie miała ~~[illegible]~~ opierany się na przesłankach

i te same ~~i pewne~~ fakta wedle stałego ustalonego

te same ~~pewne~~ następstwa — Opierający się

nie na ~~prawdzie przesłanki [illegible]~~ zda-

niem prawie ~~[illegible]~~ powodu — (ratio)

Zaś że wynik (konkluzya) jest

następstwem dwóch sądów zasadniczych

jako powodu — sądy zasadnicze są

gruntem i są powodem wyniku — czyli

ściślej się wyrażając gruntem powodem

wyniku jest stosunek ~~tych~~ wzajemny

tych sądów zasadniczych — bo wynik sam

jest gotem wyrażeniem tego stosunku.

Ten atoli stosunek wzajemny obu

sądów zasadniczych staje jakby więcej

w pojęciu średnim (M) — Dla tego

twierdzimy w § 113 „że pojęcie

„średnie stanowi do porównania dwóch

„sądów zasadniczych ~~[illegible]~~ F jest ich spoi-

„dłem ogniwem, jest powodowanie

wyniku ~~jego powodem, a~~ a zasadnie-

niem a prawdą wyniku (konkluzyi)"

Z tego ~~wynik~~ z koniecznością wypływa ta prawda że

gdy wiemy że pojęcie po średnich

F wiec ich pojęcie ~~stosunek~~
S i P.

jest prawdą, że nie odpowiada rzeczywistości wtedy jest niezawodną pewnością że i sądy zasadnicze są prawdą, że przeto i wynik jest prawdą.

Z tych uwag wynikają się same przez następujące zasady:

1. Jeżeli sądy zasadnicze są prawdą w zupełności to jest ściśle odpowiadają rzeczywistości, są wtedy wszystkie ich twierdzenia wyprowadzone jest również prawdą * Bo i czyż się zmieni rzeczywistość. Jednakże z prawdy sądów zasadniczych można wnosić należycie że wynik jest także prawdą — Z prawdy prawda się rodzi.

2. Ale nie możemy wnosić odwrotnie, nie możemy wnosić o prawdziwości to jest z prawdy wyniku o prawdzie sądów zasadniczych — to jest nie możemy odwrotnie z prawdziwości że wynik jest prawdą wnosić że i sądy zasadnicze są prawdą — Bo prawda wyniku może mieć jeszcze inne powody prócz prawdy sądów zasadniczych; przypadkowo stać się może że wynik zatem jest prawdziwy choć jeden z sądów lub oba nawet były zasadniczych fałszywe. Wynik z takich wyprowadzony albo też może być prawdziwy albo też może być fałszywy — Z też prawdy X fałszu nie wynika prawda albo też fałsz

* I jakkolwiek gdyby wynik wyprowadzony z prawdziwych [illegible] by już było dowodem samoistnym że wyprowadzenie ze stanowiska naszego postępowania było błędnym, że było nielogicznem

Podajemy wykład kilku przypadków w których jeden ze sądów zasadniczych jest fałszywy a przecież konkluzya jest prawdą —

wszystkie M są P.
wszystkie S są M
wszystkie S są P.

Przypuśćmy że sąd większy, powszechnie twierdzący formy A to jest że wszystkie M są P. — że fałszem jest przyznanie orzeczenia P całemu zakresowi M, to jest wszystkim M — natomiast że prawdziwym jest sąd szczegółowo twierdzący formy I: niektóre M są P — i ten sąd jako mniejszy może również to znaczyć że niektóre M to jest że jedna część zakresu pojęcia M nie jest P. — Przypuśćmy też następnie że P, a druga część zakresu M jest P. — Jeśli mniejszy sąd wszystkie S są M jest prawdziwy albo zdarzyć się może że ten sąd mniejszy stosuje S do M stosownie to że S odpowiada do tej P. drugiej części zakresu M która zaś wyłącznie jest P. — Zatem też wniosek wszystkie S są P jest prawdziwy — mimo to że fałszem jest jedna z przesłanek to jest że fałszem jest sąd wszystkie M są P.

Chcemy unaocznić ciebie przykładem ten przypadek.

wszystkie prostokąty (M) mają kąty równe i kąty proste (P)
wszystkie kwadraty (S) są prostokątami (M)
wszystkie kwadraty (S) mają kąty równe i kąty proste (P).

widzimy że mimo fałszu sądu większego, konkluzya jest prawdą.

Przeciwnie niemożna okazać że konkluzya będzie prawdą choć sąd mniejszy będzie fałszem.

3 ~~III~~ Gdy wniosek (konkluzya) jest fałszem w tedy zpewnością wnosić ~~nadać~~ możemy że sądy zasadnicze są fałszywe. Bo gdy wyprowadzenie wniosku z ~~było logicznem, to jest prawdziwo~~ to jest ~~ściśle~~ było prawdziwem [illegible] przyczyna fałszu wniosku może mieć jedynie powód swój ~~w fałszu sądów zasadniczych~~ albo w fałszu jednego sądów zasadniczych albo w fałszu obydwóch.

Z odbytości wolno prawideł logicznych

np. niechaj będzie wniosek ~~wszystkie~~ fałszywy: i wszystkie ~~równoboki~~ prostokąty (S) mają boki równe ~~kąty proste~~ P. Tak wniosek wypadł się z fałszywych ~~[illegible]~~ niektórych sądów zasadniczych ~~wszystkie prostokąty~~ wszystkie równoboki mają boki równe P.

B. Niechaj będzie wniosek fałszywy: wszystkie równoległoboki S mają kąty proste P.

~~Tak~~ Ten wniosek ~~[illegible]~~ wyprowadzony z następujących sądów zasadniczych ~~fałszywych~~ mniejszych z których jeden jest fałszywy albo też oba były fałszywe: wszystkie równoboki (M) mają kąty proste (P); wszystkie równoległoboki (S) są ~~mają~~ równobokami M.

Z tych sądów wszystkich

4 Lecz nie możemy wnosić odwrotnie to jest nie możemy wnosić z fałszu sądów zasadniczych o fałszu konkluzyi, bo w takiej ~~konkluzya~~ ~~wniosek~~ subalternowanej konkluzyi może być fałszywa, a może być też prawdziwa.

na następujących wszystkich

(✕) W tych ~~[illegible]~~ czterech przytoczonych zasadach ~~spostrzegamy~~ zachodzi analogia z nauką naszą powyższą o wnioskach warunkowych mieszanych (§ 150). Tam okazaliśmy 1o że z bytności przyczyny wnosimy o bytności następstwa — niedość po wtóre że z niebytności następstwa [illegible] wnosić możemy że powód nie istnieje. 3 niebytność ~~uczyna~~ niczyni nie istnieje

Przypis

Przypis

✕ nad 2

Powyższe [illegible] zasa[illegible]

2a to jest [illegible]

460

przypis do § 192 dalszy ciąg

Tam (§ 150) wyłuszczamy cztery następujące prawidła:

1. ad 1. że z bytności powodu (przyczyny) wnosić możemy o bytności następstwa (skutku) to jest wnosimy że i następstwo istnieje (modus ponens)

2do Z niebytności następstwa (skutku) wnosimy że i powód nie istnieje (modus tollens)

3. z niebytności powodu (przyczyny) nie możemy wnosić z pewnością o niebytności następstwa (skutku) bo to następstwo może istnieć z innego powodu

4 Z bytności następstwa (skutku) nie możemy wnosić o bytności powodu (przyczyny) —

Możemy te prawidła zastosować do stosunku prawdy lub fałszu konkluzji w sądach zasadniczych do prawdy lub fałszu następstwa. Jakoż gdy konkluzja jakiej wnętrze jest następstwem sądów zasadniczych (premiss) a te znów są powodem konkluzji, a zatem to co we wnioskach nazywamy bytnością jest bytnością prawdy, a co tam jest niebytnością to jest tutaj niebytnością prawdy czyli fałszem.

Otóż w tej mierze mają prawidła we wnioskowaniu następujące zastosowanie:

1. z bytności powodu wnosimy o bytności następstwa z prawdy sądów zasadniczych (jako powodu) wnosimy że i konkluzja (jako następstwo) jest prawdą — § 15 sub 1.

2 z niebytności następstwa wnosimy o niebytności prawdy we wnioskach to znaczy z niebytności prawdy powodu — to znaczy z niebytności prawdy to jest z fałszu konkluzji wnosimy o niebytności prawdy w sądach zasadniczych — to jest wnosimy że i sądy zasadnicze są fałszywe (premissy) § sub 3.

3. z niebytności powodu nie możemy wnosić o niebytności następstwa — bo to znaczy też to następstwo może istnieć z innego powodu — to jest z fałszu premiss nie możemy z braku prawdy w premissach, to jest z fałszu premiss nie możemy wnosić że i konkluzja jest fałszywa — ob. § wyżej sub

4 Z bytności następstwa nie możemy wnosić o bytności powodu, bo następstwo może wyjść z innego powodu — sub § 4

to jest z prawdy wniosku nie możemy wnosić o prawdzie sądów zasadniczych — jak to obgadano wyżej § sub. 2.

302 ~~461~~

Lubow. Kötl

§193

Dokończenie nauki o wnioskach.

Właściwości wniosku i jego stosunek (wyłożone w §192) do prawdy stały się powodem że często zaprzeczano jego wielkiemu znaczeniu w dochodzeniu prawdy — ~~mniemano że jeżeli gdy~~ z ~~przesłanek fałszywych to jest~~ mniemano że wniosek nie może być niezawodnym środkiem poznania albowiem ~~gdy~~ z przesłanek fałszywych to jest ~~gdy~~ ze zdań zasadniczych nie zgadzających się z rzeczywistością nie wypływa z koniecznością wynik fałszywy ale wypływać może również wynik prawdziwy odpowiedni rzeczywistości.

dawne

Ten zarzut atoli nie osłabia bynajmniej ~~wszelkiego~~ zasadniczego ~~znaczenia~~ znaczenia wniosku jako sposobu ~~poznania~~ dochodzenia prawdy. To ścisłe znaczenie wniosku przy tem jest spełnione że z prawdziwych przesłanek, to jest ze zdań zasadniczych którym ~~którym~~ odpowiada rzeczywistość, wynika z całą koniecznością konkluzya prawdziwa to jest zgodna ze z faktem rzeczywistym świata —)

Zatem jest rzecz nie ulegająca żadnej wątpliwości że gdy w utworzeniu zdań zasadniczych dopełnimy wszystkich warunków trafnej obserwacyi, spostrzeżeń, gdy ~~pojęcia~~ pojęcia mające być podmiotem i orzeczeniem w tych zdaniach nie będą tylko wyobrażeniami naszemi ale istotnemi ~~pojęciami~~, prawdziwemi pojęciami

462

gdy następnie z takich sądów wypro-
wadzimy według prawideł logicznych (które także są prawdą, także są [illegible] zmuszającemi [illegible]) ten wynik
musi być prawdą —
i koniecznie będzie się zgadzać z rze-
czywistością —

Tak przeto nam wątpić nie podobna
o wysokiej wartości wniosków a tem samem o znaczeniu sylogis-
tyki jako o nauce rozwijającej je w
ogóle — Moglibyśmy na tem, co się
tu rzekło poprzestać wykazawszy że
wniosek jest warunkiem, żywotnym
czynnikiem koniecznym w poznaniu
rzeczy, ale godzi się zwrócić uwagę naszą
na inną stronę sylogistyki wcale w prawdzie
mniej ważną ale wielce zajmującą —

Rzekliśmy już powyżej kilkakrotnie
iż wszelkie rozumowanie tylko się będzie
odbywać w głębiach samotnych myślenia naszego
czyli zatem wyrazić będziemy mowę
odsłaniając je innym nie obejdzie
się bez wniosków, które w prawdzie
nie będą właściwemi pełnemi sylogizmami
ale raczej skróconymi wnioskami
(jak są epicheremy, entymemy
i t. d.) Używamy w takich razach
wniosków nawet bez wiedzy naszej
bo raczej zniewoleni samą naturą
naszego myślenia — Widzimy przeto
że nauka o wnioskach, to jest
sylogistyka, stwierdza wobec nas nieświadomej naszej wiedzy
te wymogi które się zwykle odbywają
w umyśle, duchu naszego
bez wiadomości, [illegible]

Sylogistyka przedstawia na oczy wszystkie
i osobne szczegóły będące czynnikami
naszego rozumowania – a tak wyjaśnia
nam wewnętrzne życie naszej myśli,
myśl więc tym sposobem sama siebie
poznaje –

Podobnie się też dzieje w innych dziel-
nicach naszej wiedzy – jeżeli np. chcemy zrozu-
mieć ruchy machiny wielce skomplikowanej
winniśmy ~~poznać~~ poznać wszystkie osobne jéj części składo-
we i pojąć wzajemny ~~mi~~ mechanizm – a gdy
pragniemy poznać życie organiczne ciała
ludzkiego, poddajemy to ciało pod sekcyą
anatomiczną –

Gdy przeto z jednej strony uważać jest
środkiem do poznania rzeczy, ~~gdy~~ z drugiej
strony sylogistyka odsłania ~~nam~~ i wy-
datnia nam tajemnice ruchu myśli
naszej – przeto nie dziw że po wszystkie
czasy ta teorya wniosków była przedmio-
tem usilnych badań dla rozumów ludzkich

Aristoteles który się urodził w roku
385 przed Chr. dał początek sylogistyce
a nie mając poprzednika na tem polu
opracował ją samodzielnie – wszakże jednakże
za głębią ~~ścisłego~~ ścisłego geniuszu
widzimy że przeszło 2200 lat minęło
z góry od tych prac Aristotelesa – a
aż do chwili obecnej teorya wniosków
zajmuje ciągle poważnie umysły ty-
w przeciągu tych dwudziestu dwóch
wieków

464

dziejów ludzkich przeszły agronomie prze-
mysłu i sztuki i pod względem wyż-
szym politycznym zaświadczyły
narody i państwa ~~w~~ przyświadczyły się
na widowni historyi i nad niemi
zastępowały – a praca ~~obłoku~~ twórcza
lub
umiejętności stołecznej twórczej ~~to~~
~~a lubo~~ ~~mimo to zań~~
~~któro~~ i ona rzeczywiście dowodziła
tego – Ta nie wzruszona trwała się umysłem

Z ~~tego umysłu~~
ludzkiego ~~obłoku twórczej umiejętności~~
~~...~~ już sama dowodzi w całej
B. rozmaitej twórczej umiejętności

Teraz jako przypis od strony 465.

465.

U A 304 ~~1110~~

Juz w przyp. do § 89 oddaliśmy cześć Arystotelesowi za olbrzymie jego zasługi położone około rozwoju logiki a zwłaszcza za jego bystre a głębokie zbadanie istoty sylogistyki. Tam także powiedzieliśmy że filozofia scholastyczna która tak się rozbujała w średnich wiekach, jęła się nauki Arystotelesa i całem wysileniem wyzyskiwała jego teorye sylogizmów. Niedostatkiem wprawdzie scholastyki było wyłącznie trzymanie się w téj mistrzowskiego formalizmu z zaniedbaniem pisma Arystotelesowych i wniknięcia w głębszej myśli. Z uwagi jednak na takie jakim zato wielce ważne prace scholastycznych jak się to jeszcze do dnia dzisiejszego jaskrawo stycznymi i zgóry wypowiedziano a dokładnymi zdania pełne zawsze uznawane się przeciwnie jak naturalnie scholastyków, a to nawet w stosunku do ludzi którzy byli wielce wydatną wartością — w szeregu myślicieli średniowiecznych.

Nie będziemy tutaj przytaczać wszystkich najcelniejszych filozofów scholastycznych ograniczymy się na tej epoce, która wprowadziła nauczając zasady najgłówniejsze sylogistyki, z wyrażeniami do dnia dzisiejszego przez nas używane — §

Wracając do Arystotelesa — Komentatorowie jego zwłaszcza jego dzieł przedmiotu logicznych — te wyjaśnienia rozpoczęły się już za czasów średniowiecza we filozofii greckiej następnie przez czasy dawniej Grecyi, a ciągnęły się aż do późniejszego okresu byzantyjskiego. — Do pomniejszego pokolenia tych komentatorów bizantyjskich należy Michał Psellus w 1020 — napisał on po grecku compendium całej logiki Arystotelesa, jest to książka która wtedy stała potem w wielu krajach uważaną i z nią pod tym względem na późniejsze czasy że się z niej kiedyś pośród rozmaitych literatury wyszło.

Bo compendium Psellusa nie ...

Z wielce dla nas ciekawej i zajmującej epoki

§ [Wiadomości o epoce i o szkole scholastycznej powyżej przytoczone wyczerpane z dzieła olbrzymiej i gruntownej pracy świadczącej o nadzwyczajnej cierpliwości niezmordowanej uczonego autora Geschichte der Logik im Abendlande von Dr Carl Prantl 1y Tom 1855, 2gi Tom 1861, 3i T. 1867, 4ty T. 1870. autor przypomina w którym czwartym tomie że ma zamiar ogłosić dalszy ciąg w którym przedstawi rozwój, który mimo zwrotu w dziedzinie filozofii do wznowionego w 16 wieku, nowszej zdążył śladem przebrnięcia przez scholastyki i jaką jako pogardzaną została, z tymczasem tylko głównie a trzech pierwszych tomów Prantla.

466

[= Zatem zawiązkiem scholastycznych o logice logiki]

Psellusa stało się podstawą wszelkich podręczników Logiki po całym łacińskim zachodzie Europy. [= Dzieło Psellusa było napisane po grecku a zostało z niej opracowane w języku łacińskiem naprzód, jak się zdaje przez Wilhelma Shyreswood (+1249). (Wilhelm [+ był anglikiem urodził się w Durham, studia odbył w Oxfordzie, następnie uczył w Paryżu, umarł kanclerzem w Lincoln r. 1249]

Dzieło jego nie było drukowane a dochował się świeżo je wyszukał Prantl w bibliotece Paryskiej.) [Wilhelm rozprawia o trzech figurach wniosków idąc za przykładem Psellusa ale dodaje wierszem objaśnienie w jakiem miejscu każda z trzech figur ustawia pojęcie średnie (term med). wierszem tym jest Sub Prae prima, bis Prae secunda, tertia bis sub. To znaczy że w pierwszej figurze w sądzie większym pojęcie średnie jest podmiotem (sub), a w sądzie mniejszym orzeczeniem (Prae) że w drugiej figurze pojęcie średnie jest dwa razy (bis) orzeczeniem (Prae) - a w trzeciej figurze pojęcie średnie jest dwa razy podmiotem (sub -)

Co się zaś tyczy trybów odpowiednich tym trzem figurom - (zwanych nie używa) wyciąga Wilhelm. Modi autem et eorum reductiones retinentur his versibus

Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralipton, Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisesomorum, Cesare, Campestres, Festino, Baroco, Darapti, Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

Dodaje zaś Wilhelm dosłowne tłumaczenie tych wierszy: Duo primi versus deserviunt primae figurae, quatuor autem dictiones tertii versus secundae figurae, et omnes aliae dictiones tertiae figurae.

In his versibus A significat propositionem universalem affirmativam, E universalem negativam, I particularem affirmativam, O particularem negativam.

Prantl czyni uwagę, że podobne oznaczenie samogłoskami rozmaitych form sądów już spotykamy w dziele Psellusa.

Wilhelm Shyreswood podaje jeszcze ogólne prawidła dla wszystkich figur i szczegółowe dla każdej z osobna, uwagi:

Nota etiam, quod ex duabus negativis non sequitur aliquid, nec ex duabus particularibus; in prima (figura) autem non sequitur directe majore (propositione) existente particulari vel minore negativo; in secunda autem non sequitur aliquid ex affirmativis; in tertia autem non sequitur aliquid minore (propositione) existente negativo.

Wilhelm wspomina także o redukcyi to jest o sprowadzeniu modów drugiej i trzeciej figury do wzoru pierwszej figury. Co już było powyżej wyrażone też słowami:

„Modi autem et eorum reductiones his versibus retinentur. S innuit conversionem per se (to jest conv. simplex); P conversionem per accidens, M transpositionem praemissarum, B et R

B et R cum sunt in eadem dictione, significant reductionem per impossibile.

Z tego wszystkiego przekonywamy się że po[...] części prawidła sylogizmu i wyrażenia, terminologia °/₀ które używane są w obecnych logikach były już znane w pierwszej połowie XIII wieku, a zatem przed półtysiącem lat z górą.

°/₀ i wiersze ułatwiające pamiętanie prawideł (versus memoriales)

Pomijając innych pracowników około logiki wspomniemy też o autorze którego książka przez kilka następnych wieków zajmowała szkoła i stała się przedmiotem badań uczonych. Tym uczonym był Petrus Hispanus który wydał podręcznik pod tytułem Summulae logicales vel Tractatus Summularum. Okoliczności należące do życiorysu Piotra Hiszpana mniej są znane, co tem więcej żałować przychodzi bo było trzech Piotrów Hiszpanów a nie wiedzieć który z nich był opracowałowe[m] „Summulae". Zdaje się atoli że ci krytycy mają słuszność którzy twierdzą że autorem tego dzieła był ten Petrus Hispanus który urodzony był w 1226, a umarł w r. 1277 jako papież pod imieniem Jana XXI – że już w średnich wiekach było przekonanie że on był autorem tego rozgłośnego compendium, to już objaśnia się z wielkiej a prawie wyjątkowej wziętości i powagi którą sobie zjednała ta książka pierwotnie – tem samem że była dziełem papieża.

470

Po wskazaniu i uporządkowaniu książki Piotra w wielu były powody aż do najnowszych czasów trwało powszechne uważanie że Piotr był pierwszym opracował tłumaczem traktatu Logikę Psellusa dopiero Prantl odkrył w Paryżu rękopis Wilhelma Shyreswood i — jak mniemał uważał za tłumaczenie jego przymiotu prace Piotra Hiszpana.

E i to zdanie spotykamy jeszcze w najdawniejszych dziełach o tłumaczeniu Logiki — a przeciw Prantl

Samemu Piotra przypisuje przez dziesięć z góry lat po szkołach przybierały rozmaite kształty jak to widzi z licznych rękopisów, mimo atoli różnych od siebie mniemanych tytułów okazuje się tymczasem że ich zdanie jest jedna i ta sama książka, że różnica ich zachodzi jedynie w różnicy tytułów i różnicy objaśnień wplecionych w tekst. — a/o

Co do nauki o sądach spotykamy rozdział sąd na który jego część bo na podmiot orzeczenie sądu i termin — To przymiotowaniu części sądu zostało przez nie i termin — Dalej wskazuje na wszystkie przyjęte części — Dalej ocenia jest on o trojakiem odwróceniu sądu conversio simplex, per accidens, per contrapositionem

a/o Poniżej układamy z Logiki Piotra niektóre wyjątki mogące nas najwięcej zajmować

Następnie Piotr wykłada istotę wniosków — określa do nich należą propositio, terminus, zasady dictum de omni, i dictum de nullo — i syllogismus. Wyjaśnia znaczenie figur sylogistycznych, oraz trybów (modi) — i układa wiersz określający każdą z trzech figur

Prima (to jest figura) prius subiicit medium, post praedicat ipsum,
Altera bis dicit, tertia bis subiicit ipsum.

W tym wierszu subiicit znaczy czynić podmiotem (subiectum) a praedicat czynić orzeczeniem (praedicatum) prius znaczy większy a post mniejszy sąd zasadniczy. — co zaś tyczy prawidła ogólnego wniosków, to do wszystkich wniosków te już znajdowały się je w dziele Wilhelma Shyreswood

a Piotra Hiszpana przetożył także w skróconej metrycznej formie następującej:

Partibus ex puris sequitur nil sive negatis;
Si qua praeit partis, sequitur conclusio partis;
Si qua negata praeit, conclusio sit negata;
Lex generalis erit, medium concludere nescit. E

Prantl III 48

E (~~praeit za~~ spostrzegamy że praeit odnosi się do ~~zdań~~ premiss – a wyrażenie a partibus, partis do zdań szczegółowych)

Ponieważ Piotr przytacza nazw nam 19 trybów wnioskowania i objaśnia je przykładami i dołącza do nich odpowiednie wyrazy (Barbara Celarent i td) których już używali już poprzednicy jego – E Opuszczamy dalszą treść książki Piotra Hiszpana jako mniej dla nas zajmującą odsyłając ~~ciekawszego~~ pod tym względem ciekawszego czytelnika do dzieła Prantla –

Przecież jest rzecza godną wspomnienia że jak we wszystkich szkołach Europy, compendium Piotra Hiszpana ~~było przedmiotem~~ przez dwa wieki następne było przedmiotem rozbiorów, wykładów, objaśnień tak też mer się miała i u nas w naszej Akademii Krakowskiej – Mianowicie w ciągu XV wieku cały szereg ~~z~~ uczonych mężów zajmowało się ~~szkołą Krakowskiej~~ filozofią scholastyczną ~~~~ tem wielki ku szkole Krakowskiej jednając jej ~~tem~~ wielki rozgłos za granicą i stawę – ~~tut~~ wspominamy tu jedynie o Janie z Głogowy – E mamy ~~to z jedynym z tych mężów~~ który w tasnie kryfilozoficznych prac wymienić ze wzrad licznego pocztu jego prac ~~najdujemy także Komentarz dzieła Piotra Hiszpana p. t. Exercitium super omnes tractatus parvorum logicalium Petri Hispani, magistri Joanni Glogoviens~~

~~E który urodzony na Szląsku – był ~~uczeniem~~ wychowańcem Akademii Krakowskiej a potem sam w niej zasiadł na katedrze ~~i przyczynił~~ zdobył sobie i swoim i swych ~~rozsławieniu~~ imię i sławę sobie~~

472.

Jan z Głogowy urodzony na Szląsku uczył się w akademii Krakowskiej a potem sam objąwszy wnieś nauczycielstwo nie mało przyczynił się do świetności szkoły i jéj uczniów tak między swoimi jak obcymi. — Były to ~~czasy~~ ~~wówczas~~ ~~czasami~~ ~~znakomitemi ludźmi~~ czasy Kazimierza Jagiellona — w Polsce słynęła się znakomitemi ludźmi ~~naukami~~ różnych zawodów — Spółcześnemi Jana byli Kopernik, Długosz, Grzegorz z Sanoka, Wit Stwosz i wielu innych. — O Janie z Głogowy dla tego tu wspominamy bo był autorem wielu dzieł filozoficznych a między innemi ogłosił opracowanie książki Piotra Hiszpana p.t. Exercitium super omnes tractatus parvorum logicalium Petri Hispani, magistri Joannis Glogoviensis almae florentissimaeque universitatis studii Cracoviensis i to w 1500.

Stąd wrócić do ~~450~~ 450 i pisać 450, 451 — następnie „dodatek do 451"

1871
381
2252

Dawny rękopis
przepisany naprzód przez Józia
(4ry pierwsze strony brakują)
od 43 strony do strony
280/e przepisał Zenek
to jest do rozdziału III części
Stąd zaczyna się rękopis dawny,
oryginalny do strony 362
to jest do [illegible]
3154.